

STEVEN SPIELBERG DIGITAL YIDDISH LIBRARY

NO. 01494

YOSEF PERLS YIDISHE
KHSOVIM

Joseph Perl

•

Permanent preservation of this book was made possible

by Bernard L. Frankel

in memory of

Pauline & Max Frankel

NATIONAL YIDDISH BOOK CENTER
AMHERST, MASSACHUSETTS

NATIONAL YIDDISH BOOK CENTER
AMHERST, MASSACHUSETTS
413 256-4900 | YIDDISH@BIKHER.ORG
WWW.YIDDISHBOOKCENTER.ORG

MAJOR FUNDING FOR THE
STEVEN SPIELBERG DIGITAL YIDDISH LIBRARY
WAS PROVIDED BY:

Lloyd E. Cotsen Trust
Arie & Ida Crown Memorial
The Seymour Grubman Family
David and Barbara B. Hirschhorn Foundation
Max Palevsky
Robert Price
Righteous Persons Foundation
Leif D. Rosenblatt
Sarah and Ben Torchinsky
Harry and Jeanette Weinberg Foundation
AND MEMBERS AND FRIENDS OF THE
National Yiddish Book Center

The *goldene pave*, or golden peacock, is a traditional symbol of Yiddish creativity. The inspiration for our colophon comes from a design by the noted artist Yechiel Hadani of Jerusalem, Israel.

The National Yiddish Book Center respects the copyright and intellectual property rights in our books. To the best of our knowledge, this title is either in the public domain or it is an orphan work for which no current copyright holder can be identified.

If you hold an active copyright to this work – or if you know who does – please contact us by phone at 413-256-4900 x153, or by email at digitallibrary@bikher.org

אַרױסגעגעבן מיט דער הילף פֿון דער
פּראָפֿיט. ל. לאַנדױ-פֿונדאַציע ביים יוואָ

יוסף פערלס יידישע כתבים

געפונען אין דער טארנאָפּאָלער
פערלס-ביבליאָטעק ישראל ווינלעז

מיט אַ ביאָגראַפֿישן אַרײַנפֿיר

פֿון

ישראל ווינלעז

און אַ ליטעראַריש-שפראַכיקן אַנאַליז

פֿון

ז. קלמנאָוויטש

ווילנע / 1937

ביבליאָטעק פֿון יוֹוָאָ

יידישער וויסנשאַפֿטלעכער אינסטיטוט

פֿילאָלאָגישע סעקציע

Józef PERLS JIĐISE KŠOWIM

Piśma żyd. Józefa Perla.
Opatrzone wstępem bio-
graficznym J. Weinłōza
i analizą literacko-językową
Z. Kalmanowicza.
Biblioteka Jiwo-Żydowski
Instytut Naukowy
Wilno 1937.

The Yiddish Writings of
Joseph Perl.

With a Biographical Intro-
duction by I. Weinłōs and
a Literary and Linguistic
Analysis by
Z. Kalmanowicz

PRINTED IN POLAND

Druk. inż. G. Kleckina, Wilno

א י נ ה א ל ט :

ישראל ווינינגעז :
יוסף פערלס לעבן און שאפן LXX—VII ד

ז. קלמנאוויטש :
יוסף פערלס יידישע כתבים
(ליטערארישער און שפראכיקער אנאליז) CVII—LXXI

מגלה טמירין 217—1
גדולת ר' וואלף מטשארגי אסטרה 244—221

אילוסטראציעס :

- 1 א זיטל פון דעם כתב-יד פון מגלה-טמירין
- 2 א זיטל פון דעם כתב-יד פון גדולת ר' וואלף
- 3 יוסף פערלס פארטרעט
- 4 פאקסימילע פון פערלס האנטשריפט (קאנצעפט פון זיין בריוו צום גענעראל קאריטאָווסקי)
- 5 פערלס מצבה אויפן טארנאָפאלער בית-הקברות

פאָרטרעט פֿון יוסף פּערל
דער אַריגינאַל—אין דער פּערל-שול אין טאַראָנאָפּאָל
(לויט אַ גראַווירע, געדרוקט אין לעמבערג)

יוסף פערל, זיין לעבן און שאפן

פון ישראל וויינלעז

געהייליקט דעם ליכטיקן זכרון פון מנחם פֿאָטער
דעם למדן און משפיל ר' דוד וויינלעז ז"ל,
געשטערבן אין יאר תרפ"ז (כ"א אדר).

I

אין יאָר 1773 (כ"א מרחשוון תקל"ד), באַלד נאָך דער ערשטער טיילונג פֿון דער פּוילישער מלוכה, איז געבוירן געוואָרן אין טאַרנאָפּאָל ביי טאַדדעס פערל, אַ ייד אַן עושר, זיין בן יחיד יוסף. שוין גאָר פֿרי האָט דער יונגער יוסף אַרויסגעוויזן גרויסע פֿעיקייטן, און זייענדיק אַ תלמיד פֿון די בעסטע מלמדים האָט ער זיך קונה שם געווען ווי אַן עילוי און ווילדערנער.

צו 14 יאָר האָט אים דער פֿאָטער חתונה געמאַכט, לויט דעם דעמאָלטיקן גאַנג, און ער איז געבליבן זיצן ביים פֿאָטער אויף קעסט, אָפּגעבנדיק זיך נאָר מיט לערנען ש"ס און פּוסיקס, ווייל די עלטערן האָבן אים געוואָלט מאַכן פֿאַר אַ רב. פֿון צייט צו צייט האָט ער אַ מאָל אַ קוק געטאָן אויך אין אַנדערע ספֿרים, וואָס זיינען אים געקומען אונטער דער האַנט, ווי חקירה-ספֿרים און דרושים; אָבער זיין גאַנץ דענקען און פֿילן האָט פֿאַרכאַפט די גמרא און די ליטעראַטור, וואָס האָט זיך פֿון דער גמרא אַנטוויקלט.

דער יונגער פערל איז בטבע געווען אַ זוכער און אַ גריבלער. ער האָט געוואָלט דערגיין און פֿאַרשטיין אויך דעם דרך פֿון די חסידים, וואָס האָבן זיך דעמאָלט נאָר וואָס געהאַט באַוויזן אין דער געגנט. בפרט וואָס זיין פֿאַנאַ-טאָזיע האָט דאָ געפֿונען אַן אַרט זיך אויסצולעבן.

קעגן דעם ווילן פֿון זיין פֿאָטער, וועלכער איז געווען אַ מתנגד, האָט פערל זיך באַהעפֿט מיט די חסידים און געוואַנדערט פֿון איין רבין צום אַנדערן, כדי צו דערגיין זייער שיטה און צו דערקענען דעם נײַעם דרך פֿון דיגען גאָט.

דער חסידיוזם, וואָס האָט זיך דעמאָלט געפֿונען אין דעם ערשטן עטאַפּ פֿון זיין אַנטוויקלונג, האָט אין זיך פֿאַרמאַגט אַ כּוח צוצוצען אַזעלכע מענטשן מיט וואַרעמע און פֿילנדיקע הערצער ווי דער יונגער פערל.

מיר ווייסן נישט אויף זיכער, צו וועלכע רביס דער יונגער פערל האָט זיך באַהעפֿט. ס'האָבן דעמאָלט געלעבט און געווירקט ר' נחמן בראַצלאַווער, דער סאַוואַרינער ר' שלומיניו, דער אַפּטער, דער לובלינער, דער לייזענסקער, דער באַרדיטשעווער א"א, און עס לאָזט זיך ניט פֿעסטשטעלן, וועלכע חסידישע שולע ער האָט דורכגעמאַכט. אָבער דאָס ווייסן מיר אויף זיכער, אַז לאַנג האָט זײַן חסידישקייט נישט אָנגעהאַלטן.

דער פֿאַטער האָט אים צוגעצויגן צום מסחר און אים אַריינגעפֿירט אין זײַנע פֿיל און שטאַרק פֿאַרצווינגטע געשעפֿטן. די שטאַט טאַרנאָפּאָל איז דעמאָלט געווען אַ גאַר וויכטיקער האַנדלס-צענטער, וואָס איז באַגיניציקט געוואָרן דורך דער געאַגראַפֿישער לאַגע און דורך דער דעמאָליטיקער קאָניוקטור. אַדעס ווי אַ האַוון-און האַנדלס-שטאַט איז ערשט אין יאָר 1794 געוואָרן געגרינדעט, אַזוי אַז דער וויכטיקסטער האַנדלשליאַך פֿון און קיין רוסלאַנד האָט דעמאָלט געפֿירט איבער די נאָענטע האַנדלספֿלעצער — איבערהויפט בראַד, און אויך טאַרנאָפּאָל, וואָס האָבן געהערט צו עסטרייך. דאָ זײַנען געווען קאָנצענטרירט דער עקספּאָרט און אימפּאָרט פֿון די מערבֿ-מדינות און פֿון דער רוסישער אימפּעריע, וואָס האָט זיך אַוועקגעצויגן ביז טיף אין אַזיע.

ר' טאַדעס פֿערל, איינער פֿון די גרעסטע סוחרים, האָט געהאַט פֿאַר-בינדונגען מיט לײַפּציק, פֿון וואַנען ער האָט געברענגט מאַנפֿאַקטור, מיט דאַנציק, ווהיין ער פֿלעגט שיקן געהילף, מיט פעשט, ווו ער פֿלעגט אַינקויפֿן וויינען, און מיט פֿיל אַנדערע שטעט אין די מערבֿדיקע מדינות. דער יונגער יוסף פֿערל פֿלעגט אָפֿט פֿאַרן אין פֿאַטערס שליחות אין די דאָזיקע ווייטע מקומות, ווו ער איז צו מאַל חדשים לאַנג אָפּגעוועסן און געקומען אין נאָענטן באַריר מיט די אַרטיקע גרויסע סוחרים און לומדים. דאָרט איז ער געקומען צום ערשטן מאַל אין באַריר מיט דער השפֿלה אויך. מענדעלסאָנס השפּעה האָט זיך שוין געלאָזט מערקן אין גאַנץ דײַטשלאַנד און אויך אין די שכנישע לענדער ביימען און אונגאַרן. די היסטאָרישע געשעענישן אין פֿראַנקרייך האָבן אויך געמוזט אויפֿטרייסלען אַ שפּירעוודיקן גייסט. און פֿערל האָט דערפֿילט, אַז עס קומט אָן אַ נײַע צײַט מיט נײַע השגות. אין דער נײַער צײַט קען מען שוין מיט די ידיעות פֿון דער טראַדיציאָנעלער יידישקייט ניט אויסקומען, מען מוז זיך איינשאַפֿן וועלטלעכע קענטענישן אויך. אין עלטער פֿון עטלעכע און צוואַנציק יאָר האָט ער זיך באַשלאָסן אָנצוהייבן אַ נײַ לעבן. צוליב דעם צוועק האָט ער בײַ זיך אויפֿגענומען דעם באַקאַנטן משפּיל בער גינצבורג פֿון בראַד, וואָס איז געווען אַ מיט-אַרבעטער אין די „מאספים“ און אַ פּערזענלעכער פֿריינד פֿונעם באַרימטן מדקדק יהודה לייב בן-זאב. גינצבורג האָט זיך פֿון דעם וועגן אַריבערגעצויגן קיין טאַרנאָפּאָל, ווו ער האָט פֿאַרבראַכט פֿולע דריי יאָר.

מיט דער גרעסטער התמדה האָט פֿערל אונטער גינצבורגס השגחה זיך

גענומען לערנען דייטש, פראנצויזיש, לאטיין און זיך קונה געווען ידיעות אין מאטעמאטיק, געשיכטע און נאטורוויסנשאפט. מיט אן אנדערן קוק האט ער אויך גענומען באטראכטן די יידישע לימודים און זיך וואס מער פארטיפט אין די מיטלעלטערישע פילאסאפישע ספרים פון דער העברעיִשער ליטעראטור. אין א קורצער צייט איז ער געוואָרן אַ בקי אין חקירה-ספרים, און עס האָט זיך ביי אים גענומען שאַפן אַ פולדיקער קוק אויף דער אַנטוויקלונג פֿון די פֿארשיידענע שיטות פֿון ייִדנטום.

די עקאָנאָמישע און פֿאָליטישע געפֿאָלנקייט פֿון ייִדן האָט ער, גלייך ווי אַלע משכֿילים אין זײַן דור, באַטראַכט ווי אַ פּוּעל-יוצא פֿון זײַער גײַסטי-קער אָפּגעשטאַנענקייט. ער האָט דעריבער געוואָלט שאַפן אַ סינטעז צווישן תּורה און חכמה, צווישן די דאָקטרינען פֿון דער ייִדישער אמונה און די וועלטלעכע ידיעות.

II

די שטאַט בראָד האָט גאָר פֿרי געשפּילט אַ וויכטיקע ראָלע אינעם לעבן פֿון די גאַליצישע ייִדן. געבויט איז די דאָזיקע שטאַט געוואָרן פֿון די שררות פֿאַטאַצקי, וועלכע האָבן פֿאַרמאָגט אומגעהענער גרויסע שטחים ערד אויף אוקראַינע; פֿדי צו פֿאַרגרעסערן דעם ייִשובֿ און דעם האַנדל אין זײַערע מאַ-יאַנטקעס, האָבן זײ — די פֿאַטאַצקיס — געגעבן פֿאַר די איינװוינערס פֿון אַט דער נײַער שטאַט אָן אונטערשייד פֿון רעליגיע אַלע מעגלעכע פֿרייהייטן און האַנדל-פּריווילעגיעס. אַרמענער און ייִדן האָבן זיך דאָ באַזעצט. אין יאָר 1765, אין די לעצטע טעג פֿון דער פּוילישער ממשלה, זײַנען אין בראָד געווען 7191 ייִדן (אין לעמבערג זײַנען דעמאָלט געווען נאָר 6195 ייִדן).¹ די גרעסטע ייִדישע סוחרים האָבן דאָ אויפֿגעפֿנט זײַערע קראַמען און בענק, און צוזאַמען מיט זײ זײַנען מיטגעקומען לומדים, ווייל יעדער ריכער מאַן האָט געהאַט די אַמביציע אויסצוהאַלטן לומדים און צו זײַן פֿון די תּומכי-תּורה. דאָ האָבן זיך געפֿונען אַזעלכע באַדייטיקע סוחרים ווי ר' פֿיוול ציפּרעס, וועלכער איז געשטאַנען אין פֿאַרבינדונג מיט מענדעלסאָנען און בערלין.² ר' זעליג ר' בצלאַס און פֿיל אַנדערע, וואָס האָבן געגרינדעט בתי-מדרשים און געשטיצט לערנערס.

באַזונדערס פֿאָרוסס איז געווען די בראָדער גרויסע קלויז (קלויז רבינו), וווּ ס'האָבן זיך קאָנצענטרירט די גרעסטע תּלמידי-חכמים פֿון יענעם דור. פֿון די חכמי קלויז זײַנען געווען פֿאָרוסס: ר' חיים סאַנצער, דער מאַציווער רב, ר' משה אַסטרע, ר' יחזקאל לאַנדוי, ר' יצחק הורוויץ (ר' איציקל האַמבורגער).

1. באלאבאן: *Dzieje Żydów w Galicji*, לעמבערג 1914, ז' 94.

2. זע מאיר הלוי לעטערס' זכרונות. דער פֿאַסער פֿון ר' נחמן קראַכמאָל (שלוה קראַכמאָלניק) איז געווען אַ פּריקאַשטשיק ביי ר' פֿיוול ציפּרעס און איז אין בערלין באַקאַנט געוואָרן מיט מענדעלסאָנען.

ר' משולם אייגער, ר' פנחס הורוויץ (דער בעל ההפלאה), ר' מרדכי פאריצקער (דער מחבר פונעם ביאור אויף מהר"ם שיף), ר' אברהם-גרשון קיטעווער (דער שוואגער פונעם בעש"ט). די און פיל אנדערע זינען געווען די פאן פון די גאליצישע יידן, און זייער שם איז דערגאנגען ביז אין די ווייטע מקומות פון דייטשלאנד, ווו זיי זינען אויפגענומען געווארן פאר רבנים אין די גרעסטע און פירנעמסטע קהילות.

די פרנסים פון בראד האבן געשפילט א וויכטיקע ראָלע אין וועד ארבע הארצות, און דער לעצטער נשיא פון וועד-הכולל איז געווען דער בראדער רב החיים, ר' בער באבאד (ראבינאוויטש).

בשעת בראד איז געקומען, ביי דער ערשטער טיילונג פון פוילן, אונטער דער עסטרייכישער ממלכה, האָט די דאָזיקע שטאָט לא די וואָס נישט פאַר-לירן איר פּרעזידיקע השפעה, נאָר להיפוך נאָך באַקומען אַ גרעסערן פאַרנעם. וואָרעם בראָד איז אינעם יאָר 1797 געוואָרן אַ פּרניע שטאָט: די סחורות, וואָס זיינען אַהין געבראַכט געוואָרן פֿון אויסלאַנד, זיינען געווען פּרני פֿון פּלערליי אַפּפּאַלן. די עסטרייכישע מלוכה האָט געוואָלט אויף דעם אויפֿן געווינען פֿאַר זיך דעם רוסישן מאַרק און געבן פֿאַר די רוסישע טוחרים די מעגלעכקייט צו קומען אין נאָענטע באַצייונגען מיט דער עסטרייכישער און דייטשער אינ-דוסטריע. און אַזוי איז בראָד געוואָרן דער וויכטיקסטער האַנדלס-פּלאַץ, ווו ס'איז פֿאַרגעקומען דער אויסבניט פֿון סחורות צווישן דעם נאָענטן מזרח און דעם ווייטן מערב. פֿון גאַנץ אוקראַינע האָט מען דאָ אינגעקויפֿט די אויס-לענדישע סחורות און אַהער האָט מען געבראַכט די פֿאַרשיידענע רוי-מאַטער-יאָלן און פּראָדוקטן פֿון דער ריכער און פּרוכפּערדיקער רוסישער מדינה.

בראָדער טוחרים האָבן דערפֿאַר אַנגעשפּאַרט אין ליפּציק און מאַנטשעסטער, אָבער אויך אין קיעוו און אין כערסאָן, אין כאַרקאָוו און בֿערט אין דער יונגער האַנדל- און האַוון-שטאָט אַדעס, וואָס האָט ערשט אַנגעהויבן פֿונאַנדערצובליען זיך. בראָדער באַנקירן און גרויסהענדלער האָבן זיך גענייטיקט אין בוכהאַלטערס און קאַרעספּאַנדענטן פֿון פֿרעמדע לשונות. דערפֿאַר האָט צוזאַמען מיטן האַנדל זיך קאַנצענטרירט דאָ אַ קרייז משפּילים און קענערס, וואָס צווישן זיי איז בער גינצבורג געווען איינער פֿון די ערשטע און באַ-קאַנטסטע. פֿון זיינע שאַפּונגען זיינען געדרוקט נאָר עטלעכע זאַכן אין די „מאספים“ און אין דעם אַרײַנפֿיר צום „לשון למודים“ פֿון משה-חיים לוצאטאָ, וועלכן ער האָט אַרויסגעגעבן אין יאָר 1800 אין לעמבערג. אָבער פֿון די דאָזיקע ווייניק אַרבעטן זיינע זעט מען שוין, אַז ער איז געווען אַ מענטש מיט גרויסע ידיעות.

צווישן די משפּילים האָבן זיך אויך געפֿונען אַזעלכע פּערזענלעכקייטן ווי ר' יעקבֿע לאַנדוי, דער זון פֿון דעם פּראָגער רב (דעם „גודע ביהודה“), וואָס איז געווען אַ גרויסער תּלמיד-חכם און האָט געפֿירט גרויסע געשעפֿטן; די משפּחות קאַליר און נאַטאַנאָן. וואָס האָבן געשעמט מיט זייער עשירות.

ר' יעקב שמואל ביק, גאָר אַן אַריגינעלע פּערזענלעכקייט, ר' בעריש בלומענפּעלד, ישראל באַדעק און פּיל, פּיל אַנדערע.

די השפּעה פֿון די בראַדער משפּילים איז קאָנטיק אין דער גאַנצער דעמאָלטיקער השפּלה - ליטעראַטור, וווּ די דאָזיקע שטאַט ווערט פּסדר דעמאָנט. זע למשל „שביילי עולם“ פֿון שמשון בלאַך (1טער טייל, הקדמה), דעם בריוו פֿון ר' שלמה לייב ראַפּאָפּאָרט צו בלאַכן אין דעם ענין, אָפּגעדרוקט אין „מכתבי בני קדם“ פֿון ד"ר לעטעריס (III, 153), דעם שיר פֿון מאיר הלוי לעטעריס אין „דברי שיר“ און די בריוו פֿון ר' יצחק-בער לעווינזאָן, אָפּגעדרוקט אין „ספר הזכרונות“ פֿון בערנאַרד נאַטאַנזאָן (וואַרשע 1875), וווּ ער רעדט פֿון בראַד ווי אַן „עיר יקרה ונחמדה“.

צו באַמערקן איז נאָך, אַז אויף לעווינזאָנס ערשטן חיבור, „תּעודה בישראל“, וואָס איז אַרויס אין יאָר 1828, זינען אין בראַד אַליין געזאַמלט געוואָרן 45 פּרענומעראַנטן אויף בס"ה 196, וואָס זינען צוזאַמענגענומען געוואָרן אין גאַנץ ליטע, פּוילן און רוסלאַנד.

יוסף פּערל איז דורך זיין רבי און מדריך בער גינצבורג באַקאַנט געוואָרן מיט די בראַדער משפּילים, און ער איז מיט זיי דאָס גאַנצע לעבן געשטאַנען אין גאַנצע באַצוינונגען. פֿאַרשטייט זיך, אַז דער דאָזיקער שטענדיקער פֿאַרקער האָט געהאַט אויף פּערל'ען אַ גרויסע השפּעה. אָבער דעם דעצידירנדיקן איינפֿלוס אויף אים האָט געהאַט אַ פּערזענלעכקייט, וואָס מען קען זי מיט רעכט אַנרופֿן דער פֿאָטער פֿון דער השפּלה אין מזרח-אײראָפּע — דאָס איז מענדל לעפּין.

לעפּין, דער תּלמיד מובהק פֿון משה מענדעלסאָן, האָט זיך נישט, ווי זיין חבֿר און בן-דור העריך האָמבערג, אָפּגעזונדערט פֿון דער ייִדישער סביבה און נישט ווי ער, דורך זיין באַצוינונג צום ייִדישן המון, אים אָפּגעשטויסן פֿון זיך. לעפּין, וועלכער איז אויפֿגעוואַקסן מיטן פֿאָלק און האָט קיין מאָל זיך ניט אָפּגעריסן פֿון דער מאַסע, האָט שטענדיק זיך געפּילט ווי אַ גליד אין דער ייִדישער משפּחה — און זייענדיק אַ יוצא ונכנס ביים פֿירשט טשאַרטאַריסקי האָט ער פֿונדעסטוועגן נישט געביטן זיין ייִדישעכען שטייגער לעבן און נישט אויפֿגעהערט צו טראַכטן און צו קלערן, ווי אַזוי צו פֿאַרבעסערן דעם גייסטיקן מצבֿ און דעם עקאָנאָמישן גורל פֿון זינע ברידער.

דערפֿאַר טאַקע איז זיין השפּעה געווען אַזוי שטאַרק אויף אַזעלכע מענטשן, ווי יעקבֿ שמואל ביק, יוסף פּערל און נחמן קראַכמאַץ.

ס'איז נישט באַווסט אויף געוויס, ווען לעפּין איז געקומען קיין גאַליציע. אָבער ס'איז זיכער, אַז די ערשטע יאָרן פֿונעם 19טן יאָרהונדערט, דאָס הייסט אינעם יאָר 1802 אָדער 1803, האָט ער זיך שוין דאָ געהאַט באַזעצט, פֿאַרבראַכט אַ שטיק צייט אין בראַד און דערנאָך אויף שטענדיק זיך אַריבערגעצויגן קיין טאַרנאָפּאָל צו זיין פֿרײַנד און תּלמיד יוסף פּערל.

לעפֿין איז געווען נישט נאָר דער רבי, נישערט אויך דער באַראָטער און מיטאַרבעטער פֿון פּערלען אין זײַן כּלל-אַרבעט, און כּפֿרט אין זײַן פע-דאָגאַגישער טעטיקייט.

III

די דאָזיקע צײַט, דער ערשטער יאָרצענדלינג פֿון 19טן י״ה, איז געווען זייער אַ באַוועגטע צײַט אין גאַנץ אייראָפּע. דאָס איז די צײַט פֿון די נאַפּאָ-לעאַנישע מלחמות. די אויפֿרוּדערונג האָט דערגרייכט אויך ביז די פֿאַרוואַרפֿענע ווינקעלעך פֿון מזרח-גאַליציע, וואָס האָט אַ פּאַר מאָל געביטן אַ דאַנק די מלחמות איר אייבערהאַר. אין יענער צײַט איז געווען די געלעגן-הייט פֿאַר סוחריש פֿעניקע מענטשן זיך אַרויפֿצואַרבעטן און צו קומען צו אַ פֿאַרמעגן.

אויך יוסף פּערל האָט פֿאַרשטאַנען אויסצונוצן די סיטואַציע. די קאָמאַנדירנדיקע קריזן סײַ פֿון דער עסטרייכישער מאַכט, וואָס צו איר האָט דער טאַרנאַפּאָלער קריז געהערט ביז 1809, און סײַ פֿון דער רוסישער מאַכט, וואָס האָט געהאַלטן די געגנט אַקופּירט ביז 1815, האָבן גערן געפֿירט געשעפֿטן מיט פּערלען, וואָס זיי האָבן צו אים געהאַט דעם פֿולסטן צוטרוי. פּערל האָט איבערגענומען פֿאַרשיידענע ליווערונגען פֿאַר די אַרמיען, געבויט קאָזאַרמעס און אַנדערע בנינים; דערביי זײַנען געווען פֿאַרנומען פֿיל הונדערטער אָנגעשטעלטע.

פּערל, וועלכער האָט די אַלע געשעפֿטן געפֿירט לרובֿ צוזאַמען מיט זײַן פֿאָטער און טיילווייז אויך מיט זײַן שוואַגער (יצחק-לייב אַטלעס), האָט אין אָט די יאָרן אָנגעזאַמלט אַ היפּשן קאַפיטאַל, און ער האָט געקאַנט אָנהייבן קלערן וועגן אויספֿירן בפּועל זײַן אידעאַל אַרײַנצוברענגען בילדונג אין די פֿאַרהושכטע ייִדישע גאַסן.

די שולן, וואָס די עסטרייכישע רעגירונג האָט אונטער דער אָנפֿירונג פֿון הערץ האַמבערג געהאַט איינגעפֿירט פֿאַר ייִדן, זײַנען אין יאָר 1806 פֿאַר-מאַכט געוואָרן. זיי זײַנען לכתחילה געווען אַ מפּיל-קינד, ווייל האַמבערג האָט זיך נישט גערעכנט מיט די באַדערפֿענישן און השגות פֿונעם פֿאָלק און איז בעצם געווען דערווייטערט פֿון ייִדן, וואָס ער האָט אויף זיי אַראָפּגעקוקט ווי אויף נידעריקע ברואים. דערביי איז האַמבערג געווען שטאַרק געלטיגיריק און האָט זיך צו מאָל דערלויבט מעשיב, וואָס וואַרפֿן אויף אים אַ מיאוסן שאָטן. דער עולם האָט דעריבער באַטראַכט די דאָזיקע שולן פֿאַר אַ ביטערער גזירה, פּונקט ווי די גזירה פֿון מיליטער. די דעמאָלטיקע שתדלנים האָבן מיט אַלע כּוחות זיך געסטאַרעט די גזירה אָפּצושאַפֿן, נישט געזשאַלעוועט דערביי קיין שוחד און קיין פּראָטעקציע. אין יאָר 1806 האָט די מאַכט סוף פֿל סוף טאַקע די דאָזיקע שולן פֿאַרמאַכט.

יוסף פערל, וועלכער האָט אין אָט דער צייט שטאַרק מצליח געווען אין זיינע געשעפֿטן, האָט באַשלאָסן אָנצוהייבן ביי זיך אין שטאָט אויף די חורבות פֿון דער פֿאַרמאַכטער שול אַ נייע דערציִונגס-אַרבעט.

קענענדיק אַלע פֿעלערן פֿון האַמבערגס שולן און האַבנדיק ביי זיך אַזאַ געטרייען און געניטן באַראַטער ווי מענדל לעפֿין, איז ער נאָך דעם ווי ער האָט אויסגעאַרבעט אַ דעטאַלירטע פּראָגראַם, צוגעטראַטן אין יאָר 1809 צו גרינדן די ייִדישע שול אין טאַרנאָפּאָל, וואָס איר פֿירער איז ער געבליבן פֿולע 30 יאָר, ביז זיין טויט. די דאָזיקע אינסטיטוציע איז געווען די ערשטע פֿון דעם מין אין גאַליציע, און לויט איר מוסטער זיינען שפעטער געגרינדעט געוואָרן שולן אין אומאַן (רוסלאַנד, דורך היינץ הורוויץ), אין בראָד, אין לעמבערג און אין אַדעס.

מיט 16 תלמידים האָט פערל די שול געעפֿנט. צווישן זיי האָט זיך געפֿונען בצלאַל שטערן, וועלכער איז שפעטער געווען לערער טאַקע אין דער זעלביקער שול און דערנאָך דירעקטאָר פֿון דער שול אין אַדעס. אין זיין אייגענעם הויז האָט פערל אָפּגעגעבן עטלעכע צימערן פֿאַר דער שול און געפרוווט פֿאַראינטערעסירן ברייטערע קרייזן מיט דער דאָזיקער אינ-סטיטוציע.

בראָש פֿון דער רוסישער מאַכט אין טאַרנאָפּאָלער קרייז איז דעמאָלט געווען גענעראַל-גובערנאַטאָר סענאַטאָר פֿאַן-טיילס, ווי ס'ווייזט אויס אַ דייטשער אַדלמאַן פֿון די באַלטישע פּראָווינצן. ער האָט זיך באַצויגן צו פערלען בכלל און צו דער שול בכלל זייער פֿריינדלעך. נאָך ביז היינט הענגט זיין פֿאַרטרעט אין דער קאַנצעלאַריע פֿון דער שול-דירעקציע. טיילס האָט פערלען תּיפֿף געגעבן די באַוויליקונג צו גרינדן די שול און האָט אים גע-שטיצט ווי ווייט מעגלעך. עטלעכע לערערס, בכלל די לערערס פֿריילינג און ניימאַן, האָבן פערלען שטאַרק צוגעהאַלפֿן, און די שול האָט זיך אָנגעהויבן גוט אַנטוויקלען, אַזוי אַז אין יאָר 1812 האָט זיך פערל גענומען בויען אַן אייגן הויז פֿאַר דער שול אויף דעם פּלאַץ, וועלכן עס האָט אים צוליב דעם צוועק געקויפֿט זיין פֿאַטער ר' טאַדעס.

ער האָט זיך געווענדט צו די אַרומיקע פּריצים מיט דער בקשה אים מיטצוהעלפֿן אין בייצושטענערן צו די קאַסטן פֿונעם בנין.

אין פערלס עזבון האָב איך געפֿונען אַ בריוו (אין אַ קאָפּיע מיט ייִדישע אותיות), וואָס ער האָט געשריבן אין דעם ענין צום גענעראַל קאַר-י-טאַווסקי, דעם אייגנטימער פֿון פּלאַטיטש (אַ דאָרף ביי טאַרנאָפּאָל) אין יאָר 1812.

מחמת דער דאָזיקער בריוו איז זייער כאַראַקטעריסטיש און האַלט אין זיך אויך אַ שטיק אויטאָביאָגראַפֿיע פֿון פערלען, גיב איך אים איבער כּתבּו וכּלשונו:

„אן גענעראלען קאָריטאָוסקי אין פּלאָטיטש, 25 מערץ, 1812.
„אייער עקסצעלענץ,

„פּערצייהען מיר א״ע גנעדיגסט, ווען איך זאָ דרייטט בין, א״ע
„דורך געגענווערטיגעם שרייבען אייניגע מינוטען צו רויבען. איינע
„עראינערונג אויס מיינען יוגענד-יאָהרען איזט אורזאָך דאָפּאָן. אונד
„איך האָפּע שאַן דיזער וועגען ווערדען א״ע עס גנעדיג אויפֿנעהמען.
„שאַן אַלס קנאַבע פּאָן 6 יאהרען, האטטע איך אַפּט דאס פֿער-
„גניגען, מיט מיינען עלטערן בייא אייער עקסעל. צו זיין, אונד אַלס
„יונגלינג האטטע איך דיזע עהרע אייניגע מאל גענאסען. איממער
„פּאסט הערטע איך דאן א״ע דיא גראסע פּראַגע אויפֿווערפּען, ווארום
„זיא צו איהרער הויפטבעשעפֿטיגונג דאס שטודיום דעס תּלמודס מאַכען,
„וואַרום זיא זיך ניכט דעם פֿעלדבויע ווידמען, קורץ וואַרום זיא זיך ניכט
„בעפֿלייסען מענשען צו זיין. עס מאג נאן שוין 20 יאהרע צוריק זיין,
„אַלס איך דעם פֿעננסט פֿערשטאַרבענען קרייז ראַבינער אויף איינער
„בעזוכס רייזע צו א״ע בעגלייטעמע, דאַמאַהלס שטעללעטען א״ע דיזע פּראַגען
„אויך אן ערוועהנטען ראבינער. אבער ליידער בליבען דיזע פּראַגען
„איממער אונבעפֿרידיגט. וועדער בייאם ראַבינער נאך בייא אַנדערן
„אונזעהליכען אונזערער געמיינדע, מאַכטען דיזע פּראַגען איינדרוק.
„דיזע לייטע וואַרען פּאָן אַלטען געברייכען אונד געוואָהנהייטן זאָ הינ-
„געריסען, דאָש איהר אָהר פֿיר דיא וואהרהייט טויב בליב. איך הינגע-
„גען אַלס יונגלינג, דעסען געפֿיהל אונד הערץ פּאָן דען צאהן דער
„צייט נאָך ניכט אַבגעשטומפֿט אונד דעסען פֿערשטאַנד אים קיימען
„וואַר, איך הערטע פּאָן די פּראַגען אונד עראינערונגען א״ע יעדעס מאל
„מיט ווערמע צו. איך פּאנד איהרע וואַרטע איממער ריין, לעבליך אונד
„מענשליך. ניכט האָס אַדער פֿעראַכטונג דער יודישען נאציאָן — וויא
„בייא מאַכען דער פּאַלל איזט — טריב א״ע צו דיזען פּראַגען אן.
„ניין! וואהרע מענשען ליעבע, דער עדלע וואונש מענשען גליקליך צו
„זעהן, וואַר דיא טריבפֿעדער דיזער פּראַגען אונד עראינערונגען, אונד
„זיא וואַרען מיר וויכטיג. איך נאָהם מיר אַלזאָ פּאַר, זאָ באַלד מיר עס
„מעגליך זיין ווירד, פֿיר מיינער בילדונג צו זאָרגען, ניכטס צו פֿער-
„נאַכלעסיגען וואס מיר נור אַלס מענש ניצליך זיין קאָן. אַלליין, ליידער
„וואַר הייער דער אַרטא ניכט, אום איינע גוטע אַנד צוועקמעסיגע ער-
„ציהונג ערהאַלטען צו קענען. קיינע שולע, קיינע לעהרער וואַרען דאָ,
„אום מיר דער איך מיך וויסבעגריג פֿיהלטע, אין מיינעם פּאַרהאַבען
„בעהילפֿליך צו זיין. דיא דייטשע שולע, די אים יאהרע 786 אויף

1. דעם דאָזיקן בריוו האָב איך אויך אַגעדרוקט אין די היסטאָרישע שריפֿטן פֿון ייוואָ,
באַנד I, אַרויסגעגעבן פֿון א. טשעריקאווער, ז' 809—813.

„אַללערהעכטסטעם בעפעהלע היער ערריכטעט וואָר, היס ניכט פֿיעל. אָונד
 „מיינע עלטערן זאָרגטען דאָפֿיר, מיך אויך דיזער צו ענטזיהען. דער
 „פלאַן, דען מיינע עלטערן מיט מיר האַטטען, הינדערטע מיך אן מיינעם
 „וואַנש עבן ניכט וועניג. נאָך אַלס יונגער מאַן וואַרדע איך צום
 „תלמודישען שטודיום אנגעהאַלטען, ווייל מיינע עלטערן מיט אללער
 „געוואָלט מיך צום ראַבינער מאַכען וואַללטען. איך מוסטע פֿערשטאהל-
 „נער ווייזע מיך מיט דער דייטשען שפּראַכע בעקאנט מאַכען, אין פֿער-
 „שטאהלענען שלופֿף-ווינקעלן פֿינג איך אן דייטשע ביכער צו לעזען, -
 „אונד זעהר אָפֿט מוסטע איך איין העבר. בוך צור האַנד האַבען, וועלכעס
 „זאבאלד איך מיינע עלטערן מיר נאהע הערטע אויפֿגעשלאַגען אָנד
 „יענעס פֿערשטעקט לאַג. זא האַטטע איך ניכט וועניג ווידערווערטיג-
 „קייטען צו בעקעמפֿלען, ביז איך מיט דער דייטשען שפּראַכע ציממליך
 „בעקאנט אונד ניצליכע דייטשע ווערקע צו לעזען אים שטאַנדע וואָר.
 „איך קאן מיך צוואַר מיט קיינע וויסענשאַפֿטען פֿרייען, קאָן ניכט איינ-
 „מאהל זאגען, איך זעהע מיינען וואַנש ערפֿיללט. דען ליידער! קאַנטע
 „איך ערשט אים עטליכ-אָנד צוואַנציגסטען יאהרע אום מיך זעלבסט
 „בעזאָרגט זיין. דען ביז דאָהין וואָר איך גאַנץ אונטער דער אויפֿזיכט
 „מיינער עלטערן אונד לעהרער. וויא שוועהר אַלזא איזט עט דאָן ניכט,
 „אין דיזע יאהרע אָהנע לייטער, אָהנע וועגווייזער, וואס גרינדליכעס
 „צו ערלעהרנען. וואס איך אַלזא דורך דיא מיר געגעבענע מיהע געוואָן,
 „איזט, דאָש איך איינזעהן לערנטע, דאָש איין מענש אום מענש צו
 „זיין, איינע גאַנץ אנדערע ערציהונג אַלס יענע בייא מיינער נאַציאָן
 „איבליכע נעטיג איזט, אָנד דאָש דורך דער ערציהונגס ארט מיינער
 „נאַציאָן דיא יוגענד ניכט נור קיינע בילדונג ערהאַלטען, זאנדערן אַללע
 „אַנלאַגען דעס קנאַבענס ווערדען דאָדורך נור פֿערשרויבט, אָנד אַללע
 „געפֿיהלע ערשטיקט.

„פֿאָן דיזער וואַרהייט איבערצייגט, ענטשטאַנד אין מיר דער
 „לעבהאַפֿטער וואַנש, היער אין טאַרנאַפּאַל איינע לעהר אָנד ערציהונגס
 „שולע פֿיר דיא יודישע יוגענד צו ערריכטען, אין וועלכער דיא יוגענד
 „פֿאָן געשיקטע מענער צו מענשען אָנד בירגער ערצאָגען, אָנד אין
 „דער אינדוסטריע אונטערריכטעט ווערדען זאָללען. צו דיזעם ענדע
 „פֿערפֿאַסטע איך איינען בעזאָנדערן לעהרפֿלאַן, ערוקופֿטע היער אין
 „דער שטאַדט איינען שענען גרונד, לײַס פֿאַן איינעם געשיקטען אַרכי-
 „טעקטען אָן דען בויארוס צור לעהר אונד אינדוסטריע שולע ענטווערפֿען,
 „האַבע אויך איינען טייל דער נעטהיגען בויאמאַטעריאַליען אנגעשאַפֿט,
 „אום באַלד האַנד אַנס ווערק צו לעגען.

„אַלליין, דא דיא רעגירונג אין דער היזיגען אַלס אין איינער
 „פּראָוויציאַל שטאַדט זאָלכעס געביידע פֿאַן קיינע אַנדערע אַלס סאָלידען

מאטעריאליען אויף צו פֿיהרען ערלויבט, זאָ פֿיל דער קאָסטען איבער-
שלאָג זאָ האָך אויס, דאש איך זיכער ווייס, דאש דורך בלאַסער היילפֿע
„אייניגער געמיינדעגלידער איך דיזעם בויא נישט צו שטאנדע ווערדע
„בריינגען קענען, זאָ ענטשלאַס איך מיך בייא געפֿיהלפֿאַלדע אָנד
„עדלע מענער אָנדערער נאציאן אום אונטערשטיצונג אַנצוקלאַפֿען.
„איך מאַכטע דען פֿערזוך אונד פֿאַנד מיך נישט געטיישט.

„זע ר"ק* געהימראַטה סענאטאר אונד מעהרערען אורדען ריטטער
„פֿאַן טהיילס, אונזער גנעדיגסטער לאַנדעס שעה, גאב מיר דען ערשטען
„בעווייז, וויא זעהר איינעם עדלען הערצען האַמאַניטעט דאס גרעסטע
„בעדירפֿניס איזט. פֿאַן דיזער עדלען האַנדלונג געשטערקט, וואָגע איך
„בייא א"ע אום אונטערשטיצונג מיינעס פֿאַרהאַבענס צו ביטטען.
„ווארען דאָך א"ע — דיא וואהרהייט צו געשטעהן — דיא הויפט
„אורזאַכע מיינעס אונטערנעמענס, זאָ דאַרף איך מיט גרונד
„האַפֿלען, דאש א"ע צור אויספֿיהרונג דעסען, מיר איהרע היילפֿע
„מידררייך אַנגעדייהען לאַסען ווערדען. פֿערבלייבע...“

IV

אין דעם אויבן ציטירטן בריוו צום גענעראַל קאַריטאַווסקי דריקט זיך
פֿערל אויס וועגן די האַמבערגישע רעגירונגס-שולן: „די דניטשע שולע, דיא
אים יאהרע 786 אויף אַלערהעכסטעם בעפֿעהל היער ערריכטעט וואורדע, היס
ניכט פֿיעל“. קענטיק, אַז ער האָט דעם גענעראַל נישט געקענט אויפֿקלערן
די סיבות און די טיפֿערע אינעווייניקסטע מאַטיוון, פֿאַר וואָס די דאָזיקע שולן
האַבן געמוזט האָבן אַ דורכפֿאַל. אָבער אין אַנדערע ערטער פֿון זיין
קאַרעספֿאַנדענץ, וועלכע מיר וועלן ווייטער ברענגען, און אין דער בראַשור
וואָס איז אַרויס אין יאָר 1815 רעדט ער אַרום די פּראָגראַם פֿון זיין שול
און זאָגט זיך דניטלעכער אַרויס אין דעם ענין און איז מסביר, פֿאַר וואָס
ס'האָט זיך האַמבערגן נישט אַינגעגעבן עפעס ממשותדיקס אויפֿצוטון.

עס האָט געהערשט אויך אַ פּערזענלעכער אַנטאַגאַניזם צווישן פּערלען און
הערץ האַמבערגן. פּערל, וועלכער איז געשטאַנען מיט אַלע חשובֿע און באַקאַנטע
פּערזענלעכקייטן פֿון זיין דור אין נאָענטע באַציונגען און האָט מיט אַלעמען
געפֿירט אַן אַפֿטע און ברייטע קאַרעספֿאַנדענץ, אָנגעהויבן פֿון די באַקאַנטע
רבנים ר' משה קוניץ אין פּעשט, ר' ענויל צוזמיר אין סטרי און אויסגעלאָזן
מיט פּעטער בעער און האַרצפֿעלד אין ווין (הגם ער האָט מיט זייערע דעות
ניט מסכים געווען), האָט מיט האַמבערגן קיין שום מגע-ומשא נישט געהאַט,
נישט געקוקט אויף דעם, וואָס האַמבערג איז געווען אַ קורבֿ למלכות און
אַ גרויסער ידען.

* זיין עקסעלענץ רוסיש-קייזערלעכער.

Handwritten text in a cursive script, likely Yiddish or Hebrew, covering the majority of the page. The text is densely packed and appears to be a continuous narrative or a list of items. There are some larger, possibly decorative or initial letters at the beginning of certain sections. The handwriting is somewhat slanted and consistent throughout the page.

קאַנצעפט פֿון יוסף פערלס בריוו צו גענ' קאַריטאַוסק, געשריבן
מיט זיין אייגענער האַנט
(פֿון דעם אַרכיוו פֿון דער פּערל-ביבליאָטעק אין טאַרנאָפּאָל)

די פערזענלעכע מידות פֿון האַמבערגן וועלכער איז געווען אַ נידערי-קער מאַטעריאַליסט און אַ געצינג אין דער האַנט פֿון דער רעגירונג, וואָס ער האָט איר געהאַלפֿן אונטערדריקן ייִדן מיט נייע פֿרישע גזרות, וואָס ער האָט געטראַכט צו ציען פֿון זיי אַ פֿערזענלעכן נוי, האָבן געמוזט אָפּשטויסן פֿערלען וועלכער האָט ניט געהאַט קיין שום פֿערזענלעכע פֿניות.

חוץ דעם איז פֿערלען נישט געפֿעלן געוואָרן די האַמבערגישע סיסטעם אין חינוך. פֿערל איז געווען, ווי זיין רבי און באַראָטער ר' מענדל לעפֿין, אַ מענטש וואָס האָט געשטעקט ראשו ורובו אין פֿאַלק. ער האָט זיך גערעכנט מיט די השגות פֿונעם המון, מיט זיינע באַדערפֿענישן און מיט זיין טראַדיציע, נישט געווען קיין שטורעמער און קיין צולחכעיסטיק.

פֿערל האָט געוואָלט אין זיין שול־פֿראַגראַם פֿאַראַייניקן די לימודי-קודש מיט די לימודי-חול אויף אַזאַ אַרפֿן, אַז די שול זאָל פֿאַרבייטן און ממלאַ זיין דאָס חדר און מאַכן פֿון אירע תּלמידים גוטע אין געביילדעטע ייִדן, באַהאַונט סײַ אין ייִדישע סײַ אין פֿראַפֿאַנע ידיעות. אין דעם דאָזיקן פֿרינציפּ האַלט זיך פֿערל נאָך אינעם יאָר 1826, בשעת ער גיט זיין פֿריינד לעאָן לאַנדוי פֿון אָדעס עצות בנוגע דער ייִדישער שול, וואָס איז דאָרט געגרינדעט געוואָרן:

דער דאָזיקער בריוו פֿונעם 9טן נאָוועמבער 1826 לייענט זיך ווערטלעך אזוי:

„ה' לעאָן לאַנדויא, אָדעס אַ.

פֿיר דיא מיר אין איהרעם ווערטען פֿאַם 15/27 אָקט. — ערהאַלטען אַם געסטריגען — מיטגעטיילטע נאַכריכט וועגען ערריכטונג איינער לערהאַנשאַלט אין אָדעסא, מיינען בעסטען דאַנק. נור קאן איך איהנען ניכט פֿערצייהען דען אויסדרוק: „געכסטענס איין מעהערעס, ווען עס זיא אינטערעסירט.“ פֿאַסט דיזעס בעדינגניס געגען מיך? אינצווישען מוס איך איהנען פֿערצייהען, דען זיא שטיפֿטען וואָס גוטעס, אונד איין זאָלכער קאן מיך אויך בעליידיגען, ווען ער לוסט האָט. דען פֿאַנאַטיקערן אונד געגנערן דער גוטען זאַכע, זעצען זיא נור קאַלטבליטיגקייט ענט-געגען. אונד איזט איינמאהל דיא אַנשטאלט דא, זאָ זוכען זיא נור דורך גוטע פֿאַלגען דיא מיינער צו שטאַפֿפֿען, הויפטזעכליך ביטטע איך זיא, אויף דעם העבר. אונטערריכט—דאַרונטער מיינע איך אויך דען תּלמוד—אונד אויף מאָראַל צו זעהן. דאָן טראַכטען זיא לעהרער צו בעקאָמען, דיא וואַרמע פֿריינדע דער נאַציאָן אונד דער גוטען זאַכע זיין זאָללען. דיא נייען ייִדישען יודענפֿיינדע ווייכען זיא זאָ ווייט נור מעגליך איזט. דיזע פֿערפעסטען דיא יוגענד און צעטרעטען אַלדעס גוטע, זאָלל עס איהנען מעגליך זיין, דיא קינדער דיא מיט דען נאַרמאַלגעגענשטענדען פֿערטיג ווערדען אונד קיינע העהערע שולען בעזוכן וואָללען, בייא זיך ווייטער אין דען העבר. אונד איבריגען געגענשטענדען אונטער-ריכטען צו לאַסטען, זאָ טהון זיא עס; וואָ ניכט, זאָ טראַכטען זיא דיא

שולע זא איינצורייכטען, דאס דער שילער מעהרערע יאהרע אין איהר בלייבען קאן. דען מיט דען נארמאלגעענשטענדען ווירד איין גוטער שילער אין 4 יאהרען פערטיג. נון בלייבט ער אין דען העבר. אנוויסענד. דאן זינד וויעדער דיא מעהרסטען עלטערן פאן דער ארט, דאס זיא איהר קינד ביז אין זיין פעהרייראטונג וועניגסטענס, מאנכע אבער ביז אן דער צייט, ווא דאס קינד אין דאס געשעפטסלעבען טרעטען זאלט, איהן ביים רבי אדער אים בית המ"ד וויסען וואללען. וואס ווירד אלזא דער פאטער טוהן, ווען זיא זיין קינד אין דער שולע ניכט ווערדען בעשעפטיגען קעגנען? ער ווירד דאן געצוואונגען זיין, איהן צו איינעם מלמד צו געבען. שטעללען זיא זיך נור דיוזעס פאר! איהרע מיהע ביים שילער געהט פערלארען, אונד די שולע פערלירט שטארק אן אנועהן. דען דאן הייסט עס: „וואס טויגט דיא שולע, דיא קינדער מיסען אום ניכט גוים צו בלייבען, וויעדער אין חדר געהן!“ א, וואס העטטע איך דארום געגעבען. ווען איך דארט צור איינריכטונג דער שולע זיין קענטע. עס גיבט זא אונצעהליגע געגענשטענדע, די אויף דער שטעללע בעמערקט אונד בעזייטיגעט ווערדען מיססען, ווען מאן ווילט, דאס דיא זאכע וואהלטעטיג ווירקען זאלט. בעזאנדערס ווירד דיוזע שולע דיא ערשטע אין רוסלאנד זיין. ווען דא איין פעהלער געמאכט ווירד, איזט אן נאכאהמער ניכט צו דענקען. גאטט לייטע איהרע וועגע, שטערקע איהרען מוטה אונד געבע איהנען איינע גוטע געזונדהייט, דיוזעס ווינשט איהנען איהר...“

אונטער „די נייען יודישען יודענפיינדע“, וועלכע ער הייסט ווייכן, מיינט ער הערץ האמבערגס לייט וועלכע זינען אראפגעקומען קיין גאליציע פון ביימען און מערן פאר לערער אין די דעמאלטיקע שולן און וואס זיי האבן זיך זייער מיאוס אויפגעפירט און זינען ביים גאנצן פאלק געווען פאראכט. און 1815, בשעת די טארנאפאלער שול האט שוין געהאט אן אייגענעם בנין און אדע קלאסן זינען שוין געווען פארפולט (די שול האט שוין דעמאלט געהאט 100 תלמידים), האט פערל צרויסגעגעבן א ברעשור אין דניטשער שפראך:

„Kurze Übersicht des in der Tarnopoler israelitischen Freyschule eingeführten Lehrplanes, nach dem der Unterricht in allen Klassen dieser Schule ertheilt wird“. Tarnopol 1815. (Gedruckt bey N. Pineles, Buchdrucker und Buchhändler)

אין דער קורצער הקדמה זאגט דער מחבר, אז אויפן פארלאנג פון פיל פריינד גיט ער אן אויסצוג פון דעם לערנפלאן, כדי באקאנט צו מאכן דעם ברייטן עולם מיט די טענדענצן פון דער שול, ער האפט אבער בקרוב צווייטע צוגעבן די גאנצע פראגראם פון די לימודים.

אין דעם אַרײַנפֿיר באַהאַנדלט דער מחבר די פּרינציפּן, וואָס לויט זײ ווערט געפֿירט די שול. אַרומעדנדיק די אויפגאַבן, וואָס די שול האָט זיך געשטעלט, באַמערקט ער:

„די אַנשטאַלט וואָס איז געגרינדעט געוואָרן אין טאַראָפּאַל צײַכנט זיך אויס, חוץ מיט אַנדערע גוטע אײַנריכטונגען, פֿון די אַנדערע בײַ אַהער באַקאַנטע ענדלעכע אַנשטאַלטן בֿערט אין 4 הױפּטפּונקטן, וואָס דורך זײ זײנען זײ (די פֿרײַע אַנשטאַטן) פּסדר געשטרויכלט געוואָרן.

דאָס זײנען: (1) דער לײמוד פֿון רעליגיע, (2) דער לײמוד פֿון תּלמוד, (3) אַרבעט און קונסט, (4) דער חינוך בכלל, ד״ה דאָס אַכטונג געבן אויף די מידות פֿון די תּלמידים.“

צום ערשטן פּונקט באַמערקט דער מחבר, אַז מען האָט פֿאַרגעסן בײַ די פֿרײַע אַנשטאַטן, אַז ס׳איז נײַט געמאַלט קײן אמתע בילדונג אָן דעם לײמוד פֿון רעליגיע בײַ קײן שום פֿאַלק, בֿערט נישט בײַ ייִדן, וואָס בײַ זײ איז דאָס גאַנצע לעבן, אַפֿילו די קלענסטע טונג, פֿאַרבוּדן מיט רעליגיעזע צערעמאָניעס. דורך דעם דורכפֿאַלן פֿון די פֿרײַע אַנשטאַטן האָבן די איצטיקע מיסדים פֿון אַט דער שול פֿאַרשטאַנען דעם חיסרון און זיך באַמט, אַז דער לײמוד פֿון רעליגיע זאָל זײַן אַ רעגלמעסיקער און אַז די תּלמידים זאָלן אויספֿירן בפּועל די צערעמאָניעס, טעגלעך דאַווענען אונטער דער השגחה פֿון די לערערס אַזױו, אַזױ אַז די עלטערן פֿון די קינדער זאָל זײַן פֿולקום צופֿרידן.

צום צווייטן פּונקט באַמערקט דער מחבר, אַז דער לײמוד פֿון תּלמוד איז זײער וויכטיק פֿאַר דער שול, פּדי צו געבן דעם שילער פֿולע ידיעות אין אַלע ענינים, אַזױ אַז ער זאָל נישט דאַרפֿן באַזוכן חוץ דער שול נאָך אַ חדר און אויף דעם אופֿן פֿאַרלירן צײַט און מײַ.

אַרבעט און קונסט ווערט תּחילת אײַנגעפֿירט נאָר אין אָפּטייל פֿאַר מײַדלעך. שפּעטער איז געפּלאַנט צו מאַכן אַ באַזונדער קלאַס אויך פֿאַר ייִנגלעך, פּדי צו געוויינען זײ צו פּיזישער אַרבעט און צו קינסטלערישע מלאַכות. בנוגע צום פֿערטן פּונקט זאָגט דער מחבר: דער אויסדרוק חינוך (דערצײגונג) פֿון דער יוגנט קלײנט אין פּלוג אַזױ פֿרעמד, אָבער ס׳האָט אונדז געלערנט די פּראַקטיק דווקא פֿון די פֿרײַע אַנשטאַטן (די האַמבערגישע, מײַנט ער), אַז די אויסבילדונג פֿונעם כאַראַקטער איז דאָס וויכטיקסטע, אויף וואָס מען מוז אַכטונג געבן. דאָ לײגט די הױפּט-סיבה, פֿאַר וואָס ס׳האָבן זאָ קלײנעם ערפֿאַלג געהאַט די דאָזיקע שולן בײַ גאַלצישע ייִדן, הגם די רעגירונג האָט געהאַט די בעסטע פּוונות. די שול מוז זאָרען, אַז דער תּלמיד זאָל טון אַ פעולה אין די לײמודים, אָבער קודם פּל מוז מען אים מאַכן פֿאַר אַ מאַראַזישן מענטש מיט גוטע מידות און גוטער באַנעמונג קעגן עלטערן און קעגן לײַט.

די לײמודים זײנען פֿאַרטיילט אויף 4 קלאַסן און באַעכנט אויף 8 יאָר צײַט, דאָס הײסט אַז יעדער קלאַס איז אײַנגעטיילט אין 2 יאָרגענג. פֿאַר מיטאַג

ווערן געלערנט די יידישע לימודים, נאך מיטאג די פראפאנע. צו באמערקן אין, אז צווישן די לימודים געפינט זיך אויך יידיש-דניטש (אין ערשטן קלאס. זע די דערמאנטע באראשור, ו' 14). די לימודים-שפראך איז געווען דניטש. פון דעם דריטן קלאס אָנגעהויבן האָט מען אויך געלערנט פֿראַנצייזיש און פּויליש. פערל האָט אויך געפלאַנט איינצופֿירן די רוסישע שפראַך. (1815 איז טאַראַפּאָל נאָך געווען אונטער דער רוסישער ממשלה).

V

אין אַ באַמערקונג מכוּח דעם צוועק פֿון זײַן שול זאָגט פערל אין דער דערמאָנטער באַראַשור (ו' 26—27):

Es ist schon oben gesagt worden, dass diese Israeli-tische Freyschule keineswegs die Absicht habe Gelehrte zu erziehen: sie kann und will — wenigstens für jetzt — solche Absicht nicht haben. Ihr eiferigstes Bestreben geht blos dahin, die Jugend unserer Nation, in gemeinnutzigen Kenntnissen zu üben, und zur Gottesfurcht, Sittsamkeit und zu allen gesellschaftlichen Tugenden anzuleiten. Zu diesem Ende ist die ganze Unterrichtszeit auf 8 Jahre, das ist, vom 7. Jahre eines Kindes, bis zu Ende des 14. festgesetzt worden. Erlernet der Schüler die vorgeschriebenen Gegenstaende mit gutem Fortgang so wird er sicher nach seinem 14. Jahre zu mannigfaltigen Geschaeften nützen oder sich nach seiner vorzüglichen Neigung eine bestimmte Beschaeftigung waehlen koennen.

ער רעדט ווייטער אַרום די חסרונות פֿון דעם ביזאַהעריקן חינוך און ווייזט אויף, אז אויך דער ייִדישער בעל-מלאַכה מוז שטיין אויף אַ געוויסער מדרגה פֿון בילדונג, כדי צו קענען פֿאַרנעמען זיך מיט זײַן פֿאַך.

די עקזאַמענס קומען פֿאַר יעדער פֿערטל יאָר דורך אַ קאַמיסיע פֿון באַ-וווסטע לומדים. יעדער האַלב יאָר עקזאַמענירט דער קרייז-ראַב אַליין די תלמידים אין תלמוד און תנך. אַזעלכע עקזאַמענס קומען אויך פֿאַר אין דער זעלביקער צײַט פֿון די אַלגעמיינע לימודים, צו וועלכע ס'ווערן פֿאַרבעטן די פֿאַרשטייערס פֿון דער מאַכט, באַקאַנטע געלערנטע מענטשן אַזו"וו.

צו אַזאַ הויפט-עקזאַמען אין אַפּריל 1815 איז געקומען פּערזענלעך דער גענעראַל-גובערנאַטאָר סענאַטאָר פֿ. טיילס, וועלכער האָט צו יוסף פערל גע-שריבן דעם ווייטערדיקן בריוו: ¹

„An Herrn Joseph Perl, Stadthaupt, Kaufmann der ersten Gilde und Vorsteher der Tarnopoler Erziehungs-anstalt.

Mit wahren Wohlgefallen habe ich mich bey der letzten am 5. d. M. in der Erziehungsanstalt für die israelitischen Jugend abgehaltenen öffentlichen Prüfung, von der guten Lehrart und den ausgezeichneten Fortschritten der Zöglinge derselben, in allen Zweigen überzeugt.

Sie Herr Perl! haben das Verdienst der Stifter dieser Anstalt zu seyn; die dabey angestellten geschickten und fleissigen Lehrer sind Ihre Auswahl und Ihren fortgesetzten sorgenvollen Bemühungen muss man das Gedeihen derselben und die Ausbildung der darin aufgenommenen Schüler, zuschreiben.

Einst werden Sie sowohl als die Lehrer dieser Erziehungsanstalt, für dieses gute und gemeinnützige Werk, vollen Dank einernten, den die für das gemeine Beste so nothwendige Lehrgegenstände — und besonders die reine Religions- und Sittenlehre die darin vorgetragen werden, und von deren Wichtigkeit und ungemeinem Nutzen jeder überzeugt sein muss, werden nothwendig edle Grundsätze und Gesinnungen bey der Jugend erwecken und in ihrem Herzen begründen. Dieses rechtfertigt auch meine Hoffnung, dass die so unterrichteten Kinder ihrer Nation einst dem Vaterlande nützlich und überhaupt brauchbare Mitglieder der menschlichen Gesellschaft seyn werden.

Ich kann daher nicht umhin, Ihnen als dem Stifter dieser Anstalt meinen Dank und meine Zufriedenheit für den durch Sie gestifteten Nutzen zu erkennen zu geben.

Theilen Sie diese meine Gesinnungen den Lehrern der Erziehungsanstalt, insbesondere aber dem eben so talentvollen als in seinem Eifer unermüdeten Herrn Neumann mit, und geben Sie den Zoeglingen die Versicherung meiner Zufriedenheit mit ihrem Fleisse.

Fahren Sie Herr Perl in Ihren das Wohl der Jugend und der menschlichen Gesellschaft befoerderenden Bemühungen fort! und rechnen dabey stets auf die Anerkennung und Unterstützung Ihres Verdienstes von Seiten der Regierung. —

Senator Theyls

(L. S.)

אינעם יאָר 1815 האָט די עסטרייכישע רעגירונג צוריק איבערגענומען דעם טאַרנאָפּאָלער קרייז אין איר רשות, און דעמאָלט האָט זיך ערשט אָנגעהויבן די אַנטוויקלונג פֿון דער שול¹.

פּערל האָט קודם פֿל זיך געסטאַרעט צו זיכערן דעם קיום פֿון דער שול, וואָס אירע באַדערפֿענישן זינגען כּסדר געוואָקסן. ער האָט פֿאַרשטאַנען, אַז אַזאַ אינסטיטוציע קאָן זיך ניט האַלטן אָן סטאַבילע הכנסות און אָן געזיכערטע סובווענציעס מצד דער מאַכט אָדער מצד די קהילות.

די עסטרייכישע רעגירונג האָט אים געגעבן אין יאָר 1820 עפֿנטלעכע רעכט פֿאַר דער שול, וועלכע האָט באַקומען דעם נאָמען „דייטש-איזראַעלי-טישע הויפטשולע“. ס'איז אויך באַוויליקט געוואָרן דער סטאַטוט פֿון דער פֿונדאַציע, לויט וועלכער פּערל שענקט אַ וועק דאָס הויז און די סינאָגאָגע, וואָס געפֿינט זיך לעבן איר, דער טאַרנאָפּאָלער קהילה פֿאַר אַן אייגנס לדור-דורות. אַקעגן איז פּערל געבליבן דער פֿאַרשטייער און די רעקטאָר פֿון דער שול, מיט אַ יערלעכן געהאַלט פֿון 600 גולדען. דעם דאָזיקן געהאַלט האָט פּערל קיין מאָל נישט גענומען פֿאַר זיך, נאָר ער האָט עס פֿאַרניצט אויף פֿאַרזאָרן אַרעמע תּלמידים און אַ טייל — אויף צו פֿאַרגרעסערן די ביבליאָטעק פֿון דער שול².

די קהילות פֿון טאַרנאָפּאָל, טרעמבאָולע, סקאַלאַט און מיקולינצע (אַרום טאַרנאָפּאָל) זינגען געווען מחויב לויטן סטאַטוט צו געבן אַן אָפּצאָל פֿון דער שחיטה לטובֿת דער שול.

אַזוי צאָלן: די קהילה פֿון טאַרנאָפּאָל 2 גולדן 15 גרינצער פֿאַר אַן אָקס, 1 גולדן 30 גרינצער פֿאַר אַ קו, און $7\frac{1}{2}$ גרינצער פֿון אַ קעלבל אָדער אַ שאָף; די קהילות פֿון טרעמבאָולע, סקאַלאַט און מיקולינצע: פֿון אַן אָקס 1 גולדן 54 גרינצער, פֿון אַ קו 1 גולדן 15 גרינצער און פֿון אַ דקה $7\frac{1}{2}$ גרינצער.

אַקעגן האָבן די קהילות פֿון גושימאָלאָו און פֿון זבאַראָזש נישט געגעבן קיין אָפּצאָל פֿון דער שחיטה, נאָר אַ שטענדיקע סובווענץ: די ערשטע 250 גולדן, די אַנדערע 450 גולדן אַ יאָר.

פֿאַרשטייט זיך, אַז די דאָזיקע קהילות, בפרט די חסידים, האָבן נישט זייער גערן מסכים געווען זיך צו באַשטייערן לטובֿת דער שול, וואָס זיי האָבן זי באַטראַכט פֿאַר געפֿערלעך און שעדלעך. אָבער זייער אָפּאָזיציע האָט זיי ווייניק וואָס געהאַלפֿן. דער דאָזיקער סטאַטוט איז געוואָרן באַשטעטיקט און איז געווען גילטיק ביז אין די זעכציקער יאָרן פֿון ניינצנטן יאָרהונדערט, בשעת ס'איז איינגעפֿירט געוואָרן אין גאַליציע דער אַלגעמיינער שולצוואַנג. ערשט דעמאָלט איז די דאָזיקע שול אַריבער אין רשות פֿון דער טאַרנאָפּאָלער

¹ די צאָל פֿון די תּלמידים איז געווען פֿון 1819 ביז 1826 בערך — 100 יעדער יאָר: 1819 — 118, 1820 — 101, 1821 — 90, 1822 — 120, 1823 — 113, 1824 — 94, 1825 — 84, 1826 — 8.

² זע Stoeger I § 75

קהילה אַליין און די אַרומיקע קהילות זיינען נישט מער געווען געצווונגען
ביי צושטייערן אויף אויסהאַלטן די שול, וועלכע עקסיסטירט ביזן היינטיקן טאָג.
אַז די דאָזיקע שול האָט פֿאַרלוירן איר לכּתחילהדיקן כאַראַקטער און
ווערט — פֿאַרשטייט זיך אַליין. ס'האַבן זיך געביטן די צייטן, די מענטשן
און די באַגריפֿן. פֿון דער אינסטיטוציע איז נאָר געבליבן דער נאָמען פֿערל.
אין די זעכציקער יאָרן האָט מען געענדערט דעם נאָמען אויף אַ ייִדישער
פֿאַלקסשול אויפֿן נאָמען יוסף פֿערל — און זי איז געוואָרן איינגעאָרדנט לויט
דער פּראָגראַם פֿון די אַלגעמיינע פֿאַלקסשולן מיט גאָר קליינע אונטערשיידן.
די הכּנסות פֿון דער שול זיינען אין יאָר 1825 געוואַקסן ביז 30.000 גולדן.
צו באַמערקן איז נאָך, אַז די רוסישע רעגירונג האָט פֿערלען געגעבן
אַ גאָלדענעם מעדאַל פֿאַר זיינע פֿאַרדינסטן נאָך אין יאָר 1815. אויך די עסטרייִ-
כישע רעגירונג האָט פֿערלען געגעבן אין יאָר 1821 אַ הויכע אויסצייכענונג
(„די מיטלע גאָלדענע מעדאַליע זאַמט עהר אונד באַנד“) פֿאַר זיינע פֿאַרדינסטן
אַרום דעם שולוועזן.

וואָס פֿאַר אַראַלע די דאָזיקע שול האָט געשפּילט נאָך אינעם יאָר 1830,
קאָן מען בולט זען אין די ציפֿער פֿון די ייִדישע תּלמידים אין אַלע עפֿנטלעכע
שולן אין גאַליציע. ס'האַבן דעמאָלט אין גאַנץ גאַליציע, ד"ה מזרח- און מערבֿ-
גאַליציע, באַזוכט פֿאַלקסשולן בס"ה 408 ייִדישע קינדער, דערפֿון אין טאַרנאָפּאָל
אַליין 123 — ד"ה בערך אַ דריטל פֿון אַלע ייִדישע תּלמידים געפֿאַלט אויף פֿערלס
שול, הגם די צאָל יידן אין טאַרנאָפּאָל האָט נישט באַטראָפֿן מער ווי 6 פּראָצ'ט
פּראָפּעסאָר ד"ר מיכאַעל שטעגער, איינער פֿון די ווינציק קריסטלעכע
געלערנטע פֿון יענעם דור, וואָס האָט זיך באַצויגן צו יידן אָן שנאה, האָט
אין זיין ווערק: *Darstellung der gesetzlichen Verfassung der galizi-*
schen Judenschaft (לעמבערג 1833) אינעם ערשטן טייל, בשעת ער רעדט
וועגן דעם הינוך און שולוועזן פֿון יידן אין גאַליציע, געשריבן וועגן פֿערלען
און זיין שול אָט וואָס: „...זינט 1813 עקסיסטירט די דאָזיקע אַנשטאַלט ווי
אַ שיינע דערשיינונג, אַ דאַנק דער טעטיקייט פֿון אַן אַנגעזעענעם
געבילדעטן מאַן פֿון דער טאַרנאָפּאָלער געמיינדע, דעם איצטיקן קהל-
פֿאַרשטייער יוסף פֿערל. לויט דער העכסטער באַשטימונג פֿון זיין מאַעס-
טעט דעם קיסר פֿונעם 16טן נאָוועמבער 1820 האָט די דאָזיקע שול באַקומען
די דעפיניטיווע באַשטעטיקונג ווי אַן עפֿנטלעכע איזראַעליטישע הויפטשול,
וואָס אירע צייגנישן ווערן אָנערקענט ביים אָננעמען אין די העכערע קלאַסן
גימנאַזיע“ (I, § 77, ז' 127).

VI

מיר האָבן שוין אויבן דערמאָנט, אַז פֿערלען איז געגאַנגען ניט נאָר
אין בילדונג אַליין. ער האָט זיך געסטאַרעט צו דערציילען אינטעליגענטע סוחרים
און פֿרט בעלי-מלאַכות.

דער דעמאָלטיקער שטאַנד פֿון ייִדישע בעלי-מלאַכות איז געווען באַגרע-
נעצט דאָס רובֿ אויף עטלעכע קליינע מלאַכות. צום גרעסטן טייל זינען דאָס
געווען שניידערס און אַ ביסל שוסטערס. אַקעגן זינען אין דער געגנט נישט
געווען קיין ייִדישע שלאָסערס, מעכאַניקערס, שמידן, בלעכערס און זייער
ווייניק סטאַליאַרעס, הגם די דאָזיקע פֿאַכן באַצאָלן זיך בעסער. פֿאַרשטייט זיך,
אַז מחמת דער גרויסער צאָל ייִדישע שניידערס איז די קאַנקורענץ געווען
אַ גרויסע און די פרנסה אַ קליינע. צווישן די ייִדישע בעלי-מלאַכות האָט
געהערשט אַ דחקות און אָפֿט אַרבעטלאָזיקייט.

פערל האָט באַשלאָסן אָפּצוגעבן עטלעכע פֿענקע תלמידים פֿון זיין שול
צו קריסטלעכע שלאָסערס, כדי זיי זאָלן זיך אויסלערנען דאָס דאָזיקע פֿאַך.
ער האָט געהאַט גרויסע שוועריקייטן ביים אויספֿירן דעם פֿלאַן, ווייל
די קריסטלעכע צעכן האָבן נישט דערלאָזן, אַז ס'זאָלן אָנגענומען ווערן ייִדישע
לערנינגלעך. אָבער פערל איז נישט געווען דער מענטש, וואָס זאָל זיך אָפּ-
שרעקן פֿאַר שוועריקייטן. ער האָט מיט שכל און מיט טאַקט פֿאַרשטאַנען זינס
דורכצופֿירן קעגן דעם ווילן פֿון דעם טאַרנאָפּאַלער צעך און קעגן דער שטעלונג
פֿון דעם לעמבערגער צעך.

וועגן דעם ענין שרייבט ער צו זיין פֿרײַנד לעאָן לאַנדוי קיין אַדעס
אין אַ בריוו פֿונעם 15טן אויגוסט 1825 אָט וואָס:

„... איך האָבע איינען פֿאַנד אָנגעלעגט, דער 120 פֿלאַרין יעהרליך
אַבוורפֿט אונד דיווען האָבע איך פֿיר האַנדווערקער אונזערער נאציאָן
אונד אויס מיינער לעהראַנשטאַלט בעשטימט. אים פֿאַריגען יאהרע
האָבע איך דען אָנפֿאַנג געמאַכט מיט איינעם מיינער שילער. איך גאָב
איהם צו איינעם קריסטליכן שלאָסער אין דיא לעהרע אונד צו איינעם
יודען אין דער נעהע דעם שלאָסערס אין דיא קאָסט. דיא גאַנצע
צונפֿט טראַט אויף, דיא געזעללען פֿערליסען איהרע מייסטער. אַלליין
איך האָבע גאטט זייא דאַנק אַללעס געדעמפֿפֿט, זאָ דאָס איך דיווען
זאָממער צו איינעם אַנדערן שלאָסער נאָך 2 מיינער שילער אין דיא
לעהרע געגעבען האָבע. איך ווינשע אונד האַפֿפֿע — אויך אייניגע
שמידע צו ערציהען...”

נאָך אויספֿירלעכער רעדט ער וועגן דעם קאַמף וואָס ער האָט געהאַט
מיט די קריסטלעכע צעכן, אין זיין ייִדישער דרשה פֿון 1838 (וועגן איר וועלן
מיר רעדן שפעטער). ער דערציילט דאָרט אָט וואָס:

„מיט דעם לעמבערג איז גאָר אַ צרה. אַז איך האָב אָנגעהויבען
יונגליך צו געבען צו בעלי מלאכות, איז דער ערשטער געווען אַ שלוסער.
זענען דיא שלוסערס אַריין צו דעם בעל מלאכה אונד האָבען איהם גע-
שלאָסען דיא קוונע. דער עבערשטער האָט מיר געהאַלפֿען, אַז אין
אַ פֿאַר טעג דרויף, האָבען זייא מיינער בעדאַרפֿט. זענען דיא צעכ-
מייסטערס צו מיר געקומען אונד האָבען מיך געבעטען אונד צוגעזאָגט

זיין וועלען מיין לעהר יונג צו נעמען. זיין האבען געמאכט א סעסיו אונ' האבען מיר געשיקט דאס צונאָפֿט-פּאַטענט, איך זאָל זעהן, און א יוד קען נישט זיין אין צעך, ער איז נור אַ פּוּשער. האָב איך זיין געשיקט דאס שפּעטערי געזעץ, וואָס ער רופֿט אָב דעם פּונקט און איז מתיר און א יוד מעג זיין אין אַ צונאָפֿט. האבען זיין ווידער געשיקט צו מיר, זיין בעטען מיך זעהן, זיין האבען מורא פֿר דער לעמבערגער צונאָפֿט, איך זאָל וואַרטען, זיין וועלען שרייבען צו דער לעמבערגער צונאָפֿט. האָב איך זיין געלאָזט זאָגען — דיא לעמבערגער צונאָפֿט האט איבר זיין נישט צו שאַפֿען. יענע זענען זיך אין לעמבערג אַ צונאָפֿט און זיין זענען זיך היא אַ צונאָפֿט. דענצמאָל האב איך נאָטירליך אויס דער היגער צונאָפֿט געלאָכט. אין לעמבערג האָב איך געזעהן, אז דער לעמבערגער צונאָפֿט דאָכט זיך טאַקע, ווייל דאָרט איז דיא לענדעס-רע-גירונג, האט דיא צונאָפֿט אויך אויף דעם גאַנצן לאַנד צו בעפעהלען... פּערל האָט אויך פֿאַרשטאַנען אויסצופּועלן ביי דער מאַכט אַלצדינג וואָס ער האָט באַדאַרפֿט, פּדי אויסצופֿירן זיין פּלאַן. פֿון 1812 ביז 1820 געפֿאַלן אויך אַנדערע גאָר וויכטיקע אונטערנעמונגען זינען.

אין 1812 האָט פּערל געגרינדעט אין טאַרנאָפּאָל אַ דרוקעריי. טאַרנאָפּאָל. וואָס איז דעמאָלט געווען אָפּגעשניטן דורך דער רוסישער אַקאָפּאַציע פֿון גאַליציע, איז געשטאַנען אונטער דער השפּעה פֿון די דעמאָלטיקע ייִדישע צענטערס אין רוסלאַנד, וווּ די דרוקערייען האָבן פּסדר געדרוקט נאָר רבישע ספּרים און ס'האָט זיך נישט געקאָנט באַווייזן קיין שום אַנדער ספּר, שוין גאָר נישט צו רעדן פֿון השפּלה-ביכלעך. פּערל האָט פֿאַרשטאַנען, וואָס פֿאַר אַ נוצלעכער קולטור-פֿאַקטאָר אַזא דרוקעריי מוז ווערן, און ס'האָט זיך אים אַנגעגעבן צו באַקומען אַ געהעריקע דערלויבעניש פֿון דער מאַכט.

אין פּערלס כתבֿים האָב איך וועגן דער דאָזיקער דרוקעריי-גרינדונג גאַרנישט געפֿונען, אָבער ד"ר נאָטע הורוויץ, דער ערשטער ביאָגראַף פּערלס, וועלכער איז געווען אַ שטוביקער ביי פּערלען, דערציילט וועגן דעם אויספֿירלעך, ווי ס'ווייזט אויס, האָט פּערל דעמאָלט די דאָזיקע דרוקעריי פֿאַר-קויפֿט אָדער איבערגעגעבן צו נחמן פינעלעסן וועלכער איז געווען אַ נאָענטער פֿרינד זינער.

אין דער דאָזיקער דרוקעריי (אויפֿן נאָמען פֿון נחמן פינעלעס) איז געדרוקט געוואָרן די משׁלי-איבערזעצונג פֿון מענדל לעפֿין אין יאָר 1813, און דאָ האָט פּערל אויך אַרויסגעגעבן זיין קאַלענדאַר, וועלכער איז געווען דער ערשטער פּרוו פֿון השפּלה-ליטעראַטור אין מזרח-אײראָפּע. דאָ האָט פּערל געלאָזט דרוקן אײניקע חקירה-ספּרים אין העברעיִש, פֿון וועלכע ס'איז מיר נאָר באַקאָנט דאָס ספּר „ראש אמונה" פֿונעם אַברבנאַל, וואָס איז אַרויס אין 1814 און וואָס איז געוואָרן אַ יקר-המציאות.

VII

אין אָט דער צײַט האָט זיך אויך אָנגעהויבן פּערלס לײַטעראַרײַשע טעטיקײַט. אין 1813 האָט ער אַרויסגעגעבן דעם לוח פֿאַרן יאָר תקע"ד, און שפּעטער נאָך 2 יאָרגענג (פֿאַרן יאָר תקע"ה און תקע"ו).
 נאָך דעם קאַלענדאַרײַשן טײַל און אַ קורצער כּראָניק קומט אַ פֿאַרצײכעניש פֿון די טעג, אין וועלכע די אַמטן זײַנען געשלאָסן, און אַ גענעאַלאָגיע פֿון דער רוסישער דינאַסטיע. דערנאָך קומט ערשט דער קלײַנער לײַטעראַרײַשער חלק, וואָס איז געווען אַ נײַס אין י.ע. צײַטן. דער דאָזיקער טײַל רופֿט זיך „לוח הלב". נאָך אַ קורצער הקדמה קומען דאָ אין אַ קלאָרן פּאַפּולערן העברעיִש אַנעקדאָטן פֿון תּלמוד וועגן הכּנסת אורחים, וועגן דער וויכטיקײַט פֿון מלאָכה (יגיע-פּנים), לײַב צו מענטשן און וועגן דעם באַטײַט פֿון תּורה און חכמה סײַ ווערן אויך געבראַכט עטלעכע אַפֿאַריזמען פֿון די אַלטע גריכישע פֿילאָסאָפֿן דיאָגענעס, אײַקלידעס און אַנדערע; ווייטער עטלעכע באַמערקונגען אונטער דעם קעפּל: „בחינות הטבע" וועגן פֿיזיק, נאַטורגעשיכטע, געאָלאָגיע און באַטאַניק, עטלעכע קורצע שירים אונטערן קעפּל: משלי מוסרי, און קלײַנע חידות.

אויף קײַן גרויסן לײַטעראַרײַשן ווערט האָבן די דאָזיקע לוחות קײַן מאָל נישט פּרעטענדירט, סײַ נישט געלעגן אין פּערלס פֿלאַן צו מאַכן דערפֿון ריכטיקע לײַטעראַרײַשע יאָרביכער. ער האָט נאָר געוואָלט צוזאַמען מיטן לוח וועלכער געפֿינט זיך געוויינטלעך אין יעדן ייִדישן הויז, אַרײַנפֿלעכטן עטלעכע באַמערקונגען וועגן נוצן פֿון וויסנשאַפֿט, פֿון בעסערן געשמאַק וכדומה און אַזוי „דורכשמוכלען" אַ ביסל פֿרײַערע געדאַנקען.

אין דער דאָזיקער תקופֿה (פֿון 1812 ביז 1820) געפֿאַלט אויך די לײַטשע אָפּהאַנדלונג פּערלס אין פּעטער בעערס *Geschichte der Sekten im Judentum* וועגן חסידים און חסידים. דאָ באַהאַנדלט פּערל די געשיכטע פֿון חסידים, די הויפט-שטרעמונגען זײַנע און די וויכטיקע רביס, וואָס האָבן געהאַט אַ השפּעה אויף זײַן אַנטוויקלונג. פֿאַרשטייט זיך, אַז פּערל האָט דעם חסידים באַהאַנדלט ווי אַן אמתער ראַציאָנאַליסט. מאָלנדיק די גאַנצע פּיטה אין די שוואַרצסטע פֿאַרבן און פֿאַרשטעלנדיק זײַער שעדלעכקײַט פֿאַרן המון, מאַכט ער די חסידים פֿאַראַנטוואָרטלעך פֿאַר דער מוראדיקער פֿינצטערקײַט וואָס הערשט אין ייִדישן לעבן.

פּערל האָט זיך אָבער מיט אָפּהאַנדלונגען ניט באַנוגנט. פּערל האָט זיך געהאַלטן אין דער שיטה פֿון זײַן רבי און פֿרײַנד מענדל לעפֿין, וועלכער האָט אין זײַן פֿראַנצײזישער בראַשור נאָך אין יאָר 1791 אָנגעוויזן דעם אויפֿן, ווי אַזוי מען דאַרף קעמפֿן קעגן חסידים. דער בעסטער קאַמפּמיטל — זאָגט לעפֿין — איז סאַטירע; מען מוז אויפֿוויזן די לעכערלעכע זײַט פֿון חסידים, די פֿירונג און דאָס טפּשות פֿון די חסידים און בולט שילדערן זײַערע פֿאַר-דאַרבענע מידות.

לעפֿין אַליין האָט אַפֿילו געפרוּווט פֿאַרפֿאַסן אַ חיבור וואָס רופֿט זיך „מחכימת פתי“ (אין פתבֿיד בני מיר). די דאָזיקע בראַשור איז אַן ערנצטע ראַציאָנעלע קריטיק פֿונעם חסידיזם אין פֿאַרם פֿון אַ קאַרעספֿאַנדענץ וועגן דעם תּוכן פֿון חסידות, פֿון זוהר, אויסגעמישט מיט גלֿיכווערטלעך און תּורות, ציטאַטן פֿון רבישע ספֿרים און ספֿרי חקירה. אָבער ס'איז נאָר קריטיק, ניט סאַטירע.

יוסף פערל אַקעגן האָט פֿאַרמאַגט אַ שאַרפֿן סאַרקאַזם. ער האָט געקענט דעם חסידישן לעבן-שטייגער מיט אַלע פיטשעווקעס און איז געווען אַ זעלטע-נער בקי אין דער גאַנצער חסידישער ליטעראַטור. זיין „מגלה טמירין“ איז די ערשטע סאַטירישע שאַפֿונג אין דער מאָדערנער העברעיִשער ליטעראַטור און גלייכצייטיק אויך דאָס ערשטע ווערק, וואָס גיט זיך אָפֿ מיט אַ לעבעדיקן טאַגטעגלעכן ענין.

געשריבן האָט ער די דאָזיקע ארבעט לויט דעם מוסטער פֿון די באַרימטע Epistolae obscurorum virorum וואָס זינען אַרויס אין יאָר 1515, בשעת דער היסטאָרישער פֿאַלעמיק צווישן רייכלינגען און די דאָמיניקאַנער פֿון קעלן. דאָס אַריגינעלסטע און אַפֿשר דאָס שענסטע אינעם „מגלה טמירין“ איז דער טייל.

נאָך ביז צום היינטיקן טאַג, אַז עמיצער שרייבט אַ שלעכט העברעיִש, זאָגט מען אויף אים אין גאַליציע: „ער שרייבט מיטן לשון פֿונעם מגלה טמירין“.

דאָס וואָס „דאָן קיכאַט“ איז געווען בימיו פֿאַרן ריטערטום איז דער „מגלה טמירין“ געוואָרן פֿאַרן חסידיזם. ער איז געווען אַ מוסטער און וועג-ווייזער פֿאַר אַלע שפעטערדיקע סאַטיריקער אין העברעיִש און ייִדיש. יצחק ערטער אין זיין „הצופֿה לבית ישראל“ און יצחק-יואל לינעצקי אין זיין „פּוילישן ייִנגל“ זינען געשטאַנען אונטער דער השפּעה פֿון פערלס „מגלה טמירין“, און נישט פֿיל פֿון די שפעטערע סאַטיריקער האָבן אים אַריבער-געשטיגט אין זיין בניסיקייט.

ווי ווייט ס'האָט זיך פערלען איינגעגעבן צו געפֿינען דעם ריכטיקן טאָן פֿון די חסידישע ספֿרים, באַווייזט אַ כאַראַקטעריסטישער פֿאַל. בשעת ער האָט פֿאַרענדיקט דאָס דאָזיקע ביכל, האָט ער עס אָנגערופֿן „מגלה סוד“ און אונטער דעם נאָמען אַוועקגעשיקט אין יאָר 1816 קיין ווין צו דער צענזור, פֿדי צו באַקומען די דערלויבעניש פֿאַרן דרוק.

איז אָבער דעמאָלט געווען אַ צענזור-געזעץ אין עסטרייך, אַז זאָכן וואָס באַהאַנדלען איינגלויבענישן און זינען בכּוח צו פֿאַרלינגערען דעם עולם איז פֿאַרבאָטן צו דרוקן.¹ האָט דער צענזאָר אויפֿן סמך פֿון אָט דעם געזעץ

1 הייפֿערקעט פֿון 2טן דעצעמבער 1735 (לויט שטעגער I § 65):

Da ferner unter den Juden Teufelsbannereien und dgl. aufgefasst werden, da muss allen Büchern, worin dergleichen Ungereimtheiten vorkommen, sie

פֿאַרוערט דעם ספֿר צו דרוקן, מחמת ער איז געווען איבערצייגט, אז דאָ האָט ער פֿאַר זיך אַן אמתדיקן חסידישן ספֿר.

ערשט שפעטער, בשעת פערל האָט דעם צענזאָר אויפֿגעקלערט די אמתע פֿוונה פֿון זײַן אַרבעט, האָט דער צענזאָר געמוזט געבן די דערלויבעניש צום דרוק, אָבער שוין אונטער אַן אַנדער נאָמען. דאָס ווערק האָט באַקומען דעם נאָמען „מגלה טמירין“, וואָס איז אַנב שענער און כאַראַקטעריסטישער. אין פערלס אַרכיוו געפֿינט זיך נאָך הײַנט דער ערשטער פֿתבֿ-יד... וואָס האָט דעם טיטל: „מגלה סוד“.

אין יאָר 1819 איז דער „מגלה טמירין“ אַרויס אין ווין אין דער דרוקעריי שטרויס. ער האַלט 55 בלאַט קוואַרטאַ, חוץ צוויי שער-בלעטער, אַ הסכמה פֿון „איש אַלקים קדוש, מברכת ה' מלא וגדש, מלא ישן קנן חדש הרב המפורסם חסיד ועניו בוצינא דנהורא עמו שרי נהורא כש"ת מוהר"ר יהודא במוה"רר משה מטורבוסמי נ"י" און אַ הקדמה.

וועגן דעם אינהאַלט און דער פֿאָרם פֿון „מגלה טמירין“ וועט זײַן די רייד אינעם אַרײַנפֿיר צו דער ייִדישער באַאַרבעטונג.

דאָס דערשיינען פֿונעם „מגלה טמירין“ האָט אָנגעמאַכט אַ רעש אינעם דעמאָליטיקן ייִדישן וועלט. די חסידים האָבן צום ערשטן מאל דערשפירט אַ געפֿערלעכן אַנגריף און האָבן תיפֿף פֿאַרשטאַנען, וואָס פֿאַר אַ ספּנה פֿאַר זיי ס'שטעקט אין דעם קלייניקן ביכעלע.

דערצו איז דער מחבר נישט געווען, ווי דער מחבר פֿון „וויפּוח“, אַן אַרעמער מגיד, וועמען מען האָט געקענט רודפֿן און פֿאַרטרייבן פֿון דער מדינה, נאָר אַ מענטש וואָס איז אַ קרובֿ למלכות, אַ תקיף און אַן עושר, וועלכער האָט פֿאַר זיי קיין מורא נישט. ס'ווערט דערציילט, אז דער רבי פֿון רוזשין האָט דעמאָלט געוואָגט אויף פערלען, אז ער איז דער צווייטער „יוסף בן מרים“ (פערלס מוטער האָט געהייסן מרים).

וואָס פֿאַר אַ רושם דער „מגלה טמירין“ האָט דעמאָלט אָנגעמאַכט צווישן די משפּילים, קאָן מען זען דערפֿון, אז פֿיל משפּילים האָבן געפרוּווט נאָכמאַכן פערלען. יעקב שמואל ביק אין בראַד און יצחק בער לעווינזאָן אין קרעמענעץ האָבן אָנגעשריבן, יעדערער אויף זײַן שטייגער, אזעלכע סאַטירישע אַרבעטן און זיי אַרײַנגעשיקט פערלען.

ביקס סאַטיריע איז ליידער פֿאַרלוירן געגאַנגען, ווי מיר וועלן שפעטער זען פֿון דער קאַרעספּאָנדענץ מיט אים. אַקעגן איז לעווינזאָנס קליינע אַרבעט אַרויס אין יאָר 1820 אין ווין, נאַטירלעך אונטער אַ פּסעוודאָנים. יצחק בער לעווינזאָן האָט זיך, ווי באַקאַנט, געפֿונען אין שלעכטע

mögen in der jüdischen oder in der Landessprache geschrieben sein, der Druck mit „Typum non meretur“ versagt werden, damit wenigstens nicht durch neue Schriften ihre Bildung noch mehr verzögert werde.

פֿאַרהעלטענישן, געווען אַרעם און קראַנק, דערצו געווינט אין אַ פֿאַרוואָרפֿן שטעטל, אָפּגעזונדערט כּמעט פֿון דער וועלט. ער האָט זײַן סאַטירע צוגע-שיקט פֿערלען, וויסנדיק, אַז פֿערל וועט אויסנוצן די געלעגנהייט און אים אונטערשטיצן.

פֿערל האָט, באַקומענדיק לעווינזאָנס קליינע אַרבעט וואָס רופֿט זיך „שיחה“, צוגעשריבן צו איר נאָך דרייַ בריוו, דאָס גאַנצע אַ נאַמען געגעבן „דברי צדיקים“ און עס איבערגעשיקט צו זײַן פֿרײַנד בנימן לאַנדסבערג אין ווין, פֿדי אויסצופֿעלן די צענזור-דערלויבעניש און עס צו לאָזן דאָרט דרוקן. פֿערלס בריוו צו לאַנדסבערג אין דעם ענין גיב איך איבער ווערטלעך:

„30 מערץ, 1826. ה' בנימן לאַנדעסבערג, ווין.

זייט אָקטאָבער פֿ. י. האָבע איך אַן זיאַ ניכט געשריבען. איך קאָן מיר דאָהער קיינען פֿאַרוואַרף מאַכן, דאָש איך איהענען מיט ברייעלען צור לאַסט פֿאַלע אונד דאָרף מיר דאָהער ערלויבן נאָך פֿינף מאַנאַטען אַן זיאַ צו שרייבען.

איינער מיינער בעקאַנטען האָט בייאַ ערשיינונג דעם „מגלה טמירין“ אייגען קליינען אויפֿזאַץ פֿערפֿאַסט אונד מיר צו געשיקט. איך פֿאַנד פֿיר גוט, צו דיזעם אַלס איינגאַנג 3 ברייע צו פֿערפֿאַסען. דען אויפֿזאַץ מיינעס בעקאַנטען אונד מיינע 3 ברייע פֿינדען זיאַ אין ביי-ליגענדער בראַשירע, דיאַ אויף 2 הענדע אַבגעשריבען איזט. איך וויל האַפֿען, דאָש דאָס גאַנצע איהרען בייפֿאַל ערהאלטען ווירד.

נון איזט דער פֿערפֿאַסער דיזער שיחה וועהרענד דער צייט אין איינער קראַנקהייט פֿערפֿאַלען; דאָ ער אַרם איזט אונד דאָצו אין רוסלאַנד וואָהנט, זאָ מאַנגעלעט עס איהם אַן פֿריינדע, דיאַ זיך זיינער אַנגעהמען זאָלען אונד אַן מיטטעלן זיך געהעריג צו פֿלעגען. איך וויל דאָהער דיזע ערוועהנטע בראַשירע מיטטעלסט דעם דרוקע הערויס-געבען אונד פֿאַן אייגעלעזטעם געלדע דען אונגליקליכען אונטערשטיצען איך מוס דאָהער איהר גוטעס הערץ אין אַנשפּרוך נעהמען אונד זיאַ ביטטען, פֿיר דיזע שריפֿט דאָס אימפּרימאַטור צו ערווירקען, אויך מיר גלייך אַנצוצייגען, וויא האָך דער באַגען 80 באַותיות מרובעות פעטיט געדרוקט קאָסטען ווירד. דאָן ווערדע איך אַן זיאַ דאָס נעטיגע געלד שיקען אונד זיאַ ביטטען, איהרע מיהע דאָבייאַ אַנצווענדען.

נון איזט מיינע ביטטע וועגען דעם אַרמען בעקאַנטען צו ענדע. פֿון אַט דעם פֿאַקט (אַז לעווינזאָן האָט אַנגעשריבן אַ טייל פֿונעם „דברי צדיקים“) איז אַרויסגעוואַקסן די לעגענדע, אַז לעווינזאָן איז געווען דער מחבר פֿון „בוהן צדיק“ וואָס איז אַרויס אין ווין אין יאָר 1838, אָדער ווי מ. קליינמאַן אין „דמויות וקומות“ וויל באַהויפטען, אויך דער מחבר פֿון „מגלה טמירין“. באַמת אַבער האָט פֿערל אַליין אַלע דערמאַנטע זאַכן אַנגעשריבן, און נאָר די שיחה אינעם „דברי צדיקים“ איז פֿאַרפֿאַסט פֿון לעווינזאָנען.

ביי דער געזעגנהייט ווילן מיר געבן א קורצן איבערבליק פון אלע זאכן וואָס פערל האָט פֿאַרעפֿנטלעכט אין דײַטש און העברעיִש:

1. אין פעטער בעערס Geschichte der jüdischen Sekten דעם פרק Über das Wesen der Sekte Chassidim געשריבן 1816.
2. „מגלה טמירין“ אין העברעיִש, אַרויסגעגעבן 1819.
3. די דריי בריוו צום „דברי צדיקים“, געדרוקט 1830.
4. „בוהן צדיק“, מילואים צום „מגלה טמירין“, געדרוקט 1838.
5. אַ מאמר „כתית למאור“ וועגן ר' מאיר בעל-הנס-פּושקעס, געדרוקט אין „כרם חמד“ 1836.
6. אַ מאמר אין „כרם חמד“ וועגן אלע אַרטיקלען וואָס זיינען דאָרט פֿאַרעפֿנטלעכט געוואָרן, 1838.

חוץ די אַרבעטן פערלס אין דער ייִדישער שפּראַך, וועגן וועלכע מיר וועלן שפּעטער רעדן, געפֿינען זיך אין זײַן עזבֿון אין מאַנסקריפט פֿיל דײַטשע דרשות וועלכע ער האָט געהאַלטן אין זײַן שול און אויך פֿיל לערנביכער, ווי למשל אַ קאַטעכיזם פֿאַר רעליגיע, אַ קורצע העברעיִשע גראַמאַטיק, אַ רשימה ביכער וועלכע די תּלמידים פֿון זײַן אַנשטאַלט זאָלן לײענען ווי פּריוואַט-לעקטור וכדומה.

ווען מען זאָל די אַלע מאַנסקריפטן צונויפֿנעמען, וואָלט געווען אַ באַנד פֿון 30 ביז 40 דרוקבויען.

VIII

די פּערזענלעכקייט פערלס און זײַן אמתער כאַראַקטער אַנטפֿעקט זיך פֿאַר אונדז אין די בריוו, וואָס ער האָט געשריבן צו זײַנע נאָענטע פֿרײַנד און באַקאַנטע סײַ אין פּריוואַטע סײַ אין פּבּלי-ענינים.

פערל, וועלכער איז בטבע געווען זייער פינקטלעך, האָט אײַטלעכן בריוו וואָס איז אַרויס פֿון זײַן האַנט געלאָזט זיך איבערשרײַבן אין אַ קאַפּירבוך, וועלכער איז גלייכצײטיק אויך געווען אַ מין טאָגבוך, מחמת סײַ זײַנען דאָ אויך פֿאַרצײכנט אַלע וויכטיקע געשעענישן, ווי נסיעות וכדומה.

אַזאַ קאַפּירבוך פֿון די יאָרן 1825 און 1826 לײַגט פֿאַר מיר און איך וויל, פּדי צו געבן אַ קלאַר-בילד פֿון זײַן כאַראַקטער און זײַן טעטיקייט, עטלעכע בריוו דאָ איבערגעבן אין אַריגינאַל.

דאָס רובֿ פֿון די דאָזיקע בריוו איז געשריבן אין דײַטש מיט ייִדישע אותיות. אַ קליינער חלק פֿון זיי איז געשריבן העברעיִש. מערקווערדיק איז, אַז די בריוו צו זײַן שנור (די פּרוי פֿון זײַן איינציקן זון מיכל) זײַנען געשריבן אין העברעיִש. אפֿילו די בריוו, וואָס ער האָט געשריבן צו זײַנע קריסטלעכע פֿרײַנד, ווי וויטוויצקי, באַראָן ברוניצקי (וועלכער איז דעמאָלט שוין געווען געשמדט) און אַנדערע, האָט ער זיך איבערגעשריבן מיט ייִדישע אותיות.

אין דערמאָנטן קאָפּירבוך פֿאַרנעמען די בריוו צו ר' שלמה לייב ראָפּאָפּאַרט דעם ערשטן פּלאַץ. נישט ווייניקער פֿון 14 בריוו געפֿינען זיך דאָ צו אים פֿון יאָר 1825.

פֿאַרשיידן אין כאַראַקטער זיינען געווען אָט די צוויי פֿרײַנד וואָס זיינען צענדלינגער יאָרן געווען אזוי שטאַרק נאַענט, פּונקט ווי ס'איז געווען פֿאַרשיידן זייער סאָציאַלער און עקאָנאָמישער מצב.

פּערל איז געווען פֿל ימו אַ גרויסער עושר, אַן אָנגעזעענער סוחר און עסקן, וואָס די געזעלשאַפֿטלעכע אַרבעט האָט אים אָפּגעקאָסט אַ שלל געלט. פֿון זיין תורה האָט ער קיינמאָל ניט באַדאַרפט ציען קיין חיונה און ער איז פֿון קיינעם נישט געווען אָפהענגיק. פֿאַר זיינע פֿאַרטייטשע געגענער האָט ער קיין מורא נישט געהאַט, נאָר אַרבעט, זיי אַלע האָבן פֿאַר אים געציטערט, ווייל ער איז געווען אַ „קרום למלכות“ און ביי אַלע שררות שטאַרק באַליבט.

ראָפּאָפּאַרט ליהיפּן, וועלכער איז געווען ינגער פֿון פּערלען מיט 17 יאָר, איז אין זיינע בעסטע יאָרן געווען אַן „עבד לאַדונים רבים“ — ווי ער רופֿט זיך אַן אַליין, און ער האָט געצויגן זיין חיונה ווי אַן אָנגעשטעלטער פֿון דער פֿשר-פֿליישפּאַכט אין לעמבערג. אין זיין יוגנט האָט ער געהאַט אויסצושטיין געברענטע לײַד פֿון זיינע פּאַליטישע שונאים און איז אַפֿילו אַרײַנגעלייגט געוואָרן אין חרם פֿון לעמבערגער רב ר' יעקבֿ אַרנשטיין (דעם מחבר פֿון „ישועות יעקבֿ“) צוזאַמען מיט זיינע פֿרײַנד ערטער, נאַטקעס און מיזעש¹ אינעם יאָר 1816.

¹ אין מיין רשות געפינט זיך אַ באַשרייבונג פֿין אַט דעם חרם און פֿון זיין צוריקרופֿן, וועלכן איך האַלט פֿאַר נייטיק דאָ צו פֿאַרעפֿנטלעכן. דאָס איז אַ בריוו (אָן אונטערשריפט), גע- שריבן פֿין איין משכיל צו אַ צווייטן, וווּ ס'ווערט באַשריבן דער פּאַקט, ווי אזוי דער לעמבערגער רב איז געוואָרן געצווינגען צוריקצורופֿן דעם חרם. דער בריוו לייגט זיך ווערטלעך:
 ב"ה, ה' שפּטים תקצ"ו פּה לבוב. החשיתי עד כה, יען מעת בואי הנה לא קרו חדשות אשר ישוו בנוק הזמן ומחיר הפּאסט, גם מה שקרה בשבת זו, קדמני משכיל אחד מטאַרנאַפּאַל וכתב למשכילי עירו כל המאורע בלשון צה, אשר עליה אין להוסיף וממנו אין לגרוע. ולכן העתקתי לך מכתבו אות באות ולא שמתי עליהם נוספות, כי הוצק חן ברבריו וששתותיו אמת תבענה. וז"ל:

הפּעס ראַתה החכמה נקבה בחירפּיה ועטתה בושת את פני כל בוויה, ובפרט את רבינו הנאון אשר פרעה לשמצה בקמיה. בשבת זו הובילו בני הפּקודות את כביד אדוננו ורבנו הגאון, אחר מימינו ואחד משמאלי, מעוטף בטיוליק ומקושר בשתי הרצועות לפני הצואר [— י. ו.] והציגוהו לפני ארון ד', שמה לקח בידים הרדות את הורשה הכתיבה בכתב ולשון לעז שקורין דייטשיש, אשר הכינו לו זרים מע"ש וקרא בראש חפוי במראה משחת ושפּטים נעות את הקריאה הזאת:
 „בדבר מגלות חרמות אשר עפו בקיץ זה על דורשי החכמות ולשונות הגוים ובפרט על ארבעה אנשים הנקובים בשמותם פּלוני ופּלוני וכי' ועל ערי בראדי וטאַרניפּאַל, אשר יסדו בתי ספר לנעריהם, לא די כי חלפו חיקות הקיסר יר"ה הפירו דת המדינה אשר אהת מהנה היא לבלתי יפרש מכמרות החרם על מצעדי גבר. ולכן אם גם בימים יבואו יודוע עושי הנבלה הזאת נקה לא ינקי ותחת שבת המוסר יעברו כחחד המפושעים והמורדים אשר דתי הקיסר אינם עושים כי גם עברו חרות אשר יורגו, כי נחוק וראוי הוא לכל איש יהודי ללמוד לשונות העמים אשר תחת צל חדם וממשלתם יתלונן.“

פערל איז געווען בטבע קאנסעקווענט אין זיינע פרינציפן און פראקטיש אין אויספירן זיינע פֿענער. אָקעגן איז ראַפּאָפּאַרט געווען ווייך און נאַכגיביק.

פערל האָט גאָר פֿרי דערקענט די גרויסע פֿעיקייטן פֿון זיין יינגערן פֿרײַנד, אָבער אויך גלייכצײטיק זײַנע שוואַכקײטן. פערל האָט געשטרעבט צו פֿאַרזאָרגן ראַפּאָפּאַרטן מיט אַ בכּוּדער פּאַסיקער פּרנסה. ער האָט געשטרעבט צו גרינדן אין טאַרנאָפּאָל אַ ראַבינער-שול, לױט דעם מוסטער פֿון דער ראַבינער-שול אין פּאַדווע, און די אָנפֿירונג האָט ער געוואָלט איבערגעבן ראַפּאָפּאַרטן.

דאָס השתדלות וועגן דער ראַבינער-שול האָט לאַנג געדויערט, ווייל ס׳זײַנען געווען שוועריקייטן מצד דער מאַכט. ווייטער האָט דאָס געפּאָדערט גרויסע געלט-סכּומים, כדי צו זיכערן דעם קיום פֿון אינסטיטוט. ראַפּאָפּאַרט האָט זיך נישט געקענט דערוואַרטן דערויף. מחמת אָבער זײַן פֿינאַנציעלער מצב איז נישט געווען קיין גוטער און ס׳האָט זיך אים געטראָפֿן אין בראַד אַ פּאָסטן ווי אַ פֿאַרוואַלטער פֿון דער דאָרטיקער פֿליישפּאַכט, מסתמא מיט אַ בעסער שכירות ווי אין לעמבערג, האָט ער זומער 1825 דעם דאָזיקן פּאָסטן אָננענומען.

פה הביא כבוד רבנו הגאון קצת ראיות עצומות מתנ"ך ותלמוד בבלי אשר העתיק ברוב בינוח והקדמת ספר תשועת ישראל. האלוטים ראשי מנהיגי הקהלה היו בביהכ"ג, כי כן צוו עליהם שרי הנובערני בעונש של חמשים רייניש על כל אחד אשר לא יבא לשמוע דרשה רבנו הגאון, והמה השכילו לבקש מבעלי הפקודות שיררוש אחר קריאת התורה, בהשכם כי אז ילכו העם איש לאהלו. אולם שגו ברוואה, כי בקשתם זאת נהפכה להם לרועק, ומעשה שטן מצליח, — כי אחר קריאת התורה התאספו כל העם מקטן ועד גדול יחד עשיר ואביון מכל בתי הכנסיות המון רב כהמון חוגג, עד כי איש את אחיו דחק, ויהי כי צר להם בביהכ"ג וגם אולם הבית קטן מהכיל את המונים המונים אשר נהרו שמה, עלו על הגג והשקיפו בעד החלונות לראות הדרת פני כבוד רבנו הגאון לשמוע אמרי נועם היוצאים מפיו הקדוש, ויהי כהתימו לדרוש בקול דממה דקה (כי הכעס היגון והבושת אשר סערו בנפשנו נחרו גם את גרונו הטהור) הרים הקרייזקאמיסער דאָרנפּעלד את קולו וורש הדרשה ההיא פעם שנית בקול רם, ואזון אשר לא שמעה בראשונה מפני כבוד רבנו הגאון, שמעה שנית באר היטב מצי האדון דאָרנפּעלד.

זאת היתה בביהכ"ג שבחיץ לעיר, ובשתי בתי הכנסיות אשר בתוך העיר דרשו הרבנים המגידים ג"כ הדרשה ההיא וימימים מתרגמים היודעים לשון דייטשריש (כי כבוד המגידים לא יכינו לדבר כן). מרביתם, החרדים אל דברי סכלות (כי קריה נאמנה אולם תלין בה) חלו ורגזו, אך שמו יד לשה ונצרו דל שפתם, כי נפל פחו פקוחי עין עליהם, אבל בסתר אהלם קללו וחרפו את הפושעים אשר נקמו נקם והשיבו גמול לכבוד רבנו הצדיק השונא את החכמה ודורשיה ושמותה לחרפה ולגדופה בתוך קהל ועדה ומקצתם החוטאים בנפשותם היודעת, ואשר בעונותם צרעת התבונה זרחה במצחם, ויבינו בטקרא, — שמחו לאירו ויקראו עליו המקרא: כבוד חכמים ינחלו, וכסילים מרים קלון. ע"כ דברי הכותב ההוא.

ואנכי המעתיק דבריו לא אדע יותר כ"א לפי השמועה יתהללו פקוחי עין שכבוד רבנו גאון הגאונים יהי מוכרח לדרוש עור בבהכ"ג שבתוך העיר בקול רם יבניגון ימה ולזאת איטוא יסלח הכותב הנזכר יען לא ידע יתרון ערכו של רבנו הגאון על שאר הרבנים הגאונים, ולכן לא יתארה רק בשם גאון לבר. אולם לו פקח ד' עיניו לראות בעינים חודרות את ספרי רבנו הגאון, ואיך דברי כל הגאונים אשר קדמוהו נמצאו שמה, ושכל דבריו — דבריהם, אז לא אשונה כי גם הוא יתארה בשם גאון הגאונים כאחד ממנו. דברי איהבך ...

פערל האָט ראַפּאָפּאָרטן געראַטן נישט אָנצונעמען אָט די שטעלע אין בראָד, מחמת ער האָט געקענט די מענטשן און האָט מורא געהאַט, אַז ראַפּאָפּאָרט וועט ווערן אַרײַנגעצויגן אין די נידעריקע געשעפֿטלעכע מאַניפּולאַציעס און נגישות פֿון זײַנע ברויטגעבערס, וועלכע זײַנען פֿאַרנאַנט פֿאַר האַרטע און אַכזריותדיקע מוכסים. ראַפּאָפּאָרט האָט געזאָגט, אַז ער וועט זיך נישט מישן אין זייערע מעשים, און האָט דעם פּאָסטן אָנגענומען.

פערל איז אָבער דעמאָלט, זײַנענדיק אין דער נאָענטער שטאָט זלאָטשעוו, געוויר געוואָרן, אַז זײַן מורא איז נישט געווען אומזיסט. ראַפּאָפּאָרט האָט זיך באַמט געלאָזט אויסנוצן אין די הענט פֿון זײַנע פּרינציפּאַלן ווי אַ בלינד געצײג פֿאַר זייערע מעשים. דאָס האָט פּערלען שטאַרק פֿאַרדראָסן, און ער האָט צו ראַפּאָפּאָרטן אָנגעשריבן אַ בריוו (דעם 30סטן נאָוועמבער 1825) מיט שטאַרקע טענות און פּמעט זלוזים. פערל האָט נישט געקאָנט רונק צוקוקן, אַז זײַן פּרינדי, וועמען ער האָט אַזוי שטאַרק געאַכט און פֿון וועמען ער האָט אַזוי פֿיר געהאַפֿט, זאָל זיך אַראָפּלאָזן מאַראַליש און פֿאַרלירן זײַן ווערדע און זײַן צוקונפֿט.

דער דאָזיקער בריוו (נומער 1) איז אָבער נישט געוואָרן אָפּגעשיקט צו ראַפּאָפּאָרטן, ווי ס'ווערט דערקלערט אינעם צווייטן בריוו צו ראַפּאָפּאָרטן (נומער 2) פֿונעם 12טן דעצעמבער 1825. די דאָזיקע 2 בריוו זײַנען אויך די לעצטע צו ראַפּאָפּאָרטן, וואָס געפֿינען זיך אין קאָפּירבוך פֿון 26/1825, אַ גאַנץ יאָר 1826 האָט פערל מיט ראַפּאָפּאָרטן נישט קאָרעספּאָנדירט, ער האָט מיט אים אַ שטיק צײַט געפֿירט אַ רוג.

אָבער נישט לאַנג האָט דאָס געדויערט. ראַפּאָפּאָרט האָט נאָך אַ קורצער צײַט זיך צוריק אַריבערגעצויגן קיין לעמבערג, אויפֿגעגעבן זײַן שטעלע אין בראָד און באַזײַט זײַנע באַצײגונגען מיט פּערלען, וועמענס פּרינדישאַפֿט ער האָט זייער הויך געשאַצט.

איך גיב דאָ איבער די דערמאָנטע צוויי בריוו אין אַריגינאַל, ווייל זיי כאַראַקטעריזירן אַזוי בולט זייער שרייבער.

נומ' 1

30 נאָוועמבער 1825. ה' שלמה לייב ראַפּאָפּאָרט, בראָדי.

עס איזט איהנען בעקאנט, דאס איך איהרען שריטט נאך בראָדי זיך צו בעגעבן, ניכט געביליגט האבע. דענאָך האָבע איך אין דיעזער אָנגעלעגענהייט אָן זי ניכט געשריבען. זיא וויססען, איך בין נור צו זעהר בעשעפֿטיגט אום שרייבען צו קענען. אַליין געגענווערטיג פֿאַר-דערט מיך מײַן געוויסען אויף, אָן זיא צו שרייבען; אונד דיעזעם שטרענגען ריכטער מוס איך געהאַרכען. איך מאַכטע אין זלאָטשוב דיא ערפֿאַרונג, דאס זיא זיך זאָ ווייט אין דער פֿערמאַלעדייעטען

געשיכטע האבן הערייניגהען לאַסען, דאָס זיא אויף זיך, אויף איהרען נאָהמען, קאַראַקטער, אויף איהרע פאַמיליע אונד אויף איהרען פֿריינדען גאַנץ פֿערגעסען האָבען. אונד דא איך אָבענדריין זעהע, דאָס זעלבסט איהר געוויסען איינגעשלעפֿערט איזט, זאָ מוס איך פֿערזוכען זיא צו וועקען. אַלס איך איהנען אין לעמבערג זאַנטע, זי ווערדען דאָרט וועגען דען ערהעטען פֿליישפֿריי ופֿערדרוס האָבען, זאנטען זיא — עס געהט זיא ניכט אָן, ווייל דיא פֿרינציפּאַלס דאָפֿיר צו זאָרגען האָבען. נון זעה איך, עס געהט זיא יאָ אָן אונד צוואַר שטאַרק. זיא קאָממען אין דיא פֿליישבענקע, טרייבען דא אונשיקליכעס צייג. פֿוהרען נאך זלאַטשוב, פֿיסען זיך דאָ פֿאָן געווינן- אָדער צאַנקזיכטיגען פֿייטען זאָ צוואַגען וויא אים געפֿענגניס האָלטען אונד קאָנטען ניכט איינמאל איהר וואָרט האָלטען, צו אונז צו קאָממען.

איך פֿראַגע זיא אַלזאָ, ערשטענס: איזט עס רעכט זיינען נאָמען הערצוגעבען אונד זיך מיהע צו געבען אום איינע גאַנצע געמיינדע צו רויבען? אַנדערס קאָן איך דיא בראַדער פֿיפֿערונג ניכט גענען. צווייטנס פּאַסט עס צו איהרעם קאראַקטער, זיך אין איינעם בראַדי הערומצו- באַלגען? אונד ווער זינד איהרע קאָנזאָרטען? פֿליישהאקער יונגען! וואס וואָרען זי איינטט, וואס האָפֿטען זיא צו ווערדען אונד וואס זינד זיא איצט? איך גלויבטע מעהר צו שרייבען, אַליין מיינ געפֿיהל ערגריף מיך ביים לעצטען געדאַנקען — אונד איך מוס ענדיגען, ווען איך זיא ניכט גראַב בעפֿידיגען זאָל. לעבן זיא וואהל, איהר געקרענקטער פֿריינד ...

נומ' 2

12, דעצעמבר, 1825. ה' שלמה ליב ראפפאפורט, בראדי.

איך קאָם אום 28 נאוועמבר אבענדס היר אָן. איך וואָללטע אָן זיא גלייך שרייבען. אַליין איך האטטע פֿאָן איהרער געשיכטע זאָ פֿיעלע קרענקונגען, דאס איך ניכט זיכער וואר אין מיינעם בריפֿע ניכט גראב צו זיין אונד זיא צו בעפֿידיגען. איך פֿערשאַב דאָס שרייבען ביז צום 30. דאָ שריב איך. אַליין אַלס איך דען בריף מיינעם שרייבער צום קאָפֿירען אונד פֿערזיגעלן גאב, קאָם צופֿעליג אונזער פֿריינד שטערן דאָצו. ער פֿאַנד דאָס דער בריף בעפֿידיגענד פֿיר זיא איזט, אונד שטיפֿטעטע ה' פֿריהלינג אויף מיך צו בערעדען דען בריף צוריק- צונעמען אונד איין אַנדערעס מאַל צו שרייבען. איך נאָהם זאָלכען צוריק. דאָ איך אָבער אויך אין דער צוקונפֿט קיינען געפֿינדערן שרייבען קאָנטע, זאָ שריב איך גאר ניכט. אינצווישען ערהילט איך איר שרייבען פֿאַם 5 דיועס. אונד ווען איך ניכט שרייבן ווייל, זא מוס איך דאך אַנטוואָרטען. איך ווערדע מיר אבער אללען צוואנג

אנטוהן, אום ניכט בעליידיגענד צו זיין. אונד ווען איך זעהן ווערדע, עס געהט ניכט, זאָ ווערדע איך אַבברעכען.

ה' ווידמאן איזט קרייז קאָמיסער אין קאָלאָמייא געוועזען אונד ניכט אין טארנאפאל... מיין ראַטה איזט, זי זאָללען נאָך לעמבערג, אום דען ה' ג"ר פֿאָן קרויזע צו זאָגען, דאָס מאַן — וויא עס הייסט — אָן איהן אים נאָמען איהרער איינען בריוו געשריבען האָבע, פֿאָן דעם זיא קיין וואָרט וויססען. דיזעס קאָן זיא רעטלען געגען דיא פֿערליימדונגען, וואס אבער איהרען נאָהמען וועגען דאָס געשעפט בעטרעפט, ווייס איך איהנען קיינען ראַט צו ערטיילען. דען איזט ה' ג"ר קרויזע איבער זיא בעזע, ווייל זיא איהרען נאָמען צו איינעם געשעפטע געגעבען, דאָס ער ניכט בילליגט, דאָ ווייס איך קיינע ענטשולד-דיגונג. עס איזט אַבצוברעכען. איך בין... געגענווערטיג איזט מיינע שוועסטער דאָרט, שיקען זיא מיר מיינען ישעיהו.

IX

אין דעם דערמאָנטן קאָפּירבוך געפֿינען זיך אויך צוויי בריוו צו יעקב-שמואל ביק אין בראָד.

ביק איז געווען איינער פֿון די נאָענטסטע מקורבים און פֿריינד פֿון לעפֿינען, וועמען ער האָט פֿארטיידיקט אויף אַזאָ גלענצנדן אופֿן קעגן די אַנגריפֿן פֿון דעם „מליץ“ טוביה פֿעדער (גוטמאָן).¹ ביק האָט אויך פֿון זמן קעשענע באַצאָלט 100 רובל פֿעדערן פֿאַר די דרוקקאָסטן פֿון דעם פֿאַמפֿלעט „קול מחצצים“, פֿדי עס זאָל נישט דערשיינען (זע קול מחצצים, אַרטיקל פֿון מענדל מאָהר, לעמבערג 1853). ביק איז געווען זייער באַנאָבט און מיט דיכטערישע נטיות. זיינע איבערזעצונגען פֿון דייטשע און פֿראַנצויזישע פֿאַעטן אויף העברעזש האָבן בשעת זייער דערשיינען געמאַכט אַ גרויסן רושם און ליינען זיך נאָך היינט מיט פֿאַרגעניגען. דערביי האָט ער פֿאַרנומען אַ בכבודן פֿלאַץ ווי איינער פֿון די בראָדער ראַשי-הקהילה און בלל-טוער.

אין די יונגע יאָרן האָט ער גלייך מיט אַלע משפּילים שטאַרק באַקעמפֿט דעם חסידיות און אַפֿילו געשריבן אַ סאַטירע קעגן אים. שפעטער אָבער האָט ער איינגעזען, אַז די השפּלה אין איר קאָנסעקווענץ מוז פֿירן צו אַסימילאַציע און צעפֿאַל פֿון ייִדישן פֿאָלק. פֿלוצים האָט ער זיך אָפּגעווענדט פֿון דער השפּלה-שיטה פֿון זיינע חבֿרים און גענומען פֿריידיקן אַ מין נאַציאָנאַליזם וואָס גייט אַזוי ווייט, אַז ס'איז גלייכער זיך צו באַהעפֿטן מיטן חסידיות, איידער מיט דער פֿרעמדער פֿון דרויסן אַרטינגעבראַכטער קולטור.

1 זע די בריוו צו פֿעדערן אין „כרם חמד“ א' און זמן תשנ"ה.

נאָר עטלעכע בריוו פֿון ביקן צו זינע פֿריינד זינען אין דעם ענין פֿאַר-
עפֿנטלעכט געוואָרן, וווּ ס'זינען נאָר פֿאַראַן אַנצוהערענישן וועגן די סיבות
פֿון דער איבערקערעניש וואָס איז פֿאַרגעקומען אין זינע געדאַנקען. זינע
כתבֿים, וווּ ער האָט זיך בפֿירוש וועגן דעם אַרויסגעוואָגט, זינען ליידער פֿאַר-
ברענט געוואָרן בשעת דער גרויסער שרפֿה וואָס איז פֿאַרגעקומען אין בראַד
אין 1831, דאָס הייסט אינעם יאָר פֿון זיין טויט.

אַבער אויך פֿון די ווייניק זאַכן, וואָס זינען געדרוקט פֿון ביקן,
זעט מען, אַז מיר האָבן פֿאַר זיך אַ מענטש מיט אַ נישט-געוויינטלעכער
בילדונג און ערודיציע, מיט פֿאַעטישן טאַלענט און מיט אַן אַריגינעלן קוק
אויפֿן לעבן.

זינע פֿריינד, די משפּילים, — אַפֿילו אַזעלכע געבילדעטע פֿריינד ווי
ראַפּאָפּאַרט און בלאַך — האָבן אויף אים געקוקט ווי אויף אַן „אַפּטריניקן“.
פערל, זינענדיק בטבע טאַקטישער און אינגעהאַלטענער, האָט זיך אויך וויטער
צו ביקן באַצויגן מיט כבוד. ער האָט געוואוסט צו שאַצן ביקס אמתע פרומקייט.
אַבער פֿונדעסטוועגן, בשעת ביק האָט זיך צו אים געווענדט וועגן דעם פּאַמ-
פּלעט זינעם, וואָס ביק האָט אין זיין יוגנט אָנגעשריבן קעגן די חסידים און
וואָס פערל האָט — לויט דער שמועה — געוואָלט לאָזן אָפּדרוקן, האָט אים
פערל געענטפֿערט מיט אַ שטאַכוואָרט.
אַט זינען פערלס בריוו צו אים.

נומ' 3

14 פעבר, 1825, ה' יעקבֿ שמואלֿ ביק, בראַדֿי.
איך האָבע איהר ווערטעס פֿאַם 9 דיזעס ערהאַלטען. זיא קעננען
זיכער זיין, דאָס איך מיט איהנען דען שמערץ איבער דען פֿערלוסט
איהרער פערזענליך מיר צוואַר אונבעקאַנטען, אַבער דעם נאמען נאך
וואָהלבעקאַנטען פֿאַרטעפֿליכען מוטטער, טהיילע, אינצווישען וויללֿ איך
האַפֿען, דאָס זי אַלס רעליגיעזער מאַן אין די פֿערהענגניססע גאַטטעס
זיך צו שיקען וויססען, אונד דאָס זיא זיך אַלס פֿאַטער איהרער קינדער,
פֿאַסטען ווערדען, אום איהרען געשעפֿטען אַלס טעטיגער מאַן פֿאַרשטע-
הען צו קעננען. פֿאַן דיא חומשים של ר' משה לאַנדוי ווערדע איך
11 עקזעמפּלאַרע אַבנעהמען. איך וויללֿ זאָלכע פֿיר די שולע בעשטיממען,
דענן פֿיר פֿרעמדע איזט ניכטס צו אונטערנעהמען. איך האָבע פֿיר
מאַנכע פֿאַן זיינעם ערוך פּרענומערירט אונד קאַן ביז נון ניכט אין
ריינעם קאַממען. איך זעהע איהרען מיטטיילונגען ענטגעגען און
בין...

נומ' 4

7 יולי 1826, ה' יעקבֿ שמואלֿ ביק, בראַדֿי.
פֿירדייכט 2 יאהרע זינד פֿערשטריכען, דאָס איך דיא סצענען פֿאַן
איהרער האַנד געשריבען, ניכט אין דער האַנד האַטטע אונד אומזאָ-

וועניגער קאנטע איך זיא יעמאנדען געבען, אלס דאס עס מיר דאך לייכטער וויה איינעם אנדערן זיין מוס, דערליי סצענען מיטטעלסט דעס דרוקעס דער וועלט צו איברגעבען. איך בין אלזא ניכט אימטשאנדע איבר דיא פאן ה' יאווראבר מיטגעבראכטען נאכריכט, געהעריגע אויסקונפט געבען צו קעננען. מעגליך דאס יעמאנד איהנען דאמיט געדראהט האט, אום זיא פאם חסידיומוס, אן דעם זיא — וויה איך הערע — זיך הייניגארבייטען, צוריקצופיהרען. זיא קעננען מיר אבער גלויבען, דאס מיר קיין ווארט דאפאן בעקאנט איזט. אונד איבערהויפט זינד זאלכע מיטטעל ניכט מיינע זאכע. בעהויפטע איך דאך פאן יעהער, דאס באלד גאנץ פאהלען חסידים זיין ווערדען. וואס איזט מיר אלזא דארפן געלעגען, ווען דיא צאהל דער טויזענד מיט איינעם פער-מעהרט ווירד. ווארום זאלל מאן איהנען אנגסט אייניגאגען? זייען זיא גאנץ רוהיג, מאכען זי זיך אויס דיעזען זאגען ניכטס. אונד זייען זיא זיכער, דאס איך בין, ווען זיא עס וואללען, איהר פריינד...

אין גאר א נאענטער באציאונג איז פערל געשטאנען צו נחמן קראכמאלן. קראכמאלן האט פערל הויך געשאצט נישט בלויז פאר זיינע גרויסע ידיעות און פעיקייטן, נאר נאך מער פאר זיינע פערזענלעכע מעלות און גוטע מידות. דער דאזיקער באשיידענער גרויסער מענטש, וואס האט, אין זשאלקווע ביים שענקטיש זיצנדיק, זיך באשעפטיקט מיט די גרויסע וועלטפראבלעמען, האט געפונען אין פערלען אן אמתן חב"ר און פריינד. אז פערל האט חתונה געמאכט זיין זון מיכל און ער האט פון קראכמאלן נישט באקומען קיין מזל-טוב, באקלאגט ער זיך אין זיין בריוו צו ראפאפארטן פונעם 13טן יאנואר 1825 און שרייבט אזוי:

... מוס איך עס דאך אנדערן פערצייהען, ווען זיא מיר גאר ניכט אנטווארטען, אהנע אורזאכע ניכט אנטווארטען. איך מיינע דארונטער ה' קראכמאל אונד ה' נאטאן קאלישער. ביידען צייגטע איך דיא פער-מעהלונג מיינעם זאהנעס אן אונד ביידע בליעבען ביז איצט שטילל. גאטט אונד מיינע פריינדע זינד צייגען, דאס איך קיינעסוועגס וועגען דרשה-געשאנק געשריעבען האבע. איך האבע אן מאנכען בעקאנטען רייכען מאן ניכט געשריעבען, בלאס אן מיינע פריינדע האבע איך געשריעבען, אן לייטע דיא איך שעצע גלויבטע איך מיך פערפליכטעט, דען פערמעהלונגסטאג מיינעם זאהנעס אנצוצייגען אונד דיזע בעטראכטען מיינע גוט געמיינטען בריפע אלס געוועהנליכע חתונה-ברייבליך, דיא קיינע אנטווארט ווערט זינד...

ראפאפארט האט פערלען געענטפערט, אז קראכמאל האט נישט געשריבן מחמת ער איז קראנק.

דערויף שרייבט פערל צו ראפאפארטן אין א בריוו:

נומ' 5

23 יענר 1825, ה' שלמה לייב ראפאפארט, ל'ב'ב.

מכתבו מן 18 ח'ז קבלתי. עס שמערצט מיך אונגעמיין לראות מתוכו דיא קראנקהייט אונזערעס טהייערן קראכמאל. זיא בערוהיגען מיך צוואר עם הבטחה, דאש עס איהם בעסער געהט, אך מעל' כתב עס געהט איהם ניכט אם בעסטען. בקשתי זא אָפֿט אַלס מעגליך להודיע לי מבריאותו וגם איהן ערנסט אַנצוטרייבען, לבוא ל'ב'ב דאָרט ערצטליכע הילפע צו זוכען. ער קענט זאָנסט על בריאת גופו פֿערגעסען...

אין דעם קאָפּירבוך וואָס איך האָב פֿאַר זיך, געפֿינען זיך צוויי בריוו פֿון פּערלען צו קראַכמאַל'ן דירעקט. איינער וועגן אַ מוכר-ספּרים ר' זלמן פֿון בראַד און דער צווייטער אַ רעקאָמענדיר-בריוו פֿאַר אַ שוחט. איך וויל ביידע בריוו איבערגעבן אות-באות.

נומ' 6

דעם 4 סעפטעמבר 1826. לר' נחמן קראַכמאַל אין זאָלקוב.

טראַץ מיינר צו גראַסען בעשעפֿטיגונגען, מוסטע איך — אום מיינע געזונדהייט צו פֿלעגען — איין באַד בעזוכען. וועהרענד דעם איך דאָ ווילטע, קאם איהר ווערטעס פֿאַם 23 יולי היער אַן. איך זאָללטע בייא מיינער נאָכהויוועקונפֿט, וועלכע אַם 23 אויגוסט ערפֿאַלגטע. איהנען אנטווארטען; אַלליין דאָ שיען עס, אַלס וועגן מיינע בויטען — דעגן דיזע זינד עס דיא מיך זייט אייניגען יאהרען זאָ זעהר אין אַנשפרוך נעהמען — זיך אן מיך רעכען וואָללטען, דאס איך זיא אויף 6 וואָכען פֿערלאַסען האַטטע. איך וואורדע פֿאַן אַללען זייטען זא זעהר אין אַנ-שפרוך גענאָמען, דאָס מיר אונמעגליך צייט בליעב אַן דער קאָרעש-פֿאַנדענץ צו דענקען. אויך איצט בין איך ניכט מינדער בעשעפֿטיגט, אונד וועגן מאַן ווילל, נאך מער אַלס ביזוהער — דעגן דאָס שוליאַהר פֿאַנגט אַן אונד דיא איברנאָהמע דעס געביידעס ווירד עבען פֿאַרגע-נאָמען. איך העטטע אַלזא אויך איצט איהנען ניכט געאנטוואָרטעט. בעזאָנדערס דא די זאָכע ניכט דרינגענד איזט. אַלליין אַם 2 ד"מ לאַנגטע אַן מיך איהר ווערטעהעס פֿאַם 28. מ. אַן. דא ווערדע איך אום אנט-ווארט געמאָהנט. אונד מיך מאהנען לאַססען טוהע איך ניכט גערנע. בעזאָנדערס דא זיא דער מיינונג זינד, איך וויל גלייכעס מיט גלייכעס פֿערגעלטען. בייא דיזער מיינונג ווילל איך זיא שאן גאר ניכט לאַססען. ווערע דאס דער פֿאַלל, זאָ העטטע איך איהנען גאר ניכט געאנטווארטעט. זינד זיא מיר דאך איינע אנטווארט נאָך פֿאַם יאהרע 1824 שולדיג! איך ווילל דען לאו דא תקם ולא תטר אויך אויף אונזערע קאָרעשפֿאַנ-דענץ אַנווענדן, אינד דאָהער איהנען אנטוואָרטען.

דאס מיינע אנטווארט ניכט אויספיהרליך, איבר אַללעס וואס זיא פֿאַן מיר וויססען וואָללען אויספֿאַללען ווירד, ווערדען זיא מיר ניכט איבער געהמען. איך בין עס וואהרליך ניכט אים שטאַנדע. איך בין צו זעהר בעשעפֿטיגט — אונד דאָדורך, וואס בייא מיר זעלטען דער פֿאַלל איזט, זעהר צערשטרייט, זאָ דאָס עס מיך מיהע קאָסטעט מיינע גע- דאנקען געהעריג צוזאַמען צו האַלטען.

נאך האבע איך דאס מאָנוסקריפט מו"נז פֿאַן דער צענוור ניכט צוריק ערהאַלטען. פֿאַלגליך איזט איבר דיזען פונקט ניכטס צו מאַכען. וואס דיא הערויסגאבע דעס ספֿר „העיסטור“ בעטריפֿט, זאָ מוס אַך איהנען צופֿאַר דען גאַנג דער זאָכע ערצעהלען. פֿערגאנגענען ווינטער וואר איך אין לעמבערג. דאָרט בעזוכטע מיך ר' זלמן מבראָדי, ערצעהלטע מיר זיינע געשיכטען, צייגטע מיר זיינע פֿאַפיערע אונד פרענומעראַציאָנען ע.צ. ע.צ. טראָץ דעם דאס איך אין לעמבערג, וויא געוועהנליך, פֿיעל צו טהון האטטע, קאָנטע איך דעננאך ניכט אומהין מיט איהם וועגען הערויסגאבע דעס ירושלמי צו רעדען. ווייל עס מיין אייניגסטער וואונט איזט, דען תלמוד ירושלמי געמיינהייפֿיגער צו האבען אַלס ער עס ביזעהר איזט. אינצווישען, דאָ ר' זלמן זעהר פֿיעלפֿעטיג איזט אין זיינען אונטערנעהמונגען, איך אבער וויא ערוועהנט, נור צו זעהר בעשעפֿטיגט וואָר, זא איזט דאס געשפרעך פֿאַן איינעם געגענשטאנדע אויף דען אנדערן אונד אַזא אויך פֿאַן איינעם ווערקע אויף דאס אַנדערע געקאָממען, זאָ דאס איך איהם איינמאהל פֿערשפראַך, אין טארנאפּאָל אונד דער אומגעבונג 30 פרענומעראַנטען צו זאַממעלן. ער גאב מיר איין פעקען פֿאַפיערע, דיא איך ניכט איינמאהל אין לעמבערג גאַנץ צו לעזען צייט האַטטע. אַלס איך נאך הויזע קאם, אונד מיך מיט אייניגצן פֿריינדען בעשפראַך, וויא דיזעם עוסק במלאכת הקודש צו העלפֿען זייא, צייגטע עס זיך, דאָס איצט פֿאַן קיינעם תלמוד ירושלמי, זאָנדערן פֿאַם ספֿר „העיסטור“ דיא רעדע איזט. איך זאגטע, דאס איך איהר פֿערשפראַכען האטטע 30 פרענומעראַנטען צו פֿערשאַפֿען, גלויבטע פֿרייליך עס געלטע דעם ירושלמי. אַלליין דא איך איהם ניין ווארט גאב, זאָ ווערדע איך שאן טראכטען אויף דען עיסור זיא עבען צו פֿערשאַפֿען. אייניגע מיינר פֿריינדע זאגטען מיר, דיא וועלט האַבע צו דיזעם מאַננע אין דיזער הינזיכט גאַנץ דאס צוטרויען פֿערלֿאַרען. ער האבע שאן זא פֿיעלע פרענומעראַציאָנען ערהאבען אונד שטעטט שטאטט ווערקע אַנקינדיגונגען אונד ערצעהלונגען פֿאַן אונגליקספֿעללען געליעפֿערט. אַלליין איך בעהויפטטע, דאָ מיינע צוויכערונג נור פֿיר דען פֿאַלל געגעבען זייא, ווען דאס ווערק דיא פרעסטע פֿערלאַסטען ווירד, זאָ ווערדע איך מיר

¹ געמיינט איז דער כתבֿ-יד פֿון לעפֿינס איבערזעצונג פֿינעם „מורה נבֿוכים“.

מיהע געבען, די אנצאהל דער 30 פרענומעראנטען הערויסצוברינגען. בעזאנדערס דא ער מיך פֿערזיכערטע, ער האָבע בערייטט אייניגע באַגען אַבדרוקען לאַססען. אין אייניגען וואָכען דאָרויף קאָם ר' זלמן צו מיר נאָך טארנאָפּאָל, ערצעהלטע מיר, וויא ער דורך מיינע צוויכערונג אויך פֿאָן איינעם אַנדערן עבען איינע צוויכערונג ערהאַלטען האָבע, אונד דאָס ענדע פֿאָן דעם לידע וואָר, איך זאָל איהם איבר דאָס פֿערשפּראַכ־ כענע איינע שריפֿטלעכע צוויכערונג געבען.

אייר מייר פֿריינדע קאָם צו מיר אונד וואָרנטע מיך פֿאָר דיזעם מאַננע. ער איזט געוואהנט, זאגטע ער, ווען ער נור איין וואָרט פֿאָן יעמאנדען בעקאָממט, עס זאָ צו דרעהען אונד צו דייטען אונד איבער-אַל אַויסצופּאָזינען, דאָס מאָן הערנאָן זעלבסט גלויבען מוס, מאָן האַבע זאָ מיינען מיססען. איך אבר בליעב דאָבייא. איך וויל דיזעם מאַננע דען געפֿאַלען ערצייגען אונד איהם אויך איינען שיין איינהענדיגען. איך האַבע איהם זאָגאר געזאגט, דאָס איך אין לעמבערג דער מיינונג וואָר, די רעדע זייא פֿאָם ירושלמי. אינצווישען ווען עס איין אירטום וואָר, בלייבע איך בייא מיינעם וואָרטע. אונד זאָ גאָב איך איהם איינע שריפֿט דאָריבער. אויס מאַנגעל אָן צייט האַבע איך, ווידער מיינע געוואָהנהייט פֿאָן דער שריפֿט מיר קיינע אַבשריפֿט צוריקגעלאַססען, דען די וואָהרהייט צו געשטעהן, דיא געשיכטע האַט אנגעפֿאנגען מיר פֿערדרוס צו מאַכען, איך האַבע געזעהן, מאָן פֿענגט מיט מיר וויא מיט דעם קינדע אָן, פֿריהער א, דאָן ב או"וו.

אינצווישען גלויבע איך ניכט, דאָס מיינע שריפֿט אַנדערס לויטען זאָל, אַלס דאָס איך דאָס בעשטעטיגטע, וואָס איך מינדליך זאגטע, נעמליך זאבאלד דער עיטור פֿערטיג זיין ווירד, איך 30 פרענומעראַנטען אויפֿטרייבען אונד דען בעטראַג מיט 4 f אָן דען מדפֿיס איברשיקען זאָל. אבער ווי מוסטע איך שטוינען, אַלס איך אויס איהרעם שרייבען ערזאָה, מיינע שריפֿט זאָל מיך פֿערפֿליכטען בייא ערשיינונג דעם ווערקעס 120 f דעם מדפֿיס צו ערלעגען, פֿערצייהען זיא, ליבער פֿריינד, עס קאן דאָרט אונמעגליך זא הייסען. זי ווערדען מיר איינען געפֿאַלען ערווייזען, ווען זיא דיא אַריגינאַלשריפֿט פֿערלאנגען אונד אין איהרער געגענווארט איינע אַבשריפֿט מאַכען לאַססען אונד מיר איינצושיקען מעכטען, דאָן ערשט קאָן איך פֿאָן דער זאָכע זעלבסט רעדען. לעבען זיא...

נומ' 7

11 סעפטעמבר, 1826. ה' נחמן קראחמאל, זאליקיעוו.
 ביום 4. ד"מ האבע איך אן זיא מיטטעלסט פאסט געשריבען.
 נון קאם דער איברגעבר דיזעס ר' שמחה אשר היה שוב"ד פה"ק אונד פֿערלאנגט פֿאָן מיר איין עמפֿעהלונגסשרייבען אן זיא, ווייל וויא

ער זאגט, מיין בריעף ביא איהנען פֿאן ווירקונג זיין ווירד, אונד ער דאָדורך איינען פֿאָסטען ווירדע ערהאַלטען קעגנען. ווען עס זאָ איזט, זא טהעז איך עס מיט פֿערגניגען, אום דיזעם זעהר געשיקטען שוחט צו העלפֿען. איך שעצע איהן, ווייל ער איין למדן איזט. אונד זיא וויסטען, איך שעצע לומדים איברהויפט, בעזאנדערס אבער שוחטים, דיא בעוהר דער מאדע נאך אינגאַראַנטען זינד.

דיא אורזאכע דאס ער טארנאפאל פֿערלאסען מוסטע איזט ווייל איין פאאר יונגע לייטע מהמתחסדים געגען איהן אויפגעטרעטען זינד אונד איהן פֿערפֿאַלגט האבען. זיא שטוינען, דאָס אין טארנאפאל, ווא נור איין פאאר אין אַללעם דאָ זינד איינען שוחט פֿערדרענגען קאנטען אונד איך עס צוילעס. זאָ מוס איך איהנען זאגען, דאָס אין דיזעם פֿאַלדע נור איינע בעזאנדערע ארזאכע אבוואלטעטע.

מיין ה' פֿאַטער האָטטע אייניגע יאָהרע פֿריהער דיא פֿלייש-ליעפֿערונג היר בעזאָרגט. וועהרענד דיזער צייט האט דאס אונגליק דעס ר' שמחה הנ"ל געוואָללט, דאס ער מיינע מוטטער בעלידיגען זאָל. זייט דיזער צייט שוואור איהם מיין ה' פֿאַטער ראַכע צו. אַלס דיא פאאר יונגע לייטע איהן צו פֿערפֿאַלגען אנגעפֿאַנגען האטטען, וואָר מײַן שוואַגער פעכטער. דיזע פֿערליימדער וואוסען דיא זאכע זאָ אַנצו-שטעללען, דאס זיא מיינען שוואַגער גלויבענד מאַכטען, דער שוחט בעפֿאַרטיילע איהן אום געפֿעללע. נון האטטע ער מיינען ה' פֿאַטער אונד מיינען ה' שוואַגער געגען זיך. ווערע נור לעצטער אַליין געגען איהן, העטטע איך זיינע פֿערטיידיגונג איבערנאָמען אונד העטטע מיינען שוואַגער ווידער גוט געמאַכט. אַליין מיינעם ה' פֿאַטער מוסטע איך וועניגסטענס זאָ ווייט נאכגעגעבן, דאס איך דען פֿערפֿאַלגען זיינעם שיקזאַלע איבערלאָסען זאָללעטע. איך בליעב וועדער פֿיר נאך געגען איהן. אונד זאָ ווארד ער איין אָפֿפֿער זינר פֿינדע.

דער היזיגע קרייזאַבינר וואר איין פאאר מאָל ביא מיר, האט מיך פֿערזיכערט, נאך דעם ד"ת זאָל ער שוחט בלייבען. אַלליין ער מוסטע מיינע גרינדע ביליגען, אונד איך בליעב נעאוטראַל. דאָ האבען זיא דיא גאַנצע געשיכטע דיזעס מאַנעס. אונד איך ביטטע זיא, דיזעס אונגליקליכען מאַנעס זיך מיט קראַפֿט אַנצוועהמען, ולמצוה גדולה יחשב. איך בין...

X

אין דערמאָנטן קאָפּירבוך געפֿינען זיך אויך בריוו צום באַקאַנטן משפּיל און קעמפֿער קעגן די חסידים יהודא ליב מיזעס (מיזש), דעם מחבר פֿון „תכונת הרבנים“ און קנאת האמת“, צום באַוואוסטן עסקן בנימין צבי נאַטקעס, ביידע אין לעמבערג, און צו לעאָן לאַנדוי, דעם גרינדער פֿון דער

יידישער שול אין אָדעס. פֿאַראַן אויך בריוו צום רב אין סטרי ר' ענויל צוזמיר, וואָס איז בימיו געווען מפורסם פֿאַר אַ גאון, און פֿיל אַנדערע. פֿערל האָט אויך אָפֿט קאַרעספּאַנדירט מיט פֿיל קריסטן, בעזונדערס איז ער געווען נאָענט באַפֿריינדט מיט ניקאָליי וויטוויצקי, אַ פּוילישער גוטבאַזיגער, וועמען ער שרייבט אויך וועגן „געמיינזאַמען פֿריינד“, דעם אַלטן לעפֿין. איך וויל דאָ ברענגען נאָר עטלעכע בריוו.

נומ' 8

טארנאפאל 17. יענר 1825 ה' לייבש מיוזש, לבוב.
עס האט מיך געפֿרייעט ווידער פֿאַן איהנען וואס צו הערען. דעם האַללער רעצענזענטען איזט עס גאר ניכט צו פֿעראַרגען, דאס ער זיך איבער דען אויפֿזאַץ חסידים פֿרייעט. ער איז ווירקליך נייא, אונד וויא קאן אָדער זאָל ער וויססען, וואָ פֿעטער בעער געפֿעהלט האט. אַלליין דאָס ער דען אויפֿזאַץ איבער דיא קראים נייא נענטט, פֿערשטעהע איך ניכט. האט דאך שאן מאַנכער איבר דיא געשריבען, וועזיגסטענס זאָפֿיעל געשריבען, דאָס בעערס ניכט נייא איזט. דער אירטום דעס רע-צענזענטען וועגען בע"ש איזט איינע קלייניגקייט. אונד איבערהויפט האַפֿעע איך אונזערע קליינע שריפט ווירד אי"ה אַללעס גוט מאַכען. שרייבען זיא מיר דיא רעצענויאן אַב אונד איך ווערדע איהנען דאָן מיינע מיינונג זאָגען.

דער וכוח איזט געגענווערטיג אים אַבשרייבען. איך האַפֿעע דיזע וואַכע ווירד ער פֿערטיג ווערדען. מיט הילפֿע גאָטטעס פֿערשפרעכע איך מיר דורך איהן פֿילעס צו ווירקען.

.....

אין פערלס אַרכיוו געפֿינט זיך דער ספֿר „ויפּוח נגד החסידים“ ריין איבערגעשריבן צום דרוק מיט דער באַווייליקונג פֿון דער צענזור אין ווין. דעם דאָזיקן וויפּוח האָט אַרויסגעגעבן דער באַקאַנטער מתנגד ישראל לייבל אין 1798 אין וואַרשע. די חסידים האָבן אָבער פֿמעט די גאַנצע אויפֿלאַגע אויפֿגעקויפֿט און פֿאַרברענט, אַזוי אַז דער דאָזיקער פֿאַמפֿלעט איז נישט מער בנמצא. פֿערל האָט עס געוואָלט לָאָזן איבערדרוקן. ס'האָט זיך אים אָבער נישט איינגעגעבן דאָס אויסצופֿירן.

ס'געפֿינען זיך אויך אין קאָפּירבוך פֿון 1825 עטלעכע בריוו צו מענדל לעפֿין און אויך וועגן לעפֿינען.

לעפֿין האָט, ווי באַקאַנט, אין לעצטן יאָר פֿון זײַן לעבן פֿאַרענדיקט זײַן קלאַסישע איבערזעצונג פֿונעם „מורה נבוכים“. פֿערל האָט זיך משתדל געווען צו באַקומען די דערלויבעניש פֿון דער צענזור צו זאַמלען אַבאַגענטן און אונטערוואַנדלען מיטן דרוקער.

אין אַ בריוו צו ראָפּאָרטן פֿון 13טן יאָנואַר 1825 שרײַבט פערל וועגן דעם ענין און בעט אים זיך צונויפצוריידן מי.ן באַקאַנטן דרוקער אַנטאָן שמיד אין ווין און אַנופֿרעגן, צי ער וועט נישט אָננעמען דעם דרוק פֿון דעם חיבור פֿאַר האַנאַראַר אין געדרוקטע עקזעמפּלאַרן. אויך בנט ער צוויי קאַפיטלען פֿון דער דאָזיקער איבערזעצונג צו לאָזן אָפֿדרוקן אינעם „בכורי העתים“. די דאָזיקע קאַפיטלען זײַנען טאַקע ארײַן אין „בכורי העתים“ פֿונעם יאָר תקפ"ה (1825).

אין אַ בריוו צו ניקאָליי וויטוויצקי פֿונעם 24טן אָקטאָבער 1825 שרײַבט פערל:

„...אונזער אַלטער פֿריינד לעפֿין ערווידערט איהרען גרוס רעכט הערצליך. איך מוס איהנען זאגען, דאָש אונזער נעסטאַר אונז אין זײַנעם 76 יאָרע איין מײסטערשטיק פֿאַן אײנר איברזעצונג אײנעס דער מײמאַ-נידישען ווערקע אין דאס העברעאישע ראַביניש געשענקט האט, וועלכעס 40 — 30 באגען אים דרוקע האבען ווירד.“
אַ טאַג פֿריער, דאָס הייסט דעם 3טן אָקטאָבער, שרײַבט ער צו בנימין הירש נאַטקעס אין לעמבערג:

„הנני שולח למעלתו הספר מורה נבוכים הנעתק ע"י החכם רמ"ל סטנאב ובקשתי לשלוח אותו להצענזאר אשר בווינא על הוצאות החכם הנ"ל. נא לעיין בפרק ס"ג אשר נדפס עם ההודעה הנ"ל ויראה שהמאמר אשר חסר בהעתקה אשר ה"י מעכ"ת נשמט ע"י הכותב דשם, כי בהעתקה אשר נשלחה לידידנו רש"ל מפה, בוודאי הדברים נעתקים באמונה. נא להודיע לי אם נשלח החיבור להצענזאר ומה הוויא מעכ"ת עליו. גם לש וח לנו ע"י מוקדם ההודעה ממו"נ. כ"ד...“

פערלס השתדלות בײַ דער צענזור האָט געהאַט ערפֿאַלג, און אין אַ בריוו פֿון 16טן פֿעברואַר 1826 שרײַבט ער פֿון לעמבערג צו ה' פֿריהלינג וועגן דעם אָט וואָס:

„...זאגען זיא גיטיגסט ה' לעפֿין עט ה' שטערן, דאָש דער מורה אונד דער ויכוח דאס אימפרימאַטור ערהאַלטען האבען אונד נעכסטענס היר ערוואַרטעט ווערדען.“

אין אַ בריוו פֿון 28סטן פֿעברואַר 1826 שרײַבט ער צו ר' הענזיל צאזמיר אין סטרי (שפעטער דאָרט קריז-ורב):

נ'ומ' 9

„...ר' מענדל סטנאב האט דאס ספר מורה נבוכים אין דער לייכטען ראבינישן שפראַכע איברטראַגען אונד איזט געזאַנגען זאָלכעס מיטעפֿלסט דעם דרוקעס הערויסצוגעבען, ווען אײנע אנצאהל פּרענומע-ראַנטען אײנען טהײל דער דרוקאַסטען זיכערן ווערדען. איך צעהלע זיא אונטער דער צאהל יענער מענער אונזערער נאציאן, די מיט פֿערגגיגען יעדע געלעגנהייט ערגרייפֿען, אום דאס גוטע אונד ניצלעכע

אָלגעמיין צו מאַכען, אונד דאָהער איברמאַכע איך אן זי 8 עקסעמפלאַרע
דער דען נייען דרוק דעס מו"ג בעטרעפֿענד ערשיענענען מודעה, אויסן
דער זיא דען דיעספֿעלליגען פֿלאַן ערוזעהן ווערדען אונד ביטטע זיא
זיך דיא מיהע נעהמען צו וואָללען אין איהרער געגענד דיא פרענומע-
ראַציאָנען זאָממעלן צו לאַססען, די איינלויפֿענדע געלדער צו איבער-
נעהמען אונד מיך פֿאַם געשעהענען גיטיגסט אין קעננטניס צו זעצען.
איך פֿערבלייבע מיט אַכטונג...

נאַכשריפֿט: דא איך דיעזע וואָכע היער אין (לעמבערג) צוצוברינגע,
געדענקע, זאָ ביטטע איך, ווען זיא מיר שרייבען וואָללען, מיר גיטיגסט
אונטר אַרעסע דעם ה' דר. ראַפּאַפּאַרט דען בריעף צו שיקען.
אין אַ בריוו פֿונעם 9טן מערץ שרייבט ער צו ר' מענדל
לעפֿין אַט וואָס:

נומ' 10

לעמבערג, 9 מערץ 1826, ה' מענדל לעפֿין טארנאפאל,
אגרתו מן 7 לח' קבלתי. ר' בנימין הירש פֿערויכערטע מיך
בלאָם הצענוזר זייא געגעבען. אך הספר עדיין אינו פה. מיר שיינט,
החוק אשר נתחדש — פֿאַן יעדעם נייען אויפֿצולעגענדעם מאָנוסקריפט
2 עקסעמפלאַרע להצנואר צו געבען, איזט אורזאך דער פֿערצעגערונג.
בכאן מסרתי הפרענומעראַציאָנס געשעפֿט לה' מרדכי בעריש מרגליות,
לסטרי שלחתי ליד ר' הענויל המודעות ובקשתי אותו במכתב דער
זאַכע זיך אנגעלעגען זיין צו לאַססען. דען ערפֿאַלג לא ידעתי, כי לא
השגתי עד עתה תשובה. אן ר' ישראל בערנשטיין ווילל איך ניכט
שרייבען. איך בין מיט אים אודות המגלה טמירין ניכט אינס ריינע
געקאָממען. אינצווישען ווערדען וויר בייא מיינר נאַכהוויזעקנפֿט אי"ה
היריבער שפרעכען. בטיסמניך לא ידעתי וועם דיא זאָממלונג דער
פרענום. צו איברגעבען. אפשר קענטע ר' נחום פערל אויך דאָרט אנה-
שטאלטען טרעפֿען.

ה' קאדיש האבע איך איהרען אויפֿזאָטץ צוקאָממען לאַססען
אך עדיין האָבע אצלו אום זיינע מיינונג ניכט אָנפֿראגען לאַססען. זיי,
שרייבען לבנו אינו מהצורך לפי דעת ה' מענקיס, ולכן וואָללעט איך
עס ממנו ניכט פֿערלאָנגען. ר' חיים יקותיאל זאגט, דיא זאַכע מוס גוט
אויספֿאַללען. ה' ישראל אשפּנוי, דער אויס פֿאַפיר צוואָממען געזעצט
איזט, ווירד פעת שווערליך אויף אַנדער פֿאַפיר אַלס אויף זיינע
באַקאָצען דענקען, דיא זעהר געפֿאַללען זינד. ולכן ווילל איך
אן איהן ניכט שרייבען.

האדון גראַף באבאָוסקי, דער צופֿעלליגער ווייזע ערפֿוהר, דאָש
זיא אין טארנאפאל לעבען, קרענקטע זיך, דאָש ער בייא זיינער

אנוועזענהייט אין טארנאפאל עס ניכט וואוסטע. ער העלט פאָן איהנען
זעהר פֿיעל. בקרבֿ א״ה ווערדע אצלו זיין, ווערדע איהנען פֿאָן אַללעם
אויסקונפֿט געבען. והנני ידוּדוּ ..”

פערל איז געווען אַ גרויסער ביבליאָפֿיל, ער האָט געזאַמלט ביכער און
ספֿרים פֿון אַלערליי מינים און געזוכט יקר-המציאותן. זיין ביבליאָטעק איז
אויך אין יענעם דור געווען איינע פֿון די שענסטע פריוואַט-ביבליאָטעקן, וווּ
ס'האָבן זיך געפֿונען זעלטענע דרוקן און טייערע מאָנוסקריפֿטן.

אַ היפּשן חלק פֿון זיין קאַרעספּאַנדענץ פֿאַרנעמען בריוו וועגן קויפֿן
ספֿרים און ביכער. ער שרייבט זיך דורך מיט פֿריינד און מיט בוכהענדלער
וועגן קניות. פֿאַרט אַ באַקאַנטער סוחר פֿון בראַד קיין האַמבורג, שרייבט ער
צו אים אַ בריוו, ער זאָל פֿאַר אים דאָרט קויפֿן אַלע ספֿרים פֿון ר' יעקבֿ
עמדין, וועלכע ער וועט נאָר באַקומען, ווייל דאָ אין פּוילן זיינען זיי נישט
בנמצא. הערט ער וועגן אַן אויטפֿאַרקויף פֿון ספֿרים אין לעמבערג, שרייבט
ער צו זיין פֿריינד מיוזעס אַ בקשה פֿאַר אים צו קויפֿן ספֿרים ביז אַ סכּום
פֿון 400 דוקאַטן. האָט ער געהערט, אַז ס'איז פֿאַראַן צו פֿאַרקויפֿן די באַרימטע
ביבליאָטעק פֿון ר' דוד אַפּענהיים, וואָס האָט באַטראַפֿן עטלעכע צענער טויזנט
דוקאַטן, שרייבט ער צו אַ פֿריינד, „אַז קיין מאָל האָט ער נישט אַזוי באַדויערט,
וואָס ער איז נישט גענוג רייך, ווי איצט, בשעת ער קען נישט קויפֿן אַט די
דאָזיקע טייערע ביבליאָטעק“. די דאָזיקע ביבליאָטעק איז, ווי באַקאַנט, אַפּ-
געקויפֿט געוואָרן פֿון דער באַדלעיאַנאַ אין אַקספֿאַרד.

זייער פֿיל בריוו זיינען דאָ פֿאַראַן צו די באַראַגען פעטער, יאָזעף און
הערמאַן ברוניצקי. די דאָזיקע פּריצים זיינען געווען אייניקלעך פֿונעם
אַלטן טאַרנאָפּאָלער רבֿ, האָבן געפֿירט גרויסע געשעפֿטן און זיינען זייער רייך
געוואָרן. זיי האָבן זיך געשמדט, געקויפֿט פּריצישע הויפֿן און באַקומען פֿון
דער עסטרייכישער מאַכט דעם טיטל באַראַן.

פערל איז מיט זיי געווען באַפֿריינדט און האָט זיי פּסדר געשריבן „דו“.
קענטיק, אַז זייער באַקאַנטשאַפֿט איז נאָך געווען פֿון דער יוגנט. אַפֿט גיט ער
זיי אַן אַנצוהערעניש וועגן זייער ייִדישקייט, פֿאַדערט פֿון זיי אונטערשטיצונג
פֿאַר די אַרעמע ייִדישע קרובֿים.

אין אַ בריוו פֿונעם 26סטן נאָוועמבער 1825 שרייבט פערל צו באַראַן
הערמאַן ברוניצקי:

„... אינצווישען בעגרייפֿע איך ניכט, וואָרום דוא איבר דיך
זעלבסט ניכט בעזע ביזט, דאָס דוא מיר ניכט שרייבסט. דוא האַסט
דאך קיינע זאָ פֿערוויררטע אונד מיהזאַמע געשעפֿטע וויא איך, אונד
שרייבסט מיר דאָך ניכט. האַבע איך ניכט דאס נעמליכע רעכט פֿאַן דיר
צו פֿאַרדערן, דאס דוא מיר שרייבסט? אונד בעזאַנדערס ווען דוא מיר
געשריבען העטטעסט, מיסטע איך דיר אנטוואַרטען, זאָ העטטעסט דוא
קיינע אַרזאַכע געהאַבט איבר מיין שטילשווייגען בעזע צו זיין. נור

וואס איזט צו טהון, איר זייד פריצים, אונד דער יהודי איזט דאך בעוונותינו הרבים בייא אייך אין גלות! איהר מוסט רעכט האבען, האַטשע איהר זענט זעהר אונגערעכט..."

צו פעטער באַראָן ברונזיקי שרייבט ער דעם 30סטן דעצעמבער 1825:

נו'ם 11

„דיין שרייבען פֿאַם 25 דיזעס האבע איך ערהאַלטען. איך ווייס ניכט ווי איך צו איינר געלעגענהייט פֿאַן היר נאַך זאַלעשטשיק קאמען קאן. דוא ביזט דער מיינונג, דאס איך איצט ניכט בויע — איך בין אבער ווירקליך מיט דעם בויה שטאַרק בעשעפֿטיגט.

איך האבע געגלויבט, דאס מאַן דיר דיא נייאיקייט פֿאַן אַלעק-סאַנדער געשריעבען האט, אונד דאַרום טיילטע איך זיא דיר ניכט מיט. זאַנסטיגע נייאיקייטן גיבט עס קיינע. אַללע נאכריכטען פֿאַן וויען לויטען, דער טאד אַלעקסאַנדערס פֿעראורזאכטע דארט גראסע סענזאציאן. מאנכע וואַללען זאגאר אויף דער בערזע דיעזען פֿאַלל שפירען. אַלליין מיינעס עראַכטענס ווירד דיזע פֿערענדערונג קיינע גראסע ווירקונג אויף דער פֿאַליטישען וועלט פֿאַרבריינגען. אין רוסלאַנד האט דאס מיליטער בערייטט דען הילדיונגסאייד פֿיר אַלעקסאַנדער [קאַנסטאַנטין?] אַבגעלעגט.

בייא דיזער געלעגענהייט מוס איך דיר פֿאַן איהם עטוואס מיט-טיילען. איין היזיגער קויפֿמאַן מיכל באַמזע מוסטע פֿאַריגען זאָמער קראַנקהייט האַלבער נאך טעפֿליץ. דאָרט וואַר אויך קאַנסטאַנטין. איינסט גינג יענער נעכסט נאך 2 פֿרעמדען יודען דאָרט שפאַצירען. אויף דעם ווענע טראַפֿען זעלבע דען קאַנסטאַנטין. ער גריסטע זיא, זאָבאַלד דיא היטע העראבגענואַמען, מיט דעם רוסישען זדראיוסטוויאיטע — אונד לײַס זיא די הייפטער בעדעקען. דאָרויף פֿראַגטע ער איינען יעדען פֿאַן וואַ ער איז. נאָכדעם דיזער דיזע פֿראַגע בעאנטוואַרטעט האַטטע, פֿראַגטע ער ווייטער אין דער רוסישען שפראכע, וועלכער טאג איזט הייטע? מאַן אנטוואַרטעט פֿרייטאג. נון זאגטע קאַנסטאַנטין: טאָ נאָדאַבנע ספיוואַט מה יפֿית. דיא הערענדען בליבען שטעהן אָהנע איין ווארט צו זאָגען. דאָרויף פֿינג ער זעלבסט אן מה יפֿית, אבער אהנע מעלאדיע, צו זאָגען. אונד אַם ענדע זאָגטע ער רוסיש: וואס בעדייטעט לך בשר וגם דגים? ער זאגטע דאס העברעאישע נאטירליכער ווייזע ניכט זאָ ווי עס געזאגט ווערדען זאָלל — אונד דאמיט האטטע דיא פֿארסע איין ענדע...

איך האבע פֿיר דין וויינע בייא ה' פֿאַטער געקויפֿט, אונד הייטע האטטע ער חרטה געהאבט. איך ווערדע קאמענדע וואכע בייא אנדערע צו קויפֿען זוכען אונד דיר איברשיקען בייא גוטעם וועגע. איך בין פֿראָה, דאס ער חרטה האטטע, ווייל ער אין איין פאר טאגע מיך שאן אום דאס געלד געפֿלאגט העטטע.

צו דעם ניא איינטרעטענדען יאהרע ווינשע איך דיר אַללעס ער-
דענקליך גוטע. הויפטזעכליך זאָלסט דוא, דייע טהייערע געמאהלין אונד
ליבען קינדער רעכט געזונד זיין. זאָלסט אין דיזעם יאהרע וועניגסטענס
זאָ פֿיל פּראָפּיטירען, דאס דוא אַללע שולדען צאהלען און דאן דייע
טעכטער אין דיזעם יאהרע מיט בראַפּען אונד גוטען מענגערן צו פֿער-
מהלען. דיו איזט דער הייסעסטע וואונש...

פערל האָט זיך צו יעטוידער מענטשן באַצויגן מיט פֿבֿוד, הגם ער האָט
אַליין קיין גישט געזוכט. קוים האָט ער אָבער באַמערקט, אָז ער איז
אים מיט אַ באַזונדער פּוונה מבטל, האָט ער דאָס ניט געוואָלט פֿאַרשווינגן.

אָזוי רמשל האָט דערמאָגיסטראַט אין טאַרנאָפּאָל אים אַ מאָל אין אַפּיציעלע
ענינים גישט אָפּגעגעבן דעם טיטל „הער“, ווי ס'האָט אים געקומט לויט די
באַשטימונגען, האָט ער זיך וועגן דעם באַראַטן אין אַ בריוו מיט זיין פֿריינד
זויסמאַן אין לעמבערג, אויף וועלכן אופֿן צו פּראָטעסטירן דערקעגן און
זאָס צו טון, פֿרי צו צווינגען דעם באַצאָמטן, ער זאָל זיך מיט אַ ייִד
מוון באַגיין העפֿלעך און פֿיין.

דער בריוו פֿונעם 16טן יאַנואַר 1826 לייענט זיך אָזוי:

נ'מ' 12

„וועגען מיינער שאלה ותשובה די פֿאָן ה' עלענבערג מיט ה'
גובערניאַל-ראַט פֿאָן קרויז צו רעדען דיא גיטע האַטטע, דאַנקע איך
רעכט זעהר, נור ה' שטיינסבערג האט וויא איך מערקע, דיא זאָכע זאָ
ערצעהלט, אַלס בעטרעפֿע דיא פֿראַגע דאס קרייזאָמט אונד אין דער
טהאט בעטריפֿט זיא דען מאַגיסטראַט; דאס קרייזאָמט האַלט מיך בפֿבֿוד
אונד ווען עס מיך ניכט זאָ טיטולירטע ווערע עס מיר רעכט. אַלליין
דער מאַגיסטראַט, דער מיר אין אַמטזאָכען אימער „הער“ שריעב, אונד
אויף איינמאָל קאם איין יונגער מענש אַלס וויצער סופּער נומערער
טהאר בעשרייבער אַסיסטענץ דער מיט מיר זעהר גוט איזט, אַלליין
דער הייטיגע עולם קאָן עס איבר זיין געוויסען ניכט ברינגען איינעם
יודען הערר צו שרייבען, אונד דא איך וואוסטע, דאָש דיא יודיציאַל-
ליסטען דאריבר בעשטימטע פֿאַרשריפֿטען האבען, בעזאָנדערס דאָ איין
האָפֿדערקעט דיא הויפּשולדירעקטאָרען — מיט רעשפּעקט צו מעלדען —
דען ראַנג דער ווירקליכען מאַגיסטראַטס-פּערזאָנען גיבט, זאָ האַבע איך
דאס געזעץ גענוי וויסען וואָללען, אום מיין פֿבֿוד צו פֿאַרדערן. אינצווישען
מעכטען זיא מיך ניכט אויסלאַכען. עס איזט ווען מאָן ווילל איינע
דומהייט, אבער ערשטענס האט יעדער אַ שטיק נאָרר ביי זיך — אונד
דאָן העטטע עס מיך ניכט פֿערדראָסען, ווען מאָן מיך ניע זאָ טיטולירט
האט. אבער אויפהערען איזט בעלידיגענד אונד בעזאָנדערס פֿאָן לייטען

דיא אין קרעהווינקעל געהערען. לעבען זיא וואהל. איך בין איר פריינד...
 אין טייל פון פערלס בריוו געפינט זיך א געזונטער הומאָר. אַ מאָל האָט ער אויך ליב צו דערציילן אַ קלייניגקן אַנעקדאָט, אַ מאָל מיט איראַניע צו געבן אַן אַנצוהערעניש.
 אַזוי פֿרעגט אים למשל זײַן פֿרײַנד דער באַראָן הערמאַן ברוניצקי אין רודע אויף אַ שידוך פֿאַר זײַן טאָכטערס וועגן מיט אַ שלאַכטיץ אין טאַראַנאַפֿאַלער געגנט. פֿערל ענטפֿערט אים און דערציילט אים דעם יחוס פֿון דעם דאָזיקן פֿריץ, אַז זײַן עלטער-זיידע איז געווען אַ טערק, וועלכער איז מגולגל געוואָרן קיין פּוילן און האָט זיך דאָ באַזעצט. דערבײַ גיט פֿערל צו די ווערטער: „ה' אונים [דער נאָמען פֿון דעם שלאַכטיץ] איזט אלזא פֿעטערליכער זייטס אין ווירקליכער שלאַכטאָ, נור מיטטערליכער זייטס פֿעהלט אים די שלאַכעסטווא, דאָפֿיר איזט ער אבער מעהר מיט אונז בני אברהם פֿערוואַנדט.“
 צום דעם שוין דערמאָנטן וויסמאַן אין לעמבערג שרײַבט פֿערל אין אַ בריוו פֿונעם 22 סעפטעמבער 1926 וועגן אַ הויב וואָס ער האָט געמאָנט בײַ אַ געוויסן פֿלעקל:

נ ו מ ' 13

„וואס איהרע שולד ביא ה' פֿלעקל בעטריפֿט, מוס איך איהנען צופֿאר איינע קליינע געשיכטע פֿאַם גשימאָלאָווער רבֿ ערצעהלען. איינסט אין דיא 9 טעג, ווא אַללע ווייבער דיא שטערנטיכליך אבלעגען, זינד אים הויזע מיינעס געפֿאַטערס דיעבע געקאָממען אונד האבען אַללע אים הויזע געוועזענען שטערנטיכליך אונד זילבער גע-שטאָהלען. אַלס מאָן ביים ערוואַכען דען דייעבשטאהל געוואהר וואורדע, ענטשטאנד, ווי געוועהנליך, איין גראסער פֿערם. דיא ווייבר וויינטען, דיא קינדער יאַממערטען אונד דיא מעננער ליפֿען אַן אַללען עקען דער שטאדט, אום דען דייעב צו בעקאָממען. אונטער דענען דיא זאָ דעם דיעבע נאכליפֿען, וואר אויך דער האנדעלסקאָמי מיינעס געפֿאַטערס מיט נאָמען משה, איין זעהר בראַפֿער יונגע. דער משה קאם אין דיא געגענד וואָ דער גושמאָלאָווער רבֿ וואהנטע, קוים דאס דיזער משה אַנזיכטיג וואורדע, שריע ער: מאסע! מאסע! — ער וואר איין ליטוואַק אונד זאגטע ס' שטאטט ש' — זאג דיין בעל הבית, ער זאָל זיך גארנישט מצער זיין. ער וועט די גניבֿה אפזוכען! —

משה איבערראַשט פֿאַן דיזער צוויכערונג, לייעף אין גאַלאַפֿ נאָך הויזע אונד פֿערויכערטע מיט אבגעבראָכענעס וואָרטען — דאס לויפֿען ערשווערטע איהם דאס רעדען — די גניבֿה וועט מען אפזוכן. וויאָ וואָ? ער גאָב דיא וואָרטע דעס גושמאָלאָווער רבֿ ווידער. נון לייעף אַללעס צום גושמאָלאָווער רבֿ צו ערפֿאַרען, וועלכע געוויסהייט ער

איבר די גניבה העמטע. מיט איינר בעזאנדערן צופערזיכט אַנטוואָרטעטע
דיזער: דאס הארץ איז מיר גרינג! — מען וועט איה די גניבה
זיכער אַפּזוכען. . . .”

XI

אַ באַזונדער קאַפּיטל פאַרדינט פערלס טעטיקייט ווי אַ שתדלן און עסקן
בני דער רעגירונג. מענטשן מיט וועלטלעכע ידיעות וואָס שטעקען ראשם ורובם
אינעם ייִדנטום, ווי פערל, זינען דעמאָלט ביי ייִדן געווען גאָר ווייניק.
ס'איז דערפֿאַר גאָר קיין חידוש נישט, וואָס די קהילות פֿון דער גאַנצער
מדינה פֿלעגן זיך צו אים ווענדן און כּסדר פֿאַרלאַנגען זיין אינטערעווענץ
אין פֿאַרשיידענע פֿלע-ענינים. פֿאַרט וואָס ער איז געווען וויער אַנגענומען
סײַ בני דער צענטראַלער מאַכט אין ווײַן סײַ ביי די גובערניאַלער און קרײַז-
אַמטלער מאַכט.

דערבײַ מוז אָבער באַמערקט ווערן, אַז זײַענדיק אַ מענטשן-קענער און
קענענדיק די אמתע באַצונג פֿון די דעמאָליטיקע שררות צו ייִדן, האָט ער
קיין מאָל נישט איבערגעכאַפט די מאַס אין זײַן השתדלות און קיין מאָל נישט
געטאָן אַ שריט וואָס קען אויסגעטייטשט אָדער אויסגעניצט ווערן קעגן ייִדן.
אין זײַנע אָפּטע מעמאָראַנדומס צו דער מאַכט האָט ער אײַטלעכן פֿאַרשלאָג גוט
איבערגעטראַכט און יעדער וואָרט געוויגן און געמאַסטן. ער איז אין דעם
פונקט געווען געניטער און פֿיל פֿראַקטישער פֿון זײַן בן-דור אין קרעמענעץ
ר' יצחק-בער לעווינזאָהן וועלכער האָט זיכער מיט אַ גוטער כּוונה דער
מאַכט פֿאַרגעלייגט אַ שטרענגע צענזור פֿאַר די ייִדישע דרוקערייַען, און פֿון
דעם פֿאַרשלאָג איז פֿאַר די ייִדן אין רוסלאַנד אַרויסגעקומען אַ גזירה.¹ אויך
האָט פערל פֿאַרשטאַנען אַפּצוהיטן זײַן מענטשן-ווערדע און זיך קיין מאָל נישט
צו פֿיל געבויגן.

אין אַ בריוו צו זײַן פֿרײַנד און מיטאַרבעטער אין דער שול פֿריהלינג
שרייבט פערל דעם 20סטן פֿעברואַר 1826 (פֿון לעמבערג) אַט וואָס:

„אונלענגסט זאָל דאס גובערניום דען פֿאַרשלאָג געמאַכט האַבען,
מאָן זאָל דען יודען דען וויינשאנק איינשטעללען, ווייל זיא דען וויין פֿער-
פֿעלשען; אויך אין דער יודענאַרדנונג דער שאַנק איברהויפט אונטער-
זאגט ווערדע. מײַנע בעהויפטונג פֿינדע איך אײַמער גערעכטפֿערטיגט.
יע מעהר יודען אין לעמבערג, דעסטאָ מעהר גזירות אים לאַנדע.“

נישט געקוקט אויף זײַנע פֿיל פֿריוואַטע געשעפֿטן, פֿלעגט פערל אָפּט
פֿאַרברענגען חדשים און וואָכן אין ווין און אין לעמבערג בני דער צענטראַלער
אָדער גובערניאַלער מאַכט, בשעת ס'האָט זיך געהאַנדלט וועגען אַ פֿלע-צנין.

¹ זע רובנאָו: וועלטגעשיכטע פֿונעם ייִדישן פֿאָלק (דריטע אײַסגאַבע) באַנד IX § 28.

די הוצאות האָט ער תמיד באַצאָלט פֿון אייגענער קעשענע און פֿון קיינעם נישט פֿאַרלאַנגט קיין צושטייער.

אין דער ייִדישער דרשה פֿון 1838 (זע ווייטער) זאָגט פערל בזה הלשון:
 „איך פֿרעג אייך דאָ עפֿענטליך: בייא וועמען האב איך עפיס אין מיין לעבען גענעמען? איך בין אַ צייט אַוועק געוועסען אין פֿלל זאכען אין וויצען. וועלכער יוד האָט מיר אַ קרייזר צו שטייער געגעבען? בראַדיר נגידים האָבען דענצמאָל צו מיר געשיקט, אַז זייא וועלען מיר שיקען געלד, איך האב געזאגט, מען דאַרף קיין געלד שיקען. בייא היגע עסקים, הן שטאַד זאכען, הן יחידים'ס עסקים — האב איך בייא אימיצען גענעמען א שוה פרוטה? נאך דעם פֿראַנצעזישען קריג, אַז מען האט היא דיא סחורות גע- שטעמפעלט, האבען סוחרים דיא טויענדר רובל פֿרדיענט, האב איך בייא זייא דאס מינדסטע גענעמען? וויפֿיעל מאָהל האָבען די היגע שענקערס מיך געפלאגט, האב איך פֿין זייא פֿרלאנגט, זייא זאָלען מיר דאָס ארענדארסקי פֿין משקות פֿר מיין געברויך שענקען? וויפֿיעל איינצעלנע מענשען האָבען פֿין מיר פֿרלאַנגט איך זאָל זייא טובות טוהן, האב איך פֿין זייא אַ העללער גענעמען?

אַ טייל פֿון דיא לייט, וואס ערשט נישט לאַנג האב איך זייערטוועגען געטוהן וואס איך האב נור געקענט, דרפֿר דאַנקען זייא מיר איצט מיט פאשקווילען, מיט קללות און בזיונות, מיט חירוּפֿים וגידופֿים. ערשט פֿר עטליכע וואָכען האט מיך איינער פֿין דיא לייט דרמאַנט, אַז איך האב איהם אַמאָהל אַ גרויסע טובה געטוהן, אונ' דאס וועט ער מיר נישט פֿרגעסען, ווייל ער וועט לעבען. אונ' איך האב געזעהן, וויא ער איז פֿון מיר אַוועק געגאַנגען, איז ער צו געגאַנגען צו איינעם, וואס ער האט ערשט נישט לאַנג פֿון מיר געהאַט נאך אַ גרעסערי טובה — אונ' ביידע זענען געגאַנגין אויף מיר מלשין צו זיין. דאס איז בייא מיר קיין נייעס נישט געווען. איך קען דיא לייט און רעכען קיין מאָל נישט אויף דאַנק.

פֿר מיר איז גענוג, איך קען איטליכען אונטער דיא אויגען טרעטען פֿרייא. איך קען עפֿענטליך זאָגען את שור מי לקחתי. איך בין ריין אין געלד זאכען אונ' איברדעם מוז איין עהרליכר מאַן אַ בעל שכל מיינע ווערטער צו הערען. דיא פאשקוויל מאַכער טרייבען זייערי זאכען בגניבא אין דער פֿינסטער.

אין אַ בריוו צו זינעם אַ באַפֿאַנטן מיטן נאָמען לאָזער צוקער אין יערעסלאָו זאָגט פערל אַרויס זיין מיינונג וועגן דער ראָלע וואָס די משפּילים ווי אַן אַוואַנגאַרד פֿון דער אויפֿקלערונג האָבן צו דערפֿילן, און וואָס פֿאַר אַ קרבנות זיי מוזן ברענגען צוליב זייער אידעאָל. אַגב זינען אויך פֿאַראַן דאָ עטלעכע באַמערקונגען בנוגע דעם מצב פֿון יידן דעמאָלט.

איך ציטיר דעם גאַנצן בריוו את באות:

נומ' 14

9 נאָוועמבר 1826 ה' לאזיר צוקער יאָראָסלויא.

איהר ווערטעס פּאָם 30 אקטאבר איזט מיר ריכטיג צוגעקאממען. זא וויא עס מיך געפרייעט האָט אויס דעמועלבען צו ערוועהן, דאָס איהר ה' זאהן אַלס איין געבילדעטער געשיקטער מאן פּאָן ווען היימגעקעהרט איזט, אין עבען דעם מאאסע אונד נאך ווייט מעהר האט עס מיך געקרענקט, צו ערפּאָהרען, דאָס ער איינר וויסענשאַפּט זיך גע-ווידמעט האט, דיא איהן ניכט ערנעהרען קאן. דיא ערפּאָהרונג האט מיך דאפּפּעלט געקרענקט. שאן איינען יונגען מענשען מיינר נאציאן אין דיזער לאגע צו וויסען, איזט פיר מיך קרענקענד, אונד דאצו דען זאהן איינעס מיינר פריינדע, וואס מיך אבר אם מייסטען קרענקט איזט, דאָס דאדורך דיא מייסטען אונזערער נאציאן אבגעשרעקט ווערדען איהרען קינדערן איינע אָרדענטליכע ערציהונג געבען צו לאָססען. וויא וואהר איזט דאס שפּריכוואָרט: אַללער אנפּאנג איזט שווער.

וויר, דיא וויר אונזערן ברידערן פּאָראָן געהען וואָללען, מיססען אונז נאטירליך שאן געפּאָללען לאָססען, אָן בערגע, שטיינע אודגל. צו שטאָסען, אן דיא וויר אונז אַפּט נאָע אונד שטירן צערשלאָגען. וואס איזט צו טוהן? האט אונז די פּאָרוועהונג בעשטימט, דאס וויר אונז אויס דעם שלאם דער געוואהנהייט רייסען, אונד אונזערע קינדער בעסער ערציהען וואָללען, זאָ מיססען וויר אַללע אונזאנעהמליכקייטען מיט געדולד אונד ערגעבענהייט ערטראָגען. גאטט ווייס, וועלכע שוויריגקייטען מיר אונד מיינעם זאָהנע נאָך בעפּארשטעהען, בעפּאָר ער אין דאס פיר איהן אויפגעשטעקטע ציעל געלאָנגען ווירד. מאן מוס דאָרויף געפּאָסט זיין אונד זא מיססען זיא אונד איהר ה' זאהן עבען אַללעס געדולד-דיג אבווארטען.

זיא קלאַגען, דאס ער ניכט אנגעשטעללט ווערדען קאן. איך זייס ניכט, וויא זיא איבר זאָ וואס קלאַגען קענען? קאָננטען זיא דען יע דארויף רעכנונג מאַכען? וויא פילע קריסטען געהן הערום אונד בע-קאָממען קיינען דיענסט? ווא זאלל איין יודע איינען בעקאָממען? זינד וויר דען שאן בייא דיועם פונקט? עס האנדעלט זיך אים 19 יאָהר-הונדערט אב מאן אונז איינען אייד אנפּערטרויען זאָלל — אונד זיא רעדען פּאָן שטאאטס-דיענסטען! ווען איהר ה' זאהן איצט ניכט גענייגט איזט איינע בראָדוויסענשאַפּט צו ערלערנען, זאָ ווערע מיינע מיינונג, ער זאָלל זיך אויף דיא מעכאַניק פּערלעגען, אונד דיוע זאָלל — גלויבע איך — אין גאָליציען איהרעם מאַנגע בעשעפטיגונג צו פּערשאַפּען. וויר זינד אים מיהלען אונד מאַשינען בויא זעהר ווייט צוריק, טראָץ דעם דאס וויר פליסע גענוג האבען. ווארום זאָללעט דאָ ניכט איין מאַן אונזערער נאציאן פּאָלל אויף צו טוהן האַבען? דען איך מוס זיא פּער-

זיכערן, דאָס דיא אינוועניר-קונסט איהרען זאהן ניכט זעהר ווייט ברינגען קאן, ניכט ווייל ער איין יודע איזט, זאנדערן ווייל איך ווייט, דאָס זעלבסט פֿיעלע קריסטען שווער צו איינר גוטען שטעלע געלאָנגען קענען ¹

וואס איהרע בעמערקונג בעטריפט, דאָס קיין געזעץ בעשטעהט, דאָס דען יודען פֿאָם אינוועניר-דינסטע אויסשליסען זאָלל, זאָ מוס איך איהנען זאגען, דאָס אויסער דעם געזעצע: „איין יודע דארף קיין פֿאָסט-קנעכט זיין“ גאר קיינעס אין גאליציען פֿאָרהאנדען איזט, וועלכעס דען יודען פֿאָם שטאאטסדיענסטע אויסשליסען זאָללעט. ענטוועדער וואר עס ניכט נעטהיג, ווייל דער גאליצישע יודע ביוהער איך צו ניכטס אַנדערעס אַלס צום פֿאָסטקנעכטע צו פֿערווענדען ווערע; אָדער בעדארף עס דאצו קיין געזעץ. דען דעם שטאאטע שטעהט דאך פֿרייא, בלָאָס דען אין דינסט אויפֿצונעהמען, דער איהם געפֿעללט; אונד דער איהם ניכט געפֿעללט, דען קאן ער אויך אהנע געזעץ אבווייזען. גענוג, עס בעשטעהט קיין געזעץ, אונד דער יודע דאָרף טראָץ דעם אַללעס קיין שטאאטס דינר ווערדען.

לעבען זיא רעכט וואהל אונד גריסען זיא פֿרויא אונד קינדער אים נאָהמען איהרעס ...”

די מאַכט האָט זיך אָפֿט אָנגעפֿרעגט ביי פערלען וועגן פֿאַרשיידענע ייִדישע פֿלל-ענינים און זיך גערעכנט מיט זיין מיינונג. בשעת למשל ס'האָט זיך געהאַנדלט וועגן לערערס פֿאַר ייִדישער רעליגיע אין די פֿאַלקשולן, האָט די צענטראַלע רעגירונג אין ווין זיך אָנגעפֿרעגט ביי צוויי מענטשן: הערץ האַמבערג און יוסף פערל. ² בשעת קאַרל פֿרידריך גוסטאַוו זיי פֿאַרט האָט אַרויסגעלאָזט זינע באַקאַנטע אויפֿרופֿן און פֿלוגשריפטן — ווי דער „באַפֿולמעכטיקער פֿון ציון“ — ווי ער האָט זיך אָנגערופֿן, פֿדי צו גרינדן אַ ייִדישע מלוכה, האָט זיך די עסטרייכישע מאַכט געווענדט אין יאָר 1838 צו פערלען, ער זאָל זיך אַרויס-זאָגן אין דעם ענין. ³

פערל האָט דערויף געענטפֿערט אין אַן אויספֿירלעכן מעמאָראַנדום און אויפֿגעוויזן די נאַרישקייטן פֿון דעם פֿלאַן און פֿאַרענדיקט מיט די ווערטער: „איך שליסע מיט דער פֿייערליכען פֿערוזכערונג, דאָס דער אויפֿרוף אונטער דער גאליצישען יודענשאַפֿט ניכט דען לייזעסטען אַנקלאָנג געפֿונדען, נאך פֿינדען קענטע אונד דאָס איך עס ניכט איינמאַל דער מיהע ווערט פֿינדע, איבער זיין טרייבען ווייטערע קונדע איינצוציהען“.

1 דאָ רעט ער וועגען די שוועריקייטן פֿינעם באַמטן-שטאַנר ככלל.
 2 זע באלאָבאָן: *Historia Żydów w Galicji* 1 131.
 3 זע ד"ר נ. געלבער: *Vorgesichte des Zionismus* (1927), ז' 122.

אין 1829 האָט פערל צוזאַמען מיט נאָך עטלעכע השפלה-טוערס (דאָקטאָר קאַלישער און מאַרעק מרגליות) דערלאָנגט אַ בקשה אויף אַ דערלויבעניש צו גרינדן אַ פֿאַראיינן צו פֿאַרשפּרייטן נוצלעכע מלאָכות צווישן יידן אין גאַליציע. דעם 1טן אַפּריל 1829 איז פערל וועגן דעם ענין געווען אין ווין אין אוידיענץ ביים דעמאָלטיקן מעכטיקן מיניסטער פֿירשט מעטערניך. די דערלויבעניש איז געגעבן געוואָרן ערשט אין יאָר 1831.¹

פערלען האָט זיך אויך אינגעגעבן אויסצופּועלן ביי דער מאַכט די דער-לויבעניש פֿאַר יידן צו ווערן אַפּטייקערס — און זיין בן-יחיד מיכל פערל איז געווען דער ערשטער יידישער אַפּטייקער אין עסטרייך.

פערלס שם ווי אַן עסקן און קעמפֿער פֿאַר פֿאַרשפּרייטן קולטור צווישן יידן אין גאַליציע האָט דערגרייכט ביז קיין דנישטלאַנד, און אין יאָר 1822 (אין דער זיצונג פֿונעם 5טן יאַנואַר 1822) איז פערל אויסגעוויילט געוואָרן פֿאַר אַ מיטגליד פֿונעם באַוויסטן *Verein für Kultur und Wissenschaft der Juden* אין בערלין, וואָס צו אים האָבן געהערט פּראָפֿ גאַנס, היינריך היינע (דעמאָלט נאָך אַ ייד), ד"ר צונץ, מאָזער און פֿיל אַנדערע.² מחברים פֿון השפלה-ספֿרים האָבן אין פערלען געפֿונען נישט בלויז אַ באַראַטער, נאָר אויך אַן אַקטיוון העלפֿער.

אויף לעווינזאָנס „תּעודה בישראל“ האָט פערל געצייכנט 20 עקזעמפּלאַרן.³ דעם אַרעמען שרייבער בעריש בלומענפֿעלד פֿון בראַד, דעם מחבר פֿון אַ פירוש און אַ דנישטער איבערזעצונג פֿון איוב, שיקט פערל אַזש 50 רובל, אַ סכום וואָס איז אין די דעמאָליקע יאָרן געווען גאָר אַ גרויסער.

XII

אין די לעצטע יאָרן פֿון פערלס לעבן איז שוין בילדונג געווען היפש פֿאַרשפּרייט צווישן יידן אין גאַליציע. אין די גימנאַזיעס זענען שוין געווען אַ סך יידישע תּלמידים, אין די אוניווערסיטעטן פֿון עסטרייך האָבן יידישע יונגע לייט שטודירט מעדיצין אין יוריספרודענץ, די צאָל שילער אין די פֿאַלקשולן האָט געהאַלטן אין וואַקסן. אָבער פערלען האָבן אַט די אויסטוען פֿון דער השפלה לגמיי נאָך נישט באַפֿרידיקט. זיין הויפטאַרבעט איז נישט געווען פֿאַר יחידים, נאָר פֿאַרן פֿלל. עטלעכע יידישע דאָקטוירים אָדער אַדוואָקאַטן, וואָס וועלן אַרויס פֿון די אוניווערסיטעטן, קאַנען דעם פֿלל נישט פֿיל נוצן, פֿל זמן דער ניוואַ פֿונעם פֿלל איז גאָר אַ נידעריקער. פֿדי דעם המון צו דערהייבן, מוז מען קומען דירעקט צום פשוטן יידישן מענטשן. מען מוז מיט אים שמועסן אין זיין לשון און אויף זיין שטייגער. אַזוי איז פערל גע-

¹ זע באלאבאן 1193, ו' 108.

² זע באַריכט פֿון פֿאַראיינן אין „בכורי העתים“ תקפ"ר (1823), ו' 245—258.

³ זע די ערשטע אויסגאַבע פֿון „תּעודה בישראל“ (ווילנע 1828) אין דער רשימה

קומען, פונקט ווי זיין פריינד און וועגווייזער מענדל לעפין, צום לעבעדיקן יידישן לשון.

ס'איז זיכער נישט קיין צופאל, וואָס די בעסטע קעמפער פֿאַר השמלה אין דער דאָזיקער תקופה, הגם זיי זינען דאָס רוב געווען העברעיִשע שרייבערס, האָבן אויך אַוועקגעגעבן מי און אַרבעט פֿאַר דער פֿאַרפֿינערונג פֿון ייִדישן לשון.

ס'האָט פֿאַר זיי נישט עקסיסטירט די פֿראַגע העברעיִש אָדער ייִדיש; ביז זיי איז געמאַלט געווען העברעיִש און ייִדיש. מערניט בטלנישע מליצים אַלאַ טובֿיה פֿעדער האָבן געקענט זען אין ייִדישן לשון אַ שונא פֿון אמתער בילדונג. בשעת פעטער בעער, דער באַווסטער פֿאַרטרעטער פֿון דער אַסימילאַטאָ-רישער אידעאָלאָגיע, האָט זיך אַרויסגעזאָגט קעגן העברעיִש און קעגן ייִדיש, ווייל זיי זינען מניעות ביים אַריבערציען יידן צו דער פֿאַנדשפראַך, און געפֿאָדערט אונטערצודריקן אָט די ביידע לשונות, האָבן די גאַליצישע משפּילים זייערע בעסטע פוחות אַוועקגעגעבן, כדי ביידע לשונות פֿונעם ייִדישן פֿאָלק צו אַנטוויקלען. טאַקע דאָ אין מזרח-גאַליציע, וווּ ס'איז געשטאַנען די וויג פֿון דער השפּלה-ליטעראַטור אויף העברעיִש, האָט אויך דאָס ייִדישע לשון באַקומען די ערשטע צורה פֿון אַ ליטעראַטור-שפראַך.

יצחק בער לעווינזאָן אין קרעמענעץ און שלמה עטינגער אין זאַמאַשטש האָבן ביידע זייער דערציונג גענאָסן אין גאַליציע און זיכער אין זיך אויפֿגע-נומען די אידעען און אָנשויונגען פֿון די גאַליצישע משפּילים אויך בנוגע דעם ייִדישן לשון, און זינען פונקט ווי אין אַלעמען אויך אין דעם פרט געווען זייערע תלמידים.

ס'איז אָבער אַן אומגליקלעכער מזל פֿון דעם נייעם ליטעראַרישן ייִדיש, וואָס דווקא די בעסטע שאַפֿונגען זינען נישט געוואָרן ביצייטנס קיין נאַציאָ-נאַל אייגנס פֿלי די פּוונה פֿון זייערע מחברים איז געווען, און זינען צענדלינגער יאָרן געבליבן אין פּת-יב, אָדער — ווי למשל דער רוב פֿון לעפּינס איבער-זעצונגען — אין גאַנצן פֿאַרלוירן געגאַנגען, ווען זיי וואָלטן געווען אַלע בשעתם אַרויס אין דרוק, וואָלט זיך די ייִדישע ליטעראַטור זיכער געווען אָנגעהויבן מיט דורות פֿריער, ווייל לויט זייער ביישפּיל וואָלטן אויך אַנדערע משפּילים געווען געשריבן אין ייִדיש. נישט אומזיסט זאָגט מען, אַז אַלצדינג האָט זיך זיין מזל, אפילו אַ ספֿר אין שאַנק... .

מען קען נישט פֿעסט באַשטימען, ווען פֿערל האָט אָנגעהויבן שרייבן ייִדיש, ס'איז אָבער זיכער, אַז דאָס איז געשען אין די לעצטע יאָרן פֿון זיין לעבן.

פֿון זינע ייִדישע שאַפֿונגען זינען פֿאַראַן: אַ קליינער סיפור המעשה „גדולת ר' וואָלף מטשאַרנעאָסטערע“, אַ מעשה פֿון אַ גוטן ייד; די ייִדישע איבערזעצונג פֿונעם „מגלה טמירין“ און די איבערזעצונג פֿון אַן ענגלישן ראַמאַן פֿון דער צייט פֿון חורבן בית שני מיטן נאָמען „אַנטיגנוס“. צווישן די פּתבים

פערלס האָב איך אויך געפונען אַ דרשה, וועלכע פערל האָט געהאַלטן בני זיך אין דער סינאָגאָגע פרשת נצבים אין יאָר 1838, בשעת דער מחלוקת וועגן דער רבנות אין טאַרנאָפּאָל, אויף ייִדיש.¹

XIII

די לעצטע יאָרן פֿון פערלס לעבן זינגען געווען פֿאַרפֿינצטערט דורך אַ האַרבן מחלוקת אין דער טאַרנאָפּאָלער קהילה.

נאָך דער פֿונדאנדערלאָזונג פֿון דער ייִדן-דירעקציע דורך דער עסטרייכישער רעגירונג אין יאָר 1786, איז גאַליציע געוואָרן איינגעטיילט אין 18 קרייזן. בראַש פֿון יעדער קרייז האָט געזאָלט שטיין אַ קרייז-רבֿ, וועלכער איז געווען מהויב לויטן געזעץ צו פֿירן די מאַטריקעל-ביכער, ד"ה צו רעגיסטרירן די גע-בוירענע און געשטאַרבענע, די געזעצלעכע חתונות און בריתן, צו געבן חופּה וקידושין, דורכצופֿירן גטין און חליצות, צו האָבן די השגחה איבער די רבנים, שוחטים און חזנים פֿון זיין קרייז אאז"וו.

דער קרייז-רבֿ איז געוויילט געוואָרן פֿון די בעלי-בתים וואָס צאָלן זיכטשטיבער אויף אַ משך פֿון 3 יאָר.

דאָס שכירות פֿונעם קרייז-רבֿ איז געווען גאָר אַ קליינע, אָבער זיטיקע הכנסות, פֿון חתונות, בריתן, דיני-תורות וכדומה האָבן געבראַכט פרנסה. פֿון די 18 קרייזן האָט דער איינציקער קרייז-רבֿ פֿון טאַרנע באַקומען אַ שכירות פֿון 1000 פֿלאָרין אַ יאָר. דאָס קרייז-רבנות פֿון טאַרנאָפּאָל אַקעגן האָט געבראַכט קוים 225 פֿל' יערלעך.

ר' שלמה לייב ראַפּאָפּאָרט, וועלכער איז געווען באַוואוסט פֿאַר אַ לַמֶּדֶן און אַ תלמיד מובהק פֿון זיין שווער ר' ארי' לייב הכהן, דעם מחבר פֿון די באַרימטע תלמודישע ווערק „קצות החושן“ און „אבני מלואים“, איז געווען ביז 1832, מיט אַ קליינער הפסקה — פֿאַרוואַלטער פֿון דער פֿליישפּאַכט אין לעמבערג. פֿאַרשטייט זיך, אַז מיט דער דאָזיקער באַשעפֿטיקונג האָט ער נישט געקאָנט זיין צופֿרידן. אין יאָר 1832 האָבן זינע שונאים, די וואָס האָבן אים אין דער יוגנט גערודפֿט פֿאַר זינע „פֿרייע“ אידעען און אַפֿילו אַריינגע-לייגט אין הרם (קאָפיטל VIII), אויסגעדונגען די כשר-פֿליישפּאַכט, און ראַפּאָ-פּאָרט איז געבליבן אָן פרנסה.

גראַד דעמאָלט האָט ער געהאַט פֿאַרעפֿנטלעכט זינע ערשטע אַרבעטן אין „בפורי העתים“, די ביאָגראַפֿיעס פֿון רבֿ האי גאון, פֿון ר' נתן בעל הערוך, ר' חננאל, ר' אליעזר הקליר, וואָס האָבן מיט דער גרויסער בקיאות און דעם פֿרייען קריטישן אופֿן אָנגעמאַכט אַ רעש אין ייִדישן וועלטל. צונאָך און פֿירסט, יאָסט, לוצאטאָ און רעדושיאָ, אַלע דעמאָלטיקע ייִדישע גדולים פֿון

¹ אַן אנאָלוי פֿון פערלס ייִדיש וועט דער ליינער געפֿינען אין ז. קלמאָוויטשעס אַרבעט אין דעם איצטיקן באַנד.

די מערב-לענדער, האָבן פּלוצים דערזען, וואָס פֿאַר אַ נייַ ליכט ס'גייט אויף דווקא פֿון דער פֿאַרהושכטער פֿאַנאַטישער מזרח-איראָפּעישער מדינה, און האָבן זיך באַצויגן צו ראַפּאָפּאַרטן מיט גרויס דרך-ארץ. אין זיין גרויסן ווערק Die gottesdienstlichen Vorträge ברענגט צונאָן ראַפּאָפּאַרטן נישט ווייניקער פֿון 117 מאָל.

וואָס גרעסער ס'האָט אין אויסלאַנד געשטיגט זיין פֿבֿור, אַלץ גרעסער זינען געוואָרן די דאַנות-פּרנסה. ער האָט זיך אַרומגעקוקט נאָך אַ רבנות אין איטאַליע און אין אונגאַרן, ער האָט זיך דורכגעשריבן וועגן דעם מיט אַלע פֿריינד פֿון ווייט און נאָענט, אָבער ער האָט קיין מויל נישט געהאַט. דער לעמבערגער רב, ר' יעקב אַרנשטיין, וועלכער האָט קיין מאָל נישט געקענט פֿאַרעסן די השגות וואָס ראַפּאָפּאַרט האָט געשריבן קעגן זיין חיבור „ישועות יעקב“ און וווּ ער האָט אויפֿגעוויזן די פֿיל פֿלאַגיאַטן וואָס קומען דאָ פֿאַר, האָט אים גערודט מיט אַלע מעגלעכקייטן און נישט דערלאָזט, אַז אַ קהילה זאָל ראַפּאָפּאַרטן אויפֿנעמען פֿאַר אַ רב. בפרט איז די חרם-געשיכטע געווען באַקאַנט אומעטום און אַפֿילו אויפֿגעקלערטע קהילות זינען נישט גערן געווען אויסצוקלײַבן אַ רב, וועלכער האָט געהאַט צו טון מיט אַ חרם.

זיין פֿריינד פּערל, מיט וועמען ער האָט זיך דעמאָלט איבערגעבעטן נאָך דעם קורצן רוג, וואָס האָט געהערשט צווישן זיי (זע קאַפּיטל VIII), האָט נישט געקאַנט בייקומען די גרויסע שוועריקייטן, וואָס האָבן זיך אים אַוועק-געשטעלט ביים גרינדן די ראַבינער-שול.

מאַכט זיך אַ מעשה, אַז דער דעמאָלטיקער טאַרנאַפּאָלער קרייז-רב ר' יהושע העשיל באַ"בד, אַ רב פֿונעם אַלטען טיפּ, וועלכער איז אַגבֿ געווען אין טיפֿן עלטער, שוין איבער אַכציק יאָר אַלט, האָט פֿאַרלאָרן דורך עפעס אַ סיבה דאָס אָפֿיציעלע רעכט אויף רבנות — און אויפֿן פֿאַרלאַנג פֿונעם קרייזאַמט איז אויסגעשריבן געוואָרן אַ קאַנקורס אויף אַ רב.

ראַפּאָפּאַרט האָט זיך תּיכף געווענדט צו זיין פֿריינד פּערלען און זיך מיט אים באַראַטן, צי זאָל ער אַרויסשטעלן זיין קאַנדידאַטור. פּערל האָט אים געהייסן אַ ביסל וואַרטן, ביז ס'וועט זיך נישט מעלדן נאָך אַ קאַנדידאַט. ער האָט נישט געוואָלט, אַז ראַפּאָפּאַרט זאָל זיין דער איינציגער קאַנדידאַט. נאָך אַ געוויסער צייט, בשעת ס'האָט זיך שוין געהאַט געמאָלדן נאָך איין קאַנדידאַט, האָט פּערל געהייסן ראַפּאָפּאַרטן זיך מעלדן. דורך פּערל'ס השתדלות איז ראַפּאָפּאַרטס קאַנדידאַטור אָנגענומען געוואָרן, און בשעת דער קלפּי וואָס איז פֿאַרגעקומען האָט ער באַקומען דאָס רובֿ אָפּגעגעבענע שטימען און איז אויסגעוויילט און באַשטעטיקט געוואָרן פֿאַר אַ קרייז-רב אין טאַרנאַפּאָל. דאָס איז געשען אָנהייב תּקצ"ח (1838).

מען קען זיך קוים פֿאַרשטעלן, וואָס פֿאַר אַ רעש די דאָזיקע וואָלן האָבן אָנגעמאַכט צווישן די דעמאָלטיקע אַרטאָדאָקסן בכלל און צווישן די געגענערס פֿון ראַפּאָפּאַרטן בפרט, אַ קלייניקייט, אַ רב וואָס שרייבט אין די גאַזעטן.

וואָס איז אַ קענער פֿון פֿרעמדע לשונות, וואָס איז אויסגעקאָכט אין ידיעות העולם און וואָס זינע קינדער באַזוכן די גוי'שע טעאָטערס; אַ רב, וועלכער איז געווען אַרײַנגעלייגט געוואָרן פֿונעם „ישועת יעקב“ אין חרם אַרײַן!

ס'זענען געפֿלייגן פֿאַשקוויילן פֿון די אַרטאָדאָקסן פֿון לעמבערג קיין טאַרנאָפּאָל, און ס'האָט זיך אָנגעצונדן אַ גרויסע מחלוקת אין שטאָט. מען האָט אָנגעווענדט אַלע אַלטע מיטלען, אָנגעהויבן פֿון מסירות און אויסגעלאָזן מיט חרמות.

ראַפּאָפּאַרט האָט זיך פֿון דעם אַלעמען גאָר נישט געמאַכט, און באַקו-מענדיק דעם דעקרעט פֿון דעם קרייזאַמט, האָט ער שבת י"ו טבת תקצ"ה איבערגענומען דאָס רבנות אין טאַרנאָפּאָל. אַלע פֿריינד פֿון נאָענט און ווייט האָבן אים צו דעם נייעם פּאַסטן גראַטולירט; שלום הכהן, דער באַווסטער העברעיִשער פּאָעט, האָט לפֿבֿוד אים געשריבן אַ שיר, דאָס זעלביקע האָט אויך געטאָן דער באַקאַנטער געלערנטער און דיכטער שמואל דוד לוצאַטאָ, זײַן פֿריינד קראַכמאַל האָט געשריבן אַ וואַרעמען מזל-טובֿ.¹ אָבער דאָס אַלצייַנג האָט לא די וואָס נישט געהאַלפֿן די געגענערס איינצושטיילן, נאָר אַדרבא, דאָס מחלוקת האָט זיך דורך דעם נאָך מער צעפֿלאַקערט. און ניט נאָר קעגן ראַפּאָפּאַרטן אַליין איז געווען דער רוגז, נאָר אויך קעגן אַלע זינע אָנהענגער בכלל און קעגן פּערלען בפרט.

מען האָט למשל אַרויסגעלאָזט אַ חרם אַפֿילו קעגן דער אַפּטיק פֿון מיכל פּערל.

פּערל איז שוין דעמאָלט געווען ערנצט קראַנק, דאָס מחלוקת האָט אים זייער פֿאַרדראָסן. ער, וואָס האָט כל ימיו געהאַט דעם גרעסטן פֿבֿוד און איז געזעסן בשלום ובשלוה, ער זאָל גאָר פּלוצים ווערן אַ נרדף! בפרט האָט ער געהאַט עגמת-נפש, וואָס זײַן פֿריינד ראַפּאָפּאַרט ווערט אַזוי שטאַרק גערודפֿט, ווייל סוף כל סוף האָט פּערל געהאַט די גרויסע השפּעה סײַ ביים המון-עם סײַ אויך בײַ דער מאַכט און ער האָט תמיד געקאַנט זײַנס אויספֿירן. אָבער ס'איז אים נישט ניהא געווען אַרויסצווייזן זײַן תקיפֿות אין דעם פֿאַל. ער האָט געפרוווט מיט אַלע מיטלען דאָס מחלוקת איינצושטיילן. איינס פֿון די מיטלען איז געווען אַ דרשה, וואָס ער האָט געהאַלטן אין זײַן סינאַגאָגע שבת פרשה נצבים.

מחמת די דאָזיקע דרשה איז די איינציקע אויף ייִדיש וואָס געפֿינט זיך אין פּערס אַרכיוו און מחמת זי איז סײַ לויט דער שפּראַך סײַ לויטן אינהאַלט זייער אינטערעסאַנט, ווילן מיר דאָ איבערגעבן אייניקע אויסצוגן פֿון איר. נישט ווייניקער פֿון 56 צייטאָטן ווערן דאָ געבראַכט פֿון תנך און ש"ס. חוץ פֿאַרשיידענע מדרשים און אַלטע ספֿרים. אויפֿגעבויט איז די דרשה אויף דער אַלטער מאָדע פֿון מגידות, אָבער לאָגיש, מיט משלים און פֿאַרטישטונגען און דער עיקר אין אַ שיינער לייכטער און קלאָרער שפּראַך.

נאך דעם אריינפיר, ווו ער דערקלערט, פאר וואס ער רעדט היינט גראד אין יידיש און נישט ווי תמיד אין זיינע ביזאָהעריקע דרשות — דינשט, קומט ער צום גוף הענין און ווייזט, ווי שעדלעך די מחלוקת איז פאר דער גאנצער קהילה. ער רעדט ארום דעם ווערט און די באַדייטונג פֿון די פּאַשקווילן, די אוממאַראַלישיקייט פֿון די מחלוקת-מאַכערס און גיט פֿאַרשיידענע אַנצוהערענישן אויף אייניקע פֿאַרשוויגען, וואָס שטייען בראַש פֿון דער מחלוקת.

ער דערציילט אויך פֿאַרשיידענע אַנעקדאָטן, וואָס זיינען אַריינגעפֿאַכטן אין אינהאַלט. אויף זייט 29 זאָגט ער:

„הלאוי מיינע ווערטער זאָלען נישט מקוים ווערען. איך האָב מורא עס זאָל ח"ו פֿון דעם מחלוקת נישט אַרויסקומען אַ תקיפה לפֿנֿי ישראל. איך ווייס מיר פֿיהלען נאָך איצט דיא רעות, וואָס פֿר אונז איז נצמח געוואָרען פֿון דעם מחלוקת אַקעגען דעם לאַנד-רבֿ. מיינט איהר יענע לייט האָבען נישט גע- מיינט, זייער מחלוקת איז לשם שמים? פֿון דעסטוועגען העטען זייא נור אויף דעם טויענטסטען פֿאַל געוויסט, אַז דאס מחלוקת קען שאַדען בריינגען דעם פֿלל ישראל, העטען זייא אודאי נישט געוואָלט פֿרום זיין.“

ער מיינט דערמיט דאָס מחלוקת, וואָס האָט זיך געמאַכט אין גאַליציע אין די יאָרן 1785-86 קעגן דעם דעמאָלטיקן לאַנד-רבֿ ר' לייבוש בערנשטיין אין בראַד. דער אַנפֿירער פֿון דעם מחלוקת איז געווען דער באַקאַנטער גביר און יחסן ר' זלמן פּערלס אין בראַד. דער פּועל-יוצא פֿון דעם מחלוקת איז געווען, אַז די ייִדן-דירעקציע און דאָס לאַנד-רבנות, וועלכע איז געווען אַ מיין אויטאָ- נאַמיע פֿון די קהילה-פֿאַרוואַלטונגען, זיינען בטל געוואָרן.

רעדנדיק פֿון דעם ענין, אַז גאָט שיצט תמיד דעם נרדף, דערציילט פּערלס אַ דבֿר חכמה פֿונעם בראַדער רבֿ ר' מאיר קריסטיאַנפֿאַלער:

„מען האט מיר דרצעהלט, אין בראַד האט זיך געטראָפֿען, איינער האט געוואָלט ווערען קרייז רבֿ אונ' מען זאָל דעם געוועזענען קרייז רבֿ ר' מאיר קריסטיאנפֿאַלער זצ"ל אַבוואַרפֿען. דער נייער האָט געהאט אַיאם נגידיים אויף זיין צד אונ' איז געווען אין דער זאָך תקיף. מיטש האָט זיך אָבער דער נייער געווען, ער וועט פּריפֿען, תאמיר וועט ר' מאיר דאס רבנות בטובֿ אבטרעטען. איין נגיד פֿון דעם נייען צד, איז צו ר' מאיר געקומען אונ' האט איהם גע- זאָגט, איהר זעהט דעך, אַז דער נייער האט אַ שטאַרק צד פֿר זיך אונ' וועט עס ווערען. אַ מעהר נעמט הונדרט רענדליך אונ' טרעט אב דאס רבנות מיט גוטען, וועט איהר בכבוד אַוועק דרפֿון. הערט אויס, האט איהם ר' מאיר געענטפֿערט, לע"ע זעה איר, אַז יענר איז תקיף אונ' פֿרפֿאַגט מיך, האב איך נאך האפֿנונג אויף דער הַבֿטחה פֿון דעם עבערשטען — „והאקיים יבֿקש את נרדף.“ דיא האפֿנונג זאָל איך פֿרקויפֿען? נישט פֿר פֿל הון דעלמא. אונ' דער עבערשטער האט גיהאָלפֿען, ר' מאירל איז געבליבען רבֿ ווייטער.“

ער ציטירט אויף זייט 37 די ווערטער פֿון משה רבנו: „לא חמור אחד מהם נשאתי ולא הרעותי את אחד מהם“ און פֿון שמואל: „את שור מי לקחתי

ואת חמור מי לקחתי ואת מי עשיתי" וכו', מאכט פֿאַרשיידענע באַמערקונגען און פֿרעגט פֿאַרשיידענע קשיות לויטן שטייגער פֿון מגידות און פֿירט דער-נאָך אויס:

„מיר זאָלען משה'ס און שמואל'ס רעד פֿרשטעהן, וועלען מיר דרזעהלען אַ דבֿר חכמה פֿון ר' הירץ אַ ווהן פֿון דעם פּוּדקאָמינר רבֿ ע"ה אין בראָד. דער ר' הירץ איז געווען אַ מתנגד פֿון חסידים. האט איהם דער ברדיטשיבֿר רבֿ ע"ה אַ מאָל גיפֿרעגט, פֿר וואס ער קריגט מיט זיין. מען זעהט וואס דיא רביס טוהן פֿר אַ גוטס אויף דער וועלט, זייער דאָבֿונין, זייערע צדקות, פֿדיין שבוים, דענצמאָל פֿלעגען זיין עס צו טהון. האט איהם ר' הירץ דרויף געענט-פֿערט. מיר זענען אַמאָל עטליכע בוידען גיפֿאָהרען פֿון בראָד קיין ברדיטשאַבֿ אויף דעם יריד אונ' זענען אָנגעקומען אין אַ קרעטשמי שוין נאָך האַלבר נאכט. דער בעל־הבית אונ' זיין גאַנץ בני בית זענען אויפֿגעשטאַנען. מען האט אויפֿ-געשלאָגען דיא קעך, מען האט גיקאַכט און גיבראַטען, וואָז מיר האבען נור געשאַפֿט. מיר דיאָ משרתים אונ' דיא בעלי עגלות האבען געהאט צו עסען און צו טרינקען די ווהר.

„וויא איך האב גיזעהן דיא טרחות פֿונם בעל־בית מיט דעם גאַנצען בני בית, טראַכט איך אַזוי בייא מיר, וואס מאַכען מיר יודען אַזוי אַ גרויס עסק, וואס אַברהם אבינו איז געווען אַ גרויסר מכניס אורח. וואס געפֿינען מיר אין דער תורה פֿון זיין הכנסת אורחים. עס זענען צו איהם געקומען דרייא מלאכים וויא מענשען, האט ער זיין גיגעבען קוכען, מיץ אונ' פּוּטער אונ' אַ יונגע רינד האט ער געלאָזט צו רעכט מאַכען. דיא גמרא זאָגט (ב"מ פ"ו ב') ער האט זיין גיגעבען דרייא צינגען מיט זענן. מען זעהט גערענגן, אַז אימצר איז צו איהם געקומען אונ' זאָל איהם האבען אויפֿגיוועקט נאך האַלבר נאָכט, ער זאָל איהם צונעמען אונ' זאָל איהם געבען צו עסען וואס ער פֿרלאנגט. דער אַרענדאר אבער איז נאָך האַלבער נאכט אויפֿגישטאַנען אונ' מיר האבען געשאַפֿט וואס מעזאָל קאַכען. אַברהם האט נור דרייא פֿערשוין, וואס זענען צו איהם געקומען צו פֿוס געגעבען צו עסען, אונ' מיר זענען געווען אַ יאַם פֿערשויןען מיט משרתים, מיט בעלי עגלות אונ' פֿערד אונ' אַללע האבען געהאט גענוג צו עסען. אפֿילו דיא פֿערד האבען געהאט זייער וויגאַדע. איי דער אַרענדאר וועט קומען דרנאָך מיט אַ חשבון אונ' וועט זיך הייסען דרפֿאר צאהלען. נוא, וואס איז, עולם הבא האט דעך קיין שיעור אונ' קיין ערך נישט, וועט מען איהם אין אמת פֿון דעם עולם הבא, פֿר עטליכע קערבליך, וואס ער וועט בייא אונז נעהמען, אַזויפֿיל עולם הבא אַבשלאָגען. פֿון דעסטוועגען וועט נאך אַלץ אַ גוזמא עולם הבא בלייבען, אַלץ נאך אַ גוזמא מעהר, וואס אַברהם אבינו איז געקומען פֿר דיא דרייא אורחים. עס איז אבער דאך אונמעגליך, אַז אַרענדאר זאָל זיין גרעסיר וויא אַברהם אבינו. האב איך מיר דאס נישט אַנדערש געקענט דרקלערען, נור אַזויבאַלד אַז אַ קערביל איז אים שפיעל, הערט אַלצדינג אויף. אַזויבאַלד מען נעמט

געלד, מעג מען טוהן פל המצוות פֿון דער תורה, זאָגט מען דער פֿון איז געלד. אברהם האט נור דרייא מענשען געגעבען צו עסען, ער האט אבער קיינמאל קיין געלד נישט געגעמען, ער איז גרויס געווען. דער ארענדאר נעמט אבער געלד, קען ער טויזענד מענשען געבען צו עסען, האט ער נישט אפטיצעל עולם הבא, ווארין וואס ער טוהט, איז נור פֿון געלדס וועגען.

„דאס נעמליכע איז מיט דיא רביס. ווען זייא זאָללען דאָבינען אונ' גוטס טוהן אונ' זאָללען קיין געלד נישט נעמען, העט אין אמתען גוט געווען. אז איך זעה אבער, זייא נעמען געלד, קען איך נישט אַנדערש זאָגען, אַלצדינג וואס זייא טוהן, איז נור פֿון געלדס וועגען; איינר טאַנצט אויף אַ שטריק, באַווייזט אַנדערע קונצען אונ' שטעלט זיך דאס לעבען איין, פדי מען זאָלל איהם געלד געבען, אונ' דער טוהט עפּיס אַנדערש פֿון געלדס וועגען...“
ער קומט דערנאָך (אויף זיט 42) צום אויספֿיר וועגן דער מחלוקת קעגן רב און זאָגט:

„... דרצו מוז איך אייך זאָגן, דער רב איז אויפֿגענומען געוואָרען וויא אַללע רבנים. אונזער פֿריהרידיגער רב האט נאך וועניגער דעות געהאט וויא דער איציגער. איך בין דענצמאָל בייא דער וואהל געווען. וואס דענצמאָל איז געווען, שיקט זיך נישט עפענטליך צו זאָגען. קהל איז איינגעקומען אין קרייזאמט בהסכּם ובידיעות הנגידים, דער אַלטער רב זאלל בלייבען. דרנאך האט מען צום נייען געשריבען, ער זאָלל נישט קומען. וויא מען האט געוואהר געוואָרען, אז ער פֿוהרט פֿאַרט, האט מען איהם אַ שליח אַקעגן געשיקט קיין זאָלאָזיך, ער זאָלל זיך נישט דרוועגען צו קומען. ער האט אויף דעם אַללעם נישט געקוקט אונ' איז געקומען. אז איך האב אבער געזעהן ער איז דאָ, — האב איך דעם עולם געזאָגט, מען זאָלל זיך נישט איינלאָזען אין מחלוקת. איך בין דענצמאָל געווען רעגירער, בין מיט איהם געגאַנגען צום קרייזוויפטמאַן אונ' מען האָט איהם געהאַלטען בכבוד. וויא אַזוי מען האט דעם אַלטן רב דעם פּויזנער ע"ה בעטראָגען, מען זאָלל איהם פֿון היא אַוועקנאַרען, האב איך ערשט נישט לאָנג געוואהר געוואָרען; עס איז אַ בושה צו דרצעהלען. אַ טייל מענשען האבען געוויסט דאָפֿין. פֿין דעסטוועגען איז קיין מחלוקת געווען. אַ זאך וואס איז געשעהן, האט מען נישט געוואָלט אומוואַרפֿען, אַבז קיין מחלוקת צו מאַכען. וואָרען דענצמאָל האבען מיר נישט געהאַט אַזויפֿיל שענע אונ' פֿרומע יודען אונ' נישט אַזויפֿיל פֿרעמדע.

„בייא דער איטציגער וואהל האב איך מיט קיין מענשען גערעד, וועמען ער זאָלל זיין דעה געבען. אַז איינר האָט מיך אפֿילו געפֿרעגט, האב איך איהם געזאָגט, ער זאָלל טוהן וויא ער פֿרשטעהט. פֿר דער וואהל איז קהל בייא מיר געווען. זייא וויילען דעם רב שרייבען, ער זאָלל זיך מעלדען. האב איך עס זייא אבגעראַטען, מען זאָלל נישט זאָגען אין שטאַד, זייא האבען איינעם אַראָבערבאַכט. לאָמיר בעסער וואַרטען, ווער עס וועט זיך מעלדען. געמשלד האָט זיך חוץ דעם רב נאך איינר. וויא דער רב האָט זיך געמעלד,

האט ער געשריבען אַ בריעף צו קהל אונ' צו יחידים, קאָטשי ער האט זיך געמעלד, ווילל ער נישט מיט תקיפות ווערען רב. אַז מען וועט איהם שרייבען, מען ווילל איהם נישט, וועט ער צוריקרופען זיין מעלדונג. מען האט איהם נישט געשריבען, דיא וואהל איז געווען. ער האט מעהר דעות געהאט וויא דער אַנדערער. נאך דער וואהל זענען דיא דיינים צו מיר געקומען, זייא וויללען דעם רב שרייבען אַ מזל טוב אונ' וויללען איהם ווינשעווען. איך האב זייא אבגעראָטען. אַזוינס קען אין שטאָד אַטייל מענשען פֿרדריסען. עטליכע טאג פֿר זיין אַנקומען, זענען דיא דיינים בייא מיר געווען אונ' האבען מיר געזאגט, אַזוי באַד דער רב וועט קומען, וועלען זייא אודאי בייא איהם זיטצען, קאָטשי אַטייל מענשען שרייען. תחלת האבען דיא לייט, וואס האבען אויף געלד אַרויסגעקוקט, נור געשריגען — ער איז נאָך נירגענדס רב געווען, ער איז אַסוחר געווען. וויא ער איז געקומען אונ' מען קאָט געזעהן, ער גיט ווייטער קיין געלד נישט, האט מען זיך אנגעהויבען אויסצוטראַכטען טויזענד ליגען. דיא דיינים האבען זיך מישב געווען, אַז דאָ מאַכט זיך יוא אין שטאָד אַ מחלוקת, איז פֿר זייא אודאי בעסער פֿר זיך אַ קהלה צו מאַכען, וועט דער אינטערעס בעסער געהן. זיי האבען צום רב נישט געוואָלט קומען. אונ' דרצו קאָט מען אין שטאָד חוץ דיא טויזענד ליגען נאך אַ שום געמאַכט, דער רב קען קיין שאלה פסקנין. ער קען נישט לערנען אונ' אַ גרויסער בעל עבירה — אונ' אַזוי קאָט מען דעם געמיינעם עולם דיא אויגען פֿרבלענדעט, אַז זייא מיינען עס איז אַלץ אמת.

„איך זאג אייך דאָ אין שול פֿר דער גאַנצער עדה אַהן עין הרע אויף מיין וואָרט. ווער עס קען מיך ווייסט, מיין וואָרט איז גענוג. קיין מענש האט נאך פֿון מיר געהערט אַ שוועה. איך קען אונזער רב איבר איין אונ' צוואנציג יאָהר אונ' איך קען זאָגען בתורת עדות, זינט איך קען אים האב איך פֿון איהם נישט געזעהן, ער זאָלל ח"ו איברטרעטען אויף דאס מינדעסטע פֿון דברי חז"ל, פֿון עבירות ח"ו איז קיין געדאַנקען נישט. ער איז אַ גרויסער ירא שמים באמת, נישט וויא אַזוינע וואס האלטען אַ שכור אַ עזות פנים וויא אַ ירא שמים, נור וויא פֿרציטען האט מען געהייסען אַ ירא שמים. באַלד אַ האַלב יאָהר איז דער רב היא; דיא פֿרומע לייט שרייען אַלץ, זייא האבען געהערט אין לעמבערג — האט נאך עמיצער פֿון איהם אַ דבר מגונה געזעהן? אונזרי קריקונים וואס שרייען, זייא זענען לומדים זייא זענען פֿרום, דאַרף מען נור איין טאג אַנקוקען, זעהט מען זייער למדנות אונ' זייער פֿרומקייט...“

ווייטער פֿירט ער אויס:

„... דער רב איז אָבער אַ גרויסער למדן. אַללע היגע לומדים פֿרמאָגען זיין שיחות חולין נישט. ער דאַרף דרויף אפילו מיין הספמה נישט, וואָרין המנוח הגאון ר' יעקלי דער ליסער רב זצ"ל האט איהם נאך פֿר זעקס יאָהר געגעבען אַ סמיכה, אַז ער קען זיין רב בכל תפוצות ישראל אונ' קען די הוראה אַז מען מעג זיך אויף איהם פֿרלאָזען. נוא פֿרעג איך אייך, צו זאָללען מיר גלייבען

רבנים, ובפרט דעם ליסער רב זצ"ל, צי דיא היגע קריקונעס, וואס זיין וויללען
א פראפינאציע מאכען אויף דעם דיינות?

פערל דערציילט דאָ ווייטער, אז ער אליין האָט ראַפּאָפּאַרטן אָפּגע-
ראָטען צו פּסקענען שאַלות, פֿל זמן ס'זעט זיין אַ מחלוקת, ווייל ווי אזוי ער
זאָל נישט פּסקענען, וועלן זיינע געגענער אַרויסגעפֿינען אַלץ חסרונות, מחמת
יעדער דין איז נישט קלאָר און מען קען דרייען ווי מען וויל.
אַ מאָל הערן זיך אין דער דרשה נאָך האַרבערע דיבורים:

„דיא גמרא זאָגט (סנהדרין ק"א א') דיא תורה קלאַגט זיך פֿר דעם
עבירשטען, עשאוני בניך ככנור. דיינע קינדער מאַכן מיך צו אַ פֿידעל, טייטשט
דער עולם אייגענטליך אַ האַרף. דיא גמרא זאָגט עס דאָרט, אַז מען זינגט פּסוקים
אויס דער תורה בייא אונטערהאַלטונגען. פֿון אונזרע שרייערס קען מען זאָגען
פשוט, דיא תורה קלאַגט זיך, מען בעטראַכט מיך וויא אַ פֿידעל; אויף דעם
פֿידעל שפּילט דער פֿלי זמר וואס ער וויל, דער פֿידעל האַט קיין דעה
נישט. איינער וויל טאַנצען אַ קאָזאַק, שפּילט איהם דער פֿלי-זמר לוסטיק; איינער
וויל טאַנצן אַ קאָלאַמייקע — שפּילט איהם דער פֿלי זמר אַ קאָלאַמייקע ערנסט.
אזוי בעהאַנדעלט מען דיא תורה, זיא האַט קיין דעה נישט, אזוי וויא דער
פֿידעל. נור וואס דער קריקאן וויל, דאס מוז נעביך דיא תורה אויפֿשפּיעלען,
דער פֿלי זמר זאָל געלד פֿרדיענען. אַמאָל מוז זיא לוסטיגס שפּיעלען, אויס דער
גרעסטער עבירה זאָל ווערען אַ מצוה, אַ מאָל מוז זיא ווידער טרויריגעס
שפּיעלען, אויס דער גרעסטער מצוה זאָל מען מאַכען איין עבירה, אַמאָל מוז
פּשרס טריפֿה ווערען, אַמאָל אויס טריפֿה פּשר, מען דאַרף פּאַקיי אזוי, אַמאָל
איז דער חמץ שלעכט פֿרקויפֿט, באַלד איז ער ווידער גוט פֿרקויפֿט, וועדליג
דיא קערבליך וואס מען גיט דרפֿאַר ...

„הפֿל איהר שטעהט איין אין גוטע הענד. איך ווייס נישט, ווי איהר
קוקט אייך נישט אום, וואס מיט אייך טוהט זיך. אייך דאַכט זיך, אַז איהר
זענט קיין לומדים נישט, מעג מען שוין מיט אייך טוהן וואס מען וויל? שכל
האט איהר דעך, וויא פֿרשטעהט איר נישט, אַז מען האַלט אייך פֿר פּראַסטע
אַפֿען?“

דערנאָך רעדט ער וועגן דעם בית-המדרש, וווּ ס'איז געווען דער זיך
פֿון די חרם-מאַכערס און וווּ מ'האָט דעם רב (ראַפּאָפּאַרטן) אָנגעטאַן פֿאַרשיי-
דענע בייזנות. דאָס דאָזיקע בית-המדרש איז געוואָרן פֿאַרמאַכט פֿון דער מאַכט
אויף אַ געוויסער צייט.

„קוקט אייך נאר אום, אויב בייאם בית המדרש איז נישט דאס נעמליכע
געווען. עס איז געוואָרען אַ מערת פּריצים. דאס ביסל פֿרומי יודען האבען מורא
געהאט דאס מויל אויפֿצומאַכען אונ' דיא הולטייעס האבען נור גישריגען, נור
קריגען זיך, שפּאַגען הרגען מוז מען. צום סוף, אַז מען האַט פֿרמאַכט דאס בית
המדרש דורך זייערי מעשים, הייסען זיין דיא ווייבר זאָלען דיא שטערנטיכליך
אויסטוהן. פֿרצייטען, אַז אין שטאד האט זיך אַזא איין אונגליק געטראָפֿען, האט

מען געזוכט חטאים אין שטאָד. איצט העטען דיא גזורי תענית אפילו נישט בעדאָרפֿט געווען אפילו צו זוכען. טאָקע בייא זיך העטען זייא געווען געפֿונען אַלדאס בעז. וואס טויג זיי דאס — בייא זיך לאָז זיך פֿיהרען וויא פֿריהר, נור דיא ווייבר לאָזען דיא שטערנטיכלעך אויסטוהן. אַ שטייגער, וויא ר' שלמה מיימון דרצעהלט אין זיין לעבענסבעשרייבונג. דער פֿירשט ראָדזיוויל אין דער ליטא האט אַמאָל שכוררהייד משתין געווען אין דעם קלויסטער. וויא ער האט זיך אויסגעניכטערט, זענען דיא גלחים צו איהם געקומען אונ' האבען איהם פֿיר געשטעלט דעם חטא וואס ער האט געטוהן. ער האט אליין איינגעזעהן, אַז ער האט זעהר בעזינג געמאַכט. האט ער אַביסעל נאכגעדאכט איבער דעם ענין טעריס — אונ' האט אַ בעפֿעהל געגעבען דיא יודען פֿון זיין שטאד זאָלען געבען צעהן שטיין וואַקס אויף דעם קלויסטער. אַזוי איז געווען. הולטייעס האבען הולטייעס זאָכען געטריבען אין בית המדרש, — אונ' דריבער האט מען דאס בית המדרש פֿרמאַכט, הייסען דיא הולטייעס דיא שפורים, דיא ווייבר זאָלען דיא שטערנטיכלעך אויסטוהן. מילא דיא יודען פֿון דעם פֿירשט ראָדזיוויל ווייל האבען געמוזט וואַקס געבען, וואָרין זייא האבען געמוזט זייער פֿריין פֿאַלגען. דיא ווייבר פֿון די הולטייעס האבען געמוזט דיא שטערנטיכלעך אויס-טוהן, וואָרין זייערע הולטייעס האבען געהייסען. אַנדרי ווייבר אבער, ווייס איך נישט פֿרוואס זייא האבען דיא שטערנטיכלעך אויסגעטוהן. ענטפֿער ווייל זייא זענען פֿראַסטע בהמות, אַדער איבר עפיס אַנדערש — מיינען זייא בזה יכוּפֿר עונם..."

רעדנדיק וועגן חרם, זאָגט ער (זייט 49):

"... דיא שענע יודען האבען איינעם אַ גרויסען געזאָגט, זייא מיינען גאר נישט דעם רב, זייא מיינען נור מיך, וואָרין איך דריק זעהר דיא שטאָד. אונ' וויא איך זעה, איז עס טאָקי אמת. איטליכר פֿון זייא האט זיך זיין טובה אין זין. מילא אַלע אין איינעם האבען דעך נאַטירליך דעם טובת הכלל אין זין אונ' מיך געהען זייערי טובות נישט אן, האב איך דעם טובת הכלל נישט אין זין. נור פֿרשטעה איך נישט פֿרוואס, אַז איך קום מיך צום הויף מיט אַ שענעם יוד, זאָג איך איהם אונטר פֿיער אויגען אין וואס זיין טובת הכלל בעשטעהט. עפֿענטליך ווייל איך קיינעם נישט מביש זיין. פֿרוואס זאגט מיר קיינער נישט, אַט מיט דעם דריק איך דיא שטאָד. אַ דעה אויף אַ רב, אויף אַ רעגירר, אַ גבאי וכדומה, זאג איך נור אַזוי וויא איין אנדרר. אונ' ווידער פֿרשטעה איך נישט, וואס דאָ שטעקט פֿר אַ טובת הכלל אין דעם, וואס מען גיט כמעט אַלע טאג איין אנדערן חרם."

און ווייטער (זייט 53):

"... חרמות פֿון אזוינע גנבים הולטייעס קומען מיר פֿאר אַ שטייגער וויא מען דרצעהלט, עס איז געווען אַ קהלה, וואס האט זייער געהאלטען אויף דיא תקנות וואס זיי האבען געהאט אין איין אלטען פֿנסק. דרצו אבער זענען זייא גיווען גרויסע הולטייעס, גנבים אד"ג. אַ רב האבען זייא געהאַט זעהר אַ פֿרומען

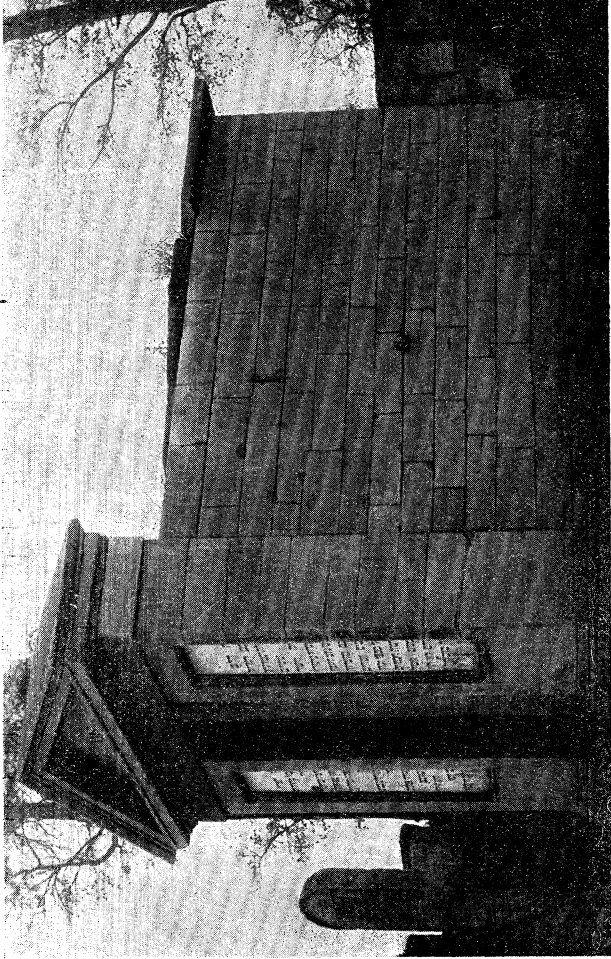
מאן. ער האט זייערע מעשים נישט געקענט צו זעהן. ער האט זייא כמה פעמים תוכחה געזאגט, עס האט אבער נישט געהאלפען. צאמאל האט געשיקט צו קהל, ער בעט זייא, מען זאל מאכען איין אסיפה. קהל האט געלאזט דעם עולם צום הויף רופען צו דער אסיפה; וויא דער עולם איז שוין געווען אין איינעם, האט קהל געשיקט דעם רב מודיע זיין, און דער עולם איז שוין דא, ער זאל מוחל זיין קומען צו דער אסיפה. וויא דער רב איז געקומען, האט איהם קהל געפרעגט, וואס ער פערלאנגט פון דעם עולם. דער רב האט אויס דעם בוזעם ארויסגענעמען א חומש, אין דעם חומש איז געווען בייא דיא עשרת הדברות פראקטעטשט. דאס חומש האט דער רב געגעבען קהל אונ' האט זייא געזאגט: איך בין שוין בייא אייך רב כמה שנים, זעה איך, אז דיא עשרת הדברות אפילו זענען בייא אייך גאר נישט חשוב, דיא תקנות אבער פון אייער פנקס היט איר אב וויא א אויג אין קאפף, אויף קיין איינציגער תקנה זענט איהר נישט עובר, וויל איך דא בייא דער אסיפה פירשלאגען, מען זאל דיא עשרת הדברות איינשרייבען אין פנקס אריין, וועט איהר זייא האלטען."

„היא וויא איך זעה, העט מען בעדארפט דיא עשרת הדברות אריין שרייבען אין דיא חרמות אריין, העטען אפשר דיא שפורים אויפגעהערט צו גנבינין, מחלל שבת זיין, קיין הורין הייער צו האלטען, נישט פאלש צו שווערען, נישט פאלש עדות זאגען וכדומה. — נור מיר דאכט זיך, עס וועט נישט העלפען, ווארין דיא לייט מאכען דיא חרמות נור פרארעמדע, זייא אליין מאכען פון דיא חרמות הונק."

רעדנדיק וועגן די לומדים, וואס באנוצן זייער תורה אויף מחלוקת, זאגט ער (זייט 57):

„איך האב א לומדן זעהר ליעב און לעג אויף איהם פבוד. איך זעה אבער פריהר, אב ער איז איין עהרליכר מאן, אב ער האלט זיך באמת אין דער תורה, דאס ווארט תורה איז טייטש לערנען. דיא תורה לערנט אונז וואס מען זאל טוהן און וואס מען זאל נישט טוהן. דאס מיינט מען, מען לערנט תורה לשמה, טאקע פון איהר נאמענס וועגען, זיא זאל אונז לערנען. ווער עס לערנט אבער תורה פון דעסטוועגען, ער זאל קענען שווינדלען, בעטריגען געלד מאכען, דער איז קיין שום פולווער ווערט. אויף אזוינעם זאגען אונזרע חכמים — הלואי העט ער נישט געבוירען געווארען, הלואי העט ער דערשיקט געווארען, אויף איין ארט זאגען זייא (תענית ז" א) בעסער מען זאל איהם דעם קאפף אבשניידען.

„עס איז צייט, איהר זאלט אייך אומקוקען אונ' זאלט בלויס דרך ארץ האבען פראזוינע לומדים, וואס זענען ריין אין געלד-זאכען אונ' וואס זענען עהרליך און פריינדליך מיט מענשען, זענען רהיג; אויף אזוינע וואס טוהן אלדאס בעז פון געלדס וועגען, וואס פאלען מענשען אן וויא חיות רעות, וואס קוקען נור ארויס, זייא זאלען אייך מאכען פרארערי פאדאנעס — איהר אונ' אייער געלד זאל זייער זיין, — אויף דיא קוקט אייך נישט אום. איהר זענט אין

יוסף פערלס מצבה אויפן טארגאפאלער בית-עולם
(גענומן פון דער זמט)

נאגעל ביים עבערשטען חשוב־ר, וויא זייא מיט לייב אונ' לעבען. עס איז צייט, זייא זאלען טאנצען פֿון אייערטוועגען, נישט איהר פֿון זייערטוועגען! ער שליסט דערנאָך אויף זינט 57 דעם דאָזיקן אָפּזאָץ מיט די ווערטער: „פֿרעגט נור אונזרי היגע שרייערס, וואס לעבען פֿון אייער זייערער פֿראַצע, שווערער וויא פֿרצייטען. זייא איז דאס נישט גענוג, וואס זייא לעבען פֿון אייך, צאהלען קיין נתינות נישט, זייא טראַכטען אַלע המצאות אויס, זייא זאלען אייך דעם לעצטען גראַשען אויס דער קעשינע אַרויסציהען, דאס דורך משפּטים, דורך חמץ פֿרקויפֿען, דיא עטרות פֿון דיא קיטלען, פֿון שוחטים, פֿאַכטערס, שענקערס געלד צו רייסען, — אונ' נאך דעם אַלעם זענען זייא דיא גרעסטע שונאים דיא בעלי בתים, זענען זייא מבוה, שעלטען זייא אונ' הייסען זייא נאך טאנצען וויא אַפֿען, זייא זאלען געלד מאַכען.

„איך זאג אייך נאך אַמאָל, הערט זייא נישט צו. מאַכט אויף דיא אויגען אונ' קוקט זייא אָן מיט ריינע העלע אויגען, וועט איהר בלייבען פֿרייע מענשען אונ' וועט קיין פֿאַדאָניס זיין פֿון אַזוינע בעטריגערס, וואס קוקען נור טאג אונ' נאָכט אַרויס אויף אייך אונ' אויף אייער געלד. מאַכען אייך אויס מצוות — עבירות אונ' אויס עבירות — מצוות. לאַזט אייך נישט איינרעדען, אָז עס איז אַ מצוה ווען מעקריגט מיט אַ רב, מען זאָל אויפֿשרייבען אויף אַ שול שקץ. אונ' אום שבת זאָל מען דיא טרעפֿ צום ארון קודש אונ' דיא וואַנד אַנשמירען מיט זעניטש. דאס שטעהט אָן המילניצקיס אָדער גאַנטעס לייט צו טוהן, נישט אַזוינע וואס זאָגען, זייא זענען יודען“.

XIV

די דאָזיקע דרשה האָט נישט פֿיל געפּוועלט. דאָס מחלוקת האָט נישט אויפֿגעהערט און פערל האָט געהאַט דערפֿון שטאַרק עגמת-נפשׁ. ער האָט אַפֿילו געראַטן. ראַפּאָפּאָרטן צו זוכן פֿאַר זיך אַן אַנדער רבנות, און ראַפּאָפּאָרט האָט זיך וועגן דעם דורכגעשריבן מיט פֿאַרשיידענע באַקאַנטע פֿון נאָענט און ווייט — אָבער דאָס האָט זיך אים נישט אַזוי גיך איינגעגעבן.

די דעמאָלטיקע יונגע משפּילים, בפֿעט אין בראַד, האָבן אויסגענוצט דעם מאַמענט פֿון דעם מחלוקת אין טאַרנאָפּאָל פֿאַר אַן אַנגריף אויף די פֿיניצטערע עלעמענטן. נישט געקוקט דערויף וואָס פערל און ראַפּאָפּאָרט האָבן זיך געפֿלייסט נישט צו רייצן דעם עולם, נאָר איינצונעמען אים מיט גוטע ווערטער, — האָבן די יונגע משפּילים, די ברידער שור (נפֿתלי מענדל שור אין לעמבערג און יהושע העשל שור אין בראַד¹), געשריבן קאָרעספּאָנדענציעס צו די דעמאָלטיקע דייטש־יידישע צייטונגען („אָנאַלען“ אַרויסגעגעבן פֿון ד״ר יאָסט, „אַריענט“

¹ וועגן דער דאָזיקער פּערזענלעכקייט האָב איך געשריבן אַן אַרטיקל אין „מאַרגען“ (לעמבערג 1927): „דער גרויסער אַפּקורס“. אויף זײַן מצבֿה האָט ער געהייסן זיך אויפֿשרייבן אַס די עטלעכע שורות: „פֿאַרן יהושע בן שכנא שור, בעל „החלוץ“. מיום עמדי על דעתי ער רדתי גור, פּלחם לי עם מרורי אור, אחלי — יהי זכרי לדור דור!“ נפֿטר י״ב אלול תרנ״ד.

אַרויסגעגעבן פֿון ד"ר פֿירסט און „אַלגעמיינע צייטונג דעס יודענטומס" פֿון ד"ר פֿיליפּזאָן, וווּ זיי זינען אָנגעפֿאַלן אויף די חרם-מאַכערס, מאָלנדיק דאָס מחלוקת מיט די שוואַרצסטע פֿאַרבן.

ראַפּאָפּאַרטן איז נישט זייער ניחא געווען, מען זאָל אין דער וועלט אויספויקן די פרטים וועגן מחלוקת, בפרט האָט ער נישט געוואָלט רייצן דעם לעמבערגער רב, וועלכער האָט זיך דאָס מאָל פֿלומרשט נישט געמישט אין טאַנאַפֿאַלער מחלוקת. ער האָט זיך אין אַ בריוו צו זיין איידעם צבֿי באַדעק וועגן דעם ענין אַרויסגעזאָגט און זיך שטאַרק אָנגעבייזערט אויף אים און אויף זינע פֿרײַנד וועגן די דאָזיקע קאַרעספּאַנדענצן, וואָס ברענגען אים נאָר שאַדן. דעם דאָזיקן בריוו האָט מיר איבערגעגעבן ה' ד"ר שכנא שור אין לעמ-בערג, אַן אייניקל פֿון נפֿתלי מצנדל שור, און מחמת דער דאָזיקער זייער כאַראַקטעריסטישער בריוו איז אין ערגעץ נישט פֿאַרעפֿנטלעכט, וויל איך אים דאָ אַפֿדרוקן.

ב"ה יום ועש"ק כ' תמוז התקצת.

חתי ידידי!

לא מעט יגון נמלאתי בקראי מכתבך האחרון. אבגעזעהען דאפֿאַן, דאס דוא זאָלכע גראָבע פֿערגעהען אין שוץ צו נעהמען זוכסט, האסט דוא, מיין ליעבער זאָהן, מיין פֿייערליכעס פֿערלאַנגען — וויא עס שיינט — ניכט ערפֿיללט. יא איך האבע דיך אויסדריקליך בעשוואָהרען דען ה' געברידער שור מיין שרייבען צו צייגען, אין דער האַפֿנונג פֿילייכט ווירד דאָך דער יינגערע מיט מיר מיטלייד האבען אונד מיר ניכט אונטער דעם דעקמאנטעל דער פֿערהערונג זאָפֿיעל בעזעס צופֿיגען. דוא אבער שפריכסט פֿאַן דער ווירקינג מיינעס בריעפֿעם אויף איהן גאר ניכט, ווייל ער איהן ניכט פֿאַר אויגען בעקאָמען אונד וואָלטעסט בלאָס איינע העכסט שעדליכע אונד אונגערעכטע האנדלונג מיט דער דער יונגערען גענעראציאָן געוועהנליכען ענטשולדיגונג, נעהמליך דער פֿערשיעדענהייט דער אנזיכטען פֿערטיידיגען. עס איזט אלזאָ וואהר וואס מאן מיר פֿריהער בעטייערטע, דאס דוא אן אלץ דעם בעזען טרייבען טהייל האטעסט אונד פֿילייכט נאָך האבעסט. וועהע מוס איך דאריבער רופֿען, וועהע, דאס דוא איין גליעד מיינעס פֿאַמיליען-קערפֿערס, זאָ דען אייגענען קערפֿער פֿערלעצען קאָנטעסט. איברהויפט איז עס דער יעציגען יוגענד אייגן, בלאָס דורך פֿערלעצעונג אונד פֿערשטימעלונג דער אייגענען פֿארטיי אפֿעקט מאכען צו וואָללען אונד מאנכע גלויבען אויף דיזער ארט דאס איזראעליטישע פֿאָלק אויס דער לעטאַרגיע צו וועקען. ליידר זינד דינע אפֿער לויטער פֿרקעהרטע מיטעל. יעדער רהיגע אין איזראעל ציהט זיך מיט פֿערצווייפֿלונג אימער מעהר צוריק אונד בעדויערט העכסטענס דיא צערריסענהייט דעס אונגליקליכען פֿאָלקעס. גאַנץ נאך אדט דער נביאי השקר געהט עס דיזען יונגען צעלאָטען דער

אויפקלערונג. זיא זעהען דאס ליכט צוריק ווייכען עס ווירד איממער דונקלער אונד מאכען דאריבר איין צעטטערגעשרייא, פֿרבליטען דען אייגענען קערפער אונד עס היילט ניכט, נימאנד אנטוואַרטעט. אונד דיזעס בלאַס אויס זעהר שלעכטער וואהל דער מיטטעל. קראו בקול גדול אוי יסן הוא ויקץ ויתגודדו כמשפטם בחרבות וברמחים עד שפוך דם עליהם ויהי כעבור הצהרים ויתנבאו עד עלות המנחה ואין קול ואין עונה ואין קשב (מ"א י"ח). וואס פֿרשטעהט מאן אונטער פֿערשיעדענהייט דער אנזיכטען? איהר אין אייער אונערפֿארענהייט אין אייער פֿעליגען אונקענטניס דעס יודישען אָדער בעסער יודישפֿאַלינישען פֿאַלקסקא-ראקטערס, וואָלטעט דען ערפֿארענען אונד עלטערען בעאַבאכטערן אין מיינונג אונד עפֿענטליכער האנדלונג טראָץ ביטעטן אונד אויף קאָסטען איהרער עהרע אונד איהרער רוהע זיא צום געגענשטאַנדע אייערער עפֿענטליכען אונטערהאַלטונג מאכען. ניכט איך אליין וואר דער מיינונג אן דעם לעמבערגער ראבינער צו שרייבען, זאָנדערן ווייט מעהר נאָך וואר עס דער האַכגעעהרטער אונד האַכפֿערעהרטער אין קאמפֿ גרויא געוואָרדענע ה' פֿערל אונד אלע פֿערשטענדיגע גוט געזיננטע היר ווארען עס די מיך דאצו אנשפֿאַרנטען. איר האבט מיך יא אויך אָרדענטליך דאצו אנגעטריבען, איהר מאַכטעט איהן צו איינעם העראַס. איין [מענש] דער מיך דורך דאס גאנצע לעבען פֿערפֿאַלגט, ערשיינט ער אס ענדע אלס גרדף אונד צוואר אלס גאנץ אונשוילדיג בעלידיגטער פֿאַן מיינר פֿאַרטיי. וואס האבט איהר געשריבען, בעטראכט עס נאָך איינמאל. ער האט 16 בריפֿע אונערעפֿנעט געלאסען. איינע זעהר עדלע טהאט פֿאַן איינעם געגענער. דאס ווירד יעדער לעזער געשטעהען מיסען. איהר גיבט צור אורזאכע פֿורכט אן. דאס ווירד אייך נימאנד גלויבען. עס איזט לעכערליך צו זאגען, דאס מאן פֿירכטעט בריפֿע פֿאַן דער פֿאַסט אבצו-נעמען אָדער זיא צו בעאנטוואַרטען, דאס מאן אלעס זאגט אונד דאָך צום שיין זיך ניכט איינמענגט. איהר זאגט ווייטער, דאס זיין קאראקטער זאָנסט ניכט פֿאַן דער בעסטען זייטע בעקאנט איזט אָדער וואס שלי-מערעס (איך עראינערע מיך ניכט מעהר דיא אויסדריקע) דיזעס ווירד איין יעדער פֿערשטענדיגע לעזער ואננעהמען פֿיר וואס עס איזט, בלאַסע בעשימפֿונג איינעס פֿאַרטייאישען קאַרעספֿאַנדענטען, אָהנע מאַטיווירונג, אָהנע דען מינדעסטען גרונד אנצוגעבען, אונד דאָך צו שמעהען. וויא נענט מאן דאס אין דער וועלט? וואס אבער האט מאן פֿאַן דיזער נאכריכט איברהויפט ענטנאַמען. דאס דער לעמבערגער ראבינער, איין קאָנסערוואַטיוו צוואר, יעדאָך מעהר פֿאַרויכטיג אונד גראַמטיג זאָגאר וואַ עס צו איינר וויכטיגען פֿראַגע קאָמט. אינזר פֿאַרטייא אבער זינד עזי פנים מרהיבים בזקן א. ז. וו. אונד איך בין איינמאל נאָלענסט וואָלענסט אין דיזער פֿאַרטיי מיטפֿערוויקעלט. וואס קאָנטע איך נון טוהן?

זעלבסט דיא יעניגען פריינדע דיא איך נאך אים לאנדע האבע, פאנגען
 אן צו מוררען אונד מיר אָדער דער פרטיי, דיס איזט אללעס איינס,
 אונרעכט צו געבען - וואס טרייבט איהר נון ווייטער? איהר מאכט
 עפענטליך בעקאנט אללע היזיגע נעקערייען. וואס מאן היר ביא נאכט
 אונד אין טיפער פֿינסטערניס אויסברייטעט דאס פֿערדערט איהר אן טאג.
 וואס היר נור געגען מיך בעזעס אויסגעאיבט ווירד, [...] איהר אין דער
 וועלט אויס. דער לעמבערגער רב איזט אן דער זאכע ניכט מעהר שולד,
 איהר האבט עס זעלבסט איינגעשטאנדען, אלזא איין גראסער טהייל
 דער שטאדט איזט מיר אבהאלד, אונד דאמיט וואָלטעט זיהר די געזינגונגען
 דער יידישען וועלט פֿערבעסערן אָדער מיר נוצען פֿערשאפֿען. עס בלוטעט
 מיר דאס הערץ דיר זאגען צו מיסען, וועלכען פֿירכטערליכען שאדען איהר
 מיר שאָן ביז יעצט צוגעפֿיגט האטטעט. איינע גראָסע עהרענהאפטע ראבינר
 שטעללע געהט מיר יעצט בלאָס דורך די פֿאטאלע ידצ' פֿערלאָרען.
 דיוועס בלאָט שיינט נור צו מיינעם אינגליקע געבאָהרען וואָרדען צו זיין.
 איהר גלויבט גאר עס איז איין אָרגאן פֿאַר וועלכעם מאנכער גראָסע
 אָרטאָדאָקס זיך פֿירכטען ווירד. אָ לעכערלכעס צייג! איין בלאָט וועל-
 כעס שאָן זאָ אלבערנעס צייג אויפֿגענאָמען וויא דיא רועים הרעים
 ערהאבען וואָ געבען ה' פֿערל היר מענשען שטעהען, דיא עס זעלבסט
 ניכט ווינשען יענען פֿלאטץ צו האבען וויא ה' בלאָך דער זיך זעלבסט
 דאריבער בעליידיגט געפֿונדען, צום פרעמיסלער רב קרעאירט ווירד
 א. ד. ג. שמירערייען ווירד צום שרעקבילד ווערדען פֿאן איינעם מאננע
 דער זיינען רוף איינמאהל בעגרינדעט האט? עס איזט אבער דאך פֿיר
 איהן בעפֿרידיגונג גענוג ווען ער פֿאָן זאָ עפֿפענטליכען קלאטשער וויא
 יענע יודענצייטונג בעשימפֿט ווירד. נון איזט ער צום בעליידיגטען
 געוואָרדען, וואס איהם נייע געטריימט האט. ער פֿרייעט זיך יעצט
 דאריבער געוויס איינערליך אונד ווירד נון אלס בערעכטיגט ערשיינען
 ווען ער עס וויל עפענטליך געגען אונז אויפֿצוטערעטען. עס פֿעהלט איהם
 די רעכטע האנד, דער גוטע זאָהן, אבר איהר הינדערט איהן ניכט
 דאראן, זאָנדערן איהר טרייבט איהן נאָך דאצו. איינע אנדערע געמיינדע
 אין דער פֿערנע וואגט מיר עס צו שרייבען איך זאָל נור באַלד הינקאָ-
 מען, דא איך פֿערמעג יודענצייטונג אין טאָרנאָפֿאָל זאָ אל-
 געמיין פֿרקנט ווערדען. זיא דריקען מיר דען זיגעל דער גע-
 מינדע אויף אונד דיא רעפרעזענטאנטען דער געמיינדע, פֿאַרטעפֿליכע
 מענער, בעשווערען מיך הינצוקאָמען. וואס ווערדען איך אבער אין
 איינער קליינען געמיינדע מאכען? איך ווערדען שווערליך מיינע לעבענס-
 בעדירפֿניסע הערויסבריינגען קעננען. אין איינער גראָסען שטאדט אבער,
 זאגט מאן אויסדריקליך מן הסתם קרייגט איינע שטאדט ניכט אומזאָנסט,
 אונד דער אונד יענער דער דאך זאָנסט ערעל געהאנדעלט, איזט אויך

ניכט משוגע א. ז. וו. אללעס די עס האבע איך אייך מיינע ליבען אונג-
גענאנטע אויפגעקלערטע צו דאנקען. איך פֿרגע נאָכמאלס וואס האבע
איך פֿערבראָכען מיט וואס האבע איך מיך פֿערוינדיגט דאס מאן מיך
זאָ הערומטרעגט דאס מאן ערצעהלט וויא דיא מוהלים וויא דיא חסידים
מיך שאמלאָן בעליידיגטען? ווארום מאכט מאן מיינען הויפטבעליי-
דיגער צו איינעם ערלען אונשוילדיגען בעליידיגטען א. ד. ג. מעהערערעס?
וויא דוא זעלבסט מיינ פֿאַריגעס שרייבען אויפֿמערקזאם געלעזען,
ערזעהע איך אויס איינער איינציגען פֿראזע, דיא דוא אויס דערזעלבען
ערוועהנסט. איך האבע דיא מקנאי הדת אוהבי פֿבוד עצמם גענאנט,
אונד דוא זאגסט איך האבע דיא בראָדער עגאָאיסטען געהייסען. אַלזאָ
צווייא פֿעהלער אין איין איינציגען אויסדרוק. איך האבע קיינעסוועגס
דיא בראָדער איבערהויפט, זאָנדערן בלאָס דיא הויפטצעללאָטען דער
אַרטאָדאָקסיע אונד קיינעסוועגס פֿאַן אייגענליעבע זאָנדערן פֿאַן עהרזוכט
געשפּראַכן. מהרת בני מהרת פחות כמים וכן קראת בלי ספק פל
המכתב, דא דוא עס ניכט לעזען אונד ניכט פֿאַרצייען ווילסט, ווייל דוא,
דיך זעלבסט אָדער דיא פארטייא ניכט בעשעהמען ווילסט, זאָ שיקע עס
מיר דאָך צוריק, איך ווערדע מיטטעל טרעפֿען זאָלכעס אין געהעריגעס
אַרטע איינצושיקען.

איך גריסע דיך הערצליך, טהייערע טאָכטער טויבע לעב. טראכטע
דאס אויך דיין וו' גאטטע אונד דיא פֿריינדע מיך ניכט זאָ בעשטענדיג
מיט לאָברעדען איבערהייפֿען, ביז איך פֿאַר שאאם צור ערדע זינקע.
עס איזט איינמאהל צייט מיך אונד טארנאָפֿאַל רוהען צו לאָסען. אונד
זאָפֿט איך הערע דאס איבער מיך איינע נאכריכט אין דער יודענ-
צייטונג דא איזט, זאָ איזט עס פֿיר מיך איין דאָנערשלאַג. איך בלוטע
נאָך אן דען וואונדען דיא זיא מיר ביז יעצט שאָן געשלאַגען. דיא
לייטע שיינען זיך אויף מיינער עהרע אונד מיינעם גליקע פֿערשוואַרען
צו האבען.

דאָס לעצטע יאָר פֿון זיין לעבן, פֿערט זומער 1839, האָט זיך פֿערל גאָר
שלעכט געפֿילט. ער איז אָפּגעזעסן אין לעמבערג עטלעכע חדשים בני זיין
לאַנגיאַריקן פֿריינד דעם באַרימטן דאָקטאָר יעקבֿאָר ראַפּאָפּאָרט, וועלכער האָט
אַנגעווענדט אַלע כוחות צו פֿאַרלייכטערן די יסורים פֿון זיין ליבן פּאַציענט.
אַבער דאָס פֿלעגט אים געראַטן אויף אַ ווילע, וואָרעם פֿערלס קראַנקייט האָט
זיך שוין געפֿונען אין אַזאַ סטאַדיע, אַז קיין רפֿואה איז שוין נישט מעגלעך
געווען.

פֿערל האָט אין זיין צוואה פֿאַרטיילט זיין פֿאַרמעגן צווישן זיין זון מיכל
און דער שול, וואָס ער האָט געגרינדעט. ער האָט באַשטימט אַ פֿאַנד פֿון
6000 גולדען, וואָס אויף זיין הכנסה זאָל מען לאָזן אויסבילדן ייִדישע
בעלי מלאכות, — אויך האָט ער געלאָזן פֿאַר דער שול זיין גרויסע ריכטע

ביבליאָטעק, וואָס האָט שוין דעמאָלט געהאַט איבער 800 נומערן, דערין אַ סך זעלטענע זאַכן. ער איז געשטאַרבן שמהת-תורה פֿונעם יאָר ת"ר (1839). אסרו-הג איז פֿאַרגעקומען די קבֿורה, און ר' שלמה לייב ראָפּאָפּאַרט זיין נאָענטער און געטרייער פֿרײַנד, האָט געהאַלטן אַ וואַרעמען הספּד.¹ פּערלס קבֿר אויפֿן אַלטן טאַרנאַפּאַלער בית-עולם געפֿינט זיך אין איין ריי מיט די קבֿרים פֿון זײַנע גרויסע פֿרײַנד מענדל לעפֿין און נחמן קראָכמאַל. אויף דער מצבֿה פּערלס איז אויסגעקריצט דער ווייטערדיקער נוסח. גאַנץ פֿאַרנט אויפֿן קאַפּ פֿון דער מצבֿה, וועלכע איז געטיילט אין 2 חלקים, שטייט:

1839.

פה נטמן מהר"ר יוסף במוהר"ר טודרוס פּערל.
 נולד ביום כ"א מרחשון תקל"ד ונפטר ביום שמחת תורה ונקבר
 למחרתו שנת צדק"תו עומדת לעד. מקושט בשני ציוני הכבוד
 מאת שני המלכים האדירים. מיסד ובונה היכל גדול לתורה לתפלה
 ולחנוך הבנים פ"ק, ויהי לו לראש ומנהיג עד יום מותו
 ת נ צ " ב ה.

אונטער דעם אַנדערן טייל פֿון דער מצבֿה פֿאַרנט:

קטן הציון מהכיל מהלליהו
 מעשיו הן המה זכרונהו.
 לכו חזו מפעלותיו
 בית תפלה וטירותיו
 שמה מגדלים בנים
 לתורה ולתעודה אמונים
 פעלו בקרבם הוא חייהו
 יגידו כי יוסף חי עודנו — חי הנהו.

אויף דער אַנדער זײַט שטייט אַזוי:

ה"ה הרב החכם הגדול בתורה
 ובמדעים ירא שמים צדיק וישר שר וגדול
 בישראל דורש טוב לעמו מגינם בחצרות מלכים
 ושרים מזיל מכספו וכתו להרבות חכמים
 ואמונים אשר כמוהו לא היה עוד בישראל.

איינער פֿון די שטאַרקסטע געשטאַלטן וואָס דאָס גאַנצישע ייִדנטום האָט בכלל אַרויסגעבראַכט איז געווען יוסף פּערל, וואָס האָט זײַן לעבן און זײַן פֿאַרמעגן, זײַן ענערגיע און זײַן צײַט אַוועקגעגעבן פֿאַר זײַן גרויסן אידעאַל — השפּלה.

¹ זע „כרם חמד" ב' V, נומ' 15.

יוסף פערלס יידישע כתבים

ליטערארישער און שפראכיקער אנאליז

פֿון ז. קלמנאוויטש, ווילנע

ייִדאָויקע אַרבעט איז צו שטאַנד געקומען
דער עיקר אַ דאַנק דער אויִפֿמונטערונג
פֿון ברוך פֿהן-ווירגילי ז"ל.

I

די ערשטע אויסגאַבע פֿון העברעיִשן „מגלה תמירין“ איז אַרויס אין יאָר 1819 אין ווין און איז אַ קליין קוואַרטאַ-בענדל פֿון 55 בלעטער. פֿון אויסווייניק מאַכט עס דעם איינדרוק פֿון אַ רבנישן אַדער חסידישן ספֿר, מער ניט וואָס עס איז געדרוקט מיט אותיות מרובעות און ניט מיט רשי-כתב, ווי געוויינטלעך דער טיפֿ ספֿרים. י. פערל האָט קענטיק אויסגעקליבן אָט די פֿאַרם מיט דעם מיינ, אַז פשוטע יידן בעלי-בתים אַדער אַפֿילו חסידים, ווען צו זיי אין האַנט וועט אַרייַנגפֿאַלן דאָס ספֿר, זאָלן מיינען, אַז דאָס איז אַ ספֿר פֿון דעם מין, וואָס זיי זינען געוויינט אַרייַנצוקוקן אין זיי, און ניט חלילה קיין טריף-פֿסול. און וועדליג עס גייט די טראַדיציע, זינען טאַקע אַ סך לייַענער געכאַפט געוואָרן אויף דער ווענטקע און האָבן גענומען לייַענען דעם „מגלה תמירין“ ווי אַ הייליקן ספֿר, און ערשט שפעטער האָבן זיי זיך אַרומגעזען, אַז מען האָט זיי אַרייַנגעאַרט. און אין דער אמת, ווי האָט אַ פשוטן יידן וואָס האָט אויפֿגעעפֿנט דעם ספֿר און איבערגעלייענט די שער-בלעטער און אַפֿילו די הקדמה, געקענט גאָר אַרויפֿגיין אויפֿן זינען, אַז ער האָט פֿאַר זיך אַ ביטערע סאַטירע וואָס קומט אַפֿצושפעטן פֿון דער „אמונת חכמים“ און פֿירצושטעלן זי ווי אַ מקור פֿון אַל דאָס בייז? דאָס שער-בלאַט לייַענט זיך אַזוי: „ספֿר מגלה תמירין כּשמו כּן הוא כי מגלה דברים אשר היו עד עתה תמירין ונעלמים מעין כל חי“ אאז״וו. און אויב דער לייַענער האָט נאָך געקאַנט האָבן אַ ספֿק אין דער פּשרקייט פֿון ספֿר, וויל אױפֿן זעלביקן שער-בלאַט איז געווען אויסגע-שמעלט „בלשון דיטשעריש“ דער דרוקאַרט ווין, איז ווען ער האָט איבער-געמישט דאָס בלאַט (אָדער עס איז גאָר אַרייַנגעקומען אין האַנט אַ ספֿר אָן דעם ערשטן שער-בלאַט) און געפֿונען אויפֿן צווייטן שער-בלאַט אויסגערעכנט

אלע גדולים פון דער חסידישער וועלט, האָבן אלע חשדים געמוזט ביי אים אָפּפּאַלן.¹

די הקדמה צו „מגלה סמירין“ איז אין פּלוג נאָך מער עלול צו פּאַר-שטאַרקן דעם אינדרוק, אַז מען האָט פּאַר זיך אַן עכטן חסידישן ספּר. זי הייבט זיך אָן אַזוי: „ישתבח שם רבינו אין לנו בין נביאים איש לו ידמה עשיותיו זמן רב נודעו לנו... (געלויבט זאָל זיין דער נאָמען פּון אונדזער רבין, מיר האָבן ניט צווישן נביאים אַ מאַן גלייך צו אים, זיינע טועכצן זיינען אַ צייט פּאַנג אונדז באַוווּסט...)... וואָס די אָנהייב-אותיות פּון די ווער-טער מאַכן דעם נאָמען פּון דעם בעשט: ישראל בן אליעזר. אין די הערות אונטער דעם שטריך ווערט דאָס געזאָגטע באַקערעפּטיקט דורך ציטאַטעס פּון די חסידישע הייליקע ספּרים, דעם „שבחי הבעש"ט“ און דעם „תולדות יעקב יוסף“; אויך אין דעם טעקסט ווייטער פּאַררופּט זיך דער מחבר פּסדר אויף די הויפטשריפטן פּון חסידות, ווי שבחי הבעש"ט, ליקוטי יקרים, נועם אלימלך, סיפורי מעשיות, ספּר המידות א"ע.² צו שאַרף האָט געמוזט זיין דער קריטישער חוש פּון דעם זיינענער, אַז ער זאָל באַלד בייים זיינענען די הקדמה דערפּילן די אמת בייסיקע סאַטירע; זי איז גוט פּאַרשטעלט דורך דער קונציקער אימטירונג פּון דער שפּראַך און פּון דעם נוסח.³

¹ וועגן דעם, ווי אַזוי דער חסידישער עולם האָט אויפגענומען דעם „מגלה סמירין“, דערציילט אַ קליינע סאַטירישע שריפט „דברי צדיקים“, געוורקט צו ערשט אין ווין 1834, דערנאָך אין אדעס 1867 ווי אַ הוספה צו י. ב. לעווינזאָנס אַנטי-חסידישער סאַטירע „עמק רבאים“ און איבערגעדרוקט אויך צוזאַמען מיטן „מגלה סמירין“ אין לעמבערג 1879. — מען האָט די שריפט „דברי צדיקים“ געהאַלטן פּאַר ריבלס ווערק, איצט באַוווּזט י. ווינגלעז (אין זײַן בייגראַפּישן אַרטיקל צו פּערלס כתבים, ז' XVII א"ו), אַז די ערשטע דרב בריוו טאַמען פּין פּערלען אליין. פּערל האָט די טעמע באַהאַנדלט אויך אין זײַן ביכל „כוחן צדיק“, פּראָג 1838.

² צו די ציטאַטעס פּון די ספּרים ווערט אין העברעיִשן טעקסט אָפּגעשיקט דורך אותיות. אויך אין ייִדישן כתב-יד זענען אין די געהעריקע ערטער אַרבינגעשטעלט אותיות אין קלאַמערן, אָבער קיין איבערזעצונג פּון די הערות איז ניטע. בדרך כלל שטימען די אותיות אין דעם ייִדישן טעקסט מיט די אותיות אין העברעיִשן, מערניט אַ פּאַר מאַל פּעלט אַן אות אין ייִדישן כ"י (ד' אין בריוו מו, ד' אין בריוו סב), און עטלעכע מאַל איז אין ייִדישן טעקסט פּאַראַן אַן אות, וווּ אין העברעיִשן איז קיין הערה ניטע (א' אין בריוו כ', ז' 37, ה' אין בריוו נו, ז' 89, א' אין בריוו פ"ה, ז' 131). פּאַר דעם אַריגינאַל האָבן די הערות אַן עיקרדיקן באַשטימט, וויבל הויך דעם וואָס זיי זענען געווען אַ סגולה צו „פּשן“ דעם ספּר פּאַרן פּרומען זיינענער, האָבן זיי באַזאָרפּט באַוווּזן, אַז דאָס וואָס דער מחבר זאָגט וועגן דער חסידישער שיטה האָט ער ניט אויסגעקלערט, נאָר גע-נומען טאַקע פּון זייערע אייגענע ספּרים. פּאַר די צייעקן פּון דער ייִדישער אויסגאַבע זענען די הערות איבעריק, דעריבער האָבן די אַרויסגעבער זיי ניט אַרבינגעגעבן. — עס איז מ'זאָגט נאָך מוסיף צו זײַן, לויט דובנאָוון (תולדות החסידות, ז' 397), אַז די הערות אין מ'ג'ט זענען אַ וויכטיקער הילפּסמיטל פּאַר דער טעקסטקריטיק פּין דער חסידישער ליטעראַטור, וויבל פּערל דאָס פּאַר זיך געהאַט די ערשטע דרוקן פּון די חסידישע ספּרים וואָס זענען איצט יקרי המציאות (אין די שפּע-טערדיקע אויסגאַבעס זענען געוויסע ערטער, וואָס פּערל ברענגט, אויסגעלאָזט, מעגלעך טאַקע אונטער דער השפּעה פּון דער סאַטירע אין מ'ט).

³ אין דער אויבן דערמאַנטער שריפט „דברי צדיקים“ טוט סאַקע איינער פּון די בעלי-

דער מחבר וואָס חתמעט זיך עובדיה בן פתחיה גיט זיך אַרויס פֿאַר אַ הייסן חסיד („המתגורר בין כל הצדיקים וגדולי הדור“ – שרייבט ער וועגן זיך אויפֿן שער-בלאָט). ער האָט געזען, אַז חסידות פֿאַרשפּרייט זיך אַלץ מער אין דער וועלט און עס באַווייזן זיך פֿסדר אַלץ נייע ספֿרים צו פֿערנען דעם עולם דעם נייעם דרך אין עבודת השם, דאָך געפֿינט ער איין, אַז עס זיינען פֿאַרביבן גאָר אַ סך פֿאַרבאָרגענע זאַכן, וואָס מוזן אַנטפלעקט ווערן. השם יתברך האָט אים געשאַנקען די זכיה צו זיין ביי אַלע צדיקים און גדולי הדור, און זיי האָבן אים שטאַרק מקרבֿ געווען. דאָס איז אַנדאָי ניט אומזיסט, ווייל קיין געלט האָט ער זיי ניט געגעבן, דעריבער איז געווען געווען אַ באַזונדער מיין דערבני, אַז דורך אים זאָל ווערן פֿאַרשטאַרקט די „אמונת חכמים“. און טאַקע איין מאָל איז צו אים בדרך נס אַריינגעפֿאַלן אין די הענט אַ פֿתבֿ – דעם פֿתבֿ האָט דער בעשט בכבודו ובעצמו געהאַט פֿאַר אים אָנגעגרייט אויף אַ באַשטימטן אָרט – וואָס גיט אים דעם פֿוח צו זיין אַ רואה ואינו נראה. אַזוי קומט ער אַריין ניט געזעענערהייט אין די הויפֿן פֿון די „גוטע יידן“, זעט אַלצדינג וואָס זיי טוען, ווערט געוויר אַלע זייערע סודות. אויף דעם שטייגער האָט אים אָפּגעגליקט איבערצושרייבן אַ גאַנץ פּעקל בריוו פֿון פֿאַרשיידענע מענטשן, מקורבים פֿון גוטע יידן – און אַט די דאָזיקע בריוו דרוקט ער אין דעם ספֿר, „כדי צו אַנטפלעקן פֿאַר דער וועלט פֿאַרבאָרגענע זאַכן וואָס האָבן אַ גרויס וויכטיקייט פֿאַר דער וועלט“ (דברים העומדים ברומו של עולם). ער שווערט זיך, אַז ער האָט קיין זאַך ניט איבערגעמאַכט אין די דאָזיקע בריוו און האָט חס-ושלום קיין זאַך ניט אויסגעטראַכט, און, הגם מיר ווייסן פֿון רבנו נחמנען דעם בעשטס אייניקל, אַז שקר איז נאָר מיטן מויל, אָבער ניט בכתבֿ, האָט ער אָבער דערמיט געמיינט געווען נאָר צדיקים און גדולי הדור. ער, דער מחבר, האַלט נאָך ניט אויף דער מדרגה, דעריבער איז ער שטאַרק אָפּגעהיט ניט צו זאָגן קיין ליגן.

די דאָזיקע זאַצן זיינען פֿאַרן מביין גענוג צוויידייטיק, אָבער דער וואָס גייט צו צום ספֿר ניט צוגעגרייטערהייט קאָן באמת זיך ניט אַנשטויסן, אַז מען וויל אים דאָ אָפטן אַ שפיצל, און עס ווערט ביי אים רעכט אויפֿצונעמען דעם ספֿר ווי אַ חיבור פֿון אַן אמתן חסיד. ⁴

הויפּוּח, וואָס האַלט, אַז דער „מגלה סמירין“ איז אַ הייליקער ספֿר, זיך פֿאַררופֿן אויף די ראשי-תיבות אין אָנהייב פֿון דער הקדמה. זע אויך די ציטירטע אַרבעט פֿון י. ווינלענע, ז' XVII איה. אין י. אָפּטאַשוס „פּוילישע וועלדער“ (ווינלענע 1928, פֿאַרלאַג ב. קלעצקי), ז' 184 זאָגט

דער יונגער חסיד שמואל בלשון גוזמא: „געדענקט, מיר ביידע האָבן געלערנט דעם „מגלה סמירין“, געפֿינט אים אין יעדן „שטיבל“ און יעדער חסיד ווייסט, אַז דאָס איז אַן אַלט, הייליק ספֿר...“ אויף דעם אָרט האָט מיר אָנגעוויזן נ. מייזל.

⁴ אין דעם דערמאָנטן ספֿר „בוהן ציריק“ ברענגט פֿירל פֿטלעכע אָפּשצונגען פֿון ליענער וועגן דעם „מגלה סמירין“ אין דער פֿאַרם פֿון וויפּוּח. טייל ליענער האַרסן אים פֿאַר אַ הייליקן ספֿר, טייל ווידער דערקענען זיין אמתן כּוהת און פֿאַרמשפּטן אים ווי שאַרף אַפּיקורס'ש. ש. ל. רע פּאַפּאַרט שרייבט אין זיין נאָטיץ וועגן „בוהן ציריק“ אין „פרם חמד“ ד' (1839), ז' 45-57, אַז

די דאָזיקע בכיוונדיקע צוויידייטיקייט בלייבט אויסגעהאַלטן פּמעט אין גאַנצן ספֿר, און בלויז אין אייניקע בריוו, וווּ עס ווערן געבראַכט די רייד פֿון לומדים, ווערט אָפֿן גערעדט קעגן די צדיקים און קעגן דעם חסידישן גאַנג בכלל (די בריוו סח, סט, עו, עז). צו דער דאָזיקער פֿאַרשטעלעניש האָט אַ סך מיטגעהאַלפֿן די עצם העברעיִשע שפּראַך⁵ פֿון „מגלה טמירין“, וואָס איז פֿאַר זיך געוואָרן ביים מחבר אַ מעכטיק געצינג פֿון זײַן סאַטירע. דער ענין שפּראַך איז פֿאַר אים אַזוי וויכטיק, אַז ער גיט אים אָפֿ אַ באַזונדער אָרט אין זײַן הקדמה. אויך מפורז דעם שרייבט ער אין דעם זעלביקן צוויי-דייטיקן נוסח, אַזוי אַז פֿאַר אַ ייִדן וואָס לייענט די הקדמה פֿלי תּומו איז שווער צו פּסקענען, צי מיינט דאָס דער מחבר ערנצט, צי ער טרייבט לייצנות. בלויז פֿאַרן משפּיל איז געווען קלאַר, אַז דער מחבר האָט געוואָלט ווײַן, וואָס פֿאַר אַ עמי-הארצים חסידים זײַנען, ווי ווייט זיי קענען גיט קיין לשון-קודש און ווי אַזוי זיי קאַליעטשען די שפּראַך, וואָס איר ריינקייט (טהרת השפּה) איז פֿאַרן משפּיל דעם בעל-מליצה געווען די העכסטע מצווה. אָט די זינד קעגן דיקדוק אַליין זײַנען שוין געווען גענוג צו פֿאַרמיאסן חסידות אין די אויגן פֿון אַ ייִד אַ משפּיל. „איך האָב איבערגעשריבן — זאָגט ער — די מעשיות און די בריוו ממש אין דעם לשון, ווי איך האָב דאָס פֿון די בריוו... און הגם איך האָב געזען אַ סך מאָל בעוונותינו הרבים, אַז די לייצני הדור שפּעטן אָפֿ שטאַרק פֿון אַנשי שלומנו און זאָגן, אַז זיי קענען גיט שרייבן ווי ס'באַדאַרף צו זײַן לשון-קודש און זיי שרייבן תּמיד פֿול מיט טעותים און גרייזן ווי פּשוטע עמי-הארצים, פֿונדעסטוועגן האָב איך זיך באַטראַכט: מיר זעען דאָך בחוש, אַז מחמת זייער לייצנות פֿאַרן זיי גיט צו צדיקים ואן דערביי אונטן אין דער הערה אַ ציטאַטע פֿון ר' נחמן בראַצלאַווערס, ספֿר

וועדליג אים איז באַווסט, האָט פּערל אין אָט דעם ביכל איבערגעגעבן מיינונגען, וואָס ער האָט פֿאַקטיש געהערט פֿון מענטשן וואָס האָבן געלייענט דעם מג"ט (מען דאַרף געדענקען, אַז נאָר די נאַענטסטע מענטשן פּערלס האָבן בשעתו געקאָנט וויסן, אַז ער האָט עפעס אַ שטכות צו אָט דעם ספֿר): „ונווד לי פי המחבר לאַ בודא אותן מלבו רק כתב אותן פֿלי אשר הגיעו לאזויו“. אויך פֿון אנדערע מקורים איז קענטיק, אַז די פֿאַראינסערעסירונג מיטן ספֿר צווייטן די חסידישע קרייזן איז געווען בשעתו זייער גרויס. אַזוי למשל שרייבט א. ב. גאַטלאַבער אין זײַנע זכרונות (איבערגע-דרוקט ביי א. פֿרידקין, אַברהם בער גאַטלאַבער און זײַן עפֿאַכע. ווילנער פֿאַרלאַג פֿון פֿ. קלעצקין 1925), אַז ער האָט געלייענט מיט גרויס אינטערעס דעם „מגלה טמירין“ יונגערהייט, נאָך זייענדיק אַ חסיד (142—144). אַנב דאָרט גופּא דערציילט גאַטלאַבער, אַז פּערל האָט בכלל גע-האַט אויף אים אַ גרויסע ווירקונג, און דער איין שמועס, וואָס ער האָט מיט אים געפֿירט בעת זײַן באַזוך אין זײַן הויז אין טארנאָפּאָל, האָט באַשטימט דעם וויכטיגערדיקן גאַנג פֿון זײַן לעבן.

⁵ אַנב אין דער Jewish Encyclopedia (ב'X, ז' 641) שטייט, אַז דער מג"ט איז גע-שריבן אין דער שפּראַך פֿון ווהר (It was a clever parody in the language of the Zohar) קעניק, אַז דער געלערנטער מחבר פֿון דעם אַרטיקל האָט זיך אַפֿילו גיט מטריה געווען אַרייַן-צוקוקן אין ספֿרל פֿאַרן אַנשרייבן און האָט זיך פֿאַרלאָזן אויפֿן אַרמישן וואָרט „טמירין“ אין טיטל. — זאָס „גרינגע“ באַצײגט צו דעם ספֿרל וועט אונדז נאָך באַגענען וויכטיגער.

המדות": „די ליצנות לאזט ניט דעם מענטשן גיין צו צדיקים“]. און דעריבער זאגן איך, וואָס אַרט מיך זייער ליצנות? וואָס איז שוין, אויב מענטשן וואָס האָבן ניט קיין יהדות שפעטן אָפּ? איך וועל שרייבן אין דעם לשון, ווי עס שרייבן אלע צדיקים און אַנשי שלומנו, ווי עס איז אָנגעשריבן דער הייליקער ספר שבחי הבעש"ט און די הייליקע ספרים פֿון מוהר"ן און בפרט די הייליקע ספורי מעשיות...“ צווישן די בריוו אין „מגלה טמירין“ זינען אָבער אויך פֿאַראַן אַזעלכע, וואָס זינען געשריבן אין אַ בעסערן העברעיִש, אין דעם נוסח ווי עס פֿלעגן שרייבן יידן לומדים, און די שרייבערס זינען טאַקע געגענער פֿון חסידות. פֿערל האָט געוואָלט אונטערשרייבן אַט דעם אונטערשייד אין סטיל און באַ-וואַרנט דאָס טאַקע אויך אין דער הקדמה. וועלנדיק איינהיטן די מאַסקע פֿון אַ חסיד אַ קנאי, דערקלערט ער פֿאַרן חסידישן ליינער, אַז ער האָט דאָס געטאָן מיט אַ פֿיוון, פֿדי צו פֿאַרשעמען די לומדים... „מיטן אייבערשטנס הייליגן - שרייבט ער - איז דאָס פֿאַרשפּרייט צווישן אלע יידן, אַז אויב מען זעט, אַז עמעצער פֿון אונדזערע יידן שרייבט אין אַ לשון וואָס מען רופֿט עס צו געלעטערט, האַלט מען אים פֿאַר אַן אַפּיקורס...“ „דעריבער בעט איך ביי אַלע אַנשי שלומנו זאָלן לעבן, זיי זאָלן מיר ניט אויפֿוואַרפֿן, פֿאַר וואָס איך האָב איבערגעשריבן די בריוו פֿון די קליינגלייביקע און פֿון די האַלבע (מקטני אמנה ומהפּלאַגיאַן) ריכטיק אין זייער לשון, אַזוי ווי זיי האָבן געשריבן זייערע בריוו... איך האָב דאָס געטאָן, בכדי צו ווייזן דער גאַנצער וועלט דעם הילוק צווישן לשון אמת און לשון שקר.“

אַזוי האָט פֿערל מיט גרויס קונציקייט אויסגענוצט די שפּראַך גופּא ווי אַ געצינג פֿון זיין סאַטירע: דער חסיד האָט געמעגט מיינען, אַז מיטן לשון שקר איז געמיינט דער לשון פֿון די אַפּיקורסים, און דער משפּיל האָט באַלד פֿאַרשטאַנען, ווער עס איז דער שקרן אין דער עם-הארץ, וואָס האַלט דאָס באַנוצן גופּא אַ „לשון צח“ פֿאַר אַן אַפּיקורסות.

II

אויב מען מעג רעכענען, אַז דעם נאָענטן צייל זינעם צו מאַכן צו שאַנד און צו שפּאַט די חסידות האָט פֿערל דורך זיין קונציקער שפּראַך-אימיטאַציע דערגרייכט בשלמות, האָט אָבער, פֿון דער אַנדערער זייט, גראַד די שפּראַך פֿון „מגלה טמירין“ גורם געווען דערצו, אַז אין דער העברעיִשער ליטעראַ-טור-געשיכטע איז דאָס ווערק לאַ די וואָס ניט גענוג אָפּגעשאַצט געוואָרן, נאָר, מען מעג זאָגן, כמעט ווי פֿאַרזען געוואָרן. עס איז געוואָרן אַ בוך, וואָס אַלע רעדן וועגן דעם, אָבער גאָר ווינציק מענטשן האָבן געדולד איבערצו-לייענען עס ביון סוף. אויבן (הערה 5) איז שוין באַמערקט געוואָרן, ווי אַזוי די נאָטיץ פֿון דער „דזשוזש ענטטיקלאַפּידיאַ“ מכוח דער שפּראַך פֿון „מגלה טמירין“ באַווייזט, אַז דער מחבר אירער האָט דאָס ווערק ניט געלייענט. אָבער אויך דער נייער היסטאָריקער פֿון דער העברעיִשער ליטעראַטור.

5. ליאכאווער, איז צו קארג מיט ידיעות וועגן פערלס ווערק, און איז דערי-
בער ערלויבט צו פארפירן זיין לייענער. ער באצייכנט אמת ריכטיק יוסף פערלען
ווי דעם ערשטן סאטיריקער אין גאליציע, אבער פערל ווערט פאר זיך ניט
אפגעשאצט און בלייבט נאך דער פארגייער פון יצחק ערטער, וואס זאל האבן
אים ווייט אריבערגעשטיגט דורך זיין שעפערישער פאנטאזיע. דער „מגלה
טמירין“ ווערט פארצייכנט ווי א וויכטיקע אַנטיחסידישע סאטירע, אבער זיין
אינהאלט ווערט ניט אנאליזירט און אפילו ניט איבערגעגעבן, שוין אפגערעדט
דערפון, וואס עס איז אפילו קיין רמז ניטא אױף אַן אנאליז פון דעם סטיל.
אױף צו כאראקטעריזירן דאָס ווערק באַנוגנט זיך פֿ. ליאכאווער דערמיט, וואָס
ער ברענגט פֿון דער הקדמה די דערציילונג וועגן דעם, ווי אזוי דער פֿלומרשטיקער
מחבר, עובדיה בן פתחיה, האָט געפֿונען די פֿארבאָרגענע פתחים און דורך
דעם געקראָגן די סגולה צו ווערן אַ רואה ואינו נראה, און דערצו איז ער
מוסיף, אַז אין דעם גיסט איז געשריבן דאָס גאַנצע ווערק: „דאָס איז די
הויפטליניע פֿון דעם ספֿר, וואָס פֿון איר גייען אַרויס אַ סך לייניעס, זיטיקע
שטעגן, און אַלע נירן זיי צו די ווונדערװעגן פֿון די חסידים.“⁶ דער
לייענער פֿון „מגלה טמירין“ וועט גרינג אַנינוען, אַז אין אַט דער כאַראַקטע-
ריסטיק איז, מילד גערעדט, בעצם גאַרנישט ניט געזאָגט, אַפּשיטא אַז עס איז
ניט דערווייזן דער זאָץ פֿון מחבר גופא (ז' 12), אַז אין פֿערלס ספֿרים איז
פֿאַראַן, אַ פֿינער הומאָר. עס אַנטפֿלעקט זיך אין די דאָזיקע ספֿרים אַפֿילו
אַ מין ליבשאַפֿט, אַ מין ליבע פֿון קינסטלער צו יענעם ווונדער, וואָס דער
שכל וויל באַליכטן זינע פֿארבאָרגענישן און פֿינצטערע ערטער און באַװיזן זיין
שאַנד פֿאַר דער וועלט.“ דאָס קען זיין אַלץ ריכטיק, אַבער עס בעט זיך כאַטש
אַן אילוסטראַציע דורך געהעריקע מוסטערן, אױב עס איז ניט געגעבן קיין
אַנאָליז פֿון דעם גאַנצן ווערק.

נאָר דערצו האָט קענטיק געשטערט דער שפראַכיקער לָבוש פֿון דעם
ווערק. לאַמיר זאָגן, אין אַ שולבוך אָדער אַ בוך פֿאַר אַליין-בילדונג, ווי
ליאכאווערס „תולדות הספרות“ וויל זיין, פאסט אפשר מער צו ברענגען מוסטערן
פֿון אַ גוטן סטיל, און אין דעם פרט איז נאָטירלעך ערטערס „הצופֿה לבית
ישראל“ בעסער. עס איז אַבער צו האָפֿן, אַז די אַקאַדעמישע פֿאַרשונג
פֿון דער העברעיִשער ליטעראַטור וועט דעם פֿעלער פֿאַריכטן און וועט
כוף-כל-סוף געבן אויך דעם ליטעראַרישן אַנאָליז און די עסטעיִשע אַפּשאַצונג
פֿון דעם העברעיִשן „מגלה טמירין“, ווי דאָס ווערק האָט פֿאַרדינט. מעג מען
דאָך רעכענען, אַז די שפּעטערדיקע שילדערונגען פֿון חסידישן לעבן און פֿון
די גוטידישע הויפֿן אין דער העברעיִשער און ייִדישער ליטעראַטור (בני
ערטערן, סמאָלענסקינען, ליינעצקין א״א) האָבן ניט ווינציק געשעפט פֿון

6 פ. לחובר, תולדות הספרות העברית החדשה (הוצאת „דביר“ תל-אביב תרפ״ט), ספר
שני, ז' 11-13. — אויך אין י. צינבערגס געשיכטע פֿון דער ליטעראַטור בני יזון, ב' VII, בוך 2,
ז' 283-288, קומט דער „מגלה טמירין“ ניט צו זיין רעכט.

פערלען. זאכלעך איז דער „מגלה תמירין“ געוויס איינער פון די וויכטיקסטע מקורים פאר דער געשיכטע פון די יידישע געזעלשאַפֿטלעכע באַוועגונגען. דער היסטאָריקער פון חסידות נעמט אים טאָקע אָן ווי איינעם פון די וויכטיקסטע אָריגינעלע היסטאָרישע מקורים, וואָס „גיט ביי אַלע סאָטירישע גוזמאות אַ געטרעב בילד פון דעם לעבן פון די צדיקים און חסידים אין אָנהייב 19טן י״ה“.⁷

און מיר האָבן טאָקע צוויי מחברים, וואָס האָבן געגעבן אויך אַ ליטע-ראַרישע אָפּשאַצונג פון דעם ווערק. דאָס איז קודם פֿל ש. ל. ראַפּאָפּאָרט (שי״ר), איינער פון די באַגרינדער פון דער מאָדערנער העברעיִשער ליטעראַטור-פֿאַר-שונג און פערלס אַ בן-דור און גוטער פֿרײַנד. ⁸ שי״ר באַנוגט זיך ניט מיטן אָנױז אויף דעם אינהאַלטלעכן ווערט פון „מגלה תמירין“, לויט זײַן מײַנונג ווערט דער געזעלשאַפֿטלעכער באַטייט פון דער דאָזיקער שאַרפֿער קריטיק פון די חסידישע מידות און מעשים געהעכערט דורך דער קינסטלערישער פֿאַרם. „אַ מענטש וואָס קען קײַן אַנדער שפּראַך ניט ווי העברעיִש — ז. ק. האָט נאָך ניט געזען אַזאַ ווונדערלעכן ספֿר, וווּ אַלצדינג גײט אַרויס פון אַן איינ-הײַטלעכן פֿלאַן און אַפֿי איז צוגעפּאַסט צו איין צוועק. איטלעכער בריוו לאָזט וויסן אַ נײַע זאָך, וואָס איז נײַטיק פֿאַרן גאַנצן ענין, איטלעכער מענטש וואָס איז געבראַכט אין די דערציילונגען בלייבט אויסגעהאַלטן אין זײַן כאַראַקטער און אין זײַנע גענג בײַזן סוף פון בוך.“ דער מחבר, זאָגט וויטער ש. ל. ראַפּאָ-פֿאַרט, האָט אונטערגעקאַפט און פֿאַרשטאַנען אָנצוצײכענען די טיפּישע שטריכן פון די חסידים, גאָר זײַער אָפּגעריסנקײַט פון דער וועלט און זײַער משונהדיק פֿאַרדרייטן קוק אויף רעאַלע זאַכן. „אַ פֿאַרגעניגן צו זען, ווי דער מחבר האָט געוואָסט צו שילדערן זײַער שטייגער צו פֿאַרגרעסערן יעדער קלײַניקײַט און דער-הײַבן אין הימל אַרײַן אַ נישטיקע זאָך...“ ווי אַ בײַשפּיל ברענגט ער די דערציילונג פון ר' זלמן ברעזניר וועגן דער עשירות פון גאַלאַצער גביר ר' בירך (בריוו קטו). די העכסטע מדרגה פון הומאָר דערגרייכט פערל, לויט זײַן מײַנונג, אין דער דערציילונג פון דעם רבינס „פֿאַלעם-בױגן“=שיסן אום 17טן בעומר (בריוו מה). ⁹ „דער מחבר האָט זײַ אַלע דורכגעפֿירט פֿאַר אונדזערע אויגן ווי פֿאַר אַ שפּיגל, וואָס איטלעכער מענטש וואָס קוקט אין אים אַרײַן זעט פון דער ווינטנס, וואָס עס טוט זיך דאָרט פֿאַר זײַנע אויגן. איטלעכער לײַענער איז געצוואַנגען מודה צו זײַן, אַז דער מחבר איז אַ גרויסער מײַסטער אין דער קונסט פון מאַלעריי, עס פֿעלט קײַן איין שטריך ניט.“¹⁰ אויך אויף דער

⁷ ש. דובנוב, מלוח: החסידות, ז' 397.

⁸ אין „בכורי העתים“, ב' XII (1831), ז' 175 א'ו אין אין „כרם חמד“, ד (1839).

ז' 45—57.

⁹ „כרם חמד“, דארט.

¹⁰ „כרם חמד“, דארט.

קונציקייט פֿון דער שפראך פֿארמיידט ניט ראפֿאפֿארט אַנצווניזן. „זיי רעדן אַלע אין דער שפראך, ווי זיי זינען געווינט צו שרייבן זייערע ספרים און בריוו. ער האָט זיך אַזוי געקליגט אין זייער זשאַרגאָן [בלשון עלגים שלהם]... און אין אויסשטעלן די מעשיות פֿון זייערע מופֿתים און ניסים... אַז אַ סך פֿון זייערע חברים וועלן אָן ספק אַ טעות האָבן פֿון ערשטן בליק און וועלן אַרזינגעמען אָט דעם ספר צווישן זייערע ספרים... ווער זשע וועט זיך קאָנען איינהאַלטן פֿון געלעכטער, זעענדיק זייער צעקאַליעטשעטן לשון אין אַ סך ערטער?"¹¹

דאָ האָבן מיר די ערשטע אָפּשאַצונג פֿון „מגלה טמירין" פֿון לייטע-ראַרישן שטאַנדפונקט. און אויב מען זאָל אָננעמען ש. ל. ראפֿאפֿארטס אָפּשאַצונג פֿאַר אַביעקטיוו ריכטיק, קומט דאָך אויס, אַז ניט גענוג וואָס דאָס ווערק איז בשעתו געווען אַ געראַטענער און ווירקעוודיקער פּאַמפֿלעט, נאָר עס מוז אויך פֿאַררעכנט ווערן פֿאַרן ערשטן אַריגינעלן קונסטווערק אין דער נייער העברעיִשער בעלעטריסטיק. און דאָס זאָגט טאַקע בפֿירוש דער פֿאַרשער פֿון דער העברעיִשער לייטעראַטור פּראָפֿ ישראל דאָוידזאָן, איינער פֿון די ערשטע בר-סמכאס אויף דעם געביט, אין זיין ווערק וועגן פּאַראָדיעס אין דער ייִדישער לייטעראַטור: „דער „מגלה טמירין" איז ניט בלויז אַ סאַטירישע פּאַראָדיע, ער איז אויך אַ ראָמאַן; פֿאַקטיש דער ערשטער רעאַליסטישער ראָמאַן אין העברעיִש, הגם עס פֿעלט אין אים דער עלעמענט פֿון לייב און די פֿאַרם וואָס מען גיט געוויינטלעך ביכער פֿון בעלעטריסטיק."¹²

אין דאָוידזאָנס ווערק (זו' 61—73) געפֿינען מיר טאַקע אַן אַדעקוואַטע לייטעראַרישע אָפּשאַצונג פֿון „מגלה טמירין" מיט אַ כאַראַקטעריסטיק פֿון סטיל און שפראַך.¹³ מיט אַן אַנאַליז פֿון דעם כאַראַקטער פֿון די ווירקנדיקע פּאַר-שוינען. „דער אמתער ווערט פֿון דער סאַטירע — רעזומירט דער מחבר — איז די אויסגעצייכנטע פּאַרטערטירונג פֿון טיפּ. פּערל איז ניט געווען קיין פּשוטער אָבסערוואַטאָר, ער איז געווען אַ קינסטלער. מיט דעם פֿרוכפּעריקן כוח-הדמיון פֿון אַ פּאַעט אָטעמט ער אַרײַן לעבן און באַוועגונג אין זײַנע טיפּן."¹⁴ נאָר אין די קרייזן פֿון די איצטיקע העברעיִשע שרייבער הערשט משמעות

¹¹ בכורי העתים, דערט.

¹² Parody in Jewish Literature by Israel Davidson, New-York 1907, p. 63.

¹³ אַ חירוש איז אַגב, וואָס דאָוידזאָן האָט אָנגעצײלט ס׳ה 51 ייִדישע רײווענונגען, (idioms) אין ט׳ג 62 פֿון זײַן ווערק, הערה 8). אין די ווייטער געבראַכטע סטילמוסטערן וואָס זײַנען דאָך נאָר אַ קליינער אָפּקלײב, וועט דער ליינער געפֿינען איבער דרײַ צענדלינג אַזעלכע ייִדישע אויסדרוקן.

¹⁴ אין דער רוסישער בילאָגע צו „הפרמל" 1861, נ׳ 19—21, איז אָפּגערודקט אַ ביאָגראַפֿיע פֿון יוסף פּערלען (ארויסגענומען פֿון Busch's Kalender, 1847), ווי עס ווערט אויך איבער-געגעבן דער אינהאַלט פֿון „מגלה טמירין" (אין נ׳ 20).

א פארקערטע מיינונג. אט האט למשל נישט לאנג ג. סאקאלאו בנא געלענגנהייט 15 געפסקנט, אז דער „מגלה סמירין“ געהער צום סוג פאראדיעס, „שהוא יותר מלאכה מאשר חכמה“, אדער ווי מען וואלט דאס געקאנט זאגן אין יידיש: מער קונץ ווי קונסט. ער גלייכט אים צו צו דער פאראדיע „מסכת פורים“. דא האט ווידער אמאל דער איינדרוק פון דער שפראך געשטערט צוצוקומען צום תוכן. ווארעם עס איז דאך נישט שווער צו זען, ווי אנדערש אין תוך עס איז דער מג"ט פון דעם מין פאראדיעס ווי „מסכת פורים“ אדער די סאציאל-ליסטישע „תפילה זכה“. אין אט די פאראדיעס ווערט אין דער ערנצטער און געהויבענער שפראך פון די הייליקע ספרים גערעדט וועגן וואכעדיקע אדער פוסטע און לעכערלעכע זאכן אדער עס ווערן גאר אפיקורטישע און רעוואליו-ציאנערע געדאנקען אנגעטאן אין לבוש פון תפילות און ימים-נוראימדיקע פיוטים. אין ביידע פאלן איז די ווירקונג אויסגערעכנט אויף דעם ריטיקן ווידעראנאנד צווישן אינהאלט און שפראכיקן אויסדרוק. אין „מגלה סמירין“ אבער איז די שפראך, וואס אין איר איז דאס ווערק געשריבן, אנגעמאסטן און דער סביבה, וואס ווערט געשילדערט. דאס איז איר העברעישישע שפראך. פערל האט דא באנוצט דעם גאנג, וואס יעדער אנדער רעאליסטישער קינסטלער באנוצט. אויך מענדעלע מוכר-ספרים האט ערטרווייזט גענוצט יידישע ווערטער צי גרייזיקע העברעישישע ריידווענדונגען אין זיינע העברעישישע ווערק. 16

III

דער שפראכיקער לבוש פון דער העברעישישער ווערטישע פון „מגלה סמירין“ איז בכך געווען א שטער דערין, אז די ליטעראטור-פארשער זאלן דערזען זיין קינסטלערישן ווערט. אין דער ביז איצט לחלוטין אומבאקאנטער יידישער ווערטישע, וואס ישראל וויינלעז האט געפונען און וואס דער ייזוא גיט זי איצט ארויס, וועט יוסף פערלס שרייבער-טאלענט זיכער קומען צו זיין רעכט און צו דער געהעריקער אפשטאונג. דא וועט באמת דאס פארמיאוסטע און פארקאמטע מאמע-לשון אפצאלן „א טובה פאר א רעה“. פערל פאר זיך איז געוויס נישט געווען קיין „יידישיסט“, מסתמא נישט אפילו אין דעם זינען ווי מענדל לעפין. זיין קוק אויף יידיש ווי א שפראך האט זיך נישט אפגעשיידט פון דעם קוק פון דעם משפילישן רבין, משה מענדלסאן. ער האט בפירוש געהאלטן, אז יידיש איז נישט מסוגל פאר הויכע ענינים. ער ווענדט זיך צו יידיש נאר, ווען עס קומט אויס זיך מטפל צו זיין מיט נידעריקע און אומ-אנגענעמע זאכן. מיר האבן פאר אונדז דעם כתב-יד פון א דרשה, 17 וואס

15 אין זיין ארטיקל „אירוניה“ אין זשורנאל „מאננים“, תרצה, חוב' ב', ז' 180.

16 אמת, ער האט דערפאר געכאפט א הארבן אויסרייז פון זיין קריטיקער יוסף קלויזנער;

טעות גדולה היא לכתוב טעות גדולה. זע „רוחות מנשבות“, הוספה צו עורא גאלדינס ז"ב „הומן“, יארשע 1896.

17 דעם פיי האט י. ווינלעז קאפירט פארן ארכיוו פון ייזוא פון דעם אריג נאל וואס

פערל האָט געהאַלטן אין דער טאַרנאַפּאַלער נייער שול' זומער 1838 (פרשת נצבים תקצח) בשעת דער מחלוקת פֿון די דאָרטיקע אָרטאָדאָקסן קעגן דעם נייעם רב שלמה לייב ראָפּאַפּאָרט (שי"ר). פערל האָלט די דרשה אין ייִדיש, און ער פֿאַרענטפֿערט זיך באַלד: „עס וועט אייך דאָ אויף מיר צוויי זאכען קשה זיין. ערשטענס, איך האב תמיד אויף דייטש געפרעדיגט אונ' איצט וויל איך ייִדיש פרעדיגען“... נאָך דעם ווי ער טייטשט אויס אייניקע פסוקים פֿון תנך און אַ פּאָר מאמרים פֿון תלמוד און ברענגט אַ פּאַסיקן משל, ענטפֿערט ער אַזוי אויף דער ערשטער קשיא: „דיא אַלע דרשות וואס איך האָב פֿריהר געזאגט זענען געווען אין פֿלד זאכען, וויא קיין ספנה איז דרבייא נישט געווען, האָב איך געזאָגט אין איין עדעל' לשון. איצט אבער וויל איך רעדען פֿין דעם מחלוקת אין שטאד, וואס זיא איז געפֿעהרליך. אונ' דרצו האב איך דאס מעהרסטע צו רעדען מיט דיא בעלי המחלוקת. מיט דיא מוז מען רעדען זייער לשון גראב. איין עדעל' לשון פֿיהלען זייא נישט. איברדעם וויל איך היינט אויף ייִדיש פרעדיגען אונ' דער עולם אפילו וואָס קעהר נישט צו דיא בעלי מחלוקת, וועלען מיר עס אויך נישט פֿר איבעל האבען, וואס איך וועל מיט זייא אויף דעם לשון רעדען, ווארין איך האלט אַ מחלוקת פֿר א ספנה, מוז מען פֿאַ- פּראַסטי שמוסן“.

בני אַזאַ קוק אויף דער ייִדישער שפּראַך און — וועדליג מיר האָבן אויבן געזען און ווי מיר וועלן עס אויך ווייטער זען ביים אַנאַליז פֿון דעם ייִדישן „מגלה טמירין“ — ביי דעם אינטערעס און געשמאַק, וואָס פערל האָט בכלל געהאַט צום ענין שפּראַך, איז ניט איבעריק צו שטעלן די פֿראַגע: וואָס האָט אים בכלל באַווויגן צו שרייבן אין ייִדיש ליטעראַרישע ווערק? און עס זיינען טאַקע אַרויסגעזאָגט געוואָרן ספֿקות וועגן די ייִדישע כתבֿים וואָס ווערן איצט אַרויסגעגעבן, צי זיי שטאַמען פֿון פערלס פען. י. ווינלעז וואָס האָט געהאַלטן אין האַנט אַלע כתבֿ-ידן פֿון פערלס ביבליאָטעק איז אָבער זיכער דערין.¹⁸ די כתבֿ-ידן זיינען, אמת, ניט געשריבן מיט פערלס אייגענער האַנט, נאָר ער האָט געהאַט אַן אייגענעם איבערשרייבער וואָס האָט קאָפּירט אַלע זיינע שריפֿטן, און בתוכם אויך די ייִדישע, און עס איז אויך ניט צו זען אין זיין קרייז אַ מענטשן וואָס זאָל זיין פֿעיק אַזוי, אין אַזאַ מיטטערישער פֿאָרם איבערצוועזן דעם „מגלה טמירין“ אין ייִדיש, ווי מיר האָבן דאָס פֿאַר זיך. היינט די אַריגינעלע נאָוועלע „גדולת ר' וואָלף מטשארני אסטרה“ (אָפּגעדרוקט אין דער אויסגאַבע פֿון יוואָ ז' 221-244) און די איבעריקע ווערק אין ייִדיש, וואָס וואָרטן נאָך אויף זייער אַרויסגעבער, זיינען דאָך דער

געפֿינט זיך אין דער פערל-ביבליאָטעק אין טאַרנאַפּאַל. גענויער וועגן דער דרשה, זע י. ווינלעז, די ציטירטע אַרבעט, ז' VII א"וו.

¹⁸ זע י. ווינלעז'ס נאָטיץ אין א. קליינמאַנס ייִדיש-ליטעראַרישן קאלענדער, לעמבערג 1921.

אויך אין אַ שפּעטערדיקער מיטטיילונג צום יוואָ.

רעזולטאט פֿון אַן אינטענסיווער ליטעראַרישער אַרבעט. ווי אַזוי נעמט זיך
 בײַ אַזאַ ביטול צו דער שפּראַך דער חשק און דער כּוח דערצױ?
 אמת, די אַנטיחסידישע שרייַטן האָבן געקאָנט זײַן באַשטימט פֿאַר
 דעם „פּראָסטן“ עולם, וואָס דער העברעיִשער „מגלה טמירין“ איז פֿאַר אים
 ניט צוטריטלעך. דער חסידיזם האָט אין פּערלס אויגן טאַקע געקאָנט אויסוויזן
 פֿאַר אַ גרויסער סכּנה, לכּל הפּחות ניט קלענער ווי די מחלוקת וועגן דער טאַר-
 נאַפּאַלער רבנות, און ממילא האָבן מיר אויך דאָ דעם פֿאַל, ווען מען מוז
 מיטן עולם „שמוסין פּאַפּראָסט“ אַ שוועריקייט אָבער שטעקט אין דעם פּאַקט,
 וואָס די ייִדיש געשריבענע ווערק זײַנען ניט פֿאַרעפֿנטלעכט געוואָרן, הגם זײ
 זײַנען, ווי מען מעג משפּטן לױט דעם אויסזען פֿון די כתב-ידן, געווען
 צוגעגרייט צום דרוק. מיר ווייסן ניט די סיבות וואָס האָבן אָפּגעהאַלטן פּערלען
 פֿון אָפּצודרוקן די זאַכן; צי איז דאָס געווען די עלטער זײַנע, צי ער האָט
 פשוט שוין ניט באַוווּן אויסצופֿירן דעם פֿלאַן וואָס ער האָט געהאַט? אַגבּ,
 די שרייַטן זײַנען קענטיק אָפֿילו ניט פֿאַרשפּרייט געוואָרן אין געשריבענע
 קאָפּיעס, ווי עס האָט אַ מאָל געטראָפֿן מיט ווערק פֿון משפּילים אין ייִדיש,
 וואָס די מחברים האָבן ניט געקאָנט אָדער ניט געוואָלט בשעתם זײ אָפּדרוקן,
 אַ שטייגער ווי ריבֿלס „הפּקר-וועלט“. לכּל הפּחות מיר ווייסן גאַרנישט וועגן
 אַזעלכע געשריבענע קאָפּיעס פֿון פּערלס ייִדישע כתבים. דער זיכערער פּאַקט
 וואָס מיר האָבן פֿאַר זיך איז, אַז פּערל האָט געשריבן גאַנצע בענד ייִדישע
 כתבים און האָט זײ באַהאַלטן בײַ זיך אין אַלמער. צי באַרעכטיקט דאָס ניט
 די השערה: אפֿשר האָט פּערל געשריבן זײַנע ייִדישע ווערק פשוט פֿון זײַן
 אייגענער הנאה וועגן, צוליב דער באַדערפֿעניש צו שאַפֿן אין מאַמע-לשון,
 ניט געקוקט דערויף וואָס דער משפּילישער שכל האָט דעם לשון פֿאַרמאוסט
 און פֿאַרוואָרפֿן? די דאָזיקע השערה קאָן אפֿשר באַשטעטיקט ווערן דורך דעם
 „אַנטיגנוס“, וואָס איז אין פֿלוג, ווען מען זאָל משפּטן לױט דעם פֿראַגמענט,
 וואָס י. ווינגלעז האָט פֿאַרעפֿנטלעכט,¹⁹ ניט געווען באַשטימט פֿאַר אַ פּאַמפֿלעט,
 נאָר זעט אויס צו זײַן אַ היסטאָרישער ראָמאַן, בכּן אַ שאַפֿונג מיט אַ ריין
 ליטעראַרישן צוועק (אמת, ניט אין גאַנצן פֿריי פֿון סאַטירישע רמזים).²⁰ אויף
 צו באַשיידן אַט דעם ספֿק דאַרף מען, פֿאַרשטייט זיך, דורכשטודירן דעם
 גאַנצן ייִדישן עזבֿון פּערלס.

¹⁹ אין אויבן ציטירטן ייִרֿליט' קאלענדער 1924.

²⁰ י. ווינגלעז איז מער, אַ „אַנטיגנוס“ איז אַן איבערזעצונג פֿון זבֿטש (אין פּרלס
 מאַנסקריפט שטייט, אַז עס איז צוויסגענומען פֿון אַן אַלטן פֿיי וואָס איז צוויי צו ערשט אין
 ענגליש). עס מאַכט אָבער דעם אַבנדרוק פֿון אַן אַריגינעלער שפּאַנונג (דער אַנווייז אויפֿן ענגלישן
 פֿיי איז מסתמא נאָר אַ סטיליסטישע באַפּונג). באַשטימען דאָס אויף געוויס וועט זיך נאַטירלעך
 לשאָן נאָר דורך אַ שטודיום פֿון דער גאַנצער דערציילונג. בכל אופֿן, אָפֿילו אויב עס זאָל זיך צוויי-
 ווייבן, אַז דער סוזשעט איז אַן אַנטליענער, איז די באַארבעטונג דורכאויס אַ פֿרייע, אין דעם
 אייגנטימלעכן פּערלשן סטיל.

על פל פנים איינס איז קלאָר, אז פערל האָט איבער זיין יידישער שפראַך געאַרבעט, ווי עס אַרבעט געוויינטלעך אַ שרייבער איבער זיין שפראַך, וואָס ער האָט זי ליב. און יידיש איז אונטער זיין פען גאָר ווייט פֿון צו זיין אַ „מיאוסע בליי“ וואָס טויג נאָר פֿאַר אַ גראָבער מלאַכה. עס איז אַן אמת לייטעראַרישע שפראַך וואָס איז כּסוגל אויסצודריקן די פֿינטטע ניואַנסן פֿון געדאַנק און געפֿיל. ווי מיר וועלן ווייטער זען פֿון דעם פֿאַרגלעך צווישן העברעיִשן און יידישן טעקסט פֿון „מגלה טמירין“, איז פֿערל אין זיין קאַרעקטן יידיש געווען ביכולת צו דערגרייכן דעם זעלביקן (און אויב מען וויל, אפשר נאָך אַ שטאַרקערן) עפֿעקט אין דער פֿאַר אים געוונטשענער ריכטונג, ווי אין דעם בפּיוון פֿאַרדאַרבענעם העברעיִש, ממילא איז דער עסטעטישער ווערט פֿון דער שאַפונג דורך דער יידישער איבערזעצונג געהעכערט געוואָרן.²¹ די באַציונג פֿון דעם משפּיל צו זיין אייגענעם ווערק האָט אָבער גורם געווען דערצו, אז עס איז הונדערט יאָר געבליבן באַגראָבן אין ספֿרים-אַלמער און שטייט אויף תּחית-המתים ערשט צו זיין הונדערטיאָריקן יובֿל, אין אַ צייט, ווען דער ענין גופּא וואָס עס באַהאַנדלט האָט שוין אין אַ גרויסער מאָס אָנגעוואָרן זיין אינהאַלטלעך באַטייט, איז שוין ניט ביכולת צו פֿאַרכאַפֿן דעם לייענערס געמיט, ווי דאָס וואָלט געווען אין דער צייט, ווען עס איז געשריבן געוואָרן. און האָט אַן אינטערעס נאָר פֿאַר ליבהאַבער פֿון יידיש, ווי אַ פֿינער שפראַך-מאַנומענט.

IV

מיר ווילן איצט וואַרפֿן אַ קורצן בליק אויפֿן אינהאַלט פֿון די צוויי שריפֿטן וואָס ווערן אָפּגעדרוקט אין דער אויסגאַבע פֿון ייוואָ: „מגלה טמירין“ און „גדולת ר' וואָלף מטשארני אָסטרה“.

דער „מגלה טמירין“ באַשטייט פֿון 151 (קנא) בריוו און אַ „סיום“. ווי שרייבערס פֿון די בריוו טרעטן אַרויס ס״ה 26 פֿאַרשויענען, פֿון זיי 14 מיט 1 בריוו, 3 מיט 3, 1 מיט 4, 2 מיט 5, 1 מיט 6, 1 מיט 8, 1 מיט 9, 1 מיט 12, איינער מיט 37 און 1 מיט 41; חוץ דעם איז איין בריוו, דער לעצטער, געשריבן פֿון אַ גאַנצער גרופּע („וואָס פֿאַרן קיין ארץ ישראל“). די בריוו שטאַמען פֿון צוויי גרופּעס חסידים, וואָס געהערן צו צוויי קאָנקורירנדיקע רביים, דעם זאָלינער און דעם דישפּאַלער. דער גרעסטער טייל בריוו פֿאַלט

²¹ אין דער ברטשער „יוסף פֿערל“ פֿון א. ברעסלער (וואַרשע 1899), וואָס איז אַנגב בשׂתה היפּש געלייענט געוואָרן אין אַרבעטער-קריזלעך ווי אַ פּראָפּאָגאַנדע-שריפֿט פֿאַר בילדונג באַמערקט דער מחבר וועגן „מגלה טמירין“: „איבערגעבין אין שזארגאן דיא קונסט פֿון דער שפראַך אונט דעם טאלאנט צו קענין אין בריעף, וועלכע האבען א אויפֿבנידונג פֿאַן אפֿאנג ביז אום ענדע, איינפֿאַסען דיא אללע נארישקייט אונט פֿאַלשקייט פֿאַן דעם חסידישען גאַנג אונד עס זאלל אויט-זעהען פונקט וויא אַ ערצעהלונג, דיעזעט איבערגעבין זענין מיר ניט אימשאַנד“. א. ברעסלער איז געווען גערעכט, נאָר עס איז אים ניט צו פֿאַרענקען: דאָס צו טון איז געווען אין שטאַנד נאָר פֿערל אליין.

אויס אויפן חלק פון דער זאלינער גרופע (113 בריוו), און די הויפטשריטבערס זינען: דער גבאי פון זאלינער רבין, דער הויפט-אינטריגאנט זעליג לעטי-טשעווער (41 בריוו), און זיין קאָרעספּאָנדענט זינגול ווערכיעווקער (37). אין די בריוו ווערן דערמאָנט נאָך אַנדערע פּאַרשוינען: רביים, חסידים, בעלי-בתים, אַ משפּיל, פּריצים. פֿון דעם זאלינער רבין אַליין איז פֿאַראַן נאָר איין רעקאָמענדיר-בריוו פֿאַר משולחים צו קלייבן געלט (קכו).

דער אינהאַלט פֿון די בריוו איז בדרך כלל די פּאָליטיק פֿון די רבישע הויפֿן, ווי אַזוי צוצוציגען נייע אָנהענגער, באַקעמפֿן געגענערס, אָפווענדן סכּנות און שאַפֿן וואָס מער הכנסות פֿאַרן רבין. די בריוו פֿון איטלעכער גרופע האָבן זיך זייער הויפטסוושעט וואָס ציט זיך דורך אַלע בריוו, דורכגעפֿלאַכטן מיט פֿאַרשיידענע זיטיקע אינטריגעס, און צום סוף קרייצן זיך די צוויי גרופעס אין דעם קאָמף צווישן די רביים פֿאַר השפּעה און מאַכט.

דער הויפטסוושעט פֿון דער זאלינער גרופע בריוו איז די ידיעה וועגן דעם, אַז עס האָט זיך באַוויזן אַ בוך וועגן חסידות געשריבן אין דניטש, וואָס דערציילט רשעות אויף די חסידים און זייערע צדיקים און זאָל האָבן „אויפֿגיבערטי אַלי פּריצים וואָס לייאָנן עס, אונז זייא ווילן עס אויף שלימזל גאָר איבערזעצין אויף פּויליש“ (בריוו ג'). און דעם רבינס גבאי גיט אויף זייע קאָרעספּאָנדענטן אויפֿצוזוכן דאָס דאָזיקע בוך און ברענגען עס צום רבין, בכדי ער זאָל קענען זיך אָפּרעכענען מיטן בוך און מיט זיין מחבר. דאָס אַרומזוכן דאָס בוך גייט דורך דעם גאַנצן „מגלה טמירין“. די חסידים מוזן שיקן אַ מענטשן אַזש קיין „קורדאָן“, ד"ה קיין עסטרייך (דער פֿלאַץ וווּ די רביים פֿון „מגלה טמירין“ ווירקן, איז רוסיש-אוקראַינע), און ערשט אין בריוו קט קאָן דער שליח מעלדן, אַז ער האָט דאָס בוך געקראָגן און שיקט עס אַרויס צום רבינס גבאי. פֿאַראַלעל מיט אַט דעם הויפטסוושעט גייט דורך אין די בריוו פֿון דער זאלינער גרופע אַ גאַנצע קייט פֿאַרשיידענע אינטריגעס: רכילותן, מסירות, פּרווון פֿון שאַנטאָזש, געפֿעלשטע דאָקומענטן, מחלוקת וועגן רבנות, שידוכים, פֿאַרקויף פֿון חסידישע ספֿרים אַאֲז״וו אַאֲז״וו. עס שטעלט זיך פֿאַר אַ רעאָליסטיש בילד פֿון אַ ייִדישן קליינעם שטעטל מיט זייע פרנסות און מיט זיין גאַנצן פֿירעכץ, אָבער איבער אַליץ הויערט דער שאַטן פֿון דעם בוך, ²² פֿון דעם פֿרעמדן „רוחשין“ בוך, וואָס טראַגט אין

²² ש. דובנאָוו (ייִזש-בלעטער, I, 4—8: „דער ערשטער קאָמף פֿון השכלה קעגן חסידות“) זיינט, אַז מיטן בוך אין מג"ט האָט פּערל געהאָט אין זינען די שרייבט: Über das Wesen der Secte Chassidim, aus ihren eigenen Werken gezogen im Jahre 1816 (פֿאַרצייכנט אין זיין מולדות החסידות, ז' 379 א"ו אונטערן נומ' 19). דאָס קאָן מיגלעך זיין פּונקט ווי עס איז ניט אָפּצווענדן דובנאָוויס השערה (דאָרט גופּא), אַז די שרייבט שטאַמט פֿון פּערלען גופּא אַיער פֿון זיין קרייז. אָבער די דאָזיקע שרייבט איז דאָך פֿאַרשפּרייט געוואָרן נאָר ווי אַ פּהביד, ממילא איז געוויס די שילדערונג פֿון זעב רוסב, וואָס יז האָט געמאַכט ניש די „פּריצים“, נאָר אַ בעלעטריסטישער צופּוך. אַגב, איין פּאַרשוינן אין „ביתן צדיק“, משה, וואָס

זיך אומבאוויסטע ספנות פֿאַרן גאַנצן כּלל חסידים און שרעקט זיי מיט זיין סודותדיקייט. „דער אינטערס איז גאַר קיין קאַטאַוויס נישט“, איז פּסדר מוזו דער גבאי זינען לייט און פֿאַדערט פֿון זיי, זיי זאָלן איינלייגן די וועלט און אַרויסגעפֿינען דאָס בוך און דעם מחבר.

און דאָס בוך טרייבט מיט זיי „רוחישע“ שפּיצלעך: אַט האָבן זיי עס, און אַט גלייטשט עס זיך פֿון זיי אַרויס און טוט זיי אָן הרפות און ליידי. שוין אין צווייטן בריוו קאָן דעם גבאים פֿלייטיקסטער קאַרעספּאַנדענט מעלדן, אַז ער האָט דאָס בוך: מען האָט עס אַרויסגעגנבֿעט פֿאַר אים ביים פּריץ. נאָר היות ווי ניט ער און ניט זיין איידעם, וואָס ער האָט אים דאָס בוך געוויזן אויף מבינות, קענען ניט קיין דייטש, דערקענען זיי ניט, אַז דאָס איז דאָס „רעכטי בוך“ און לֶאָזן עס אַרויס פֿון די הענט. און מען קאָן זיך אויסמעלן, ווי גרויס עס איז דער פֿאַרדראָס, ווען זיי ווערן געוואָר דעם טעות (בריוו ד). שפעטער מוזן זיי לֶאָנג אַרומזוכן, פּטרן געלט און מל, ביז זיי קריגן עס סוף-כּל-סוף. אָבער אויך נאָך דעם ווי זיי האָבן דאָס שוין, לֶאָזט זיך אויס, אַז דאָס בוך איז שטאַרקער פֿאַר זיי, און ניט אומזיסט האָבן זיי זיך געשראַקן פֿאַר זיין פֿאַרדאַרבנדיקן פּוח. ווען דער גבאי ר' זעליג לֶעטיטשעווער האָט זיך איבערגעטרונקען מיט בראַנפֿן און איז געשטאַרבן (בריוו כּכב), האָבן חסידים דערקלערט, אַז זיין טויט איז געקומען פֿון דעם רבינס אַ פֿאַטאַלן טעות וואָס ער האָט געהאַט מפות אַ בילד וואָס איז געווען צוגעגעבן צום בוך (בריוו כּכג). אויך דער טויט פֿון דעם זאַלינער רבין גופּא, וואָס איז געפֿאַלן אַ קרבן פֿון זיין לייבע צום ביטערן טראַפֿן (בריוו קמו), ווערט דערקלערט דורך דער ווירקונג פֿון דעם בוך (זע דעם „סיומ“).

אָזוי ווערט דורך דעם בוך און זיין פֿאַטאַלער ווירקונג אויף די הויפט-פּאַרשוניען פֿון דעם געשילדערטן כּלל דורכגעפֿירט די איינהייט פֿון דער טראַגיק-קאַמעדיע. די גאַנצע צייט האַלט אָן די שפּאַנונג, אַרויסגערופֿן דורך דער ערשטער ידיעה וועגן דעם בוך. אין איטלעכן בריוו קומען אויף נייע פֿלענער, ווי אָזוי עס צו קריגן, און איטלעכס מאַל איז דער בריוושרייבער פֿול מיט ביטחון, אַז אין זכות און מיטן פּוח פֿון דעם הייליקן רבין וועט אַלץ רעכט ווערן, בכדי אין דעם צווייטן בריוו, ווען עס לֶאָזט זיך אויס קאַפּויער, תּיפֿף אויסצושמידן אַ פֿרישן פּלאַן, אויסמעלן אים מיט אַלע פּרטים און ווידער אַ מאַל מוזו זיין דעם אַדרעסאַט, ער זאָל לֶמען השם ניט זיין פֿויל און טון אַלץ וואָס נאָר מיגלעך פֿאַרן „רבין זאָל לֶעבין“.

די צוגעבונדנקייט צום צדיק איז דער צווייטער הויפטשטריך וואָס פֿאַר-אייניקט אַלע בריוו אין „מגלה טמירין“. די אמונה אין צדיק איז דער יסוד

זעט דורך כּלל אַרויס דעם מחברס מיינונגען, זעט אָזוי וועגן בוך אין מג"ט: „אויך האָב ניט געגלייבט, אַז איר וועט גלייבן, אַז דאָס בוך עקסטימירט טאַקע (שהבוך הוא במועל). לויט מיין מיינונג, איז עס אַ זאך אויסגעטראַכט דורכן מחבר, פּרי צונויפֿצולייבן פֿאַרשידענע זאַכן און מצבן דערפֿון איין גאַנצן ענין, בכדי צו פֿאַרשאַפֿן פֿאַרגעניגן דעם ליינער (בכדי להתענג נפש הקורא).“

פֿון אַלע טועכצן און די מאָס פֿון אַלע ווערטן פֿאַר די פֿאַרשויגען פֿון דעם ווערק. אויסער אָט דער אמונה עקסיסטירט פֿאַר זיי ניט קיין שום געטלעכער און מענטשלעכער געזעץ. אָן איבערטראַכטן און קווענקלען זיך קאָנען אָפּגעטאָן ווערן צוליבן רבין די מיאוסטע מעשים. די „אמונת חכמים“ פֿאַרענטפֿערט אַלצדינג, פֿאַרדעקט אַלצדינג. „אַהן אמונת חכמים — שרייבט ר' גדליה באַלטער וואָס זוכט צו געווינען אָנהענגער פֿאַר זיין רבין — וועסט דיא אויף דער וועלט גאָר נישט פּוועלן, דיין גאַנציי אַרבייט אויף דער וועלט, דיין תּורה, דייע מעשים טובֿים זענין אהן אמונה אן די צדיקים א גאָר נישט“ (בריוו יג). „וואָס געהט מיך אָן סכּנות נפֿשות אהין, סכּנות נפֿשות אהער — שרייבט ר' זיניוול ווערכעווקער, — דאָס מאַכט אַלץ נור דאָס שטיקל אמונת חכמים מיינס. מילא קאָן איך מיר משער זיין, מיט דער רעכטר אמונת חכמים קען מען דעך אודאי מויערן דורך ברעכין, גאַנציי וועלטין איבערקעהרין“ (בריוו מד). די לייבשאַפֿט צום רבין און די התפּעלות פֿון דער נאָענטקייט צו אים איז אויסגעדריקט אין אַזאַ שילדערונג פֿון אַ שבת צו נאַכט ביים רבין: „... אַז ער האָט חשק בעקומין האָט ער אונז עפּיס אַ זאָגיל גיטוהן, וואָס מיר זענין דערפֿון דיק און פֿעט גיוואָרין... מעגסט מיר גלייביין, מעהעט מיר גימעגט געבין דאָס עשירות פֿון דער גאַנצין וועלט אונ' דעם גאַנצין עולם הבא פֿון אלײ רביס אונ' פֿין אלײ לומדים וואָס זענין דאָ אויף דער וועלט, העט איך נישט גינעהמין פֿר דעם תּענוג וואָס איך האָב גיהאַט“ (בריוו ט).

די דאָזיקע גוזמא קלינגט, אמת, אַ ביסל חשוּדיק. אָבער אויך די אמונה איז ניט גאָר גלאַטיק. פֿון איין זייט טייטשט מען אויס ווי אַ מופֿת יעדן צופֿאַל, יעדע קלייניקייט, און סוף-פֿל-סוף ווערט אַ חסיד דורך דעם שפּיצל פֿון אַ לײַ פֿאַרפֿירט אַזוי ווייט, אַז ער נעמט זיך אַליין האַלטן פֿאַר אַ בעל-מופֿת. אָבער מען איז, פֿון דער אַנדער זייט, פּראַקטיש גענוג, ניט צו פֿאַרלאָזן זיך אין גאַנצן אויף נסים, בעת דאָס איז נוגע דעם רבין, נאָר מען זוכט צו „טוהן וואָס צו טוהן“. מען העלפֿט זיך דורך פֿאַרבינדונגען, דורך איבערגעבן איינער דעם אַנדערן, דורך אויסקוקן וואָס בײַ יענעם טוט זיך, דורך „שפּיגיווין“, דורך אונטערקויפֿן די מענטשן פֿון דער מאַכט, וואָס אין זייערע הענט ליגט דער שליסל צו אַל דאָס גוטס און אַל דאָס בייז אויף דער וועלט. אין אונדזערע בריוו שפּילן טאַקע די רעגירונגס-באַאַמטע און די פּריצים, בראַש מיטן „וויציגובערנאַטיר“, די ראַלע פֿון דעם העכסטן שופֿט, פֿון דעם גורל, פֿון דעם deus ex machina, וואָס דורך זיין אַרײַנמישונג ווערט איבער-געשניטן דער גאַנצער קנויל אינטריגעס. דערפֿון טאַקע נעמט זיך אויך משמעות דער באַזונדערער כּוח פֿון דעם „בוך“, און דערפֿאַר טאַקע רופֿט זיין דערשינען אַרויס אַזאַ בהלה, מחמת עס אַנטפֿלעקט פֿאַר די פּריצים די סודות פֿון דער פּת. טייל פֿון די פּריצים זינען, אמת, אויך אונטערגעקויפֿט, אָדער דורך געלט אָדער דורך לייכטזיניקייט, נאָר די הויפטמאַכערס ווערן

פֿאַרגעשטעלט, לויט דעם מנהג פֿון דער פֿריער השפּלה, ווי אַ פּוח פֿון לייכט, אויפֿקלערונג און מענטשנפֿריינדשאַפֿט. דער מחבר פֿון „מגלה טמירין“ לֵאזט ניט באַשטראַפֿן זינע פֿאַרברעכערישע העלדן דורך דער אויסווייניקסטער מאַכט, גענוג וואָס זי צעשטערט זייער „גניאָודי“. קיינער פֿון זיי ווערט ניט פֿאַרשיקט „אויפֿן סאַמביר“, ווי זיי אַליין שרעקן זיך: ווער עס שטאַרבת אַוועק, איידער די שטראַפֿנדיקע האַנט דערגרייכט זיי (דער זאַלינער רבי, דער גבאי, די אַרעסטירטע ווערן אויסגעלייזט דורך שוחד, די איבעריקע אַנטלויפֿן און פֿאַרן אַוועק קיין ארץ-ישראל).

היות ווי די אַרומיקע קריסטלעכע וועלט איז נאָר אַן אומפּערזענלעכע קראַפֿט, דעריבער ווערן קיין איינצילנע כאַראַקטאַרן ניט געצייכנט. כמעט פונקט אַזוי אומפּערזענלעך איז דער משפּיל אָדער משפּיליש געשטימטער בעל-הבית וואָס ווירקט אין די בריוו. עס ווערט געגעבן נאָר אַ קורצע שילדערונג פֿון זיין אויסווייניקסטן אויסזען און אייניקע שטריכן פֿון זיין הנהגה: „... ער איז אַ לויכנידקער יונג, אַרום און אַרום מיט קרייזליך ... אונ' געהט מיט בייאהאַר, און האָט טשאַקידעג קליידר, מיט אַ האַלז באַנד, שמיסט זיך גאַנץ פֿאַוואָ-ליטשקי, איז אַ גרויסער רעכינמייסטער, קוקט אמאהל אויך אין אַ יודיש ספֿר אריין... וויא מיר דאכט זיך, איז ער אַ שטיקל משוגע. קודם לכל קען ער נישט ליידין אַפֿלעקל אויף דיא קליידר, גיט גוישע בעטלירס נדבֿות, טרינקט קיין בראַנפֿין נישט, רייכירט קיין לולקי אונ' געהט זומיר אונ' ווינטר אין אַ קאַפּיליש...“ (בריוו ח). ער האַלט די פּראָפּינאַציע אין דער געגנט, פֿירט געשעפֿטן מיט די פּריצים און איז שטאַרק אויפֿגעטראַגן מיט זיי. קיין אַקטיוון קאַמף קעגן די חסידים פֿירט ער ניט, נאָר ער האַלט ניט פֿון גוטע יידן, און דאָס איז גענוג, פּדי אונדזערע העלדן זאָלן וועלן דערלעבן אין אים נקמה און פּרווון אויסקלערן אויף אים פֿאַרשיידענע בילבולים, אָבער עס געראַט זיי ניט אים אַנצורירן.

ווינציק אינדיווידועל זינען אויך די רביים, וואָס זייערע מקורבֿים דערציילן וועגן זיי: זיי זינען נאָר די פֿאַרשטייער פֿון דער פֿינצטערער קראַפֿט וואָס באַהערשט די ייִדישע וועלט, פֿון דעם צדיקים. דערפֿאַר אָבער גיט די צווייטע שריפֿט, וואָס איז אַפּגעדרוקט אין דעם באַנד „גדולת ר' וואָרף מטשארני אסטרה“ (ז' 221 – 244), אויב ניט קיין פּסיכאָ-לאַגיק פֿון דעם צדיקים, איז, אויב מען מעג אַזוי זאָגן, אַ ביאָלאָגיש-גענע-טישע באַשרייבונג פֿון אים. עס איז די דערציילונג וועגן דעם, ווי אַזוי עס קומט אויף אַ „גוטער ייד“, ווי ער וואַקסט אויס, ווערט אַ מפורסם אין דער מדינה און פֿאַלט צום סוף אַראַפֿ פֿון דער גדולה. לויטן סטיל איז דאָס אין פֿלוג אַ סיפור המעשה וועגן אַ צדיק, ענלעך צו די הונדערטער מעשיות וואָס ווערן דערציילט צווישן חסידים. די מעשה ווערט דערציילט רויק, גע-לאַסן, ער פּי רובֿ צוויידייטיק גענוג, אַזוי אַז עס קאָן אויסדוכטן, אַז טאַקע אַ חסיד דערציילט זי, אָבער אויפֿן געהעריקן אַרט ווערט אַרײַנגעשטעלט

א וואָרט, אַ זאַץ, אַ ווענדונג וואָס אַנטפּלעקט די ביטערע איראָניע, וואָס מיט איר איז דאָס גאַנצע דורכגענומען. עס איז בכּן דער זעלביקער נוסח וואָס אין „מגלה שמירין“. עטלעכע ביישפּילן. אָט איז די חתונה פֿון רבינס טאָכ-טער (ו' 234): „דיא חתונה—מי זאָל וועלן גאָר אויסשרייבן דיא גדולה וואָס דיא גאַנצע וועלט האָט דרמיט גיקלונגן, וועט צו פֿיל אריכות זיין“, אאז״וו אין דעם נוסח—ערשט דורך דער באַמערקונג, אַז די רביים זינען געקומען „אויסליכער מיט זיין בלאַזען“, ווערט קלאָר די אמתע פּוונה פֿון דעם מחבר. אָדער (דאָרט גופּא): „נא, אַז מיר זענין דאָ יוא גיקומן צי דיא צדיקים, לאַמיר פֿריר שמיסן אין זייערי שבחים. ווארן דאָס איז גוויס א תורה אין איין אמת, אַז דיא שבחים פֿין גוטע יודן איז אַ גרוסר תיקן צום נפֿש, סיו פֿיל בעסיר איידר גמרא אין ספּרי יראים צי לעהרנין, דאָס האָבן שון אונז גוטע יודן לאַנג מקדים גיוועזן אין מיר האָבן דאָס באמונה שלימה אוף זיך גינזמן, בפרט זרע קודש פֿונים בעש״טס אייניקליך אַליין איז גוויס אַ מצווה גדולה צי שמיסן, וכל המרבה לספר בשבחם הרי זה משובח“—נאָר דער צוזאַמענהאַנג מיטן גאַנצן טעקסט ווייזט אויף דעם סאַטירישן מיינן.

פֿאַרשטעלט איז די סאַטירע אין דער שילדערונג פֿון דעם רבינס „מופּתים“ (ו' 223): דיא „ראַנדאָריס וואָס האָבן זיך אויס גיבראחט פֿין גיטעיוודנס וועגן זענין היינט די פּרוצים ב״ח [בעלי-חובות] גיוואָרין, מוזן די פּרוצים תּיכּף פּייגן, דיא פֿאַלשע קוויטיס, וואָס מיהאט דא מורא גיהאט גאר ארויס צו ווייזן, ווערן זייא איצט גאָר גרונג צי גינזמן. דיא פעקליך סחורה, וואָס איז גאר אחריות מיטן לעבן גיוועזן, גייהן איבר דר קאַמיר גאָר אַפּינטליך, אבי מעאוסליך נאָר רעחט מקרבּ מיט אמונה צום צדיק אין מעגט אים גניג געלט, רזאל האבן נחת רוח“... אָבער עס זינען פֿאַראַן אויך גענוג אַפענע, דיערקט בייזע פֿאַרוורפֿן לגבי די חסידישע גענג, צו ברענגען דאָ נאָר איין ביישפּיל (ו' 231): „דרווייל האַציך דאָרט אוך אין אלע שטעטליך אומידום דער דור דעה שטאַרק ראַז מנאָזשיט, מיט גרוס התלהבות זייער ברענינדיג, מיט גרוסע פֿאַראַנדקיס, אין זענין אלע נאָר אנגיכלייבט גיוועזן אין דיא בייזע מחותנים דיא רעביס. הולטייעס און האַליאַשטשע מענשן האָבן דא גאָר זייער עוה״ז גיקרוגן, דער בייזר האַלז האָט דאָ מיט עסין אין טרונקין גרויס פֿאַר גיניגן גיהאַט. אפּוילי אי פֿרומע לייט, וואָס האָבן נאָר שלאַפע קעפּ מיט ווינציג שכל צי פֿאַרשטיין וואָס אמת אין שקר איז, האָבן מורא גיהאַט מהרהר צי זיין אוף שלעחטן, אין אַזוני טופּשים האָבן זיך גיקנייטשט דיא קעפּ פּותר צו זיין דעם רבינס נערשע שיחת-הולין אויף רזין דרוין...“

דער ר' וואָלף, וואָס וועגן זיין גדולה און ירידה ווערט דערציילט אין דער מעשה, איז אַליין נאָר אַ קנאַפּער לַמדן, דערפֿאַר אָבער „אַ גישייטר“, וואָס „טוג זייער גוט צו די זאָכין“. ער איז פֿרַנער געווען אַ מלמד ביי אַ נגיד אין שטעטל, דערנאָך האָט אים מקרבּ געווען הרבּ מפּאָלינאָי (ד״ה ר' יעקבּ יוסף), וואָס איז געווען אַ מבין אויף זיין „געשטייטקייט“. אין זיין

מסיבה האָט זיך דער ר' וואָלף גוט אַנגעהזרט אַלע דרכים פֿון „גוט-ייִדישקייט“ און גענומען לִסוף פֿאַר זיך „פּראַווען טיש“, צוגעצויגן צו זיך אַן עולם חסידים, אָנגעהויבן אַרומפֿאַרן איבער דער מדינה, אויסגעפּועלט בני באַרימטע רביים, זיי זאָלן אים מאַכן פֿאַר אַ רב אין שטעטל, כאָטש „רהאָט גאַרנישט גיקענט אין קליינעם ש״ע [שלחן ערוך] (אין גרוסן פּשיטא נישט)“. זײַן שם ווי אַ בעל-מופֿת איז אַלץ געוואַקסן, פֿאַרערס און פּדיונות האָבן זיך אַלץ געמערט. ער האָט זיך משדך געווען מיט אַנדערע גוטע יידן, אָנגעשפּאַרט אַזש קיין גאַליציע. נאָר דאָ האָט זיך געמאַכט, אַז אין דער זעלביקער מדינה פּאַדאָליע האָט זיך פֿאַרקליבן אַ נײַער גוטער ייד, דאָס איז געווען ר' ברוכל מעזשיבוזשער, דעם בעש״טס אייניקל, און גענומען אָפּציען צו זיך מיטן כּוח פֿון זײַן יחוס (אונדזער ר' וואָלף האָט געשטאַמט פֿון אַ געמיינער משפּחה) די ריכערע חסידים. דאָס האָט ר' וואָלפֿן גאָר נישט געשמעקט, אָבער קעגן דער קאָנקורענץ פֿון אַזאַ מיוחס ווי ר' ברוכל האָט ער נישט געקאָנט באַשטיין און האָט געפרוּווט זיך זוכן אַ „מעמד“ אין „קורדאָן“, אין גאַליציע. נאָר דאָ האָט ער זיך אָנגעשטויסן אויף דער געגענערשאַפֿט פֿון איינעם אַ ריכטן בעל-הבית פֿון בוטשאַטש, ר' אַבלי, אַ שאַרפֿן מתנגד. אויפֿגעבראַכט פֿון דער ליצנות, וואָס ר' וואָלפֿס חסידים פּראַווען פֿון אים, פֿאַרמסרט זיי ר' אַבלי בני דער פּאַליציי, און ר' וואָלף מוז אַנטלויפֿן אַהיים אַזוי בחיפּוונדיק, אַז ער פֿאַרט אָפּילו אַרײַן אין שבת. געקומען צו זיך אין שטעטל צוריק, מוז ער זיך באַנוגעגען מיטן רעשט ביסל אַרעמע חסידים וואָס זײַנען נישט אַוועק פֿון אים צו ר' ברוכל מעזשיבוזשער.

דאָס איז דער עצם סיפור-המעשה פֿון „גדולת ר' וואָלף“. אין מיטן איז אַרײַנגעפֿלאַכטן די געשיכטע פֿון דעם בעש״טס אייניקל, ר' ברוך מעזשי-בוזשער, אַזוי ווי זי ווערט דערציילט אין דער חסידישער טראַדיציע, אין דער געהעריקער סאַטירישער באַלייכטונג (זו' 234—238), מיט אַ כאַראַקטע-ריסטיק פֿון דעם דאָזיקן חסידישן גדול. עס ווערט אויך פֿירגעבראַכט דער ענין מיט די „געשליפֿענע חלפֿים“, וואָס האָט, ווי באַוואַסט, געשפּילט אַ גרויסע ראָלע אין דער חסידיש-מתנגדישער מחלוקת. עס איז אויך דאָ (פּונקט ווי אין „מגלה טמירין“) נישט פֿאַרפֿעלט דער פֿאַרווהרף די רבנים, וואָס זיי האָבן זיך אַזוי גרינג, מחמת זייער מורא צו פֿאַרלירן זייער פּאַזיציע אין די קהילות, אונטערגעגעבן דעם דראַנג פֿון חסידים. בכלל אָבער איז די מעשה אויסן נישט צו דערציילן איין עפּיזאָד אין דער געשיכטע פֿון חסידות, נאָר צו שילדערן אַ טיפּיש בילד פֿון דעם, ווי אַזוי דער צדיקים האָט זיך אויסגעשפּרייט אין דער ייִדישער וועלט. זי איז פֿיל מיט זשאַנערבילדלעך, וואָס שטעלן פֿאַר דעם שטייגער לעבן אין די גוט-ייִדישע הויפֿן.

V

דורך די ייִדישע כתבֿים פֿון יוסף פּערל זײַנען, אַזוי אַרום, דער נײַער ייִדישער ליטעראַטור צוגעקומען ווערק פֿון אַ הויך קינסטלערישן ווערט, וואָס

געהערן צום סאמע אנהייב פֿון דער נײַער תקופה און וואָס זײַנען אָבער איבער הונדערט יאָר געבליבן פֿאַרהוילן פֿאַרן ייִדישן לײַענער און האָבן בכּן אין דער ייִדישער לײַטעראַטור געשיכטע קיין שום אָרט נישט געקאָנט פֿאַר-נעמען. זײ זײַנען צוגלייך אַ ביז גאָר וויכטיקער שפּראַך-דאָקומענט, וואָס איז פֿאַר דער ייִדישער שפּראַכפֿאַרשונג אין העכסטן גראַד אָנגעלייגט. זי באַקומט דורך זײ אַ שפּראַכיקן מאַטעריאַל, וואָס זײַן חשיבּות איז גאָרניט אָפּצושאַצן. צוזאַמען מיט נאָך אַ ווערק פֿון דער זעלביקער תקופה, וואָס איז ביז איצט געבליבן אומבאַקאַנט די ייִדישע פֿילאָלאָגן — חזיקת הורוויצעס „צפּנת פּענח“²³, וועלן זײ געבן דעם הויפּט-מאַטעריאַל פֿאַר דער ייִדישער היסטאָרישער גראַמאַטיק און סטילפֿאַרשונג פֿאַר דער ערשטער העלפֿט 19טן י״ה. לױט דער שפּראַך שליסן זיך פּערלס כתבּים אַרײַן אין אַ טראַדיציע-קײט וואָס גײט (אויב רעכענען נאָר די וויכטיקסטע שרייבערס) דורך די שריפֿטן פֿון מענדל לעפּין, חזיקת הורוויץ, יוסף פּערל, יצחק-בער לעווינאָן, ישראל אַקסענפֿעלד, שלמה עטינגער, א. ב. גאָטלעבער, יהושע לײפּשיץ ביז דעם העכסטן שפּיץ פֿון דער דרום-ייִדישער שרייבער-גרופּע — שלום עליכם. אויך מעגעדלע מוכרס-פּערס, הגם פֿון דער היים אַ לײטוואַק, האָט פֿאַרן יסוד פֿון זײַן שפּראַך גענומען די שפּראַך פֿון אַט דער גרופּע.

עס איז געוויס אַ בפֿירושער דיאַלעקט (ביז מענדעלעץ), און נאָך נישט קײן אַלגעמײן ייִדישע לײַטעראַרישע שפּראַך. אָבער בעצם האָט זיך דאָך נאָך ביז איצט נישט אויסגעפֿורעמט אין גאַנצן די אַלגעמײן ייִדישע שפּראַך, מיט אַלגעמײן אָנגענומענע פֿללים פֿאַר סטיל און גראַמאַטיק. אין דער נײַסטער לײַטעראַטור, אין דער פּרעסע, אין שול האָט אמת דער לײטווישער דיאַלעקט די אייבערהאַנט, און מיט אים האָט מען זיך על פי רוב גערעכנט ביים איינ-שטעלן, אַ שטייגער, די אַרטאָגראַפֿישע פֿללים וואָס זײַנען איצט אָנגענומען. אויך ב. באַראַכאָוו,²⁴ וואָס האָט זיך אַ ביסל צו פֿרי פֿאַרמאַסטן איינצו-

23 ספר צפּנת פּענח חלק ראשון והוא דברי הימים וקורות העתים ממצאת ארץ וחרשה שקורין אמעריקא אשר העתיק ה"ה הרבני הנגיד המפורסם מוהרר חייקל הלוי הורוויץ מק"ק אומאין מלשון אשכנז על לשון דמשחתי ביה אינשי במדינתנו כלשון צח ונקי למען ירוץ כל הקורא בו וימצא מרגוע לנפשו. הובא לבית הדפוס ע"י הרבני המופלא מוהרר יוסקא הילטרין מק"ק אומאין בן הרב הגאון המנוח מוהרר אליעזר ליפמן זללה"ה שהיה אב"ד בק"ק טרעבאחול ובק"ק זבאריז; ועל ידי הרבני הנגיד מ' יעקב ב"מ צבי הירש הלוי הערשין זאהן מזה. מיט ערלויביגיש אייגער הערין פֿער אירדענטליכן רוסישין קייזערליכן צענזאר אין ווילנר אנהערסטעט דורך ר' מענדיל ריטין בארג אונד הערין פראפעסיר האדון גראדיק דע 15 פעבריארי 1817 בדפוס הרבני הנגיד מוהרר ישראל במוהרר אברהם ביק. תחת ממשלת אדונינו הקיסר אווסט פריכוטילישי דערוואזנישע וויליקע האסידאר אימפראטר אלכסנדר פאחלאוויטש סאמע דערויטש אווסט ראסיסקי האסידור אווסט מילעסטישושע יר"ה. ברדיטשוב בשנת למציאות ארץ החדשה לפ"ק קפב (182) דפיס — 364 זיטן, קליין קווארט, אין צוויי שטאלטן, געזעצט מיט אותיות מרובעות. — אין דער ביבליאטעק פֿון ינוואַ פֿאַראַן צוויי עקזעמפּלאַרן.

24 דער פּנסק, רעדאגירט סון ש. נייגער, ווילנער פֿאַרלאַג פֿון ב. א. קלעצקין, 1913, ז' 18.

שטעלן דעם איינהייטלעכן אויסלייג פֿון דער ייִדישער שפראך, האָט אָנגענומען פֿאַר אַ יסוד דעם ליטווישן דיאַלעקט אין דער געשטאַלט, וואָס ער האָט בטעות אָנגענומען פֿאַר דער „אויסשפראַך פֿון ווילנער קאַנט“. נאָר נ. פּרילוצקי²⁵ האָט שוין דערוויזן מיט ראיות וואָס עס איז ניט גרינג אָפּצופֿרעגן, אַז דער דרום-ייִדישער דיאַלעקט און דער מיטל-ייִדישער דיאַלעקט האָבן אין דער אויסבילדונג פֿון דער אַלגעמיינ ייִדישער ליטעראַטור-שפראַך און אין איר לעקסי-קאָלישן און סטיליסטישן באַשטאַנד געשפּילט אַ וויכטיקערע ראָלע, ווי דער ייִטווישער. די באַקאַנטשאַפֿט מיט פּערלס ייִדישע שריפֿטן איז עלול צו פֿאַרשטאַרקן פּרילוצקיס הנהגה.

ווי אַלע משפּילים וואָס האָבן געשריבן ייִדיש, האָט אויך פּערל ניט געהאַט בדעה צו מאַכן פֿון ייִדיש אַ ליטעראַרישע שפראַך. מיר האָבן שוין אויבן געבראַכט זיין מיינונג וועגן ייִדיש בכלל — דאָס איז געווען ביים סוף פֿון זיין לעבן, ווען זינע ייִדישע ווערק זינען שוין אַלע געווען אָנגע-שריבן. אין זיין שרייבן ייִדיש האָט ער געוואָלט איבערגעבן דווקא די גערעדטע שפראַך ווי ווייט מיגלעך אין איר ריינער דיאַלעקטישער געשטאַלט, באַזונדערס איז דאָס ריכטיק פֿאַר דער אַריגינעלער דערציילונג וואָס איז אָפּגעדרוקט אין דעם באַנד כתבֿים. דערין האָט ער אָפּגעהיט די טראַדיציע פֿון מענדל לעפּינען. אָבער שרייבן איז פֿאַרט ניט רעדן. אויב בידועים וויל מען אַפּילו ניט שאַפֿן קיין ליטעראַטור, מוז מען ביים שרייבן ניט ווילנדיק קומען צו ליטעראַטור. ווען מען פֿאַרגלייבט די שפראַך אין די צוויי שריפֿטן פּערלס, באַמערקט מען באַלד, אַז זי איז ניט אין גאַנצן גלייך אין ביידע, עס זינען פֿאַראַן היפשע אונטערשיידן סײַ אין דער אַרטאָגראַפֿיע, סײַ אין באַנוצן באַשטימטע ווערטער און סײַ אין בויען דעם זאַץ, אין אויסדרוק, אין סטיל. עס פֿאַזט זיך לויט אַט דעם פֿאַרגלייך אָנצייכענען אַ געוויסע עוואָלוציע, אַן איבערגאַנג פֿון אַ גערעדטן דיאַלעקט צו אַ שפראַך וואָס ווערט אונטער דער האַנט פֿון מייסטער אַן אינסטרומענט און אַ מאַטעריאַל פֿאַר ליטעראַטור. דער פֿאַרגלייך גיט אויך די מיגלעכקייט אויפֿצושטעלן אַ מער ווייניקער זיכערע השערה וועגן דעם סדר פֿון די ווערק אין דער צייט, הגם זיי האָבן ניט קיין דאַטירונג.

דאָס ערשטע ווערק וואָס פּערל האָט געשריבן אין ייִדיש איז קענטיק גיט די איבערזעצונג פֿון „מגלה טמירין“, נאָר די אַריגינעלע נאָוועלע „גדולת ר' וואָלף מטשאַרני אסטרה“. ווי עס איז שוין אויבן אָנגעוויזן געוואָרן, דער-מאָנט די דאָזיקע נאָוועלע לויט איר אויסדרוק-שטייגער דעם נוסח פֿון די חסידישע סיפורי מעשיות.²⁶ אין דער שריפֿט גייט פּערל אין גאַנצן אין די

²⁵ זע למשל זיין אַרטיקל „די ייִדישע ביגעשפראַך“ אין „ייִדיש טעאָטער“, רעדאַקטירט פֿון

ד״ר מ. וויכערט, 1927, ז' 136—137.

²⁶ געמיינט זינען די מעשיות בעל-פה אָדער „סיפורי מעשיות“ פֿון ר' נחמן בראַצלאַווער.

וועגן פֿון מענדל לעפֿינען סײַ בנוגע דעם שפראַכבאַנוץ און סײַ בנוגע דעם אויסלייג. מענדל לעפֿין האָט זײַנע איבערזעצונגען ²⁷ געשריבן אַזוי ווי אין דירעקטן פראַטעסט קעגן מענדעלסאַנס דײַטשער איבערזעצונג. ער האָט אויך איבערגעריסן אין גאַנצן מיט דער מלמדישער טראַדיציע צו פֿאַרטײַטשן דעם תנך און מיט דער טראַדיציע פֿון די עלטערע ייִדישע תנך - איבערזעצונגען, וואָס זײַנען געהאַלטן אין אַלט־ייִדישן סטיל, און ממילא אויך נעענטער צו דײַטש. לעפֿינס פֿונדאָרט איז געווען צו מאַכן פֿאַרשטענדלעך דעם טעקסט פֿון תנך פֿאַרן ייִדישן פראַטסטן עולם, און דעריבער האָט ער אים איבערזעצט טאַקע אין זײַן שפראַך. ער פֿלײַסט זיך צו שרײַבען אין אַ שטרענג אויסגע- האַלטענעם דיאַלעקט. איין סימן מובהק פֿון לעפֿינס ייִדישן סטיל, וואָס איז צו מערקן באַד אפילו ביים אויבנאויפֿיקן לײַענען, איז דער ברייטער באַנוץ פֿון סלאַווישע ווערטער, אַ סך אַ ברייטערער ווי אין דער איצטיקער לײַטע- ראַרישער שפראַך. אַ זעלכע סלאַוויזמען ווי אַסטאַפּיעט, אַפּבראַנין, גאַרליווען, וואַזשנע, זנאַטשען, טאַפּאַריסקי, מאַציווין, ספּאַסאַביס, סערדעטשנעקייט, קאַנעטשנע און אַ סך ענדלעכע באַגעגנט מען זײַער אַפֿט אין לעפֿינס איבער- זעצונגען. די זעלביקע ווערטער, אפֿשר ניט אַזוי געדיכט, געפֿינט מען אין הורוויצעס „צפֿנת פענח“, אויך בײַ די איבעריקע שרײַבער פֿון דער אויבן דערמאָנטער דרום־ייִדישער גרופּע, אין די סיפורי־מעשיות להר״ן, יהושע לײַפֿשיץ האָט זײַ אַרײַנגענומען אין זײַנע ווערטערביכער. „אין גדולת ר' וואַלף“ איז דער סלאַווישער עלעמענט פֿמעט אַזוי שטאַרק, ווי אין לעפֿינס איבער- זעצונגען, אין „מגלה טמירין“ זײַנען די סלאַוויזמען פֿלי ערך זעלטענער.

אין „מגלה טמירין“ ווענדט זיך פערל בכלל אָפּ פֿון די מוסטערן וואָס ער האָט געהאַט אין לעפֿינס שרײַפטן, און דער שטייגער שרײַבן זײַנער ווערט, ווי געזאָגט, אַ מער לײַטעראַרישער. ער ווערט שוין נעענטער צו דעם שטיי- גער שרײַבן פֿון די שפּעטערדיקע ייִדישע שרײַבערס פֿון דער דערמאָנטער דרומדיקער גרופּע. אַ פֿאַרגלײַך צווישן די צוויי שרײַפטן וועט דאָס באַזײַנן, מיר נעמען קודם פֿל דעם אויסלייג.

1. אין גר״ו ²⁸ ווערט צום גרעסטן טייל, הגם ניט שטענדיק אויסגע- האַלטן, געשטעלט אַ ו דאָרט וווּ אין אונדזער אָנגענומענעם אויסלייג שטייט י; אין מג״ט טרעפֿט דאָס אויך, אָבער ניט אין אַן ערך זעלטענער, אַזוי אַז מען מעג דאָס דאָרט אַפֿילו רעכענען פֿאַר אַ גרײַז פֿון דעם איבערשרײַבער. ²⁹ אין גר״ו האָבן מיר שרײַבונגען ווי: אַבוסל (ביסל), פֿאַטור, גובל (גיבל),

²⁷ משלי שלמה, טראַנסלאַטאָר 1814; קהלת שלמה, רעפראָדוקציע פֿון יוואָ, ווילנע 1930.

לויט אַ כתב־יד פֿון יאָר 1819.

²⁸ גרײַז = גדולת ר' וואַלף ממשאָרני אסטרה; מג״ט = מגלה טמירין.

²⁹ עס איז דערבײַ צו באַמערקן, אַז אַפֿט מאל ביים לײַענען דעם פֿלי איז מען אין ספֿך, צי מען האָט פֿאַר זיך אַ וואַ צי אַ יוד. אין זעלכע פֿאַלן האָט מען ביים קאַפּירן געמוט באַ- שטימען דעם אויך לויטן אלגעמײַנעם כאַראַקטער פֿון דער שרײַפט.

פוצי'ך (פיצעלעך), אַרבוט, בוטערי (ביטערע), אנטשטולט, צישון, אויך צושן (צישן, צווישן). אזוי איז אויך די שרייבונג אין פ"י פֿון לעפֿינס קהלת-איבער-ועצונג.

2. אָפֿט ו, געמיינט ו, אָנשטאַט וי — טוג (טויג), גרוס (גרויס), שון (שוין) (אַמאָל שטייט אָבער אויך: שוין), אוף (אויף), אָוו (אָזוי).

3. אין גר"ו ווערט, פונקט ווי אין לעפֿינס קהלת-איבערועצונג, געשריבן אַ ח דאָרט וווּ מען שרייבט היינט אין ייִדיש אַ כ — רעחטי, רעחץ (רעכטס), עטייִחע, גיטראַחט, אַחטונג, גלעחטער, טאַחטר, גיוחט אַזוו; אויך וואַהחין (ווייכן, ז' 237). אין גר"ו האָבן מיר די שרייבונג: „לויחנדיק פֿארשונדל" (ז' 236), אין מג"ט: „לויכנדיקער * יִנג" (ז' 13).

4. גר"ו שטימט אויך אין דער שרייבונג מיט לעפֿינס איבערועצונגען, וואָס אָפֿט ווערן ניט-אַקצענטירטע ווערטער צוגעצויגן צום פֿריערדיקן אָדער שפעטערדיקן וואָרט, אזוי אַז עס באַקומט זיך איין צונויפֿגעזעצט וואָרט. דאָ איז בֿפֿירוש קענטיק דער מיין אַבערצוגעבן די קלאַנגען ווי זיי הערן זיך ביים רעדן, אזוי אַז עס ווערט פֿאַרצייכנט די אַסימילאַציע פֿון די קלאַנגען. למשל: האָציך (האַט זיך), טיציך (טוט זיך), קעניס (קען עס), מעאוסין (מען איז זיך), ספֿליינציך (עס פֿלעגט זיך), וואָסי דאָס, ביסטיחיס (ביסט דאָך עס), רהאַציך (ער האָט זיך), מיהאַטום (מען האָט אים), אוזר (איז ער), סאָל (עס זאָל), דאַרפֿמן (דאַרף מען), געפֿונציך (געפֿינט זיך). דערביי איז צו באַמערקן, אַז אַזאַ שרייבונג איז אויך קעגן דעם מינהג אין דעם אַלטן ייִדישן אויסלייג פֿון די ספרים, וווּ אפֿילו די פרעפֿיקסן, וואָס מיר שרייבן זיי צוזאַמען מיט די ווערבן, ווערן געשריבן באַזונדער. אַנב באַגעגנט זיך אויך אַ מאָל די טראַדי-ציאָנעלע שרייבונג. דערפֿאַר אָבער האָבן מיר אין גר"ו אַזעלכע צונויפֿזאַצן ווי: שדכנציך (שדכנט זיך), משוגעמאַחין, און אפֿילו: פֿרייטוגצינאַחין. אין מג"ט איז קיין איינע פֿון די אויבן דערמאָנטע צונויפֿגעזעצטע שרייבונגען ניטאָ. אין גר"ו געפֿינט זיך די שרייבונג „צומוף", „צימוף" (צונויף), בעת ווען אין מג"ט און ביי די איבעריקע דרום-ייִדישע שרייבער ווערט דאָס וואָרט געשריבן לויט דער עטימאָלאָגיע ווי צוויי ווערטער: „צום הויף" —

אזוי ביי לעפֿינען, ביי גאָטלאַבערן, ביי אַקסענפֿעלדן אויך: „צום אויף".³⁰

5. די אַסימילאַציע פֿון די קלאַנגען אין דער גערעדטער שפראַך גיבן איבער אויך אַזעלכע שרייבונגען ווי „אַ גיפֿירט" (ז' 225, 226), „אַ גיויחט" (ז' 232), „אַ גיווישט" (233) — אָנשטאַט „אַפֿגעפֿירט" אַזוו (טשיקאָוו, וואָס דאָ גראַד ווערט דער פרעפֿיקס געשריבן באַזונדער). דאָס איז אָבער ניט אויס-

* לויכנדיק — לייכטנדיק, ליכטיק. אויך ביי ש. עסינגער: „גיסע זי לויכנדיקע טערקעלע" (דיר שלמה עסינגערס כתבים, צרויסג' מ. וויזנר'ך, ווילנע 1925, ב' II, ז' 297).

30 ז. רייזען, פֿין מענדעלסאָן ביז מענדעלע, ז' 378. אויך אין דעם ווערטערבוך פֿין ליאָנדאַר (ווילנע 1827): צום הויף.

געהאלטן אין „אָפּבראַנגן“ (ו' 238). איין מאָל איז די אַסימילאַציע באַצייכנט אין דער שרייבונג „וואָז זיין“ (ו' 223) — אַנשטאָט „וואָס זיין“. די אַלע שרייבונגען זינען פֿון גר"ו, אין מג"ט זינען אַזעלכע ניטאָ.

6. אַ טייל העברעזיזמען ווערן געשריבן ניט לויטן טראַדיציאָ-נעלן אויסלייג. דאָ קען האָבן געוויקט, חוץ דעם ווילן איבערצוגעבן אָט די ווערטער אין זייער ייִדישן קלאַנג, אויך די פֿוננה צו ווייזן די עס-הארצות פֿון די חסידישע שרייבערס. מיר האָבן ניט בלויז שרייבונגען ווי „אַ יאָס“ (אין דעם טיטש פֿון „אַ סך“) — אַזוי געפֿינט מען אויך ביי אַנדערע שרייבער פֿון דער דרומדיקער גרופּע — אָדער מפורסים (מפורסם), מופֿליג (מופֿלג), גיאָקשנט (געעקשנט), רעביל (רבייל), נאָר אויך אַפֿילי (אַפֿיליו), יוחס (יחוס), אַפיקורסים (אפיקורסות), גיחודישת (געחידושט), תניאלך (תנועהלעך), און אויך גבירה (גבורה), תפיה (תקיף), אמינות חכמים (אמונת חכמים), פסיל משפחה (פסול משפחה), חוטה (חוטא). די דאָזיקע בפיוון גרייזיקע שרייבונגען זינען אין גר"ו לפי ערך מער ווי אין מג"ט.

7. דער אומבאַשטימטער וואַקאַל אין די טראַפֿן פֿאַר און נאָך דעם דרוק ווערן איבערגעגעבן, אַזוי ווי אין טראַדיציאָנעלן אויסלייג, אַ מאָל דורך י און אַמאָל גאָר אָן אַ צייכן, אין מג"ט אַ מאָל אויך דורך ע: ווערין, וואָרין און וואָרן, פֿאַטור און פֿאַטר, גיוועזן און געוועזן, פֿרהאַנדן, פֿרלעגן. אין גר"ו ווערט אַפֿט ניט געשריבן קיין ע אין „ער“: רהאָט און האָרט.

אין זיין שרייבן איז פֿערל נאַטירלעך אויסן איבערצוגעבן די קלאַנגען פֿון זיין דיאַלעקט, בכּן באַדאַרף מען ו אומעטום ליינענען i און אַ על פי רובּ u. כּדאי אויפֿמערקזאַם צו מאַכן, אַז אין עטלעכע ערטער איז געשטעלט אונטערן אַלף אַ חטף קמץ, כּדי אָנצוווייזן, אַז מען דאַרף ליינענען אַ. אַזוי איז געשריבן: אַביאָד — ו' 223, דער אויסרוף אַ — ו' 230, מאָדע — ו' 231, באַבאַניס, אָט — ו' 238.

די פֿאַנעטיק פֿון דעם דיאַלעקט גיבן אויך איבער אַזעלכע שרייבונגן, ווי געך, געכיר, אַם געכסטן, לעכט, לעכטיג, זעכיר (זיכער), וועכטיג (וויכטיק), אויסגערעכט (אויסגעריכט); דעך אָדער זעך (דאָך ענקליטיש); דרמאַנין (דער-מאַנען), אַרגיר, נומער אַרגיר (ערגער), שאַטהאַלץ (שניט האַלץ), וואַהחין (ווייכן), קאַרג (קאַרק), שמאַדלינג (ניק), קעהרין (געעהרין); אַנימעלד (אויך אַנימילטיין).

אין פרט פֿון לעקסיק איז קיין שום חילוק ניטאָ צווישן די צוויי ווערק. מיר האָבן גיין ביידע דעם ווערטער-אוצר פֿון דרום-ייִדיש, ווי געזאָגט, געפֿינען מיר אַ גאַנץ גרויסע צאָל ספֿאַזוישע ווערטער, אַלע גענוצט אין דער ריידשפראַך צום גרעסטן טייל נאָך ביז היינטיקן טאָג. על פי רובּ זינען זיי אַנטלענען פֿון אוקראַיניש און פּויליש, אַ קליינער טייל פֿון רוסיש; אַ שפור בֿון דער רוסי-שער אַקופאַציע פֿון טאַרנאַפּאַלער קרייז (צום טייל געוויס אויך מיטן מיין איבערצוגעבן דעם לעקאַלן קאַלאַריט, ווייל דער פּלאַץ פֿון דער אַקציע איז

דאָך רוסיש-אוקראַינע). פֿאַרצן אויך אַ צאָל ווערטער פֿון ענגערן דיאַלעקט אָדער פֿאַרעלטערטע, ווי: אָפּלאַג — סטאַנציע, אָפּלעגער; אָפּשלאַק: האָט אַן אַ' — ווערט אָפּגעוואָרפֿן, האָט קיין חשיבות ניט; בײַ אַהאַר — לאַנגע האָר; בײַ לױפֿערס — נאַכלױפֿערס; בײַלע — אַ מין באַוועלן געוואָנט; בעז דינג (אויך גוט דינג) געמאַכט; בראַש — שיער ניט, אַזש; גיבל — לױבן אין גיבל אַרײַן; גלימערדיקער (גרימידיגער) פֿראַסט; גיפּליגל — וואַרק — עופֿות; דאַמניק — בלוטיקער (דמניק); דומעט וואַרג (דימענטן); האַרבעריג — אכסניא; הויז — פֿירהויז; הינערבעט — געוויינטלעך; הינערפֿלעט; ווידער צד, ווידערפֿאַרט — צד שכנגד; טאַרטיס — אויפֿרודערונג („אַז עס קומט צו זייאַ אָפֿילו אָפּרהוואַטי קורדאניר רבי ווערד צישין זיי אטארטיס גלייך עס העט דאָ אָנגיקומין איך ווייס אַליין נישט ווער“); טרעסטריך; מאהלאַכט — („מאהלאַכט איז מיר טיווענד מאַהל ליעבר, מיר זאָלין גיהאַלפֿין ווערן דורך עפיס אַנדערש“); נאַרדעטשאַך („איך וועל זייאַ אמאהל אַ טובֿה טוהן, אונ' דרפֿאַר וועלין זייאַ זיך וויסן נ'“); סטרעכאַן — בעכער; מיט אַלע פּוּלצן — מיט אַלע פֿליטערלעך; פעקלמאַכער — האַנדלט מיט קאַנטרעבאַנדע; פעקלגעלט — שוחד וואָס מען גיט די גרענעץ־וועכטערס; פֿאַרטאָפּין — גלייך פֿון; אַ פֿירזאַרג; פֿאַר נאַנט — באַ־וויסט צום גוטן; רייץ רויט; רויסט טישיר (ראַסטוישער?) — פֿערד־הענדלעך; שפּענדירן — אויסגעבן, פּטרן געלט; אויסגעכטעוועט (אויכגעסדרט און א'); אויסטריש — אויסטערליש.³¹

אויב פּערל באַנוצט אין עטלעכע ערטער פֿון מאַט „אַב“ ווי אַן אַרײַג־פֿיר צו אַ פֿרעגזאַץ אָנשטאַט צי, איז דאָס אויך אַ שטריך פֿון זײַן דיאַלעקט. דאָס נעמלעכע איז דער באַנוץ פֿון „אי“ — וואָס ווערט אין אונדזער ליטע־ראַרישער שפּראַך באַנוצט נאָר אין אַ טאַפּל־פֿאַרבינדונג „אי — אי“ — ווי „אַפֿילו“, לַמשׁל: „טויג ער דעך אודאי יוא, אי אָהן אַ דאָקטיר“ (ז' 48); „האַט ער טאַקי חלעבין אי נישט אומרעכט“. אַן ערך דעם זעלביקן באַטייט האָט דאָס ווערטל „פּאַק“: „וועט ער אונז פּאַק נאָך אַ גרעסער שונא ווערין“ (ז' 133); „אַז מעווייל איז ער פּאַק אַ פעקלמאַכער“ (ז' 84) אַזױ.ו. מיר באַגעגענען אויך די בינדווערטער פֿאַר „ענטפֿער — אָדער“ (ז' 70).

דיאַלעקטיש איז אויך דער באַנוץ פֿון עה (על פי רובֿ שטייט: עהדער) עה נעכטיין (איינרעכטן), אייניקע מאָל עטץ: „ווען עטץ העט נור גיוואָלט, העט איר...“ מיר טרעפֿן אויך אָפּטלעך די דיאַלעקטישע קאָניגיר־פֿאַרם: מעדאַרף מיר (אויך מיר דאַרף מיר, ז' 171), מעהאַב מיר, מעוועל מיר, מעזאַל מיר, מעקען מיר, מיר רוף מיר (ז' 216), מיר העט מיר. די אַלטע קאָנ־דיציאָנאַל־פֿאַרמען: העט, העסטו, העטן — זײַנען אויך ניט זעלטן. נאָך אַ רעשט

³¹ אַ טייל פֿון די סלאַווישע און אַנדערע ווערטער זײַנען פֿאַרצן אויך אין העבר: ישן טעקסט פֿון מאַט, און פּערל האָט דארטן צוגעגעבן צום סוף אַ רשימה פֿון ווערטער מיט אַן אויסטייטש.

פֿון אַן אָפגעשטאַרבענער גראַמאַטישער פֿאַרם איז דער געניטיוו נאָך דעם ווערב „זיך אָננעמען“ (ווי מיר באַנוצן די פּרעפּאָזיציע „פֿאַר“): „זען נישט דער בעשט העט זיך אונזר אָנגינעהמין“ (ז' 94); „זיך מיינר אָננעהמין“ (ז' 107); אָדער נאָך „פּטור ווערן“: „איך בין דער וויינערנס פטור גיוואָרין“ (ז' 81). מיר געפֿינען דאָ אויך דאָס אַלטע וואָרט נער גיץ (ז' 143), וואָס די שפּעטערדיקע דורות האָבן דאָס געהערט ווי „אין ערגעץ“ און געמוזט מוסיף זײַן די נעגאַציע „ניט“; אויך די קאָמבינאַציע איבֿדי (צו פֿייענען איודי, פֿון „אוף די“ — ש. בירנבוים): „איבֿדי חודש“ (ז' 176). באַקאַנט איז: „איודי וואָך“ — די קומענדיקע וואָך. אַהער איז שייך אויך דער באַנוץ פֿון וואָרט דראָן (וואָס שפּעטער איז דאָס ע"פּ רובֿ פֿאַרשטאַנען געוואָרן ווי „דערין“): „אָב עס איז עפעס דראָן“ (118); „איך גלייב משונה דראָן“ (120); „דערמאַנין זיך דראָן“ (123); „זיך דראָן אָנחאפֿין“ (190).

פֿון וואָרטבילדונג איז כּדאַי אָנצוווּיזן אויף דעם שטאַרקן באַנוץ פֿון דעם סופֿיקס עכץ צו בילדן הויפטווערטער, ווי: איבערבעטיכץ (201, 203), ביליכץ (163), דרינגעכץ (68), ענטלויפֿיכץ (207), פֿערשטעליכץ (119), שיקיכץ (87), ווייטער האָט פּערל: אינדענקעניש (99) אָנשטאַט אָנדענק; פֿאַרצייטיגעשע, אומגיהירישע; פֿרשוואַרצדיקע; משונהנער. מיר באַגעגענען די פּעיאָראַטיוו-פֿאַרמען: אַלמנהרע, גויישטשא, משוגעבעריה, פֿאַטירע.

„פשוט“ ווערט גענוצט אָפֿטמאָל ווי אַ הויפטוואָרט, לְמַשָּׁל: „איז דאָרט גאָר אַ פשוט צווייא זילבערני ריבל צו נעהמן“ (ז' 83 א"א). אויך אָנדערע אַדיעקטיוון ווערן אַזוי גענוצט, ווי: „האָט ער באַלד דעם פֿאַלש דערזעהן“ (ז' 58). פֿון דעם ווערב „שאַצן“ איז געוואָרן אַ הויפטוואָרט אין: „דאָס האָט דאָך גאָר קיין שאַץ ניט“ (ז' 68).

פּרעפּאָזיציעס און פּרעפֿיקסן צו ווערבן ווערן אַ מאָל גענוצט אין אַן אַנדער טייטש, ווי מיר נוצן דאָס. לְמַשָּׁל: האַלט מען זעהר אויף איהם (ז' 37) — אָנשטאַט פֿון: אַ וועק זיצין (132) — אָנשט' אַפּ -; אויסגידאָוונט (244) — אָנשט' אַפּ -; דער פּריץ וועט מיך הייסן פֿרנעהמין פֿון קאַפּ ביז פֿוס (57) — אָנשט' אַרומ -; אויפֿברענגין דעם כּנהג (190); האָט היא אַשם אַ יינגעלייגט פֿר זעהר אַגרויסין צדיק (191) אַאז"וו.

צו לעצט נאָך אַ קליינער אָפּקלייב פֿון איינגטימלעכע אויסדרוקן: פֿרשטיפֿט אַ קרימינאַל זאָך (48, 156); פֿון פּדי וועגין, נישט אין ערנסטין (145); איז איצט גאָר אַ גישפּעט (ד"ה אַ קלייניקייט, אַ חוזק) אין קורדאן ספֿרים אַריין צי פֿוהרין (83); ביליין די גאַל אויס זיך אַרויס (90); זענין מיר דאָ גיבליבין ווי איינגיזייפֿט (69); איך קען אייך גאָר איבער פֿעלד נישט שרייבין (165); האָב איך מיך פֿרלעגט דעם קליינעם צו בעקומין (100) (דאָס איז אַפֿשר אונטער דער השפּעה פֿון דייטש; מיר זאָגן: האָב איך זיך אָפּגעלייגט דערויף); זייא זאָלין זיך האַלטן גערינג (290) — ד"ה צום אַנטלויפֿן.

VI

אויב אין דער לעקסיק און מאַרפֿאַלאָגיע איז כמעט ניט צו פֿאַר-
 צייכענען קיין אונטערשיידן אין ביידע ווערק פֿערלס, ³² איז בנוגע דעם סינטאַקסיס
 צו באַמערקן אַ בפֿירושע עוואָלוציע פֿון גר״וו ביו מג״ט — אַן עוואָלוציע פֿון
 ריידסטיל צו שרײַבסטיל. אין דעם ערשטן ווערק איז דער זאַצבוי דורכױס
 אַ ריידשפּראַכיקער, שוואַך צוזאַמענגעהאַלטן, די זאַץ-פֿאַרבינדונג אַ גאַנץ
 לויזע, די זאַצן צום גרעסטן טייל נאָר קאָאַרדינירט, אָפֿט אַפֿילו אַן בינדווער-
 טער, סובאַרדינירטע זאַצן זײַנען זייער זעלטן. עס ווערט מיט דער מעגלע-
 כער גענויקייט איבערגעגעבן דער שמועס פֿון אַ פֿאַלקסמענטשן וואָס האָט
 גאַרניט אָדער ווינציק צו טון מיט ביכער. אַזאַ מענטש רעדט געוויינטלעך
 אין קורצע, איינפֿאַכע זאַצן, שטעלט זיך אָפֿט אָפּ אין מיטן אַ זאַץ אָדער
 הייבט גאָר אַן פֿון אַ סוף, און אויב עס קומט אים אַ מאָל אויס אַרויסצוזאָגן
 אַ קאָמפּלעקס זאַצן, זײַנען זיי ניט-געגלידערט, פֿאַרפֿלאַכטן איינער אין אַנדערן,
 אַז עס איז שווער זיי אָפּצוטיילן, אַרויסצוגעפֿינען, וווּ ענדיקט זיך דער
 הויפטזאַץ און וווּ הייבט זיך אָן דער בײַזעץ. דער געוויינטלעכער ריידער
 (ניט ווי אַ רעדנער) האָט ניט אין זײַן באַווסטזײַן איינציקע זאַצן אַנגעסילע-
 וועט אין אַ לאַגישן צוזאַמענהאַנג, נאָר קאָמפּלעקסן פֿאַרשטעלונגען וואָס
 פֿאַרבינדן זיך צווישן אַנאַנד אין צופֿעליקע אָסאַציאַציעס. אויף איבערגעגעבן
 אָט דעם באַווסטזײַן-אינהאַלט, ווי ער איז פֿאַקטיש פֿאַראַן, וואָלט ער באַדאַרפֿט
 אַרויסגעזאָגט ווערן מיט איין מאָל אין זאַצן, האַלבע זאַצן און איינציקע
 ווערטער. היות ווי דאָס איז ניט מיגלעך, רעדט ער אין דעם סדר, ווי די
 אָסאַציאַציעס פֿירן אים. ער איז קיין מאָל ניט בכוח גוֹבֵר צו זײַן אַן אָסאַציאַציע.
 זי איבערצורייסן אויף אַ ווײַלע צוליב דער פֿאָדערונג פֿון לאַגיק, פֿאַרענדיקן איין
 געדאַנק און אומקערן זיך דערנאָך צוריק צו דער איבערגעריסענער אָסאַציאַציע.
 אין זײַן שפּראַך פֿעלן אָפֿט מאָל בכלל די מיטלען דערצו, יענער אַפּאַראַט פֿון טײַט-
 און בינד-ווערטער, וואָס דינען דעם באַנוצער פֿון דער שרײַבשפּראַך צו אָרדענען
 זײַנע פֿאַרשטעלונגען אין אַ לאַגישער קייט. דער ריידער איז אויך ניט נוטה זיך
 צו פֿאַרלאָזן אויפֿן זיכרון פֿון הערער. דעריבער מײַנדט ער אויס צו פֿאַרבייטן
 אינהאַלט-ווערטער (סובסטאַנטיוון, אַדיעקטיוון) דורך טײַטווערטער (ווי דער,
 אַזעלכער, דער ערשטער — דער לעצטער אַזױו), ווי דאָס איז דער מנהג אין
 דער שרײַבשפּראַך, וווּ דאָס פֿאַרשריבענע וואָרט בלײַבט פֿיקסירט פֿאַר די
 אויגן פֿון לײַענער און ער שטויסט זיך גאָר גרינג אָן, אויף וואָס עס ווײַזן די
 טײַטווערטער, און פֿאַרקערט דאָס איבערחוון די אינהאַלטווערטער וואָלט פֿאַר
 אים געווען אַ שטער. אין דער ריידשפּראַך טרעפֿט זייער אָפֿט אַן איבערגאַנג
 פֿון אומדירעקטע רייד צו דירעקטע און צוריק, אָן אַ שום באַמערקונג.

³² הויך דאָס וואָרט אַרענדאר; אין גר״וו: ראַנדאַריס (244), אין כג״ט: אַרענדאַר.
 (ליפּשיץ פֿאַרצייכנט אין זײַן ווערטערבוך: רענדאַר; אַקסענפֿעלד האָט אַי רענדאַרעס אַי אַרענדאַר).
 דאָס איז געוויס פֿאַרבונוגן מיט דער אַלגעמײַנער טענדענץ צו מאַכן די שפּראַך מער „ליטעראַריש“.

און אומיק ארץ באמאונאנדא האט בא געטט טען ? אין סג בתמא ארץ געווען און
 אונגוט נאך דעם דעקנס חכמה האט גאט זיין עט לטט רהאט גיט פארשטאן ווען
 וואגער דער שיבוק טען און אדאס אפאלס אנא אים זיין גאק גאט לטט געווען געווען
 ווען סיגאל זאסט וואס אין בה וועלט שיקליק איז ווען זעאל בא זערה האבן צו אים
 שוועהסטן רחמים אבה זאגטער בה אונטן אין האט בה דעם שיבוק מיט דעם
 אטילן ציבן מיט דעם ווינבראכן ערב בהאנגעט. עט בארען זיין בא שון חמורה מאתן
 ביא חמורה זעאל ווען גאט אויסשליסן ביא גבולה וואס ביא גענעט וועלט האט ג
 בה מיט געווען וועט צי טיל אייבונג זיין, אטל ווען ביא בייבד ציעיק געטן בא אונד
 דער חמורה גיך ציעיק ערען, און טאך טיל ציעיק טיל ארעיינעט געטן אוק געווען
 אונטערער מיט זיין באגאנג וואס פארה א עיינע גאטן האט זיין בא האט צי געהן
 ביא חמורה האט ארעיה שפועות געוועט באמאונאנדא וואס ביא גענעט אונטער
 אין פאמאליד אין גאלידע געטן גיך לעווען געווען און אדאס שפועות מיט, אדאס
 עקרום אדאס רהם אין אדאס געדוילן, עטל אונד בא אונד רבי טאך דער חמורה
 גיער גאט אין אונטערערער שפועות אונד בה וועלט געווען, וואס טייל! א געיס
 חמות, נאך מיט אונד החתן אין מיט אגא שפועות חמות, אונטער געטן בא שון
 גאט אונד אין אדאס געווען פון דער גענעט וועלט, חמורה און געטן געטן שון גאט
 בארען טייה אין טוהעה אן יערה געווען: נאך דעם האלעם דעם סיגאליק קע
 דעם קעטט אונטער זיין שפועות אויפה געווען. נא אדאס געטן בא ווען געווען
 צי ביא ציעיק אדאס פרייה שייסן אין גיער, שפועות וועלן באס אונד געווען א טעה
 און אן אונד

א זינטל פון דעם כתב-יד פון „גדולת ר' וואָדף מטשארני

אסטרה“ (פארקלענערט)

מיט דער דערלויבעניש פון דער פערל-ביבליאָטעק אין טארנאָפּאָל

ווי אַ מוסטער פֿון אויטענטישער ריידשפראַך, וואָס איז נאָענט אין צייט און אַרט צו פערלס שפראַך אין גר"ו, קען דינען דאָס יידיש פֿון ר' נחמן בראַצלאַווערס סיפורי מעשיות, וואָס אַ קליינער פֿראַגמענט פֿון דעם ווערט דאָ געבראַכט צום פֿאַרגלעך.³⁵

ס פּוּר י מ ע ש יו ת, ז' 43

וכשהמלך שמע דבריו כי היה תמוה להמלך שימצא איש שיודע מכל השקרים של המדינה והשרי מלוכה ששמעו דבריו היו כועסים עליו מאוד והוא היה מספר והולך השקרים של המדינה ענה ואמר (החכם הנ"ל) והיה ראוי לומר שגם המלך כמותם שהוא אהב שקר כמו המדינה אך מזה אני רואה איך אתה איש אמת ובשביל זה אתה רחוק מהם מחמת שאין אתה יכול לסבול השקר של המדינה והתחיל לשבח מואר מאוד והמלך מחמת שהיה עניו מאוד ובמקום גדולתו שם ענוותנותו כי כן דרך העניו שבכל מה שמשבחין ומגדלין אותו יותר נעשה קטן ועניו יותר ומחמת גודל השבח של החכם ששבח וגידל את המלך בא המלך בעניויות וקטנות מאוד עד שנעשה אין ממש ולא היה יכול להתאפק והשליך את הווילון לראות את אותו החכם מי הוא זה שהוא יודע ומבין כל זאת ונתגלה פניו.

וויא דער מלך האט גיהערט זיינע רייד האט ער זיך צו גיבוגין זיינע אוירין צום פור האנג ער זאל הערין זיינע רייד ווארין עס איז ביי דעם מלך אגרויס ווינדר גיווען אז עס זאל זיך גיפיןן אמענטש וואס ער זאל וויסן גאר דאס פאלטשקייט פון דער מדינה אונ די שרים האבין גיהערט זיינע רייד אונ זענין אוף אים זייער ברוגז גיוועזן האָט זיך דער חכם אָן גירופין מען וואלט גיקענט זאגין אז דער מלך איז אוך אזו וויא זיי אז ער האט ליב ליגינט אזו ווי דיא מדינה נאר אָדרבא פון דאניט זעהט מען וויא אזו דו ביסט איין איש אמת אונ דער איבער ביסטו ווייט פון זייא מחמת דו קאנטט ניש טובל זיין דעם שקר פון דער מדינה אונ האט אן גיהובין דעם מלך זייער אז לובין אונ דער מלך מחמת ער איז גיווען אגרוסער עניו ווארין אזו איז דער שטייגיר פון איין עניו אז וואס מער מלובט אים אונ מגרייטט אים ווערט ער אלץ קלעניר ביי זיך מחמת דער חכם האט זייער גילובט אונ גיגרייטט דעם מלך איז דער מלך אריין גיקומין אין גרוס ענווה אונ אין זייער קלייניקייט אריין ביז ער איז גיווארין גאר נישט האט ער זיך נישט גיקאנט איין האלטען אונ האט אַוואַרף גיטאַן דעם פֿוּרהאַנג ער זאל זעהן דעם חכם ווער איז דאס וואס ער ווייטט אונ פֿר שטייט דאָס אלץ איז אַנטפּלעקט גיווארין דאס פנים פֿון דעם מלך.

דאָ האָבן מיר די ריינע ריידשפראַך מיט אַלע שטריכן, ווי זי איז אויבן כאַראַקטעריזירט געוואָרן: איין זאַץ רייסט זיך אַרײַן אין אַנדערן, איבערגאַנג פֿון אומדירעקטע רייד אין דירעקטע אָן הפֿסקה, איבערחזרונג פֿון אינהאַלטווערטער, ר' נחמנס תלמיד ר' נתן וואָס האָט, ווי באַוואוסט, געמיט זיך גאַרנישט משנה צו זיין אין זיין רבינס רייד, האָט קיין שום ווענדונגען פֿון אַ שרפֿטשפראַך אין דעם טעקסט נישט אַרײַנגעטראָגן. אין דעם ווינטערדיקן פֿראַגמענט, אַרויסגענומען פֿון מענדל' לעפֿינס משלי= איבערזעצונג (אגב די

³⁵ איך האָב לידער געהאַט נאָר אַ נײַע אויסגאַבע פֿון די סיפורי מעשיות, וואַרשע תרמ"א. מען מעג אָבער רעכענען, אז אויב עס זענען פֿאַראַן שינויים לגבי די עלטערע אויסגאַבעס, זענען דאָס נאָר אַרײַטאַרפֿישע, אָבער נישט סטיליטישע. — איך ברענג פֿאַראַלעל די העברעיִשע איבער-זעצונג, וויבֿל זי קען אינדזו שאַפֿטער דינען צום פֿאַרגלעך מיט פֿערלס העברעיִשע אין מג"ט און מיט זיין איבערזעצונג.

איינציקע אָריגינעלע זאַצן אין ייִדיש, וואָס מיר פֿאַרמאָגן פֿון אים זײַנען נאָך גענוג שטאַרק די שטריכן פֿון דער ריידשפּראַך, אָבער עס איז שוין פֿאַרט קענטיק די האַנט פֿון שרײַבער: ³⁴

„מדאָרף נאָר וואָס עס איז אין הוויז עולם גניט זײַן קעמן (קען מען זעהן וויא פֿיל ערלייא מאַדים פֿעלן זיך נאָר צושן זצווישן מענטשן און וויא איטליכן דאָכטיק אָט צונד איז דיא רעכטי קלוגי פֿרומי וועלט אויף גשטאנין. און וואָס פֿאַר אַנאַרנים דיא אַלט פֿרענקשי לייט זענין גווען. און ווידר פֿאַר קערט אַז דיא אלטי זעהן דיא נייע מאַדים בשעת זייא קומן אויף. דאָכט זיך זייא דאָס איז נאָר מעשה טיפשות און שגעון וואָס אַרום של שטות דיא יונגע נאַרנים צו פֿאַר בלענדן. און דיא זאך איז נוהג בכל מיני עסקי האדם הן במילי דשמיא הן במילי דעלמא כנודע: אַז איטליכר זאָקלעפיט זיך אזו זייער און זיין מאדי דאכט זיך אים דאָס איז גאָר דאָס בעסטו.“

די פּוונה צו האַלטן זיך ווי מיגלעך נאָענט צו דער ריידשפּראַך איז אויך קענטיק אין „גדולת ר' וואָלף“, אָבער דאָ איז דאָס ניט אַזוי פשוט, ווי אין ר' נחמנס מעל הערך. דאָס שרײַבן איז דאָ שוין דערהויבן צו אַ קונסט. די ריידשפּראַך איז מיט אַ פיוון סטיליזירט, אָבער עס איז בפֿירוש ריידשפּראַך. אַנדערש אין דעם ייִדישן „מגלה טמירין“. הגם וועדליג דער לייטעראַרישער פֿאַרם וואָלט דאָרט דער סטיל, ווי אַ בריווסטיל, געמעגט זײַן נעענטער צו דער ריידשפּראַך, איז ער דאָרט אויסגעהאַלטן לייטעראַריש, ווי פֿון אַ פֿולקום אַנטוויקלטער לייטעראַטור-שפּראַך. אין מג"ט קומט פּערץ אין שפּראַך נעענטער צו שלום-עליכמען, ווי אַ שטייגער חזקל הורוויץ אָדער אַפֿילו אַקסענפֿעלד. זיי זײַנען אויסגעצייכנטע בריוושרײַבער אין ייִדיש, אַלע פֿאַרשויען פֿון מג"ט. פֿאַרשטייט זיך, אַז דאָס איז פּערלס חלק, וואָרעם זייערע אויטענטישע בריוו אין ייִדיש וואָלטן קיין מאָל אַזוי אין דער פֿאַרם ניט אַרויסגעקומען ווי ביי פּערלען, און ער וואָלט ניט געקאָנט באַהויפטן, אַז ער האָט זיי פשוט איבער-געשריבן „בלשונם“, ווי ער זאָגט דאָס מפה די העברעיִשע בריוו. די העברעיִשע בריוו האָבן טאַקע אין זייער סטיל קיין שמץ „ליטעראַטור“ ניט, עס איז דורכויס ריידסטיל. אַן ערך אַזוי וואָלטן די פֿאַרשויען גערעדט, אויב זיי וואָלטן גערעדט העברעיִש. און דאָס איז טאַקע געווען, ווי געזאָגט, די פּוונה פֿון דעם מחבר, דערין האָט ער אַרויסגעוויזן זײַן גרויסע מײַסטערשאַפט. ער האָט דאָ געמוזט דורכמאַכן אַ פֿאַרקערטן גאַנג, ווי אין דעם ייִדישן מג"ט: בעת אין ייִדיש איז ער אַרויסגעגאַנגען פֿון אַ ריידשפּראַך און געקומען צו אַ בוכשפּראַך, האָט ער אין דעם העברעיִשן „מגלה טמירין“ אויסגעמיטן די בוכשפּראַך, וואָס ער איז צו איר געווען געוויינט ווי אַ משפּיל, און האָט געשריבן אין דער שפּראַך פֿון זײַנע פֿאַרשויען.

דאָ זײַנען אויפֿן אַרט אייניקע באַמערקונגען וועגן דעם העברעיִש פֿון

מג"ט. עס איז אָן ספֿק אַ שלעכט העברעיִש, אָבער עס וואָלט געווען ניט גענוי אָנצורופֿן די דאָזיקע שפּראַך (אַ שפּראַך איז דאָס געוויס: אַ זוי האָבן מענטשן געשריבן און זיך צונויפֿגעשריבן) אַ פּאַראַדיע אויף העברעיִש. פּערל האָט דאָ גאַרנישט באַדאַרפֿט צוטראַכטן, ער האָט געשעפּט פֿון גרייטן. זײַן אויפֿטו אין „מגלה טמירין“ איז באַשטאַנען דערין, וואָס ער האָט דעם דאָזיקן שפּראַכבאַנוץ געגעבן קאַנצענטרירט, צוגעפּאַסט צום אינהאַלט, אַזוי ווי עס טוט אַ טעלעכער אַנדערער וואַרטקינסטלער. אין הונדערטער ספֿרים, אין אָן אַ שיעור בריוו און דאָקומענטן איז אָט די שפּראַך גענוצט געוואָרן און ווערט נאָך עד היום גענוצט. אויב מען מעג זאָגן, אַז העברעיִש האָט געלעבט ביים ייִדישן פֿאָלק אויך פֿאַר דעם נײַסטן פריוו צו מאַכן דאָס אויפֿלעבן ווי אַ רייד-שפּראַך, האָט עס געלעבט אין אָט דער געשטאַלט פֿון „פֿאַלקאַריסטישן“ העברעיִש, ווי מען וואָלט עס געקאַנט כאַראַקטעריזירן. און נאָך איצט קלינגט עס אַזוי אין ארץ-ישׂראֵל אין מויל פֿון דערוואַקסענע, וואָס קומען אַהין פֿון די ייִדיש-רעדנדיקע קיבוצים, — אויף וואָס עס באַקלאַנגן זיך, געוויס מיט רעכט פֿון זייער שטאַנדפּונקט, די קנאים און היטער פֿון דער העברעיִשער שפּראַך.³⁵ און דאָס איז נאַטירלעך. מענטשן, וואָס האָבן זיך אויסגעלעבט אין גאַנצן אָדער צום גרעסטן טייל אין ייִדיש — ווען זיי איז אויסגעקומען אין זעלטענע פֿאַלן אָנצווענדן העברעיִש, האָבן זיי געמוזט אַרײַנטראַגן אין דעם די גאַנצע סטרוקטור פֿון זייער געוויינטלעכער נוצשפּראַך, סײַן זיי האָבן פֿאַרמאָגט גאָר אַ טיפֿע קענטעניש פֿון תּנך, דקדוק, מיטלעלטערלעכער פּאַעטישער און פֿילאָסאָפֿישער לײַטעראַטור וואָס האָט זיי געקאַנט דינען ווי אַ רעגולאַטאָר פֿון אַ קאַרקעטער העברעיִשער שפּראַך.

עס וואָלט אַפֿשר געווען אינטערעסאַנט אַ מאָל צונויפֿצוקלייבן און צו קלאַסיפֿיצירן די אַלע פֿאַרגרינונגען פֿון העברעיִש אין באַנוץ פֿון די רבנישע און חסידישע שרײַבערס פֿון די לעצטע דורות. מען וואָלט דעמאָלט געקאַנט

³⁵ מוסטערן פֿון דעם העברעיִש זע, למשל, אין די יוואַ-בלטער, ב' V, ז' 80-84, אין אָט אין ארץ-ישׂראֵליקע ציטטריפֿען. — אַגב האָבן אויך משכילים אין זייער פריוואַטער קאַרעס-פּאַנדרענג גענוצט אַ שפּראַך וואָס איז געמישט פֿון דײַטש מיט העברעיִש. יוסף פּערל ניפֿא האָט אַ מאָל אַזוי געשריבן (פֿרײַגל די בריוו נומ' 5, ז' XXXVIII, און נומ' 9, ז' XLIV, אין י. ווינלעזס ציטירטער אַרבעט). ערשט גאַר אין די לעצטע 10-20 יאָר זענען העברעיִשע שרײַבערס בפּוח [אַן אויפֿטו, וואָס גרענעצט מיט אַ נס (1) צו שרײַבן וועגן קאַנקרעטע זאַכן אין אַ קאַ-קעטן העברעיִש. פֿרײַער איז דאָס ניט אַזוי געווען. אָט איו, למשל, אַ קאַרעספּאַנדרענג פֿון יאַמפּאַלע, אָפּעדרוקט אין „המגיד“ 1861, נומ' 49, ווי עס ווערן איבערגעגעבן די סימנים פֿון אַ יידן אַ הרוג וואָס איז געװען געוואָרן ניט ווייט פֿון דער שטאָט: „קאַפּאטע שלמה ... מצבע טונקיל, מתחת קאליקא שחור, קנעפּ ראַגאווע [מעצם קטן] ... גאַטקעס פּשתן לבן, מכנסים ליעטנע קארט בפֿצלות [שטרייפֿען] ממראה בלויא ארבע טיבעלי שחור שעל הצואר, קאַמיזאַל מבגד וטוך דק שחור, האלאס ליעטניע ציץ טונקול אפּאַנטי מן טוך סירע פּשוט שאליק ארוך מצמר פּשוט גרין וטונקיל רוט, קאַפּאק גרין מיטיון בתי רגלים פּשוטים במסמרות שעל הרגלים“ ...

ארויסברענגען די השפעות פֿון די געהעריקע ריידשפראַכן. מען וואָלט געקאָנט אויסטיילן, וואָס איז איבערגענומען פֿון די פֿריערדיקע דורות און וואָס איז דער חלק, וואָס ייִדיש האָט אַרײַנגעבראַכט. פֿון אויבן אויף אָזן זיך באַלד באַמערקן, חוץ די פֿרעמדווערטער, וואָס ווערן פשוט איבערגענומען פֿון ייִדיש ווי זיי שטייען און גייען, און די ייִדישע ריידווענדונגען, איבערגעזעצט מיט העברעיִשע ווערטער, דאָס ניט־אַפּהיטן דעם באַנוץ פֿון די בנינים (ניט צו אונטער־שיידן צווישן פעל און הפֿעיל וכדו') און די פֿולע אינגאַרירונג פֿון די אינשטיים־פֿללים (קײן אַכט ניט געלייגט אויף צאָל און מין). בֿערט בנוגע דעם מין איז אינגעוואַרצלט דער ניט־העברעיִשער באַנוץ (אגב דער מנהג ניט אונטערצושיידן דעם מין אין הויפטווערטער אין העברעיִש איז אַ סך עלטער פֿאַר ייִדיש).³⁶ נאָר ניט דאָ איז דער אָרט פֿאַר אַזאַ שטודיע. דורך די וויטערדיקע בײַשפּילן, אַרויסגענומען פֿון חסידישע ספֿרים, בין איך אויסן צו ווייזן, אַז פֿערלס העברעיִש אין מג׳ט איז נישט אַנדערש ווי דאָס העברעיִש פֿון די דאָזיקע ספֿרים.

פֿונעם ספֿר סדר הדורות מתלמידי בעשט: לראות א"ע (ויך זען) עם הרב הקדוש; ואם היה נתקרב הנפש אל הרוח אז היה הגאולה; שתהיה כל מצויו; פגע בו אשה... און באַלד דערויף קאַרעקט: ואינו רוצה להסתכל בה; המה יעצימו את עיניו; הוא מישב בלבו; בקושי גדול הקיצו אותו. פֿון דעם העברעיִשן טעקסט פֿון ספורי מצויות ל"הר"ן: הפציר אותו; חותם עצמו; ויש לי אבק היינו פיל, הפיל של הדרך של צדיקים; תולש קברים (ריסט קברים).

פֿון „מעשה צדיקים“ (דרוק לעמבערג): תועלת גדול; עשירות גדול; למה נברא האפיקורסת והכפירה; הלהיטה הגדולה שבוער כאש; לא תהיה האור יוצא מן הכלי.

און דער ספֿר מפֿעלות צדיקים ברענגט אַ יִדן שיער נישט צו גילוי עריות. דאָרט שטייט אין איין אָרט: פעם אחת הי' נצרך לחסיד אחד לישא את בתו (צו נעמען זיין טאָכטער פֿאַר אַ ווייב; געמיינט להשיא). ווען מען לייענט דעם העברעיִשן מג׳ט, געפינט מען זיך לחלוטין אין דעם שפראַכקרייז פֿון אָט די ספֿרים. די עטלעכע בײַשפּילן באַווייזן קלאַר, אַז פֿערל האָט מיט רעכט געמעגט זאָגן, אַז ער שרייבט „בלשונם“.

VII

בכדי צו ווייזן, ווי אַזוי פֿערל האָט זיך געקלייגט אַט דאָס „פֿלאַקלאַ־ריסטישע“ העברעיִש איבערצוגעבן אין אַ קאַרעקטן, שיינעם, בילדערישן ייִדיש, און דערביי זאָל דער צוועק פֿון דער סאַטירע פֿולקום דערגרייכט ווערן, — האָט מיר אויסגעוויזן, אַז קײן בעסערער מיטל קאָן ניט זײַן ווי ברענגען פֿאַראַלעל

³⁶ צו ברענגען אַ פֿאַר בײַשפּילן: טעות לעולם חוזר. אָדער: זכותו יגן עלינו (מיט זיין פֿאַרעדיע זכותו יגון ואנחה); די קאַרעקטע פֿאַרם „זכותו תגן“... וואָלט מן הסתם אויך פֿאַרן העברעיִשן פֿוריסט געקלינגען פֿרעמד.

טעקסט-מוסטערן פֿון ביידע ווערסיעס. אָן שום ווייטערדיקע פֿירושים וועט זיך אַרויסווייזן פֿערלס שפראַכקונסט. איך האָב די ביישפּילן וואָס איך ברענג דאָ גרופּירט אין 5 אָפּטיילונגען: (1) פּשוטע איבערזעצונג, (2) איבערפֿורעמונג אין אַ ייִדישן סטיל, (3) דורך סטיליסטישע מיטלען פֿאַרשטאַרקט דאָס געפֿיל וואָס דאַרף אויסגעדריקט ווערן, (4) איינטייטשנדיקע איבערזעצונג, (5) איבערגעבני-טענער סדר פֿון די זאַצן.

1) די ביישפּילן פֿון דער ערשטער גרופּע ווייזן בעצם די העברעיִשע ווערסיע פֿון מג"ט, ווי אַזוי זי איז געבויט אויפֿן יסוד פֿון ייִדיש. אָבער היות ווי די ייִדישע ווערסיע איז דאָך איבערגעזעצט פֿון אַ פֿאַרטיקן העברעיִשן טעקסט, איז פֿון דעם פֿאַרגלייך באַלד קלאַר פֿערלס ניט-געוויינטלעכע קונסט פֿון איבערזעצונג און זײַן שפראַך-מיינטערשאַפֿט בכלל. די ווייטערדיקע גרופּעס וועלן דעם ערשטן איינדרוק נאָך מער פֿאַרשטאַרקן.

וואַרין דעם וויציגיבערנאַטיר וועט דעך דיין פּריץ ניט מעיז זיין (ה) *	כי בודאי לא יסרב נגד הוויצעגובערנאַטער
וואַרין דער אינטערעס איז גאַר קיין קאַטאָויס נישט (ו)	מחמת שהרבר נחויץ מאד
האָב איך גיזעהן, אז עס איז נור אַ פֿאַרברענטי האַלצבני (ח)	ראיתי שהוא אוד מוצל מאט
און האָט טשאַקידעני קליידר, מיט אַ הצלו באַנד (ח) האַט זיך פֿרענטפֿירט (ט) האַט פֿר איהר ממש גיווינט (י)	והולך בבגדים נאים ועם פאטשעלי על הצוואר התנצל את עצמו בכה ממש לפניו והי' מול גדול שעשיתי זאת מהר
אינ' דאָס איז נאָך אַלץ אינזר מזל גיווען וואָס איך האָב דעם אינטערעס געך גימאַכט (י) דאָס רעכטי ברייבלי (יא)	אגרת הידוע אין אנהנו יכולין לסכול העגמת נפש שעושה לנו הבין הנ"ל קודם עלות השחר וכאשר אתן לו תודע אחר שלשה חדשים ילך הקאנטראקט של יעקל לסוף מע"ה עשן לה מיד אותו לכאן
מיר קענין שוין דעם עגמת נפש פֿין דעם בוך גאַרנישט אויסהאַלטין (יא)	זאת היא החתיכה מהשאוב של החלון אשר דרך אותו החלון קטן משאוב א' הזקית את הגויה המכשפה
מיט דיא זאָריס (טו)	עויב אותך על
אונ' אַזוי באַלד איך וועל איהם מודיע זיין (טו)	אני היה בעת הזאת מנושא מאד טוב שיכור
נאָך דרייאַ חדשים געהט יעקלין דער קאַנטראַקט אויס (טו)	ישכב את עצמו לארכו ולרחבו
לולקעציבוך (טז)	
מען זאָל איהם אַהער צו שטעלין (יח)	
דאָס שטיקל גלאָז איז פֿין דער שויב אויס דעם פֿענסטערל, וואָס אויס דעם קליינים פֿענסטערל פֿין איין שויב בין איך אַרײַן צו דער מכשפה אונ' האָב זיא גישעדיגט (כ)	
פֿר לאָז זיך אויף... (כא)	
איך בין דענצמאָהל זעהר פֿרטראַגין גיווען (כב)	
גיט שיפור (כו)	
וועט זיך לעגין דורך דער לענג אונ' דורך דער ברייט (ג)	

* די אותיות אין די קלאַמערן באַטײַטן דעם נומער פֿון די בריוון.

אחם בעצמיכם חייבים לכם
 המשקוף של הסרוודור מבית ארענדאר בכטר
 סמוך פרטה קטנה לעיר ברעזני
 היה חורג אותי על מיתה ח"ו

דאס זעטס איהר איך טאקי נור אליין שולריק (נו)
 דיא פאָרעטשקי פֿין דעם אַוויירעק אין דער
 קרעטשמי, אַ קלייני מייל ווייט פֿין ברעזני (סז)
 העט ער דעך מיך אַרואַי גיווען גיהרגת אויף
 סאד (צה)

האביו של הגויה הידוע
 התתיכה נר יוצא
 ואחזה א"ע בוח השידוך בשתי ידים

דער גויהס פֿאָטיר (צו)
 דאָס שטיקל ליכט געהט אויס (קד)
 האָט זיא זיך אַנגיחאָפּט אַן דעם שידוך מיט בידי
 הענד (קו)

שעובו אותי על פאריקי מהחמיסה

מען האָט מיך אויף ערביִת אויס דער העֿיסה אַרויס
 גילאָוט (קכא)

2) צל-פי רוב אָבער באַנגונט זיך ניט פּערל מיט אַ פשוטער איבער-
 זעצונג. אין ייִדישן נוסח פֿעלט אים דאָך אין גאַנצן אָט דער מיטל פֿון
 קאָמישער ווירקונג, וואָס ער האָט אין דער פֿאַרגרייזטער העברעיִשער שפּראַך.
 אויב ער זאָל פשוט איבערזעצן, וועט זיך באַקומען אַזוי צו זאָגן אַ נייטראַלער
 ייִדישער אויסדרוק אָדער זאָך, וואָס וואָלט מן הסתם ניט געווען גענוג אויף
 צו שאַפֿן דעם געוונטשענעם עפֿעקט ביים לייענער. דעריבער לאָזט ער זינע
 פֿאַרשוניען שרײַבן אין אַ סטיל וואָס איז באַפּוצט מיט אַלע פֿליטערלעך פֿון
 דער איראַניע, וואָס דאָס פֿאַקסטימלעכע ייִדיש פֿאַרמאָגט. דאָס לישן-קודש
 פֿון די בריוו־שרײַבערס אין מג"ט איז לאַ די וואָס אַ גרייזיקס, נאָר בהכרח
 אויך אַ דאָרס און אַן אַרעמס, עס חזרן זיך איבער כּסדר אַלץ די זעלביקע
 עפיטעטן: גדול, רע, טובֿ אַזו־וו. אין דעם ייִדיש זייערן אָבער שלאַגט
 אַ קוואַל איינפֿאַלן, בילדער און עפיטעטן. דאָס קאָמפּענסירט מיט אַן עורף
 דעם אַנווער אין קאָמיזם דורך דער קאָרעקטער שפּראַך.
 מיר גייען איבער צו די ביישפּילן.

היה בחזרה גדולה
 היא בריה נפלאה וחשובה אצל השר שלנו

איו זעהר אויפֿגיהויבן גיווען (א)
 זיא איז אַ בריה נפֿלאה אונ' איז ביא אונר
 פריץ גאָר דאָס אויג (ב)

מדבר סרה על ה' ועל משיחו, זו רבינו נר
 ישראל
 אכתוב לך סימנים שבהם הכיר אותו

רעד איבר שכם אונ' איבר יוסף, אויף גאט אונ'
 אויף דעם רבין זאל לעבין (ח)
 וועל איך איהם דיר אַבמאָהלין וויא ער שטעהט
 און געהט (ח)

עושו גושו חושו
 ויהיה ח"ו צרה גדולה

שלצפֿט נישט, לויפֿט, טוהט וואָס מעגליך איז (ט)
 קען דערפֿין אַרויסקומין אַ גאַנץ שלימול ניט
 מיט מיין מויל גירעד (ט)

יש סיפוק בידי לעשות מבוקשך על צד היותר טוב
 לכן נקבע אהבת הטוס בלבי

קען איך דיר גאָר משונה בעהילפֿליך זיין (יג)
 איברדעם האָט זיך דאָס פֿערדל מיר אין תּארץ
 איינגיבאָקין (טו)

כמעט נתבטלו החושים שלי
 והשיב לי בתרעומות

האָב איך גימיינט, איך פֿאל אַנידער (טז)
 האָט דער רבי זאל לעבין אויף מיר אַ קרומין
 קוש גיטוהן און האָט מיר ניענספֿערט (טז)

וגדלה התימה בעיני עד לשמים

ווייס איך שוין גאָר נישט וואָס צו טראַכטין (טז)

זיין זאלין ארבייטן אויף צלע זאסטאוקיס (יז)
 גויס עהרליכייט זיין זיך קאמענדיעס צו מצבין (כז)
 עפיס אמלאכה אזוי א הינד צו בערגרעין?
 אויך מיר איין אינטעריס... (כד)
 דער גאנציר אינטעריס איז איין אָנשטעל (כו)
 איך האָב איהם דעם טערמין אָבגיפולויט אונ'
 האָב איהם צו דער שעה זיין געלד אריין
 גיבראכט אין שטיב אריין (לב)
 איין אנדרטמאָהל העט איך אויס דעם ימחשמוניק
 מיך אויסגילאכט (לח)
 אונ' זוכט זיך גאָפאָסיס, דער קוויט אוי
 פֿאַלש (לו)
 איהר ווייסט וואָס דאָס פֿר אַ גולן פֿר אַ דאָמניק
 איז! (לט)
 איז לעבין איהם מיט אַ פייקיל מיט גלעקליך
 גיגאָנגין אונ' האָט איהם דעם טאַקט צוגיפויקט
 אונ' צו גיקלינגין (מה)
 דער בעשט האָט דאָ גימיינט דיא וועלט איז
 זיין, וואָס עס איז איהם דאָ אזוי גיראַטהין (נו)
 האָט מען דעך אַרדאָי נישט צו שמיסין (עא)
 איך בין צישיין לויטער דראַביט, ניט איינר
 אַרעכטיר (עו)
 צו שרייען, ער איז אַ גאָט (עו)
 אַ יצם פראַקסי בעלי בתים, וואָס פֿלעגין פֿון
 אייביג אָן גור אונז אין מויל אריין צו קוקין (צג)
 זיין האָבין אין אונזר מרינע פֿרשט־פֿט אַ קרימינאַל
 זאָך (צט)
 אונ' זיין האָבין גאָר דיא פֿינגיר גילעקט (קד)
 איך האָב מיך גאָר נישט אין זיין, זיין זאלין מיט
 מיר טוהן וואָס זיין ווילין האַרט מיך גאָר
 נישט. גאָר אויף דעם עס איך מיך זעהר (קכא)
 העט איך גיווען שלעכט אָבגישיגטין (קכד)
 ביז ער וועט עס אַרויס ברענגין בולט וויא
 בויעהל אויף וואַסיר (קלג)

לעשות כל מה שביכולתם
 לצחוק על אנשים כשרים
 הלא הוא דבר קטן בעינינו בעז"ה לעשות
 גמר וסוף עם רשע עריץ כזה
 זאת בודאי שקר
 וסילקתי לו הסך הג"ל בזמן המוגבל
 בפעם אחר לא הייתי מפחד א"ע כל כך
 ואמר שהקויט מזויף
 אחם אינם יודעים איהו רשע גולן הוא זה השר
 היה מכה על התוף עם צלצלים
 והיה להבעשט תענוג גדול מזה
 דבר ידוע
 בתוך עם סמא שפתים אנכי יושב
 להעריצו
 וכמה בעלי בתים אשר היו אנשים פשוטים
 והיו תמיד סרים למשמעתו
 עשו במיינתינו איהו מעשה קרימינאל
 שהיה נראה להם שהם חכמות והמצאות גדולות
 ואין אני מצער מה שיעשו עמי כי אני מקבל
 עלי כה שיעשו, אך על זה אני מצער את עצמי
 היה לי היזק גדול
 עד שיוציא הדבר מכה אל הפועל

3 פערל האָט אַ נטיה אין יידיש אונטערצושטרעכן און צו פֿאַרשטאַרקן
 דאָס געפֿייל. ער זוכט אויס שאַרפֿערע ווערטער, קלאַרערע בילדער, ער גיט
 צו ווערטער און גאַנצע זאַצן צום העברעיִשן נוסח, אַלץ צולייב דעם צוועק.
 ווי געזאָגט, פֿאַרמאָגן זיננע פֿאַרשוניגען אין זייער מאַמע־לשון אַ סך אַ ריכטערן
 לעקסיקאָן ווי אין זייער העברעיִש. אַט האָבן מיר לִמשַׁל שילדערונגען פֿון
 אַפֿעקטן צי פחד און פעס:

פחד את עצמו
 יש לו פחד גדול מזה הדבר שלא יגיע לו ג"כ
 רע ח"ו
 האָט ער דאָס קוחת בעקומין (יב)
 ער שרעקט זיך זעהר, דער פריץ זאל נישט צו
 איהם זיין בעו האַרץ אויסלעזין (לב)

אחו את המשרת יותר הרח

דער משרת האט גימיינט דער רוח נעמט איהם דא
תיכף אוועק (ג)

אני מחדד מאד

טראכט איך איבר, איך ווייס אלטן נישט וואס (קמה)
ער געהט ארום גאר גולן (לה)

השר בכעס גדול

איברעם איז אונזר פריץ דער גולן אויף אונז
נאך מעהר רוצח גיווארין (לה)

נעשה זה הגולן השר שלנו ברוגז עלינו מאד

מחמת שבלא זה יש להשר שלנו כעס על ר'
יוסל פראדילס

ווארין אונזר פריץ האט אנהדעם א הרצא אויף
ר' יוסל (לה)

בא השר מבילקע לכעס גדול

דאס האט דעם פריץ משונה פֿרדראַסין (לו)

כאשר אמרתי זאת בערה בו אש הכעס לגמרי

וויא איך האב דאס ארויס גירעד האב איך גימיינט
טאקי דער רוח נעהמט איהם אוועק (טו)

כי השר מן הסתם בודאי יכעוס עליו

ווארין לעולם וועט ער פֿון דעם פריץ פֿר שוואַרצט
ווערן (יד)

אַנדערע בנישפילן פֿון דעם מין:

ובאם שלא נכתב בהבוך שם המחבר, אפשר
נמצא בו צורת המחבר כדרך הרשעים לרפוט
צורתם בראש ספרי פסולים שלהם, ואז אם
חוא אפילו ממדינה אחרת, אזי יסתכל רבינו
בצורה שלו ויעניש אותו בראיה

ווען אפילו אין בוך זאל נישט שטעהן ווער עס
האט עס גימאכט, ווארין ער האט דעך אוראי דאס
ניין יעהריגי קדחת פֿר דעם רבין זאל לעבן, קען
דעך זיין, זיין טריפֿה פֿרצוף וועט זיין פֿאַרינט
אויף דעם בוך אַבנימאָהלט, וואַרין אזוי איז ביא
די רשעים דער שטייגיר. נוא אז דאָס איז, וועט
ער אויך פֿרשוואַרצט ווערן. אפילו ווען ער זאל
זיין פֿין א פֿרעמד מדינה (א)

והלכתי תיכף לפרייה
אולם בזה אני נבוע
התחילה להפציר אותי
ישפיל אותו עד לעפר

בין איך גילאָפֿין צו פֿרייה (ד)

ועלה הרבה עשן מהלולקע

נור ווירד מיר אלי מאַהל אלאַך אין האַרץ (ז)

יש לי חרטה גדולה

מאכט זיא מיך משוגע (י)

וועט ער דעך איהם בעגראָבין טויענד עלען אין
דער ערד אַרין (ט)

ואיזה מהם מתו
חוא מחויק ביניי השלחן ערוך ביותר

אונ' האַט אַרויך אַרויס גילאָזט, אז עס איז זיך
אַמורא אַנגיאַנגין (טז)

גם החרפה יהיה גדולה לנו

וואַס זאל איך דיר זאָגן, איך עס מיר אַרואי
דאָס האַרץ אויס (טז)

ונפל החץ רחוק להלאה

זיא זעגין כפֿרה גיוואַרין (יז)

בא בעצמו למיים את רבינו הקדוש

ער האַלט זיך אָן דעם שלחן ערוך שטאַהל אונ'
אייזין (כו)

אונ' דיא חרפה וועט דעך נישט זיין צום אויס-
האַלסין (לה)

איז דיר דיא פֿילל אַוועק גיפֿלוּגין איפֿשר אויף
א תּחם שבת ווייט (כה)

אז' ער אַרואי גיקומין צום רבין זאל לעבין
אונ' האַט פֿר איהם כורעים ומשתחיים גיווען,
האָט דעם רבין זאל לעבין שטאַרק פֿייט
גיווען (מט)

וישתומם חווצענזוכערנאטיר

וויא דער וויצעגובערנאטיר האַט דאָס דרהערט
האָט ער זיך אַנגייהבין צו צלמין (ט)

זלפעמים אמר לנו איזה דבר אשר כל עצמותינו
הדשן

ומילא אותו
הדברים עתיקים ועמוקים ומנושאים לעילא
ולעילא

אני כופל ומשלש לך
גביר גדול מאד מאד

4) גאַנץ אַפֿט גיט דער ייִדישער טעקסט אַ פֿאַרברייטערטע אויסשטייטשונג
דאָרט וווּ דער העברעיִשער נוסח באַנוגנט זיך מיט איין וואָרט אָדער עטלעכע
קאָרגע ווערטער. דאָס איז קודם פֿל דערפֿאַר, וואָס אין ייִדיש פֿילן זיך די
בריווִשרייבער פֿרייער און ווייניג אַרויס גאָר די רייכקייט פֿון זייער מאַמע־
לשון, און אויך ווייניג אין העברעיִש קאָן מען זיך אויסדריקן קירצער, בֿפֿרט
ווען עס גייט אין פֿסוקים. אַפֿט גיט דער ייִדישער טעקסט טאַקע אַ דרש פֿון
פֿסוק צו אַ מימרא, בעת ווען דער העברעיִשער נוסח איז נאָר מרמז דערויף
מיט אַ וכו'. אַט זינען עטלעכע ביישפּילן.

יש לי פרנסה בדיוח
אין הייו איז' דאָ פֿין אלים גוטין, אַ מוזומיר
גרעשין דרעהט זיך אויך, אַ טרונק בראַנפֿין
אַ גוטיר איז' אוראי דאָ — הכלל עס איז'
גיט (לב)

אעפֿי שטפּף הוא רחמים, אך אית כסף ואית
כסף, אית כסף בבחינת כוסף וזהו רחמים
ואית כסף בבחינת נהמא דכסיפין

אמר זאח בלשון תימה
ועמר לפניו כעבדא קמי מארי

החוט יוחר שוח מהריף, מחמת שבכת החוט
הלך החץ

עס איז' איין עולה: וויא קומט דיא רייף צום
שנירל? דאָס שנירל איזט דער עיקר, וואָרום
לעולם קומט דעך דער שטופּ פֿון דער פֿיל נור
פֿין דעם שנירל, אמת אַז דער רבי זאָל לעבין
העס גיוואַלט, העס דיא פֿיל גיפֿלויגן אַ אָהן
דעם שנירל. ער האָט דעך עס אַבער נישט

גיטוהן. ער האט טאקי דאס שנירל גיהאט.
אונ' אז ער האט גיוואלט שיסין, האט ער
טאקי ביאם שנירל אגאנץ גיטין זיה גיטוהן,
אונ' דער בויגין איז זיך גיווען וויא פריהר
אונ' האט גאר נישט גיטוהן דרבייא. צום סוף
וויל מען פֿרגלייכן דיא רייף צום שנירל (מה)
וואס פליהט עס פֿין אזוי א ווארמיר נעכט ארויס
עהן איין אפענטשי, אהן אלים, אזוי אויף דער
וועלט ארויס, בפרט אז עס געהט א רעגין, אדער
עס איז אנלימערדיקיר פֿראסט? וואס פליהסט
דיא, שוטה, פֿין וואנין ווייסט דוא, אז דוא
וועסט בעקומין צו עסין? (מה)

יותר טוב היה לו לישב במנוחה בקן שלו ולמה
לו לפרוה, בפרט כשהולך גשם או כשהוא
קר על העולם

5) דער לייטער־אישער סטיל פֿון דעם ייִדישן נוסח ווערט באַזונדערס
קלאַר פֿון די ערטער, וווּ פֿערל האָט איבערגעביטן דעם סדר פֿון די זאַצן
און זיי צונויפֿגעבונדן. אין דעם העברעיִשן טעקסט הערשט אין גאַנצן דער
ריידסטייל. אַט זיינען אייניקע ביישפּילן.

מיר האָבן דעם פּאָסטמייסטיר דורך זיין פּאַסטיר
אַמתנה גישיקט, ער זאָל דעם ברייב, וואָס פֿין
זיין פּריץ וועט אַנקומין צום וויצעגובער-
נאַטיר, צו נעהמין אונ' איהם אונז געבין, וכן
הוה. וואָס זאָל איך דיר זאָגין, וויא איך האָב
דעם ברייב בעקומין, בין איך מיט איהם גילויפֿין
צי ר' יוסל פֿראַדילס (n)

באותו היום אשר הפאסטט באה אצלנו שלהנו את
הפאקטיר מפאסטמיינסטער ונתן להפאסטט-
מיינסטער מתנה הגונה, ומסר לו האגרת
השבא מהשר שלך להוויצעגובערנאטיר.
ורצתי תיכף לר' יוסף פראדילס

העסט דוא גיוואלט זעהן דעם רבין זאָל לעבין אין
שטיב זיך ארום געהן אהין אונ' אהער מיט
דער לאַנגין לולקעצוביך אונ' זעהר א וואַהלן
טשצמביר אויף דעם אַקסיל פֿרוואַרפֿין (ט)

ורבינו הק' היה עשן לולקי עם ציבוק ארוך
וטשאמביר טוב מאד על כתיפין, והלך בביתו
אנה ואנה

ר' גרשון האָט זעהר גיט דינג גימאכט, וואָס ער
האָט גישיקט צווייא מאַהל ח"י זהובים, אונ'
עס האָט אַפּנים ער מוז זיין אַשטיקל בעל
מקובל (ט)

מה מאד השכיל ר' גרשון וכמדומה שמחויב
להיות מעט מיודעי חן שידע לשלוח שני
פעמים ח"י זה'

האָט ער מיט דעם קאַפּף גישאַקעלט אונ' מיט
אַ גילעכטערל גיזאַנט (כא)

זחק ואמר בנענועת הראש

איך מוז זעהן צו טוהן וואָס צו טוהן, איך זאָל
דעם רשע דאָס מויל פֿרשטאַפּען. איך וועל מיר
דעם קאַפּף פֿרועטצין איהם צו אַצהלין (לה)

אני אראה להלוות לי מעות על משכנות בכדי
לסלק להרשע מרדכי מה שאני חייב לו

אויף דער גרעניץ איז ער אויך א בריה נפלאה,
אז מעוויל איז ער פּאַק אַ פעקילמאַכיר. וויא
האָב איך דאָס אַ צעהנט חלק מיין אייגענט,
וואָס ער האָט שוין דיא גרעניצלעט פעקיל-
געלר איברגיגעבין. אויף דער גרעניץ ווערין
וויא נאָך איהם גאַר דיא כפרה (נה)

ועל הגרענצין הוא בריה נפלאה מאד כי כחמת
שחוליק כמה פעמים פעקליך נתן להם הרבה
ממון ועשה היכרות גדול עמהם

עס איז נאך ניט מיגלעך געווען צו געבן אן אויסשעפיקן און סיסטע-
 מאַטישן איבערבליק איבער פערלס יידישער שפראך, ד"ה בעצם אַ היסטאָרישע
 גראַמאַטיק פֿון יידיש אין אָנהייב 19טן י"ה. דאָס וועט קאָנען געטאָן ווערן
 נאָכן אויספֿאַרשן אַלע יידישע שריפֿטן פערלס. עס דאַרפֿן אויך פֿריער
 אויסגעפֿאַרשט ווערן אַלע איבעריקע יידישע שריפֿטן וואָס זײַנען געבליבן
 פֿון יענער צײַט, און עס דאַרף אויך געזאַמלט און סיסטעמאַטיוזירט ווערן דער
 שפראַכיקער מאַטעריאַל פֿון דעם אוקראַיניש-יידישן דיאַלעקט. לאַמיר האָפֿן,
 אז עס וועט קומען אַ צײַט דערפֿאַר אויך. בכל אופֿן גיט פֿאַר די פֿאַרשער
 פֿון דער יידישער שפראַך און לײַטעראַטור אויך די איצטיקע אויסגאַבע פֿון
 פערלס כתבים אַן אָנגעלײַגטן מאַטעריאַל.

מגלה טמירין

א. פון ר' זעליג לעטיטשיבר פין זאלין צו ר' זינוויל ווערחיעווקיר אין קריפען

נעכטן נאך מעריב האָב איך מיך ביאם רבין זאָל לעבין פרזוימט אונ' האָב צוגעהערט זיינע ציקערזיסע ווערטער, אונ' האָב משונה גרויס תענוג גיהאַט, וואָרין דער רבי זאָל לעבין איז נאָך דעם דאָבנין זעהר אויפֿ-גיהויבן גיווען אונ' דער שמיס זיינר איז גיווען מיט שרעקליך דביקות וויא זיין שטייגר איז תמיד. מעגסט מיר גלייבן, איך האָב פין זייני זיסע ווערטער אונ' פין זייני אינטערעסליך מיט דעם עבירשטענס הילף מעהר גילערנט, וואָס אַ מענש קען לערנן פין דער תורה וואָס מעהערט פין איין אַנדערן רבי. אונ' איך ווייס אין מיר, איך העט בודאי נישט מיעד גיוואָרן איהם עטליכי טאָג דורך איינאַנדר אַזוי צוציהערן, נישט צו עסן אונ' נישט צו טרינקן. נור דער רבי זאָל לעבין האָט גיוואָלט רייכערן דיא לולקי אונ' געהן אין בית הפסא אַריין, האָב איך איהם דרלאַנגט די לולקי, אַ קויל פיער האָט מיר איין אַנדערר אויסגיהאַפט. איך בין גיגאַנגין דיא לולקי געבין, האָט זיך איין אַנדערר מקדים גיווען, אונ' האָט גיבראַכט דיא קויל פיער, וויא איך האָב גיזעהן דער רבי זאָל מאריך ימים זיין האָט קיין חשק נישט, איך זאָל איהם בעלזיטן אין בית הפסא אַריין, בין איך אַהיים גיגאַנגין מיט גרויס שמחה, וואָס איך האָב די זכיי פין דעם רביס לייט צו זיין אונ' וואָס דער עבירשטער האָט מיר גיהאַלפן היינט אַזאַלכע הייליגע ווערטער פין דעם רבין צו הערן.

וויא איך בין אַהיים גיקומן, האָט מיר מיין ווייב אַ בריבל אַבגיגעפן וואָס איין אורח פין דיין שטאָד האָט גיבראַכט. וויא איך האָב דיין כתב דרזעהן, האָב איך נאָך מעהר תענוג גיהאַט. וויא איך האָב אָבר נור אַנגיהויבן דאָס בריבל צו לייאנן, האָט מיך אַ ציטרניש אַנגיחאַפט, וואָס דיא שרייבסט מיר, אַז בייא אייער פריץ איז דאָ אַ טריפה פסול וואָס מעהאַט איהם געשיקט פין דעם קורדאן, וואָס אימצר האָט דאָרט געדריקט אַקעגין דיא גוטע יודן אונ' אַקעגין אונזרי לייט, אונ' וועדליג וויא דוא שרייבסט מיר זאָל דאָס בוך פיל זיין מיט רשעות אונ' מאַכט זיך אַ גילעכטר אויס אַלי אמתי גיטע יודן. זען נישט דוא העט עס גיווען מיר גישריבן, העט איך עס בשום אופן נישט

גיווען גיגלייבט. וואָרין נאָך מײן שכל נאָך דאָכט זיך מיר, אָז עס איז אַ
 אונמעגליכקייט, אָז איצט וואָס עס איז משונה נאָהנט צו משיח'ס צײַטן (א)
 אונ' וויא דיא גאַנצײ וועלט זעהט בחוש אַזוי קלאָר אונ' אָפן די נסים אונ'
 דיא וואונדר וואָס אונזרי צדיקים בעוויון כמעט אַלי האַלבי אויגעבליק, בײא
 זײא איז דעך גאָר קײן אונמעגליכקייט פרהאַנדן. וואָס דאַרף איך זײא צו
 לויבן, ווער ווייסט דען דאָס נישט? דיא צײַטן זענן שוין לאַנג נישט דאָ, אָז
 עס האָט זיך גיפנין יודן, וואָס האַפנין מיט אונז נאָך גיקריגט. צײנד ברוך
 השם ווייסט שוין יונג אונ' אַלט, קינד אונ' קײט, וואָס פּר אַכח אונזרי
 גוטי יודן האַפנין. מען האָט ברוך השם גיזעהן גאַנץ עפענטליך וואָס פּר אַשוואַר-
 צי מפּלח אַלי אונזרי שונאים האַפנין אײנגינעהמן. ווער ווייסט דאָס איצט
 נישט, אָז אויף דער וועלט איז טאַקי נישט מעהר פרהאַנדן נור אונזרי
 לײט, אונ' אונזרי גיטי יודען קענן טוהן וואָס זײער האַרץ גליסט נור אַליין,
 אונ' זײ נעטהין גאָט, ער זאָל דאָס טוהן, וואָס זײ ווילין, אונ' מיט אײן זאָג
 איברקעהרן זײא וועלטין (ב). מילא איז זשע עס יוא צו גלייבן, אָז איצט
 זאָל זיך אימצר דאָוואַזשן אַקעגין זײא אַבוך צו מאַכנין אונ' זאָל עס דריקן
 לאַזין. ווייסט דען דער פאַרשווע מחבר נישט זעהר גוט, אָז דער רבי זאָל
 לעבן וועט נור וועלין וועט ער דעך איהם אויסרייסן מיט דעם ווארצעל.
 ער האָט דעך אויף דער וועלט דיא ממשלה וויא אַמלך. מילא אונטרשטעהט
 זיך אַזא אַמנוול אַ בוך צו דריקן אַקעגין אַ מלך (ג). דער אינטעריס האָט
 מיך אַזוי בײאם האַרץ אָנגיחאַפט, אָז איך העט גאָר גרינג גיקענט קומן אין
 עצבות (טרויאיריגקייט), נור דער הענוג וואָס איך [האַבן פריהר גיהאַט בײאם
 רבין זאָל לעבין, אונ' דער טרונק בראַנפין, וואָס איך האָב גיטוהן נאָך דיין
 בריבל, האַפנין מיר פּרטריבן דאָס עצבות, אָז עס איז נישט גיבליבן בײא
 מיר אַפיטצעלי איבריג.

נור פין דעסטוועגן מוסט דוא וויסן, מוזין מיר טוהן מַכח דעם בוך,
 וואָס נור מעגליך איז. לעת עתה האַב איך מורא דעם רבין פין דעם בוך צו
 דרצעהלין. ער קען דרפון ח'ו האַפנין אײן אויגנבליק עגמת נפש. האַטשי ער
 האָט שוין אודאי גיהערט דיא מעשה אויף דעם הימל, פין דעסטוועגין קען
 גימאָהלט זײן, אָז ער וועט דאָס הערין אויף דער וועלט, וועט ער דרפין
 פאַרט עגמת נפש האַפנין, אונ' ווידער האַב איך טאַקי מורא, אָז איך וועל עס
 איהם זאָגן, האָט איהם אַברירה אויסצוקומין, ער זאָל זיך אַליין נוקם זײן
 אָן דעם מחבר, ווייס איך ער וועט איהם איפשר פּרברענין דורך דעם שר
 פין דער תורה (ד) אונ' דעסגלייכין, אונ' לעולם העט איך דעך גערן מיר
 זאָל מיר דעם רשע זעהן אונ' מיר זאָלין זיך אָן איהם נוקם זײן. מיר העט
 מיר דעך אַזוינים צעריסן אויף פוטצליך, אונ' ווען אפילו מען קען דאָס נישט,
 צײנד מען אַזוי אַ בחור גאָר אונטער, איז אײן עק מיט איהם אונ' מיט זײן
 בוך. על כן וויל איך הערן, וואָס דוא מײנסט, צי זאָל איך איהם טאַקי ווייטר
 נישט זאָגן אונ' מיר זאָל מיר דאָס אונזריג [טוהן]. צי זאָל איך איהם יוא

זאָגן אונ' איהם בעטין, ער זאָל אונז דעם בחור איברגעבין, מיר זאָל מיר אים אַ משפט טוהן.

קודם לכל מוסט דוא זעהן צי טוהן וואָס מעגליך איזט, דאָס בוך צו בעקומין. מיר זאָלין דרווייל וויסן, וואָס אין דעם שלימזל שטעהט אַזוינסט. אונ' היינטשי ווידר, זאָל מיר וויסן וויא עס הייסט, פדי מען זאָל הייסן אונזרי לייט, זאָלין עס אויסקויפן, אונ' עס פרברענין צו אַלדיא שוואַרצי יאָהר, עס זאָל זיין נאָמין נישט געדאַכט ווערדען אויף דער וועלט. אונ' חוץ דעם אַלעם מיר זאָל גיוואָהר ווערן, ווער דער היינטישי מחבר דרפין איזט, מעזאָל איהם אָנלערנין. ווען אפילו אין בוך זאָל נישט שטעהן ווער עס האָט עס גימאַכט, וואָרין ער האָט דעך אודאי דאָס ניין יעהריגי קדחת פר דעם רבין זאָל לעבין, קען דעך זיין, זיין טריפה פרצוף וועט זיין פאָרינט אויף דעם בוך אָבגימאַהלט, וואָרין אַזוי איז בייא די רשעים דער שטייגיר, נוא אַז דאָס איז, וועט ער אויך פרשוואַרצט ווערן. אפילו ווען ער זאָל זיין פין אַ פרעמדר מדינה, דער רבי זאָל לעבין וועט נור זיין טריפה פרצוף אָנקוקין, וועט ער שוין מעהר נישט דאַרפין, מען וועט אויף איינמאַהל נישט וויסן וויא ער איז אַהין געקומין, מילא זייא זשע לַמעה"ש נישט פויל אין דעם אינטערעס, זעה צי בעקומין דאָס בוך אונ' שיק עט מיר. וד"ל.

עיקר שכחתי. פראַכטאָגין שבת איז ביי אונז גיווען איין אורה פין דעם קורדאן פין דעם לובלינרס לייט. ער האָט דעם רבין פין דעם לובלינר אַ גרוט גיבראַכט מיט עטליכי נגונימליך, אונ' דער רבי זאָל לעבין האָט צו זיי צי גימאַכט נאָך עטליכי פעל, און האָט זייא ערש[ט] גימאַכט פר רעכטי נגונים, אַז דוא וועסט א"ה זיין בייא אונז, וועסט דוא תענוג האָבין דרפין, וואָרין דוא וועסט דרפון זעהן, אַז דער רבי זאָל מאַרין ימים זיין איז טאַקי דער מלך צווישן אַלי צדיקים (ה).

ב. פין ר' זיינוויל ווערחיעווקיר
צו ר' זעליג לעטיטשיבער

דיין בריבֿל האָב איך מקבל גיווען, אונ' האָב דרפין תענוג גיהאַט טאַקי מעין עולם הבא, וואָס איך האָב גיהערט פון דעם רבינס גיזונד אונ' פין דיין גיזונד. איך בעט דיך טאַקי זאָלסט מיר תמיד שרייבין פין אייער גיזונד אונ' פין אייערי מעשים טובים. מכה דעם בוך, וואָס דיא שרייבסט מיר איך זאָל דיר מיין דעה שרייבין, אָב מען זאָל דעם רבין דעם צדיק דרפון זאָגין, דאַכט זיך מיר, מען זאָל דעם אינטערעס טאַקי ווייטר האַלטין בסוד, ביז מען וועט זעהן, אַז עס איז קיין ברירה נישט, מען מוז איהם זאָגין, וואָרין עס איז דעך מעגליך, אַז מעהאַט אים הימל דעם רבין דרפון

נאָך נישט גיזאַגט, (א) האָב איך טאַקי מורא, אָז ער וועט דאָ אויף איינמאַהל פון דעם אינטערס אויף דער וועלט גיוואָהר ווערן, וועט ער דעם מחבר פלוטצלינג אויסרייסען מיט דעם ווארצל, אונ' מיר וועלין דעם הונט דעם מחבר גאָר נישט טוהן קענין. מילא איבער דעם איז בעסיר טאַקי ווייטר דעם אינטערס בסוד צו האַלטן.

דאָס בוך צו בעקומין האָב איך שוין ניט איין המצאה גיטוהן, אונ' האָב עס נאָך נישט גיקענט בעקומין. איינמאַהל האָב איך מיר אַמוסטני אַשמוס דרפין גימאַכט מיט שלמה, מערופט איהם ביי אונז שלמה אומניר, הגם ער איז זעהר אַ גרויסר בעל תאווה אונ' האָט גאָר קיין יראת שמים נישט, ער איז דעך אָבער פאַרט ביים רבין דעם צדיק אַ גרויסר מקורב, אונ' גיט אי געלד דעם רבין, אונ' דרצי איז ער אַ גוטר ברודר, האָב איך פין דעם רבין אַ גרוס אָבגיגעבן אונ' האָב איהם אַ בעט גיגעבן מכה דעם בוך. האָט ער מיר ציגיזאַגט צו רעדין מיט זיין קרובה פריידה ר' אייזיקס, זי איז אַ בריה נפלאה, אונ' איז בייא אונזר פריץ גאָר דאָס אויג, זי זאָל בעקומן דאָס בוך, אָז זיא וועט זיין ביים פריץ, אונ' האָט אַודאי וואָרט גיהאַלטן. וואָס דאַרפטט דוא מעהר, אין צווייא טאָג דרויף בין איך גיווען בייא פריידה, האָט זיא מיר דאָס בוך גיגעבין, וואָס זיא האָט אַנאַכט צופאַר, וויא זיא איז גיווען ביים פריץ, בייא איהם גיגנבת. האָב איך דאָס בוך גינעהמן אונ' האָב עס גיווין מיינ איידימל, וואָס איז אַ קורדאנר און האָט דאָרט גילערנט אין דיא דייטשירישי שקאַליס. אונ' האָטשי ער האָט מיט דעם עפירשטענס הילף דאָס ביסל וואָס ער האָט דאָרט גילערנט גאַנץ פרגעסין, פון דעסטוועגין קען ער נאָך דיא דייטשי אותיות, אונ' קען נאָך גאַנץ גוט דרקענין דעם חילוק פין דייטשי אותיות צי אַנדרי. וויא ער האָט גור אַ קוק גיטוהן אויף דעם שער פין דעם בוך, האָט ער מיר גיזאַגט, דאָס בוך איז נישט אַדייטשיריש בוך, וואָרין ער האָט אויף דעם שער גיזעהן איין אות, וואָס בייא זייא איז עס אַחית (ב) אונ' שטעהט אין דעם אָנהעב פין אַוואָרט, אונ' דאָס איז אַזאַך, וואָס אימליכר ווייסט, אָז בייא דיא דייטשין העבט זיך קיין שום וואָרט נישט אָן מיט אַ חית, וואָרין אַ דייטש זאָגט דיר תמיד פר אַ חית אַהא. אָט לַמשל, חיים, זאָגט ער היים, חיה, הייה, חזקאל, האַזקל, אונ' אַזוי תמיד. אונ' ווידער האָט מיינ איידימל גיזאַגט, ער ווייטט אָהן דעם בבירור, אָז דאָס גאַנצי וואָרט, וואָס ער האָט גיזעהן אויף דעם שער, וואָס עס העבט זיך אָן מיט אַ חית, איזט נישט אַ דייטשעריש, איפשר אַ לאַטייניש (ג). איך האָב דעך אָבער גאַנץ גוט גיוויסט, אָז דאָס שטימולדיקי בוך איז אַ דייטשעריש, בין איך דעך גאַרניש מסופק גיווען, אָז דאָס בוך וואָס פריידה האָט בעקומין איז נישט דאָס רעכטע, האָב איך עס איהר צוריקגיגעבן, זיא זאָל עס דעם פריץ ווידער שטילרהייד אָבגעבין, נאָך עה ער וועט זעהן, אָז עס פעהלט איהם אַ בוך, וואָרין אַזוי באַלד ער וועט זעהן אָז עס פעהלט איהם אַ בוך, וועט ער די איבריגי גאַנץ גיט פרשליסן, אונ' זיא וועט שוין דרנאָך נישט קענין גנבנין דאָס רעכטי בוך. אָז זיא וועט

אָפּער דאָס בוך פריהר אָבגעבן, וועט זיא מן הסתם בודאי איין אַנדירסמאָהל טאַקי דאָס רעכטי בוך קענין גנבנין.

וויא איך האָב אָפּער גיזעהן, אַז עטליכי טעג זענין אַוועקגיגאַנגין וואָס פריידה איז נישט גיווען בייאם פריץ, האָב איך אַ שמיס גיטוהן מיט דעם סלאבדשיקר אַרענדאַר, זיין פריץ איז אַ פריינד מיט אונזרן, אונ' איך ווייס זיינר דאַרף תמיד געלד, האָב איך דעם אַרענדאַר גיזאַגט, ער זאָל דעם פריץ זיינים צי זאָגין, פין זיינטוועגין געלד אויסצוזיכן, אונ' אין שמיס זאָל ער צי רעד ברענגין פין דעם בוך, וואָס בייא אונזר פריץ איז דאָ, אונ' ער הערט מעלויבט עס משונה, אונ' זאָל זעהן איהם אַחשק צו מאַכין דאָס בוך צו לייאנין, אונ' אַזוי באַלד דער סלאבדשיקר פריץ וועט עס זיך נור לייהן, קען מיר זיך אויף דעם אַרענדאַר פּרעאַזין, אַז ער וועט עס אודאי בעקומן אונ' וועט עס אונז ברענגין. איך האָף, עס וועט אודאי רעכט זיין. זייא גיזונד.

ג. פון ר' זעליג לעטיטשיבער צי ר' זינוויל ווערחיעווקיר.

וואָס טוהט זיך דאָס מיט דיר. נאָך האָסט דוא דאָס בוך נישט בעקומן. איך האָב דיר שוין לאַנג גישריבן, אַז עס איז קיין קליינר אינטעריס נישט, אונ' דיא האָסט נאָך ביז אַהער גאָר נישט גיטוהן. איפשר ביסט דוא ח'ו פויל דרבייא, מוס איך דיר נאָך אַמאָהל זאָגין, האַלט דיר דעם אינטעריס נישט פּר גרינג. איך הער, דאָס בוך האָט אויפגיבעריט צלי פריצים וואָס לייאנין עס, אונ' זייא ווילן עס אויף שלימזל גאָר איברזעטצין אויף פּויליש. דיא אַלי וואָס האָבין עס גילייאנט מאַכין קאַמעדיעס אויס אונזרי לייט אונ' אויס דיא גוטי יודן. היינט האָב איך בעגעגענט דעם פאַקטיר פין דעם סאַוועטניק גלאַחאב, האָט ער מיר דרצעהלט, נעכטין זענין בייא זיין גוי עטליכי פריצים גיווען אויף אַטשאַי, זענין צווישן זייא אַיאם גיווען, וואָס האָבין דאָס בוך גילייאנט, האָבין זייא דיא גאַנצי צייט אַלץ נור פין דעם בוך גישמיסט. עט-ליכי פין זייא האָבין אויס דעם פאַקטיר זיך גישפעט גימאַכט, אונ' האָבין גיזאַגט ער איז אויך אַ חסיד. איינר פין דיא פּלבים האָט איהם פּליטצלינג גאָר גיפרעגט, אָב ער ווייסט פּרוואָס יודן שאַקלין זיך איבער דעם דאַבנין, האָט איהם דער פאַקטיר גיזאַגט, איך ווייס נישט, האָט זיך דער פּלב אָנגי-רופין, זעהסט דוא איך וועל דיר זאָגין, ווייל דאָס דאַבנין איז אַזוי וויא אַ זיווג, אַזוי שטעהט אין דעם חסידיש ספר לַקוטי יקרים (א). איין אַנדירר האָט איהם ווידר גיפרעגט, אָב עס איז אמת, אַז די גוישע סאַנדיס זענין סאַמי קליפות, נור אין דיא סאַנדיס שטעקין פינקין פין די הייליגי משפּטים.

מילא אַ פּראָסט מיט טוהר נישט געהן אין גוישי סאַנדיס. דער רבי אָבער עג יוא געהן, וואָרין ער געהט נור פּין דעסטוועגין, ער זאָל דיא הייליגייב מפונקין אַרויסציהן פּין דיא קליפות (ב). נאָך איינר האָט איהם גיפרעגט, אַ ער שמיסט מיט זייא אויך נור פּין דעסטוועגין, ער זאָל פּין זייא אַרויסשלעפּין דיא הייליג פונקין, אונ' זייא זאָלין בלייבן לעדיגי שוויפטשיס (ג). אונ' נאָך אַזאָלכי שאלות האָבין זייא איהם אַלץ גיפרעגט, אַז ער האָט אַזשע אייני פר דער אַנדער פּרגעסין, נור אַלי שאלות זענין גיווען פּיל אַפיקור=סיש ביז אונטר דעם הימל, אַז דער פּאָקטיר האָט עס אַזשע נישט גיקענט אויסהאַלטין. ער האָט מיר גישוואָרן, אַז ער האָט אַגאַנצי נאַכט נישט גיקענט שלאַפּין, עס האָט איהם אַקערש ניט אויס דעם בעט אַרויסגיוואָרפּין. אונ' אפילו אַז איך האָב איהם גיזעהן, האָט ער אַפנים גיהאַט אויף אַלי שונאי ציון גיזאָגט. מילא זעהסט דוא שוין וואָס עס טוהט זיך. עלכן למען השם זייא נישט שלעפּריג בייא דעם אינטעריס. וואָרין צו דעם אַלעם ציטערן מיר גאָר, דיא זאָך נישט נתפרסם ווערן אונ' דער רבי זאָל מאַרין ימים ושנים זיין זאָל נישט ח'ו דרפּין געוואהר ווערן. מילא זאָג איך דיר אָן ניט איינמאַהל נור טויווענד מאַהל, זאָלסט למען השם נישט שלעפּריג זיין בייא דעם אינטע=ריס, אונ' זאָלסט אַ זריז דרבייא זיין וויא אונזרי לייט אַנשטעהט וד'ל.

ד. פּין ר' זיננוויל ווערחיעווקיר צו ר' זעליג לעטיטשיבער

אויס דיין בריבֿל זעה איך, אַז דוא ביסט איבר דעם בוך אין עצבות ח'ו. איך פרשטעה דיך נישט. דרמאָן דיך נור, איך וואָס איך האָב נישט דיא זכייא אַגאַנצין טאָג בייאם רבין דעם צדיק צו איברזיטצן, איהם צו זעהן, אונ' מיך אין זיין לייכטיגער צורה, וואָס זיא לייכט וויא אַ שפּיגל אַנצושפּיגלן (א) אונ' נור איבר דעם, וואָס איך לויב איהם אונ' בין איהם מפרסם, קען שוין קיין עצבות איבר מיר קיין שליטה האָבין, אונ' דוא וואָס דוא זעהסט איהם (ג) אונ' הערסט איהם זינגן אויך (ד) אונ' פּאַלסט פּאַרט צו צייטן אין עצבות אַריין, דאָס מוס אודאי נור איבר דעם זיין, וואָס דוא האָסט איהם זעהר משונה ליעב, אונ' דיין חולת אהבה וואָס דוא האָסט צו איהם מוס נאָך שטאַרקר זיין וויא דיא חולת-אהבה וואָס מעהאַט צו נשים (ה), מילא ציי=טערסט דוא גאָר איבד, ער זאָל נישט ח'ו האָבין עפּיס אַ צער פּין דעם בוך. נור וועדליג מיין נאַרישען שכל דאַכט זיך מיר, מחמת מעשמסט שוין אַזוי לאַנג בייא אייך פּין דעם בוך, האָט דער רבי דער צדיק דרפּין אויבן אויך שוין עס גיהערט, אונ' ווייסט אודאי דרפּין אַלצדינג, נור מן הסתם האָט ער אודאי אַ טעם דרויף, וואָס ער וויל איצט נאָך קיין שום פעולה דרצי טוהן, אונ'

פר וואָס ער וויל נישט, טוהרן מיר נישט פרעגן, אזוי וויא מען טוהר אויף דעם עבירשטן קיין קשיות פרעגן, אזוי טוהר מען אויף אַ צדיק אויך קיין קשיות פרעגן (ו). מילא דאָכט זיך מיר, זאָלסט דיך גאָר נישט זאָרגן, עס וועט בודאי רעכט זיין, נור דאָס האָט צו דעם נישט. פּינ דעסטוועגן מוסן מיר טוהן דאָס אונזריגי, אונ' איך שלאָף אודאי נישט. איך טוה וואָס נור מעגליך איזט, עס געהט אָבער נישט. מן הסתם וויל דער רבי דער צדיק נאָך נישט, מיר זאָלין דאָס בוך בעקומין, וואָס האָט מען דאָ מסופק צו זיין, אז ער זאָל נור וועלין, וועלין מיר עס אודאי אין איין אויגענבליק בעקומין.

דער סלאבידשיקר אַרענדאָר, וואָס איך האָב דיר אַנימילטין גישידיבן, האָט אודאי אזוי גיטוהן וויא איך האָב איהם גיהיסן, זיין פריץ האָט איהם אַ בריבל גיעבין צו מיין פריץ, ער זאָל איהם דאָס בוך לייאן דורך דעם אַראַנדאָר. מיין פריץ האָט איהם אַ בריב צו זיין פריץ צוריקגעבין, דאָס בוך אָבער נישט, אונ' וויא דער אַרענדאָר האָט איהם גיפרעגט, אָב ער וועט איהם עפּיס אַ בוך געבין פר זיין פריץ, האָט ער איהם גיענטפערט, איך האָב איהם שוין אין בריב מפּח דעם בוך גישריבין, אונ' ווייל דיא האָסט מיר גישריבין, אַז אַטהייל פריצים וואָס זענין גיווען ביאם סאָויעטניק גלאַחאב האָבן גיזאָגט, זייא האָבן גילייאנט דאָס בוך, האָב איך מיר גיטראַכט, דאָס בוך מוס נאָך זיין בייא דיא פריצים, איברדעם קען ער עס דעם סלאביד-שיקר פריץ נישט לייהן, אזוי באַלד זיי וועלין עס איהם אָבברענגן, וועט ער עס אודאי דעם סלאבידשיקר שיקין. נור האָב איך מורא גיהאַט, איפּשר וועט ער דרווייל זעהן, אַז עס פעהלט אים פּינ זייני ביכר אַ בוך, דאָס מיין איך, וואָס אונזר פריידה האָט בייא איהם גיגנבת, וועט ער דורך דעם זיך דרבעזון, אונ' וועט שוין קיינם נישט וועלין אָבן לייהן, אפילו דעם סלאבידשיקר אויך נישט, ער וועט מיין, דאָס בוך פעהלט איהם ווייל ער האָט עס אימצין געליגן, פּינ איך גילאָפּן צו פריידה, אונ' האָב זיא גיבעטן, זיא זאָל תיכף געהן צום פריץ אונ' זאָל שטילרהייד, ער זאָל זיך נישט שטויסן, דאָס בוך צוריקשטעלין, אונ' האָטשי פריידה איז אויף דעם פריץ בעז גיווען, פרוואָס ער האָט זיא שוין עטליכי טאָג נישט גילאָזט רופּין, האָב איך איהר גיזאָגט, אלא מאי אסתר המלכה האָט אַחשורוש אַ צייט נישט גילאָזט צו זיך רופּין, פּוּן דעסטוועגן אַז יודן זענין אין אַ צרה גיווען, איז זיא פּאָרט גיגאַנגין, מוס זיא איצט אויך געהן. איז זיא טאַקי תיכף גיגאַנגין צום פריץ אונ' וויא זיא איז נור צוריקגיבן, פּינ איך צו איהר גיגאַנגין, האָט זיא מיר דרצעהלט, דער פריץ איז גיהאַט גיגאַנגין מיט אַ בוך פּינ דער שאַפי צום ליכט עפּיס דרינין אַריינצוקוקן, האָט זיא דאָס גיגנבת בוך דרווייל צוריק גישטעלט, אַז ער האָט נישט גיזעהן. אונ' דרנאָך איז ער מיט זיין בוך פּינ דעם ליכט צוריק גיקומין, האָט עס אין שאַפי אַריין גישטעלט אונ' די שאַפי פרשלאַסין, אונ' דרנאָך האָט זיא זיך מיט איהם אַ שמיס גימאַכט פּוּן טויענד זאַכין, ביז זיא איז אַרויס גיקומין אויף דעם רעכטין בוך, האָט ער איהר

גיוֹאָגט, אַז שוין זייט עטליכי טאָג זעהט ער עפּיס דאָס בוך נישט. דער סלאָ-
 בידשיקר האָט איהם גישריבן ער זאָל עס איהם לייַהן, האָט ער איהם גיענט-
 פערט, ער וויסט נישט וויא עס איז איהם אַהין גיקומין. נור אָהנדעם אַפילו
 העט ער עס איהם אויך נישט גיליגען, האָט ער גיוֹאָגט, וואָרין ער איז אַ
 פליט. אונ' בפרט דאָס בוך לייַהט ער נישט אויס דעם הויז אַרויס, וואָרין אין
 דער מדינה איז עס נישט צו בעקומין. אָט דאָ פּר עטליכי טאָג זענן בייא
 איהם גיווען עטליכי פריצים פין דער גובערניע, האָבן זייא איהם גיבעטין,
 ער זאָל זיי דאָס בוך לייַהן אַהיים, האָט ער נישט גיוואָלט, נור בייא איהם
 דרהיים האָבן זייא עטליכי בלעטליך גילייאַנט, אונ' דיא וואָס האָבן קיין
 דייטשעריש פּרשטאַנן, האָבן גיבעטין דיא איבריגי זייא זאָלין זייא עס אויף
 פּוֹליש אָדער רוסיש צו פּרשטעהן געבין. האָבן אַלי דאָס בוך זעהר משונה
 גילאָבט. וויא ער האָט דאָס אַלץ פריידהין דרעהלט, האָט זיא איהם גיפּרעגט,
 איז דען דאָס בוך אַזוי גראָב, אַז זייא האָבן בייא דיר נור עטליכי בלעטליך
 דרפין גיקענט אויסלייאנן, האָט דער פּריץ איהר גיוֹאָגט, וואָרט, איך וועלעס
 זוכין, איפּשר וועל איך עס גיפּינן, וועל איך עס דיר ווייזן. אונ' אַזוי איז
 ער צוגיגאַנגן צו דער שאַפּי, האָט גיזוכט אונ' האָט עס איר גיוועזין. האָט
 פריידה דרקענט, אַז עס איז דאָס נעהמליכי בוך, וואָס זיא האָט גיהאַט
 גיגנבת. דער פּריץ האָט אויפגימאַכט דאָס בוך, האָט דרינן אַריין גיקוקט אונ'
 האָט גיפּרעגט, פריידה, וויסט דיא וואָהל, אַז גאָט האָט אַ ווייב אונ' אַ קעבט-
 ווייב? פריידה האָט גילאָכט דרצו. וואָס לאַכסט דוא, האָט זיך דער פּריץ אָנ-
 גערופּן, דאָס שטעהט דעך אין ר' וואָלף זיטאַמירש ספר (ז). נאָכדעם האָט
 ער איהר גיוֹאָגט, דאָס בוך איז בייא מיר זעהר חשוב, אונ' מחמת איך האָב
 עס עטליכי טאָג נישט גיזעהן, מוס איך עס פּרשליסן אין דעם קליינים
 שאַפּילי, וואָס איז אין דער גרויסער שאַפּי אינווענדיג.

וויא פריידה האָט מיר דאָס דרציילט, האָט מיך אַזשע אַציטערניש אָנ-
 גיחאַפט אונ' טאַקי אַ כּעס אויף מיין איידעם אויך. וואָרין ווען ניט ער, העט
 איך דעך דאָס בוך נישט גיווען אַבגיגעבין, נור טאַקי אין מיטען האָב איך
 [מיך] מישב גיווען, פּרוואָס בין איך דאָס בעז אויף מיין איידעם, ווייל ער
 קען קיין דייטש נישט, נוא אדרבא, קעהר איך דרפּר בעז זיין? פּרקעהרט
 דורך דעם קעהר ער בייא מיר חשוב צי זיין אָהן איין עק. איך זעה, האָטשי
 ער האָט דורך דער קורדאניר גזירה גימוסט לערנין, קען ער פּאַרט נישט דאָס
 הינטישי לשון, וואָס דאָס טריפה פּטור איז דרמיט גידריקט. איך בין אַהיים
 גילאָפּין פּר שמחה אונ' האָב מיין אידימעל אויסגיקושט איטליכס גליד, וואָס
 ער [קען] קיין דייטש נישט, אונ' איך האָף, עס וועט אודאי אויס איהם אייה
 זיין אַ פייני פלי, אונ' מיר וועלין זיך אָהן איהם מכח דעם בוך אויך העל-
 פּין. מילא וואָס דאַרף איך, דאָס ער זאָל קענן דייטשיריש. מאהלאַכט איז
 מיר טויענד מאָהל לייעבר, מיר זאָלין גיהאַלפּן ווערן דורך עפּיס אַנדערש,
 נישט דורך איהם.

ה' פין ר' זעליג לעטיטשיבער צו ר' זינוויל ווערחיעווקיר

אמת, וועדליג וויא דוא שרייבסט מיר, ביסט דוא נישט פויל מכח דעם
בוך אונ' טוהסט וואָס דוא קענסט דאָס בוך צו בעקומין, אונ' מן הסתם וויל
נאָך דער רבי זאָל לעבין נישט, מיר זאָלין עס בעקומין. גור וואָס זאָל איך
דיר זאָגין, דער חילול השם פר דיא גוטי יודן אונ' פר אַלי אונזערי לייט
בייא דיא גוים איז גאָר קיין פשוט נישט, אַלי טאָג ווירד ער גרעסיר.

היינט האָט מיר אונזר ר' אהרן לאָזירס דער וויינשענקיר דרצעהלט,
נעכטען בייא נאָכט האָבין בייא איהם עטליכי גובערסקי טשינאָוויקיס גע-
שכורת, האָבין זייא דיא גאַנצי צייט כל הגילעכטיר און כל הגישפעט גע-
מאַכט אויס דעם רבין זאָל לעבין, אויס אַלי צדיקים אונ' אויס אַלי אונזרי
לייט. איינר האָט איהם גיפרעגט, אָב אַ חסיד קען פון וויין אויך בעקומין
התלהבות וויא פין מעד (א). איין אַנדרר האָט איהם גיזאָגט, זעהסט דוא
אהרן, איך זיטן מיר דאָ אונ' טרינק מיר וויין, אַזוי וויא דער בן מלך, און
איז זיך טאַקע אַזוי מדבק צום טאַטין צום מלך (ב). דאָס טעכטירל ר' אהרנס
האָט גיהאַט איינם פין דיא שפורים דרלאַנגט אַ ביטעליקי וויין, האָט זיא
דער כלב גיפרעגט, אָב זיא ווייסט, אַז מען לערנט תורה, מיס מען דער
תורה דיא קליידר אויסטוהן, וואָרין דיא תורה איז גיליכן צי אַ פלה (ג).
אונ' אַזעליכי נירול פה האָבין דיא שפורים גירעד, וואָס אונזר ר' אהרן
האָט עס נישט גיקענט אויסהאַטין אונ' איך אַפילו, בייאם דרצעהלען גור,
האָב איך גימיינט, איך פאַל אַנידר. פר גרויס עגמת נפש, וואָס עס האָט
מיך אַזשע בייאם האַרץ אַנגיהאַט, בין איך גיגאַנגין צו ר' יוסל פראַדילס.
דיא קענסט איהם בודאי, ער איז פון דעם רבינס לייט. ער איז אַ משונהנר
בריה, זיין כתב איז פלאי פלאי פלאים, אונ' האָב איהם דרצעהלט די
גאַנצי מעשה, ער האָט פמעט גיוויינט וויא ער האָט עס גיהערט, איז ער גע-
גאַנגין אונ' האָט מיר גיגעבין אַ פרחתמיט פוליש בריבל פין דעם וויצע-
גובערנאַטיר צו דיין פריץ. אין דעם בריבל בעט דער וויציגובערנאַטיר דיין
פריץ, ער זאָל איהם לייהן דאָס רעכטי בוך אויף עטליכי טאָג. ר' יוסל האָט
מיך פרוזיכירט, אַז ווער עס קען דעם וויציגובערנאַטירס כתב, וועט שווע-
רין, אַז ער האָט דאָס בריבל מיט זיין אייגנר האַנד גישריבין. מילא עלפן
זעה גור למען השם דאָס בריבלי וואָס איך שיק דיר דאָ, זאָל אַזוינר
וואָס דיין פריץ קען איהם נישט דיין פריץ איברגעבין. ער זאָל איהם
זאָגין, ער איז אַ שליח מיוחד מיט דעם בריבל, אונ' אַזוי וועלין מיר
דאָס בוך אַודאי בעקומין, וואָרין דעם וויציגובערנאַטיר וועט דעך דיין
פריץ נישט מעיז זיין. בפרט דעם שבת אויף דעם שלש סעודות האָט

דער רבי זאָל לעבן גיזאָגט, ר' יוסל פראַדילס איז אַ גרויסר בריה. מילא דאָכט זיך מיר, אַז דער רבי האָט אַ קוק געטוהן, אַז נור דורך ר' יוסל פראַדילס וועט מען דאָס בוך בעקומין. דוא וויסט דעך, אַז אַלי אונזרי הייליגי ספרים, בפרט דער „נועם אלימלך“ זאָגט, אַז אַלצדינג וואָס אַ גוטר יוד זאָגט, טוהט אונ' מאַכט, איז אַלץ נישט פשוט, נור מעשה נסים (ד). זייא גיזונד.

י. פין ר' זינוויל ווערחיעווקיר צו ר' זעליג לעטיטשיבער

איך שיק דיר אַ שליה מיוחד, וואָרין דער אינטערס איז גאַר קיין קאַ-טאָוויס נישט. וויא איך האָב דיין בריבל דרהאַלטין, בין איך אַרויסגיגאַנדין אויף דעם מאַרק, איך זאָל מיך אומקיקן אויף אַ מענשין, וואָס דער פריץ קען איהם נישט אונ' וואָס מיר זאָלין זיך קענין אויף איהם פּרלאָזין, האָב איך דרעהן דעם מלמד פין ווערביטש. ער איז פין דעם רבינס לייט אונ' מחמת ער קנעלט שוין כמה שנים אין דערפיר, קען ער גיט רעדין פּוּליש, ער איז אויך אַ שטיקל מאַרשליק גאַר קיין נאַר נישט. האָב איך איהם גיגעבן דעם בריב בסוד, ער האָט גימיינט דיא וועלט איז זיין, אונ' האָט דעם פריץ דעם בריב גיגעבן. דער פריץ האָט איהם גיזאָגט, אין צווייא טאָג געהט דיא פּאָטשט פין היע צי אייך, וועט ער שוין מיט דער פּאָטשט דעם וויציגובער-נאַטיר אַ תשובה שרייבן אויף זיין בריבל. דער מלמד האָט זיך נישט וויסניג דיג גימאַכט אונ' האָט גיפרעגט דעם פריץ, אָב ער דאַרף נישט עפיס צו שיקן דעם וויציגובערנאַטיר, האָט אים דער פריץ גיענטפערט, איך האָב איהם גאַר נישט צו שיקן. האָט זיך דער מלמד גימאַכט פּר אַבהמה אונ' האָט גיזאָגט צום פריץ: אַז איך האָב נישט גיפועלט וואָס אין דעם בריב טעעהט, גיב זשע מיר דעם בריב צוריק, האָט דער פריץ איהם גיזאָגט, דוא ביסט אַ נאַר, דער בריב בלייבט בייא מיר, אונ' איך וועל מיט דער פּאָטשט אויף דעם בריב אַ תשובה שרייבן.

איברדעם שיק איך דיר אַ שליה מיוחד, איהר זאָלט זעהן צו טוהן וואָס מעגליך איז, איר זאָלט דעם בריב, וואָס דער פריץ וועט שרייבן צים ווי-ציגובערנאַטיר, פין דער פּאָטשט אַראָב בעקומין, וואָרין אַז דער בריב וועט אַנקומין צום וויציגובערנאַטיר, וועט ער הייסן אונטערזוכן דעם אינטערס, אונ' איפשר קען ער ר' יוסל פראַדילס, קען ח'ו אַרויסקומין דרפון אַ ביטער שפיעל.

י. פון ר' משה פישלס אין ניגראד צו ר' גדליהו באלטער אין אקלו

איך בין דיר מודיע, אז מיר געהט עס ביים שוועהר אין הויז ב"ה זעהר גיט. איך ווער ביים איהם אונ' ביים זיין גאנציר פאמיליע אלי טאג חשוב. דער שוועהר זאל לעבין האלט מיך מיט דעם עבירשטינס הילף מיט אלעם אויס, איך זאל קענין זיטצין אונ' לערנין, אונ' איך האב מיך טאקי אוועק גילעגט פון אלי עסקים אונ' זיטן נור אין בית המדרש. הלואי דער עבירשטר זאל מיר העלפן, ווייל איך וועל לעבין, זאל איך מיך קענין אזוי פיהרן. איך קען דאס נישט וואס אנדרי מיינס גלייכין, ארום צו געהן לעדיג אונ' צו שמיסין אגאנצין טאג בארישקייט. איך האב פון נישט אויף דער וועלט אזוי אמתענג וויא פון דעם לערנין, אונ' איך ווינש מיר נור טאג אונ' נאכט צו לערנין, איך זאל זוכה זיין צו דרגרייכין דאס, וואס א מענש איז מחויב אויף דער וועלט צו דרגרייכין. אונ' גילויבט איז דער עבירשטר, צעהן יאהר ביז הונדירט יאהר פון איך שוין גייאם שוועהר אין הויז, אונ' האב נאך גיט איין איינציגין טאג לעדיג צוגיבראכט.

נור ווירד מיר אלי מאהל אלעך אין הארץ, אז איך דרמאן מיך, אז נאך דעם דין תורה וועל איך ח"ו מיון אוועק פון דעם שוועהר, ווייל איך האב קיין קינדער נישט. איך ווייס נישט צו איז דער פעהלר אין מיר צו אין מיין ווייב. מיין ווייב האט שוין גיפריפט א גוזאם סגולות אונ' רפואות, וואס אלטי ווייבר, באפיס אונ' בעל שמות האבין איהר גראטען, זיא האט אויך שוין דיא היינטיגי צדיקים אויף פדיונות גיגעבין, עס האט אבער אלע דינג נישט גיהאלפן. אונ' האטשי איך האב פריהר גיוויסט, אז דיא אלי זאכין זענין נישט ווערט א גראשין. האב איך גימוסט מיין ווייב נאכגעבין, ווארין זיא האט מיך זעהר גידולד. אונ' האטשי זיא האט גיזעהן, אז וואס זיא האט איברגיטוהן העלפט נישט, הערט זיא פון דעסטוועגין נישט אויף נאך ווייטר נאכצופרעגין אויף אזויני, וויא דער שטייגר פון ווייבר איז. איצט האט זיא גיוואהר גיווארען, אז אין דיין שטאד איז עפיס דא ארבי, מאכט זיא מיך משוגע, איך זאל מיט איהר צו איהם פאהרין. איך האב מיך קוים גיקענט ביים איהר אויסבעטין, זיא זאל מיך צירוה לאזין, ביז איך וועל דיר שרייבין אונ' וועל גיוואהר ווערין, אב עס שטעקט עפיס אין דעם רבין אדער נישט. איך האף, דוא האסט נאך נישט פרגעסן אויף אונזר אלטער פריינדשאפט, אונ' וועסט מיך בודאי ראטען וויא דער אמת איז. איך בעט דין זעהר, ליפר פריינד, שרייב מיר דעם גאנצין אמת, ווארין אז עס איז נישט, איז איין עבירה איך זאל מיך עטליכי טאג פון דעם לערנין מבטל זיין אונ' זאל נאך דרצו הוצאות בחנם האבין. מיר קוקין ארויס אויף דיין תשובה. זיא גיזונד.

ה. פין ר' זעליג לעמיטשיבער צו ר' זיינוויל ווערחיעווקיר

גאָטט גילויבט איז ער, טאָקי נור דעם רבין זאָל לעבין האָבין מיר עס צו פּרדאָנקן, אין זיין זכות איז אונז אַגרויסר נס גישעהן. מיר האָבין דעם בריב פין דער פּאָטשט בעקומין. מיר האָבין דעם פּאָטשטמיסטיר דורך זיין פּאָטיר אַ מתנה גישיקט, ער זאָל דעם בריב, וואָס פין דיין פּריץ וועט אָנקומין צום וויצעגובערנאַטיר, צו נעהמין אונ' איהם אונז געבין. וכן הוה. וואָס זאָל איך דיר זאָגין, וויא איך האָב דעם בריב בעקומין, פין איך מיט איהם גילויפין צי ר' יוסיל פּראַדילס, איז ער מיר אַרום געפאַלין אַרום דעם האַלז אונ' האָט מיך אָנגיהויבין צי קישין אָהן איין עק. איהר ווייסט גאָר נישט, האָט ער מיר גיזאָגט, וואָס פּר אַ טובה איהר האָט דאָ מיר מיט דעם בריב גיטוהן, איך האָב איצט אויף מיר אַ גרויסן פּראַצעס, וואָס נור דער וויצעגובערנאַטיר קען מיר העלפּין. מילא ווען דער וויצעגובערנאַטיר העט גיוואָר גיוואָרען פין דעם בריב, העט ער מיך ח"ו גיווען גיבראַכט פין דעם לעבין.

אונ' פּרדעם, וואָס דוא האָסט אונז מודיע גיווען פין דעם בריב, האָט מיר ר' יוסיל פּראַדילס גיזאָגט, איך זאָל דיר לאַזן גריסן פין זיינט וועגין, אונ' האָט מיר צו גיזאָגט, אַז דוא וועסט נאָך דאַרפן אַרענדדסקי קוויטס פּר דיין ברודר, וועט ער דיר אומזיסט שרייבין.

נייאס וועל איך דיר שרייבין, דער וויינשענקיר וואָלף דובנר האָט פּר עטליכי וואָכין זיין טאָכטיר חתונה גימאַכט מיט אַ קורדאגיר אלמן, ער הייסט מרדכי גאַלד. דער מרדכי קריגט משונה אויף דעם רבין זאָל לעבין אונ' אויף אַלי גוטי יודן. וואָס האָט מען דאָ מסופק צו זיין, אַז דער בחור איז אודאי אַ גרויסר נואף (א). ער איז אָבער נאָך איין אַרגיר שלומזל וויא זיין שוועהר, וואָרין וואָלף האָט פּאַרט נאָך קיין מאַהל די העזה נישט גיהאַט עפינטליך אַקעגין דעם רבין צו געהן. דער מרדכי אָבער איז זיך אַ פּראַסטי אַפיקורס אונ' אַ רעכטיר שמאַדלינג. ער קוקט אַריין אין די טריפהפסולן זייערי אונ' רעד איבר שכם אונ' איבר יוסף, אויף גאָט אונ' אויף דעם רבין זאָל לעבין. דאָס אַליין איז איהם נאָך נישט גינג, ער רעד נאָך אָן דעם שוועהר זיינים, ער זאָל טאָקי עפינטליך געהן אַקעגין רבין, אונ' האָטשי דער שוועהר האָט די העזה נישט עפינטליך עפיס צו טוהן, טוהט ער דעם רבין זאָל לעבין אונטען אַרום וואָס ער קען אונ' בילט אויף איהם שטילרהייד וויא ער קען נור.

אונ' מחמת דער מרדכי פּאַהרט צו צייטן אַרום אויף דיא שטעדליך פּראַדוקטין צו קויפּין, איז דעך מעגליך, ער זאָל צו אייך אויך קומין, על פּן זאָלסט דוא וויסן וויא זיך מיט דעם בחור נוהג צו זיין. כדי זאָלסט איהם

אָבער תיכף דרקענין, וועל איך איהם דיר אָבמאָהלין וויא ער שטעהט אונ' געהט. ער איז אַ לויכנדיקר יונג, אַרום אונ' אַרום מיט קרייזליך (פין דעסטוועגין אַז דער רבי זאָל לעבין האָט מיר אַמאָהל מיט דער האַנד אַ מאַך גיגעבין איבר דעם פנים, האָב איך גיזעהן, אַז עס איז נור אַ פרברענטי האַלֶּאָבני (ב) אונ' געהט מיט בייאהאַר, און האָט טשאַקידגיין קליידר, מיט אַ האַלֶּז באַנד, שמיסט זיך גאַנץ פּאַוואָליטשקי, איז אַ גרויסר רעכנימייסטער (ג), קוקט אַמאָהל אויך אין אַ יודיש ספר אַריין, נור פין דעסטוועגן האָט ער זינט ער לעבט נישט אָנגיקוקט אַ ספר פין אונזרי גוטי יודן. וויא מיר דאַכט זיך, איז ער אַ שטיקל משוגע. קודם לכל קען ער נישט ליידין אַפּלעקל אויף דיא קליידר (ד), גיט גוישי בעטלירס נדבות, טרינקט קיין בראַנפין נישט, רייכירט קיין לולקי אונ' געהט זומיר אונ' ווינטר אין אַ קאַפּליש. אונ' מחמת אין אונזר גאַנציר גופערני איז ב"ה אַזוי אַ בחור נישט דאָ, איך בין אַפּילו מסופק אָב אין אונזר גאַנציר מדינה אַזוינס איז דאָ, וועסט דוא איהם דורך דיא סימנים אודאי דרקענין אונ', וועסט וויסן וואָס מיט איהם צו טוהן, וואָרין ער איז קיין פשוטר רשע נישט אונ' זעהר אַ גרויסר מתנגד.

ט. פון ר' זעליג לעטיטשיבער צו ר' זיינוויל ווערחיעווקיר

נור וואָס דעם פּאָטשטימייסטערס פּאַקטיר, וואָס איז אויך פּאַקטיר ביאם וויצעגובערנאַטיר, איז פין מיר אַוועקגיגאַנגין. ער האָט מיר דרצעהלט, היינט איז דיין פריץ גיווען ביאם וויצעגובערנאַטיר, האָט איהם דאָס בוך גיגעבין אונ' האָט זיך פרענטפירט, פרוואָס ער האָט עס איהם נישט גישיקט דורך דעם שליה. וויא דער וויצעגובערנאַטיר האָט דאָס דרהערט, האָט ער זיך אָנג-גיהויבן צו צלמין, אונ' האָט גיזאָגט: „איך ווייס פין קיין בוך, פין קיין שליה אונ' פין קיין בריב—אונ' האָט גיבעטין דיין פריץ, וויא ער וועט נור אַהיים קומין דעם בריב שיקין, וואָס אַשליה האָט איהם אָבגיגעבין פין איהם. דיין פריץ האָט גיזאָגט, ער וועט עס אודאי טוהן, אונ' האָט גישוואָרין, ער האָט גיוואָלט דעם בריב מיטנעהמין אונ' האָט איהם פּרגעסין אויף דעם טישל לעבין בעט; אונ' אַזוי באַלד ער קומט נור אַהיים, וועט ער איהם דורך אַ שליה מיוחד דעם בריב שיקין. ע"פּ למען השם שלאַפּט נישט, לויפט, טוהט וואָס מעגליך איז, איהר זאָלט דעם בריב בעקומין, עה דיין פריץ וועט אַהיים קומין. וואָרין נישט גיניג דער וויצעגובערנאַטיר האָט דאָס בוך גינעהמין, וועט עס לייאנין אונ' וועט דריבר דעם רבין אונ' אונזרי לייט אַזוי אַ שונא ווערין וויא דיין פריץ, וועט ער נאָך הייסן סלעדסטוויס מאַכין, ווער עס האָט דעם בריב גישריבין, אונ' ווער עס האָט איהם גיבראַכט צו דיין פריץ.

קען דרפין אַרויסקומין אַ גאַנץ שלימזל, ניט מיט מיין מויל גירעדה, פּר אונז
אונז פּר דעם שרייבר, וואָס האָט איצט אָהן דעם שוין אַ גרויסן פּראָצעס אין
דער גובערניע.

ע"כ למען השם דעם בריב תיכף כראות כתב זה צו בעקומין, עז ליגט
אויף דעם טישל לעבין בעט. דוא זאָלסט אָבער נישט נעהמין איין אַנדרין
בריב, עס זאָל נישט אַזוי זיין וויא מיט דעם בוך, וואָס פריידה ר' אייזיקס
האָט גינעהמין. זאָלסט דו וויסען, אויף דער קאַנווערט פּין דעם בריב איז דאָ
אַ קלעק פּין טינט, אונז אויף דער אַנדרר זייט, וויא דיא חתימה איז, גיפונט
זיך אַ קאַפּ פּין טריפּוואַקס, וואָס ר' יוטל פּראַדילס האָט בעקאַפּט בשעת
מעשה וויא ער האָט דעם בריוו פּרחתמיט. נור למען השם נישט פּויל צו זיין
אונז נישט אָבצולעגין, אונז וואָס דו וועסט דרפּין דרצו געלד, זאָלסט דוא
נעהמין פּין דעם ארץ ישראל געלד אָדער פּין ר' מאיר בעל הגס פּושקיס.
וואָס האָט מען דאָ צו שמיסן, מען דאַרף אודאי קיין גרעסרי מצוה וויא דיא,
אַזויפיל מענשין צו ראַטעוויין, אין פּרט ביא איין עסק וואָס איז נוגע דעם
רבין זאָל לעבין.

גלייב מיר, וואָס זאָל איך דיר זאָגין, מיר האָבין נעכטין תענוג גיהאָט
אָהן אַ שיעור אונז אָהן איין ערך. אַ כּפּרה אַלי תענוגים פּין דער וועלט
אונז פּין יענר וועלט פּר דעם תענוג, וואָס מיר האָבין נעכטין גיהאָט.

דיא לבנה האָט גישיינט גאָר אויסטריש, אונז מיר זענין אַלי גיגאַננין,
דער רבי זאָל לעבין פּריהר אונז מיר אַלי נאָך, אַלי זענין מיר גיווען מבוסם
(אַ טרינקל גיהאָט) פּין דעם שלש סעודות, אונז האָבין אַזוי מקדש גיווען
דיא לבנה, אונז דרנאָך זענין מיר גיגאַננין צום רבין צוריק אַהיים אונז האָבין
דאָרט ערשט גיוונגין. העסט דוא גיזאָלט זעהן דעם רבין זאָל לעבין אין
שטיב זיך אַרום געהן אַהין אונז אַהער מיט דער לאַנגין לויקעצוביך אונז
זעהר אַ וואָהלן טשאַמביר אויף דעם אַקטיל פּרוואַרפּין, אונז אַז ער האָט
חשק בעקומין האָט ער אונז עפּיס אַ זאָגיל גיטוהן, וואָס מיר זענין דרפּון
דיק אונז פּעט גיוואַרין. דאָס האָט דיר אַזוי גידויערט ביז האַלבי נאַכט.
מעסט מיר גלייבין, מעהעט מיר גימעגט געבין דאָס עשירות פּון דער גאַנצין
וועלט אונז דעם גאַנצין עולם הבא פּין אַלי רביס אונז פּין אַלי לומדים וואָס
זענין דאָ אויף דער וועלט, העט איך נישט גינעהמין פּר דעם תענוג וואָס
איך האָב גיהאָט.

מילא דאָכט זיך מיר, אַז אין איין עסק, וואָס דעם רבין זאָל לעבין
געהט אָן, דאַרף מען אודאי ניט שלאָפּן אונז זיך עס פּר אַ זכיי האַלטיין,
אַז מעקען עפּיס טוהן פּין זיינטוועגין.

פון ר' זיינוויל ווערחהיעווקיר צו ר' זעליג לעטיטשיבער

וואָס זאָל איך דיר דאָ זאָגן, — אָט דאָ האָב איך צו גיזעהן דעם זכות פֿין דעם רבין דעם צדיק! איך האָב דעך אַודאי דעם בריב בעקומין עה דער פריץ איז נאָך אַהיים גיקומין, אונ' דאָ שיק איך איהם דיר, זאָלסט זעהן אַז עס איז דער רעכטי, וויא אַזוי אָבער דער נס איז אונו גישעהן, מוס איך דיר דיא גאַנצי מעשה דרצעהלין.

אונזר בשמים קרעמיר ר' יעקל רבקים קענסט דוא דיך בודאי, ער איז פון דעם רבינס לייט אונ' איז זעהר גוט בעקאַנט מיט דער קליטש-ניטשקי פֿין אונזר פריץ. איז דער ר' יעקל אַריבר גיגאַנגין צו דער קליטש-ניטשקי אונ' האָט פר איהר ממש גיווינט אונ' האָט איהר גישענקט אַ האַלב טוין רענדליך, איז זיא מיט איהם אַודאי גיגאַנגין אין דעם פריץ שלאַף חדר אַריין אונ' האָט דאָרט דאָס בריבל מיט דיא סימנים, וואָס דיא האָסט מיר גישריבן, פֿין דעם טישל גינעהמין אונ' האָט עס ר' יעקלן גיגעבן. אונ' מחמת אין אַלי פושקיס, אין דיא פון ארץ ישראל אונ' אין דיא פון ר' מאיר בעל הנס, איז נישט מעהר גיווען וויא צווייא רענדליך, וואָרין ערשט פר עט-ליכי טאָג זענן היע גיווען דעם רביס משולחים אונ' האָבן דיא אַלי בעל-ה-פרנעהמין צום רבין, אונ' דיא קלוטשניטשקי האָט ניט אַנדירש גיוואָלט, נור מעזאָל איהר דיא זעקס רענדליך תיכף געבן, האָב איך גימוסט נעהמין דיא יד אונ' דיא בעל-ה-פרנעהמין פֿין דער ספר תורה (א) אונ' האָב זיא פרזעצט ביאם לישניצי פר פיר רענדליך אונ' האָב איהם צוגיזאָגט דרייא גראָשין פֿין דעם רענדיל אַ וואָך. אונ' דאָס איז נאָך אַלי אונזר מזל גיווען, וואָס איך האָב דעם אינטעריס געך גימאַכט, וואָרין קוים איז ר' יעקל מיט דעם בריב אַוועק-גיגאַנגין, איז אַנגיקומין דער פריץ, אונ' וויא ער איז נור פֿין דעם וואָגין אַראָב גיקראַכין, האָט ער תיכף אַנגיהויבן דעם בריב צו זוכין. העסט דוא דאָ גיזאָלט זעהן, וואָס דאָ האָט זיך גיטוהן, וויא ער האָט דעם בריב נישט גיפונן! ער האָט גיוואָלט אַלי אויסהרגנן. אויס זיין שלאַף שטיב אַרויס זאָל מען קענין אַ בריב גנבן! נור אונזר פריידה, וואָס איז גיקומין פֿלומרשט איהם מקבל פנים צו זיין אונ' דיא קליטשניטשקי האָבן איהם איינגינעהמין, האָבן איהם גיבעטן, ער זאָל זיך נישט אַזוי שטאַרק מרגז זיין. ביא איהם אויס דעם שלאַפּשטיבל, האָבן זיא איהם איינגירעד, האָט אַודאי קינר קיין בריב גיגנבת, נור מן הסתם האָט ער איהם צו זיך גינעהמין אונ' האָט איהם גימוזט אויף דעם וועג ערגיץ פֿרליהרען, אונ' אַזוי איז איהם דער פֿעס אַבגי-גאַנגין. נור דעם קנעכט, וואָס איז בשעת מעשה וויא דער מלמד האָט איהם דעם בריב גיבראַכט אין שטיב גיווען, דעם האָט ער אַנגיזאָגט, ער זאָל דעם שליח פֿין דעם בריב זוכין, אונ' אַז ער וועט דעם שליח איהם ברענגין, האָט ער דעם קנעכט צוגיזאָגט אַ שעני מתנה דרפר צי געבן.

לעולם איז דעך אָבער דער מלמד גאָר נישט דאָ היא, וואָרין ער קנעלט
אין אַ דאָרף, האָט איהם דער קנעכט גיזוכט גיזוכט, ביז ער איז מיד גיוואָרן
זיכנדיג, אונ' דרווייל וועל איך דעם מלמד מודיע זיין, ער זאָל זיך נישט
דרוועגן צו קומין אין שטאָד אַרײן, ביז מען וועט אָן דער מעשה נישט פּרעגסין.

יא. פֿין ר' זעליג לעטיטשיבער צו ר' זיינוויל ווערחיעווקיר

דיין בריבֿל האָב איך מקבֿל גיווען, אונ' דאָס רעכטי בריבֿלי, וואָס
איז דרינין גילעגין, האָב איך אָבגיטראָגין צו ר' יוסֿל פּראַדילס; האָט ער
מיר גיזאָגט, אַז דאָס איז טאַקי דאָס רעכטי בריבֿל, וואָס ער האָט גישריבֿן.
איך זעה בחוש, האָט ער גיזאָגט, אַז דער נס איז מיר נור גישעהן דורך דעם
פּדיון, וואָס איך האָב גיגעבֿן דעם רבֿין זאָל מאַריך ימים זיין תּיבֿה וויא
איך האָב גיוואָהר גיוואָרן וואָס עס טוהט זיך מיט דעם בריבֿל, אונ' אַוויג-
דער זאָל מען זעהן, ניט אימוזסט האָט דער רבי זאָל לעבֿן גיזאָגט עטליכֿי
מאָהל; אויף ר' יוסֿל פּראַדילס ווייזט זיך עפּיס נישט גיט. נור דורך דעם
פּדיון, זעה מיר, האָט ער ווידער אַלצדינג גוט גימאַכט. וועדליג מיין שכל,
דאַכט זיך מיר, האָבן מיר איצט גאָר קיין מורא נישט צו האָבן מכה דעם
אינטערס.

נור מיט דעם בוך איז עפּיס אַ גרויס שלֿימזל. פּון דענצמאָהלאָן וואָס
דער וויצעגובערנאַטיר האָט דאָס בוך גילייאנט, ווירד ער אַלי טאַג א גרע-
סירר רשע. מיר קענין שוין דעם עגמת נפש פֿין דעם בוך גאַרנישט אויס-
האַלטיין. וואָס מיר האָבן שוין נישט אַלץ איברגיטוהן היע דאָס בוך צי בע-
קומין, אונ' וויא אויס דעם שטיין אַרויס נישט מעגליך אונ' נישט מעגליך
עס צו בעקומין.

וויא דער פּאַקטיר האָט אונז מודיע גיווען, אַז דיין פּריץ האָט דאָס
בוך פֿין דעם וויצעגובערנאַטיר אָבגינעהמין, האָבן מיר גישיקט אַ פּאַר מענ-
שין פֿין אונזרע לייט אין דער סטאַנצי אַרײן פֿין דיין פּריץ, האָבן זייא
צוגינעהמין אַלי בוכער זייני. וויא איך האָב זייא אָבער גיוויזן ר' יוסֿל פּראַ-
דילס, האָט ער גיזאָגט, דאָס רעכטי בוך איז צווישן דיא נישט דאָ. האָב איך
מיר אַמיסטני צושמיסט מיט דעם בעל הבית, וואָס דיין פּריץ שטעהט בייא
איהם איין, האָט ער מיר גיזאָגט, אַז דער פּריץ טראַגט בייא זיך אין בוזעמ-
קעשיני אַ בוך, וואָס איז אַזוי גראָב וויא אַ ראש חודש סידרֿל (א), האָבן מיר
אַלי ביכר ווידר צוריק גילעגט אין סטאַנציע אַרײן, פּדי ער זאָל נישט גי-
וואָהר ווערן, אונ' האָב אונזרי לייט בעשטעלט, זייא זאָלין בייא נאַכט דאָס בוך
צו נעהמין ענטפּר אויס דער בוזעמקעשיני אָדער איפּשר וועט ער עס בייא
נאַכט אַנידר לעגין אויף דעם טיש. העבט ער זיך גאָר אויף אונ' פּאַהרט

אויף שלימוזל פֿר נאַכט נאָך אַוועק. איז ווייטער אויס אונזר פֿראַיעקט נישט גי-
וואָרן. מילא וואָס הילפֿט דאָס? דוא מוסט דאָך זעהן צו טוהן וואָס מעגליך
איז דאָס בוך צו בעקומין.

יב. פון ר' זיינוויל ווערחיעווקיר צו ר' זעליג לעטיטשיבער

איך בין דיר מודיע, אונזר פֿריידה האָט מיר היינט דרזעהלט, זיא איז
גיווען ביאם פֿריץ, האָט ער אויסגירעכט דעם קנעכט, וואָס איז גיווען אין
שטיב אַז דער מלמד האָט אים דעם בריב גיבראַכט, קיין פֿולשטין אויף דעם
יריד, ער זאָל איהם דאָרט פֿערד קויפֿין. האָט ער דעם קנעכט אָנגיזאָגט, ער
זאָל זיך אויף דעם יריד גוט אומקיקן, תאמיר וועט ער דאָרט דעם שליח
פֿין דעם בריבל דרזעהן, זאָל ער איהם דאָרט לאָזן נעהמין תפוס. אונ' האָט
איהם דעסטוועגן אַברייב מיטגעגעבן צום פֿולשטיגער פֿריץ, ער זאָל איהם
דרצו בעהילפֿליך זיין. על כן למען השם תיכף צו שיקן אַ שליח רץ אחרי
רץ צו אונזרי לייט קיין פֿולשטין, זיא זאָלין דאָרט דעם אינטעריס אַבפֿולוויין,
ווען דער מלמד זאָל דאָרט זיין אונ' דער קנעכט וועט איהם ח'ו דרקענין.
איך העט גיווען פֿון היע גישיקט צום מלמד, נור דאָס שלימוזל איז, וויא איך
האָב איהם פֿריהר מודיע גיווען, אַז דער פֿריץ האָט גיהייסן דעם קנעכט ער
זאָל איהם היא זוכין, האָט ער דאָס קדחת בעקומין, איז אַוועק פֿין ווערביטש
אונ' איז ווי אין וואָסיר אַריין. ווייס איך נישט וויא איך קען איהם אַבזוכין,
איך וועל זעהן היא נאָכצופֿרעגן וויא ער איז, אונ' עטץ זעהט דאָרט דאָס
איייעריגי צי טוהן. וואָרין איך זאָג דיר, עס איז גאָר קיין קלייניגקייט נישט,
דער פֿריץ געהט אַרום וויא אַ רוצח. ער האָט בפֿירוש גיזאָגט, אַז ער וועט
דעם שליח בעקומין אונ' ער וועט נישט וועלן אָנגעבין דיא לייט, וואָס האָ-
בן איהם דאָס בריבל גיגעבן, וועט ער זיין גאַנץ פרמעגן שטרעקין, מען
זאָל דעם שליח שיקן אויף דעם סאַמביר.

יג. פֿין ר' גדליהו באלטיר אין אקלֶו צי משה פֿישלס אין ניגראד

זעהר אַ לאַנגי צייט איז שוין אַוועק, אַז איך האָב פֿין דיר נישט גי-
הערט אונ' האָב נישט גיוויסט וואָס מיט דיר טוהט זיך. איך האָב שוין כמעט
פֿרגעסן אָן דיר. ניא קענסט דוא דיר משער זיין וויא איך האָב מיך גיפֿרייעט
אויף איינמאָהל גאָר אונגירעכט פֿין דיר אַברייבל צי דרהאַלטין, אונ' דרצו
וואָס פֿר אַברייבל, — איך זאָל דיר עפֿיס בעהילפֿליך זיין.

איך מיין גאָר דיא וועלט איז מיין, איך זאָל דיר דיין רצון טוהן. אונ' בפרט מוסט דוא וויסן, אַז אין דעם עסק, וואָס דיא שרייבסט מיר, קען איך דיר גאָר משונה בעהילפליך זיין, וואָרין דער רבי זאָל הינדרט יאָהר לעבין פּרלאָזט זיך אויף מיר מיט דעם עבירשטינס הילף מיט אַלי זייני עסקים, הן ביים אַרום פּאָהרין אויף דער מדינה, הן מיט אַלי עסקים אונ' פעולות, וואָס ער בעווייזט אָהן שעור אונ' אָהן ערך. אָהן מיר האָט ער נאָך מיט דעם עביר-שטענס הילף נישט דאָס מינדסטי געטוהן. מן הסתם האָט ער אין מיין נשמה דרשפירט אַ ניצוץ (פונקין) פּין זיין נשמה. איך בין איברדעם גאָר נישט מסופק, אַז שוין נור מיר צוליעב וועט ער טוהן וואָס מען בעדארף דיר צו העלפּין, אונ' בפרט מכה קינדר. דאָס איז בייא איהם אַ גאַרנישט, אַזויגיי אינטערעסין האָט ער שוין בעוויזן מיליאָנין. ער איז אין דעם אינטערעס צו קינדר אַ שרעקליכר מפורסם, מעהר וויא אַלי רביס אין דער גאַנצין וועלט. מן הסתם האָסט דוא גיהערט פּין דעם גרויסן נס, וואָס דאָ נישט לאַנג איז גישעהן ר' שלמהן פּין ראמישל דורך דעם רבין זאָל לעבין הונדרט יאָהר. ווער עס האָט נור גיהערט פּין דעם נס ברענט דעך גאָר שרעקליך, ער זאָל זיך צום רבין זאָל לעבין מקרב זיין. וואָרין אַזוינס איז דעך נאָך נישט גישעהן אויף דער וועלט, אַזוינס האָט מען נאָך נישט גיהערט פּין דיא אַלי צדיקים, וואָס זענין גיווען פּין דעם בעשטיס צייטן אָן ביז היינט. דיא גאַנציי וועלט קלינגט דעך דרמיט, אונ' מן הסתם האָט מען עס בייא אייך אויך גי-הערט, וואָרין פּין אייער שטאָד איז דענצמאָהל היא גיווען ר' איציק קאלקער. מילא מוסט דיא פרשטעהן, אַז דיין עסק איז גאָר אַ קלייניגקייט, אונ' אַז דוא וועסט נור אַהערקומין, האָסט דוא גאַרנישט מסופק צו זיין, אַז דער רבי זאָל לעבין הונדרט יאָהר וועט תיכף דאָס טוהן, וואָס דיין האַרץ גילוסט נור אַליין.

נור איצט איז נישט צו טוהן, וואָרין דער רבי זאָל לעבין הונדרט יאָהר איז איצט נישט דרהיים. דעם זונטיג ערשט איז ער גיפּאָהרין קיין בעלזיצ'י. וואָרין איבדיאוואָך קומין זיך אָהין צום הויף אַלי אַרענדאָריס פּין אום אונ' אום מכה דיא אַרענדיס. מוס מען זייא אויסטהיילין פּאָפּיר אויף סופּליקיס, מען מוס פּדיונות מאַכין אונ' נאָך נעטהיגי זאָכין. מיך האָט דער רבי זאָל לעבין הונדרט יאָהר דרוייל גילאָזט איבר אין דרהיים, איך זאָל דיא בריב וואָס קומין דרוייל אָן צו נעהמין אונ' תשובות שרייבין, וואָרין ער האָט זיך אין דרהיים אויף קיינים נישט צו פּרלאָזין. עס איז קיין קאַטאָויסי אַרבייט נישט. עס קומין בריב פּין ארבע פינות העולם. עס ליגין אַט איצט בייא מיר באַלד צעהן בריב, אונ' איטליכין מוס מען ענטפּרין עס זאָל אַפּנים האָבין. דרוייל איז מיר פּין דעם רבין ער זאָל לעבין הונדרט יאָהר אויך אַ בריוו אַנגיקומין מיט צווייאהונדרט רובל אַסיג וואָס ער האָט אָהיים גישיקט, אונ' שרייבט מיר, איך זאָל קומען קיין בעלזיצ'י אונ' זאָל מיטברענגין צעטליך, וואָס ער האָט פּרגעסין אין דרהיים. איך מוס טאַקי בייא

איהם זיין בייא דער האַנד. איך מוס דיא לייט וואָס נעהמין פאַפּיר אויף סופליקיס זאָגן וואָס זייא האָבן צו טוהן אונ' וויא אַזוי זייא האָבן זיך נוהג צי זיין מיט דעם רביס סופר, אונ' נאָך אַזעלכע זאַכין.

מילא לע'ע קען איך דיר גאָר נישט העלפּין, ערשט אַז דער רבי זאָל לעבן הונדערט יאָר וועט אַהיים קומין. נור אויס פריינדשאַפט ראָט איך דיר, דיא זאָלסט זעהן צו בעקומין דיא ספרים פון אונזרי צדיקים אונ' זאָלסט אין זייא אַריין קוקן, וואָרין אויס דיין בריב פרשטעה איך, אַז דוא האָסט נאָך קיין איינציג ספר פין דיא הייליגי ספרים פר דיר גיזעהן. מילא זעה זשע דיא ספרים צו בעקומין, אונ' בפרט דאָס הייליגי ספר שבחי הבעשט אונ' דיא ספרים פון דעם צדיק ר' נחמנדל זצ"ל אונ' בפרט זיין סיפורי מעשיות.

עס איז נישט דאָ אויף דער וועלט אונ' נישט אויף יענער וועלט אַ קלייני זאָך אָדער אַ גרויס, עדלי אינטערעסין אָדער גראָבי, וואָס שטעקן נישט אין שבחי הבעשט אונ' אין דעם סיפורי מעשיות. קוק נור אַריין אין זייא, וועסט דוא וואונדערליכי זאַכין זעהן. פלוטצלינג וועסט דוא זעהן מעשיות, וואָס אין פּלוג דאָכט זיך עפיס אַ גאָר נישט, אַפּראָסטי מעשה וואָס באַביציס דרצעהלין זייא זיך, אונ' צום סוף שטעקט אין זייא אַזויני סודות אונ' אַזויני הויכי זאַכין, אַז עס געהט זיך אַזשע אַ מורא נפש אָן (א). אַז דיא וועסט אָנהע-
בין אין די ספרים אַריין צו קוקן, וועסט דיא ערשט בעקומין אמונה אן דיא צדיקים (גלייבן אן צדיקים), וואָרין אָהן אמונת חכמים וועסט דיא אויף דער וועלט גאָר נישט פועלן, דיין גאַנצי אַרבייט אויף דער וועלט, דיין תורה, דייני מעשים טובים זענין אָהן אמונה אן דיא צדיקים אַ גאָר נישט.

ג. פון ר' זעליג לעטיטשיבער
צו ר' זיינוויל ווערחיעווקיר.

תיכף וויא איך האָב נור דיין בריבל דרהאַלטן, האָב איך גישיקט אַ שלוח מיוחד קיין פילשטין, אונ' איך בין בטוח גיווען, אַז אין דעם רבינס זכות אונ' דורך דאָס גיטריישאַפט פין אונזרי לייט, אַז עס וועט אודאי רעכט זיין. אונזר עולם, האָב איך גיוויסט, וועלין אודאי טוהן וואָס נור אויף דער וועלט מעגליך איז, עס זאָל דאָרט זיין וויא מעדאַרף, וכן הוה.

דער מלמד איז איצט בייאם בילקער אַרענדאָר ניט ווייט פין פילשטין אונ' איז זיך מיט זיין אַרענדאָר אַריין גיפּאָהרין אויף דעם יריד. אויף זיין שלימוז זענין זייא דורך דער טאַרגאָוויצי וויא מען פאַרקויפט פערד אין שטאָד אַריין גיפּאָהרין. דאָרט איז דיין פריץ קנעכט געווען פערד צי קופּין אונ' האָט דעם מלמד דרקענט, איזט צוגעלאָפּין צום אַרענדאָרס פוהר אונ' האָט דיא פערד בייא דיא צוגליס אָנגיחאַפט.

אונזר מזל איז גיווען, וואָס אונזרי פּילשטינר לייט האָבן זייער רופא
יעקל בעשטעלט, ער זאָל מיט דעם קנעכט אַרום געהן אונ' זאָל איהם נישט
אַבטרעטן אויף איין אויגענבלויק.

וויא באַלד דער קנעכט האָט דעם אַרענדאַרס פּערד אָנגיחאַפט בייא
דיא צוגליס, האָט איהם דער רופא אָנגיהויבן צו בעטן, ער זאָל קיין רעש
נישט מאַכן אויף דעם יריד צווישן אַזויפיל מענשן — פּר דיא וואָס זענן
זיך שוין צום הויף גילאָפּן זאָל ער זאָגן, ער וויל ביאם אַרענדאַר אַ פּערד
קויפּן, וואָס איז אין וואָגן אַיינגישפּאַנט, אונ' זאָל מיט דעם מלמד געהן
אין אַ שענקהויז אַרײַן; ער וועט אויך געהן, אונ' דאָרט וועט ער זיך אין אמת
טוהן מיט דעם מלמד וואָס ער וועט וועלן.

דער קנעכט האָט אַזוי גיטוהן, אונ' זענן אַלי דרייא צום שענקיר ר'
חיים חלאָדיווקער גיגאַנגן, ר' חיים איז אויך פּין אונזרי לייט, האָט ער זייא
גיגעבן מעד אונ' פּיש, זייא האָבן גיגעסן אונ' גיטרינקען וואָס זייער האַרץ
האָט נור אַליין גיוואָלט, אונ' וויא דער מלמד האָט גיזעהן, דער קנעכט האָט
שוין אַ טרינקל אין קאַפּ, איז ער אַרײַן אין קעליר, פּין דעם קעליר אויף
דער גאַס אונ' איז בעלם גיוואָרן.

דער קנעכט האָט אָנגיהויבן צו שרייען, ער ווייסט פּין וואָגן דער
אַרענדאַר איז וואָס דער מלמד איז בייא איהם, אונ' דער פּריץ פּין דעם
דאָרף קעהר זיך אָן מיט זיין פּריץ, אויך דעם שענקיר וועט ער דאָס נישט
שווייגן, יעקל רופא האָט איהם אָבער אָנגיהויבן זעהר צו בעטען אונ' האָט
ממש פּר איהם גיוויינט, גידענקסט דוא, האָט ער איהם גיזאָגט, אַז דו האָסט
אַ מאָהל גיהאַט דיא נישט רייני קראַנקהייט אונ' איך האָב דיך אויסגיהיילט
פּין איהר אונ' האָב עס דיין פּריץ נישט גיזאָגט? דאַכט זיך מיר, דוא ביסט
מחיוב מיר צי ליעב דעם אינטעריס צי פּרשווייגן, וואָרן מיר קען דרפּין
אַ גרויסי רעה אַרויסקומין, צו דעם וואָס דער רופא האָט דעם קנעכט גיבע-
טן, האָט דער שענקיר פּין ר' מאיר בעלהנס פּושקי גינעהמין צווייא רובל
אונ' האָט דעם קנעכט גיגעבן, האָט דער קנעכט צוגיזאָגט, ער זאָל דעם
פּריץ נישט אַוואָרט זאָגן, וואָס דאָ האָט זיך גיטוהן, אונ' איך פּין נישט
מסופּק, אַז ער וועט אַודאי נישט זאָגן, וואָרן לעולם וועט ער פּין דעם
פּריץ פּרשוואַרצט ווערן, נאָכוואָס ער איז גאָר גיגאַנגן מיט זייא אין אַ
שענקהויז אַרײַן אונ' האָט זיך דאָרט אָנגישפּורט, דורך דעם האָט ער אי קיין
פּערד גיקויפּט, אי דעם מלמד האָט ער גילאָזט ענטלויפּן.

נור פּין דעסטוועגן, האָטשי איך בין זיכר, דער קנעכט וועט נישט זאָ-
גן, מוסט דוא פּאַרט זעהן אין דרהיים אַפּצופּולוין, וואָס דער קנעכט וועט
דעם פּריץ זאָגן אַז ער וועט צוריק קומין, חעדליג דער רופא האָט אונז
מודיע גיווען, וועט דער קנעכט פּין פּילשטין ערשט פּאַהרין צום זאַלויגנר
פּריץ — עפּיס האָט ער צו דעם זאַלויגנר איין עסק פּין זיין פּריץ — אונ'

דרנאך ערשט, אין פיר טאָג, וועט ער צוריק קומין קיין פילשטיין, און פין פילשטיין וועט ער פאָהרין אַהיים. מילא זאָלסט דו וויסין.

טו. פין ר' זיינוויל ווערחיעווקיר צו ר' זעליג לעטיטשיבער

אַהן דיין בריב האָב איך אויך גיוואָלט וויסין וואָס אין פולשטיין האָט זיך גיטוהן אונז האָב מיר דעם אינטעריס גאַנץ גיט אַבניפולוועט. וויא איך האָב גיוואָהר גיוואָרן, אַז פראַכט טאַגין מאַנטאַג איזט מחיוב דער קנעכט פין פולשטיין צוריק צו קומין, בין איך זונטאַג אויף דער נאַכט גיגאַנגין צו יעקל רודניקער וואָס האָלט די היגי מיהלין. איך האָב גיהערט, אַז דינסטאַג דאַרף ער דעם פריץ דיא ראַטי צאָהלין, האָב איך איהם גיבעטין, ער זאָל עס טוהן דעם רבין דעם צדיק צו ליעב אונז זאָל צאָהלין דיא ראַטי מאַנטאַג, אונז זאָל זיא שיקין נור דורך מיר. אונז האָטשי יעקל איז צום אמת אַ גראַפיר יונג, האָט ער פר דעם רבין דעם צדיק גרויס דרך ארץ אונז ציטערט פאַר איהם, אונז האָט מיר צוגיזאָגט עס צו טוהן. נור וויא ער האָט אָנגיהויבען דאָס געלד זיינס אויסצוצעהלין, האָט ער גיזעהן, עס פעהלין איהם צו דער ראַטי צווייאהונדרט גולדען, וואָס דיא מוטשניקיס דאַרף איהם מאַנטאַג נאָך וואַרמיס ערשט צאָהלין פר מעהל. האָב איך מיר איין עצה גיגעבין אונז בין גיגאַנגין צו שלום קאזינער, וואָס האָלט דיא זאליקר גוראַלני, איך ווייס ער איז אַ שטיקל עושר אונז לעבט מיט מיר גוט, האָב איך איהם גיבעטין, ער זאָל יעקל געבין אויף תבואה צווייאהונדרט גולדען. וכן הוה.

מילא, איז שוין דיא ראַטי גיווען פאַרטיג. בין איך גיגאַנגין מאנטאג מיט דיא זאַרעס צו אונזר בשמים-קרעמיר ר' יעקל רבקים, לעבין זיין גיוועלב געהט דער וועג פין פילשטיין אין שלאָס אַריין. האָב איך איהם גיזאָגט, ער זאָל אַכטונג געבין, אַז דער קנעכט וועט בייא זיין גיוועלב פיר פאָהרין, זאָל ער זיך מיט איהם צערשמיסין פין דעם פולשטינר יריד אונז זאָל איהם אַריין בעטין אין גיוועלב אַריין אויף ליקווער אונז זאָל מיר דרוויל שיקין זאָגין, אַז דער קנעכט איז שוין בייא איהם, פדי איך זאָל געהן אין שלאָס אַריין, אונז אַזוי באַלד איך וועל איהם בודיע זיין, איך בין שוין גיגאַנגין אין שלאָס אַריין, זאָל ער זעהן דעם קנעכט צו פטרין, ער זאָל זיך פאָהרין.

ר' יעקל האָט אַזוי גיטוהן וויא איך האָב איהם גיהייסין. וויא איך בין אין הויף אַריין גיקומין, בין איך אין הויז שטעהן גיבליבין אונז האָב דורך דעם פענסטיר אַרויסגיקוקט, אַב דער קנעכט פאָהרט שוין. ווי איך האָב גיזעהן ער פאָהרט, בין איך מיר אין שטיב אַריין גיגאַנגין צום פריץ. אַקנעכט האָט מיך אַבער פין דער ערשטער שטיב נישט גיוואָלט לאַזין ווייטר זעהן צום פריץ אונז האָט מיר גיהייסין דאָ וואַרטין. האָב איך איהם

דרלענגט אַ גריוונע אונ' האָב איהם גיזאָגט, איך האָב זעהר אַ נעטהיגען אינ-טעריס צום פריץ.

דרווייל האָט דער פריץ דרהערט, אַז איינר שפּאַרט זיך דוקא צו איהם. איז ער אַריין גיקומין אין דער ערשטר שטיב אַריין אונ' האָט מיך גיפרעגט: ווער ביסט דא? האָב איך מיך גינייגט אונ' האָב איהם גיזאָגט: איך האָב גיבראַכט דיא ראַטי פּר דיא מיהלען. האָט ער גיזאָגט: וואַרט אַביסל. אונזר פריידה איז אָבער אויך גיווען אין דער אַנדרי שטיב, וויא דער פריץ איז פרייהר גיווען. וויא זיא האָט דרהערט מיין קול, איז זיא אַריין גיקומין אין דער ערשטער שטיב אַריין. האָב איך איהר גיזאָגט גוט מאַרגין. דער פריץ האָט זיך זעהר גיחודשת אונ' האָט פריידהן גיפרעגט: איז דאָס אַבעקאַנטיר דיינר? האָט איהם דיא קליגע ממזרת גיענטפּרט: פּרוואָס זאָל איך איהם נישט קענין. ער איז מיין קרוב אונ' איז אַהיגר בעלהבית. איך האָב גימיינט, האָט דער פריץ גיזאָגט, ער איז אַ נאמן בייאם אַרענדאַר פין דיא מיהלען. חס ושלום, האָב איך מיך אָנגערופין, איך בין ב"ה היא אַ חשבור בעלהבית וויא יעקל, ער איז קענין מיר אַ פּראַסטאַק אונ' אַ גראָביר יונג. נור עס האָט איהם גיפעהלט געלט צי דער ראַטי, האָט ער מיך גיבעטין, איך זאָל איהם צו לייהן עפיס געלד. האָב איך מיר גיטראַכט: איך וועל איהם לייהן געלד, איפּשר וועט ער דאָס געלד ערגין אַנדרש פּרטוהן אונ' וועט דיר דיא ראַטי נישט צאָהלין, וועסט דוא דיא מיהלין אַוועק נעהמין אינ' ער וועט נישט האָבן פין וואַנין מיר צו צאָהלין. בין איך איברדעם אַליין גיגאַנגין מיט דער ראַטי.

האָט זיך דער פריץ אָנגירופין: אַז עס איז יוא אַזוי, פּרוואָסזשע האָב איך דיך נאָך קיינמאָהל נישט גיזעהן אין הויף עפיס איין עסק צו דינגין? האָב איך איהם גיענטפּרט: איך בין ניט אַזוי אַמענש, איך זאָל שטעהן בייא אַסקאַרב מיט אַיאם מענשין, וויא איינר מאַכט דעם אַנדרין אין דיא אויגין קאַלי. ווען דער האַר וויל דיא גנאָד האָבין מיר דיא מיהלין צו פּר-דינגין, וועל איך זייא דינגין, נור עס זאָל זיין בטוד, בין איך וועל זייא דאַרפין איברנעהמין. פּרוואָס נישט, האָט דער פריץ גיזאָגט, פּפרט דוא ביסט אַ קרוב פין מיין פריידה. נאָך דרייא חדשים געהט יעקלין דער קאַנטראַקט אויס, וועל איך זייא דיר פּרדינגין. איך בין צו איהם צוגיגאַנגין אונ' האָב איהם גיקושט דעם שטיפּיל. דער פריץ האָט אַ גישרייא גיטוהן צו אַ קנעכט, ער זאָל דעם סעקרעטער רופין דיא ראַטי בייא מיר ציצינעהמין, אונ' האָט זיך גינעהמין זיא לולקעציבונ צי רייכערן. בין איך גיליגט אין קען אַריין, האָב גיבראַכט אַ קויל פייער אונ' האָב זיא גיליגט אויף דער לולקע. דעם פריץ איז דאָס זעהר גיפּעלין אונ' האָט מיר גיזאָגט: דוא ביסט אַ גוטר מענש, איך האָב דיך לייעב.

דערווייל איז דער רעכטיר קנעכט אַריין גיקומין. דער פריץ האָט איהם גיפרעגט: האָסט דוא גיקופּט פּערדז? האָט איהם דער קנעכט גיענטפּרט:

ניין, אויף דעם גאַנצן יריד האָבן זיך מיר נישט גיטראָפּן אַזויני, וואָס זאָלן מיר גיפּעל'ן. איין איינציג פּערד איז מיר גיפּעל'ן בייא איין אַרענדאָר, האָב איך עס גיוואָלט בייא איהם קויפּן, האָט ער מיר גיזאָגט: מיטא עס מיר גאָר אַפּילו נישט אָן, דאָס פּערד איז בייא מיר זעהר חשוב. שוין ניט איינ-מאָהל אויף שלעכטי ערטער וויא דרייא גוטע פּערד האָבן נישט גיקענט דעם וואָגן אַרויס שלעפּן האָט דאָס קלייני פּערדל מיר דעם וואָגן גאַנץ אַליין אַרויסגישלעפּט. איברדעם האָט זיך דאָס פּערדל מיר אין האַרץ איינגיבאַקן. וויא דער קנעכט האָט דאָס דרצעהלט, האָט דער פּריץ אָנגיהויבן זעהר משונה צו לאַכן אונ' זאָגט צום קנעכט: מאַכסט דוא דיר דאָ חווק אויס מיר? אָדער איז דאָס נישט גיווען דאָס פּערדל וואָס עס איז גיווען אַנגלול פּון אַבעל-חוב, אונ' וויא דער בעש"ט האָט דעם בעל חוב גישענקט דעם חוב, איז דאָס פּערדל גיפּגרת (א). אוי דיא שוטה, אָט דאָס פּערדל האָסט דוא גיזאָלט קוי-פּין, האָסט גיזאָלט געבין דרפּר איך ווייס אַליין ניט וויא פּיל, דאָס פּערדל העט בייא דיר תּיפּך גיווען גיפּגרת אונ' דורך דעם העטן דיא חסידים דיך גיווען אויפּגינעהמין פּר אַ רבי אַזוי וויא זייער בעשט.

וויא איך האָב דאָס דרהערט, האָב איך גימיינט, איך פּאַל אַנידער, אונ' פּריידה האָט זיך צו איהם אָנגירופּן: איך ווייס דיא מעשה, וואָרן איך האָב זיא גילייאנט. פּון וואָגן אָבער ווייסט דער האַר דיא מעשה? דוא האָסט גילייאנט דיא מעשה, האָט זיך דער פּריץ אָנגירופּן צו פּריידה. איך האָב פּרגעסן, וויא דאָס ספּר הייסט, וואָס דיא מעשה שטעהט דרינין, וואָרט אויס, אינ' איז צו גילאָפּן צי דער שאַפּי, האָט פּין דאָרט אַרויסגינעהמין דאָס רעכטי בוך, האָט דרינין אַריין גיקוקט אונ' האָט גיזאָגט: דאָס ספּר הייסט שבחי הבעשט, דיינס איז אַודאי אויף יידיש טייטש, איז עס אוסטרא-היר אָדער לאַשטשוביר דרוק.

וויא איך האָב דאָס דרהערט, האָט אונטר מיר אָנגיהויבן הענד אונ' פּוס צו ציטערן, אונ' דורך דעם איז מיר דאָס ראַטי-געלט אויס דער האַנד אַרויס גיפּאַל'ן, אונ' וויא איך האָב מיך אָנגיבויגן דאָס געלד אויפּצוהעבן, איז מיר אויס דעם בוזעם דאָס הייליגי ספּר המדות ממוהרן אַרויס גיפּאַ-לין אויף דער ערד. פּריהר האָב איך דאָס ספּר אויפּגיהויבן, האָב עס גיקישט אונ' צוריקגילעגט אין בוזעם אַריין, אינ' דרנאָן האָב איך דאָס געלד אויפּ-גיהויבן.

דרווייל איז דער סעקרעטאַר אַריין גיקומין די ראַטי צוצונעהמין, אונ' דער פּריץ האָט ווייטר אין דעם בוך אַריין גיקוקט אונ' זאָגט צו מיר: דאָס ספּרל וואָס דיר איז דאָ אַרויסגיפּאַל'ן איז אַודאי דאָס ספּר המדות פּין ר' נחמן דעם בעשטס איין ענקיל, דוא ביסט אויך אַ חסיד. אַז עס איז אַזוי, וועל איך דיר דיא מיהל'ן נישט פּרדינגין, וואָרן אין דעם ספּר שטעהט, אַז איהר מעגט אונז בעטריגין, חס ושלום, האָב איך אַ גישרייא [גי]טוהן, דאָס

שטעהט בשום אופן נישט אין דעם ספר. ער האָט גיזוכט אין זיין בוך און רופט זיך אָן צו מיר: זעה נור אין דף י"ד סימן .

איך האָב אויפגימישט דאָס בלעטיץ אונ' האָב איהם גיזאָגט: אדוני, דאָ שטעהט עכום מעג מען בעטריגין, דאָס הייסט בייא אונז דוא וואָס דיענין דיא שטערן אונ' דיא מזלות פין דעם הימעל. וויא איך האָב דאָס אַרויס גי-רעד, האָב איך גימיינט טאַקי דער רוה נעהמט איהם אַוועק. איך ווייס, האָט ער גיזאָגט, אַז איהר דראַביס זאָגט אונז אַווינס פיר. אין דעם ספר המדות תיכף פין פאָרן שטעהט אַווי אַ מודעה גידריקט וויא אויף אַלי יודישי ספרים, פין דעסטוועגין ווייס איך זעהר גוט, אַז אין דער גמרא אונ' אין אַנדרי יודישי ספרים, אַז עס שטעהט דאָס וואָרט עכום מיינט מען נור דיא אומות וואָס זענין דענצמאָהל גיווען, וואָס האָבין גידיענט צו די געטצין. איך ווייס אפילו, אַז אין דער גמרא שטעהט, יודען זאָלין בעטן פאַר דאָס מלכות. אָבער בייא אייערי ספרים, ווי עס שטעהט (דאָ האָט [ער] ווידר אין בוך אַריינגי-קוקט אונ' גיזאָגט) עכום, אומות, נכרי אַדער גוי, מיינט מען נור אונז. דיא משנה וואָס זיא הייסט בעטן פיר דאָס מלכות לייגט איהר אויס אויף אייערי שטותים (ב). זאָג מיר, איך בעט דיך, צו וואָס האָט דער רבי נחמן אין זיין ספר קיצור ליקוטי מוהרן גישריבין, אַז עס איז אַ מצוה, דער צדיק זאָל דעם עכום שוחד געבין? (ג) מיינט ער דאָ אויך, דער צדיק זאָל שוחד געבין דיא דאָזיג וואָס האָבין פיר אַכטצעהן הונדרט יאָהר גידיענט צו דיא געטצין?

דוא שוטה, דיא מיינסט, דער וואָס האָט דאָס בוך גימאַכט איז אַווי אַשוטה וויא עטן. אוי, ער קען אייך אונ' אייערי צדיקים זעהר וואָהל, אונ' פיר איין בלעטיץ פין זיין בוך וועל איך נישט נעהמין אַלי אייערי חסידישי ספרים וואָס זענין פיל שטותים. אָט דאָס ספר המדות טראַגסט דוא בייא דיר אין בוזעם, ווייל אייער ר' נחמנדל האָט אַווי צוואה גילאָזט (ד), אונ' גיקישט האָסט דוא עס אויך. דאָס בוך איז טויענד מאָהל מעהר ווערט מע זאָל עס קישין. אונ' וויא ער האָט דאָס אַרויס גירעד, איז ער צו מיר ציגילאָפין טאַקי וויא אַ רעכטיר גזלן—און האָט מיר דאָס בוך גישטיפט אין מויל אַריין, איך זאָל עס דוקא קישין.

וואָס זאָל איך דיר זאָגין, איך האָב גימיינט איך לאָז די נשמה. מיינ מזל איז גיווען, וואָס פריידה איז דרבייא גיווען, האָט זיא מיך מיט איהר חכמה מציל גיווען. זי האָט דעם פריין גיבעטין, ער זאָל מיך גימאַך לאָזין. זיא האָט איהם גיזאָגט, מיר טוהרן קיין שום בוך נישט קישין, נור אַ יודיש ספר. האָט ער מיך ערשט גימאַך גילאָזט אונ' האָט גיזאָגט: ער איז נישט ווערט דאָס בוך צו קישין; דאָס בוך וועט טמא ווערין פון זיין טמא מויל. אונ' האָט אויף מיר אַ גישרייא גיגעבין, איך זאָל געבין דיא ראַטי אונ' זאָל תיכף אַוועק געהן. דעם קוויט אויף דער ראַטי, האָט ער גיזאָגט, וועל איך שוין יעקלין אַליין געבין אונ' האָט מיך אויס דעם שלאַס אַרויס גישטופט. איך בין אַהיים גיגאַנגין זעהר פרמרהשחורת. נור וויא איך בין אַהיים

גיקומין האָב איך אַ גוטין טרונק אַקוויט גיטוהן. האָב איך מיר מישב גיווען:
פרוואָס זאָל איך דאָס זיין אין עצבות? אַלצדינג וואָס איך האָב דאָ גיטוהן
האָב איך דעך נור גיטוהן פֿין דעם רבינס וועגין. מילא וואָס געהט דאָס מיך
אַן, וואָס אַזאַ אַגוישטשאַ בילט אויף גיטע יודען? אויך מיר אַ זאָל! טא אַז
דער רבי דער צדיק וועט נור וועלין, וועט ער דעך איהם בעגראָבין טויענד
עלען אין דער ערד אַריין. אויך מיר אַ זאָל! אַז דער רבי דער צדיק קען
דעם שר פֿון איין אומה אין הימל בעגראָבין (ה), מילא איז עפּיס אַ קונץ
אַזאַ אַפּרוחיוואָטי פּריציפּל צו בעגראָבין? אַז דער שלימזלני פּריץ וועט וועלין
אונז עפּיס שלעכטס טוהן אַדער מיר אַליין נור, דאַרף דער רבי דער צדיק
נור אַ תּרעומות אויף איהם האָבין, וועט ער דעך אַ מיתה משונה איינ-
נעהמין (ו).

נור דאָס האָב איך יוא מורא גיהאַט. דער פּריץ האָט אַ ברייה צו שי-
קין נאָך יעקלין, ער זאָל איהם דעם קוויט אויף דער ראַטי געבן, וועט ער
פֿון יעקלין גיוואָהר ווערין, אַז דאָס גאַנצי געלד פֿר דער ראַטי איז זיינס גי-
ווען אונ' ער האָט פֿון מיר גאָר קיין געלד נישט גיליגען, נור איך האָב איהם
גיבעטין, איך זאָל געהן דיא ראַטי אַבטראָגין. וועט דער פּריץ אַנהעבין חוקר
ודורש זיין, פּרוואָס איך האָב מיך גינעט מיט דער ראַטי צו געהן. אונ' אַז
מעוועט דעם גראָבין יונג יעקל נעהמין אויף אַ דעפּראָס (אונטרוכונג), איין
פּרעג אַז מעוועט איהם טוהן, וועט ער זאָגין וויא אויס אַרייסטיר, אַז איך
האָב איהם גיזאָגט, ער זאָל עס טוהן פֿין דעם רבינס וועגין, וועט דער פּריץ
נישט רוהין אונ' וועט טוהן איך ווייס אַליין נישט וואָס. האָב איך מיר אַזוי
איין עצה גיגעבין.

איך בין גיגאַנגין צו יעקל אונ' האָב איהם גיזאָגט, איך האָב איהם
עפּיס אַ סוד מגלָה צו זיין. ער מוס מיר אָבער שווערין בייא אַ ספר תּורה,
עס זאָל נישט אַרויסקומין, וואָרין איך קען דורך דעם קומין אין אַ גרויסר
סכּנה אַריין. ער האָט נישט גיוואָלט שווערין בייא אַספר תּורה אונ' האָט
גישוואָרין בייא תּפּילין.

האָב איך איהם גיזאָגט: גיט אַכטונג, פֿר דער טובה וואָס איהר האָט
היינט גיטוהן דעם רבין דעם צדיק האָט איין דער עבירשטר קודם לכל אַ
חלָק שכר שוין אויף דער וועלט אַבגיגעבין, חוץ וואָס איהר האָט איין נאָך
שכר פּרדיענט אויף יענר וועלט. וויא איך בין היינט גיקומין מיט דער ראַטי
אין שלאַס אַריין, האָב איך אין דער ערשטיר שטיב אַקנעכט גיפּרעגט, אָב
דער פּריץ איז דאָ אין דרהיים, האָט ער מיר גיזאָגט, ער איז אין דער אַנדרר
שטיב מיט נאָך אימצין. האָב איך איהם גישענקט אַ גולדין, ער זאָל געהן
זאָגין דעם פּריץ, אַז איך האָב גיבראַכט דיא ראַטי פֿר דיא מיהלין. דער
קנעכט איז אַריין גיגאַנגין אין דער אַנדרר שטיב אַריין, איז צוריק גיקומין
אונ' האָט מיר גיזאָגט, דער פּריץ האָט גיזאָגט איך זאָל וואָרטין; אונ' איז
דיך אַוועקגיגאַנגין.

איך בין זעהר ציקאווי גיווען צו זעהן, ווער דאָ איז מיט דעם פריץ
אין אַנדרן חדר און בין גאַנץ שטילרהייד צו גיגאַנגן צו דער טיהר פֿין דעם
אַנדרן חדר אונ' האָב אַריין גיקוקט דורך דעם שליסל לאָך. וואָס זאָל איך
אייך זאָגן, עס איז מיר אַזשע אין האַרץ פּרקיהלט גיוואָרן, וויא איך האָב
דרווען דיא קורווע פריידה ר' אייזיקס (דאָ האָב איך אויסגישפּיגן) ימח
שמה וזכרה מיט איהם אויף דעם בעט. איך האָב טאַקי ממש דאָס רעכטי
שפּיל גיזעהן.

דרווייל האָב איך דרהערט אייער נאָהמין מזכיר זיין. האָב איך גאַנץ
גוט דעם אויער צוגעלעגט אונ' האָב גיהערט, וויא דיא נפקה ימ"ש האָט
גיזאָגט: דער וואָס האָלט דיא מיהלין גיווינט אָן דיא מיהלין אַ יאָס געלד.
האָט זיך דער פריץ אָנגירופּין: דוא זעהסט דעך, דער וואָס פרייהר האָט גי-
וואָלט דיא מיהלין, האָט קיין מאָהל נישט גיצאָהלט דיא ראַטי צו דער צייט,
אונ' ווען ער איז בייא מיר גיווען האָט ער תמיד גיבעטין אַ הנחה, אונ'
יעקל צאָהלט דאָס נעהמליכי וואָס יעניר אונ' צאָהלט זעהר פונקטליך. אָט
גיב אַכטונג, מאָרגן איז ערשט דיא צייט פֿין דער ראַטי אונ' ער האָט זי
שוין היינט גישיקט.

פרוואָס נישט? האָט זיך דיא קורווע אָנגירופּין: ער גיווינט אָן דיא
מיהלין צווייא מאָהל אַזוי פיל וויא פיל ער צאָהלט. פרייהר, פר יענים, איז
תבואה זעהר וואָהלפּייל גיווען. איצט גילט תבואה, אונ' דרצו האָט ער אין
מיהל אַ גרויס מעסטיל אויך. ער איז פֿין דעם האַרנס מיהלין אַ גרויסר
עושר גיוואָרן.

נוא, האָט דער פריץ גיזאָגט, וואָס קען איך איצט טוהן, ער האָט נאָך
דרייא חדשים צו האָלטן. אַז עס וועט זיך מיר דרנאָך טרעפּן איין אַנדריר,
וועל איך זיא דעם פּרדינגן אויף דרייא יאָהר. האָט דיא נפקה גיזאָגט, זיא
וועט איהם געבין איין עהרליכין מאָן אונ' אַבטוה, וואָס ער וועט דיא מיה-
לין דונגן. דרווייל האָב איך גיזעהן, דער פריץ שטעהט אויף פון דעם בעט,
בין איך גאַנץ שטילרהייד צוריקגיגאַנגן אונ' האָב מיך גישטעלט בייא דער
טהיר פֿין דעם ערשטין חדר. איז דער פריץ אַריין גיקומין אונ' האָט מיך
גיפרעגט: דוא האָסט גיבראַכט דיא ראַטי? איך האָב מיך גינייגט אונ' האָב
איהם גיזאָגט יוא. האָט ער מיך גיפרעגט: ביסט דוא אַ נאמן בייא דעם וואָס
האָלט דיא מיהלין? דרווייל איז דיא ימח=שמוניצקי פריידה וְדורך איין אַנ-
דער טהיר אין דער שטיב אַריין גיקומין, מען זאָל מיינין, זיא קומט דאָס
ערשט איצט צום פריץ.

האָב איך דעם פריץ גיענטפערט: ניין, איך בין אַ היגער בעל הבית,
נור דעם פֿין דיא מיהלין האָט גיפעהלט געלד צו דער ראַטי, האָב איך איהם
צו דער ראַטי זעקס הונדרט גולדין צו געליגען. אונ' מחמת ער האָט גימוסט
אַוועקפּאָהרין קיין ליטין, דעם פּראקאשטיק, וואָס זיצט דאָרט פֿון דעם
פּאָדראַשטיק, תבואה פר דעם פּודראַט צו פּרקויפּין, האָט ער מיך גיבעטין,

איך זאל די ראטי אָבטראָגן. האָט מיך דער פרייך גיפרעגט: פרוואָס האָט איהם גיפעהלט געלד צו דער ראטי, ער גיווינט דעך אַ יאָם געלד אָן דיא מיהלין?

האָב איך איהם גיוואָגט: אדוני, דיא גאַנצי וועלט ווייסט, אַז יעקל האָט גידונגן דיא מיהלין איז ער גיווען אַ גוואַלדאָווי עושר, אונ' האָט אין דיא מיהלין אַ יאָם געלד אָנגיוואָרן, נור מחמת ער איז איין עהרליכר מאַן, זוכט ער צו טוהן איך ווייס אַליין נישט וואָס, ער זאל תמיד פונקטליך צאָהלין דיא ראטי, אונ' שמיסט קיין מאָל נישט פּין אַ הנחה.

וויא איך האָב דאָס גיוואָגט, האָט זיך דער פרייך אויסגידרעהט צו דער נפקה אונ' האָט זיא אָנגיקוקט וויא איינר רעד, וואָס טוהט זיך דאָס. זיא האָט אָבער אויף איהם גיווינקן, האָט ער קיין וואָרט גיוואָגט. דער פרייך האָט אַ ציה גיטוהן ביים שטריקל וואָס איז צוגעבינדן אָן אַבלאָק, וואָס איז אין דעם חדר וויא דיא קנעכט זיטצין. איז אַ קנעכט אַריין גיקומין, האָט ער גיג הייסן דעם סעקרעטאַר זיינעם רופין, ער זאל צו נעהמין דיא ראטי, אונ' ער אַליין איז אַריין גיגאַנגן אין פערטין חדר אַריין דעם קאָנטראַקט אונ' דיא רייסטערס צו נעהמין, דיא ראטי איינצושרייבין. אונ' איך בין מיט דער נפקה גיבליבין אין דעם ערשטין חדר.

איך האָב מיך נישט גיקענט איינהאַלטין, בין צו איהר צוגעגאַנגן, נור איהר היריש פאַרציהן האָב איך נישט אָנגיקוקט, אונ' האָב איהר גיוואָגט: איך האָב אַלצדינג גיהערט אונ' גיועהן, וואָס דוא האָסט מיט דעם פרייך אין דער אַנדרר שטיב פּרפיהרט. איך וועל דאָס אַלצדינג שרייבין דעם רבין דעם צדיק. דיין מאַן אונ' דיין גאַנציר משפּחה וועל איך דאָס דרצעהלין. עס האָט אָנגיהויבן מיט איהר צו וואַרפין, בפרט וויא זיא האָט דרהערט דעם רבינט נאָמין, האָט זיא אָנגיהויבן מיך זעהר שטאַרק צו בעטין. אום גאַטס ווילין, האָט זי גישריגן, וואָס ווילט איהר פּין מיר האָבין? וואָס האָב איך אייך גיג טוהן? פרוואָס ווילט איהר מיך פּין דעם לעבין ברענגין? האָט רחמנות אויף מיר!

איך זאל אויף דיר, הירישטשי, רחמנות האָבין? פרוואָס האָסט דוא קיין רחמנות נישט אויף דעם וואָס האָלט דיא מיהלין אונ' האָסט איהם גיוואָלט קוילין מיט ווייב אונ' קינדר? ער איז אַ כּשרר יוד, איין עהרליכר יוד, אונ' איך וועל נישט נעהמין דיין גאַנץ לייב אונ' לעבין פּר זיין מינדסטין פינגער. ווייסט איר זשע וואָס, האָט זיא מיר גיוואָגט, אַז עס געהט אייך יוא אום דעם, וועל איך זעהן צו מאַכין, עס זאל ווידער אַלץ רעכט זיין אונ' ער זאל בלייבין בייא די מיהלין. נור למען השם איר זאלט מיר קיין שלעכטס טוהן. האָב איך איהר גיוואָגט: וועסט דוא מיר אָבער שווערן דרויף? האָט זיא גיוואָגט: יוא אַזוי באַלד איהר וועט פּון דאַנין אַוועק געהן, קומט צו מיר אַהיים, וועל איך אייך שווערין.

דרווייל איז דער פרייך מיט דעם סעקרעטאַר אַריין גיקומין. זיא האָבן

בייא מיר צו גינעהמן דיא ראטי אונ' דער פריץ האָט גיזאָגט, ער האָט איצט קיין צייט נישט דעם קוויט צו געבין. זאָלט איהר שיקין נאָך דעם קוויט. איך בין אָבער דרבייא גישטאַנן, וויא ער האָט אַלצדינג אין רייסטער אַריין גישריבן אונ' אויך אויף דעם קאָנטראַקט האָט ער אויפגישריבן דיא קבלה. מילא האָט איהר גאָר נישט אין זין צו האָבן, נור ווייל איך האָב גיזאָגט, איהר מוסט קיין לייטן פוהרן תבואה פרקויפן, פאָהרט זשע איהר תיכף אַוועק, אונ' זאָגט דאָ אָן אייער משרת, ער זאָל אין אַ פאָר שעה אין הויף אַריין געהן נאָך דעם קוויט. אונ' איך וועל דרווייל געהן צו דער נפקה, זיא זאָל מיר שווערין, זיא זאָל ווידער אַלץ פּררעכטין, וואָס זיא האָט קאָלי גי-מאַכט. אונ' וויא הייסט פּררעכטין? ווען זיא וועט אַ פּפּרה ווערין, מוז איך דער פריץ געבין דיא מיהלין אויף דרייא יאָהר, נאָך מיט אַהנחה.

וויא יעקל האָט דאָ פון מיר דיא מעשה גיהערט, האָט ער גיזאָגט. איצט זעה איך טאַקי, אַז עס איז אויף דער וועלט טאַקי נישט פּרהאַנדין איבר דיא גוטי יודין. דעם גולדין, וואָס איך האָב גיזאָגט, איך האָב גיגעבן דעם פריץ קנעכט, האָט ער מיר אומגעקעהרט, אונ' פר מיין טרהא האָט ער מיר צוגיזאָגט היינטיגין טאָג נאָך אין הויז אַריין צו שיקין אַ קאַריץ קאַרן=מעהל, אַפּירטיל קאַריץ ווייצניג=מעהל אונ' איין האַלבין קאַריץ הרעטשני גרויפין. אונ' דעם נאמן זיינעם האָט ער אַ בעפעהל גיגעבן, דעם רבין דעם צדיק אַבשישיקין אַ גילאדנוויטע פוהר מיט אַלי גאַטונקיס מעהל אונ' גיפליגעל=וואַרק. אונ' מחמת דער נאמן איז פין אונזרי לייט, וועט ער מן הסתם בודאי אויסזוכן דאָס שענסטי אונ' דאָס וואָהלסטי מעהל אונ' אודאי דיא פעטטי עופות. וויא איך בין מיט דעם אונטערס בייא יעקלן פּרטיג גיוואַרין, בין איך גיגאַנגין צו אונזר פריידין, איך זאָל זיא פּרעגין, אָב דער פריץ האָט נאָך מיין אַוועקגעהן מיט דעם קנעכט עפּיס גישמיסט פין דעם שליח מיט דעם בריבל, וואָס ער האָט אים גיהייטן זיך אויף איהם אין פּילשטין אומ=ציקוקין. נור אויף דעם וועג, געהענדיג צו פריידה, האָב איך דעם מוכ"ז גיטראַפּין, אונ' ער איילט זיך זעהר, האָב איך מיר גיטראַכט, איך זאָל דיר דרווייל שרייבן וואָס עס טוהט זיך. אוך בעט דין זעהר דעם רבין דעם צדיק צו זאָגן, אַז דעם וואָגין מיט מעהל אונ' עופות האָב איך אים צו גישאַנצט אונ' האָב יעקלן פר זיין מענש גימאַכט (ז). ער בלייבט דעם רבינס מענש, אונ' דוא מוסט וויסין, ער איז אַ גרויסר עושר אונ' אַ גראַפּיר ברודיר. מילא, זאָל מיך דער רבי דער צדיק אין זין האָבן האָטשי בייאם רייכערן דיא לולקע.

אונ' ווייל דער מוכ"ז איילט זיך זעהר משונה, מוס איך זעהר קורץ דיר שרייבן. אַזוי באַד עס וועט זיך טרעפּין דורך אימצין צו שרייבן, וועל איך דיר מודיע זיין, וואָס דער פריץ האָט מיט דעם קנעכט גישמיסט מכה דעם שליח פון דעם בריבל, דעם מלמד מיין איך.

טז. פון ר' זעליג לעטיטשיבער
צו ר' זיינוויל ווערחהעווקיר

דיין בריבל האָב איך מקבל גיווען. אונ' נעכטן איז אָנגיקומין דיא פוהר מיט אַלירליי מעהלין אונ' זעהר וואָהלי עופות, אונ' וויא זיא איז אָנג- גיקומין, האָב איך דעם רבין זאָל לעבין גיזאָגט, אַז דאָס איז דיין אַרבייט גיווען בייא דעם וואָס האַלט אין דיין שטאָד דיא מיהלין, ווייל דוא האַסט איהם אַ טובה גיטוהן בייא דיין פריץ.

אינדעם איז דיא רעביצין דיא צדקת זאָל לעבין הונדרט יאָהר אַריין געקומין אונ' האָט גיפרעגט דעם רבין זאָל לעבין, אָב זיא זאָל צו נעהמין דיא מעהלין מיט דיא עופות (א). האָט דער רבי זאָל לעבין מיט אַ פּרעהליך פנים איהר גיזאָגט: נעהם צו. ווייסט דוא אָבער וואָהל, האָט ער איהר ווייטר גיזאָגט, אַז דוא דאַרפסט דרפר אונזר ר' זיינוויל קריפינער צו דאַנקין? האָט איהם דיא קליגע צדקת גיענטפרט: דאַנקין קענסט דוא, נישט איך. האָט זיך דער רבי זאָל לעבין אָנגירופין: האָסט גוט גיזאָגט. אונ' וויא ער האָט דאָס אַרויס גירעד, האָט ער אָנגיהויבן גאַנץ געך צו רייכרין דיא לולקע אונ' האָט אַרויך אַרויס גילאָזט, אַז עס איז זיך אַמורא אָנגיאַנגין. מעהאָט גיזעהן, אַז ער האָט דיך אין זין.

איך האָב מיר מיט גיווען, איצט איז צייט מיט איהם אַגוט וואָרט צו רעדין פר אימצין, האָב איך איהם דרצעהל'ט, אַז פריידה ר' אייזיקס האָט אונז אונ' דיר שוין כמה פעמים גרויסי טובות גיטוהן. האָט דער רבי זאָל לעבין גיזאָגט, זיא האָט אַ גרויסי נשמה. איהר נשמה איז גינעהמין גיוואָרן פיך יעל חבר הקניס' ווייב (וואָס האָט סיסראין גיהרגת). האָב איך אַ פּרעג גיטוהן, אָב דיין פריץ איז אַ גלגול פון סיסרא. האָט דער רבי זאָל לעבין אויף מיר אַ קרומין קיק גיטוהן אונ' האָט מיר גיענטפרט: וואָס פּרעגסט דוא אַזוינס, וואָס קעהר נישט צו דיר? האָט אויפגיהערט צו רעכרין, אונ' וויא איך האָב גיוואָלט צו נעהמין דיא לולקעצוביך אונ' זיא אויף דעם פּענסטר שטעלין, האָט ער נישט גיוואָלט. האָב איך גיזעהן, אַז דאָס איז גיווען איין עונש פר מיר, פר וואָס איך האָב איהם מיט מיין נאַרישר שאלה מבלבל גיווען דיא כוונות בייאם רייכרין, האָט ער מיר נישט צוגעלאָזט דיא מצוה, איך זאָל איהם אַשירות טוהן.

וואָס זאָל איך דיר זאָגין, איך עס מיר אודאי דאָס האַרץ אויס, נאָך וואָס איך האָב עס גיטוהן. עס איז אודאי גיווען מעשה שטן. נור דער עביר- שטר ווייסט דעם אמת, מיין גאַנצי כוונה איז נור גיווען גיוואָהר צו ווערן, אָב דיין פריץ איז אַ גלגול פין סיסרא, וועט ער בודאי אַ מַפְלָה האָבן וויא סיסרא, אונ' מיר וועלין פטור ווערן אַזא אַ גרויסן שונא. אונ' אַז גאָט ווייס מיין עהרליך האַרץ, ווייסט דעך זער רבי זאָל לעבין עס אודאי אויך (ב).

מילא וואָס האָב איך זשע מיך דאָ מצער צו זיין? מן הסתם דאָס וואָס
ער האָט מיך נישט גילאָזט נעהמין דיא לולקע צוביך, איז גיווען ער זאָל מיר
אַ בזיון אָנטוהן פון מיין טובה וועגין (ג). אונ' נור פר דעס אַליין בין איך
שוין מחויב פין דעם רביס וועגין מיך אין פייער אַריין צו וואַרפין.

דיין בריבל האָט מיר גימאַכט גרויס עגמת נפש. איך ווייס גאָר נישט
וואָס דאָס איז אַזוינס, דיין פריץ פלעגט גאָר נישט צו זיין אַזאַ אַרשע. איך
גידענק אפילו, ער איז אַמאָל דורך אונזר שטאָד דורך גיפאָהרין, האָט ער
אפילו גיפרעגט אויף דעם רבין, אונ' איצט זעה איך פין דיין בריבל, אַז ער
איז עפּיס אונז אונ' די גוטי יודן אַשרעקליכר שונא, אונ' וויא עס האָט
אַפנים, איז דאָס אַלין נור דורך דעס בוך.

איך ווייס אַליין [ניט] וואָס דאָ טוהט זיך. תחלת האָב איך גימיינט, דאָס
בוך האָט גימוסט עפּיס אַ גוי מאַכין. פין דעסטוועגין האָט עס מיך אויך זעהר
משונה גיוואונדערט, וואָרין פון כמה שנים שוין האָבין אפילו אונזרי גוים
אָנגיהויבין אונזרי לייט עהרליך צו האַלטן, ווער שמיסט אונזרי רביס האָבין
דעך אָנגיהויבין אַלי פריצים גרויס כבוד אָנצוטהן. עפעס אַקאַטאָוויס האָבין
זייא שוין דיא רביס געלד אויף פדיונות איברגיגעבין? אודאי מיליאָנין.
אונ' וויא פיל פריצים זענן גיקומין צוא דיא רביס אונ' האָבין פר זייא גאָר
גיחלשת, זייא זאָלין זייא העלפן אין זייערי עסקים. וואָס דאַרף מען מעהר,
פר עטליכי חדשים בין איך גיווען אין דעם קורדאן, האָב איך דאָרט גיזעהן
אַ וואַליך, וואָס איז גיפאָהרין קיין קאַלשקי צו איינים יאקילצי, וואָס דיא
קורדאניר חסידים רופן איהם רבי. מילא, זייא דיר נור משער וואָס דאָס
מוז זיין פר אַפרשוואַרצדיגר רבי, אַז דיא קורדאניר חסידים דיא שוטים
רופן איהם רבי. מן הסתם איז ער אַודאי אַ פראַסטי יאקילצי. אַ טהייל
שוטים רופן איהם גאָר יאקילצי דער נביא! האָסט דוא דאָס גיהערט, היינטיגי
צייטן אַ רבי רופן נביא. איך בין נישט מקנא נישט דיא קורדאניר רביס
אונ' נישט זייערי לייט משטיינס גיזאָגט, אונ' פין דעסטוועגין זאָלסט דוא
זעהן, וויא מען פאָהרט צו זייא טאָג אונ' נאַכט.

אונ' דער וואַליך דער גוי איז פליטצלינג גיפאָהרין צו יאקילצי מכח
אַקאַחאַנקי זייני, וואָס ער האָט בייא זיך גיהאַט. אונ' עס האָט זיך איהם גי
דאַכט, אַז דיא קאַחאַנקי, אַ וואַליכטי טאַקי, האָט איהם פאַק נישט אַזוי לייעב
וויא פריהר. זיא זאָל זיך גאָר זאַקאַכטי האָבין אן איין אַנדרין. איך בין מיך
מיט איהם אין בוטשאטש צום הויף גיקומין, וויא ער איז צריק גיפאָהרין
פין דעם לייעבן רבין. העסט דוא גיזאָלט הערין דיא וואונדר וואָס ער האָט
אַלין דרצעהלט פין דעם רבין. אונ' אַז ער האָט זיין נאָמין נור גידאַכט, האָט
ער דרביא גיזאָגט, גאָט זאָל איהם דאָס לעבין שענקין. וויא ער איז נור צום
רבין אין שטיב אַריין גיקומין, האָט ער דרצעהלט, האָט איהם דער רבי תיפף
גיזאָגט נאָך וואָס ער איז צו איהם גיקומין אונ' האָט איהם אַלצדינג גיזאָגט

וואָס בייא איהם אין דרהיים טוהט זיך אונ' האָט איהם איין עצה גיגעבן, וואָס ער זאָל טוהן מיט דער קאָפּאָנקי.

וואָס זאָל איך דיר זאָגן, איך האָב מיר אָקערשט נישט דיא צונג אָב-גיביסין, איך זאָל איהם ניט לאַכין אין פנים אַריין. דער גוי, דער איוואָן, האָט זיך נישט גיקענט משער זיין, אַז דער וואָס האָט איהם אין דרהיים גי-ראַטהין ער זאָל פּאָהרין צו יאקילצ'י איו אודאי פין יאקילצ'יס לייט אונ' האָט יאקילצ'ין גישריבין, אַז דער וואָלדיך פּאָהרט צו איהם אונ' אין וועלכין עסק ער פּאָהרט צו איהם; אונ' אַזוי האָט ער איהם אודאי אויך גישריבין דיא איבריגי עסקים פין דעם וואָלדיך אין דרהיים. אונ' אַזוי געהן אודאי אַלי יא-קילצ'יס אינטערסין אין דעם שטייגר.

איך העט דיר אַ יאָם צו שרייבין גיהאַט פין דעם יאקילצ'י, נור לאַמיר דאָס לאַזין אויף איין אנדרטמאָהל. גינג מיר זעהן, אַז ערשט פר עטליכי חדשים זענן גוים נאָך גיפּאָהרין צו דיא שלימזלני קורדאניר רביס אונ' מפּל שפּן דמפּל שפּן צו אונזרי רביס, אונ' פּליטצלינג זאָל מען אָנהעבן אויס אַלעם צו לאַכין אונ' איינר זאָל גאָר אַ בוך דריקן? מילא דאָס אַליין האָט מיך שוין זעהר משונה גיוואונדרט.

צינד אָבער זעה איך אויס דיין בריבּל, אַז אין דעם בוך שטעהן גאָר אַ יאָם זאָכין אויס אונזרי הייליגי ספרים. מילא האָט דעך אַפּנים, אַז דאָס בוך האָט גאָר גימוזט אַ יוד מאַכין, ווייס איך שוין גאָר נישט וואָס צו טראַכטין. וואָס טייטש, וויא איו דאָס נור מעגליך, בייא דער איטציגר צייט זאָל זיך קענן אַ יוד אונטרשטעהן עפענטליך אַקעגין אונז צו געהן?

אדרבא, איך בעט דיך, זאָג דוא, וואָס פר אַ יוד קען דאָס זיין. דיא דייטשי יודן, וואָס בייא זייא איו נאָך גאָר פינסטר, ווייל אונזר הייליג ליכט פין אונזר כתה לייכט נאָך בייא זייא נישט, זייא קענן אונז נישט, ווייסן אונזרי שטיקליך נישט אונ' קענן אפילו אונזרי ספרים נישט. דיא פּוילישי, וואָלאַכיש, מאַלדוואישי און דער גרעסטי טהייל פין אונגאַרין ביז אין פעסט זענן כמעט אַלי אונזרי לייט, אונ' אפילו ווען עס גיפונט זיך שוין אונטר טויזנד איינער איפּשר, וואָס אין האַרץ האָט ער אונז נישט לייעב, האָט ער דעך דאָס ניין יעהריגי קדחת פר אַ קרומין קוק פין דיא גוטי יודין אונ' פר אונזרי לייט, וואָרין זיי האָבן בעשיינפּערליך גיזעהן די שוואַרצי מפּלה וואָס אונזרי שונאים האָבן גיהאַט (ד). וויא פיל האָבן איינגינעהמין אַ מיתה משונה, וויא פיל זענן גיוואָרין קבצנים אונ' האָבן גימוסט אויף דיא טהירן געהן, וויא פיל זענן נישט פרברענט גיוואָרן אונ' זענן גיקומן אום זייערי הייזר אונ' אום זייער גאַנץ האָב? וויא פיל זענן נישט איברגיבליבין גאַנץ אַליין, ווייל ווייב אונ' קינד אונ' קרובים האָבן זייא פּרלאַזט, וואָס זייא האָ-פין מורא גיהאַט פר אונז מיט זייא אין איינעם צו זיין. וויא פיל זענן נישט גישטאַרבין אין תפיסה?

וואָס דאַרפן מיר מעהר ראיות אויף דיא גרויסע מופתים, אַז אפילו

אין דער לײטיא, וויא אונזר גרעסטער מתנגד אלײ ווילנער האָט גילעבט, וואָס האָט אונזר גאַנצײ פתּה מתרים גיווען, אונ' אין דער גרויסײ שטאָד מינטקמיט נאָך אַנדרי שטעד דאָרט האָט מען אַקעגין אונז גאַנצײ בונטעס גימאַכט אונ' פתּבים פּירכטרליכײ גישריבין, אַזוי וויא מעזעהט דאָס אַלץ אין דעם רשעת ספר ויפּוח, פּין דעסטוועגין איז גאַנץ לײטיא איצט אונזר. אונ' וואָס דאָרף מען מעהר, דעם ערשטין שבחי הבעשט וויא האָט מען גידריקט? אַודאי אין קאַפּוסט, קאַפּוסט איז אין דער לײטיא. מילא, וויא פרשטעהט מען דאָס, אַז אַ יוד, וואָס קען אונזרי לײט אַזוי גוט אונ' וויסט דאָס גרויסקייט פּין אונזרי רביס אונ' פּין זייערי לײט, זאָל זיך קעגין דאָוואַזשין אונ' עפּינטליך אַקעגין אונז אַזויגי אַפּקורסישי זאָכן צו שרייבין?

איברדעם זעגין מיר מחיוב צו טוהן וואָס נור מעגליך איז, מיר זעגין זיך אַפּילו מחיוב דאָס לעבין איינצושטעלן אונ' דאָס בוך צו בעקומין, אונ' איך האָף אין דעם רבינס זכות, אַז מיר וועלן עס נור בעקומין, וועלן מיר שוין גיוואָהר ווערין, ווער דער מחבר איז דרפּון, וויא ער וואָהנט; אונ' דר נאָך וועלן מיר מיט איהם טוהן וואָס מיר וועלן נור אַליין וועלן. זייא גיזונד.

עיקר שכחתי. שרייב מיר וויא אַם געכסטין אָב דיין פּריץ האָט גישמוסט מיט דעם קנעכט מפת דעם מלמד, אונ' אָפּ יעקל רודניק מיינט נאָך אין דראמתין, אַז דוא האָסט איהם גיפּועלט דיא מיהלן אויף דרייא יאָהר מיט אַ הנחה.

יז. פּין ר' זיינוויל ווערחיעווקיר
צו ר' זעליג לעטיטשיבער

איך דאַנקזדיר טוויזנד מאָהל, וואָס דוא האָסט בייאם רבין דעם צדיק פּר מיר אַ גוט וואָרט גירעד. פּין דיין בריבל האָב איך גרויס תּענוג גיהאַט. בפרט פּין דעם, וואָס דער רבי דער צדיק האָט דער רעבצין דער צדקת גי- זאָגט, זיא דאָרף מיר דאַנקין פּר דער פּוהר מיט מעהל אונ' עופּות אונ' דיא צדקת האָט איהם גיענטפּערט: דאַנקין קענסט דוא, נישט איך. נור אויף דיר האָב איך פּראַיבל, פּר וואָס דוא האָסט דעם גאַנצין אינטעריס וואָס דער רבי דער צדיק האָט גיהאַט, וויא ער האָט אַנגיהויבין געך צו פּאַקין דיא לולקע. נאָך וואָס האָסט דוא אַנגיהויבין צו שמיסין פּין דעם פּריץ. נאָך מיינ נאַרײ- שין שכל נאָך, האָטשי איך פרשטעה מיך נישט אויף זאָלכי זאָכן, דאַכט זיך מיר, וויא דער רבי דער צדיק האָט אַנגיהויבין דיא לולקע געך צו רייכערן. האָט ער אַודאי מיך אין זין גיהאַט, אונ' מיט זיין גרויס דביקות האָט ער גימאַכט אַ יחוד גאָט מיט דער שכינה, אונ' וויא דוא האָסט ימזכיר גיווען דעם רשע דעם פּריץ מיינעם, וואָס ער איז אַ גרויסר גולן אונ' פרברענט

אויף געלד, וואָס דורך אַזויני רשעים, זאָגט דער ליקוטי מוהרן, בעקומט
דיא שכונה דם נידה, איז דורך דעם גיוואָרן אַ פרוש צווישן קוב"ה אונ' דער
שכינה (א). נמצא האָסט דוא דאָס גאַנצני שפיל קאַלי גימאַכט, איברדעם איז דער
רבי דער צדיק אויף דיר בעז גיוואָרן.

איך זאָג דאָס נישט פר אַודאי. איך ווייס זעהר גוט, אַז איך פרשטעה
אפילו נישט וואָס דער נאָגיל פין דעם רביס מינדסט פינגערל פין דעם פוס
קען משיג זיין. נור איך מיינ, אַז צווישן דיא מיליאָנין כוונות וואָס דער רבי
דער צדיק האָט דענצמאָהל גיקענט האָבן איז מעגליך, אַז דאָס זאָל ער אויך
גימיינט האָבן. מילא בעט איך דיך נור, אַז ווען איך וועל נאָך אַמאָהל דיא
זכיה האָבן דעם רבין דעם צדיק אויף דעם מוח צו קומין, זאָלסט דוא נישט
אַוואָרט רעדין. זאָלסט אפילו קיין שום מיעני מאַכין. זאָלסט שטעהן וויא
אַ שטיק האָלץ, באימה ובראה, אונ' זאָלסט נור גאַנץ גוט אַכטונג געבן אויף
דיא זיסע תנועות פין דעם רבין דעם צדיק (ב).

מכח דעם שליה האָב איך גיפרעגט אונור פריידה, האָט זיא מיר גיזאָגט,
דער פריץ האָט גיפרעגט דעם קנעכט אויב ער האָט גיזעהן דעם שליה, האָט
דער קנעכט גיזאָגט, ער האָט איהם נישט גיזעהן. עפּיס אַמאָהל האָט זיך איהם
פון ווייטענס אויף איינעם גידאַכט, ער איז עס, וויא ער איז אָבער צו איהם
צו גיקומין, האָט ער גיזעהן, אַז ער האָט זיך טועה גיווען.

דער פריץ האָט פריידה'ן גיזאָגט: איך העט גיגעבין, איך ווייס אַליין
נישט וויא פיל, איך זאָל דעם שליה בעקומין. איך ווייס זיכר, אַז דעם בריב
האָבן דיא חסידים גילאָזט שרייבין. איך ווייס וואָס זיא זענין אים שטאַנד
צו טוהן פין זייערי רביס וועגין אונ' פר זייער פתח. ווייסט דוא, אַז זיי זענין
זיך מתיר אַלצדינג צו טוהן? אפילו מתיר דם זענין זיא אויך! אוי, דער מחבר
פין דעם בוך קען זיא דאָס גוט. מוסט אָבער וויסן, וואָס ער שרייבט
אין זיין בוך פין זיי בעווייזט ער אויס זייערן אייגיני ספרים. ער ברענגט
זאַכין אויס זייערי גידרוקטי ספרים וואָרט פר וואָרט.

פון דעם גזלנס ווערטיר קענטט דוא דיר משער זיין, אַז דאָס בוך האָט
אַודאי אַ יוד גימאַכט. דאַכט זיך מיר, אַז מיר זענין איברדעם נאָך מעהר
מחויב, מיר זאָלין נאָך פאַרשין ווער ער איז, פדי מעזאָל איהם אויסרייסין
מיט דעם שורש. למען השם אַלי אונזרי לייט אַנציוואָגין, זיא זאָלין אַרבייטין
אויף אַלי זאַסטאַווקיס אין דעם אינטעריס, איך אונ' אונזרי לייט היא וועלין
בודאי אויך טוהן וואָס מיר וועלין נור קענין. מיר פין דאָנין אונ' עטץ פין
דאָרט. מיר האָבן, דאַכט זיך מיר, שוין עפּיס גרעסירי עסקים גיהאַט וויא
אַזאַ אַפרשמאָדערט בוך. וויפיל שווערי מלחמות האָבן מיר דאָס שוין נישט
גיהאַט אויף אונז זינט מיר האָבן אַנגיהויבן לייט צו ווערין? וויפיל שונאים
האָבן מיר דאָס שוין גיהאַט אַקעגין אונז, וויפיל ספרים האָט מען שוין גע-
דריקט אַקעגין אונז, וויפיל מענשן זענין אַרום גיפאָהרין פין שטאָד צו שטאָד
אונ' האָבן עפינטליך גידרשט אַקעגין אונז? געדענקסט דוא נאָך וואָס דער

הינטישי דיטוואק מיט דעם ספר ויכוח האָט פּרפיהרט. מעהאָט גימיינט דיא וועלט געהט אונטר, פּין דעסטוועגין האָבין מיר טאַקי אין דעם זכות פּין אונזרי גוטי יודין אן אַלי נקמות דרלעבט. זייא זענין פּפּרה גיוואָרין, אונ' אונזר פּתה לעבט, אונ' אַלי מאָהל קומין טאַקי מענשין צו.

ווייסט דוא, אַז אין דעם בעשטס צייטין האָבין אַ יאַם מענשין אויף איהם אויך גיקריגט. זאָגט זשע מיר ווער וועט זיך דאָס איצט דאָוואַזשין אויף איהם אַ קרום וואָרט צו רעדן ח'ו? און אַזוי איז טאַקי גיווען מיט אַלי אונזרי פּר צייטיגישי גוטי יודין. דער עולם פּלעגט תמיד מיט אונזרי גוטי יודין ערשט נאָך זעהר טויד צו האַלטן. איצט אָבער האַלט שוין דיא וועלט אונזרי גוטי יודין אפילו בייאם לעבין פּר גרויס, מען ווייסט, אַז טאַקי נור אויף זייא שטעהט דיא וועלט. זייא זענין דיא זיילין פּין דער וועלט. מילא, דאַרף מען מסופק זיין, אַז אין זייער זכות וועלן מיר דרלעבין אַ גרויסי נקמה אן דעם מחבר פּין דעם בוך אויך, אונ' וועט אַודאי נאָך אַלצדינג רעכט זיין?

יח. פּין ר' זעליג לעטיטשיבער

צו ר' זיננוויל ווערחיעווקיר

איך בין דיר מודיע אין גרויס אייליניש, זאָלסט למען השם זאָלסט דיך תיכף אַריבר חאַפּין אַהין וויא דער מלמד איז. קענסט דיא דעם פּילשטיניר רופא דעם שפור? ער האָט אודאי די גאַנצי מעשה מיט דעם מלמד אויף דעם פּילשטיניר יריד איינים אַ מתנגד דרצעהלט, אונ' דער האָט עס דעם זאַסידאַ טייל צו גיטראָגין, האָט דער זאַסידאַטייל גישריבין צום קלוטשוואַיט, ער זאָל דעם מלמד נעהמין אין דער תּפּיסה אַריין אונ' זאָל איהם אָנטוהן דיבעס. מילא למען השם נישט צו פרשלאָפּין דאָס עסק.

אונזר מזל איז גיווען, וואָס ר' אהרן לאַזירס, אונזר וויינשענקיר, איז דענצמאָהל בייאם זאַסידאַטייל אין שטיב גיווען, וויא דער שרייבר דעם זאַסידאַטייל האָט איהם גיבראַכט דיא פּקודה צום קליטשוויט, וואָס ער האָט גישריבין, צום חתמנין. אונ' דער זאַסידאַטייל האָט דעם שרייבר גיפרעגט וואָס איז דאָס פּר אַ פּקודה, האָט איהם דער שרייבר גיזאָגט, זיא איז צום קליטש= וואַיט, ער זאָל דעם מלמד נעהמין תּפּוס. דער זאַסידאַטייל האָט זיך אונטר= גיחתמיט אויף איהר אונ' האָט דעם שרייבר גיזאָגט: שיק זשע דיא פּקודה תיכף אויף דער פּאַטשט, דוא ווייסט, עס איז אַ נעהיגיר אינטעריס. איז ר' אהרן גיקומין צו מיר צו לויפּין אונ' האָט דאָס מיר דרצעהלט, האָב איך גישיקט דעם פּאַטשטמינסטערס פּאַקטיר צום פּאַטשטמיסטיר מיט אַ מתנה, האָט ער דיא פּקודה גיעפענט אונ' האָט זיא דעם פּאַקטיר פּירגיליענט. איז אין איהר גישטאַ= נין, מען זאָל נעהמין דעם מלמד פּין דעם בריב אין דיביס אונ' מען זאָל איהם

אַהער צו שטעלן. האָט דער פּאַקטיר דעם פּאַטשטמיינסטיר גיבעטען, ער זאָל
 דרווייל די פּקודה אַ פּאַר טאָג בייא זיך האַלטן. האָט דער פּאַטשטמיינסטיר
 איהם צוגיזאָגט, ער זאָל זיא ערשט אין אַ פּאַר טאָג אַוועקשיקן.
 דרווייל זעה דוא דעם מלמד אַוועק צו שיקן אין איין אַנדער איעזר
 אַריין, אַדער גיב דיר איין אַנדרי עצה, אַבי עס זאָל רעכט זיין אונ' איך וועל
 דאָ זעהן צו טוהן וואָס מעדאַרף.

יט. פון ר' גדליה באלטיר אין אקלר צו ר' גרשון קאָריצער אין ניגראד

דיין בריבֿל מיט דיא זעקס אונ' דרייסיג זילברני גולדין, וואָס דיא
 האָסט גישיקט אויף אַ פּדיון פּר דיין בן יחיד, האָב איך מקבל גיווען. מוסט
 וויסן, אַז פּראַכטטאָגין שבת בייאם שלש סעודות האָט דער רבי, זאָל הונדרט
 יאָהר לעבן, גיזאָגט, דיא וואָך וועט מען איהם ברענגן צוויי פּדיונות; אויף
 איינים זעהט ער דינים. ער האָט אָבער נישט גיזאָגט פּין וועמין דיא פּדיונות
 וועלן זיין אונ' אויף וועלכין ער זעהט דיא דינים. אונ' וויא מען האָט איהם
 בעכטן גיבראַכט אויף אַ פּדיון זעקס רויטי רענדליך פּין ר' פּנחס לובינקער,
 האָט ער גימאַכט דעם פּדיון אונ' האָט גיזאָגט: האָטשי רענדליך זענן רויט,
 זענן זייא דעך פּין דעם מדת הדין. האָב איך דעם אינטערעס פּרבערט אין
 דעם שטייגיר פּין דעם פּסוק וואָס ער זאָגט: אונ' דאָס גאַלד פּין דעם דאָ-
 זיגין לאַנד איז גוט. פּין דעם האָב איך מיר משער גיווען, אַז אויף דעם
 פּדיון האָט דאָס דער רבי, זאָל הונדערט יאָהר לעבן, אויף דעם שלש סעודות
 גימוסט זאָגן זעהט ער דינים. איברדעם וויא דער שליח פּין דיר איז אָנגי-
 קומין אונ' האָט גיבראַכט זילבער געלד, בין איך גיוואָרין מלא שמחה, וואָרין
 זילבער איז ווייס אונ' ווייס איז רחמים, מילא וועט דעך אודאי זיין אַ גוטיר
 פּדיון.

איך האָב אָבער דרנאָך גיזעהן, אַז איך האָב מיך גאָר טועה גיווען.
 וואָרין וויא איך האָב דעם רבין, זאָל הונדערטיאָהר לעבן, דאָס געלד אַנידר
 גילעגט, האָט ער זיך זעהר גיוואונדרט אונ' האָט עס כמעט גאָר נישט גיוואָלט
 צו נעהמין, נור איך האָב איהם אָנגיהויבן זעהר צו בעטן אונ' האָב איהם
 גיזאָגט, דיא שטעלסט דיר צו צייטן דיין לעבן איין פּין זיינט וועגין, אָט
 וויא בייא דער מעשה פּין דיא פּערל. האָט ער צו גימאַכט דיא אויגין אונ' האָט
 אָנגיהויבן גאַנץ געך צו רייכערן דיא לולקע, האָט אַ שטאַרקין רויך אַרויס-
 גילאָזט אונ' האָט אַזוינע תּנועות גימאַכט, אַז ער האָט אַזשע אָנגיהויבן צו
 שוויטצן, אונ' איז גיוואָרין גאָר משונה ברענינדיג אונ' גישריגין: „צוריק,
 צוריק" אונ' דרנאָך האָט ער געשריגין „חי חי יודיך" (דאָס איז טייטש: דיא

לעבינדיגי, דיא לעבינדיגי וועלן דיך לויבן). אונ' מיט דעם זאגניכן איד דער פדיון גימאכט גיוואָרין.

וויאָ ער איז ווידר צו זיך גיקומין, האָט ער גיזאָגט: ר' גרשון נָהאַט זעהר גיט דינג גימאכט, וואָס ער האָט גישיקט צווייאַ מאָל ח"י זהובים אונ' עס האָט אַפנים ער מוז זיין אַשטיקל בעל מקובל. האָב איך דעם רבין, זאָל הונדרט יאָהר לעבין, גיפרעגט, וואָס דאָס בעטייט, וואָס ער האָט גישריגין צוריק, צוריק. האָט ער מיר גיזאָגט, וויאָ ער האָט דיאָ אויגין צוגימאכט, האָט ער דרזעהן, וויאָ דער מלאך המות געהט אַראָב אויף דער וועלט מיט גרויס שמחה, אונ' האָט פאַרשטאַנן ער וויל געהן צו דיין בן יחיד, האָט ער כמעט אַליין נישט גיוויסט וואָס ער זאָל טוהן, ער האָט זיך אָבער טאַקי דעם אויגענבליק דרמאָנט דיאָ כוונות פין דעם רייכערין דיאָ קטורת וואָס העלפן צו אַ מגיפה, האָט ער דיאָ פוונות מכוון גיווען. איברדעם האָט אָנגיהויבן דער רויך פון דער לולקע שטאַרק צו געהן. וויאָ דער מלאך המות האָט גיזעהן, עס איז שלעכט אַרום אים, האָט ער זיך אָנגיהויבן מיט דעם רבין, זאָל הונדרטיאָהר לעבין, צו קריגין, אונ' האָט גישריגין: איך בין אַ שליח פין דעם עבירשטין. דער רבי, זאָל הונדערט יאָהר לעבין, האָב איהם אָבער גיענטפערט: איך האָב אָבער דאָס געלד אויף דעם פדיון שוין צוגינעהמין. קורץ, זייאַ האָבן זיך משה גיווען, דיין זוהן זאָל צווייאַמאָהל קראַנק ליגין, אונ' אין דער אַנדערער קרענק זאָל ער ליגין אין הינערבעט ווייל דאָס איז אַ שטייגר פין דעם טאָד. פין רעכטסוועגין, העט ער שוין איצט אין דער קרענק גיזאָלט ליגין אין הינערבעט, נור איצט האָט ער קיין כח נישט דאָס אויסצוהאַלטין.

איצט האָב איך פּרשטאַנן וואָס דער רבי, זאָל הונדרטיאָהר לעבין, האָט מיט דעם גימיינט, וואָס ער האָט גיזאָגט חי חי יודוך, וואָרין ער וועט צווייאַמאָהל קראַנק זיין, אונ' פון ביידעמאָהל וועט ער בלייבן ביאָם לעבין. איברדעם הייסט עס צווייאַמאָהל חי חי — אונ' וואָס ער האָט גיזאָגט יודוך, האָט ער גימיינט, דיין זוהן וועט דרנאָך לאַנג לעבין אונ' וועט איה דעם עבירשטין דיגען צום אמת. אונ' דאָס האָט דאָס דער רבי, זאָל הונדרט יאָהר לעבין, גימיינט מיט דעם, וואָס ער האָט צווייאַמאָהל גישריגין צוריק, צוריק, ווייל דער מלאך המות וועט מוזין צווייאַמאָהל צוריק געהן פין דיין בן יחיד, וואָרין איך ווייס בודאי, אַז דער רבי, זאָל הונדערט יאָהר לעבין, לאָזט פין זיין מויל אַרויס נישט איין וואָרט אומזיסט.

היינט האָט מיר דער רבי, זאָל הונדרט יאָהר לעבין, נאָך גיזאָגט, אַז דורך דעם זילבר געלד, וואָס דוא האָסט גישיקט, איז ער גיווען אין אַ גרויסר סכנה, וואָרין האָטשי זילבר איזט רחמים, זענין אָבער פּרהאַנדין צווייאַ ערליי טייטשין פין דעם וואָרט כסף. איין כסף איזט פין דעם שטייגר גליסטען (אין לשון הקודש הייסט כּוּסָף גליסטען), דאָס איזט רחמים. עס איז אָבער ווידער פּרהאַנדין כסף וואָס בעטייט שעמין, אַזוי זאָגט מען נהמא דכּספּין, דאָס איז

טייטש ברֶאָד וואָס מען עסט מיט בושׂה, היינו בעטילברֶאָד; דאָס לֶאָז גאָט
מצייל זיין, דאָס איז סאַמיראַדני דין, מילא קענסט דוא דיר משער זיין, וואָס
דער רבי האָט פֿין דיינטוועגין גיטוהן, וויא ער האָט זיך אין אַזוי אַסכנה
אַריין גילאָזט, אַבי' דיר צו העלפֿין. איברדעם דאַכט זיך מיר, אַז דוא זאָלסט
זעהן פֿין דעם רביס וועגין אויך עפיס צו טוהן.

נאָך מײן דעה נאָך זאָלסט דוא דאָס טוהן.

בייא אייך אין שטאָד איז דאָ אַ לֶמֶדן, ער הייסט משה פישלס. אַזוי
וויא איך קען איהם, איז ער אַגרויסר תם. ער ווייסט נישט מעהר וויא פֿון
דרהיים צו געהן אין בית-המדרש אַריין, אונ' איך ווייס בייא אייך אין שטאָד
האַלט מען זעהר אויף איהם. ע"פ זאָלסט דוא זעהן דיך מיט איהם בעקענט צו
מאַכן, אונ' ער זאָל ווערין פֿון אונזרי לייט. איך בין נישט מסופק, אַז ער
וועט נור זיין אונזר, וועט דער גאַנציר עולם אין אייער שטאָד זיין פֿין דעם
רביס לייט. עס וועט אונז זיין אַ כבוד און שען אַודאי אויך. זייא גיוונד.

כ. פֿון ר' זיינוויל ווערחיעווקיר צו ר' זעליג לעטיטשיבער

תיכף וויא איך האָב דיין בריבל מקבל גיווען, בין איך אַרויסגילאָפֿן
אויף דעם מאַרק. דאָס איז גיווען אַן אַ פרייאטאָג. גיב אַקוק שטעהט אַ יונ'
גיל' מיט אַ פיהר מיט דרייא פערד. פרעג איהם: פֿון וואַזן ביסט דוא? זאָגט
ער מיר: פֿין פולשטיין. אונ' עס איז טאַקי אמת גיווען, ער האָט גיבראַכט
עפיס אַ סוחר אונ' האָט גיזאָלט צוריק פּאָהרין לעדיג.

איך האָב דעם בעל עגלה גידונגין אונ' בין אַנגיקומין קיין פילשטיין
זייגר איינס נאָך וואַרמיס אונ' האָב דאָרט דעם מלמד גיטראָפֿן. ער איז
אַהין גיקומין אויף שבת איינקויפֿן. ביך איך תיכף מיט איהם גיפּאָהרין אין
זיין דאָרף אַריין קיין בילקע אונ' האָב דעם אַרענדר גיזאָגט, אַז דער מלמד
מוז זיך בעהאַלטן אויף עטליכי טאַג אין איין אַנדרן אויעזד. איז זיך דער
מלמד דרוויל שטיללערהייט אויף שבת גיגאַנגין אין איין אַנדר דאָרף אַריין,
נור אַמיל' פֿין דאָרט, כּדי ער זאָל זיך זונטאַג פֿין דאָרט אַוועקגעהן אין איין
אַנדרן אייעזד אַריין, אונ' איך בין גיבליבין אויף שבת אין דעם מלמדס
דאָרף. האָב איך גיפרעגט דעם אַרענדאַר, אָב ער קען נישט בעקומין פיש,
האָט ער גיזאָגט, עס איז גאָר אונמעגליך. האָב איך איהם גיפרעגט, אָב דאָ
אין דאָרף איז דאָ אַריקע, האָט ער גיזאָגט, עס זענען דאָ אַפילו צווייא רי'
קעס. האָב איך גינעהמין אַשטעקיין, האָב אן איהם אַנגעבונדין אַ פּאָדים אונ'
האָב דאָס אַוואַרף גיטוהן אין דער ריקע אַריין אונ' האָב אַרויף בעקומין אַ
גרויסן פיש (א). האָב דעם פיש גיגעבין דעם בעל הבית, האָט ער איהם גי'
מאַכט אויף שבת.

דעם שבת האָב איך גרויס תענוג גיהאָט, וואָרין פּין פּילשטיין זענין עטליכע יונגע לייט אַהין אַרויסגינקומין, זייא זאָלין דאָרט מיט מיר שבת האַל-טין, מחמת אין פּולשטיין איז נאָך נישט דאָ קיין רבי. דער פּילשטינער רופא האָט אויך דאָרט שבת גיהאַלטן, מחמת דער פּריץ פּון דעם דאָרף איז חוּלה גיווען. איך האָב דעם רופא מקרב גיווען וויא נור מעגליך איז גיווען, וואָרין ער איז אַ מענש וואָס קען אונז אין פּיל עסקים צו נוטץ קומין. אויך אַ פּרי-קאַשטשיק פּין דעם קאָוונער פּאָדראַטשיק קלמן ביסינגער האָט דאָרט שבת גי-האַלטען, נור דעם פּיינים בריה האָב איך נישט גיווען, וואָרין ער איז זעהר חשוב בייא דעם פּריץ, האָט איהם דער פּריץ טאַקי אין הויף אָבגיגעבין אַ דירה, אונ' פּון דעם אַרענדאָר האָט מען איהם אַהין גישיקט עסין אונ' טרינקין.

פר גרויס תענוג וואָס איך האָב דאָרט גיהאָט האָב איך בייא נאַכט נישט גיקאַנט שלאַפּן אונ' בין זעהר צייטליך פריה אויפגישטאַנן אונ' בין תיכף גיגאַנגן אין דעם וועלדיל וואָס בייא דער קרעטשמי איז שפּאַצירן, וויא איך בין מיר אין וועלדיל אַזוי אַרום גיגאַנגן, הער איך פּלוטצלינג אַ וויינינדיג קול, איך בין נאַכגיגאַנגן נאָך דעם קול אונ' בין צוגעקומין צו זעהר איין אַל-טין בוים. האָב איך גיהערט, וויא איינער יאַמערט אין דעם בוים, האָב איך גיפּרעגט: ווער ביסט דוא? האָט מיר דאָס קול אויס דעם בוים אַרויס גיענט-פּערט: איך בין דער שד, וואָס דער בעשט האָט מיך אין וואָלד איינגיזעצט תּפּוס (ב). האָב איך איהם גיזאַגט: וואָס טייטש? דער בעשט איז דעך דאָ נישט גיווען קיין שענקיר! האָט ער מיר גיענטפּרט: עס איז אמת, דער בעשט איז דענצמאָהל גיווען אַ שענקיר זעהר ווייט פּין דאַנן אונ' האָט מיך איינ-גיזעצט דאָרט אין וואָלד, נור דער פּריץ פּין יענעם וואָלד האָט דרנאָך גי-הייסן דעם גאַנצן וואָלד אויסהאַקן, העט איך גיבליבן אָהן אַ תּפּיסה, אונ' אין איין אַנדערן וואָלד מיך איינצוועטצען האָט מען נישט גיוואָלט, וואָרין דער בעשט האָט מיך אין דעם פּריץ וואָלד איינגיזעצט, וואָס ער איז אונטר איהם גוט גיזעסן איינגיזעצט, דאָרף מען מיך נישט אונטר איין אַנדרן פּריץ תּפּוס האַלטן אונ' דעם פּריץ, וואָס דער בעשט איז בייא איהם גיווען אַ שענקיר, איין עולה טוהן. האָט מען אין הימל מיט דעם בעשט דעה גוזר גיווען, דער שר אים הימל וואָס איז איבר דיא וועלדיר זאָל מיך איברטראַ-גין אַהער קיין בילקע, וואָרין בילקע האָט דענצמאָהל גיקעהרט צו דעם נעהמ-ליכין פּריץ, וואָס יענץ דאָרף איז זיין גיווען וואָס דער בעשט איז גיווען דאַרנען אַ שענקיר.

לסוף האָט דער שד אָנגיהויבן מיט ביטערי טהרערין מיך צו בעטן, איך זאָל אַנט וואָרט פר איהם רעדין בייאם רבין דעם צדיק, וואָרין ער קען איהם אַרויסלאָזן אויס דער תּפּיסה. האָב איך איהם גיפּרעגט: וואָס וועסט דוא מיר געבן, אַז איך וועל דיר דאָס פּועלין בייאם רבין דעם צדיק? האָט ער גיזאַגט: איך וועל דיר אַזוי אַ מתנה געבן, וואָס זיא איז נישט צי

בעצאָהלין מיט דעם עשירות פֿין דער גאַנציר וועלט. איך האָב איהם אָבער גיזאַגט: דיין צוזאַגן גלייב איך נישט, וואָרין עטץ האָט שוין כמה פעמים אייער וואָרט נישט גיהאַלטן, אונ' אפילו אַקעגן בעשט האָט עטץ אויך לוי גין גיזאַגט (ג). מילא, איך וועל דיר אַטובה טוהן אונ' דרנאָך וועסט דוא מיר אַ פייג אַרויסשטעלן! גיב מיר תיכף דיא מתנה, אונ' איך וועל אַודגי מיין וואָרט האַלטן אונ' וועל טוהן דאָס מייניגי. אין דעם אויגענבליק איז אויס דעם בוים אַרויסגיפאָלין אַ שטיקל גלאָז, אונ' דער שד האָט זיך אויס דעם בוים אָנגירופין: דאָס שטיקל גלאָז איז פֿין דער שויב אויס דעם פענאָ סטערל, וואָס אויס דעם קליינים פענסטערל פֿין איין שויב בין איך אַריין צו דער מכשפה אונ' האָב זיא גישעדיגט, ווייל זיא האָט מיך אָנגישיקט אויף דעם בעשט (ד). איך האָב דאָס שטיקל גלאָז גינעהמין צו מיר אין קעשיני אַריין, אונ' האָטשי עס איז דאָרט קיין עירוב נישט גיווען, האָב איך מיר גיטראַכט, פֿון אַזוי אַ גרויסן אינטערס וועגן איז אַ מצוה מחלל שבת צו זיין. אונ' אַזוי טרוג איך דאָס שטיקל גלאָז אין מיין טלית קטן.

אויף דעם שלש סעודות האָב איך גיזאַגט זעהר ברייטי תורה בעה, אונ' איך ווייס, אַז דאָס האָב איך נור צו פרדאָנקן דעם שטיקל גלאָז, וואָס איז דורך דעם בעשט צעבראָכען גיוואָרן. יענעם שבתות צו נאַכט איז מיר דער בעשט צו חלום געקומין אונ' האָט מיר גיזאַגט: צינד איז נאָך דיא צייט נישט געקומין, דוא זאָלסט ווערן אַ מפורסם אויף דער וועלט. זאָלסט אָבער וויסן, אַז דורך דעם שטיקל גלאָז וואָס דוא האָסט בייא דיר אין דיין טלית קטן וועסט דוא ווערן אַ גרויסר מפורסם. דרפֿין האָב איך מיך אויפגאַ צאפט אונ' האָב שוין מעהר נישט גיקענט שלאָפֿן.

זונטאָג פריה בין איך מיט דעם רופא אַריין גיפאָהרין קיין פילשטיין. ער איז אַריבר גיגאַנגין צום קלוטשוואָיט אונ' האָט איהם אַ מתנה גיגעבן. האָט דער קלאיטשוואָיט צוגיזאַגט, ער זאָל אַלצדינג טוהן, אונ' טאַקי דעם נעהמליכן טאָג איז איהם אָנגיקומין דיא פקודה פֿין דעם זאָסידאָטיל, איז ער גיפאָהרין קיין בילקע דעם מלמד פֿלומרשטיין צו זוכן. ער האָט דעך איהם אָבער נישט גיפֿיבן, האָט ער צוריק גישריבן צום זאָסידאָטיל אַ ראַפורט פֿין דעם אַלעם.

מילא, איצט טוהט עטץ דאָרט וואָס מעצדאָרף, דעם זאָסידאָטיל צו שטילן. אויף מיר קענט איהר אייך איצט גאָר קיין חשבון מאַכן. איך קען גאָר נישט טוהן, וואָרין איך געה מיט גרויס דבקות אַרום אין דיא עברשטי עולמות (וועלטן). דאָס שטיקל גלאָז טראָגט מיך אַרום פֿין איין עולם צום אַנדערן, פֿון איין היכל צום אַנדערן, אונ' אַלי מאַהל ווערן בייא מיר דיא חושים וועניג, אונ' גוף-זאָכן הערין בייא מיר אַלי מאַהל מעהר אויף, והא ראי, שוין פֿיר נעכט שלאָף איך נישט, אונ' אַז גאָסט ווילדין וועט זיין, וועט איהר אין אַ קורצר צייט זעהן וואָס אויס מיר וועט ווערן.

כ" פון ר' זעליג לעטיטשיבער צו ר' זיינוויל ווערחיעווקיר

נאָך עדער איך האָב דיין ברייבל מקבל גיווען, האָב איך שוין גיוויסט, וואָס דיר האָט זיך אין וואַלד גיטראָפּן מיט דעם שד, וואַרין דער פּרעקאָשטיק וואָס האָט דענצמאָהל שבת גיהאַלטן אין בילקע אָו דוא ביסט דאָרט גיווען אויף שבת, דאָס איז גיווען דער קורדנאר רשע מרדכי גאַלד, וואָס איך האָב דיר אַמאָהל פּין איהם גישריבן. ער איז דאָס גיווען אין וואַלד, מן הסתם האָט ער דאָרט אין וואַלד גיהאַט אַ נפּקה. פּרייאַטאָג צו נאַכטס האָט איהם זיין משרת דרצעהלט, אָו אין קרעטשמי האַלט אַ חסיד שבת מיט עטליכע יונגעלייט, וויא ער האָט דיך שבת אין דער פּריה דרזעהן אין וואַלד, האָט ער זיך גיטראַכט, דאָס איז בודאי דער חסיד וואָס האַלט שבת אין קרעטשמי אונ' האָט זיך בעהאַלטן אין אַ לעדיגין בוים וואָס אין וואַלד איז דאָ; אויס דעם בוים אַרויס האָט ער מיט דיר גירעד וואָס דוא האָסט מיר גישריבן. אונ' האָט דיר אויס דעם בוים אַרויסגיוואָרפּן דאָס שטיקל גלאָז וואָס שקצים אָדער פּעגיל האָבן אין דעם בוים אַריין גיוואָרפּן.

אונ' תּיכּף מוצאי שבת האָט ער גישיקט אַ שליח מיוחד צו זיין שוועהר דעם וויינשענקיר אונזר מתנגד אונ' האָט איהם די גאַנצע מעשה גישריבן. מאַכט מען איצט אויס דיר היע דאָס גרעסטי גילעכטיר, אויך דער רבי זאָל לעבן וויא ער האָט עס גיהערט האָט ער מיט דעם קאַפּף גישאַקעלט אונ' מיט אַגילעכטערל גיזאַגט: זיינוויל ווערחיעווקיר חלמת זיך אַרבי צו ווערין.

ע"פּ למעה"ש זאָג מעהר קיינעם נישט דרפּין, דאָס שטיקל גלאָז וואַרף תּיכּף צו אַלדיא שוואַרצי יאָהר אַוועק, אונ' תּיכּף וויא דיא וועסט נור דאָס ברייבל פּון מיר דרהאַלטן, זאָלסט דוא מיר שרייבן אַ ברייבל, אָו דענצמאָהל וויא דוא האָסט שבת גיהאַלטן אין בילקע ביסט דיא גיגאַנגין מכה נקיות אין וועלדיל אַריין בייא דער קרעטשמי; האָסט דיא דאָרט גיטראָפּן דעם ימח שמוניק מרדכי גאַלד מיט אַ גויה אַנפּקה דאָס רעכטי שפּיל טרייבן, האָסט דוא מיט נאָך צווייא זייא גיהאַפּט. מרדכי איז אָבער אין הויף אַריין ענזאַל פּין אונ' האָט זיך דאָרט בעהאַלטן, האָט עטן דיא גויה אויך גילאַזט.

דוא מוסט אָבער אויך אין דיין ברייבל שרייבן, אָו דער ימחשמיניק מרדכי איז איינגיטשאַנגין בייאם פּריץ אין הויף אונ' האָט טאַקי בייאם פּריץ כּסדר טריפות גיגעסין. אונ' זעה אויך מיט דעם אַרענדאָר דרפּון צו רעדין, אָו אימציר וועט איהם פּרעגין אויף דער מעשה, זאָל ער מיט דיא פּלעטציס אויפּ ציהן אונ' זאָל זאָגן: וואָס געהן מיך אַזויגי מעשהת אָן, מיין פּריץ וואָס איך זיטן בייא איהם איז מרדכי גאַלד'ס אַ גוטר פּריינד. איך ווייס פּון נישט. איך הער נישט, איך זעה נישט. דוא מיסט אויך מיט אַ פּאָר מענשן פּין

דיא וואָס זענן דאָרט בייא דיר גיווען אויף שבת רעדין, זייא זאָלין זאָגן, אַז זייא ווייסן זעהר גוט פון דער מעשה, אונ' צווייא פֿין זייא זענן טאַקי מיט דיר אין וועלדיל גיווען אונ' האָבן דעם רשע דעם נואף ימחשמו טאַקי גיחאָפט.

מכּח דעם זאַסידאַטיל האָבן מיר גיטוהן דאָס אונזריגי. אונזר ר' אהרן לאַזירט איז' בייא איהם אונ' בייא נאָך אַנדרי שררות חשוב, האָט ער דעם זאַסידאַטיל גישענקט אַטוין בוטעליקס גוטין וויין, האָט ער צוגעזאַגט דעם אונטערס צו לאַזן איינשלאָפֿן. נור האָט אונז ר' אהרן גיזאַגט, דער זאַסי דאַטיל האָט איהם גיראַטהין, מען זאָל זעהן, אַז דער ימחשמוניק מרדכי גאַלד זאָל דאָס עסק נישט אויפריהרן, וואָרין ער האָט מורא דיא זאָך איז' שוין צו בעקאַנט, מען שמיסט זעהר פֿין איהר, קען דער וויצעגובערנאַטיר דרפֿין גי- וואָהר ווערין, וועט ער אַליין אויך אַשוואַרצן סוף האָבן. האָבן מיר גיזעהן, אַז מען מוז דעם רבין זאָל לעבין פֿאַרט עפּיס חאַטשי פון דער מעשה דרזעהלין, ווען אַפֿילו נישט אין גאַנצין.

וויא מיר האָבן איהם נור דרזעהלט, האָט ער זיך אויף אונז אַבע- זיר גיטוהן: וואָס האָט איהר דאָס מורא צו האָבן? עס וועט בודאי אַלץ רעכט זיין.

זאָל מען זעהן אַ וואונדר, דעם רבינס זכות איז דעך אונז אודאי בייאגישטאַנן. יענע נאַכט איז' אַנגיקומין פֿין דעם קורדאן ר' ברוך דובנער, וואָלף דובנערס דעם מתנגדס אַ ברודער, מיט סחורה, אונ' וואָלף האָט אויף זיין תקיפות דיא סחורה צו זיך אין קעליר אַריין גינעהמין. דער ר' ברוך אָבער איז' פֿין דעם רביס לייט, דער רבי זאָל לעבין איז' איהם תמיד משונה מקרב, אונ' דיאזעלביגי נאַכט האָט ער גאָר גינעכטיגט בייאם רבין, אונ' בשעת מעשה, וויא ער איז' גיווען בייאם רבין, איז' אונז גישעהן אַ גרויס נס. דער זאַסידאַטיל האָט גיוואָהר גיוואָרין פֿין דעם אינטערס, איז' וואָלף דובנער איברגיפֿאַלין אונ' האָט איהם גימאַכט אַ פֿאַיעמקי. וואָלף האָט איהם אַ יאָם געלד גיגעבין, עס האָט אָבער אַלץ נישט גיהאַלפֿן. דער זאַסידאַטיל האָט איהם פֿין דעם שפּיל נישט גיוואָלט אַרויסלאַזן ביז ער האָט אַ שטר חוב איינגילעגט אונ' גישוואָרין האָט ער, אויך אַז זיין איידים, דער רשע מרדכי, זאָל מכּח דעם שליח קיין מענשין נישט מגלה זיין.

עיקר שכחתי. מכּח דעם בוך האָט דער רבי זאָל לעבין גיזאַגט, אַז מיר וועלין עס בודאי בעקומין. מילא קענסט דא בטוח זיין, אַז באַלד וועלין מיר עס בעקומין. איברדעם פֿרלאַז זשע דיך אויף דעם רבינס זכות אונ' טוה וואָס מעגליך איז'.

כב. פין ר' זיינוויל ווערחהעווקיר צו ר' זעליג לעטיטשיבער

איך דאנק דיר טויזנד מאהל פו דעם וואָס דיא האָסט מיר מודיע גי-
ווען פין דער מעשה פין דעם רשע מרדכי גאָלד ימ"ש. איך שיק דיר דאָס
ברייבל, וואָס דוא האָסט מיר גישריבין, איך זאָל דיר שיקין. צווייא עהרליכיי
יודן האָבין זיך אויף דעם ברייב גיחתמת, אַז אַלץ וואָס אין דעם ברייב שטעהט
איז אמת אונ' אַז זייא זענין פאַרטיג צו שווערין דרויף ביי אַספר תורה אין
דער האַנד.

אונ' צום אמת זאָג איך דיר, איך גידענק טאַקי דענצמאָהל, אַז איך
האָב מיט דעם שד גירעד, וואָרין לעולם איז דעך טאַקי מרדכי אַ רעכטיר
שד, האָב איך גיזעהן אין וואָלד געהן אַ גויה, אונ' דיא צווייא מענשין, וואָס
האָבין זיך אויף דעם ברייב גיחתמית, זענין דענצמאָהל אויך גיווען אין וואָלד,
זייא האָבין אַפילו גינעכטיגט דיא גאַנצי נאַכט אין וואָלד. האָב איך גירעד
מיט דעם אַרענדאַר אונ' מיט דיא צווייא מענשין, האָבין זיי מיר גיזאָגט
סימנים אָן דער גויה. וואָרין איך בין דענצמאָהל זעהר פּוטראַגין גיווען; וויא
איך האָב מיט דעם שד גירעד, האָב איך זיא נישט גיקענט אַזוי גיט זעהן,
וויא דיא צווייא מענשין. זייא האָבין זיא גיזעהן פין אַלי זייטן, האָט דער
אַרענדאַר אָן דיא סימנים דיא גויה דרקענט אונ' האָט גיזאָגט, אַז זיא איז
אַ יונגי אַלמנהרע אונ' איז אַפּראָסטי היר. האָב איך דעם אַרענדאַר אָנגיזאָגט,
ער זאָל אַכטונג געבין אויף דער בחורתה, טאַמיר וועט זיא משוגעפערות ווע-
רין, זאָל ער מיר מודיע זיין. דער אַרענדער האָט מיר דאָס צוגיזאָגט אונ'
וועט אַודאי זיין וואָרט האַלטן, וואָרין ער איז פון דעם רבינ'ס לייט, אונ' עס
וועט אַודאי רעכט זיין. אונ' דיא גאַנצי וועלט וועט מיט דעם עפערשטענס
הילף זעהן, אַז בייא אונז איז דער אמת, ובפרט דיא צווייא יודן, וואָס האָ-
בין זיך אויף דעם ברייב גיחתמית זענין פשרי יודן. איינר איז אין פילשטין
אַ גובה פין ארק ישראל געלדר אונ' דר אַנדריר איז אַ ממונה אויף ר' מאיר
בעל הנס ליכט און דרצו אַ גרויסר עסקן אין מצות; ער איז ר' יונה קא-
מינקערס אַ לייבליך עניקל.

פין דעם בוך בין איך דיר מודיע, אַז זייט דיא מעשה מיט דעם שליח
האָט זיך גיטראָפּין זעהט דאָס בוך דיא וועלט נישט. אונ' אַז דער פריץ וויל
אַ מאָהל דרינגן עפּיס איינוועהין, געהט ער דרמיט פין דר שאַפי נישט אַוועק,
טאַקי בייא דער שאַפי זעהט ער דרינגן איין, אונ' שטעלט עס תּיכּף ווידער
צוריק. פין דעסטוועגין בין איך פאַרט גאָר נישט מסופּק, אַז מיר וועלין
עס בעקומין, וואָרין דוא האָסט מיר גישריבין דער רבי דער צדיק האָט גי-
זאָגט, מיר וועלין עס בעקומין, וועלין מיר דעך עס אַודאי בעקומין, אונ'
איך פרייע מיך משונה אויף דעם וואָס דער פריץ ציטערט אַזוי דריבער.

וואַרין ווייל ער היט דאָס בוך אזוי שטאַרק, האָט אַברירה דער רבי דער צדיק איהם בלינד צו מאַכין, מען זאָל קענין פֿין איהם בעקומין דאָס בוך, וועל איך דרבייא אַ נקמה האָבין אן דעם גולן, וואָס ער האָט גיזאַגט, ער וועט מיר דיא מיהלין נישט פּרדינגין, ווייל איך בין אַחסיד.

עיקר שכחתי. איך בעט זיך, זאָלסט מיך פּר דעם רבין דעם צדיק פּרענטפּערן. איך פּרשטעה אויס דיין בריבל, אַז דער רבי דער צדיק מיינט, איך וויל זיין אַ רבי. איך האָב דאָס ח'ו קיין מאָהל נישט אין זון גיהאַט, נור דאָס וואָס איך האָב דיר דענצמאָהל גישריבין, אַז איך האָב דיר דיא מעשה מיט דעם שד מרדכי גאַלד ימ"ש גישריבין, איז גיווען מחמת די מוחות זענין מיר דענצמאָהל גאַר מבולבל גיווען, וואַרין איך האָב פּיר נעכט נישט גישלאָפּן, אונ' וואָס בין איך שולדיג, וואָס איך האָב דענצמאָהל גילייבט אן אזויני זאַכין. האָט זשע נישט דער רבי רב נחמדל, אין גן עדן איז ער, גיזאַגט, מען זאָל בעסיר גלייבין אָן שטותים אונ' שקרים, פּדי מען זאָל גלייבן בין אויך אָן דעם אמת (א)?

כג. פון ר' זעליג לעטיטשיבער צו ר' זיינוויל ווערחיעווקיר

האָסט זעהר גוט גיטוהן, וואָס דוא האָסט גילאָזט אויף דעם גוטין בריבלי דיא צווייא מענשין זיך חתמנין. דאָס זענין זנאַטשני מענשין, וואָס מען קען זייא היע אין שטאָד אויך זעהר גוט, אונ' ווער עס זעהט נור דיין בריבל מיט זייער חתימה, איז גאַר נישט מסופק, אַז דער ימחשמוניק מרדכי האָט אַודאי אין וואָלד מיט דער גויה גיהאַט צו טוהן אונ' פּדי ער זאָל נישט קו= מין צו לייטיש גילעכטיר האָט ער זיך אַמוסטני דיא מעשה מיט דעם שד אויסגיטראַכט. אויך דעם רבין זאָל לעבין האָב איך דיין בריבל גיוויזין, האָט ער גיזאַגט: זיינוויל ווערחיעווקיר איז נישט פּין דיא שלימוזלניקס. ווייסט דוא, איך האָב עס איהם טאַקי אָנגיזעהן, אַז דער אינטעריס גיפעהלט איהם זעהר. לעת עתה איז דער רשע מרדכי ימ"ח נאָך נישט אַהיים גיקומין. אַז ער וועט צוריק קומין, וועט ער זיך אַודאי שעמין דאָס פנים אויף דער גאַס אַרויס צו ווייזין, וואַרין דיא גאַנצי שטאָד ווייסט שוין פּין דער מעשה מיט דער גויה. ווייל ויא מיר האָבין דאָס רעכטי בריבל פּין דיר דרהאַלטן, האָבין מיר דיא גאַנצי מעשה פּין דער גויה אונ' פּין דעם טרפות עסין בייאם פּריץ אויפגישריבין אויף צעטליך, אונ' דיא צעטליך האָבין מיר אויפגינקלעבט אויף דער שול, אויף די בתי מדרשים, אויף וואָלף דובנירס הויז אונ' נאָך אויף אַ יאַם הייזר פּין פּראָסטני בעלי בתים; אויף דעם רבינס הויז, אויף אונזר קליי= זיל אונ' אויף דער באַד האָבין מיר נישט אויפגינקלעבט. העסט דוא גיזאַלט זעהן, וואָס דאָ האָט זיך גיטוהן אין דער פּריה אין מרחץ. ווער עס איז נור

דאָרט גיווען, דער האָט דרפון גירעד אונ' איטליכר האָט גיזאָגט: דער מרדכי ימח שמו— דאָס הייסט אַרשע (א)!

וואָס דיא האָסט מיך גיבעטין איך זאָל דיך ביאם רבין זאָל לעבין פרענטפערן, קענסט דוא זיכר זיין, אַז איך וועל עס בודאי טוהן אַזוי באַלד עס וועט זיך נור לאַזן. לעזע איז דער רבי זאָל לעבין אַ גרויסר טרוד. אַזוי באַלד איך וועל מיט איהם דרפון רעדן, וועל איך דיר מודיע זיין איטליכס פוטצעלי וואָס ער וועט נור זאָגן.

כד. פון ר' זיינוויל ווערחיעווקיר צו ר' זעליג לעטיטשיבער

דוא קענסט זיך משער זיין וואָס פר אַ שמחה איך האָב גיהאט פין דעם וואָס דוא האָסט מיר גישריבן, אַז דיא גאַנצי שטאָד רעד ביא אייך פין דער מעשה מיט דעם ימ"ש מרדכי אונ' דער גויה.

ביא אונז איז אויך דיא גאַנצי שטאָד אויף מיט דער מעשה, איך האָב זייא היע דרזעהלט די גאַנצי מעשה בפרוטרוט, ובפרט וויא איך האָב זייא דרנאָך דרזעהלט פין דיין בריבל, אַז ביא אייך האָט דרמיט גאָר דיא וועלט צו טוהן, געהן זייא היע טאַקי גאָר אויס. איך ווייס, דעם רשע זאָל נור אַמאָהל איינפאַלין אַהער צו קומין, העט מען איהם היע מיט דיא צונגען דרשלאַגן, וואָרין וויא זעהט מען דאָס אין אונזר מדינה אַזוי אַרשע. איך העט דעם ימח שמוניק נישט מעהר געווינשען נור ער זאָל אַמאָהל אַהער קומין צו אונז אונ' זאָל זיך היע באַזעטצן. איך בין דיר איין ערב, אין איין פירטיל יאָהר העט מיט איהם איין עק גיווען. עס העט איהם אודאי דער חשק פראַגאָגן זיך אין איין בוים אַריין צו שטעלין, אויס עהרליכי יודן זיך קאָמעדיעס צו מאַכן. עפיס אַמלאכה אַזוי אַ הונד צו בערגאַבן? אויך מיר איין אינטעריס, מיר דאַכט זיך, מיר האָבן שוין עפיס גרעסערי מדריך גיווען.

לעולם ווייס איך נישט וואָס איהר שווייגט דעם הונד דאָרט. איך ווייס, ווען עטץ העט נור גיוואָלט, העט איהר איהם שוין לאַנג באַגראַבן, אַדער ער העט זיך גימוסט אינטערגעבן. נור איפשר וויל דער רבי דער צדיק נאָך נישט? בכּן שרייב זשע מיר, איך זאָל וויסן וויא מיך מיט איהם נוהג צו זיין. וואָרין איך הער, ער האָט בדעה אַבאַלד היע צו זיין. ער וויל מיט אונז פריץ עפיס אַמשא ומתן מאַכן.

כה. פון ר' זעליג לעטיטשיבער צו ר' זיינוויל ווערחיעווקיר

דיר קען אויך פליטצלינג איינפאַלין מיך צו פרעגן פר וואָס מיר שווייגן

דעם ימ"ש מרדכי. וואָס, דוא ווייסט איפשר נישט, אָז בייא אונז איז דאָס גאָר אַשפּייא אַזוי אַ בחור אין איין מינוט צו איברקעהרן? נור מן הסתם איז זיין צייט נאָך נישט גיקומין. פרשטעהסט דיא, פריהר מוז מען מיט זיין שוועהר אָבלערנין; האָטשי ער איז אַפּראָסטי מענש אונ' איז קיין מאָהל נישט פּאַבליטשני אַקעגין אונז גיווען, מוז ער פּאַרט פריהר צום טאַנץ געהן. אַזוי האָט דער רבי זאָל לעבין גיזאָגט, אונ' מיר זעהן עס איז טאַקי אַזוי. הער אויס גאָטס ניסים.

פּראַכטטאָגין שבת האָט דער רבי זאָל לעבין אויף דעם שלש סעודות קיין וואָרט תורה גיזאָגט. ער האָט דעם קאַפּף אויף דער רעכטיר האַנד אויף דעם טיש אַנידר גילעגט אונ' איז זיך אַזוי גילעגין אַקעגין אַ גוטי האַלבי שעה. אויף איינמאָהל האָט ער זיך אויפגיהויבין אונ' האָט זיך אַ זאָג גיטוהן; וואָלף בן רחל, מרדכי גאַלדס שוועהר, וועט האָבין אַ מפּלה. מילא זייא דיר משער, וואָס פּר אַ שמחה דאָ איז אויף איינמאָל אויף אונז גיוואָרין. מיר האָבן אַנגיהויבין צו זינגין אונ' אין ראָד צו טאַנצין; נישט קשה, דיא שכונה האָט זיך אַודאי אַרום דעם ראָד אַרום גידרעהט, אַזוי אַשטייג וויא אַז מען האָט ביאם בעשט גיטאַנצט (א). אונ' הער זשע נור ווייטר.

זונטאָג פּר דעם דאַבנין, וויא איך קום נור אין באַד אַריין, הער איך שוין נייאס. דיא דיענסט-מויד פון וואָלף דובניר איז צו מזל מעוברת גיוואָ- רין—אַז פּין מרדכי, האָט מען נישט מסופק צו זיין. אונ' דיא מויד איז שוין נישט דאָ, זיא איז אַוועק. וואָס טוהט מען דאָ? געה אַ ביסל אַרויס אויף דער וועלט, ווער איך גיוואָהר, וואָלף דובנירס וויין משרת, איז פאַק אויך אַוועק פּין איהם. בין איך גיגאַנגין צו אונזר ר' אהרן לאַזירס אונ' האָב איהם צו גערעד, ער זאָל דעם יונג צו זיין וויינשענק צונעהמין. אַזוינס דאַרף ער דעך. דעם יונג האָב איך גיזאָגט, מעקל-געלד וויל איך פּין איהם נישט, נור ער זאָל מיר זאָגין וויא דיא מויד שטעקט. דער יונג האָט מיר צוגיזאָגט אין אַ פּאַרטאָג צו זאָגין. ער וועט ערשט רעכט גיוואָהר ווערדין.

מילא זעסט דוא שוין, וואָס עס טוהט זיך. אַיוא מען דאַרף מרדכי נאָך נישט זאַטשעפּין, גיב נור אַכטונג פּרוואָס האָט דער רבי זאָל לעבין גי- זאָגט: וואָלף בן רחל, מרדכי גאַלדס שוועהר. פּרוואָס האָט ער נישט גיזאָגט: וואָלף בן רחל דער וויינשענקיר, אַדער דער דובניר? העטין מיר נישט גי- וויסט וועמין ער מיינט? צו וואָס מרדכי גאַלדס שוועהר? דאָס איזט גיווען, פּדי מיר זאָלן וויסין, אַז פריהר וועט וואָלף געהן אין טאַנץ אונ' דרבאָך ערשט מרדכי, פּרשטייסט דוא שוין?

מילא וואָס טויג עס מיר, זייא וועלין דעך אַודאי זעהר משונה פּר- שוואַרצט ווערין, טאַקי וויא זייא אַנשטעהט. וואָרט נור אַביסל, אייל דיך נישט. איך האָף אָן דעם רבינס זכות, אַז גען אונ' באַלד וועל איך דיר האַ- בין אַ יאַם צו שרייבין. וועסט אַודאי תענוג האָבין.

כו. פון ר' גרשון קאָריצער צו ר' גדליה באַלטיר

נעכטן בין איך גיגאַנגן צו משה פישלס, אַזוי וויא דוא האָסט מיר גישריבן, אונ' האָב איהם נישט גיטראָפּן דרהיים. זייני לייט האָבן מיר גיזאַגט, ער איז אין אַלטן בית המדרש. בין איך אַהין צו איהם גיגאַנגן אונ' האָב איהם דאָרט גיטראָפּן זיטצן איבר אַ גמרא מיט עפיס אַ ישיבה בחור, אונ' האָט זיך דעם קאָפּף צעבראַכן, ער זאָל דעם ישיבה בחור עפיס אַ משנה געבן צו פרשטעהן, אונ' האָט מיט איהם גיחזרת אונ' גיחזרת אַהן איין עק.

האָב איך גיוואָרט, ביז ער האָט אויפגיהערט, וואָרין מען האָט מיר גיזאַגט, אין מיטן לערנין וויל ער בשום אופן מיט קיינים נישט אַוואָרט רע-דין. האָב איך איהם גיפרעגט, פרוואָס ער מיטשט זיך אַזוי מיט דעם בחור, ער איז דעך איין אַרמיר בחור, וואָס מעצאָהלט פּר איהם אודאי קיין רבי געלד נישט. האָט ער מיר גיענטפערט: איך האָב קיין קינדר נישט. האָב איך מיר פירגינאהמין מיט איין אָרם קינד אומזיסט צו לערנין. אונזרי חכמים זאָ-גין: ווער מיט אַ פרעמד קינד לערנט, איז אַזוי גוט, גלייך דאָס קינד איז זיין.

האָב איך איהם גיפרעגט, פרוואָס ער פאָהרט נישט פּין קינדר וועגן צו עפיס אַ צדיק, ער זאָל פּר איהם מתפלל זיין ער זאָל קינדר האָבן. האָט ער מיר גיוויזן דיין בריבא, אונ' איך האָב איהם דרצעהלט דיא מעשה פּין דעם פּדיון פּר מיין בן יחיד אונ' אויך דיא מעשה פּין ר' משה ראמישילר; איז ער שטעהן גיבליבן פּרטראַכט, עפיס וויא גלייבט ער יוא אונ' גלייבט נישט. איך האָב מיר גיטראַכט, קעגן קען ער מיך נישט, האָב איך מיך נישט גיוואָלט שווערין פּר איהם; שוין גלייבט ער מיר! האָב איך מיר גיטראַכט, דרוויל וועל איך בייא איהם דורך דיא שבועות נאָך מבווה ווערין אונ' ער וועט מיר דרנאָך קיין מאָהל נישט גלייבן וועלן.

וויא איך האָב גיזעהן, ווייסט ער גאָר נישט, וואָס קבלה איז. ער האַלט זיך אָן דעם שולחן ערוך שטאָהל אונ' אייזן, זייא דיר משער, מנחה מוז ער דאַוונן עה שטערן שטעהן, אונ' אין דער פּריה דאַוונט ער דיר גאָר וותיקן. פּין אונזרי הייליגי נייא ספרים ווייסט ער דיר נישט אַוואָרט. ער זיצט נור אין אַלטן בית המדרש, דאָרט האָב איך נישט מעהר גיזעהן וויא עטליכי אַלטי גמראות, דוא ארבע שולחן ערוכס, אַ חובת הלבבות אונ' נאָך עפיס אַזאָלכי ספרים. מיט דיא ברענגט ער צו זיינע יאָהר אונ' זייני טעג. עטליכי מאָהל האָט ער מיך אַלץ גיפרעגט: זאָל דאָס אמת זיין, אַז דער אַקליר האָט אייער זוהן לעבינדיג גימאַכט? אונ' האָט זיך אַלץ גיחודישת פּין וואַגן דאָס קומט, אַז איצט זאָל אַבשר ודם קעגן דעם מלאך המות אויפהאַלטן דורך דעם רויך פּון אַ לולקע. איך פרשטעה נישט, האָט ער מיט מיר גיטענית:

וויא קען מען דיא לולקע רייכערן פרגלייכין צו אהרן הכהנס קטורות? אהרן איז גיווען הייליג, די קטורות זענען גיווען הייליג אונ' דער עבערשטיר האָט דורך משה רבנו איהם גיהייסן רייכערן מיט דיא קטורות. אָבער איצט מיט אַ לולקע? אונזרי קדמונים האָבן שוין לָאנג גיזאָגט, דיא שפעטערי קענין זיך נישט גלייכין צוא דיא פריהרידיגי. זייא האָבן שוין אויף זיך גיזאָגט, אַז דיא פריהרידיגי זענין גיווען וויא דיא מלאכים, זענין זייא וויא מענשין; אונ' אַז דיא פריהרידיגי זענין גיווען מענשין, זענין זייא נור וויא עזלין. מילא, אַז די קדמונים האָבן דאָס אויף זיך גיזאָגט, וואָס קענין זשע מיר איצט אין דעם דור שוין זיין?

אַזויני זאָכין האָט ער מיט מיר איינגיטעניט, אַז אַ ציטירניש האָט מיך אָנגיחאָפט, ער זאָל מיך נישט ח'ו אָבפיהרן פון דעם אמתין וועג, אונ' האָב אָנגיחויבן מיט איהם פין עפּיס אַנדרש צו שמיסן. איך האָב איהם גיפרעגט וואָס זיין ווייב זאָגט דרצו, וואָס זיא האָט קיין קינדר נישט. האָט ער מיר גיזאָגט, זיא האָט שוין צו עטליכי רביס גישיקט אויף פּדיונות ווידר זיין רצון. ער פן איז מיינ עצה: אַז זיין ווייב, וויא איך זעה, האָלט יוא אויף גוטי יודן, זאָלסט דוא איהם שיקן אַ מתנה אַ שבחי הבעשט, אונ' מיר שיק ווידר אַ טייטשין שבחי הבעשט, איך זאָל דעם זיין ווייב געבין; וועל איך זעהן זיא פּאָוואָלי צוצורעדן, זייא זאָלין פּאָהרין צום רבין זאָל לעבין. אַז זיא האָט גיקענט אויף פּדיונות שיקן, האָטשי ער האָט נישט גיוואָלט, וועט זיא איהם דרצו ברענגין, ער זאָל פּאָהרין צום רבין זאָל לעבין אויך. לעת עתה זאָלסט דוא וויסן, ער הייסט משה בן רבקה. איפשר וועט דער רבי זאָל לעבין עס דאַרפן צו וויסן, ער זאָל איהם דאָס האַרץ איבר קעהרן, ער זאָל ווערין אונור.

בו. פון ר' זינוויל ווערחיעווקיר
צו ר' זעליג לעטיטשיבער

דיר דאָכט זיך איפשר, מיר זענין גאָר שלימזלניקיס, אונ' ווייסן שוין גאָר נישט וואָס עס טוהט זיך אויף דער וועלט. נישט קשה, מיר זענין אויך עפּיס לייט. מילא וויא איזט וואָלף דובנירס מויד, דיר וועט דעך דער משרת אין אַ פּאָר טאָג זאָגין. וואַרטזשע דוא ביז דער משרת וועט דיר זאָגין. מיר ווייסן אָהן אַ משרת וויא זיא איז. וואָלף דובניר האָט זיא גאַנץ שטילרהייד אָבגישיקט צו איהר פּאָטיר קיין פּולשטין. ווייסט דוא אָבער ווער איהר פּאָטיר איז? אַודאי ליבלי חדוה, וואָס איז' ביאם רבין דעם צדיק אַמאָהל גיווען אַ משרת, אַ כשרר יונג. אונ' וואָס האָט מען דאָ מסופק צו זיין אַז וואָלף האָט זיא נור פין דעסטוועגין קיין פּולשטין גישיקט, יעקל רופא זאָל איהר דאָס שפיל אָבטרייבין? בין איך אַ בעל עסקן גיווען אונ' האָב מיך אַריבר

גיהאפט קיין פולשטין צו יעקל רופא, האָב איהם פירגיוואָגט, איך בין גיקומין צו איהם מכח די מערידין, בין דאָרט אַוועקגעוועסן עטליכע טאָג, האָב יעקלן מקרב גיווען וויא ווייט איך האָב נור גיקענט אונ' י'האָב איהם גיגע- בין תמיד אַ טרינק.

אַמאָהל, וויא איך האָב גיזעהן ער איז' גוט שפור, האָב איך מיך מיט איהם צעשמסט פון וואָלף דובנירס מויד אונ' האָב גיזעהן, דער בחור ווייסט גאָר אַלצדינג. ער האָט מיר דרצעהלט, אַז וואָלף דובנירס וויינמשרת יהודא, וואָס איז' איצט בייא ר' אהרן לאָזירס, איז' גיהאָט גיקומין צו ליבלין דער מוידס פאָטיר, אונ' האָט איהם גיזאָגט, ער וויל דיא מויד נעהמין, ווייל זיא איז' פון איהם מעוברת. האָב איך איהם גיזאָגט, אַז דער גאַנציר אינטערס איז' איין אָנשטעל. דיא מויד איז' גאָר נישט מעוברת פין דעם משרת. דעם משרת האָט מען גיצאָהלט, ער זאָל דאָס נעהמין אויף זיך, אונ' לעולם איז' דיא מויד טאָקי מעוברת פין מרדכי גאָלד, וואָלף דובנירס איידים.

יעקל האָט מיך אָבער גיוואָלט אָפּשפּאַרין דרפון. ער האָט גיזאָגט: וויא איז' דאָס מעגליך? איך ווייס, האָט ער גיזאָגט, אַז מרדכי גאָלד איז' שוין כמה פעמים גיווען בייאם מינקאָוויצר דאָקטיר, ווייל ער טויג צו קיין קינדר נישט; האָט איהם דער מינקאָוויצר דאָקטיר ניגעבין אונ' גיגעבין רפואות אונ' דרנאָך האָט ער איהם גיזאָגט, אַז איצט איז' איהם נישט צו העלפין. איפּשר אַז ער וועט עלטיר ווערדין, וועט מעגליך זיין, מען זאָל איהם העלפין.

האָב איך ערשט יעקלן צו פרשטעהן גיגעבין, אַז דיא דאָקטאָרים האָבין אַזוי אַטבע, זייא זאָגין תמיד, אַז זייא זעהן זייערי רפואות העלפין נישט: איצט קאָן מען דעם חולה נישט העלפין, שפעטיר איז' מעגליך יוא. אונ' לעולם קעגין זייערי רפואות נישט העלפין, אַז מען גוט פריהר נישט אויף אַ פדיון (א). טאָ ווען זייא העטין עהרליכע לייט גיווען, העטין זייא גאָר נישט אָנגיהויבין רפואות צו געבין, ביז מען העט זייא נישט מברר גי- ווען, אַז מען האָט זיך שוין געלאָזט מאַכין אַ פדיון. נור זייא געבין רפואות אונ' פרעגין גאָר נישט, וואָרין וואָס שאד עס זייא? ערשט אַז זייא זעהין, דיא רפואות זייערי העלפין נישט, זאָגין זייא, איצט קען מען דעם חולה נישט העלפין. זייא זאָלין פאָפּראָסטי זאָגין: דיא רפואות העלפין נישט, וואָרין מען האָט דעם חולה אַודאי נאָך קיין פדיון גימאַכט — איז' דעך פר זייא אַ גרויסה בושעה, זייא האָבין דעך אַ פנים וויא אַשוואַרץ יאָהר! זאָגין זייא נור: איצט קען מען נישט העלפין, אונ' טראַכטין זיך, דרווייל וועט מען דעם חולה מאַכין אַ פדיון. מילא דאָס וואָס דער מונקאָוויצר דאָקטיר האָט מרדכי גי- זאָגט, איצט איז' איהם נישט צו העלפין, איז' נור גיווען איברדעם, ווייל מען האָט איהם דענצמאָהל נאָך נישט גיהאָט גימאַכט אַ פדיון. דרנאָך אָבער האָט מען מרדכי שוין גיהאָט גימאַכט אַ פדיון, טויג ער דעך אַודאי יוא, אי אַהן אַ דאָקטיר.

יעקל האָט מויל און אויגין אויפגימאַכט. דרצו האָב איך איהם דרצעהלט, וואָס פּר אַ חשובקייט ער איז' ביאם רבין, אונ' וויא דער רבי שיקט איהם תמיד חוליים צו, אונ' אפילו מיר האָט דער רבי גיזאַגט, אַז נור ער קען מיר אַ רפואה טוהן. האָט ער גרויס הנאה גיהאַט, אונ' האָט מיר גיזאַגט, ער וועט אַבאַלד זיין ביא אייך. ע"פ זעה איהם דאָרט מקרב צו זיין, וועסט דוא זעהן, ער וועט אייך געבין אַ גביות-עדות, אַז וואָלף דובנר איז' ביא איהם גיווען אונ' האָט איהם גיבעטין, ער זאָל דער מויד אַזוינס געבין, זיא זאָל דרפין מפיל זיין.

כה. פין ר' זעליג לעטיטשיבער

צור' זיינוויל ווערחיעווקיר

פּר דרייא טאָג איז' דער פּולשטינר רופא היא גיווען אונ' האָט ביא מיר וועטשירי גיגעטין. איך האָב איהם צוליעב נאָך עטליכי מענשין פין אונזרי לייט אויף דער וועטשירי פרבעטין. ער האָט גימיינט דיא הונד טאָרין איהם. ער האָט אונז גיגעבין אַ גביות עדות, אַז וואָלף דובנר האָט גישיקט צו איהם, ער זאָל דער מויד אַזוינס איינגעבין, זיא זאָל דרפין מפיל זיין. ביא דער וועטשירי האָב איך אונטרגיריקט מעד וויאפיל עס האָט גיקענט אין איהם אַרין, אונ' ער העט אונז גיווען גיגעבין אַ גביות-עדות אפילו, אַז וואָלף דובנר אַליין האָט איהם גיבעטין, ער זאָל דער מויד אַזוינס גע-בין זיא זאָל דרפון מפיל זיין. נור מיר האָבין זיך אָבער מישב גיווען, אַזוי אַ גביות עדות טויג אונז נישט, וואָרין וואָלף קען עדות שמעלין, אַז דענצ-מאָהל ווען אין גביות עדות שטעהט, וואָלף האָט איהם גיבעטין, איז' וואָלף גאָר ערגיך אַנדרש גיווען, נישט אין פּולשטין; אונ' אַז מיר וועלין שרייבין אַ טאָג, וואָס יעקל איז היע גיווען, וועט וואָלף שמעלין איפשר עדות, אַז ער איז' דעם טאָג נישט היע גיווען. אַז מען זאָגט אָבער: ער האָט גישיקט צו איהם, קען מען נישט איברווייזן, אַז עס איז' ליגין. וואָרין פּר נויטה וועט איינר פון אונזרי לייט זאָגן, אַז וואָלף האָט איהם בסוד גישיקט צו יעקלן אָדער מיר וועלין זיך איין אַנדרי עצה געבין, אַז מעוועט בעדאַרפין.

פון דעסטוועגין האָבין מיר פון דעם גביות עדות נאָך מיט קיינים נישט גישמוסט, וואָרין מיר וועלין בעסיר וואַרטין ביז דיא צייט וועט דרצו קומין, אונ' דאָס וועט דעך נישט לאַנג דויערן, וואָרין דער רבי זאָל לעבין האָט גיזאַגט: וואָלף וועט האָבין אַ מפלה; וועט ער דעך אַדאי האָבין אַ מפלה. מילא זעה זשע דוא נור פּולווע אָב למען השם. אַז דוא וועסט ווידר עפיס גיוואָהר ווערין, זייא מיר תיכף מודיע, מיר זאָלין וויסין וואָס עס טוהט זיך.

כט. פין ר' זינוויל ווערחהעווקיר צו ר' זעליג לעטיטשיבער

מילא עס איז דעך אודאי טאקי אזוי וויא דער רבי דער צדיק, זאל לעבין טויזנד יאהר, האט גיזאגט. דער סלאבאדשיקר פריץ האט בייא וואלף דובנר זיך גיקופט אבארילקי וויין. אין דער היים האט ער גיהייסין דעם ארענדאר זינים ר' פסח, וואס איז אמאהל גיווען א משרת ביי ר' אהרן לאזירס (ער איז אויך ר' אהרנס א קרוב) ער זאל איהם אין קעליר דען וויין אבציהן אין בוטעליקס אריין. וויא ר' פסח האט אבער נור אנגיהויבן דעם וויין אבצוהין, איז ער גיקומין אויס דעם קעליר מיט א גיוואלד צום פריץ ארויף צו לויפן אונ' האט גישריגין: אין וויין איז דא סם, איך וויל דעם וויין נישט ציהין; דער פריץ האט גינעהמין א ביסל פין דעם וויין אונ' האט גיגעבין אקליין הינטל צו טרינקן, איז עס אויף דער שטעל גיפגרת. האט דער פריץ גיוואלט תיכף מיט דעם וויין אריין פאהרין אין דער גובערני אריין. דער ארענדאר אבער האט איהם גיבעטין, ער זאל רחמנות האבין אויף דובנר אונ' זאל נישט אריין פאהרין, ווארין ער קען דעך איהם ח"ו פין דעם לעבין ברענגין, אונ' האט דעם פריץ גישווארין, עס וועט אודאי פר איהם טויזנד מאהל חשבור זיין, ער זאל איהם מיט דעם וויין שיקין צום רבין דעם צדיק, איז דער פריץ דרויף צוגישטאנן. מילא וועט מארגין אדער איברמארגין ר' פסח מיט דער בארילקי וויין צום רבין דעם צדיק אריין פאהרין. זאלסט דוא ווי סין וואס צו טוהן, אז וואלף וועט נישט וועלן דעם רבין דעם צדיק ציית זיין, וועט ער אויסגעריסן ווערן, ווארין דער פריץ נעהמט פריהר ארויס אזאסוואטשעני פון זיין דארפסשופט אונ' פון אנדרי מענשין, וואס זענן דרבייא גיווען וויא דיא מעשה מיט דעם וויין איז גישעהן.

ל. פין ר' זעליג לעטיטשיבער צו ר' זינוויל ווערחהעווקיר

איך בין דיר מודיע, אז נעכטין איז ר' פסח מיט דער בארילקי וויין אריין גיקומין. דיא בארילקי וויין איז גיווען פרחתמיט מיט דעם פריץ חתימה. וויא וואלף דובנר האט דרפון גיוואהר גיווארין, האט ער אנגיהויבן צו שפרינגין אונ' צו שרייען, דאס געהט איהם נישט אן. זיין וויין איז נישט מיט סם. מען קען זיין גאנצין קעליר וויין פרובין, אין דער בארילקי האט פסח גימוסט סם אריין ווארפן.

דרנאך אבער האט ער זיך מישב גיווען: אונ' וואס וועט זיין, אז דער אינטעריס וועט קומין צו דער גובערני? אי א יא געלד וועט דאס שפיל

איהם קאָסטין, אונ' זיין וויין וועט פאָרט אין אַ בעזין שם אַריין קומין. בעסיר דאָס עסק אָפּצוטוהן שטיל־הייט. האָט ער גישיקט אַ שליה מיוחד נאָך זיין ברודר ר' ברוך, ער זאָל קומין און זאָל איהם העלפֿין ביאם רבין זאָל לעבין. וואָרין ר' ברוך איז' ביאם רבין אַ גרויסר תקיף.

דרווייל אָבער האָט דער גאָראָדניטשי פֿין דעם אינטעריס גיוואָהר גי' וואָרן, האָטשי מיר האָבין עס גיהאַלטין בטוד, האָט ער תיכף דעם אַרענדאָר ר' פסח גינעהמין אויף אַ דעפראס, אונ' דער אַרענדאָר האָט דיא גאַנצי מעשה דרצעהלט אַזוי וויא זיא איז גיווען, וואָרין ער האָט מורא גיהאַט, אַז ער וועט אַנדירש זאָגן, דרנאָך וועט מען דעם פריץ נעהמען אויף דעם דעפראס, וועט דעך אַרויסקומין, אַז ער האָט ליגין גיזאָגט, קען ער אַ סוף האָבין. וואָלף דובניר איז גישטאַנן נאָך פסח'ס דעפראס גאַנץ גוט פאַרשוואַרצט צו ווערן. זיין מזל איז' גיווען, וואָס זיין ברודר ר' ברוך איז' פריהר אַנגיקומין עהדער דאָס עסק איז נגמר גיוואָרין ביאם גראָדניטשי. האָט דער ברודר דעם רבין זאָל לעבין גיבעטין, ער זאָל וואָלפֿין אַטובה טוהן, אונ' האָט צוגיזאָגט, אַז וואָלף זאָל פֿין היינט מאַהל אָן דעם רבין זאָל לעבין אין אַלעם ציית זיין מקטון ועד גדול, אַבי ער זאָל איהם אַרויס העלפֿין אויס דעם גראָדניטשיס הענד אַרויס אונ' דאָס גאַנצי עסק זאָל בלייבין בטוד. האָט דער רבי זאָל לעבין גישיקט נאָך דעם גראָדניטשיס פאַקטיר, אונ' מען האָט אַזוי לאַנג גי' אַרבייט אונ' אַסך געלד פרטהיילט דעם גראָדניטשי און זיין סעקרעטאַר אונ' נאָך אַזאָלכי, ביז דער גראָדניטשי האָט צוגיזאָגט, אַזוי באַלד וואָלף וועט זיך משה זיין מיט דעם פריץ, וועט ער דעם דעפראס צערייסן.

דרווייל האָב איך ליבלה חדוה, דער מוידס פאַטיר, פֿין דעם אינטעריס מודיע גיווען, איז' ער גיקומין צום רבין זאָל לעבין מיט דער גביות עדות פֿין יעקל רופא וואָס איך האָב איהם גיגעבין, אונ' האָט דעם רבין זאָל לעבין געבעטין, ער זאָל אויף איהם נישט פרגעסן, וואָלף זאָל איהם זיין בושה און זיין אונגליק עהרליך בעצאָהלין, וואָרין נור איצט איז' צייט. האָט דער רבי זאָל לעבין גישיקט נאָך ר' ברוך אונ' האָט איהם גיזאָגט, עה ער העבט גאָר אָן פֿין דעם עסק צו שמיסין, מוז מען זיין ליבלי מפּשר זיין. האָט ר' ברוך ליבלין משה גיווען. נישט קשה, וואָלף האָט איהט אַודאי גיבונג געלד גיגעבין. דרנאָך ערשט האָט דער רבי זאָל לעבין מפה דעם וויין גיפסקות, וואָלף [זאָל] דעם סלאָבודשיקר פריץ לייהין פיר הונדרט רענדליך אויף דרייא יאָהר אָהן רוחים, אונ' דרצו זאָל ער איהם געבין אַ גוט פאַס וויין פֿין דעם בעסטין אַ מתנה, אונ' דעם אַרענדאָר ר' פסח זאָל ער געבין פֿר זיין טרחא דרייסיג רענדליך.

נאָך אַלעם איז' וואָלף דובניר דער מתנגד ערשט גיקומין צום רבין זאָל לעבין בקידה ובהשתחוויה, האָט דעם רבין זאָל לעבין טויזנד מאַהל איברגיבען טין אונ' האָט איהם אַמתנה גיגעבין אַ וואָהל פֿשר פאַס וויין, עס איז' אַודאי גוערט פיפציג רויטי רענדליך. אונ' וויא מיר דאַכט זיך, וועט איהם דער השק

פרגעהן אַ מתנגד צו זיין אַקעגין רבין זאָל לעבין. אונז אַפילו דיא איבריגי מתנגדים דאָכט זיך מיר, אַז זייא וועלן זעהן וואָס דער רבי זאָל לעבין אונז מיר אַלי קענין טוהן אויף דער וועלט, זענין זייא מחיוב דאָס ניינייעהריגי קדחת צו האָבן דאָס מויל נור אויף צו מאַכן אַקעגין אונז. אונז געך אונז באַלד וועלן מיר בודאי אָן דעם ביסל עולם נקמות דרלעבין, וואָס טראָגין אונז אַפילו נור אין האַרץ נאָך אַ שנאה.

לא. פין ר' זיינוויל ווערחיעווקיר צו ר' זעליג לעטיטשיבער

וואָס זאָל איך דיר זאָגן, דורך דיין בריבל מיט דער מעשה פון וואָלף דובנירס באַרילקי וויין האָסט דוא מיך גאָר מחיה גיווען.

איך בין אַרום גיגאַנגין עטליכי טאָג אין גרויס עגמת נפש. דער רשע מרדכי גאָלד האָט בייא אונז פריץ אַוועק גידונגין דיא שטאָד אַרענדא מיט דיא דערפיר. ביז אַהער איז בייא אונז גיווען פראָפּינאַציע. האָבן דיא שענ-קירס גיזעהן, אַז פון דיא פיינסקי שענקין קעגין זייא נישט לעבין, זענין זייא אונטר גיפאַלן דעם ימחשמוניק מרדכי גאָלד, ער זאָל נעהמין דיא אַרענדי. ער איז בייא אונז פריץ זעהר חשוב, ווייל ער זיצט מיט איהם איבר דיא טריפה פסולים. האָט ער דיא אַרענדי מיט אַ קוואַטי בראַנפין איבריגיניהמן בייאם פריץ אונז האָט מיט דיא שענקירס גימאַכט אַ מקח אויף דעם בראַנפין אויף אַ גאַנג יאַהר.

דרווייל איז בראַנפין טהייער גיוואָרין, אונז ער העכירט פין דעסטווע-גין דעם מקח נישט, איז דער ימחשמוניק אין שטעדל זעהר חשוב דריבר גיוואָרין. נור מיר וויל דער רשע קיין בראַנפין נישט געבין, ווייל מיין ברודר וואָס זיצט אין בילטשיק האָט בייא איהם גינעהמין בראַנפין אויף באַרג אונז האָט איהם בעהאַלטין פיר הונדרט גולדין. זאָגט ער יאַגבי, אַז ער האָט מיין ברודר גיגעבין דעם בראַנפין, בין איך איין ערב גיווען. איך גידענק נישט, איפשר האָב איך דענצמאָהל גיזאָגט איך בין איין ערב; נור וואָס האָט איינס צום אַנדערן? פון דעסטוועגין בין איך מיט דעם עבערשטינס הילף מיר היא אַזוי אַבעל הבית וויא אַלי בעלי בתים אונז העט גיקענט זיין אַ שענקיר אַזוי גיט וויא אַנדרי שענקירס. פרוואָס וויל דאָס מיר דער ימחשמוניק קיין בראַנפין געבין, איך זאָל אויך עפיס פרדיגין.

מילא בין איך אַרומגיגאַנגין אין גרויס עגמת נפש. נור וויא איך האָב דרהאַלטין דיין בריבל, האָב איך דרפון אַזוי אַתענוג גיהאַט, אַז איך האָב אויף דעם עגמת נפש גאָר פרגעסין, בפרט איך האָב מיר גיטראַכט, אַז דעם ימחשמוניקס שוועהר וואָלף דובניר האָט אַמפּלה גיהאַט, וועט דעך דער רשע אַודאי אויך האָבן אַמפּלה! נור דאָס בעט איך, אַז זיין צייט וועט

קומין, זאָל דער רבי דער צדיק איהם נישט אַרויס העלפּין אויס דעם שלּימזל, ער זאָל איהם בעסיר בערגאַבין צעהן עלען אונטר דער ערד.

ב.ב. פון ר' זיינוויל ווערחהעווקיר צו ר' זעליג לעטיטשיבער

ר' ברוך דובנער, וואָלפּס ברודר, איז היאַרום דורך גיפּאָהרין, האָב איך איהם גיבעטין, ער זאָל פּר מיר אַגוט וואָרט רעדין ביא מרדכי גאָלד, ער זאָל מיר גיטרויען בראַנפּין אַזוי גוט וויא אַלי שענקירס. האָט מיר דאָס ברוך ביא איהם גיפּועלט. ער האָט מיר גיטרויעט אויף דרייאהונדרט גולדין בראַנפּין. איך האָב איהם דעם טערמין אָבגיפּולוויט אונ' האָב איהם צו דער שעה זיין געלד אַריין גיבראַכט אין שטיב אַריין, האָט ער מיר דרנאָך מעהר בראַנפּין גיטרויעט. אָט דאָ זעהט מען אויך וואָס אונזרי לייט זענין. דאַרף מען אַגרעסערן ימחשמוניק וויא מרדכי גאָלד איז? אונ' פון דעסטוועגין, אַז אונזר ר' ברוך האָט איהם נור אַ וואָרט גיזאַגט, האָט ער טאַקי דאָס ניין יעהריגי קדחת בעקומין ער זאָל איהם אָבזאַגין אונ' גוט מיר בראַנפּין וויא פיל איך וויל נור אַליין.

מילא, אַז עס איז יוא אַזוי, האָב איך מיר פירגינעהמין אויף אַלי שבת דעם רבין דעם צדיק צווייא טעפּ בראַנפּין צו שיקין. וואָס קען איך דאָ נישט בעשטעהן, אַז מרדכי דער ימחשמוניק וועט וועניגיר האָבין עטליכי טעפּ בראַנפּין? וואָס וועט ער מיר דאָס טוהן דרפּר? פּין עטליכי טעפּ בראַנפּין וועט גין וועט ער מיר דאָס הויז נישט אַוועק נעהמין, ופּפּרט דער הונד וועט דעך דרווייל אודאי אַ שוואַרצי מפּלה האָבין. מילא, דרווייל טרינקט זשע דאָרט אויף מיין גיזונד. אַז איך וועל צייט האָבין, וועל איך מיך אַבסיל אַריבר האַפּין אויף אַ שבת צום רבין דעם צדיק אונ' וועל מיטברענגין בראַנפּין געט ניג, אונ' מיר וועלין הוילין וויא אונז אַנשטעהט.

לעת עתה האָב איך נישט צו זאָרגין. איך בין מיר אַ שענקיר אַזוי גיט וויא אַלע היעגי שענקירס. אין הויז איז דאָ פּין אַלעם גוטין, אַ מזומניר גראַשין דרעהט זיך אויך, אַ טרונק בראַנפּין אַ גוטר איז אודאי דאָ, — הפּלע עס איז גוט.

ב.ג. פּין ר' זעליג לעטיטשיבער צו ר' זיינוויל ווערחהעווקיר

איך שיק דיר אַ שלּיח מיוחד, וואָרין עס איז אַראַפּטאַוויי אינטערעס. דער בילקער אַרענדאַר איז פּין דעסט וועגין אַמיסטני אַריין גיקומין. פּין

דיין פריץ איז' צום בילקער פריץ אַברייב אָנגיקומין, ער זאָל דיא גויה, וואָס איז' דענצמאָהל אַז דוא האָסט דאָרט שבת גיהאַלטן אין וואַלד גיווען, נעה- מין אויף אַ דעפראס אונ' זאָל זעהן צו טוהן וואָס נור מעגליך איז' פין דער גויה אַרויסצוברענגן פין וועמין זיא איז' משוגעבערת גיוואָרין. דער בילקער פריץ האָט דאָס גאַנצי עסק אַזוי בסוד גיהאַלטן, אַז דער אַרענדאַר האָט פריהר גאָר נישט גיקענט טוהן דרצו, ער האָט פליטצלינג גילאָזט דיא גויה נעהמין צום דעפראס, האָט זיא אויסגיוואָנט, אַז עס זענין דענצמאָהל אין וואַלד גיווען צווייא יודין, וואָס האָבין טאַקי אין וואַלד גינעכטיקט. מיט דיא צווייא האָט זיא צו טוהן גיהאַט, אונ' פין אַ סימן וועגין האָט זיא בייא איינים אַ בריבל אויס דער קעשיני אַרויסגיגנבת.

דאָס בריבל האָט זיא דעם פריץ בייאם דעפראס גיגעבין. דער אַרענדאַר האָט זיך גיפרופט דאָס בריבל צו בעקומין אָדער עס האָטשי נור צו זעהן, עס איז' אָבער אונמעגליך גיווען. דער פריץ האָט עס איהם אַפילו נישט גיוואָלט ווייזן. ער האָט גיוואָנט, אַז מרדכי גאָלד וועט בייא איהם זיין, וועט ער עס איהם געבין, ער זאָל עס איהם אויף פוליש איבר זעצין, כדי ער זאָל וויסן ווער דיא צווייא מענשין זענין, וואָס האָבין מיט דער גויה אין וואַלד צו טוהן גיהאַט, אונ' זאָל זייא פרשיקן אויף דעם סאמביר.

מילא זעהסט דוא, אַז עס איז' קיין קלייניגקייט נישט. דער אַרענדאַר איז' צו מיר גיקומין ממש אָהן אַ נשמה. ער האָט מיר גיוואָנט, וויא ער האָט גי- זעהן, אַז דער פריץ גיטרויעט איהם אַזוי ווייט נישט, אַז ער וויל איהם אַפילו נישט ווייזן דאָס בריבל, איז' ער תיכף אַהער אַריין גיפאָהרין, וואָרין ער שרעקט זיך זעהר, דער פריץ זאָל נישט צו איהם זיין בעז האַרץ אויסלאָ- זין. ער האָט גאָר גיחלשת פר מיר, איך זאָל מיט דעם רבין זאָל לעבין פון זיינטוועגין רעדין, אונ' האָט גאָך זיין כח גאָך אויף אַ פדיון אויך גיגעבין. מילא, דאָ איז' קיין אַנדרר ספאָסיב פרהאַנדין, נור דו מוסט זעהין אַ כתב פין מרדכי צו בעקומין, זיין אייגין כתב טאַקי, אונ' עס מיר צושיקין, וועל איך בייא ר' יוסל פראַדילס לאָזן אַברייבל נאַכין אָדער עפּיס אַנדערש פין זיין כתב. תאמיר וועט אונז דער עבירשטיר אין דעם רביס זכות אַ נס טוהן אַז דער אַרענדאַר וועט קענין בעקומין דאָס כתב, וואָס דיא גויה האָט אַגידר- גילעגט, אונ' וועט דרפר אַריין דרעהין מרדכיס כתב. מילא דרנאָך, אַז דאָס כתב וועט פירקומין פר אַ קאָמיסיע, וועט זיך טאַקי אַרויס ווייזן, אַז מרדכי האָט מיט דער גויה צו טוהן גיהאַט, טאַקי וויא איהם אָנשטעהט. אי דיא צווייא פילשטניר עהרליכי יודן וועלין מיר מציל זיין פין אַבלבול, אי אַן דעם ימחשמוניק וועלין מיר אַ נקמה דרלעבין. נור למען השם נישט צו פר- שלאָפּין דאָס עסק, וואָרין ווער ווייסט וועמס מאַרגין עס איז'.

יד. פין ר' גדליה באַלטיר
צו ר' גרשון קאַריצער

איך דאַנק דיר זעהר פּר דער עצה, דעם תּם משה פּישלס אונ' זיין ווייב דעם שבחי הבעשט צו שיקין. נור מוסט דוא פריהר זעהן, אָב ער וועט דאָס קענין פּרטראַגין. ווער ווייסט, איפּשר האָט ער קיין רייני נשמה? עס קען זיין, עס שלעפט זיך איהם נאָך עפּיס נאָך פּין זיין פּאָטיר אַשלימול, אָדער פּין דעם מלמדס תּורה, וואָס ער האָט בייא איהם גילערנט, אונ' דורך דעם וועט ער אויס דעם שבחי הבעשט נאָך פּאַכין. מילא נישט געניג מיר וועלין איהם נישט בעקומין, וועט ער נאָך ווערין עפענטליך אַקעגין אונז, אונ' אַזוי אַ מענש, וואָס מעהאַלט איהם אין שטאַד פּר אַ שטיקל למדן, קען נאָך אַנדרי מענשין אויך פּרפּיהרן. ער האָט בדעה צו שרייען, ער האָט אין דעם שבחי הבעשט מיאוס זאַכין גיפּונין, וועט איהם דער עולם גלייבין.

אמת איך קען איהם, אין דער יוגענד איז ער גיווען אַ פּשרר יוד, פּין דעסטוועגין קען מען נישט וויסן וואָס אויס איהם איז דרנאָך גיוואָרן; פּרט אויס זיינס אַ בריף, וואָס ער האָט מיר גישריבין, זעה איך אָן איהם אַ שטיקל אַפּיקורסות רחמנא יצילנו. ער שרייבט מיר, דאָס ווייב זיינס האָט שוין גישיקט אויף פּדיונות צו עטליכי רביס, האָטשי ער ווייסט, דאָס איז נישט ווערט אַגראַשין. איברדעם דאַכט זיך מיר, דוא זאָלסט איהם נישט געבין דעם גאַנצין שבחי הבעשט אויף איינמאַהל. פריהר גיב איהם נור אַפּאַר בלעט= לייך פּון איהם, וועלין מיר זעהן, וואָס ער וועט זאָגין דרצו. שרייב עס מיר, וועלין מיר זעהן, וואָס צו טוהן.

יענע נאַכט האָבין מיר דאָס תּענוג גיהאַט בייאם רבין, זאָל הינדרט יאָהר לעבין, אָן איין ערך. דער רבי, זאָל הונדרט יאָהר לעבין, האָט עטליכי מאַהל גיזאָגט, ווייסט דוא—אַבער גיזאָגט וואָס גיזאָגט הייסט. ער האָט גיזאָגט דעם פּסוק פּתחו לי שערי צדק, אונ' ר' יוסף האָט גיטאַנצט פּר איהם. פּלוטצ= ליינג, אום האַלבר נאַכט, איז ער אויפּגישטאַנדיג, דאָס פּנים איז גיווען פּלאַם פייער. ער האָט זיך די הענד גיוואַשין אונ' האָט גיזאָגט מיט אימה אונ' מיט יראה: גלויבט איז דער עבערשטיר, וואָס האָט מיך מקרב גיווען, איך זאָל איהם, גלויבט איז ער, דינען. אונ' האָט אויך אַ ביסל גיטאַנצט. דרנאָך האָט ער גיהייסן דעם עולם וואָס זעגן לעבין איהם גישטאַנדיג שטיל זיין אונ' האָט פּר אונז גיזאָגט תּורה מיט שרעקליכי גישרייאין אונ' גיוואַלדיס, אונ' מען האָט פּאַרט קיין וואָרט גיהערט, ביז ער האָט ווידער גיזאָגט: גלויבט איז דער עבערשטיר וואָס האָט מיך מקרב גיווען, איך זאָל איהם, גלויבט איז ער, דינען. דרנאָך, וויא ער איז וויעדר צו זיך געקומין, האָט ער זיך אויף דעם בעט צוגעלייגט, ער זאָל זיך אַביסל אַברוהין אונ' האָט גיהייסן איטליכין געבין צו צווייא פּאַריצעס בראַנפּין, וויא איך האָב גיזעהן, אַז דער בראַנפּין

פון דיא שענקירס איז נישט גוטס, האָב איך אַ שפּרינג גיטוהן צו מיר אַהיים אונ' האָב גיבראַכט פּין דעם בראַנפּין וואָס דוא האָסט מיר גישיקט. וויא ר' שלמה און דער אַלטיר ר' משה האָבן איהם פרזוכט אונ' האָבן איהם פר דעם רבין, זאָל הונדרט יאָהר לעבין, גילויבט, האָט מיך דער רבי, זאָל הונדרט יאָהר לעבין, גיפרעגט, איך זאָל איהם דעם אמת זאָגן, וויא צו מיר קומט אַזוי אַבראַנפּין. האָב איך איהם גימוסט דעם אמת זאָגן, איך האָב איהם פון דיר. האָט ער זיך זעהר גיחודישט, פר וואָס האָסט דוא איהם נישט גי שיקט. האָב איך גאָר גיציטירט, ער זאָל נישט ח'ו אין פעס עפּיס אַקעגן דיר זיך אַרויסחאַפּן מיט אַ שלעכט וואָרט. אונ' איך ווייס, אַז דאָס וואָרט וואָס איהם האָפט זיך אַרויס אין כּעס איז' וויא אַ שאַרף שווערד (א). האָב איך דיך היכף פרענטפּירט. איך האָב גיזאָגט, מן הסתם האָסט דוא ביז אַהער נישט גיהאַט קיין גוטן בראַנפּין, איצט האָסט דוא גישיקט אויף אַ פרוב, אַז ער וועט גיפעלין, וועסט דיא איהם אודאי שיקין גאָך בעטרין. מילא זעה זשע דעם רבין, זאָל הונדרט יאָהר לעבין, צו שיקין וואָהלין בראַנפּין. איך שיק דיר דאָ איצט געלד אויף צוויי פעסליך בראַנפּין. זעה מיר זייא צו שיקין לאַ יאוחר אויף דעם זונטאָג וואָס וועט קומין, וואָרין יריד איז' בייא אונז. מיט דעם בראַנפּין, וואָט דוא האָסט מיר גישיקט פּראַכטטאַגין, איז' ב"ה אַלץ רעכט גיווען. דיא אַרענדא האָט נישט זוכה גיווען איהם אַנצוקיקין. זייא גיזונד.

לה. פּין ר' זיינוויל ווערחיעווקיר צו ר' זעליג לעטיטשיבער

וואָס זאָל איך דיר זאָגן, וויא איך האָב דיין בריבל גילייאנט, האָט מיך אַ ציטערניש אַנגיחאַפט, אַז איך האָב גימיינט איך האַלט עס נישט אויס. ווער האָט זיך גיזאָלט רעכטן אויף אַזאַ אַשלימזל? איך האָב גימיינט דוא וועלט איז' מיין, אַז מיר האָבן פרזאָרגט דעם מלמד, — שפּרינגט אַרויס איין אַנדרי צרה, וואָס זיא איז' גאָר מיט דעם לעבין גישפּילט. איך האָב נאָכגיפרעגט דיא מענשין וואָס קומין צו אונז פּריץ, זאָגט מען מיר, ער געהט אַרום גאָר גזלן אויף דער מעשה, וואָרין דער ימחשמוניק מרדכי האָט בעקומין אַ צעטיל פון דיא וואָס עטץ האָט דאָרט אויפגיכלעבט אויף דיא הייזר אונ' האָט עס איבר גיזעצט אויף דייטשעריש אונ' האָט עס גיגעבן אונז פּריץ. מעדאַרף אַודאי נישט מסופּק זיין, אַז ער האָט מעהר נאָך גישריבן וויא אין אייערי צעטליך איז' גישטאַנן אונ' האָט דעם פּריץ גיזאָגט, אַז דאָס איז' אַלץ אייער אַרבייט אונ' אַז צוויי פּין אונזרי לייט האָבן מיט דער גויה צו טוהן גיהאַט אונ' האָבן איבר דעם גינעכטיגט אין וועלדיל. איברדעם איז' אונז פּריץ דער גזלן אויף אונז נאָך מעהר רוצה גיוואָרין וויא פּריהר אונ' האָט גישוואָ- רין, ער וועט אַזוי לאַנג נישט רוהין אונ' וועט באַדיי זיין גאַנץ האָב דראָן

שטרעקין, ער מוז דעם אינטערס אַרויסברענגין; אונ' האָט תיכף אַ שלײַח גישיקט צום בילקער פריץ, ער זאָל דאָס טוהן, וואָס דער אַרענדאַר האָט דיר דערצעהלט.

דאָס גרעסטע שלימוז איז, וואָס אַלי פּריצים ציטערן איצט פּר אונזר פּריץ, וואָרין מעהערט, ער זאָל באַלד ווערין וויצעגובערנאַטיר, ווייל דער איטציגי וויצעגובערנאַטיר זאָל גובערנאַטיר ווערין. איין גוטר פּריינד פּון אונזר פּריץ אין פּעטערבורג האָט איהם גישריבן, אַז דער אימפּעראַטאָר האָט שוין אַפילו זיין וויצעגובערנאַטערסטווע אונטרגישריבן, איך געה דורך דעם אַרום וויא משוגע, וואָרין עטץ ווייסט וואָס דאָס פּר אַגולן איז. ווען ער וועט קומן צו דער גובערני, איך וויל מיין מויל צום בעזון נישט עפּנין, וועלן אַלי שררות, וואָס האַלטן איצט מיט אונז, אונז גרויס שונאים ח'ו ווערין.

וועדליג וויא איך האָב גיהערט, וויל דער גולן אונזרר שרייבן אין דער גובערני, מען זאָל דיא גויה גאָר אַהין נעהמין, וואָרין עס האָט אַפּנים אַז ער גיטרויעט דעם בילקער פּריץ אויך נישט. ווייס איך זשע? מיין שכל זאָגט מיר, מעזאָל אַמאָהל מיט דעם עסק איין עק מאַכן אונ' מען זאָל דעם רבין דעם צדיק אַצדינג זאָגן אונ' מעזאָל איהם טאַקי בעטן, ער זאָל זעהן למען השם מכח דיא צווייא פּולשטניר עפיט צו טוהן.

איהר קענט דעך זייא. זייא זענין בודאי זעהר פּשרי יודין. אונ' לאָמיר שוין זאָגן, זייא האָבן אין וועלדיל טאַקי עפיט גיטוהן, נאָ, זענין זייא אין אמתן אין דער תנועה גיחאַפט גיוואָרין; פּין דעסטוועגין זענין זייא פּאַרט זעהר פּרומי יודן, פּשרי אונ' זענין גרויס עסקנים אין מצות, אונ' אַז מען וועט נישט זעהן איצט עפיט אין דעם עסק צי טוהן, קענין זייא קומן ח'ו פּין דעם חיות, אונ' איך מיט דעם אַרענדאַר וועלן אויך קיין האָנגי לעקין. נאָך מיין שכל נאָך, מוז מען זעהן צו שמיסן מיט יעקל רופּא, ער זאָל דער גויה דאָס שפּיל אָבטרייבן. קודם לפּל לאָז האָטשי קיין שרץ זיין. אַז עס וועט נאָך אַ שרץ אויך זיין, קען דעך אויס דעם עסק זעהר אַביטיר שפּיל ווערען. דיא לייט וועט מען נעטהין, זייא זאָלן דיא גויה מיט דעם שרץ אויסהאַלטן, אונ' דיא חרפה וועט דעך נישט זיין צום אויסהאַלטן. אַזוי וועט מען אונז האָטשי נישט האָבן מיט וואָס אין דיא אויגן צו שטעכין.

ע"פּ למעשה שרייב מיר, אַב דאָס געהט דיר איין, וועל איך מיך אַריבר חאַפּן קיין פּולשטין צו יעקלן. גור שיק מיר אויף הוצאות, וואָרין איך האָב נישט אַ גראָשין, אונ' אין עטליכי טאָג אַרום איז דיא צייט דעם ימ'ש מרדכי פּר דעם בראַנפּין צו צאָהלין. אונ' חוץ דעם פעהלט מיר געלד פּר דעם בראַנפּין פּין וואָס איך האָב עטליכי מאָהל דעם רבין דעם צדיק גישיקט.

איין אַנדרטמאָהל העט איך אויס דעם ימחשמוניק מיך אויסגילאַכט. איצט אָבער האָב איך מורא, דער רשע וועט דעך מיינין גאָר דיא וועלט [איין] זיין, אַבי ער וועט האָבן אַזאַטשעפּקי אויף מיר, ער זאָל מיך צוקלאָגן צום פּריץ, אונ' דער פּריץ וועט מיך הייסן פּרנעהמין פּון קאַפּ ביז פּוס.

איך מוז זעהן צו טוהן וואָס צו טוהן, איך זאָל דעם רשע דאָס מויל פרשטאַ-
 פען. איך וועל מיר דעם קאָפּ פּרועטצין איהם צו צאָהלין, בפרט אז איך וועל
 איהם דאָס געלד אָבברענגין, וועל איך זעהן, ער זאָל מיר געבין אַ קוויט
 פּין זיין אייגניר האַנד, וועל איך איהם דיר שיקן, זאָלסט האָבן זיין כתב
 צו ווייזן ר' יוסף פּראַדילס. הגם מיר דאַכט זיך, עטץ זאָל דאָס נישט טוהן,
 וואָרין אונז פּריץ האָט אָהנדעם אַחראַפּ אויף ר' יוסף. ער זאָגט, דעם
 בריב פּין דעם וויצעגובערנאַטיר צו איהם מכח דעם בוך האָט אַודאי ר' יוסף
 גישריבן. פון דעסטוועגין, אַז דוא וועסט וועלין קאָנעטשני, וועל איך איהם
 דיר שיקן, וואָרין אַז עטץ וועט דאָס טוהן, וועט עטץ דעך עס אַודאי מיט
 דעם רבינס דעם צדיקס דעה טוהן, וועט דעך אַודאי רעכט זיין.

לו. פון ר' זעליג לעטיטשיבער צו ר' זיננוויל ווערחיעווקיר

דיין בריב האָב איך מקבל גיווען. וואָס דיא שרייבסט מעזאָל דעם
 גאַנצן עסק דעם רבין דרצעהלין, האָבן מיר דיא איין עצה גיהאַלטן,
 איז גיבליבן, מעזאָל דעם רבין זאָל לעבין נאָך נישט זאָגן, מעזאָל נאָך
 וואַרטן.

מיט דעם אינטערעס אַליין ווייס איך מיר גאָר קיין עצה צו געבן. לעיע
 איז דאָס עסק זעהר שלעכט. אונזר נאַדזיע אויף דעם בילקער אַרענדאַר איז,
 אויך קאַלי גיוואָרין. מען האָט מיר דרצעהלט אין מן הסתם האָסט דוא אויך
 שוין דרפון גיהערט, אַז דער בילקער פּריץ האָט דעם אַרענדאַר זיינים אויך
 שוין תפוס גינעהמין, ווייל דיא גויה האָט אויף דעם דעפּראַס אויסגוזאָגט,
 אַז דער אַרענדאַר האָט זיא אָנגירעד, זיא זאָל זאָגן אויף מרדכי, וואָרין ער
 איז אַ גרויסר עושר, וועט ער איהר געבן אַיאם געלד. דאָס האָט דעם
 פּריץ משונה פּרדראַסין, וואָרין ער איז בעוה"ר מרדכי אַ גרויסר פּריינד, האָט
 ער גיהייסן תיכף דעם אַרענדאַר נעהמין תפוס אונ' פּר דער ראַטי האָט ער
 איהם פּרנעהמין פּין קאָפּ ביז פּוס. דרבייא האָט גיטראַפּן אַ גרויס אונגליק:
 אין דעם קאַסטין דעם אַרענדאַרס, וואָס דער פּריץ האָט גילאָזט אַוועק נעה-
 מין, האָט מען גיפּיגן אַ קוויט אויף ראַטי פּין ר' יוסף פּראַדילס מלאכה,
 איז צו זיין גרויס שלימזל נאָך איז אויף דעם קוויט גישטאַנן אַזוי אַ טאָג
 גישריבן, וואָס דער פּריץ איז אַ וואָך פּר דעם טאָג אונ' אַ וואָך דרנאָך
 גאָר נישט גיווען דרהיים. ער איז גיווען בייא איין אַנדריין פּריץ עטליכי מויל
 ווייט פּין דרהיים, האָט ער תיכף דעם פּאַלש דרזעהן.

איברדעם ווילין מיר שוין מיט מרדכיס כתב קיין מלאכות גאַכין, האָטשי
 איך האָב גיהאַט אַ ידועה, אַז דער בילקער פּריץ וויל פּין דעם קוויט גאָר
 נישט רעדן, וואָרין ער טראַכט זיך, עס איז גימאַהלט דיא וועלט וועט זאָ-

גין ער לייקענט דעם אַרענדאַר אָב אַקוויט אונ' זוכט זיך נאַפּאַסצייס, דער קוויט איז' פּאַלש. וויל ער באַדיי' דעם קוויט אָננעהמין אין חשבון, אַבי' מען זאָל נישט שמיסין פון איהם. פון דעסטוועגין וועט ער אַודאי טראַכטין, אָן דעם אַרענדאַר אונ' אָן אַלי וואָס שטעקין נור אין דעם אינטערעס זיך נוקם צו זיין. מילאַ, אַז מיר וועלן עפיס מאַכין מיט מרדכינס] כתב, וועט ער מיינין דיא וועלט [איז] זיין, אַז ער וועט קענין דורך אַ פרעמד עסק, נישט דורך זיין עסק, זיך אָן ר' יוסלן אונ' אונז אַלי (זיך קענין) נוקם זיין.

איברדעם איז' ביא אונז גיבליבין מיט ר' יוסלן לע"ע גאָר נישט צו טוהן. מען מוז נור מיט יעקל רופא שמיסין, ער זאָל קודם לכל זעהן דעם אינטערעס אָבצוטרייבין. דרנאָך וועלן מיר זעהן וואָס צו טוהן. זאָרג נישט, וועסט דוא זעהן דעם רבינס זכות וועט אונז ביאשטעהן אונ' עס וועט בודאי רעכט זיין.

אויף הוצאות קיין פולשטין זעה דיר צו לייהן ביי יעקל רודניקר, זאָג איהם, פין דעם רבינס וועגין זאָל ער עס טוהן. דאַכט זיך מיר, ער וועט דיר נישט אָבזאָגין אונ' וועט דיר בודאי לייהען. נור למען השם דיא צייט נישט צו פרשלאַפּין אונ' צו טוהן אַלץ געך וויא מעגליך איז.

ל. פון ר' זיינוויל ווערחיעווקיר

צו ר' זעליג לעטיטשיבער

איך האָב אַידועה גיהאַט, אַז אונז פריץ האָט גישריבין צום בילקער, ער זאָל זעהן דער אַרענדאַר זאָל אויסזאָגין, ווער עס האָט איהם גיהייסין דיא גויה אָנרעדין, זיא זאָל זאָגין אויף מרדכי, אונ' באם ער וועט אויסזאָג גין זאָל ער איהם אַלצדינג מוחל זיין. האָב איך זעהר מורא, אַז דיא גויה וועט דעם אַרענדאַר אין דיא אויגין אַריין זאָגין, אַז ער האָט זיא אָנגירעד, זיא זאָל אויף כרדכי זאָגין, איז' ער דעך לעולם אַ גראַבּר יונג אונ' וועט זאָגין וויא אויס אַ רייסטיר. האָב איך גיזעהן עס איז' קיין אַנדרי ברירה נישט, איך מוז פּאָהרין קיין פולשטין אונ' זעהין יעקל זאָל דער גויה אַזוינס געבין, זיא זאָל מפי'ל זיין. אַז זיא וועט מפי'ל זיין, וועט זיא דעך בודאי חולה ווערין אונ' וועט נישט קענין אַזוי געך דעם אַרענדאַר אין דיא אויגין אַקעגין שטעהן. אונ' דרוויל וועט זיך אונז אין דעם רבינס זכות ווייזן עפיס אַ ספּאַסיב וויא אַזוי מיר זאָלן זיך אַרויסהעלפּין אויס דעם שלימזל. אונ' מחמת אייליניש צו פּאָהרין, שרייב איך דיר בקיצור.

פ.ח. פון ר' זעליג לעטיטשיבער צו ר' זיינוויל ווערחיעווקיר

ווייל עס האָט זיך גיטראַצין, אַז מופֿז פֿאַהרט צו אייך, שרייב איך
דיר דורך איהם, דוא זאָלסט מיר שרייבן וואָס דוא האָסט אין פּולשטין גי-
טוהן, אָב עס איז דאָרט אַלץ רעכט. מופֿז איז פון דעם רבינס לייט, דורך
איהם קענטט דוא שרייבן וואָס דוא ווילסט, מיר קוקן אַרויס אויף אַ ידועה
פון דיר, וואָרין מיר געהן דאָ אַרום אין גרויס פחדים. האָטשי אין דער גו-
בערני ווייס מען נאָך נישט פון דעם עסק, האָבן מיר פֿאַרט זעהר מורא, עס
זאָל דרויס נישט ווערן אַ גרויס שפּיל. בפרט מעשמיסט שוין אום אונ' אום
דרפון, אַז אייער פּריץ זאָל וויצעגובערנאַטיר ווערן, אַנימעלד האָט מען בייאם
רבי'ן זאָל לעבן דרפון גישמיסט, האָט זיך דער רבי זאָל לעבן אַנגירופין:
דער קריפיניר פּריץ זאָל ווערן וויצעגובערנאַטיר? אונ' האָט דאָס גיזאָגט
מיט אַ ניגון, וויא אַז מעחידושת זיך איבער עפּיס. מילא האָט דעך אַפּנים
ער וועט נישט ווערן (א). פון דעסטוועגן האָבן מיר פֿאַרט מורא, ער זאָל
עס נישט ח"ו ווערן. וואָרין ווער ווייסט, איפּשר האָט דער רבי זאָל לעבן מיט
דעם ניגון עפּיס אַנדירש גימיינט. איבר דעם העטין מיר גערן שוין גיוויסט,
אָב דיא ביסט שוין גיווען אין פּולשטין אונ' וואָס יעקל האָט גיזאָגט אויף
דעם עסק.

פ.ט. פון ר' זיינוויל ווערחיעווקיר צו ר' זעליג לעטיטשיבער

דיין בריבל האָט מיך גאָר דרקוויקט. עטץ זענט מסופק אַן דעם רבינס
דעם צדיקס ווערטיר מכה אונזר פּריצט וויצעגובערנאַטיסטווע. איך בין אסור
גאָר נישט מסופק, אַז אונזר פּריץ וועט עס אַודאי נישט ווערן. איך פרשטעה
נישט, דער רבי דער צדיק האָט גיזאָגט מיט אַ פּרוינדל'יכין ניגון: דער
קריפיניר פּריץ זאָל ווערן וויצע גובערנאַטיר? נוא, וועט ער זשע עס יוא
ווערן? אמת, דער רבי דער צדיק האָט גיקענט דרבייא האָבן נאָך טויזנד
אַנדרי כוונות, וואָס איך קען זייא גאָר נישט אָנהעבן צו פרשטעהן. פון דעסטווע-
גין פשוט איז פשוט. דער רבי דער צדיק האָט גיזאָגט מיט אַ שאלה ניגון:
דער קריפיניר פּריץ זאָל ווערן וויצעגובערנאַטיר? נוא אדרבא, האָט גיקענט
דער ניגון זיין ווייל ער האָט גיפרעגט, אָב ער וועט זיין, וואָס ער העט דאָס
נישט פריהר גיוויסט פון אייך. נור ער האָט עס איבר דעם מיט דעם ניגון גי-
זאָגט, וויא איינר רעד: דער קריפיניר פּריץ זאָל ווערן וויצעגובערנאַטיר? אַודאי
נישט! אונ' איך בין טאַקי נישט מסופק, אַז ער וועט עס טאַקי נישט דרלעבן

צו זיין, וואָרין איהר ווייסט וואָס דאָס פר אַ גולן, פר אַ דאמניק איז!
 אין פילשטין בין איך גיווען אונ' האָב ביטוהן וואָס מעהאָט בעדארפט.
 דוא גויה איז אין דעם זכות פון דעם רבין דעם צדיק קראַנק גיוואָרין, אונ'
 מחמת יעקל איז' בייאם בילקער פריץ אויך רופא האָט דער פריץ נאָך איהם
 גישיקט, ער זאָל דיא גויה היילין. האָט איהם יעקל גיוואָנט: רפואות האָט ער
 דער גויה מורא צו געבין, וואָרין בייא רפואות מוז ימען זיך פולווען אונ'
 מוז זיך האַלטן מיט עסין און טרינקין. דאָס וועט מען דעך בייא אַ גויה
 נישט פועלין, וועט זיא נאָך קראַנקיר ווערין. איז' בעסיר, זיא זאָל בלייבן
 רוהיג אין שטיב אונ' זאָל קיין שום משקה טרינקין. דרנגאָך האָב איך אַ
 ידועה גיהאָט דורך דער בילקער אַרענדאַרקי, אַז דיא גויה ווערט אַלי טאַג
 קראַנקיר אונ' זיא וועט דאַכט זיך מיר נישט קענין דעם אַרענדאַר אין דיא
 אויגין שטעהן.

דער אַרענדאַרקי האָב איך גיוואָנט, זיא זאָל דער גויה פאָדאוין בראַנ-
 פין וויא פיל זיא וועט נור אַליין וועלין. וואָרין יעקל האָט גיוואָנט, אַז צינד
 איז בראַנפין פר דער גויה טאַקי ממש סם המות. דאָס וואָס מעהאָט איהר
 פריהר גיגעבין, האָט איהר דיא אַרענדאַרקי אויך גיגעבין אין אַפאַרציע
 בראַנפין. איך האָב דער אַרענדאַרקי צוגעזאָנט אַזויפיל בראַנפין אַפּצוגעבין
 וויפיל זיא וועט דער גויה געבין.

מ. פון ר' זעליג לעטיטשיבער צו ר' זינוויל ווערחיעווקיר

וואָס זאָל איך זיר זאָגין ברודר, דוא האָסט דורך דיין בריבל אין
 אונז טאַקי אַ נייע נשמה אַריין גיזעצט. מיר זענין אַרום גיגאַנגין גאָר אָהן
 אַנשמה. אַסאָוועטניקס פאַקטיר האָט אונז דרזעהלט, ער האָט גיהערט ביי
 זיין גוי גובערני איז' נאָך גאָר נישט דאָ דרפון, אונ' האָטשי זיא האָבין גיוואָנט, אַז
 אין דער גובערני איז' נאָך גאָר נישט דאָ דרפון, האָבין מיר פאַרט זעהר מורא,
 עס זאָל נישט קומין צו גרויסן ח'ו, וואָרין מיר זעהן דעך, דיין פריץ מאַכט
 זיך דרויס אַ גאַנץ גירעכט. מן הסתם האָט ער שוין גישריבין דרפין צי אַטהייל
 שררות פון דער גובערני. אונ' אויף דעם אַרענדאַר קען מען זיך נישט פּרל-אַ-
 זין, וואָרין ער איז' זעהר אַ גראַביר יונג, אונ' אַזוי באַלד די גויה וועט איהם
 נור אין די אויגין אַריין זאָגין, וועט ער שטעהן בלייבן טויט אונ' וועט
 זאָגין וויא אויס אַ רייסטיר מעהר וויא מען בעדאַרף, אַפילו וואָס מעוועט איהם
 נישט פרעגין. מילא איז דעך דאָס אַ גרויסר נס, וואָס דיא גויה איז חולה
 גיוואָרין, אונ' פין דעם האָבין מיר זיך געשטויסין, אַז דער רבי זאָל לעבין
 ווייסט פין דעם גאַנצין אינטערס, האָטשי מיר האָבין איהם נישט גיוואָנט,
 אונ' האָט שוין גימאַכט זיין שטיקל דרבייא. בפרט ער האָט די צייטן עטליכ

מָאָהֶל גִּזְוֹאָגֵט, אָז עס ווײַזן זיך גרויס דינים (א) און מען מוז אַרבייטן, מעזאָל זײַא מבטל זײַן; אונ' מיר זעהן בחוש, אָז בײַא איהם איז קײן שום זאַך שוועהר. ער טוהט וואָס ער וויל.

וואָס דאַרף מען מעהר? העסט גיזאַלֵט זעהן נאָך דעם פסק, וואָס ער האָט גימאַכט אויף וואָרף דובניר מכה דעם סלאָבדישיקר פריץ; איז דער פריץ גיקומין אַמוסטני אַרײַן צום רבין זאָל לעבין אונ' איז פּר איהם גישטאַנן — ווייס איך, אַלאַקײא פּר זײַן פריץ קען נישט מיט אַ גרעסערן דרך ארץ שטעהן, וויא ער איז גישטאַנן פּר דעם רבין זאָל לעבין. זעטצין האָט ער זיך בשום אופן נישט גיוואָלט, ביז דער רבי זאָל לעבין האָט איהם נישט עטליכי מָאָהֶל גִּזְוֹאָגֵט, ער זאָל זיך אַנידרזעטצין; האָט ער זיך בלאַס גיזעצט, ווײַל דער רבי זאָל לעבין האָט גיהײסין, מוס ער איהם פּאַלגין.

דאָס האָט ער טאַקי בפירוש גיזאַגט. ער האָט דעם רבין זאָל לעבין דרצעהלט, בײַא זײַן קרוב דעם קריפניר פריץ איז דאָ אַ בוך, וואָס עס שטעהט דרינגן פיל שטותים אויף דיא גוטי יודין אונ' אויף אַלי חסידים, אונ' דער קריפניר מאַכט אויך פל הגישפעט אויס חסידים; נור ער קוקט אויף דעם נישט, ער האָט אַלי מענשן ליעב וואָס האַלטן זייער אמונה גיטרייא, עס מעג זײַן אַ טערק, אַ טאַטיר, אַ גוי אָדער אַ יוד המבדיל, אַבי' ער איז פּרום. דער רבי זאָל לעבין האָט איהם מיט זײַני ציקרדיגי ווערטער גיזאַגט: דיין קרוב דער קריפניר איז נאָך אַ יונגר מאַן, אָז ער וועט עלטיר ווערין, וועט ער וויסן מיט וועמין צו האַלטן אונ' אויס וועמין צו לאַכין.

דער סלאָבדישיקר האָט דעם רבין זאָל לעבין גיגעבין אויף אַ פיינים פדיון אונ' האָט דעם רבין זאָל לעבין גיזאַגט, ער האָט גרויס הנאה, וואָס ער האָט די זכיה גיהאַט איהם צו זעהן אונ' מיט איהם צו שמיסן; אונ' אָז ער וועט זײַן בײַאם קריפניר, וועט ער איהם זאָגין, אָז דאָס בוך זײנס האָט גי-מוסט שרייבין עפּיס אַ מיאוסר ליגניר. אונ' איז פון דעם רבין זאָל לעבין אַוועק גיגאַנגן מיט גרויס מענוג.

מילא וואָס האָט מען דאָ מסופק צו זײַן; אָז דער רבי זאָל לעבין וועט נור וועלן, וועט דיין פריץ אַודאי איין אַנדרר מעגש ווערין, בפרט אָז דער סלאָ-בודשיקר וועט איהם נור פין דעם רבין דערצעהלין, וועט ער אַודאי אָנהעבין דרך ארץ צו האָבין פּר דעם רבין זאָל לעבין. עײב זאָלסט דוא בעשטעלין דעם סלאָבדישיקס אַרענדאַר ר' פּסח, ער זאָל זײַן פריץ דרמאַנין, אָז ער וועט זײַן בײַא דיין פריץ, זאָל ער נישט פּרגעסין מכה דעם רבין זאָל לעבין צו רעדין, אָז דער סלאָבדישיקר וועט אַלצדינג טוהן פין דעם רבינס וועגין אַזוי באַלד ער וועט נור נישט פּרגעסין, בין איך גאָר נישט מסופק. בפרט פּר עטליכי טאַג האָט ר' פּסח בעקומין פון אַסוחר, וואָס איז בײַא איהם אײַנגישטאַנן, זעהר וואָהלין וטערקישין טוטין, האָט ער פון דעם טוטין גינעהמין אײַן אַקי אונ' האָט זײַן פריץ גיגעבין אונ' האָט איהם גי-

זאָגט, דעם טיטון האָט דער רבי זאָל לעבין בעקומין פון ארץ ישראל, שיקט
ער איהם דרפון אַמתנה.

דער פריץ איז' זעהר קאָנטענט גיווען. עס האָט איהם הנאה גיטוהן, וואָס
ער איז' חשוב בייאם רבין זאָל לעבין, אונ' דערצו איז' דער טיטון גיווען
משונה וואָהל. מיר האָב'ן איהם גיזעהן, וואָרין דער אַרענדאַר האָט דעם
רבין זאָל לעבין אויך איין אָקי גיבראַכט. אונ' וויא דער אַרענדאַר האָט
גיזעהן, אַז דער פריץ זיינר איז זעהר צופרידן פון דער מתנה, האָט ער
איהם גיבעטיג, ער זאָל עס טוהן פין דעם רבינס וועגין אונ', זאָל בייאם
קריפיניר פריץ דאָס בוך לייאנין אונ' זאָל אַכטונג געבין ווער עס האָט עס
גימאַכט, פין וואָנין ער איז' אונ' טאַקי וואָס עס שטעהט דרינין. דער פריץ
האָט עס איהם צוגיזאָגט. ער האָט גיזאָגט, ער וועט באַלד זיין אין קריפען
דיין פריץ צו ווינשווען מיט דעם וויצעגובערנאַטיסטווע. מילא על כן פולווע
זשע נור אָב, אַז ער וועט דאָרט זיין, זאָל מען איהם נור דערמאנין אָן דעם
וואָס ער האָט צוגיזאָגט.

מא. פון ר' זינוויל ווערחיעווקיר צו ר' זעליג לעטיטשיבער

איך שיק צו דיר דעם מופ"ז אַ פרטרויעטיג מענשין אַמוסטני, ווייל עס
איז' גאָר נישט גוט. וואָס מיר האָב'ן איברגיטוהן מיט דער גויה איז' אַלצדינג
אומזיסט גיווען. דער רופא זאָגט, דאָס האָט מען בעדאַרפט אַלץ תיכף אין
דער התחלה צו טוהן. איצט איז שוין דיא זאָך פראַלטירט, איז' שוין צו
שפעט. אַ שלִימזל מיט דיא לייט. ווי עס טויג זייא, אַזוי זאָגין זייא. איינ-
מאַהל זאָגין זיי: עס איז' נאָך צו פריה, אונ' איין אַנדרטמאַהל זאָגין זייא:
איצט איז' שוין צו שפעט. וואָס העלפט דאָס אָבער? ער זאָגט, עס איז' נישט
מעהר צום העלפין, אונ' איך זעה בעוה"ר דיא גויה העבט אָן צו זיך צו
קומין אונ' אַלי טאָג ווערד איהר אַלץ בעסיר, אונ' עס איז' זעהר שלעכט;
אַזוי באַלד זיא וועט גאַנץ גיוונד ווערין, ווייל זיא דער פריץ אַריין שיקין צו
דער גובערני. עס איז' עפּיס גאָר אַבעזינדר מזל, אַז אין דעם רבינס זכות
איז איצט אונז אַנס גישעהן, וואָס אַזוינס איז' נאָך נישט דרהערט גיוואָרין
זינד דיא וועלט שטעהט.

דיא בילקער אַרענדאַרקי האָט מיר דרצעהלט, דער גויהס פאַטיר איז' גיווען
אין קרעטשמי שפוררהיד, האָט ער איהר גיזאָגט, ער האָט בדעה צו ענטלויפן
פון היא אין קורדאן אַריין. האָט זיא איהם גיפרעגט, אָב ער וועט דיא טאַכטער
זייני אויך מיט נעהמין. האָט ער גיזאָגט, ער האָט מורא זיא מיטצונעהמין, וואָרין
ער איז' איין אָרם מאַן, וועט ער מוסיך צו פיס ענטלויפן, אונ' זיא איז' איצט
אַ שוועהר מענש, וועט זיא איהם אויף דעם וועג מאַכין איין עיכוב. האָט איהם

דיא אַרענדאַרקי גיפרעגט: אונ' אַז מע זאָל דיר געבין למשל אַפּוהר אונ' אַפּאַר גולדין אויף הוצאות, העסט דוא זיא יוא מיט גינעהמין? פּרוואָס נישט, האָט איהר דער גוי גיענטפּרט: אַז מעזאָל מיר געבין אַ פּוהר אונ' אַכט גולדין מזומן, וועל איך מיט מיינ טאָכטיר אַוועק. היינט איז שוין דער גוי אַמיסטני גיקומין צו דער אַרענדאַרקי גאַנץ ניקטערן אונ' האָט זיא שוין אָנגיהאַפּט. נוא, האָט ער זיא גיפרעגט, וויא וועט זיין? וועט מען מיר געבין אַ פּוהר און אַכט גולדין? האָט איהם דיא אַרענדאַרקי גיענטפּרט: איך ווייס נישט, איך וועל נור מיט איינים שמיסין, וועל איך דיר זאָגין אַ תּשובּה. האָט דער פּויער גיזאָגט: גוט, איך וועל וואַרטין; אַזוי באַלד מעוועט מיר געבין אַ פּוהר אונ' אַכט גולדין נעהם איך מיינ טאָכטיר מיט אין קורדאן אַריין.

בייא אונז איז גיבליבין די דעה, דיא גויה מיט שלימזל אַוועקצושיקין. נור האָבין מיר מורא אַפּוהר צו דינגין, וואַרין עס קען אַמאָהל דורך דער פּוהר דאָס גאַנצי שפּיל פּראָטן ווערין, אונ' דאָס איז קיין קלייניגקייט נישט, אַ גאַנצי משפּחה אויס דער מדינה אַרויסצופיהרן — אַזוינס שמעקט מיט סימ-ביר. איברדעם שיקין מיר פּין אונז דעם מופּ"ו, דוא זאָלסט אונז אַהער שיקין דעם רבינס מרכבה, טאָקי מיט זיין בעל עגלה. נור אויף דעם רבינס מרכבה קענן מיר בעשפּעטשני זיין, עס וועט זיין וויא אין וואַסיר אַריין. קיין האָן וועט דרנאָך קרעהין.

ווען עטץ ווילט אַבער נישט דעם רבין דעם צדיק פּון דעם אינטערסיס זאָגין, איפּשר האָט עטץ איהם פּון דער מעשה נאָך גאַר נישט דרצעהלט, דאָכט זיך מיר, איהר זאָלט איהם זאָגין, אַז איהר שיקט דיא מרכבה זייני מיט ר' ליב שופּריס נאָך ארץ ישראל געלדיר אונ' נאָך ר' מאיר בעל הגם געלדיר, ער זאָל בייא אונז אונ' בייא די שטעד אַרום אונז צום הויף נעה-מין, אין מיר וועלין שוין היא בייא ר' ליב שופּריס נעהמין דיא מרכבה אונ' די גויה מיט איהר פּאָטירה צו אַלדוא רוחות אין קורדאן אַריין שיקין. אין אַזוי וועלין מיר אין דעם רבינס זכות אויף איינמאָהל אַלי צרות פּטור ווערין. נור למען השם וויא אם געכסטין אַלץ צו טוהן, וואַרין אַזוי באַלד דיא גויה וועט נור גאַנץ גיזונד ווערן, וועט ח"ו צו שפּעט זיין, וואַרין דער גזלן אונז פּריץ וועט זיא תּיכּף שיקין אין דער גובערני אַריין.

מב. פּון ר' זעליג לעטיטשיבער
צו ר' זיינוויל ווערחיעווקיר

הגם מיר האָבין גיהאַט גרויסי יגיעות ביז מיר האָבין דעם רבין זאָל לעבין איינגיבעטין, ער זאָל ר' ליב שופּריס דרלויבין צו פּאָהרין נאָך ארץ ישראל געלד אונ' נאָך ר' מאיר בעלהנס געלד, טוהט מיר פּאַרט פּון דיין עצה גרויס הנאה, זיא איז גאַר אַזוינדר, מיר וועלין אויף איינמאָהל דאָס

גאנצני שלומזל אויף עביג פטור ווערן. נור למען השם מאך עס וויא אים געכסטין אונ' שיק זייא נור איבר קאברייפקי וואָס איז' לעבין דער גרעניץ. דער אַרענדאַר דאָרט ר' משה האַמערניק איז' אַ גרויסר נכנע דעם רבינס זאָל לעבין אונ' איז' אַ גרויסר חשוב בייא אַלי גרענצלייט. ער וועט פון אונרט= וועגין בודאי אַלצדינג טוהן. אונ' למען השם דיא מרפכה ניט לאַנג צי האַל= טין, וואָרין דער רבי זאָל לעבין האָט אָנגיזאָגט, זיא זאָל אויף שבת צו= ריק זיין.

מג. פון ר' גרשון קאַריצער צו ר' גדליה באַלטיר

איך האָב אַזוי גיטוהן, וויא דוא האָסט מיר גיהייסין. איך האָב גי= נעהמין אַפּאָר בלעטליך פון דעם שבחי הבעשט, וואָס דוא האָסט מיר גישיקט, אונ' האָב זייא אַריין גילענט בגנבה אין אַלטיין בית המדרש אין אַספר (אַריין גילענט). דעם אַנדרין טאָג, וויא איך בין גיקומין אין בית המדרש אַריין, האָב איך גיטראָפּין דיא בלעטיר ליגין אויף משה פישילס שטענדר אונ' בייא דיא זייטין פון דיא בלעטיר זענין גיווען צייכנדליך מיט טינט. האָב איך מיר משער גיווען, אַז ער האָט שוין גימוזט אַריין קוקין אין זייא. וואָס דיא צייכנדליך בעטייטין, האָב איך נישט גיקענט וויסין: צו זענין מיט זייא גיצייענט אַזויני זאָכין, וואָס זענין איהם גיפעלין, צו פרקעהרט.

האָב איך מיך נישט וויסנדיג גימאַכט אונ' האָב איהם גיפרעגט, וואָס דאָס זענין פר אַבלעטיר. האָט ער מיר גיזאָגט: עפּיס אויס אַ ספר וואָס הייסט שבחי הבעשט. איך האָב זייא דאָ אין בית המדרש אין אַספר גיפונין. איך ווייס אָבער נישט וואָס דאָס איז' פר אַספר אונ' ווער דאָס ספר האָט גימאַכט. איך ווייס אויך נישט, וואָס דאָס וואָרט בעשט בעטייט: איז' דאָס אַ נאָמין פון אַמענש אָדער פון אַמלאך. צו בעטייט עס עפּיס אַנוטריקון? אַמאָהל ווייסט ער מיר אויס וויא אַמענש. ער עסט אונ' טרינקט, שלאַפּט אַפילו מיט דעם ווייב אין איין בעט, וויא אַפּראָסטי גראָביר דאָרפּסמאן (ב). האָב איך מיר בייא דוא מעשיות אַ צייכין גימאַכט. אַמאָל ווייסט ער מיר אויס וויא אַ מלאך. עס רעדן מיט איהם מלאכים, משיח, אליהו הנביא אונ' מתים. אונ' מיינס אַחבר, ר' גדליה פון אַקלו, האָט מיר אַמאָהל גישריבין, אַז ווער עס זאָגט דעם שבחי הבעשט, דעמס תפילה ווערד אָנגינומין, אַזוי וויא מיט תהלים. איך האָב שוין עטליכי מאָהל אין זון גיהאַט, איך זאָל איהם שרייבין, ער זאָל מיר דאָס ספר שבחי הבעשט שיקין, האָט זיך מיר קיינר גיטראָפּין, וואָס ער זאָל מיר עס קענין ברענגין.

האָב איך איהם גיזאָגט, אַז דורך מיר קען ער עס בעקומין, אונ' וואָס

ער וועט נור וועלן, וועל איך איהם דרצו בעהילפלליך זיין. איבר דעם ספר
אליין אָבער האָב איך מיט איהם נישט גיוואָלט שמיסן.

מילא דאָכט זיך מיר, דוא זאָלסט מיר שרייבן אַ בריבל אונ' אין דעם
בריבל זאָלסט דוא שרייבן, אַז דוא שיקסט דאָס ספר אונז בייד' דורך דעם
וועל איך קענין מיט איהם אין איינעם אין דעם ספר לערנין אונ' וועל גיוואהר
ווערן וואָס אין איהם טוהט זיך אונ' דיר מודיע זיין. נור דאָס בעט איך
דיך, זאָלסט דעם רבין זאָל לעבין בעטין, ער זאָל פּר מיר מתפלל זיין, אַז דער
משה זאָל מיך נישט ח'ו אַראָב פיהרין פון דעם רעכטין וועג אונ' דער
עבערשטיר זאָל מיר העלפּין, איך זאָל איהם קענין ברענגן אונטר דעם רבינס
פּליגל', וואָרין זאָל אַלעדיגין מענשין אין אונזרי צדיקים ספרים וויא דער
משה איזט האָב איך נאָך אין מיין לעבין נישט גיזעהן.

זאָג אויך דעם רבין זאָל לעבין, אַז דער שוטה שמואל סאקלופּקיר
פּאָהרט אַמיסטני דעם רבין זאָל לעבין אויסצופּרופּן. אָב ער ווייסט וואָס זיין
פּריץ האָט איהם גיענטפּרט אויף דער סופּליקי, וועט ער דעם רבין זאָל
לעבין געבין וויאפּיל ער האָט איהם צוגעזאָגט. ווען נישט, וויל ער איהם גאָר
נישט געבין. מילא זאָלסט דוא וויסן, אַז איך בין אַמוסטני גיפּאָהרין צו זיין
פּריץ אונ' האָב בייא איהם גיקופּט הונדרט קאָריץ גערשטין, נור איך זאָל
גיוואָהר ווערן, וואָס ער האָט שמואל אויף דער סופּליקי גיענטפּרט; אונ' האָב
טאָקי גיוואָהר גיוואָרן, אַז דער פּריץ האָט איהם צוגיזאָגט פּר עבר אַ הנחה
צו געבין אונ' אויף להבא זאָל ער איהם מעהר תּבואה צים קאָנטראַקט צו
געבין. מילא, וויא שמואל וועט נור קומין צום רבין אויף דער טהיר, זאָל
איהם דער רבי זאָל לעבין שעלטין אונ' מבוזה זיין, פּרוואָס ער קומט צו איהם,
איהם צו פּריפּין (ג), כּדי ער זאָל פון היינטמאָהל אָן אויף דעם רבין נישט
איברטראַכטין, אונ' דרצו וועט דאָס צו משהס אינטערס אויך צונוטץ קומין.
אַז ער וועט אַזוינס הערין פון דעם רבין זאָל לעבין, וועט ער אַודאי אויך
ווייכר ווערן אונ' שמואלן וועט משה גלייבין, וואָרין ער איז משהס שוויגערס
אַברודר אונ' לעבט מיט איהם גוט.

מד. פּין ר' זיינוויל ווערחיעווקיר
צו ר' זעליג לעטיטשיבער

מחמת איך ווייס, אַז דיא ווילסט משונה וויסן, וואָס דאָ האָט זיך
גיטוהן מיט דער מרכּבה, בין איך דיר מודיע, אַז וויא ר' לייב שופּריס איז
נור אַהער אַקעגין נאָכט אָנגיקומין, האָב איך גינעמין דיא גויה אונ' האָב
זיא דורך דער בילקער אַרענדאַרקי גילאָזט אָנטוהן יידיש אונ' אַזוי האָט זיא
זיך מיט אונזרס אַ יונגין מאַן אַריין גיזעצט אין דער מרכּבה אַריין אונ' דער גויה'ס
פּאָטירה איז געזעסן אויף דער קעלני וויא אַ פּוהרמאַן. אונ' אַזוי זענין זיא

גיפאָהרין וויא מאַן און ווייב פּאָהרין זיך מיט אַ גוישין פּוהרמאַן. אונ' דוד
דעם רביס בעל עגלה איז מיט זייא מיט גיפאָהרין פּר אַמשרת, וואָרין
איך האָב מיר גיטראַכט, תאמיר בעגענט זייא עפּיס אויף דעם וועג, אונ' דוד
איז אַ גרויסר גברן.

דעם יונגן מאַן האָב איך אָנגיזאָגט, ער זאָל פּאָהרין איבר קאברופּקי
אונ' זאָל ר' משה האמערניק פּון דיינטוועגין זאָגין, ער זאָל זייא בעהילפּליך
זיין אויף דער גרעניץ. פּין דעסטוועגין זאָלין זיא איהם נישט זאָגין פּון דעם
אינטערס, וואָס טויג דאָס אונז, פּיל מענשין זאָלין דרפּון וויסן? איך האָב
איהם אָנגיזאָגט, ער זאָל זאָגין, אַז זיין ווייב (דיא גויה מיינ איך, וואָס דער
אַרענדאַר וועט זיא האַלטין פּר דעם יונגין מאַנס ווייב) איז פּליטצלינג שטים
גיוואָרן רחמנא יצילנו (וואָרין איך האָב בלאָז אָנגיזאָגט דיא גויה זאָל זיך
שטים מאַכין, פּדי מען זאָל זיא נישט דרקענין, אַז זיא איז אַ גויה), איז ער
מיט איהר בייאם רבין דעם צדיק גיווען, ער זאָל איהר העלפּין, אונ' דער
רבי דער צדיק איז טאַקי אַקרוב זייר, האָט ער איהר גימאַכט אַ פּדיון אונ'
האָט איהם גיגעבין זיין מרכבה מיט זיין בעל עגלה פּר אַ משרת אונ' אַ גוי
פּר איין אַנטרייבר, ער זאָל פּאָהרין צום לעמבערגר דאָקטיר. וואָרין ער האָט
אַקוק גיטוהן, אַז נור דורך דעם לעמבערגר דאָקטיר קען זיא גיהיילט ווערן.
אונ' ווייל ר' משה האמערניק אין קאברופּקי, האָסט דוא מיר גישריבין, איז
אַ נכנע פּון דעם רבין דעם צדיק, האָט מען נישט מסופּק צו זיין, אַזוי באַלד
ער וועט נור דרועהן דעם רבינס מרכבה מיט זיין בעל עגלה, וועט ער זיך
אַודאי קאַפּ אין דער וואַנד שלאַגין, מען זאָל זייא אויף דער שטעל צופּוס
אַריבר לאַזין איבר דער גרעניץ. איך האָב זייא אָנגיזאָגט, זייא זאָלין נור
צופּיס אַריבר געהן, זייא זאָלין זאָגין, דער רבי דער צדיק האָט זייא נישט
פּאַוואָליט מיט דער מרכבה איבר דער גרעניץ אַריבר צו פּאָהרין.

דיא אַכט גילדען דעם פּויער צו געבין, האָב איך גינעהמין בייא ר' ליב
שופּריס אונ' איך האָף, אין דעם זכות פּון דעם רבין דעם צדיק, אַז דיא
מרכבה וועט באַלד צוריק קומין אונ' עס וועט בודאי אַלץ רעכט זיין. וואָס
זאָל איך דיר זאָגין, אַט אן דעם אינטערס אַליין האָב איך גיזעהן, וואָס דאָס
הייסט אמונת חכמים, וואָס דאַרף מען מעהרן איך, וואָס איך האָב נאָך נישט
דוא זכיה דוא רעכטי אמונת חכמים צו האָבין, נור פּון דעם ביסלי אמונת
חכמים וואָס עס שטעקט אין מיר, האָב איך מיך גיקענט דאוואַזין אַזוי אַגרוי-
סין אינטערס אַבצוטהן אונ' האָב קיין שום מורא גיהאַט. פּרקעהרט, איך
האָב עס נאָך גיטוהן מיט גרויס שמחה, וואָרין איך האָב גיוויסט, איך וועל
אַדאי מצליח זיין (א). מילא, וואָס האָב איך דאָ מורא צו האָבין? איין אַנדרר
אַבער, נישט פּין אונזרי לייט, וואָס ווייסט גאַר נישט וואָס דאָס איז אמונת
חכמים, העט דעך אַודאי דאָס קדחת גיהאַט פּין אַזוי איין עסק צו שמיסין. איך
האָב אַבער גיוויסט, אַז אין דעם רבינס זכות וועט מיר גאַר נישט גישעהן.
פּרט איך האָב זייא גישיקט מיט דעם רבינס מרכבה. אַט אַפּילו איצט, דיא

מרפכה איז' נאָך נישט צוריק גיקומין, האָב איך עס אסור גאָר נישט אין זיין. וואָרין איך ווייס, עס וועט בודאי רעכט זיין. וואָס געהט מיך אָן סכנות נפשות אַהין, סכנות נפשות אַהער! דאָס מאַכט אַלץ נור דאָס שטיקל אמונת חכמים מיינס. מילא קאָן איך מיר משער זיין, מיט דער רעכטר אמונת חכמים קען מען דעך אַודאי מויערן דורך ברעכין, גאַנצי וועלטין איברקעהרין. בכן בעט איך דיך, אַז עס וועט זיך לאָזן, וואָלטט דוא דעם רבין דעם צדיק אַמאָהל דרפין אַווינג געבין, ער זאָל מיר העלפן, איך זאָל אַלי מאָהל מעהר בעקומין אמונת חכמים.

מה. פון ר' זעליג לעטיטשיבער

צו ר' זינוויל ווערחיעווקיר

מיט דיין בריבל האָסט דיא אין מיר אַ שטיק גיוונד אַריינגיזעצט, וואָס דוא האָסט מיר גישריבן, אַז דוא האָסט די גויה מיט איהר פאָטירע אַוועק גישיקט אין דעם קורדאן אַריין. בפרט איז' מיר גיפעל'ן דיין עצה, וואָס דוא האָסט דיר גיגעבן, דיא גויה יידיש אַנצוטוהן. דאָס האָט דעך גאָר קיין שאַץ נישט. איך האָף, אַז זייא זענין אַודאי בשלום דיא גרעניץ איברגיקומין, בפרט וויא איך הער זאָל איצט אויף דיא גרעניצין זעהר גרינג זיין, אין דעם רבינס זכות וועט אַודאי אַלץ רעכט זיין.

אַזוי באַלד עס וועט זיך נור לאָזן מיט דעם רבין זאָל לעבין דרפין צו שמיסן, דאַרפסט דיא גאָר נישט מסופק זיין, אַז איך וועל איהם אַ ווינג געבין פון דיני עשיות. ביז אַהער האָב איך מיט איהם נישט גיקענט דרפין רעדין. דער רבי זאָל לעבין רעד פון דעם אינטעריס ניט אַפּיטעל, האָטשי מיר ווייסן בבירור, אַז ער זאָל לעבין ווייסט בודאי אַלצדינג; זינסט העט ער זיין מרפכה נישט גיווען גיגעבין!

אונ' וואָס טויג מיר דאָ אַפּילו דאָס דרינגיכטן? ער האָט טאַקי איינמאָהל בפירוש גיזאָגט: העט מיינ בעל עגלה דוד נישט גיווען אין דרהיים, העט איך מיינ מרפכה נישט גיווען גיגעבן, וואָרום איין אַנדרר פוהרמאַן קען דיא פּערד נישט אַזוי אַנטרייבן וויא ער. מילא, וואָס דאַרף מען מעהר? וואָס האָט דער רבי זאָל לעבין גימיינט מיט דעם, איין אַנדרר פוהרמאַן קען דיא פּערד נישט אַזוי אַנטרייבן? האָט ער נישט דרמיט דער גויהס פאָטירע גימיינט, וואָס טרייבט איצט אַן זייני פּערד? אדרבא, האָט מען דאָ נאָך עפּיס מסופק צו זיין?

דרצו האָט ער זיין מרפכה אַוועק גיגעבן אין אַ צייט, וואָס ער האָט זיא דעך זעהר משונה גינעטיג בעדאַרפט. דיא וואָך איז' גיווען לג בעומר, אונ' אים לג בעומר איז' זיין שטייגיר פון עביג אָן אין פּעלד אַריין צו פאָהרין אונ' דאַרט צו שיסן מיט דעם פאַלמבויגן. ער האָט אונז אַפּילו מיט זיין גרויס ענוותקייט גיזאָגט, ער טוהט עס, זוייל עס איז' בייא אונז יודן אַזוי אַמגהג. לעולם אַבער ווייס מיר דעך דעם אמת, אַז ער שיסט מיט דעם

פאלמבויגין טאקי פאפראקסטי נור נאך דעם בעלדבר, אונ' מען האָט גאָר
נישט מסופק צו זיין, אז טאקי אַלי יאָהר הרגיש ער איהם.

דעם ל'ג בעומר האָט ער אויך גיוואָלט פאָהרין, דיא מרכבה איז אָבער
נישט גיווען דרהיים. האָבין מיר גישיקט צו מענדל אָדעלס נאָך זיין פוהר,
האָטשי ער איז אָפילו נישט פון אונזרי לייט, האָבין מיר גימיינט, ער וועט
קיין העזה האָבין אינו אָבצוואַגין, וואָרין אַדרבא וואַדרבא, ער האָט ביז אַהער
אַקעגין אונז קיין מאַהל נישט מעיז גיווען, אונ' צום סוף האָט ער דיא פוהר
פאָרט נישט גיוואָלט געבין. ער האָט זיך אַ תירוץ אויסגיווכט, ער דאַרף
פראָוואַנט פּר דיא זעלנר צו פיהרין.

זענין מיר דאָ גיפליבין וויא איינגיזייפט. דאָס מזל איז גיווען, ר' משה
סלאַפקיוויציר איז צום רבין זאָל לעבין אָנגיקומין אויף ל'ג בעומר, האָט
ער אונז גיגעבין זיין בויד מיט פיר וואָהלע קאָניס.

האָבין מיר דאָס געפיהרט דעם רבין זאָל לעבין אָביסל מיט פראַדי, אז
עס איז אַ תענוג גיווען צו צו זעהן. פּר דער מרכבה איז גיגאַנגין דער פידל
לער ר' יהודא מיט דעם פידל, און זיין ברודר ר' יוסף איז לעבין איהם
מיט אַ פייקל מיט גלעקליך גיגאַנגין אונ' האָט איהם דעם טאָקט צוגיפויקט
אונ' צו געקלינגין. אונ' מיר זעהר אַ יאָם מענשין אָהן עין הרע זענין גי
גאַנגין לעבין וואָגין אונ' נאָך דעם וואָגין, אונ' האָבין זעהר לעפינדיגי
ניגונימליך גיוונגין. דער רבי זאָל לעבין איז זיך גיוועסין אין דער מרכבה
מיט ר' משה סלאַפקיוויציר אונ' עטליכי יונגי לייט. ווער דאָס שענקייט האָט
נישט גיזעהן, דער האָט אין זיין לעבין קיין שענס נישט גיזעהן.

וויא מיר זענין אָנגיקומין אין פעלד אַריין, האָט דער רבי זאָל לעבין
גיהייסין שטעהן בלייבין. מיר האָבין איהם אַראָב גינעהמין פין דער בויד,
איז ער זיך פין דעם וועג אַראָב גיגאַנגין אין פעלד אַריין, דאָרט האָט ער
גינעהמין דעם פאלמבויגין, האָט איהם גאַנץ גוט אויסגיוויגין אונ' האָט אַ
שאָס גיטוהן. איז דיר דיא פּייל אַוועק גיפלוויגין איפּשר אויף אַתחום שבת
ווייט, זענין זיך דיר דאָ מענשין צילויפין נאָך דער פּייל פּחול היים. איך
אָבער בין נישט גילאָפּין, איך האָב גיוואָלט דעם רבין זאָל לעבין גוט אָנקו
קין, וואָס ער וועט טוהן בייאם שיסין אונ' נאָך דעם שיסין.

וועל איך דיר דאָס בעשרייבין, גלייך דוא העסט דרבייא גיווען.
מילא איז אַזוי גיווען. וויא ער האָט גיוואָלט שיסין, האָט ער בידי
הענד אויפגיהיבין און אַזוי האָט ער גישאַסין בידי הענד אין דער העך.
נאָך דעם שיסין האָט ער בידי הענד אַראָב גילאָזט. בייאם שיסין האָט ער
דעם פאלמבויגין גיהאַלטן אין דער לינקער האַנד אונ' דיא פּייל אין דער
רעכטיר האַנד. דיא פּייל האָט ער אַרויף גישטעלט אויף דעם שנירל פון דעם
בויגען, דרנאָך האָט ער בייאם שנירל אַ ציה גיטוהן, איז דיא פּייל אַוועק
גיפלוויגין, אונ' דעם בויגין האָט ער גינעהמין אין דער רעכטיר האַנד אַריין.
אַ דאָס האָט איטליכס זיין כוונה גיהאַט, דאַרף מען נישט מסופק צו זיין.

וואַרין גלאַטי מענשין דאַכט זיך דעך, אָז עס דאַרף גראָד פּרקעהרט צו זיין, וויא עס שטעהט גישריבן, לעולם זאָל דיא רעכטי האַנד דאָס צו געהמין וואָס זיא לינקי האַנד האָט אַוועק גישטיפּט. מילא, העט דעך דער רבי זאָל לעבין בעדאַרפט דיא פּייל מיט דער לינקער האַנד אַוועקשטיפּין אונז ער האָט דעך דעם שטופ אַוועק דיא פּייל מיט דער רעכטר האַנד גיטוהן. דרייבר האָב איך [מיך] גישטויסן, אָז דרינגן מוז שטעקין אַ גרויסי פּוונה אונז מן הסתם בייא דיא איבריגי זאַכין אויך, אונז איברדעם האָב איך מיר פּין מיין צו-קוקין אַזוי אַמענוג גיהאַט אונז איפּשר נאָך מעהר וויא דיא וואָס האָבין דיא פּייל צוריקגיבראַכט.

היינט מוז איך דיר נאָך מודיע זיין, אָז דער רבי זאָל לעבין האָט זיך דעם לג בעומר גאַנץ אַנדרש נוהג גיווען וויא תמיד. דוא ווייסט דיך, איך בין שוין בייאם רבין זאָל מאַריך ימים ושנים זיין דרייצעהן יאָהר ביז הונד-דרט יאָהר אונז האָב נאָך נישט פּר פעהלעט איין איינציגס מאָהל לג בעומר בייאם שיסין מיט דעם פאַלמבויגין צו זיין, האָט ער נאָך קיין איינציגין ליג בעומר מעהר וויא איינמאָהל גישאַסין, אונז דעם איטציגין לג בעומר, וויא מען האָט איהם דיא פּייל צוריקגיבראַכט, האָט ער זיך אויסגידרעהט צו דער זייט וויא דיין שטאָד שטעהט אונז האָט ווידר אַ שאָס גיטוהן. ווייסטו, אַ שאָס—עס איז גאָר אַ פּחד גיווען, אונז ווער עס האָט נור אַפּיסל שכל, דער האָט גיזעהן, אָז מיט דעם שאָס האָט ער געצילעט אויף דעם סמך מם (קליפה), וואָס אין דיין שטאָד איז, דיין פּריץ מיין איך עס. איך שרייב דיר דאָס טאַקי פּין דעסטוועגין, זאָלסט אַפּיסל תּענוג האָבין. צינד וועט דעך אַודאי רעכט זיין. דאָ האָט מען אַודאי גאָר נישט מסופּק צו זיין.

אַבאַלד העט איך דיר פּרגעסין צו שרייבן, אָז אן מענדיל אַדילס האָב בין מיר אַ גרויסי נקמה דרלעבט. מיינסטו איפּשר עס האָט עפּיס לענג גי-דויערט? ח"ו. טאַקי תּיפּף דיא נאַכט נאָך לג בעומר האָט מען איהם דיא פּערדליך וואָס ער האָט אונז פּין דעם רבינסוועגין נישט גיוואָלט לייהין פאַפּראָסטי אַוועקגינגבת, און איך בין גאָר נישט מסופּק, אָז מיט דעם וואָגין וועט ער אַודאי אויך אַשוואַרצין סוף האָבין. ענטפּר ער וועט צערבראַכין ווערן אַדער ער וועט פּרברענט ווערן. זאָגזשע מיר, איך בעט דיך, וואָס וועלין איצט דיא רשעים זאָגין? ווייס איך זשעז? מיר דאַכט זיך, זייא האָבין גינג וואָס זאָל זייא דיא אויגין אויסשטעכין, זייא זאָלין זעהן וואָס מיר קע-נין, אונז וויא מעקעהר זיך אַבהיטין מיט אונז צו זאַטשעפּין.

איך האָב גיוואָלט דיר דיא פּייל שיקין וואָס דער רבי זאָל לעבין האָט מיט איהר דעם רעכטיין בעל דבר אין דיין שטאָד צו רעכט גימאַכט. זאָלסט אַנקוקין מיט וואָס דער רבי זאָל לעבין מאַכט זיך זייני אינטערעסליך אונז זאָלסט טאַקי הנאה האָבין, אָז בייא דיר גיפונד זיך דאָס גיציגל וואָס מען האָט דרמיט דיין בעל דבר אַזוי אַביטערן קאַנען גימאַכט. נור וויא דער רבי זאָל לעבין האָט דעם אַנדרן שאָס גיטוהן, איז זיך דער פּייל אַריין גיפאַלין

גלייך אין דער מרפכה אריין, אויף דעם אָרט, וויא דער צייכין איז נאָך גי-
ווען פֿין דעם רבינס מושב. מילא דאָ האָבן מיר גיזעהן בעשיינפֿרליך, אַז
דאָס איז' נישט אומזיסט. דאָס בעטייט, אַז דיין בעל דבר וועט אַ גרויסר
נכנע זיין דעם רבין זאָל לעבן אונ' וועט איהם קריכן אונטערן מושב. עה
דער עולם איז צו גישפּרונגין צו דער מרפכה, האָט דער בעל עגלה פון ר'
משה סלאַפקוויציר דרווייל דיא פּייל צוגיחאָפט אונ' האָט זיא נישט גיוואָלט
אַבעגעבן בשום אופן. אונ' אַז מעווייל, האָט ער טאַקי חלעבין אי נישט אונ-
רעכט. מהיכא תיתי, אַז זיא איז יוא אין זיין בויד אַריין גיפאַלין, איז עס
טאַקי אין זיין מזל.

איברדעם האָבן מיר איהם גישוויגן, וויא ער האָט דיא פּייל פרקויפט
אַ גריידיגר יונגין מאַן וואָס איז' צום רבין זאָל לעבן גיקומין אויף לג בעומר.
דער יונגיר מאַן האָט זיך אויך נישט גירעכט, אַז דער וועג זאָל איהם אַזוי
גיראַטן. וואָרין לעולם בלייבט אַ בעל עגלה טאַקי נור אַ בעל עגלה. האָט
דער יונגר מאַן בייא איהם דיא פּייל בעקומין בחצי חנם. מסתמא איז עס אין
זיין מזל. ער איז אָבער אויך אַפּיין קינד, מען קען אַנדרש נישט זאָגן.

דעם פאַלמבויגן האָבן דיא צווייא ברודר ר' יהודא אונ' ר' יוסף
בייאם רבין זאָל לעבן צוגינעהמין, האָבן זייא בייא אַלדעס חיות דעם פאַלמ-
בויגין קיינים נישט גיוואָלט—אַפּילו איינר דעם אַנדערן האָט איהם אויך נישט
גיוואָלט גיטרויאן. דאָס זענין, מוסטו וויסין, פּייני קינדרליך. אונ' לעולם
האָבן זייא רעכט גיהאַט, וואָרין זייא האָבן דעך איהם פֿין דעם רבינס היי-
ליגי האַנד גינעהמין, אונ' דער רבי זאָל לעבן האָט זייא אַפּילו צוריק וועגס
נישט גיהייסין שפּילן.

העסט דוא גיוואָלט זעהן וויא זייא זענין זיך אַזוי בידי גיגאַנגין. איט-
ליכר האָט אין איין האַנד גיהאַלטן דיא פּלי וואָס ער האָט אויף איהר גי-
שפּילט, אונ' מיט דער אַנדרר האָט ער גיהאַלטן דעם פאַלמבויגן. אונ' אַזוי
האָבען בידי גיהאַלטן דעם פאַלמבויגן, עס האָט דעם זיבענטין חן גיהאַט.
וויא זייא זענין דרנאָך אַהיים גיקומין האָט זיך דאָ עפּיס גיטוהן צישין
זייא, וועמיס זאָל דער פאַלמבויגן בלייבן. האָט זיך איינר [אַנ]גירופּין, מען
זאָל אַ גורל מאַכן, ווער עס זאָל נעהמין דיא רייף אונ' ווער דאָס שנירל.
דער אַנדרר האָט אָבער גיזאַגט, עס איז' איין עולה: וויא קומט דיא רייף צום
שנירל? דאָס שנירל איזט דער עיקר, וואָרום לעולם קומט דעך דער שטופ
פון דער פּייל נור פֿין דעם שנירל. אמת אַז דער רבי זאָל לעבן העט גיוואָלט
העט דיא פּייל גיפּלויגן אי אָהן דעם שנירל. ער האָט דעך עס אָבער נישט
גיטוהן. ער האָט טאַקי דאָס שנירל גיהאַט, אונ' אַז ער האָט גיוואָלט שיסין,
האָט ער טאַקי בייאם שנירל אַגאַנץ גיטין ציה גיטוהן, אונ' דער בויגן איז'
זיך גיווען וויא פריהר אונ' האָט גאָר נישט גיטוהן דרבייא. צום סוף וויל מען
פרגלייכן דוא רייף צום שנירל.

האָט ר' חיים קאַליגיר דיא ברודר משה גיווען, מען זאָל טאַקי מאַכן

א גורל, נור אויף דעם וואָס עס וועט גיפאלין דאָס שנירל, זאָל יענעם פון דער רייף זאָלפיל און אזויפיל צו צאָהלין; נור מיט דעם תנאי, אָז עס וועט זיין ווידער אַמאָהל גיראַטהין דעם רבינס פאַלמבויגין צו בעקומין, זאָל שוין קיין גורל זיין, נור דער וואָס איצט דיא רייף, זאָל דרנאָך נעהמין דאָס שנירל, אונ' דער וואָס איצט וועט נעהמין דאָס שנירל זאָל דרנאָך נעהמין דיא רייף. דאָס האָט מען נישט צו שמיסין, אָז דער וואָס וועט איצט נעהמין דאָס צוצאָהליכץ צו דער רייף זאָל עס דרנאָך דעם אַנדערן צוריק געבין.

מילא, האָט מען גיוואָרפן גורל, זאָל מען זעהן גאָטס ניסים. איז דעך אַודאי גיפאלין אויף ר' יהודא דאָס שנירל אונ' אויף ר' יוסף דיא רייף. אָט דענצמאָהל העט איך גיווינשן אַפאַר רשעים פין דיא מתנגדים העטין אין שטיב גיווען אונ' העטין צוגיזעהן, אָז אַלץ דינג וואָס ביים רבין זאָל לעבין אין הויז איברטהוט זיך, איז אַלץ אָהן אַדרך הטבע. למשל וואָס פּר אַפנים העט עס גיהאַט ווען דיא רייף העט גיפאלין אויף ר' יהודא אונ' דאָס שנירל אויף ר' יוסף? פעה, חלשות העט זיך אַנגיאַנגין. וואָס העט דיר גיטהון מיט דער רייף און דער מיט דעם שנירל? אַזוי אַבער האָט ר' יהודא דאָס שנירל זיך אַרום גיבינדען אַרום דעם פידל וויא אַסטרוני אונ' ר' יוסף האָט זיך דיא רייף אַרום דעם פייקיל אַרום גינעהמין, איז אַודאי זעהר וואָהל אינ' זעהר גוט.

נור פין איך נישט אַ נאַר, אָז איך זוך נאָך ראיות דאַרויף, אָז וואָס ביים רבין זאָל לעבין אין הויז איבר טוהט זיך איז נור מעשה נסים? טא, ווער עס האָט נור אַפעני אויגין, זעהט דעך דאָס צו אַלי אויגענבליק פיפציג-טויזענדמאָהל. חלעבין מיר קעהרין טאַקי צו הולען וואָס מיר האָבין דיא זכיה פין דעם רבינס לייט צו זיין. אַזויגס איז דעך טאַקי נישט פרהאַנדין, מען זאָל אויסגעהן פין איין עק וועלט צו דער אַנדערר. מילא טוהזשע מיט חשק וואָס מעדאַרף צו טוהן פין דעם רבינס וועגען אונ' זעה דיך צו שטאַר-קין אין אמונת חכמים—אָהן אמונה אין גוטי יודין איז מען דעך אַ גאָר נישט. הכלל, אָהן דעם קען דיא וועלט נישט בעשטעהן, אָט פשוט גיב אַכטונג—אַ פעגלי אָז עס וויל עסין, פליהט עס זיך פליטצלינג אַרויס אויס דער נעסט אַרויס אויף דער וועלט. עס זאָל זיך זוכין עסין. וואָס פליהט עס פון אַזוי אַ וואַרמיר נעסט אַרויס אָהן איין אפענטשי, אָהן אַלים, אַזוי אויף דער וועלט אַרויס, בפרט אָז עס געהט אַ רעגין, אָדער עס איז אַגלימערדיקער פראָסט? וואָס פליהסט דוא, שוטה, פין וואַנין ווייסט דוא, אָז דוא וועסט בעקומין צו עסין? נור דיא אמונה וואָס עס האָט, אָז עס וועט אַרויספליהן וועט עס בע-קומין צו עסין, גיט דעם פעגלי פח אונ' חשק, עס זאָל אַרויס פליהן. מילא דרמאן זשע דיך נור, אָז אַפעגלי, אַ באַשעפניש אָהן שכל, לעבט נור פין אמונה, מפל שכן מיר מענשין.

מו. פין ר' זינוויל וועררעווקיר צו ר' זעליג לעטיטשיבער

דיין בריב' האָב איך מקבל גיווען אונ' איך בין דיר מודיע, אַז אין דעם רבינס זכות איז דעם רבינס מרפכה מיט זיין ב"ע דוד אונ' מיט אונזר יונגען מאַן שוין צוריק גיקומין אונ' דיא גויה מיט איהר פאָטירע זענין צופוט אַריבער גיגאַנגין אין קורדאן אַריין אָהן אַשום אונפאַל. נור דיא יידישי קלייט דיא האָט דיא טמאה נישט גיוואָלט צוריקגעבין. אויף דער זייט האָט מען זייא נישט געקאָנט בייא איהר צונעהמין, וואָרין זיא האָט זייא בעדאַרפט מיט זייא אַריבערצוגעהן, מען זאָל מיינן זיא איז אַ יידיני. אונ' וויא זיא איז שוין גיווען אויף יענער זייט, האָט דיא פֿלכתי גיזאָגט, נישט קשה דיא צווייא לייט, וואָס זענין מיט איהר גיווען אין וועלדיל, מעגין צאָהלין פֿר דיא קליידר. אונ' אונזר יונגער מאַן וואָס איז מיט איהר אַריבער גיגאַנגין אויף דער אַנדרר זייט האָט מורא גיהאַט דאָרט זיך מיט איהר אַריד צו מאַכין, וואָרין דיא קור-דאגיר לייט העטין מעהר נישט בעדאַרפט. דער אַרענדאָר אַפילו וואָס זיצט אויף יענער זייט גרעניק, איז פֿין משה שרעגס לייט, האָט אונזר יונגער מאַן פאָרט מורא גיהאַט מיט איהם פֿין דעם עסק צו שמיטין — אונ' האָט זעהר רעכט גיהאַט.

דיא אַליין האָסט מיר אַמאָהל גישריבין, וואָס דיא קורדאגיר חסידים זענין, אונ' בפרט משה שרעגס לייט, וואָס ער איז פֿליניו גיווען אַפאָקיאַ טרעגיר אונ' איז פֿלוטצלינג פֿון העליר הויט בייא דיא קורדאגיר חסידים גיוואָרין אַ רבי, מאַכט פֿדיונות, בענטשט אונ' נעהמט געלד אונ' טוהט מעשים, דאָס שענטטי איז, דיא קורדאגיר חסידים זאָגין אויף איהם, ער איז אַ גרויסר בריה אין שמוש תהלים, איז עס נישט אַ גילעכטיר? אויף יאקילצין פֿון קאלאשקי זאָגין זייא נביא, אויף משה פֿון שרעג אַ בריה אין שמוש תהלים. וואָס טוהט זיך דאָס מיט דיא שוטים? איך ווייס אַז אַסור נישט, צו מיינן זייא אין אמת, אַז אין זייערי רביס שטעקט עפיס, אָדער ווייסן זייא זעהר גוט, אַז אַלי זייערי רביס זענין אַגאָר נישט, נור מחמת אין ברירה, ווייל זייא האָבין קיין רעכטס נישט, האַפֿין זייא זיך נעפֿיך אַן אַן וועמין עס טרעפט זיך זייא. ווער עס וויל ביי זייא נור אַרבי ווערן, איז פֿר זייא פֿשר (א).

נור וואָס האָבין מיר דאָ פֿין דיא שוטים צו רעדין? לאַמיר שמיטין בעסיר פֿין אונזער אינטעריס.

מילא דיא גויה מיט דעם גאַנצין פעקיל איז שוין אין קורדאן, וואָס זשע וועט איצט אונזר גלֶן טוהן? מיר דאָכט זיך, אַז ער וועט דאָש גיוואָהר ווערן, וועט ער זיך אַרדאי אַ מעשה אָנטוהן. וויא וועט ער דאָס קעגין אויס שטעהן?

פון דעם רבינס נסיעה אים לג בעומר האָב איך גרויס תענוג גיהאַט, אונ' עגמת נפש אָבער אויך. תענוג האָב איך געהאַט פּין דעם גאַנצן אינג טעריס ובפרט פּין דעם שאָס אַקעגן אונזר שטאָד אונ' וואָס דיא פּייל איז גיפּאַלין אויף דעם צייכין פּין דעם רבינס זיטן. וואָס האָט מען דאָ צו שמי סין, אַז דער גזלן וועט אַודאי פרשוואַרצט ווערין מיט אַשטייגער. פּין דעסט- וועגן אָבער האָב איך עגמת נפש גיהאַט, וואָס איך האָב נישט גיהאַט דיא זכּייה דעם אינטעריס צו זעהן. נור איך האָב מיך דרמיט גיטרייסט, אַז איך האָב דיא זכּייה גיהאַט איין עסק אָבצוטוהן פּין אונזרט וועגן אונ' פּין דעם רבינס וועגן און וואָס איך ווייס, דער רבי דער צדיק וועט אַודאי דרפּון גרויס נחת האָבין (ב).

אונ' איך האָף אַז דער עבערשטיר וועט מיר העלפּין נאָך גרעסרי עסקים: פּין דעם רבינס וועגן צו טוהן (ג) אונ' דעם רבין דעם צדיק אָבצוהיטין, ער זאָל נישט האָבין קיין שום צער ח'ו, אונ' זיין זכות וועט מיר אי"ה תמיד בייאשטעהן אפ"ר.

מו. פון ר' זעליג לעטיטשיבער

צור' זיינוויל ווערחיעווקיר

איך בין דיר מודיע, אַז ר' ליב שופּריס איז' למזל בשלום צוריק גי- קומין פּין דעם וועג אונ' האָט ארץ ישראל געלדר אונ' ר' מאיר בעל הנס גיבראַכט אַיאָם. דער רבי זאָל לעבין האָט גרויס תענוג גיהאַט וואָס ר' ליב איז' מיט דער מרפּבה צוריק גיקומין; אונ' וויא ר' ליב האָט גיזעהן, אַז דער רבי זאָל לעבין איז אין גרויס חדוה, האָט ער אָנגיהויבן דיך פּר דעם רבין זאָל לעבין צו לויבין אונ' האָט איהם גיזאָגט, אַז דיא ביסט איהם דאָרט משונה בעהילפּליך גיווען; אונ' איך האָב מיך אָנגירופּין, אַז דוא טוהסט תמיד פּין דעם רבינס וועגן וואָס נור מעגליך איז', אפילו אַזויג' עשיות, וואָס זענין מיט דעם לעבין גישפּילט.

האָט ר' ליב גיזאָגט: איין עבירה, ר' זיינוויל האָט איצט קיין פרנסה נישט, וואָרין מרדכי דער ימ"ש האָט אויפגיהערט דיר צו געבין בראָנפּין. האָט דער רבי זאָל לעבין גיזאָגט: ר' זיינוויל ווערחיעווקיר האָט קיין פרנסה נישט? דאָס האָט ער אָבער גיזאָגט מיט אַ ניגון, אַזוי וויא מעחידושת זיך, אונ' האָט דרבייא דיא אויגין אויפגיהויבן אַקעגן דעם הימל. האָב איך דרפּין גרויס תענוג גיהאַט. וואָרין איך ווייס אַודאי, אַז דורך דעם זאָג וועסט דוא אַודאי אי"ה פרנסה האָבין. נור צו דעם ראטה איך דיך, זאָלסט אַלי אין דער פריה נאָך דיא נקיות זאָגין צוועלף מאָהל (א) דאָס וואָס עס שטעהט אין דעם שבחי הבצט מיט דעם לשון (ב): די מלאכים האָבין גיזאָגט צו דעם פעשט, וואָס שווייגסט דוא? דער ראַשקובר רב האָט קיין פרנסה נישט! וואָרין

איך האָב גיהערט פֿין דעם רבין זאָל לעבין, אַז דיא מעשה צו זאָגן זאָל
משונה העלפֿין צו פרנסה.

פֿרגעס נישט לִמען השם דעם אַרענדאַר ר' פסח צו דרמאנין, ער זאָל
זיין פֿריץ דרמאנין, אַז ער וועט זיין בייא דיין פֿריץ, זאָל ער מיט איהם זיך
מאַכין אַ שמיס פֿין דעם רבין זאָל לעבין; אונ' איך בין נישט מסופק, אַז
דיין פֿריץ מוז איין אַנדרר מענש ווערין. וואָרין חוץ דער מעשה, וואָס דיא פֿייל
איז גיפֿאַלין אין דער מרכבה אַריין פֿין דעם רעבין, איז דיין פֿריץ מחיוב
צו זעהן, אַז טאַקי וואָס דער רבי זאָל לעבין וויל אַזוי בלייבט עס. וואָס דאַרף
מען מעהר? ער האָט גיזעהן, וויא דער בילקער פֿריץ האָט זיך גיוואָלט ערנסט
נעהמן צו דער גויה, אונ' ער אַליין האָט אַליץ אַרויסגינקוט, וויא באַלד דיא
גויה וועט נור גיזינד ווערן, זאָל ער זיא שיקן צו דער גובערני', איז זיא
אויף איינמאַהל פֿליטצלינג מיט דעם פֿאַטירע גאַר פֿרשווינדן גיוואָרן, אונ'
דער בילקער פֿריץ איז דרבייא גיקומין אום צווייא פֿאַדאַניס, מילא אַז דער
סלאַבידישקר פֿריץ וועט איהם דרצו נאָך דרצעהלין דעם רבינס תנועליך אונ'
זייני צוקר זיסי רעדליך, וועט ער אַודאי דעם רבין זאָל לעבין אַ גרויסר נכנע
ווערן. אונ' דורך דעם דאַכט זיך מיר, וועסט דוא אַודאי פרנסה האָבין בריוח,
וואָרין ער וועט דעך אַודאי ציהערן וואָס דער רבי זאָל לעבין וועט איהם
זאָגן, וועט ער זשע דרנאָך קענין מרדכי נור אַנקוקין? ער וועט דעך איהם
טרייבין וויא אהונד אונ' וועט דיר דיא אַרענדי, דיא מיהלן אונ' אַלי זייני
עסקים איברגעבין.

מילא לִמען השם נור אַפּצופֿילִווען אונ' נישט פּויל צו זיין

מה. פֿון ר' זיינוויל ווערחיעווקיר

צו ר' זעליג לעטיטשיבער

איך ווייס חלעבין נישט מיט וואָס איך זאָל עס דיר אונ' ר' ליב שופֿריס
אַב דאַנקין פֿר דעם וואָס עטץ האָט בייאם רבין זאָל לעבין אויף מיר אַפּאַר
גוטי ווערטיר גירעד אונ' האָט מיך פֿר איהם גילויבט. טאַקי פֿין דענצמאַהל
אַן איני דרצו וואָס איך האָב דיין עצה צוגיהערט אונ' האָב אַנגיהויבן צו
זאָגן דאַס שטיקל אויס דעם שבחי הבעשט, האָב איך אַנגיהויבן פרנסה צו
האָבין. יעקל רודניקר האָט דרהאַלטין דיא מיהלן אויף ווייטערי דרייא יאָהר,
אונ' זיין נאמן וואָס ער האָט גיהאַט האָט גידינגין דיא אַרענדא אין איזוואַניק, איז
יעקל גיבליבין אַן איין נאמן. אונ' יעקל ווייסט בייא זיך, וועדליג וויא איך האָב
איהם דרצעהלִט, אַז דאַס וואָס ער איז ווייטר גיבליבין בייא דיא מיהלן, האָט ער
מיר צו דאַנקן, האָט ער מיך איברדעם צו גינעהמן פֿר אַנאמן, אונ' איך
האָב מיר פרנסה. איך קען נישט זאָגן איך האָב פרנסה בריוח, פֿין דעסטוועגין
נומער אַרגיר. איך האָף אין דעם רבינס זכוס, אַזוי באַלד איך וועל מיך נור
גוט דרקענין מיט דיא בעקר, מיט דיא מוטשניקיס אונ' מיט דיא פֿודראַטשי.

קיס וואָס מאַהלין אין די מיהלין, וועל איך אַודאי האָבן פרנסה בריוח.
איך וועל זיין אַמאָהל אַטובה טוהן, אונ' דרפּר וועלן זיין זיך וויסן נאַר-
דעטשאַך.

מיט דער בילקיר אַרענדאַרקי ווייס איך מיר גאָר קיין עצה נישט צו
געבן. זיא האָט דענצמאָהל דער גויה איהרי שבתדיגי קליידרליך גיגעבן,
וואָס דיא גויה האָט זיין צוגינעהמין, אונ' איצט וויינט זיא איבר מיר. דער
מאַן זיצט תפוס. דער פריץ האָט זיין פרנעהמין דרויף אונ' דרונטיר, נור
איהרע קליידרליך האָט ער איהר פּר רחמנות גילאָזט. צינד האָט זיא נישט
פּין וואַנין צו לעבן. ווען זיא אַל האָבן דיא קליידרליך, העט זיא זיין
פרקויפט אויף פרנסה. בעט אַיך דיך זעהר, גיב מיר איין עצה וואָס זאָל
איך טוהן.

איך בעט דיך אויך, זאָלסט מיר שרייבן, וואָס עס טוהט זיך. בייא
אונז איז אַ קול אַרויס גיקומין, יאַגבי, מענדיל אָדילס האָט זייני פּערד,
וואָס ער האָט לג בעומר אייך נישט גיוואָלט לייען פּין דעם רבינס וועגן,
אין אכזיב אַבגיזוכט אינ' האָט אויסגעוויזען, אַז היים ליב, דער רביצינס זאָל
לעבן אַ קרוב, האָט זיין גיגנבת אונ' מען האָט איהם שוין אַפּילו תפוס
גינעהמין. הגם איך ווייס אַז דאָס קען גאָר נישט זיין, פּין איך זעהר ציקאָווי
צו וויסן פּין וואַנין האָט זיך אויף דער וועלט אַזאַ אַשם גימאַכט, פּדי
איך זאָל קענין דעם עולם וואָס שמיטן היא דרפּין דרצעהלין פּין וואַנין
דער ליגין וואַקסט אַרויס אונ' זאָל דעם רבין דעם צדיק מציל זיין פּין אַווי
אַשם רע (א).

איך בעט דיך זעהר נישט אַבצולעגן אונ' מיר תיכף צו שרייבן
דיא גאַנצי מעשה, וואָרין איך האָב גרויס עגמת נפש פּין דער מעשה. איך
הער, מען שמיסט היא פּין איהר גאַנץ עפענטליך, אַז איך אונ' אונזר גאַנ-
ציר עולם שעמין זיך זעהר, וואָרין מיר ווייסן גאָר נישט וואָס דרצו
צו זאָגן.

מט. פּין ר' זעליג לעטיטשיבער

צו ר' זיינוויל ווערחיעווקיר

איך האָב פּין דיין בריבל גרויס תּענוג גיהאַט, וואָס דיא האָסט מיר
גישריבן, אַז דוא האָסט פרנסה; אונ' איך בין נישט מסופּק, אַז דוא וועסט
אַודאי האָבן פרנסה בריוח. דאָס וואָס דיא האָסט איצט נישט פרנסה בריוח
איז נור איברדעם, ווייל דער רבי זאָל לעבן האָט נור גיזאַנט: ר' זיינוויל
האָט קיין פרנסה נישט? — האָסט דיא בעקומין פרנסה. העט ער אַבער גיווען
גיזאַנט: ר' זיינוויל האָט קיין פרנסה בריוח נישט, העסט דוא גיווען בעקומין
פרנסה בריוח אַודאי מיט דעם פּילין מויל.

דיא מוסט פאך וויסן, אַז דיא מעשה מיט דעם ראַשקובר רב אין דעם שבחי הבעשט איז אויך מחיוב צו העלפֿין נור אויף גלאַטיר פרנסה אונ' נישט אויף פרנסה בריוח. וואָרין דיא מלאכים האָבן דעם בעלשם גיזאָגט: וואָס שווייגסט דוא? דער ראַשקובר רב האָט קיין פרנסה נישט! זייא האָבן אָבער נישט גיזאָגט: דער ראַשקובר רב האָט קיין פרנסה בריוח נישט. בא בא בא! העטן זייא גיווען גיזאָגט: זער ראַשקיבר רב האָט קיין פרנסה בריוח נישט, העט דעך דיא מעשה גיווען גיהאָלפֿן צו פרנסה בריוח. איצט זעה איך ערשט, וויא עס קעהר אונז באַנג צו טוהן, וואָס דער ראַשקיבר רב האָט גאָר קיין פרנסה נישט גיהאַט. אַמערה העט ער גיווען גיהאַט פרנסה, נור נישט פרנסה בריוח, העטן דעך דיא מלאכים גיווען גיזאָגט דעם בעשט: וואָס שווייגסט דוא, דער ראַשקובר רב האָט קיין פרנסה בריוח נישט, — העט דיא מעשה גיווען גיהאָלפֿן צו פרנסה בריוח. איצט אָבער האָט זיא דיר נישט גיקענט מעהר העלפֿן נור צוא גלאַטיר פרנסה אונ' נישט צוא פרנסה בריוח.

פֿין דעסטוועגן אָבער זאָלסט דוא דיך נישט זאָרגן. אַזוי באַלד עס וועט זיך נור לאָזן וועל איך דעם רבין זאָל לעבן זאָגן, אַז דוא האָסט קיין פרנסה בריוח נישט, אונ' אַז דער רבי זאָל לעבן וועט נור זאָגן: ר' זיינוויל ווערחהעווקיר האָט קיין פרנסה בריוח נישט, וועט אַדאיי רעכט זיין. איך האָב מכה דעם מיט ר' ליב שופריס גירעד. ער וועט אַדאיי דאָס זייניגע טוהן, אונ' דיא וועסט אי"ה נישט האָבן צו זאָרגן.

מכה דיא קליידר פֿין דער בילקער אַרענדאַרקי האָבן מיר איין עצה גיהאַלטן צישן אונז, איז גיבליבן מען זאָל שיקן ר' חיים קאַליניר ער זאָל אַרום פּאָהרין אויף פֿדיון שבּוים. מיר וועלן נור נאָך זעהן מיט דעם רבין זאָל לעבן דרפֿין אַ שמיס צו טוהן. לע"ע ווייסט נאָך דער עולם נישט פֿרוואָס דער בילקער אַרענדאַר זיצט תּפּוס. מען מיינט, ער זיצט פֿר דער ראַטי. וואָס ער האָט נישט צי צאָהלין. וועט ר' חיים אַדאיי מאַכן שען געלד, אַזוי באַלד מען וועט נור וויסן, אַז דער רבי זאָל לעבן האָט איהם גיהייטן פּאָהרין; וועסט דוא פֿין דעם געלד צאָהלין פֿר די קליידר.

מכה מענדל אָדעלס פֿערד האָבן מענשן עדות גיזאָגט, אַז מענדל האָט די פֿערד פֿרקויפט חיים קאַזניר. נור מענדל האָט זיך בעריהמט, אַז ער וועט שטעלן עדות דרייא פֿריצימליך, וואָס זענן דרבייא גישטאַגן וויא מיר האָבן בין צו איהם גישיקט דיא פֿערד לייהן, אונ' איז תּיכּף אויף זייער פּוהר מיט זייא גיפּאָהרין קיין מיטניצי ביאם פֿריץ דאָרט תּבּואה צו קויפֿן, אונ' איז אין מיטניצי גיבליבן איבר נאַכט, אונ' אין דער נאַכט האָט מען איהם דוא פֿערד דרוויל אין דרהיים גיגבת. וויא מענדל איז גיפּאָהרין צו די פֿריצימל לייך פֿין זייא דאָס גביות עדות אַרויס צו נעהמין, איז אונז אַנס גישעהן, אַז ער איז דרוויל אין דרהיים אָב גיברענט גיוואָרן, דאָס הייז מיט אַלעס, עס איז איהם נישט גיבליבען אַ פֿלאַקען. וויא ער איז אַהיים גיקומין,

הָאָט ער גיזעהן בחוש, אַז ער איז נור איברדעם אַזוי גישטראַפּט גיוואָרין, וואָס ער האָט גיוואָלט דורך פּאַלשי גוישי עדות דיא עדות וואָס האָבן גישוואָרין, אַז ער האָט דיא פּערד פּרקויפּט, ברענגין אויף דעם סאַמביר, איז ער אַודאי גיקומין צום רבין זאָל לעבין אונ' האָט פּר איהם פּורעים ומשתחויים גיווען, האָט דעם רבין זאָל לעבין זעהר שטאַרק מפיס גיווען, אונ' האָט צו געזאָגט, ער זאָל אַקעגין חיים ליב גאָר נישט מעהר טוהן.

מענדל האָלט אויך וואָרט, דער סאָד אָבער וויל לעיע חיים ליבין נאָך נישט אַרויסלאָזן. מיר האָפּן אָבער, באַלד וועלן מיר [איהם] אויס דער תּפּיסה אַרויס נעהמין.

ג. פּין ר' זיינוויל ווערחיעווקיר
 צו ר' זעליג לעטיטשיבער

איך דאַנק דיר טויזנד מאָהל דרפאַר וואָס דיא האָסט מיר צוגיזאָגט זאָלסט מיט דעם רבין דעם צדיק רעדין מכח דעם וואָס איך האָב קיין פּרנסה בריוח. אַז עס זאָל מיר גיראַטהין דער רבי דער צדיק זאָל אַזוי זאָגן וויא מיר וויל מיר, וועט איה אַודאי גוט זיין. לעיע שיק איך פּר דעם רבין דעם צדיק קאָרן מעהל, ווייצין מעהל, מלכס גרייפליך אונ' פּערלגרויפּין, אונ' פּר דיר שיק איך אויך אַהאַלבין קאָריץ קאָרן מעהל. אונ' דוא האָסט גאָר נישט מסופּק צו זיין, אַז דער רבי דער צדיק וועט מיר העלפּין וועל איך אַודאי מעהר שיקין. איך זאָל דורך דעם פּרטרייבין פּין מיר די פּחדים אונ' דאָס עצבות אונ' זאָל דיא שונאים מַניע זיין (א) וואָס איך האָב איצט זעהר אַיאָם.

מכח דער אַרענדאַרקיס קליידר בעט איך דעך זעהר וויא אַם געכסטין איין עק צו מאַכין. נעכטין איז זיא בייא מיר גיווען אונ' האָט גישריגין, עס קומט איהר מיט דיא קינדר אויסצוגעהן פּר הונגער פּין דעם שענקיל וואָס דער פּריץ האָט איהר פּר רחמנות גילאָזט, זיא זאָל עס פּיהרן אויף זיין חשבון, קען זיא נישט לעבין. איך האָב זיא קוים מיט לייד איינגיבעטין, זיא זאָל מיר נאָך אַפּאַר טאַג וואָרטין. זיא האָט אָבער גיזאָגט, אַז זיא וועט נאָכ-אַמאָהל קומין אונ' איך וועל איהר קיין געלד נישט געבין, וועט זיא מיט אַגיוויין געהן צום פּריץ אונ' וועט איהם אַלצדינג דרצעהלין. וואָס האָט זיא אָנצו וועהרין, האָט זיא גיזאָגט, זיא האָט בלאַס נישט פּין וואָגן צו לעבין. מילא קענסט דוא אַייין פּרשטעהן, אַז עס איז קיין קליינגקייט נישט. דער סלאָבדשיקר פּריץ איז ביזאָהער נאָך נישט גיווען בייאם היעגין. נור זיין אַרענדאַר איז היא גיווען, האָט ער מיר גיזאָגט, אַז זיין פּריץ וועט באַלד היא זיין. האָב איך דעם אַרענדאַר אָנגיזאָגט, ער זאָל זיין פּריץ [דרמאַ-נין]. ער זאָל מיט דעם היגין רעדין מכח דעם רבין דעם צדיק. האָט ער

גיוזאגט, ער וועט זיין פריץ דרמאנין אונ' מען האָט גאָר נישט מסופק צו זיין, אַז זיין פריץ וועט מיט דעם היעגין רעדן אונ' וועט זיך לעגן דורך דער לענג אונ' דורך דער ברייט, אַז אונזר פריץ זאָל ווערן דעם רבין אַ פריינד. וואָרין דער רבי דער צדיק האָט איהם מיט דער הלואה, וואָס ער האָט גיהייסן וואָלף דובניר זאָל איהם געבן, זעהר אַ גרויס טובה גיטוהן. ער איז' זעהר פרענגט גיווען, מען האָט איהם גיוואָלט [אָוועקנעמען] דאָס דאָרף טראַדיווין פּר אַ חוב. האָט ער זיך מיט דעם געלד פּין וואָלף דובניר אַרויסגיהאַפּן.

האָב איך אָנגיזאָגט דעם אַרענדאַר, אַז זיין פריץ וועט אַהער פּאָהרין, זאָל ער זעהן אויך אַריין צו קומן, כדי ער זאָל זיין פריץ דרמאנין אָן זיין הבטחה. אונ' זיאַ בטוח, אַז איך וועל אַודאי דעם אינטעריס אָבפּולווין.

נא. פון ר' גדליה באַלטיר

צי ר' גרשון קאַריצער

דיין בריבל האָב איך דעם רבין, זאָל הונדרט יאָהר לעבן, גיוווען, אוי' עס איהם זעהר גיפעלין, אונ' האָט מיכף גיהייסן דעם גבאי זיינים, ער זאָל פרענגן דעם שבחי הבעשט, מען זאָל איהם דיר שיקן, אונ' האָט דיר אַליין אַפּריבל גישריבן (א). מחמת איך האָב אָבער גרויס חשק, בייא מיר זאָל פלייבן דעם רבינס אייגעני האַנד, האָב איך פּר דיר נור אַ העתקה גי-מאַכט פּין דעם רבינס בריעף, אָבער אות באות. אָט דאָס שטעהט אין דעם רבינס בריבל:

„אַלי ברכות אונ' שפע פּין די עבערשטי רינוועס זאָלין קומן אויף דעם קאַפּ פון די בני גרשון. האָטשי ביסט גיווען אַ גר אין אַ פרעמד לאַנד, האָט דין אָבער גאָט אַהין גישיקט זאָלסט דר פּרעכטין אַטהייל זאָכין וואָס קעהרן צו דיין נשמה, אונ' מיסט וויסן, אַז גאָט וועט דיר דרצו העלפּין. שטאַרק דין אונ' מציוועדיך“.

אָט דאָס איז' ביז אַהער דעם רבינס גילדיני בריבל.

מילא גיבזשע גיט אַכטונג, נישט האַפּידיג מיט משה פּישלס זיך נוהג צי זיין. פריהר זאָלסט זעהן (א) אָב ער האָט נישט איינים פּין דיא אַלטי אפיקורסים פּר אַגוטין פריינד, וואָס דרלאָזט איהם נישט, ער זאָל געהן אין דעם רעכטין וועג. (ב) זאָלסט דוא מיט [איהם] אַלי טאָג נישט מעהר ויאַ איין בלאָט פון דעם שבחי הבעשט לערנין. (ג) זאָלסט דוא זעהן איהם צו פרבעטין, ער זאָל צו דיר אַהיים קומן. בייא דיר אין דרהיים זיאַ אים מכבד מיט בראַנפּין, דורך דעם וועסט דוא זיין האַרץ גיווינין. (ד) זאָלסט דיא בע-שטעלין עטליכי פּין אונזרי לייט דאָרט, זיאַ זאָלין זעהן זיך אָפט אַרום איהם צי דרעהן. (ה) זאָלסט דוא זעהן, ער זאָל אַלי טאָג מיט דיר געהן אין

מקוה אריין. דאָס איז דער עיקר, וואָרין דאָרט וועט ער הערין אַיאָם אינעם טערעסין וואָס טויגן צו אונזרי עסקים אונז וועט דורך דעם פרשמיסין, פרזוימען דאָס דאָביגן אין בית המדרש אונז וועט מוזן דאָבנין אין אייער קלייזע, ו) זאָלסט דוא זעהן בייא זיין ווייב צו פועלן, זיא זאָל אַליין פּאָה רין צים רבין זאָל לעבין, וד"ה. דוא מוסט אָבער זעהן איהם אין קאָפּף אַריין צו שלאָגן, אַז ווער עס האַלט נישט אויף אונזרי זאָכן איז איין אַפיקורוס; דאָס איז אַ וואָרט וואָס עס שרעקט איצט מענשן זעהר אָב. איך בין בטוח אין דעם רבינס זכות, אַז משהס האַרץ וועט איברגי קעהרט ווערן, וואָרום דער רבי, זאָל הונדרט יאָהר לעבין, האָט דאָס אַמאָהל אַרויס גירעד אויס זיין מויל, מוז דעך אַזוי זיין. —

נב. פון ר' זעליג לעטיטשיבער צו ר' זיינוויל ווערחיעווקיר

דער עבערשטיר האָט גיהאַלפּין, דער רבי זאָל לעבין האָט פּאַוואַליט ר' חיים קאליניר זאָל פּאָהרין אויף פּדיון שבּוים. ער איז נור גיווען אין עטליכי נאָהנטי שטעד אונז האָט גיבראַכט אַיאָם געלד, אונז מיר שיקן דיר דורך דעם מוכ"ז צו צאָהלין דער בילקער אַרענדאַרקי פּר דיא קליידר וויא פיל דו וועסט דיך מיט איהר משה זיין.

פּין דעם געלד וואָס ר' חיים האָט גיבראַכט, האָבן מיר אַפּדיון שבּוים אויך גימאַכט, וואָרין מיר האָבן חיים לייבן אויס דער תּפּיסה אויסגילעזט. עס האָט אונז פּיל געלד גיקאָסט, דער סענדזי זיינר איז אַ גרויסר געלד פרעסיר, אונז אַנדרי פּריצים אין סאַנד האָבן מיר אויך גימוזט אַיאָם געלד געבין. פּר איין אַנדרין העטין זייא אויך וועניגיר גיווען גינעהמין, פּר חיים לייבן אָבער האָבן זייא וועניג נישט גיוואָלט נעהמין, ווייל זייא האָבן גיי וויסט, ער איז דער רעפּיצינס דער צדקת אַקרוב. פּין דעסטוועגין מעג זיין וויא עס וויל, מיינן מיר דיא וועלט איז אונזר, אַז מיר האָבן דעם אינטע-ריס גיעקט עה ער איז גיקומין צו דער גובערני, וואָרין דיא שנאה פּין דיא גובערסקי אדונגים אַקעגין דעם רבין זאָל לעבין אונז טאַקי אַקעגין אונז אַלי ווערד אַלי טאַג גרעסיר.

אונז דאָס איז אַלין נור איבר דיין פּריץ מיט זיין רוחיש בוך. ע"כ למען השם פּרגעס נישט, אַז דער סלאָבּודשיקיר פּריץ מיט זיין אַרענדאַר וועט זיין בייא אייער פּריץ, אַפּצופּולוין דער אַרענדאַר זאָל איהם דרמאַנין, ער זאָל האָטשי ליינן דאָס בוך בייא דיין פּריץ, אַזוי וויא ער האָט איהם שוין לאַנג צוגיזאַגט, וואָרין לכל הפּחות דאַרפּן מיר וויסן, וויא דאָס בוך הייסט אונז ווער עס האָט עס גימאַכט, פּדי מיר זאָלין וויסן וואָס צו טוהן. עס העט אויך גיט גיווען, ער זאָל גיוואָהר ווערין וויא ער האָט דאָס

בוך גיקויפט. אז מיר זאָלין דאָס וויסן, וועלן מיר אַליי ביכר וואָס זענן נאָך דאָ אַוועק קויפֿן אונז פֿרברענין צו אַלדוא שוואַרצי יאָר, אזוי וויא מיר האָבן אַמאָהל גיטוהן מיט דעם ויכוח פֿין דעם ווילניר. מען דאַרף קיין המבדיל נישט זאָגן. טאַקי פֿין דענצמאָהל אָן זעהט מען קיין ויכוח נישט. פֿרברענין איז טאַקי איין תכלית. מיט דעם בוך מוז מען זיך אויך אזוי נוהג זיין, עס איז דעך עפיס קיין קאַטאָויס נישט. מיר זענן זיך מחויב דאָס לעבן איינ-צושטעלן, מיר זאָלין עס בעקומין.

נג. פון ר' זיינוויל ווערחיעווקיר צו ר' זעליג לעטיטשיבער

דיין בריבל האָב איך מקבל גיווען. מיט דער בילקער אַרענדאַרקי האָב איך מיך פֿר דיא קליידר משה גיווען, אונז דער מוכ"ז האָט איהר גיצאָהלט. איך מיין דיא וועלט איז מיין, וואָס איך בין דער וויינירענס פֿטור גיוואָרין. זיא האָט מיר קיין צוריה גילאָזט. טאַג פֿר טאַג איז זיא אובר מיר גילאָפֿן אונז האָט מיך בעוויינט. בראַש בין איך דורך איהר אין עצבות אַריין גיקן-מין, אונז דאָ האָב איך מורא גיהאַט, זיא זאָל נישט געהן צו דעם ימח שמוניק צו מרדכי, ער זאָל איהר העלפֿן בייאם פֿריץ, אונז העט אַברירה גיהאַט איהם פֿון אלף ביז תיו צו דרצעהלין. דאָ העט מען מעהר נישט בעדאַרפט! ער העט דעך דאָס גאַנצי נאָך מיט טויזענד ליגין גיווען דעם פֿריץ דרצעהלט. זאָל זשע גאַט זיך מרחם זיין וואָס דאָ העט זיך גיווען גיטוהן.

אונזר פֿריץ איז אָהן דעם אויך איצט טויזענד מאָהל אַרגיר וויא ער איז גיווען. פֿון דענצמאָהל אָן וויא דיא גויה איז ענטלאָפֿן גיוואָרין געהט ער אַרום וויא אַ רעכטיר רוצח. אונזערס אַטוחר האָט מיר דרצעהלט, ער איז גיהאַט בייא איהם גיווען, האָט איהם דער פֿריץ גיזאָגט: איך ווייס גאַנץ זיכר, אז דאָס וואָס דיא גויה איז ענטלאָפֿן גיוואָרין איז נור דיא חסידימס קאַפֿ. נור וואָס זאָל איך טוהן? איצט מוס איך נאָך שווייגן, מען קען עס נאָך נישט בעווייזן. אזוי באַלד איך וועל נור אַליצע אויף זייא בעקומין, וועל איך זייא אויסרייסן מיט דעם ווארציל.

מיר דאַכט זיך, מען זאָל דעם אַרענדאַר אויס דער תפיסה אַרויסגנבנין אונז אַוועק פֿוהרין אין איין אַנדערער גובערני אַריין, מיט דעם ווייב אַפֿילו, וואָרין פֿל זמן ער וועט זיך גיפֿונן אין אונזר גובערני האָב איך מורא פֿר דעם גזלן פֿר דעם רוצח. ער וועט נישט רוהין, ער וועט טוהן איך ווייס אַליין נישט וואָס דעם אינטערס אַרויסצוברענגן, — איך וויל מיין מויל נישט צו בעזין עפֿנין.

דער סלאָבידישיקיר פֿריץ איז היינט היא גיווען, ער האָט זיך אַבער נישט לאַנג פֿר זוימט אונז איז נישט ווייט פֿין היא צו אַפֿריץ גיפֿאָהרין,

אונ' וועט ערשט אין דרייא טאָג אַרום אַהער וויעדער קומין, אונ' וועט היא זיטצין אַ צעהן צוועלף טאָג. איך האָב שוין היינט צו זיין אַרענדאָר אַרויס גישריבן, ער זאָל זעהן דענצמאָהל ווען זיין פריץ וועט היא זיין אויך אַהער אַריין צו קומין, אונ' איך וועל אַודאי אַרבייטן אויף אַלי זאַסטאַווקיס, אונזר פריץ זאָל אונז אַזוי אַ פריינד ווערן וויא דער סאַבּודשיקר אַליין.

נד. פון ר' זעליג לעמיטשיבער צו ר' זינוויל ווערחיעווקיר

היינט איז' צום רבין זאָל לעבין צו גאַסט גיקומין דער לאַטקאר רב פין דעם קורדאן, האָט ער מיר דרצעהלעט, וויא ער איז' דורך גיפאָהרין דורך דער שטאָד צידון הרבה, האָט ער גימוזט געהן מיט זיין פאַשפאַרט אין קרייז-אַמט אַריין זיך מעלדען, האָט ער אין קרייז גיהערט, וויא דיא קרייזלייט האָבן בין צישין זיך גישמישט, אַרוסישי גויה איז' מיט אַ פאַטירע אַריברגיקומין צו זייא אין קורדאן אַריין. דיא גויה איז' משוגעבערות און זאָגט זיא טראָגט פון צווייא יודין. דיא קרייזדייטשין האָבין זעהר גילאַכט, אונ' אַ יוד וואָס איז' דאָרט חשוב בייא דיא דייטשין איז' דרבייא גיווען אונ' האָט אויך גי-לאַכט. אַטהייל דייטשין האָבין גיזאָגט, מען זאָל דיא גויה פרעגין ווער דיא יודין זעגן אונ' וויא זייא הייסין. נור דער עלצטר האָט זיך אָנגירופין: וואָס גייט דאָס אונז אָן?

דער לאַטקאר רב האָט דאָס מיר אַמוסטנע דרצעהלעט, וואָרין בייא איהם איז' קיין אַנדרי הוה אמינא גיווען נור אַז דיא גויה איז' משוגעבערת פין צווייא מתנגדים. וואָרין דאָס ווייסט דעך איטליכר, אַז דיא מתנגדים זעגן גרויסי נואפים. מילא, האָט ער זיך גיטראַכט, דיא מעשה קען אונז צו נוטן קומין, אַז מיר וועלין היא גוט נאַכפאַרשין וועלין מיר גיוואָהר ווערין ווער דיא לייט זענין. האָט ער זיך יוא גיזאָלט רעכטין, אַז פון דער פאַטשט האָט אונטר מיר אָנגיהויבין הענד אונ' פוס צו ציטערן? געכיר העט איך מיך אויף דער גויה אַפגירה גירעכט, עהדער זיא זאָל אין קורדאן דרצעהלין, זיא האָט היא מיט צוויי יודין צו טוהן גיהאַט.

מילא קודם לכּל גיב דאָרט אַכטונג, אַב עס וועט נישט ח'ו עפּיס פין דעם קורדאן צו דיין פריץ אַפאַפיר אָנקומין, וואָרין דאָס שמיסין דרפין אין קרייז גיפעלעט מיר נישט. אונ' ווידער האָבין מיר היא דריבר איין עצה גי-האַלטיין, איז' בייא אונז גיבליבין, מעזאָלמיר דעסטוועגין אַמוסטני אַ מענשין אונזערן שיקין אין קורדאן אַריין, ער זאָל זיך דאָרט דרעהן אַרום אין קרייז אונ' אַכטונג געבין וואָס דאָרט טוהט זיך. נור מוז מען זעהן צו שיקין אַ מענש וואָס איז' דאָרט אַ בעל משפּחה, תאַמיר וועט איהם דאָרט עפּיס צו-שטויסין, זאָל אימציר האָבין פר איהם צו לויפן, אונ' דרצו מוז ער זיין אַ

מענש וואָס קען זיך פרשטעלין, מען זאָל דאָרט נישט גיוואָהר ווערן, אָז ער איז פֿין אונז אונז' זאָל קענין שמיסין מיט דיא בריות דאָרט.

דוא האָסט דעך אָדאיי אויך גיהערט, אָז אין דער שטאָד וויא דאָס קרייז איז זענין דאָ מענשין וואָס מען רופט זייא בריות. מען האַלט זייא פר בריות אין אַליי שבע חכמות. מיר ווייסן לעולם, אָז זייא זענין פראַסטי אַפּי-קורסים. דער לאַטקאר רב האָט מיר אויך גיזאָגט, אָז זייא זענין דאָרט פראַסטי אַפּיקורסים אַזוי וויא אַליי בריות זענין.

מילא פּרשטיסטו, דארף מען זיך נישט נאָרן אונז אויסזוכן אַ מענש, וואָס מען זאָל זיך קענין אויף איהם מיט אַלעם פּערלאָזין. דורך אַזוינעם קען מען אין קורדאן זאָכין חוץ דער גויה פּועלין. ער וועט אונז שרייבן וואָס דיא קורדאניר לייט טוהן אונז וועט קענין פיל קורדאניר מקרב זיין צום רבין זאָל לעבין.

דיא הוצאות זייני אַרויס צי ברענגן איז גאָר אַ קלייניגקייט. מיר וועלין איהם מיטגעבין אין קורדאן אַריין אונזרי ספרים צו פרקיפּין. וויא איך הער, איז איצט גאָר אַ גישפעט אין קורדאן אַריין ספרים אַריין צי פּוהרין. מילא חוץ דעם וואָס אונזרי ספרים וועלין דאָרט אויסגיברייט ווערין, וועלין מיר דאָרט, האָף איך, שען געלד אויך מרויח זיין. וואָרין דאָרט גולטיג אונזרי ספרים זעהר שטאַרק. וואָס דאַרפסט דוא מעהר, פר אַ תּולדות יעקב יוסף איז דאָרט גאָר אַפּשוט צווייא זילברני ריבל צו נעהמין.

עס איז נאָרישקייט חלעבין, אָז מען קוקט זיך נור אַפּיסל אום אויף דער וועלט, זעהט מען פאַרט, אָז מיר פיהרן אויס וואָס מעווייל נור. דרמאן דיך נור: פר דעם תּולדות יעקב יוסף, וואָס מען האָט איהם תּחלת אין בראַד אויף עפּינטליכר גאַס פּרברענט, גיט מען איצט צוויי ריבל אונז' מען זוכט איהם מיט לייכט. מילא וואָס זשע האָט מען דאָ מסופק צי זיין, אָז מיר וועלין דאָרט זיטצין האָבין אונזרס אַ מענש וואָס אַ מענש הייסט, וועט אָדאיי אַלצדינג רעכט זיין.

נה. פֿין ר' זיינוויל ווערחיעווקיר
צו ר' זעליג לעטיטשיבער

איך שיק דיר דעם מוכז' ר' מאיר יעקב פון זאַסלאָב. ער האָט אַיאָר-ליק אונז' האָט קרובים אין דער שטאָד נחל המצה, וואָס זיא איז נישט ווייט פֿין דער קרייזשטאָד.

דיא קרובים זייני זענין נישט פֿין אונזרי לייט. דאָס האַלט איך פר אַ מעלה, וואָרין אין יענעם קרייז זענין לעיע דיא לייטי דיא גרעסטי תקיפים. ר' מאיר יעקב איזט אויך אַ גרויסר מעורב צישין מענשין אונז' וועט אָדאיי מיט יעני בריות קענין דורכקומין, וואָרין ער איז טאַקי אַ גיבאָרניר אַקור-

דאנער. עס איז נאך קיינע צעהן יאָהר, אָז ער האָט זיך אין אונזר מדינה באַזעצט. ער קען דיא קורדאנער רביס אונז דיא סוחרים פֿין דער שטאָד אכזיב, וואָרין ער האָט מיט זייא ניט איינמאַהל שוין גיהאַנדילט. אויף דער גרעניץ איז ער אויך אַ בריה נפֿלאה, אָז מעוויל איז ער פֿאַק אַ פֿעקילמאַ-כיר. וויא האָב איך דאָס אַ צעהנט חלק מיינ אייגענט, וואָס ער האָט שוין דיא גרעניצלייט פֿעקילגעלד איברגיגעבין. אויף דער גרעניץ ווערין זייא נאָך איהם גאָר דיא כפרה.

איך ווייס, אין קורדאן וועלן מיר דורך איהם טוהן וואָס מיר וועלן נור אַליין וועלן. נור דאָכט זיך מיר, עטץ זאָלט איהם פֿין אייערי סוחרים בריבליך מיט געבין צו קורדאנער סוחרים, וואָרין אייערי סוחרים זענן אין קורדאן פרנאַנט. עס העט אַפֿילו גוט גיווען, זייא זאָלן שרייבין, אָז זייא שיי-קין איהם, ער זאָל פֿין זייערט וועגן דאָרט סחורה איינקויפֿן.

נאָך בעסיר העט גיווען, עטץ זאָלט איהם אַ בריב מיטגעבין פֿין אייער וויינשענקיר ר' אהרן לאָזירס צו דיא וויינשענקירס פֿין צידון הרבה, וואָרין דאָרט זענן דאָ אַ יאָם וויינשענקירס, אונז אייער ר' אהרן האַנדעלט תמיד מיט זייא. זאָל ער שרייבין, אָז ער שיקט איצט ר' מאיר יעקב נאָך וויין. אַפֿילו ווען ער דאַרף איצט קיין וויין נישט, וואָס וועט איהם שאדין אַזוי אַבריל? פֿין דעסטוועגן וועט ר' מאיר יעקב נישט קויפֿען. עפיס אַ מלאכה, ער וועט זאָגן, דער וויין גיפֿעלט איהם נישט, אָדער זייא האַלטען זיך טייער. דרווייל וועט ער איין אויסרעד האָבין אין צידון הרבה צו זיטצן אונז וועט זיך דאָרט בעקענט מאַכין מיט דיא נגידים דאָרט אונז מיט דיא בריות, וואָ-רין ער איז אַ מענש וואָס קען מיט אַלי מענשין דורכקומין.

גו. פֿין ר' זעליג לעטיטשיבער
צו ר' זיינוויל ווערחיעווקיר

פֿין דעם ר' מאיר יעקב וואָס דוא האָסט אונז גישיקט האָב איך גרויס תענוג גיהאַט. אין הימל העטין מיר אונז קיין בעסרין גיקענט אויסקלויבין. היינט איז ער אַוועק גיפֿאַהרין אין קורדאן אַריין, אונז מחמת אונזר ר' אהרן לאָזירס האָט טאַקי בעדאַרפט וויין צו קויפֿן אונז האָט גישיקט זיינס אַ משרת קיין צידון הרבה, האָבין מיר ר' מאיר יעקב מיט דעם משרת גיי-שיקט. אין קורדאן וועט ר' מאיר יעקב הייסן ר' אהרן לאָזירס נאמן, אַפֿילו דער משרת האָלט איהם פֿר זיין בעל הבית נאמן. וואָרין ר' אהרן האָט דעם משרת גיזאָגט, ער זאָל דעם וויין אַפֿקלויבין אונז ר' מאיר וועט פֿר איהם צאָהלין. מילא האָט מען גאָר נישט מסופֿק צי זיין, אָז דורך דעם וועט ער מיט דיא וויינשענקירס אין צידון הרבה בעקאַנט ווערין; אונז צי אַ וויינשענ-קיר קומין אַריין דיא קרייזלייט אונז אַנדרי שררות, אונז אַז מען גיט אַ

טריגק, פלוידערט מען אויס זאכין וואָס ניכטערנהייד האַלט מען בסוד. דורך דעם וועט ער קענען גיוואָהר ווערען וואָס מיר וועלען דאַרפֿין. אונ' חוץ דעם האָט אונז ר' אהרן גיזאַנט, אַז אין צידון; הרבה זענען דיא וויינשענקירס דיא גרעסטע חשובים. מילא ווען עס זאָל זיך ר' מאיר יעקב'ן דאָרט ח'ו עפּיס איין אונגליק טרעפֿין, וועלען זיין אַודאי פּר איהם לויפֿין אום אונ' אום וויא מען וועט נור דאַרפֿין, עס זאָל איהם נישט גישעהן עפּיס שלעכטס ח'ו. מיר האָבן אויך ר' מאיר יעקבן מיטגיגעבן אַ פּח הרשאה פּין דער מעזבושר דרוק. דער דריקר, דער רב רבי יעקב פּנחס, איז אויף איהר גי- חתמית, ער זאָל אין קורדאן פּרקויפֿין די נייע תּוֹלְדוֹת יעקב יוסף. אין דער פּח הרשאה שטעהט בפּירוש, אַז חוץ ר' מאיר יעקב טהר קיין מענש אין קורדאן דאָס ספר פּרקויפֿין.

דרצו מוסט דוא וויסן, אַז די פּח הרשאה איז נישט אַ גישריבני נור אַגידריקטי. זיא איז טאַקי צמיסטני אין דער מעזבושר דרוק גידריקט גיוואָ- רין. אונ' וויא מיר דאַכט זיך, מוזין אַפּילו דיא גרעסטע קורדאניר אַפּיקורסים פּר אַוויני זאכין וואָס אין מעזבוש ווערד גידריקט דאָס ניין יעהריגי קדחת האָבן. אַקאַטאָוויס איז דאָס מעזבוש, וואָס דאָרט איז תּמיד דער רבי פּין אַלי רביס. אונ' דאָס מוזין אַלי אַפּיקורסים מודה זיין, אַז דער רבי וואָס זיצט אין מעזבוש איז אַודאי אַזאַך. אונ' היינטשי פּר דעם דריקער ר' יעקב פּנחס אַליין, וואָס איז דעם רבי רבי ברוכלס אַ לייבליכר איידים, אונ' וואָס זיין ווייב דיא צדקת הייסט אַדל טאַקי נאָך דעם רבי רבי ברוכלס מאַמי ז"ל, מוזין זיין אַודאי אויך גרויס דרך ארץ האָבן (א).

חוץ דעם אַלעם האָבן מיר ר' מאיר יעקבן מיט גיגעבן בריוו פון אונזרי סוחרים צו אכזיבר סוחרים אונ' נגידים, וואָס זענען פון אונזרי לייט. אין אַכזיב זענען דאָ אונזרי ברודר גינג, כּמעט דיא גאַנצני שטאָד איז אונזר, האַטשי דאָרט איז דאָ אַ יאַם שררות. מעהאַט אונז דרעעהלט, אַז עס קומט צו זיין אַפּילו אַפּרהוואַטי קורדאניר רבי ווערד צישין זיין אטארטיס גלייך עס העט דאָ אַנגיקומין איך ווייס אַליין נישט ווער אונ' מען טראַגט איהם געלד צו פּין אַלי זייטן. יעני לייט קענען אונז דאָרט זעהר צו נוטן קומין. אַפּלע, איך האָף, אַז דורך ר' מאיר יעקב וועלען מיר אין קורדאן קע- גין גרויסי זאכין מתקן זיין, וואָס מיר וועלען נור דאַרפֿין.

גו. פון ר' זעליג לעטיטשיבער
צו ר' זיינוויל ווערהיעווקיר

דער לאַטקאר רב וואָס זיצט נאָך ביאם רבין זאָל לעבן (ער וויל דער רבי זאָל לעבן זאָל איהם איברגעבן דאָס רבנות אין דער מדינה עיבא- ריסעב) האָט זיך אַנימעלד פּר דעם רבין זאָל לעבן זעהר גיקלאַגט אויף

דעם עולם פון צידון הרבה וואָס ער האָט דורך זייא אין קרייז דאָרט גרויס
עגמת נפש גיהאָט. איין דייטש דאָרט אין קרייז האָט איהם גאָר מעשים גי-
טוהן. ער האָט איהם גישאַלטיג אונ' שרעקליך מבזה גיווען, אונ' ער ווייסט
זיכער, אַז דאָס איז' אַלץ גור איברדעם וואָס דאָרט זענן דאָ גרויסי מתנגדים.
האָט איהם דער רבי זאָל לעבין גיזאַגט: דאָס זענט איהר אייך טאַקי
גור אַליין שולדיק. פרוואָס טוהט ער גאָר נישט מכה דער שטאַד? עס זענן
דאָרט אַודאי דאָ מענשין וואָס מען קען אויס זייא מאַכין וואָס מען וויל. איך
דרמאן מיך, צווייא יונגי לייט פין דאָרט האָבין בייא מיר ראש השנה גיהאַלטיג.
האָבין זייא מיר גיזאַגט: אמת בייא [זייא] זענן זעהר וועניג חסידים דאָ, פין
דעסטוועגין האָבין זייא זייער מנין טאַקי בייא איינעם פין זייא, אונ' אַז עס
קומט אַהין אַצדיק געהן טאַקי אַיאם בעלי בתים נגידים אונ' לומדים אַזויגם
מקבל פנים צו זיין. אונ' אַפילו דער רב זייער, האָטשי ער איז' נישט פין
אונזרי לייט אונ' איז' איפשר אין האַרץ אַפילו אי אַ מתנגד, געהט ער פאַרט
צו אַרבין אַז ער קומט אַהין. וואָס ווילט איהר מעהר, איך גידענק, אַז איך
האָב נאָך גיוואָהנט אין קורדאן האָט מען תמיד גיהערט, אַז צדיקים וואָס
זענן גיקומין קיין צידון הרבה האָבין דאָרט גרויס עגמת נפש אונ' יסורים
גיהאָט אונ' האָבין הרפות אונ' בושות איינגינעהמין. אַקאַטאַוויס האָבין זייא
דאָס אַנגיטוהן דעם האַניפאַליר צדיק ע"ה? אַדער דעם טשאַראַנא אַוסטראַר,
דעם פרשעוואַרסקי? זינד זייא לעבין האָבין זייא דאָרט נישט גילאַזט אַגוטין
יודען זיך מנין מאַכין אַדער פר דעם עמוד דאַבנין. אַפילו גור עטליכי טאַג
דאָרט אַוועק צו זיטצין האָבין זייא נישט גילאַזט. דער פרשעוואַרסקר האָט
זייא גיוואָלט צעהן רענדליך געבען, מען זאָל איהם לאַזן אין שול' פר דעם
עמוד דאַבנין, ווייל ער האָט אויף דער שול אַ גרויסין אור גיזעהן לייכטען
(א), האָבין זייא נישט גיוואָלט. וואָס דאַכט זיך אייך, עפיס וועניג צדיקים
האָט מען פון דאָרט שוין אַרויסגיטריבין? דער זידי זכרונה לברכה, וואָס איז
דאָרט אַפילו גיווען אַבעל משפחה, האָט גימוזט פין דאָרט אים שבתות צו
נאַכט אַנטלויפין; אונ' אַיאם מענשין דאָרט זאָגין נאָך, אַז דער דאָזיגיר וואָס
האָט דעם זידין גימסרת איז' כמה שנים גיווען אַגרויסר חולה, אונ' פין
דענצמאָהל אָהן איז' ער גיוואָרן גיזונד אונ' שטאַרק. זאָגין זייא אַז דאָס איז'
גיווען אין דעם זכות, וואָרין בייא זייא איז' דאָס גיווען נאָך אַ גרויסי מצוה.
זייא האָבין גיוואָלט, מען זאָל איהם אים שבת אַרויס טרייבין. גור אַטהייל
מענשין האָבין זיך דרינגן אַריין גילעגט, האָט מען איהם גילאַזט ביז שבתות
צו נאַכט, ער זאָל אַוועק. אונ' אין דעם יאָהר איז' אַפילו דער זידי גי-
שטאַרבין.

וואָס דאַרפט איהר מעהר, האָט דער רבי זאָל לעבין גיזאַגט, איך האָב
גיהערט פין ר' בערלן דעם ליניציר שוחטס אַווען עטליכי מעשיות פין דעם
בעש"ט אַלליין, וואָס ער האָט זייא אין שבחי הבעשט נישטן אַריין גישטעלט
מחמת כמה טעמים וואָס מען דאַרף זייא נישט זאָגין (ב). זעהט מען אויס דיא

מעשיות, אַז אַפילו דער בעשט אַליין, וואָס ער האָט גיטוהן כמה המצאות ער זאָל דעם עולם פֿין צידון הרבה בעקומין, האָט דאָרט אויך גרויס עגמת נפש און בושות גיהאָט.

וויא דער לאַטקאר רב האָט דאָס גיהערט, האָט ער אָנגעהויבען דעם רבין זאָל לעבין זעהר מפציר צו זיין, ער זאָל איהם דרצעהלין דוא מעשיות. אונ' מחמת דער לאַטקיר איז' ביאם רבין זאָל לעבין זעהר חשוב, וואָרין ער איז' אַמאָהל אין קורדאן גיווען אַ גרויסר גביר, ער איז' אַ בריה נפלאה אונ' האָטשי אַלט רב איז ער פון דעסטוועגין מאַגיאַניק אויך, אונ' איז' פֿין עבוג אָן גיווען פון אונזרי לייט, האָט איהם דער רבי זאָל לעבין זעהר לעב אונ' האָט איהם דרצעהלט וואָס דעם בעשט האָט זיך אין צידון הרבה גיטראַפֿ פֿין, מעגסט עפנין מויל און אויגין.

דענצמאָהל אַז דער בעשט איז' גיווען אין צידון הרבה, האָט מען אַ בעל הבית דאָרט בעגנבת אויף ציהרונג אונ' זילבער, אַ שטאַרק גנבה. דער בעל הבית איז' גיקומין מכח דער גניבה צום בעש'ט, זוויטשייני וויא מען געהט צו אַבעלשם, וואָרין אין צידון האָט מען דעם בעשט גיהאַלטין פֿר אַפֿראַסטי בעלשם (ג). וויא דער בעל הבית האָט דעם בעש'ט דרצעהלט פון דער גניבה, האָט איהם דער בעשט גיפרעגט אויף וועמין ער האָט דעם חשד. דער בעל הבית האָט איהם גיזאָגט, ער האָלט אין חשד טאַקי' זיין אייגינעם משרת. האָט זיך דער בעשט אָנגירופֿין צום בעל הבית: איך בין אויף דיר גוזר, זאָלסט מיר דעם שבת וואָס וועט קומין שיקין דורך דעם נעהמליכין משרת הונדרט זעכציג מאַנדלין אונ' צווייא מאָהל אַזויפיל ראַזינקיס אונ' דרייא מאָהל הונדרט זעכציג טירקישני נוס. נור אָבער מיט דעם תנאי, זאָלסט קיין מענשין נישט זאָגין וויא פיל דוא שיקסט מיר.

וויא עס איז' גיקומין שבת, האָט דער בעלהבית דעם בעשט גישיקט דורך דעם משרת אויף אַזילברניר טאַץ אַזוי פיל מאַנדלין אונ' ראַזונקיס אונ' טירקישני נוס וויאפיל דער בעשט האָט גיהייסין.

וויא דער משרת איז אַריין גיקומין צום בעשט מיט דיא זאַכין, האָט איהם דער בעשט גיפרעגט אויף דעם הויכין קול: פון וועמין בוסט דוא? דער משרת האָט איהם גיזאָגט: פֿין דעם אונ' דעם. וויא דער בעשט האָט דרהערט דעם נאָמין פֿין דעם בעלהבית, וואָס ביא איהם איז דיא גניבה גישעהן, האָט ער אויף נאָך אַ העכיר קול, דרצו מיט משונהנה הויות, אַגישרייא גיטוהן: דוא גנב איינר, וויא ביסט דוא דיך אונטר גישטאַנין פֿין זאַכין וואָס מען שיקט מיר אַראַפֿצוגנבנין?

דער משרת האָט זיך אָנגירופֿין: איך האָב פֿין דעם שיקיכך נישט אַפֿטצ' אַראַפֿגינעהמין.

אַזוי, האָט דער בעשט גיזאָגט: דוא לייקענסט? נוא וואָרטשי דוא נור דאָ, איך וועל געהן אין מיין שטיבל אַריין, וועל דאָרט עפֿיס גיברויכין און

וועל באַלד צוריקקומין. דא זאָלסט אָבער דרווייל נישט אַוועק לויפן, נעהם איך דיא טאָץ מיט דיא זאַכין מיט.

דער בעשט איז זיך מיט דיא זאַכין אין שטיבל אַריין גיגאַנגין, האָט זיך דאָרט דיא מאַנדלען, דיא ראָזניקיס אונ' דיא נוס איברגיזעלעט, איז צוריק גיקומין אין שטיב אַריין וויא דער משרת איז גיווען, האָט דעם משרת אָנגינעהמין בייאם דפּק (ד) אונ' האָט גישרינגן מיט אַ שרעקליך קול: דוא האָסט גיגנבת פינף אונ' צוואַנציג מאַנדלין! האָט זיך אַביסל אָבגירוהט—אונ' האָט זיך גימאַכט גלייך ער צעהלט וויא פיל דער דפּק שלאַגט אונ' האָט ווידער אויף אַ משונה קול אַ גישרייא גיטוהן: האָסט אויך גיגנבת צווייא אונ' דרייסיג ראָזניקיס! אונ' האָט זיך וויעדר אַביסל אָבגירוהט וויא פריהר אונ' ווידער אַ גישרייא גיטוהן: אונ' איין אונ' פינפציג נוס! בעזוכט תיכף דעם גנב! מען איז תיכף צו גילאַפן, מען האָט דעם משרת בעזוכט אונ' גיפונן פין איטלייכן אַקוראַט אַזויפיל וויאפיל דער בעשט האָט גיזאַגט, נישט מעהר אונ' נישט וועניגער. דער משרת האָט אָנגייהויבן צו ציטערין אין אַלי גלידר, וואַרין ער האָט גיזעהן, אַז דאָס איז עפּיס גאָר קיין קאַטאַוויס נישט.

וויא דער בעשט האָט דאָס גיזעהן, האָט ער אָנגייהויבן דיא אויגין צו איברקעהרן, משונהנה היות צו מאַכין אונ' צו שרייען אויף אַ ווילד קול: רשע! זאָג תיכף וויא דוא האָסט אהין גיטוהן דיא זאַכין, דאָס ציהרינג אונ' זילבר וואָס דוא האָסט בייא דיין בעל הבית גיגנבת, וואַרין איך וועל דיך אויסרייסין!

דער משרת האָט גימיינט, דער רוח נעמט איהם דאָ תיכף אַוועק, אונ' האָט מודה גיווען דיא גאַנצי גנבה אונ' האָט גיזאַגט וויא זיא ליגט, אונ' דער בעל הבית האָט זיא אין גאַנצין אָבגיזוכט.

דער בעשט האָט דאָ גימיינט דיא וועלט איז זיין, וואָס עס איז איהם דאָ אַזוי גיראַטהין. איצט, האָט ער זיך גיטראַכט, וועט אַודאי דיא גאַנצי שטאָד צו איהם צושטעהן. וואָס האָט דאָס אָבער גיהאַלפן? דער בעל הבית אַליין, וואָס דער בעשט האָט איהם דיא גניבה אָבגיזוכט, האָט דיא גאַנצי מעשה דרצעהלט וויא דער בעשט האָט מיט איהם אָבגישמיסט וויאפיל מאַנדלין, וויאפיל ראָזניקיס אונ' וויאפיל טירקישע נוס ער זאָל איהם שיקין. איז גי וואַרין אין שטאָד אַ גישפעט אויס דעם בעשט נאָך מעהר וויא פריהר.

אַרב האָט דאָרט גיוואָהנט חוץ דעם שטאָד רב, מען האָט איהם גירופין מוהרי"ל. ער איז גיהאַט גיווען גיפאָהרין קיין ארץ ישראל, איז פין דאָרט צוריק גיקומין אונ' האָט זיך בעזעצט אין צידון הרבה. האָט ער גיהאַט פרבע-טין דעם בעשט צו זיך אויף איין אָנבלייסין. דער בעשט האָט גימיינט, ער לעגט אויף איהם כבוד וואָס ער האָט איהם צו זיך פרבעטין. צים סוף האָט זיך אויסגעוויזן, אַז ער האָט איהם נור פין דעסטוועגין צו זיך פרבעטין, מען זאָל דאָרט אויס איהם שפעטין, וואַרין תיכף נאָך דעם עסין איז דעם רבס משרת אַריין גיקומין אונ' האָט דעם רב גיזאַגט: מען האָט צישיין דיא פליישיגי

לעפיל וואָס מען האָט אַראָב גינעהמין פֿין דעם טיש אַמילכיגין לעפיל גיפֿיִן
בין. וויא דער משרת האָט דאָס אַרויסגירעד, האָט דער עולם, וואָס איז' ביאָם
רב גיווען, אָנגיהויבן צו שרייען: אַשעניר בעשט איז' דאָס, אַ גניבה ווייסט
ער ווער עס האָט גיגנבת, אונ' אַז אַ מיליכגיר לעפיל איז' ביאָם טיש גיווען
צישין דיא פֿלישיגי ביאָם טיש, האָט ער נישט גיוויסט!

איינמאָהל האָט מען איהם דאָרט אין בית המדרש וויא ער האָט גיהאַט
גידאַבינט אויפגירופֿין, אונ' דרנאָך, וויא מען האָט מיט דעם אַנדרן נאָך איהם
גילייענט, האָט מען גיפֿינין אין דער ספר תורה אַ פסול. האָט דער גאַנציר
עולם אין דעם בית המדרש אָנגיהויבן זיך אויס איהם גישפעט צו מאַכין
אונ' האָבן גישריגין: אַבעשט זאָל נישט דרקענין, אַז דאָס ספר איז' פסול
אונ' זאָל מאַכין אַ ברכה לבטלה!

עס איז' אַזוי ווייט גיקומין, אַז ער האָט גימוסט פר בושה אַנטלויפֿין
אויס דעם בית המדרש אונ' האָט אַזשי פר איילעניש אונ' דרשרעקניש אַ
פֿאַנטאַזיל אין בית המדרש פֿרלאָהרין (א).

אָט דיא אַלי מעשיות האָב איך גיהערט פֿין דעם לאַטקאר, אונ' דער
לאַטקאר האָט זייא גיהערט פֿין דעם רבינס מויל זאָל לעבין.

איך שרייב זייא דיר אַמיסטנע, זאָלסט זעהן דעם חיליק פֿין פֿרצייטין
צו איצט, וויא מיר אונ' אונזרי צדיקים ווערין אַלי מאָהל שטאַרקיר — אַז
אַפֿילו אין צידון הרבה, וויא מען האָט פֿרצייטין דעם בעשט אַליין מעשים
אָנגוטוהן, זענין איצט אויך שוין דאָ אַביסל פֿין אונזרי לייט. אונ' איך
בין גאָר נישט מסופֿק, אַז געך און באַלד וועט דער גאַנץ עולם דאָרט זיין
אונזר.

דאָש וואָס זייא זענין עס נאָך נישט, איז' נור ווייל דיא קורדאניר
רביס זענין גרויסי פֿאַרחיס אונ' טוהן גאָר נישט. איברדעם זענין לע"ע דאָרט
נאָך דאָ מתנגדים. אַז מיר וועלין אַבער נור אָנהעפֿין זיך דאָרט נור אַביסל
אומצוקוקין, וועט אַודאי רעכט זיין. דער גאַנציר עולם דאָרט וועט אַודאי
ווערין פֿין דעם רביס לייט, וואָרין דאָס וואָס דער רבי זאָל לעבין האָט דעם
לאַטקאר גיזאָגט: פר וואָס טוהט איהר נישט עפיס מפּח דער שטאָד, — האָט
ער אַודאי נישט אומזיסט גיזאָגט. ער האָט אַודאי דרמיט דאָס גימינט.

נח. פון ר' זיינוויל ווערחיעווקיר
צו ר' זעליג לעטיטשיבער

יענע וואָך איז' דער סלאַבדשיקר אַרענדאָר ר' פסח אַהער אַריין גיקו-
מין, איז' היא גיועסין אַפֿאַר טאָג אונ' האָט בייא זיין פֿריץ גיפועלת, ער זאָל
מיט אונזר פֿריץ שמיסין פֿין דעם רבין דעם צדיק. זיין פֿריץ האָט איהם

אַבער גיזאַגט, אונזער איז אַזוי אַגרויסר שונא אונז אַלי, אַז זייני רעד האָבן גאַר נישט גיהאַפּן.

האַב איך דעם אַרענדאַר גיפרעגט, וואָס עס טוהט זיך מכה דעם בוך, האָט ער מיר גיזאַגט, זיין פּריץ האָט אונזן גיבעטן, ער זאָל עס איהם לייהין, האָט אונזער איהם גיזאַגט, אַהיים וועט ער עס איהם בשום אופן נישט לייהען. ביא איהם אָבער קען ער עס לייאנין.

וויא דער סלאבידשיקר האָט אָנגיהויבן דאָס בוך צו לייאנין, האָט איהם דער אַרענדאַר גיפרעגט וואָס אין בוך שטעהט אונ' ווער עס האָט עס גימאַכט, האָט איהם דער פּריץ גיזאַגט, ער האָט לע"ע נישט מעהר גילייאנט וויא נור דעם שער און דיא הקדמה, אונ' אויף דעם שער שטעהט נישט ווער עס האָט עס גימאַכט. נור ער ווייסט זיכר, אַז אַ יוד האָט עס גימאַכט אין קורדאן ביא אַרבין אין הויז.

וויא דער אַרענדאַר האָט דאָס מיר דערצעהלט, האָב איך מיר גיטראַכט, עס קען טאַקי שטאַרק מעגליך זיין, אַז דיא קורדאני רביס האָבן דאָס אַמוסטני גיטוהן אַקעגן אונזרי צדיקים, וואָרין זייא ציטערן גאַר, עס זאָל נישט קומין איינער פון אונזרי צדיקים אַהין, וועלן זייא אַפנים האָבן וויא חווק אונ' וועלן שטאַרבין פר הונגר.

פין דעסטוועגן האָב איך הנאה גיהאַט וואָס דער סלאבידשיקר לייאנט דאָס בוך, וואָרין איך בין נישט מסופק גיווען, אַז ער וועט דאָס בוך אויס-לייאנין, וועט ער אַודאי זאָגן, אַז דער מחבר פון דע"ב בוך איז אַגרויסר ליג-ניר, וואָרין ער איז דעך געווען ביאם רבין דעם צדיק אונ' קען אונז מילא ווייסט ער, אַז אַלצדינג וואָס אין בוך שטעהט איז שקר וכזב.

דער אַרענדאַר האָט מיר אָבער דרצעהלט, אַז אין אַפאַר טאַג שפעטער האָט ער ווידער זיין פּריץ גיפרעגט, אָב ער האָט שוין דאָס בוך אויסגילייאנט, האָט איהם דער פּריץ גיזאַגט, ער האָט עס גאַנץ אויסגילייאנט אונ' וועט שרייבן קיין אכזיב, מען זאָל איהם אויך אַזוי אַבוך שיקן, וואָרין עס גיפעלט איהם משונה.

האַט איהם דער אַרענדאַר גיפרעגט: וואָס שטעהט דאָס אַזוינס דריבן? האָט איהם דער פּריץ זעהר אַיאם רשעות אויס דעם בוך אויס דרצעהלט אונ' האָט אָנגיהויבן צו בילין דיא גאַל אויס זיך אַרויס אויף אונז, אויף אַלי צדיקים ובפרט אויף דעם רבין דעם צדיק, ער האָט גיזאַגט, דורך דעם בוך האָט ער ערשט גיוואָהר גיוואָהרין, וואָס עס האָט זיך גיטוהן מיט דעם וויין פון וואָלף דובנר.

בקיצור, האָט דער אַרענדאַר גיזאַגט, וואָס זאָל איך אייך זאָגן? ער איז דעך קיין שלעכטיר פּריץ נישט, איך זיטן אונטר איהם ניט שלעכט. ער האָט זיך אָבער דענצמאַהל אַזוי צערבילין, אַז מען האָט איהם גימעגט דיא צונג דורך דעם האַלז און נאַקין אַרויסשלעפּן. דער אַרענדאַר האָט מיר אויך דרצעהלט, דער פּריץ איז דורך דעם

בילין אזוי אין פעס אריין גיקומין, אז ער האָט איהם גיזאָגט: הער אויס, פסח, וואָס דוא האָסט ביזאָהער גיטוהן בין איך דיר מוחל, דאָס זאָג איך דיר אָבער — וועל איך אָבער פֿין היינט אָן גיוואָר ווערין, אָ דיא ביסט צישינ דיא חסידים, וועל איך דיר אַרויסוואַרפֿן פֿין דער אַרענדי.

דער אַרענדאָר איז אַוועקגיגאַנגין פֿון דעם פֿריץ נעבֿן מיט אַ ביטר האַרץ אונ' איז גיקומין צו מיר, ער זאָל מיר אַלצדינג דרצעהלין. וואָס זאָל איך דיר זאָגין? וויא איך האָב דאָס פֿון דעם אַרענדאָר גיהערט, האָט מיך אַציטערניש אָנגיחאַפֿט, וואַרין איך זעה, אָ אויף דעם סלאַבידשיקר פֿריץ האָבין מיר זיך שוין אויך נישט צו פֿרלאָזין, אונ' דער אינטערס איז עפיס גאָר קיין קאַטאַוויס נישט.

על פֿן למען השם שרייב צו ר' מאיר יעקב, ער זאָל זעהן אין קורדאן עפיס צו טוהן מכה דעם בוך.

נט. פֿין ר' זעליג לעטיטשיבער צו ר'

מאיר יעקב, דעם משולח אין קורדאן

איך ווייס גאָר נישט וואָס דאָס בעטייט, וואָס איהר האָט אונז ביזאָהער גאָר קיין שום תּמונת אות פֿין דעם קורדאן גישריבין. איהר ווייסט דעך וואָהל, אָ מיר קוקין משונה אַרויס אויף אייער בריב, וואַרין מיר דאַרפֿן זעהר נעטהיג צו וויסין, וואָס איהר האָט דאָרט גיטוהן. מילא למען השם אונז תּיפֿף צו שרייבין פֿל דבר שורש.

איהר זאָלט אויך זעהן צו טוהן וואָס צו טוהן אונ' זאָלט אייך אַריבר חאַפֿן קיין אַכזיב. דאָרט זענין דאָ אַיאם נגידיס וואָס זענין פֿון אונזרע לייט, אונ' חאַטשי' זייא זענין אין קורדאן פֿין דעסטוועגען טוהן זייא פֿון אונזרט וועגין וואָס זייא קענין מיט זייערי קלייני מוחין טוהן. זייא וועלין אייך אַודאי מיט אַלעם וואָס מעגליך איז בעהילפֿליך זיין.

מילא זעהט אייך אַהין אַריבר צו חאַפֿן, אונ' אָ איהר וועט דאָרט זיין, זאָלט איהר זעהן דיא ביכער, איהר ווייסט שוין וועלכע, אַוועק צו קוים פֿין. מען האָט מיר גיזאָגט, אָ דאָרט זענין דאָ גאַנצי גיוועלדין מיט טריפה פסולים, אונ' אַפילו יודין האַנדלין אויך דרמיט. וועט דאָרט מן הסתם דאָס רעכטי בוך אויך צו בעקומין זיין, בפרט דער סלאַבדשיקר פֿריץ האָט גיזאָגט, ער וועט אַהין שרייבין, מען זאָל איהם פֿון דאָרט דאָס בוך שיקין. על פֿן למען השם נישט פּויל צו זיין אונ' אַלי דיא ביכר אַוועק צו קויפֿן, נישט איין איינציגס דאָרט איבר צו לאָזין, אונ' אַלי אַהער צו שיקין.

איהר מעגט אויך מיט דיא קורדאנר רביס מכה דעם עסק אַשמיס טוהן, זייא זאָלין אויך זעהן עפיס צו טוהן אין דעם אינטערעס. חאַטשי זייא זענין קייני גרויסי זאַכין נישט, מוז מיר זיך איצט מיט זייא צום הויף נעהמין.

מחמת אין ברירה, מען זאָל זעהין מַפּח דעם הינטשישן בוך עפּיס צו טוהן, דאָס רשעות צו שטיליך, וואָרין אין אונזר מדינה ווערד דאָס רשעות אַלי טאָג שטאַרקיר. שרייבט אונז אויך וואָס מען הערט דאָרט מַפּח דיא צווייא מענשן וואָס זענן פּין אונז אַהין ענטפּאַפּין גיוואָרן, וואָרין איך האָב זעהר מורא, דיא קליידרליך וואָס דיא (איהר ווייסט שוין וועמין איך מיינ) האָט מיט גינעהמין זאָלין דאָרט נישט ח'ו עפּיס אַ שלימזל אָנאַרבייטן.

למען השם שרייבט אונז וויא אַם געכסטין אַ ידועה ברורה, אונז טאַקי וואָס איהר וועט דאָרט הערין עפּיס נייאס שרייבט אונז.

שרייבט אונז אויך פּין דיא קורדאניר לייט, וואָס זייא זענן פּר אַ מענשן, בפרט פּין דיא אין צידון הרבה. צו זענן זייא טאַקי באמת אַזויני גרויסי מתנגדים, צי זענן זייא עס נור איברדעם, ווייל דיא קורדאניר רביס זענן גרויסי שלימזלניקס?

ס. פּין ר' גדליה באַלטיר צו ר' גרשון קאַריצער

איך בין דיר מודיע עפּיס נייאס, וואָס בייא אונז האָט זיך גיטראָפּין. פּראַכטאַגין שבת נאָך מוסף קדושה בין איך אַהיים גיגאַנגין קידוש מאַכין, וואָרין דאָס האַרץ האָט מיר עפּיס וועה גיטוהן, איז דעם רבינס גבאי אָנגיי קומין אונז האָט מיר גיזאָגט, דער רבי, זאָל הונדרט יאָהר לעבין, האָט נאָך מיר גישיקט, איך זאָל קומין איהם מטיב חלום זיין.

וויא איך בין גיקומין, האָב איך גיטראָפּין דעם רבין, זאָל הונדרט יאָהר לעבין, זיטצין אויף זיין שטיהל לעבין טיש, אונזר עולם אַרום איהם, אונז דרייא פּילי בוטעליקס בראַנפּין שטעהן פּר זייא.

דער רבי, זאָל הונדרט יאָהר לעבין, איז גיזעסין אין טלית אונז אין דער ווייסר זופּצי וויא אַמלאַך, דיא פּאַרב פּין דעם פּנים האָט זיך געמונעט. אויף איינמאָהל איז ער גיוואָרין פּלאַם פייער, דאָס פּנים איז גיוואָרין רוץ רויט, אַז איך האָב אַזשע מורא גיהאַט איהם אין פּנים אַריין צו קוקין. דרנאָך האָט ער אָנגיהויבן צי ציטערן אונז' שרעקליך צו פּלאַקערן וויא אַ ברענינדיג פייער אונז' האָט גישריגין אויף איין הויך קול דרייא מאָהל אַזוי וויא עס שטעהט אין סידור: חלמא טבא חזאי—אונז' מיר האָבין איהם דאָס גיענטפּערט וואָס אין סידור שטעהט.

דרנאָך האָט ער דרצו צוגיזעצט זייני עטליכי פּסוקים. ער איז אָבער נאָך נישט אָבגיטהלט גיוואָרן אונז' האָט זיך גיהייסן נאָך אַמאָהל מטיב חלום זיין.

נאָך דעם אַנדערן מאָהל איז ער פּאַרט נישט קיהלער גיוואָרן, האָט ער זיך גיהייסן צום דריטן מאָהל מטיב זיין.

נאך דעם דריטן מאָהל איז ער אביסל קיהלער גיוואָרן, נור אין גרויסע עצבות איז ער גיווען. וויא מיר האָבן דאָס גיזעהן, זענען מיר גאָר אויסגיגאנגען. מיר האָבן גיוויסט, דאָס איז אַודאי נישט אומזיסט, אונ' ווער ווייסט וואָס ער האָט גיזעהן אָדער גיוואָהר גיוואָרן. אונזר גאַנצער עולם האָט מיך אָנגיקוקט, וואָרען זיין האָבן זיך גיטראַכט, איך מוז אַודאי וויסען וואָס דאָ טוהט זיך. אונ' איך בין גישטאַנען וויא פּר שטיינרט. וואָס טייטש, דער רבי, זאָל לעבן הונדערט יאָהר, זאָל מיר נישט פרייהר זאָגען וואָס עס טוהט זיך? איך האָב מיר גיטראַכט, עס קען נישט אַנדערש זיין, ער האָט גימוזט טאַקי אויף מיר עפיס אַ גור דין דרועהן, איבר דעם האָט ער מיר דרפּען נישט גיוואָלט זאָגען.

אויף איינמאָהל האָט ער גיהייסן דעם גאַנצען עולם מודיע זיין, זיין זאָלען זיך נאָך ווצרמיס צום הויף קומען, זיין זאָלען דעם גאַנצען שבחי הבעשט אויסזאָגען פון דעם אָנהעב ביז צום סוף. דאָ האָב איך מיך נאָך מעהר דרשאַן קען. איך האָב פּרשטאַנען, עס מוז עפיס אַ וויכטיגי זאָך זיין, וואָרען פּען אַקלייניקייט וועגען העט ער נישט אַזוי מרעיש עולם גיווען.

דער גאַנצער עולם זענען אַהיים גיגאַנגען גאָר דרשלאָגען, נור איך בין איברגיליבן, בין אפילו נישט אַהיים גיגאַנגען עסען, בין גיבליבן בייאם רבין, זאָל הונדרט יאָהר לעבן, צו טיש. איך האָב אָבר פּר דאגה אַלעין נישט גיוויסט וואָס איך עס, אונ' דעם עולם אין דרהיים איז עס אַודאי אויך אַזוי דרגאַנגען, וואָרען איך האָב שוין גיזעהן, דער גאַנצער בראַנפּען אונ' דאָס איינגימאַכען, וואָס מען האָט זיי בייאם רבין, זאָל הונדרט יאָהר לעבן, נאָך דעם דאַבען גישטעלט, איז אין גאַנצען שטעהן גיבליבן, נישט אָנגירוהרט האָבן זיין עס. מיט קענסט דיא דיר שוין משער זיין, וואָס פּר אַ מרה שחורה דאָ האָט גימוזט זיין.

נאָך טיש איז זיך דער גאַנצער עולם צום הויף גיקומען, האָבן מיר אָנגיהויבן צו זאָגען דעם גאַנצען שבחי הבעשט מיט גרויס אימה און יראה. וויא מיר האָבן אַזוי אַדרייא בלאַט אָבגיזאַגט, האָט דער רבי, זאָל הונדרט יאָהר לעבן, מיט דער האַנד אַקלאַפּ גיטוהן אויף דעם שבחי הבעשט, זענען מיר גאַנץ שטיל גיבליבן.

אונ' דער רבי, זאָל הונדרט יאָהר לעבן, האָט זיך אויפגישטעלט אונ' האָט צו אונז גיזאָגט: וויא לאַנג נאָך וועט איהר מיך נישט צוהערען? עפיס אומזיסט האָב איך איך גילאָזט צום הויף רופּען, איהר זאָלט דאָס הייליגי ספר אויסזאָגען? איהר ווייסט זעהר גוט, אַז שוין נישט איינר איז אויף אונז אונ' אויף אונזרי לייט אויפגישטאַנען. אין איטליכען דור שטעהט מען אויף אונז אויף. איצט אָבער איז איינר אויפגישטאַנען וואָס האָט פּח אונז גאָר מיט דעם ווארצל אויסצורייסן אונ' זאָל איברגעבן דיא גאַנצע ממשלה אַזוי וויא פּרצייטען דיא לומדים אין דיא הענד אַרעין, וואָס גלייבן נור אן דער גמרא, אן פּוסקים, אן תּוספות אונ' אן אַנדרי אַזויני מפרשים, וואָס לעגען אַלצדונג

אויס נור אין דעם פשוטין שטייגער, אונ' אַז זייא קומין אויף איין אָרט וואָס
 מען פרשטעהט נישט אויף דעם פשוטין שטייגער זאָגן זייא: דאָ שטעקט
 אַודאי עפּיס אַ סוד, נור וואָס געהט דאָס אונז אָן? מיר דאַרפן קיין סודות
 נישט וויסן. אונ' אַז זייא זעהן עפּיס אַ ספר פּין אונזרי הייליג ספרים וואָס
 אונזרי צדיקים האָבן גימאַכט, וויא לַמשל דעם תּולדות יעקב יוסף, דיא
 ליקוטי מוהרן, דעם שבחי הבעשט אָדער זייערס גלייכין, זעגן זייא זיא מבזה
 אונ' לעגן דיא ספרים צישיין אַנדרי מינישע ספרים. אַזויני לייט זעגן
 רעכטי אפיקורסים, זייא גלייבן נישט אן דעם בעשט, נישט אן דיא איציגי
 צדיקים, נישט אן דיא נסים ונפלאות וואָס דיא צדיקים קעגן בעווייזן, אפילו
 נישט אן דעם, וואָס דרפון הענגט אָב דאָס גאַנצי יידישקייט, דהיינו מען
 זאָל פאַהרין צום אמתין צדיק. אונ' דורך דעם גלייבן זייא אן קיין שום
 צדיק נישט. אונ' אַז עס קומט שוין אַצדיק צו זייא אין שטאַד אַרײן, געהן
 זייא נישט איהם שלום צו געבן. אונ' אַז זייא זעהן, אַז אונזרי לייט געהן
 צו איהם, לאַכין אונ' שפעטן זייא אויס זייא אונ' זאָגן: קוקט נור אָן דיא
 שוטים, זייא זעגן פאַפּראַסטי בלינד, וויא קען מען אויף אַזוינים זאָגן ער
 איז אַ צדיק, ער האָט אַרום הקודש אונ' קען נסים בעווייזן? אונ' ברענגן זיך
 דרצו ראיות אויס דער גמרא, ווייל דיא גמרא זאָגט, אַזויני מענשן קעגן
 קיין רוח הקודש האָבן, אונ' פון דעם מדרש, ווייל ער זאָגט, אַז אין מצרים
 האָט אויף משה רבינו דיא שכינה נישט גיקענט רוהין, ווייל אין חוץ לאַרץ
 רוהט דיא שכינה אויף קיינעם נישט. וואָרין זייא לערנן אַלצדינג נור נאָך
 דעם פּראַסטין פּשט נאָך. שוין טויזנד מאָהל האָט זיך אונז אַזעלכע זאָכן
 גיטראַפּן. דענצמאָהל, אַז מען האָט גיברענט דעם תּולדות יעקב יוסף, האָבן
 זייא גיוואָלט אונזר זיך אויסרייסן. ווען נישט דער בעשט העט זיך אונזר
 אַנגינעהמין אונ' האָט זיך אין הימל אַרום גיהרגט פּין אונזרטוועגן, אַזוי וויא
 דיא מעשה איז בעשריבן אין דעם שבחי הבעשט דף ל"ו עמוד ד', העט
 שוין דענצמאָהל פּין אונז איין עק גיווען.

איבר דעם האָב איך גיהייסן איצט זאָגן דעם שבחי הבעשט, ווייל
 איך וויל דעם בעשט אויפוועקן, ער זאָל זיך איצט פּר אונז אַנגעהמין, אונ'
 צום סוף זאָגט ער דעם שבחי הבעשט וויא אויס דעם שלאַף. ריהרט אייך!
 זייט לעבנדיג אונ' בעט דעם בעשט, ער זאָל אונז העלפּן!

מיר האָבן אַנגיהויבן ווידער פון פּאַרן גאָר איבריניס צו זאָגן דעם
 שבחי מיט גרויס ברענינדיגקייט אונ' דביקות, עס איז זיך אַזשע אַמורא אַג-
 גיגאַנגין. אונ' וויא מיר האָבן גיהאַלטן בייא דער מעשה פון דעם תּולדות
 יעקב יוסף האָט זיך דער רבי, זאָל הונדרט יאָהר לעבן, אַליין גישטעלט פּר
 דעם עמוד אונ' האָט אַנגיהויבן צו זאָגן.

וויא ער איז דרצו גיקומין, אַז דאָס בית דין של מעלה האָט גיהייסן
 ר' יוסף דעם מגידס זאָל צוריק געהן אויף דער וועלט, אונ' דיא וואָס זעגן
 מיט איהם גיגאַנגין האָבן איהם גיהייסן אַרײן קריכן אין אַ נבלה אַרײן.

אונ' דער רבי, זאָל הונדרט יאָהר לעבין, האָט גיזעהן, אַז דיא ברדיטשבר דריקערס, וויא זייא האָבין דעם קאָפּוסטר שבחי הפעשט בייא זיך איברג-דרוקט, האָבין זייא דאָס נישט אַריין גישטעלט, האָט דער רבי, זאָל הונדרט יאָהר לעבין, גישריגין: גיוואָלד, אַז אונזרי לייט קענין אַזוינס טוהן, וואָס זשע זאָלין שוין אונזרי מתנגדים טוהן? דאָ שטעקט דעך אין דעם אינטערס זעהר הויכ אונ' גרויס סודות — זאָלין זיך מענשין אונטרשטעהן אונ' אַזוינס אַרויס וואַרפּין!

וויא מיר האָבין דעם שבחי הפעשט גאַנץ אויסגיוואַנט, האָבין מיר דיא דרייא בוטעליקס בראַנפּין ווידער גישטעלט אויף דעם טיש, דער רבי, זאָל הונדרט יאָהר לעבין, האָט גיהייסין דרעאַנגין דעם זילבערנים בעכיר אונ' האָט איהם אָנגיגאַסין פיל מיט דעם אויג אונ' האָט פריהר אַליין אַטרונק גיטוהן, אַזוי מעהר וויא דיא העלפט, אונ' דרנאָך האָט ער אונז אויס דעם בעכיר גיגעבין צו טרינקין.

וויא דער גאַנציר עולם איז זיך צו גאַנגין אונ' איך בין נור אַליין גיבליבין בייאם רבין, זאָל הונדרט יאָהר לעבין, איך זאָל איהם בעדינין, אונ' דער רבי, זאָל הונדרט יאָהר לעבין, איז זיך אין זיין חדר אַריין גיגאַנגין אַברוהן, אונ' איך האָב איהם דיא זופצי אויסגיטוהן אונ' דיא שייך אַראָבגיציגין, אונ' ער האָט זיך צוגעלעגט אויף דער קנאַפּע, האָב איך איהם גיפרעגט: וואָס איז דאָס אַזוינס גיווען, וואָס ער האָט גיזעהן?

האָט ער מיר גיוואַנט: ער האָט גיזעהן איין אַלטיין מאַן, וואָס איז זיך בייא זיך אין דרהיים גיזעסין אונ' האָט פאַר זיך גיהאַט ליגין דעם ליקוטי מוהרן אונ' נאָך אַנדרי אַזויני הייליגי ספרים פון אמת' צדיקים, איז גיגאַנגין דער אַלטייר אונ' האָט גינעהמין עפּיס אַ דקדוק ספר אונ' האָט עס אַרויף גי-לעגט אויף דיא הייליגי ספרים. מילא פין דעם קענסט דוא זעהן, וויא ווייט דיא אינטערעסין געהן, זייא גיוונד.

סא. פין ר' זיינוויל ווערחיעווקיר צו ר' זעליג לעטיטשיבער

איך בין דיר מודיע אין גרויס איילעניש, אַז מיר האָבין אַ גרויס האָפּ-נונג, אַז אונזר פּריץ זאָל זיך איברקעהרין אונ' זאָל ווערין אונזר פּריינד. איך האָב דיר שוין גישיבין, אַז פין דענצמאַהל אָן וויא דער סלאָ-בודשיקר פּריץ האָט גילייענט דאָס בוך, איז ער אונז גיוואַרין אַ שונא, אונ' מיר האָבין זיך שוין אויף איהם מעהר נישט גיקענט סומך זיין. מילא, וואָס איז, לאַזט זיך שוין פין דעסטוועגין איפשר דיא וועלט אויס? אַודאי נישט. אין דעם רבונס זכות מוז דעך אַודאי פּריידה ר' אייויקס, וואָס איז שוין עטליכי חדשים איין אַלמנה, נאָך דעם מאַנס טאַד מעוברת ווערין, אונ' דרפּין וויסט

נאך קיין מענש, נור דער פריץ אונזרר מוז וויסן, וואָרין מן הסתם איז-
זיא דעך פון איהם מעוברת.

האָט זיא זיך נישט גיוויסט קיין עצה צו געבן אונ' האָט זיך מיר פער-
טרויעט, אונ' האָט מיך גיבעטן, איך זאָל איהר בעהילפליך זיין, זיא זאָל
קודם לכל דאָס קינד נישט האָבן בייא אונז אין שטאָד, וואָרין דיא בושא
פר איהר משפחה וועט גאָר נישט זיין צום אויסהאַלטן.

האָב איך איהר איין עצה גיגעבן, זיא זאָל זיך מאַכין קראַנק אונ'
זאָל זאָגן, זיא וויל פאָהרין צום רבין דעם צדיק, דאָס וועט איהר דיא
משפחה מן הסתם בודאי נישט פרוועהרין, אונ' דאָרט וועסט דוא שוין זעהן,
זיא זאָל איברקומין שטילרהייד בייא איינים פין אונזרי לייט, קיין מענש זאָל
וויסן. מילא נישט גילוג אונזר פריץ וועט אונז דרפר צאָהלין וויא פיל מיר
וועלין נור אַליין וועלין, וועט ער פאָק נאָך מוזין אָנהעבן מיט אונז צו
האַלטן, מיר זאָלין דעם סוד נישט אויסזאָגן, וואָס ער קען קומן דורך דעם
צו גרויסי חרפות אונ' בושא.

אונ' ממה נפשך: וועלין מיר זעהן, אַז ער איז טאַקי ווייטר אַקעגן אונז
אַפּלב, וועלין מיר אויסזאָגן דעם גאַנצן אינטעריס, וועט ער פרשוואַרצט
ווערן מיט אַ שטייגר. קודם לכל וועט מען איהם אַוועק נעהמין דאָס וויצע-
גובערנאַטערסטווע, וואָרין בייא זייא איז דאָס אַשרעקליכע עבירה מיט אַ
יודיני אַ קינד צו האָבן, וואָס דאָס קינד בלייבט צישיין יודין. עהדער פריידה
וועט פאָהרין צו איין, וועל איך נאָך מיט איהר שמיסן, אונ' אַז איך וועל
פרשטעהן, עס איז בעסיר מיט יעקל רופא דרפין אַ שמיס צו טוהן, וועל איך
מיך מיט איהם זעהן, ער זאָל איהר עפיס געבן, זיא זאָל דאָס שלימזל פטור
ווערין. דאָס וועט בייאם פריץ נאָך מעהר אָנגילעגט זיין.

וויא גיפעט דיר דער גאַנציר אינטעריס? אַזוי אַנס ווייס איך נישט
אַב עס איז גישעהן זייט דיא וועלט שטעהט. דאָס זעהט מען דעם רבינס
שטיקליך. עטץ האָט דעך איהם אַלץ נאָך גאָר נישט גיזאָגט, מילא ווייסט ער
פון דעם גאַנצן אינטעריס נישט, אונ' עס טוהט זיך פאָרט איבר זאַכין, וואָס
זעגן נישט גיהערט גיוואָרין זייט דיא וועלט שטעהט.

סב. פין ר' זעליג לעטיטשי-
בער צום קאלניר רב

שוין אַלאַנגי צייט, אַז איך האָב איין קיין חידושים גישריבן, האָטשי
בייא אונז האָבן מיר אַלי טאָג אונ' אַלי שעה חידושים, וואָס דער רבי, זאָל
הונדרט יאָהר לעבן, בעווייזט, גרויסי אינטערעסין גאָר אָהן איין עק. מיר
זעהן פון איהם מיליאָנין מופתים, וואָס זעגן גאָר קיין פשטות נישט, איך בין

אַבער אזוי שטאַרק אַטרוד גיווען, אַז איך האָב אַפילו קיין צייט גיהאַט מיך צו קראַטצן.

אַלי טאַג קומין אורחים צום רבין זאָל לעבין אַפילו פּין זעהר ווייט אָהן צאָהל און אָהן מספר יודין, להבדיל גוים, וואָלדיכן אונ' נאָך טויווענד אַנדרי, וואָס איז זיך גאַרנישט צום אָנגידענקין, אונ' איטליכר האָט עפּיס איין אַנדר עסק צום רבין זאָל לעבין, אַז איך ווייס אַזשע צו צייטן אַליין נישט, וויא מיר דער קאַפּף שטעהט. דאָ מוז איך אָבפּילווען, עס זאָל קיינער צום רבין זאָל לעבין אַריין געהן, סיידן דער רבי זאָל לעבין הייסט. דאָ מוז איך מיט אַטהייל אורחים פריהר רעדין, עהדער זייא געהן צום רבין זאָל לעבין. צו אַטהייל אורחים וויעדר מוס איך אין זייערי גאספּאדיס געהן, איך זאָל זייא דאָס זאָגן, וואָס דער רבי זאָל לעבין הייסט זייא זאָגן.

אונ' חוץ דעם אַלעס האָב איך זעהר פּיל צו טוהן. דאָס מוז איך דעם רבין זאָל לעבין בעדיגן, דאָ מוז איך מיט איהם פון אַזויג עסקים שמיסן, וואָס מענשין בעטין מיך איך זאָל מיט איהם דרפּין שמיסן, אונ' דעסגלייכן. קענט איהר אַליין פרשטעהן, אַז עס איז מיר אונמעגליך גיווען, איך זאָל אייך שרייבן. נור איצט האָט דער רבי זאָל לעבין התבודדות אין זיין התבודדות שטיבל. אונ' זיין שטייגר איז, אַז ער האָט התבודדות, טוהר קיין מענש צו איהם אין שטיבל אַריין נישט קומין, אַפילו איך אויך נישט, סיידן ער רופט מיך. וויל איך איצט מיין וואָרט האַלטיין, וואָס איך האָב אייך צו-גיזאַגט אַז איהר זענט גיווען בייאם רבין זאָל לעבין אויף ימים נוראים, איך זאָל אייך אַלי מאַהר שרייבן פּין דאָגין.

קודם פל דבר בין איך אייך מודיע, אַז דער רבי זאָל לעבין האָט אייך משונה ליעב. ווען ער דאַבינט פּר דעם עמוד, נעהמט ער תמיד דאָס פּושקילי וואָס ער האָט פון אייך. אונ' אַלי שבתות צו נאַכט נאָך הַבדלה, אַז ער געהט זיך אין שטיבל אַרום אָהין אונ' אַהער אונ' זינגט זמירות, איז נישט גיפּעהלט, הענגט איהם אייער טשאַמביר איבר דיא פּלעטציס. אונ' אַז איך גידענק נור אייער נאָמין, פּרעגט ער מיך תמיד, אַב איך האָב פון אייך אַ בריבל גיהאַט. יענע וואָך, וויא אייער מחותן ר' אברהם שאטצער וואָס איהר האָט איהם מקרב גיווען צום רבין זאָל לעבין האָט מיר אייער בריבל גיבראַכט, האָב איך דעם רבין זאָל לעבין דרצעהלט וואָס איהר שרייבט מיר, האָט ער גרויס תענוג גיהאַט. אונ' אַז אייער מחותן האָט איהם גיפּרעגט אום איין עצה אין זיין עסק אונ' האָט איהם גיגעבן שען געלד אויף אַ פּדיון, האָט איהם דער רבי זאָל לעבין גיזאַגט, עס וועט אַודאי אַלצדינג רעכט זיין, וואָרין דיין מחותן האָט פּר דיר ממליץ גיווען.

דרנאָך וויא אייער מחותן איז אַוועקגיגאַנגין אונ' איך האָב גיועהן, אַז דער רבי זאָל לעבין איז זעהר אויפגיהויבן, האָב איך איהם דרצעהלט, אַז איהר בעט מיך, איך זאָל אייך עפּיס תורה שרייבן פון דער תורה וואָס ער איז מחדש. האָט ער מיר גיזאַגט, ער פּאַזוואָליט מיר, איך זאָל אייך שרייבן,

כדי איהר זאָלט ביא אייך אויף דעם שלש סעודות דיא תורה פון זיינט ווע-
גין נאָך זאָגן. בפירוש האָט ער אָבער גיזאָגט, נור אייך צו שרייבן פאזוואָ-
ליט ער, נישט אָבער איין אַנדערן. אי דאָס זאָל איך אייך נור שרייבן פרישי
תורה, וואָס איז' נאָך נישט אַלט אַוואָך.

עלטרי טוהר איך אפילו אייך אויך נישט שרייבן, איך זאָל נישט
קאָליר מאַכן דעם אינטערס. אונ' דאָס ווייסט איהר דעך אַודאי פין דער
מעשה מיט דעם שד, וואָס איינר האָט דעם בעשטס תורה גישריבן אָהן זיין
רשות (א). מילא וועט איהר מיר נישט פראיבל האָבן, אַז איך וועל אייך נישט
אַזוי אָפט קענין שרייבן דעם רבינס תורה, וואָרין אַז איך פרדרעה מיך נור
אַ וואָך, טוהר איך שוין דרנאָך די פריהרידיגי תורה נישט שרייבן, האָטשי
עס וועט זיך מיר דאַכטן, דיא תורה וועט אייך אין דרהיים משונה צו נוטן
קומין.

אונ' מחמת דער רבי זאָל לעבין האָט מיר אַנגיזאָגט, איך זאָל גוט השגחה
געבין אויף דיא טעמים פין יודישי מנהגים וואָס ער זאָגט צו צייטן, וואָרין
אין פלוק דאַכט זיך, דיא טעמים וואָס ער זאָגט זענין פשוטי זאַכין, עס
שטעקט אין זייא ניט פיעל. דער רבי זאָל לעבין האָט אָבער גיזאָגט, דיא
טעמים זענין גאָר קיין קאַטאָוויס נישט; עס שטעקט אין זייא פּרובאַרגני אונ'
זעהר טיעפי זאַכין, אונ נישט איטליכר האָט דיא זכייא זייא צו פרשטעהן.

אונ' זינט דער רבי זאָל לעבין האָט מיר דאָס גיזאָגט, זעה איך טאַקי
אַלי מאָהל מעהר אונ' מעהר אַז דיא טעמים זענין עפּיס אַזוינס וואָס עס איז
נאָך נישט גיהערט גיוואָרן זונט דיא וועלט שטעהט. זייא זענין בוקע רקיעים,
אונ' נישט איטליכר מוח קען זייא דרטראָגן.

איך וויל אייך איצט אַפּאַר טעמים שרייבן, וואָס דער רבי זאָל לעבין
האָט ערשט יענעם שבת גיזאָגט, נור זעהר בקיצור וועל איך זייא אייך שריי-
בין. דאָס שפּריכוואָרט זאָגט, אַ קלוגין איז' גענוג אַ ווינק.

דאָס וואָס דער מאַרשליק איברשלוגט דיא דרשה דעם חתן אויף דער
חתונה איז' פון דעם שטייגר, וואָס משה רבינו האָט דיא לוחות צעבראַכין (ב).
וואָס מען בעוואַרפט דעם חתן צים באַדעקענס מיט האַפּען איז' אין דעם שטייגר,
וויא עס שטעהט אין פּסוק: וויא אַהין דער ווינד האָט גיוועהיט, אַהין זענין
גיגאַנגין דיא רעדיר. דיא רעדיר הייסן אין פּסוק אויף לשון הקודש האופנים,
דאָס זענין דיא אותיות פין האַפּען, אונ' אַ חתן איז' אַ שטייגר פון אַ ווינד (ג).
דיא פריסידקוס וואָס מען טאַנצט זענין אין דעם שטייגר וויא עס שטעהט
אין פּסוק: איך וועל מיט דיר אַראָב געהן קיין מצרים אונ' וועל ווידער מיט
דיר אַרויף געהן (ד). פרשטעהט איהר, וואָרין בייאם טאַנצן פריסידקיס זעצט
מען זיך אַראָב אונ' האַפּט זיך וויעדר אויף.

דרווייל האָט איהר דאַכט זיך מיר גינג מיט דיא עטליכי טעמים. אין
קורצען וועל איך אייך איהר נאָך ברייטערי תורה פין דעם רבין זאָל לעבין
שרייבן, וואָרין דער רבי זאָל לעבין האָט מיר פאזוואָליט, איך זאָל אָנהעבן

אויף צו שרייבן זיין תורה, זיא זאָל בלייבן אויף דורי דורות אונז אַז איך וועל דיא זכיייה האָבן גיוואָהר צו ווערן דעם טעם פּין דיא איציגי התבודדות וואָס דער רבי זאָל לעבן האָט, וועל איך אייך אויך מודיע זיין. איך בעט מיר צי שרייבן אָפּט וואָס מען הערט נייאס בייא אייך בפרט פּין מענדל באַרער וואָס איז חשוב בייאם דישפאליר שווינדליר אָב ער בעקומט מענשן פּר זיין שווינדלער בייא אייך אין שטאָד.

סג. פּין דעם קאלניר רב צי ר' זעליג לעטיטשבער

אייער לעבן בריב האָב איך מקבל גיווען, און איך האָב גרויס תענוג גיהאָט, וואָס איך האָב גיהערט פּון דעם רבינס גיוונד אונז פּון אייער גיוונד גאָט זאָל געבן איך זאָל תמיד הערן פּין אייך בשורות טובות ביז משיח וועט קומן אמן סלה ועד (א). דורך דעם מוכיז שיק איך אַ לענגן טירקישן ציבך מיט אַ בורשטינינעם מושטיק, וואָס אַהיגער סוחר האָט מיר גיבראַכט פּון יאַס, איך בעט דעם צוביך מיט דעם מושטיק דעם רבין דעם צדיק זאָל לעבן צו געבן. עס איז אַשענר אינטעריס, איך האָב היא גיפרעגט מבינים האָט מען זייא גישאַצט צעהן רענדליך פּר אַמציאה. דער סוחר וואָס האָט מיר זייא גיבראַכט וועט אין קורצן זיין בייאם רבין דעם צדיק זאָל לעבן, ער זאָל איהם פרעגן אום איין עצה מכה דיא חובות וואָס ער איז אין יאַס שולדיג גיבליבן יודין אונז וואָליכין להבדיל קרוב צו דרייא טווינד רענדל דיך באַטרעפט עס, אונז ווען ער זאָל דיא חובות בעצאָהלין בלייבט איהם נישט אַגראָשן איבריג, אונז ער איז אַפּיינר מענש, אסטאווענאגע אונז דרצו אירא שמים, איין עבירה אַווינר זאָל בלייבן אָהן געלד. ער האָט גיוואָלט תיכף פּאָהרן, נור לע"ע קען ער נאָך נישט אַוועק פּין דרהיים. ער וועט אָבער באַלד איה פּאָהרן צי אייך אונז וועט ברענגן דעם רבין דעם צדיק זאָל לעבן טהיערי יאַסיר סחורות, אונז חוץ דעם וועט ער געבן אויף אַפּדיון וויא איהם אנשטעהט.

דיא טעמים פּין דיא מנהגים וואָס איהר האָט מיר גישריבן, האָבן מיך גאָר דרקוויקט, אַווינס האָב איך נאָך נישט גיהערט, זונט איך לעב, מען זעהט אַז דיא תורה איז טאַקי אין הימעל אַנגישריבן גיוואָרן נור פּין דעם רבינס וועגען דיא וועלט זאָל זעהן זיין גרויסקייט. איך בעט אייך איהר זאָלט מיר אָפּט אַווי אַתורה שרייבן וואָס דער רבי זאָל לעבן וועט זאָגן. פּון אייער טוועגן שיק איך אַטירקישן טלית קטן זעהר אַ וואָהלין וואָס איך האָב בעקומן פּין יאַס, איך בעט אייך איהם צי נעהמין אונז צו האַלטען פּר איין איינדענקעניש פּין מיר אייער פּריינד.

עיקר שכחתי. מענדל באַרער דעם דישפאלער ליגנירס מענש אַרבייט

אויף אַלי זאסטאָווקיס דעם היגין עולם צו ברענגין אונטער דיא פליגל פון זיין ליגנר. פון דעסטוועגין אָבער זאָלט איהר אייך גאַרנישט זאָרגין, ער וועט גאָר נישט פועלין, וואָרין פּמעט דער גאַנצער עולם היא הערין מיך צו ב'ה אין אלעם אונ' וועלין זיך אָהן מיר נישט רוהרען. גם זאָלט איהר וויסין, אַז פּראַכטטאָגין פּרייאַטאָג אין דער קאוונר רב, וואָס איז גיווען פון דעם דישפּאַליר ליגנרס לייט, גישטאַרבין, אונ' מיינס אָגוטער פּריינד האָט מיר גישריבין, אַז אַטהייל נגידיס דאָרט וואָס זענין פין דעם רבינס לייט וועלין האָבין, איך זאָל דאָרט רב ווערין. נור אָהן דעם רבינס דעה וויל איך נישט טוהן דאָס מינדעסטע, וואָרין איך ווייס, אַז דעם דישפּאַליר ליגנרס לייט וועלין זיך לעגין אין דער לענג אונ' אין דער ברייט, זאָלין מיך נישט צו-לאָזן צו דעם רבנות. נור אַז דער רבי זאָל לעבין וועט טסכים זיין, איז עס אַודאי פין גאָט, וועט מן הסתם רעכט זיין.

סד. פין ר' חיים גבריאָל אין קאווען צו ר' יעקל פּולנאָער אין דישפּאַל

איך בין דיר מודיע, אַז פּראַכטטאָגין פּרייאַטאָג איז דער היגער רב גישטאַרבין אונ' איך האָב גיוואָהר גיוואָרן, אַז דער קאַלניר רב פין דעם זאַלינר ליגנרס לייט האָט גרויס חשק בייא אונז רב צו ווערין, אונ' האָט שוין אַפילו מפה דעם צו זייני פּריינד אָהער גישריבין אונ', דיא לייט האָבין שוין אָנגיהויבין צו אַרבייטן דורך דעם היעגען פּאַדראַטשיק קלמן ביסינגער, וואָס איז אַ גרויסר חשוב אין דער גובערני, אונ' אויך מיט אַנדרי וועיגני נגידיס האָבין זייא שוין גישמיסט. מיר שלאַפּין אָבער אויך נישט אונ' טוהן דאָס אונזריג'.

דרווייל האָבין מיר ב'ה אויף אונזר זייט הייליה דעם פּודראַטשיקס ווייב, וואָרין איהר בן יחיד האָבין מיר בעקומין. ער איז פין דעם רבינס לייט, ער איז אַ גוט קינד אונ' איז בייא דער מיטער דאָס רעכטי אויג אין קאַפּף. האָט ער דיא מוטער אַזוי לאַנג גיקופּעלט ביז זיא האָט איהם צוגי-זאָגט, זיא זאָל בייאם פּאַטיר פועלין, ער זאָל זיין אויף אונזר זייט. איך האָף, דער בן-יחיד וועט טוהן פין אונזרט וועגין וואָס מען וועט נור אַליין וועלין, וואָרין צום אמת איז ער נאָך גאָר אַ קינד אונ' האָט אין מילי דעלמא גאָר קיין שכל נישט אונ' ווייסט נאָך נישט וואָס ער זאָל יוא וועלין אונ' וואָס נישט. איז אַכילל, וואָס מיר זאָגין איהם פיר פון דעם רבינס וועגין, דאָס וויל ער אונ' דאָס טוהט ער.

איך האָב שוין לאַנג אַקוק גיגעבין, אַז דאָס יונגלי קען אונז משונה צו נוטץ קומין, האָב איך מיך פּרלעגט דעם קליינעם צו בעקומין. איך האָב אָבער גינג צו טוהן גיהאַט ביז איך האָב איהם בעקומין, וואָרין ער איז

גיווען אַמדם אונ' האָט גאָר גיהאַנגן אָן דעם היעגין מיכל דיין, וואָס ער האָט טאַקי בייא איהם גילעענט.

מילדא וואָס זאָל איך דיר זאָגן, וואָס איך האָב איברגיטוהן דעם קליי-נען צו בעקומין, איז אַלץ אומזיסט גיווען. איינמאָהל בין איך גיפאַלן אויף אַהמצאה, ליבלי חמעלניקר, דעם קליינימס אַ קרוב, איז גראָד גיהאַט גיקומין פּין דעם רבין. ער האָט דאָרט שבת גיהאַלטן. האָב איך גיהייסן ליבלי זאָל דעם בן יחיד דרצעהלען, אַז צום שלש סעודות, וויא ער איז גיווען בייאם רבין, האָט דער רבי זאָל לעבין אין מוטין שלש סעודות תורה דעם קאַפּף אַנידר גילעעט אויף דעם טיש אונ' איז אַזוי גילעגן אַקעגן איין פּירטיל שעה, דרנאָך האָט ער פּליטצלינג אויפגיהויבן דעם קאַפּף אונ' האָט אַ גרוי-סין גישריא גיטוהן: אלי' בן חיה אין קאווען האָט אַ נייע נשמה אונ' זעהר אַ הויכי אונ' איך זעה אויף איהם אַ גרויס אור לייכטין.

ליבלי חמעלניקער האָט דאָס דעם בן יחיד דרצעהלט, אונ' פּין דער צייט אָן האָט דער בן יחיד אַנגיהויבן מיט אונז צו האַלטן אונ' אַלי טאַג זיך מעהר צו אונז מקרב צו זיין; אונ' איך האָב אויך גיזעהן, איך זאָל איהם אַלי מאָהל מעהר צו אונז צוציהען, אונ' ער וועט אונז תמיד צו אונזרי עסקים זעהר פיל קעגן גוטצין.

פּראַכטטאַגין האָב איך איהם גיגעבין דאָס הייליגי ספר שבחי הבעשט. וויא ער האָט איהם גילייאענט, האָט ער מיך גיבעטן, איך זאָל פּין זיינטווע-גין זעהן צו בעקומין אַטהייל זאָכין וואָס אין דעם הייליגין ספר שטעהן, וואָ-רין ער העט זעהר גערן גיהאַט אַזאָלכי טהייערי אונ' הייליגי זאָכין, וואָס נישט איטליכר קען צו זיין קומין. אונ' ער וויל אויף זיין שפּענדירן אַיאם געלד, אַבי' ער זאָל זיין בעקומין.

בייא איהם איז געלד קיין זאָך נישט, וואָרין דער פּאָטיר זינר איז משונה ריין, געלד איז בייא איהם דאָ וויא מיסט. איך האָב איהם גיזאָגט, מיר דאַכט זיך בייאם רבין זאָל מאַריך ימים זיין מוזין זיך אַזויני זאָכין אַודאי גיפונגין, ווייל ער איז אַ לייבליך ענקיל פּין דעם בעשט; אונ' בייאם רבינס גולדינר משפּחה מוזין אויך זיין אַ יאם זאָכין, דיא וועט דער רבי זאָל לעבין בייא זיין קעגן נעהמין, אונ' אַפּילו אַזויני זאָכין וואָס ליגין נאָך גאָר פּרבאָרגין אונ' האָבן דיא וועלט נישט גיזעהן, אַז דער רבי זאָל מאַריך ימים [זיין] וועט נור וועלן, וועט ער זיין בעקומין.

מיינע ווערטיר זענן איהם איינגיגאַנגין, אונ' ער האָט מיר אַ צעטייל איברגיגעבין פּין דיא זאָכין, וואָס ער האָט אַרויסגשריבן אויס דעם ספר שבחי הבעשט, וואָס ער וויל זיין האָבן. ער פּן האָב איך דרווייל עטליכי זאָכין אויס דעם צעטייל אַרויס גישריבן, זאָלסט זעהן צו טוהן וואָס מעגליך איזט זיין צו בעקומין אונ' מיר אַהער צו שיקין.

דיא זאָכין זענן:

דער גיטר אונ' שטאַרקר שטעקין, וואָס דער בעשט האָט מיט איהם

נאך און ער איז גיווען אַבערפֿיר) דעם וואַיקאַפֿאַק גיהרגת, אונ' און נישט דעם גאַנצין שטעקין, לָאָן זיין האַטשי אַ שטיק אָדער אַ שפּענדיל פֿין איהם (א).

אַביסל אַש פֿין דער אַקאַפֿיר שריפה, וואָס זיא איז' גיווען דורך דעם שר של אש, ווער שמיסט אַ האַלְאָוּני פֿין דער שריפה איז' אָדאי בעסיר (ב). דאָס קירצי פעלציל אונ' דעם ברייטין ריעמעס גאַרטיל, וואָס דער בעשט איז' אין זיין גיווען אָנגיטוהן, און ער איז' גיקומן צו ר' גרשון קוטיבר (ג).

דיא האַק אָדער האַטשי דיא טאַפֿאַריסקי פֿין איהר, וואָס דער גזלן האַט מיט איהר גיוואָלט הרגנין דעם בעשט, אונ' ווען אויף איהר איז' נאָך דאָ אַביסל פֿליט פֿין דעם גזלן, איז' אָדאי גוט (ד).

אַביסל פעדערין פֿין דעם בעטגיוואַנד, וואָס דער בעשט האַט דרויף מיט דעם ווייב אין איינעם גישלֶאַפֿין דענצמאַהל, און ר' גרשון קוטיברס אַ תלמוד האַט בייא איהם שבת גיהאַלטיין; ווער שמוסט אַ גאַנץ קישין העט בודאי זעהר פיין גיווען (ה).

אַנאַגיל פֿין ר' סענדר שוחטס נעגיל, וואָס זענין איהם פֿין דיא פינגיר אַראָב גיפֿאַלין דענצמאַהל וויא ער האַט דעם רוח אַפֿאַטש גיגעבין (ו).

אַ שטיקל ביליעה פֿין דעם בעשט'ס זיפצע, וואָס זיין ווייב דיא צדקת זכרונה לברכה האַט איהם גימאַכט פֿין דעם געלד, וואָס זיא האַט גילעזט פֿר דיא מאַרדערני פעליכר, וואָס זיא האַט בעקומין פֿין אַ קאראוואני. ווער שמיסט אַ שטיקל ביליעה פֿין דער צדקת קלייד אַליין, איז' אָדאי זעהר וואָהל (ז).

עטליכי זערניס תבואה פֿין דער תבואה, וואָס איז' גילעגין אין פעסיר, אונ' וויא דער בעשט'ס האַט דאָרט גידאַבינט, האָבין זיין אָנגיהויבין צו צייען טערן. אַ גאַנץ פֿאַס מיט דער תבואה איז' אָדאי בעסיר (ח).

אַ שטיקל פֿין דעם זיגל, וואָס דער בעשט האַט זיך גישטעלט דענצמאַהל פֿררעכטין וויא מתים האָבין אָנגיהויבין צו געהן טשערידיס וויין צו ר' גרשון קוטיבער, ער זאָל זיין העלפֿין דורך דיא פּוונות וואָס דער בעשט האַט איהם אויסגילערנט (ט).

אַביסל אַש פֿין דער שאַריגראָדר שריפה, וואָס זיא האַט גיוואָלט דיא גאַנצי שטאָד איברקעהן אויף איינמאַהל, נור דער בעשט האַט נישט דרלֶאַזט אונ' האַט אַ פּשרה גימאַכט, מען זאָל דיא שריפה אָפֿלעגין אויף צוואַנציג יאָהר. אַלי יאָהר זאָל אַ שריפה זיין, ביז אין צוואַנציג יאָהר זאָל דיא גאַנצי שטאָד זיין אָבגיברענט איינציג ווייס (יוד).

באַם בייאַם רבין זאָל לעבין וועלין זיך דיא זאַכין נישט גיפֿינין, זאָלסט דוא מיר מודיע זיין, וועל איך דיר אויס דעם צעטיל אַרויס, וואָס איך האָב פֿין דעם בן יחיד, אַנדרי זאַכין אַרויסשרייבין. איפּשר וועסט דוא פֿין דיא זאַכין אַטהייל קענין בעקומין.

סה. פין ר' יעקל פולנאער
צו ר' חיים גבריאל

דיין בריבל האָב איך מקבל גיווען אונ' האָב מיט דעם רבין זאָל לע-
בין גישמיסט מכח אייער רבנות, האָט ער מיר גיהייסן דיר שרייבין, איהר
זאָלט טוהן וואָס מעגליך איז, עס זאָל אייך קיין שום זאָך צו שווער זיין,
דער קאלניר זאָל נישט ווערין בייא אייך רב, אונ' האָט אייך גיהייסן זאָגן
איהר זאָלט זעכיר זיין, אַז עס וועט נישט אַזוי זיין וויא דער קאלניר וויל.
דער רבי זאָל לעבין האָט דאָס אויך גיהייסן שרייבין צו אַלי זייני לייט
דאָרט, זיא זאָלין אַרבייטן וואָס זייא קענין אַקעגין דעם קאלניר, וואָרין דער
רבי זאָל לעבין האָט בפירוש גיזאָגט, אַז דער קאלניר איז פין דיא וואָס
הייסן בעלי ראתן (א) אונ' זענין דיא יידישי שדים (ב). אַז מיר וועלין פין
היא אין דעם אינטערעס דאָס אונזריגי טוהן, האָסט דוא נישט מסופק צו זיין.
איך האָב אויך דעם רבין זאָל לעבין דרזעהלט פין אַלי דעם פוד-
ראַטשיקס בן יחיד, וואָס דיא האָסט איהם גיבראַכט אונטר דעם רבינס פלי-
גיל האָט דער רבי זאָל לעבין גיזאָגט, דער בן יחיד וועט פיל קענין פועלן
דורך זיין מיטר. נור ער האָט גיזאָגט, מען מוז זעהן צו טוהן וואָס צו טוהן,
מען זאָל [איהם] אַברייסן פין דעם דיין מיכל פהנא וואָס ער האָט גילערנט
בייא איהם, וואָרין דער דיין איז אויך פין דיא יידישי שדים, אונ' די קליפה
קען בשום אופן נישט ליידין אַפילו נור דעם ריח פון דער קדושה, וועט ער
אודאי נישט דרלאָזן, אַז דער בן יחיד זאָל זיין פין אונזר זייט.
מכח דיא זאָכין וואָס דוא האָסט מיר גישריבין איך זאָל דיר שיקן פר
דעם בן יחיד, איז איצט נישט דיא צייט דרצו, וואָרין איצט, אַז מיר
דאַרפן זיינר מכח דעם רבנות, וועסט דוא בייא איהם פר דיא זאָכין נישט
קענין נעהמין געלד. איבר דעם מוז מען מיט דיא זאָכין וואָרטין ביז עס וועט
איין עק זיין מיט דעם רבנות, וועלין מיר קענין דרנאָך בייא איהם אַיאם
געלד נעהמין פר דיא זאָכין וואָס ער וויל האָבן. נור פין דעסטוועגין, אַז
דוא וועסט זעהן, מען מוז איהם עפיס פין דיא זאָכין געבין איצט שוין, שרייב
מיר, וועל איך איהם זעהן דרווייל עפיס צו שיקן. שרייב מיר אַבער נאָך
זאָכין אויס דעם צעטייל אַרויס וואָס ער האָט דיר גיגעבן. איפשר וועל איך
פין יעני געכיר עפיס קענין בעקומין.
מכח אייער רבנות האָט דער רבי זאָל לעבין גיזאָגט, פדי מען זאָל
קענין דעם עסק געכיר איין עק מאָכין, זאָל מען זעהן ר' שמערל ר' יעקב
ליב'ס איידעם בייא אייך אויפצונעהמין. דער רבי זאָל לעבין האָט בפירוש
גיזאָגט, האָטשי ר' שמערל האָט שוין גיהאָט אויף זיך כמה אינטערעסין פין
גבנות אונ' פין ניאוף, האָט ער פאַרט אַ הויכי נשמה אונ' וועט פר אונז
גוט זיין. אונ' מיר זעהן טאַקי בחוש, אַז ר' שמערל איז קיין קלייניגקייט

נישט. עפּיס אומזיסט איז' איהם דער רבי זאָל לעבין אזוי שטאַרק מקרב? אונ' דרצו איז זיין שוועהר זעהר אַ גרויסר עושר אונ' איז' זיך אַ גלאַטיר פּראָס טאַק. איז' חשוב בייא אַלי סאַנדיס. איך האָב אַפּילו שוין מכח דעם עסק צו ר' שמערל גישריבן פּין דעם רבינס וועגן, אַז דער רבי זאָל לעבין אונ' אַלי אונזרע לייט ווילן, ער זאָל ווערן רב. מילא זעה זשע מיט איהם דרפּין צו רעדין, ער זאָל דאָס רבנות אָננעהמין.

סו. פון ר' זעליג לעטימשי.

בער צים קאלניר רב

אייער בריבל האָב איך יענע וואָך דורך מוכ'ז מקבל גיווען. דעם צי בוק מיט דעם בורשטינים מושטיק האָב איך דעם רבין זאָל לעבין פון איי ערטוועגן איברגיגעבין, אונ' איך זעה בחוש, אַז איהר זענט אַגרויסר בר מזל. וואָרין וויא איך האָב איהם דעם ציבוק מיט דעם מושטיק איברגיגעבין, איז ער גיווען אין גרויס חדוה אונ' האָט תּיכּף גינעהמין דעם ציבוק אונ' האָט איהם אַריין גישטעקט אין דער לולקע וואָס ער האָט פון ר' משה פעסטיר אונ' טאַקי תּיכּף אויס זייא גירייכירט. ווער דעם רבין זאָל לעבין האָט דענצא מאַהל נישט גיזעהן אויס אייער ציבוק רייכערן, דער האָט אין זיין לעבין קיין שענס נישט גיזעהן.

וויא ער האָט אזוי מיט גרויס דביקות אויס אייער ציבוק קעגן אַפּירטיל שעה גירייכירט, האָט ער מיך גיפרעגט: וואָס שרייבט דער קאלניר רב? האָב איך איהם אַלצדינג גיזאָגט וואָס איהר שרייבט. אויך מכח דעם קאוונער רבנות האָב איך איהם גיזאָגט, אַז איהר ווילט אָהן זיין דעה דאָס רבנות נישט אָננעהמין. האָט ער דרויף אַקעגן פינף מינוט גישוויגן, דרנאָך האָט ער מיר גיהייסן שרייבן צו אונזרי לייט אין קאווען, זייא זאָלן מכח דעם עסק שמיסין מיט דעם פּודראַטשיק ר' קלמן ביסינגיר. איך האָב אויך תּיכּף צו זייא גישריבן אונ' האָב שוין אַפּילו אַ גוטי תּשובה דרהאַלטיין. אונ' וויא איך האָב דעם רבין זאָל לעבין גיזאָגט, אַז דער פּודראַטשיק האָט אונזרי לייט צוגיזאָגט אין דער גו בערני פּר אייך דאָס רבנות אויסצואַרבייטן, האָט דער רבי זאָל לעבין אַביסל גישוויגן אונ' דרנאָך האָט ער זיך אָנגירופּין: איך האָב נור גיהייסן מען זאָל מיט דעם פּודראַטשיק שמיסין, וואָרין מען האָט אזוי בעדאַרפט. אָבער בייא דער גובערני צו אַרבייטן דאַרף מען גאָר נישט אזוי גינעטהיג. איך בין אייך דאָס אַלץ מודיע, כדי איהר זאָלט וויסן, וואָס עס טוהט זיך.

פּר דעם טלית קטן וואָס איהר האָט מיר גישיקט דאַנק איך אייך. ער איז' זעהר פיין.

סו. פון ר' חיים גבריאל
צו ר' יעקל פולנאר

ווי איך האָב דרהאַלטן דיין בריבֿל האָט איך מיך זעהר גיפרייעט גלייך
איך העט איין אוצר גיפונן, וואָס איך האָב גיוואָהר גיוואָרן, אַז דער רבי
זאָל מאַריר ימים זיין רופט דעם קאַלנער רב אונ' דעם היגין דיין מיכֿל
כהנא יודישי שדים אונ' בעלי ראתן, איך קען זייא ביידי ניט ליידין אונ'
איך בין בטוח, אַז מען וועט דעם קאַלנר היא אַודאי נישט אויפנעהמין. נור
למען השם זעה מיר האָטשי עפיס פין דיא זאַכין פר דעם פּודראַטשיקס בן
יחיד צו שיקן, וואָרין איך האָב אַ קלאָהרי ידועה גיהאַט, אַז דער פּודראַטשיק
האָט יענעם צד צוגיזאָגט בייא דער גובערני דאָס רבנות פר דעם קאַלנער
אויסצואַרבייטן אונ' אַז דער בן יחיד וועט אונז דורך דער מוטיר זיינר
נישט העלפּין, וועט אונזר גאַנצי אַרבייט ח"ו גאָר אומזיסט זיין.
מכּח ר' שמערץ, וואָס דוא האָסט אונז גישריבן, האָבן מיר מיט זיין
שוועהר ר' יעקב ליב שוין גישמיסט. וואָס העלפּט דאָס אָבער, — ער איז זעהר
אַ גראַפיר יונג אונ' זעהר אַספּאַקייני מענש; זאָגט ער, ער האָט מורא פר
דעם אַנדערן צד, עס זאָל דרויס נישט ווערן אַמאָלוקת אין שטאָד.
מיר דאַכט זיך אָבער, אַז דאָס איז נישט דער אמתר טעם זיינר. ער
האָט נור מורא, דער אינטעריס זאָל איהם נישט געלד קאַסטן, וואָרין ער
איז זעהר אַקאָרגיר מענש, אונ' אַז מיר וועלן איהם צו זאָגן, מיר זאָלן
אַלי הוצאות אויף אונז נעהמין, דאַכט זיך מיר, ער וועט אַודאי מספּים זיין.
אונ' לעולם איז הוצאות גאָר קיין זאַך נישט. אונזר לייט זענן מחויב
געלד צו געבן בשמחה רבה, וואָרין דער אינטעריס איז קיין קאַטאָויס נישט;
אונ' אָהן געלד בין איך זעהר מסופּק מיר זאָלן עס קענן אויספּוהרן, ר'
שמערץ זאָל היא רב ווערן; אונ' איך וויל מיין מויל נישט צום בעזען
עפּנין, דער קאַלנער וועט צום רבנות ח"ו קומן אונ' דער גאַנציר היגיר עולם
וועלן ווערן פּין דעם זאָלינר ליגנירס לייט, אַזוי וויא איצט כמעט גאַנץ
קאַלנע איז זיין. ע"פּ למען השם נישט פּויל צו זיין אין דעם עסק אונ' צו
טוהן וואָס מען בעדאַרף.
עיקר שכחתי. איך שרייב דיר דאָ גאָך זאַכין אויס דעם בן יחידס צע-
טיל אַרויס. וואָס איך שרייב דיר נישט אָב דאָס גאַנצי צעטייל איז וויל דאָס
צעטייל איז זעהר משונה גרויס. עס איז בעשריבן אַ בויגן פאַפּיר פּין אַלי
זייטן, עס איז פר מיר אַגרויסי טרחה עס אָבצושרייבן, אונ' דרצו האָב
איך טאַקי קיין צייט אויך נישט. איברדעם שרייב איך דיר נור אַטהייט זאַכין
דרויס אַרויס, היינו:

אַשטיקל פּון דער איברגיקעהרט ווילטשערי, וואָס דער בעשט איז
אין איהר גיזעסין, אַז ער האָט דעם מוכיח גיפּאָזט לייגן אין בעט צום הויף

גיקויקילט וויא א קנויל אונ' האָט איהם אויס אַספר אַרויס עפיס פיר גיליאנט, אונ' דער מוכיח האָט גיהערט קולות משונהנה אונ' האָט גיזעהן בליטצען אונ' פלאַמען פּערקטערליכי, וואָס האָט גידויערט אַקעגין צווייא שעה, וואָרין עס איז דענצמאָהל גיווען קבלת התורה, אַזוי וויא אויף דעם באַרג סיני (א).

דעם בעשט קישין, וואָס דער סופר זיינר ר' הירש האָט דעם קאַפּף אַריין גישטיפּט דרינין, וויא צווייא שדים זענין אין שטיב אַריין גיקומין אונ' האָבין לצנות גימאַכט אויס דעם בעשט אונ' האָבין גיזינגין לכה דודי מיט דעם בעשט ניגון (ב).

אַצווייג פּין דעם בוים, וואָס דער בעשט האָט אין איהם אַשד תפוס איינגיזעצט; אונ' ווען עס זאָל מעגליך זיין אַיאָס צווייגין פּין דעם בוים צו בע-קומין, מען זאָל אויס זייא קענין מאַכין אַ באַד בעזימל, העט זעהר וואָהל גיווען (ג). אַ שטיקל פּין דעם שטעקין, וואָס דער בעשט האָט איהם אַקעגין ר' שמערל'ס ווייב אויפגיהויבין אונ' האָט איהר גיזאַנט: זעה דוא זאָלסט האָבין אַ יונגיל, וואָרין אַז ניט וועל איך דיר מיט דעם שטעקין דיא ביינר צר-ברעכין — וכן הוה (ד).

אַ שטיקל ריעמענדל פּין דעם שוך, וואָס דער בעשט האָט גיהייסין אַמת דרמיט שמיסין, אונ' דרנאָך זאָל מען האַלטין דעם מת פרשלאָסין אין אַהויז דרייא וואָכין ביז פּסה, אונ' פּסה צום סדר זאָל מען דעם מת זעטצין צו דער הסיבה בעט אונ' זאָל איהם אונטרלעהנין מיט קישין, אונ' וויא מען האָט דאָס אַלצדינג גיטוהן, איז דער מת בייאם דריטין פּוס פּין דיא ארבע פּוסות פּון דער הסיבה בעט ענטלאָפּין גיוואָרן (ה).

אַ ברעט פּין ר' משה דעם קוטיבר רבי'ס סטעלי, וואָס מעהאַט אין שטיב גיזעהן חזרים אויף איהר אַרום געהן, וואָרין אַלץ איז דאָרט גיווען. איז דער בעשט גיגאַנגין שלאָפּין אין דער שטיב וויא דער מוכיח איז גיווען אונ' פּלעגט צו קלאָפּין אָן דער וואַנד אונ' אָן דיא פּענסטר, אונ' וויא מען האָט נור גיזאַנט דעם לין: ישראל בן אליעזר איז דאָ, האָט ער נישט מעהר גישלאָגין (ו).

אַ שטיקל פּון דעם שאַט האַלץ, וואָס ר' גרשון קוטיבר האָט דר מיט אַזוי לאַנג גישלאָגין אָן דיא טויערין פּון דעם בית דין של מעלה, ער זאָל קענין בייא דער פּמליא שלמעלה טענין פּר דעם בעשט, ביז דיא טויערן האָבין זיך פּין דעם שלאָגין טאַקי אויפגימאַכט אונ' ר' גרשון האָט אַזוי לאַנג גיטעניט בייא דער פּמליא של מעלה, ביז ער האָט דעם בעשט פּין דעם טאָד מציל גיווען. עס זאָל גימאַלט זיין דאָס גאַנצי שאַטהאַלץ צו בעקומין, העט אודאי בעסיר גיווען (ז).

דעם לייכטר פּון דעם צדיק, וואָס דאָס לייכט וואָס האָט אין איהם גי-ברענט האָט דרצעהלט דעם בעשט, אַז דער צדיק האָט מיט דעם ווייב צו טוהן גיהאַט, אַז דאָס לייכט האָט גיברענט. ווען מען זאָל קענין בעקומין טאַקי דיא שניין פּין דעם לייכט איז אודאי בעסיר (ח).

דיא פאָרעטשקי פּין דעם אדווירעק אין דער קרעטשמי, אַ קלייני מייל ווייט פון ברעזני, וואָס זיא האָט זיך מיט דעם גאַנצין געבייא איבר איהר אַליין אויפגיהויבין, כדי דעם בעשט'ס וואָגין זאָל קענין אַריין אין קרעטשמי אַריין. אונ' נאָך צוואַנציג יאָהר האָט ר' אליעזר ברעזניר גיזעהן דיא פאָרעטשקי, איז' זיא נאָך אַלץ גישטאַנין אין דער העך אונ' איז' נישט צוריק אַריין אויף איהר אַרט (ט).

דעם בעשטס לולקע, וואָס ער האָט אויס איהר אויף דעם וועג גיריי-כערט, אונ' מחמת דער צובוק איז' זעהר לאַנג גיווען, האָט דיא לולקע אַרויס-גישטעקט אויס דעם וואָגין אַרויס, דרווייל זענין זעלניר פרבייא געריטין אונ', האָבין זיך דיא לולקע צוגינעהמין. אַשעה דרנאָך האָט דער בעשט גיזאָגט צו זיין משרת: שפּאַן אויס אַ פערד אונ' לויף נאָך דיא זעלניר אונ' נעהם אָב דיא לולקע. דער משרת האָט אַזוי גיטוהן, אונ' וויא ער האָט דריאָגט דיא זעלניר, האָט ער גיזעהן וויא זייא זיטצין אויף דיא פערד אונ' שפּאַפּין, האָט ער צוגינעהמין דיא לולקע אונ' איז' זיך זיין וועג צוריק גיריטען.

סח. פון דעם קאלנער רב צום דיין מיכל פּהנא אין קאווען

עס איז' מיר אַגרויסי תמיה אויף אייך, פּר וואָס איהר האָט מיר שוין אַזוי אַלאַנגי צייט נישט גישריבין. האָט איהר נישט גיהערט וואָס מיין גענין צד אַרבייט, אַז שמערל יעקב ליבס איידעם זאָל דאָרט ווערן רב? זייא בערוהמן זיך שוין אַפילו, אַז דער גביר ר' קלמן ביסינג'ר דער פּודראַטשיק האָט זייא מבטיח גיווען, ער זאָל זייא העלפּין מיט וואָס עס וועט נור מעגליך זיין.

הגם איך קען ר' קלמן'ן זעהר גוט און ווייס זיין נאַטיר, אַז עס איז' כמעט אונמעגליך ער זאָל דרויף בעשטעהן אַזוי אַשמערל זאָל רב ווערן, אַמענש וואָס איז' בעקאַנט אויף דער וועלט פּר אַגנב אונ' פּר אַנוואַף, אויף איהם איז' דער פּסוק אין תהלים (קאַפ' נ' פּסוק ט"ז) גיזאָגט גיוואָרין: וואָס האָטט דוא צו שמיסין פּין מיין תורה, אַז דוא זעהסט אַגנב פיהרסט דוא דיך מיט איהם אַרום אונ' מיט נואפּים גיבסט דוא דיך אָב. נור, האָב איך מיר גיטראַכט, אויף דער וועלט איז' אַלצדינג מעגליך. אַזויני מעשיות האָבין זיך שוין אין דער וועלט פּרלאָפּין. עס איז' מעגליך, דעם דושפאלירס לייט האָבין ר' קלמן'ן פּרפיהרט. לכן בעט איך אייך זעהר, איהר זאָלט מיר שרייבין כד'ש וואָס דאָרט טוהט זיך, כדי איך זאָל וויסין וויא מיך נוהג צו זיין.

איך בין בטוח אין אונזר אַלטער פריינדשאַפט, אַז איהר וועט אייך מינר אַננעהמין אונ' וועט אַזויני זיין אין דעם עסק מיט ר' קלמן צו רעדן, ער זאָל זיך פון דעם אַנדערן עולם נישט לאָזן פּרפיהרן. איך ווייס, אַייערי ווערטיר זענין בייא איהם חשוב.

איך מוס אייך אויך בעטין, איהר זאָלט מיר נישט פראיבל האָבן וואָס איך האָב מיך אָבגיגעבן צום זאליניר, ער זאָל מיר בעהילפלדיך זיין אונ' אויך זייני לייט. איהר ווייסט זעהר גוט, אַז דיא לייט זענן איצט בעוהר גרויס ביז אין הימל אַריין. אַלמדין איז' בייא זייא אין דיא אויגין וויא אַשפּין, דער המון עם קוקט נור זייא אין מויל אַריין, וואָס זייא זאָגן דאָס איז' גיזאָנט.

אַזוינר וויא איך, אַז ער האָט נישט ערגיך איין אָנשפאַריניש אָן אַרבין, קען ער קיין קיום האָבן אונ' קען טאַקי ממש פר הונגיר שטאַרבין, אַזוי וויא מיר האָבן שוין דאָס גיזעהן בייא אַ יאַם רבנים, לומדים, גרויסי חריפים אונ' אמת' פרומי לייט: אַז זייא האָבן מיט דער משפחה נישט גיהאַלטן, זענן זייא מחוסר לחם גיוואָרן, אונ' מען האָט זייא אָנגיטוהן עונים קשים.

מילא פרעג איך אייך, וואָס האָב איך גיזאָלט טוהן. איהר ווייסט מיין מעמד, דרצו בין איך אַ מטופל אויך, בין איך אַ מוכרח גיווען אונ' האָב מיך גימוזט צו מאַכן צום זאליניר אונ' צו זיין סעקרעטאַר. איך זאָג אייך דעם אמת, איך האָב זייא מתנות אויך גישיקט, אונ' זייא האָבן מיר צוגיזאָנט, זייא זאָלן פון מיינטוועגן טוהן וואָס מעגליך איז, ע"כ בעט איך אייך, איהר זאָלט מיך דן זיין לכף זכות.

איך שיק אייך דאָ אַ העתקה פין טעמים אויף יידישי מנהגים, וואָס דעם זאלינירס סעקרעטאַר האָט מיר גישיקט פין זיין רבינס וועגין. ער האָט גימיינט, ער מאַכט מיך רייך מיט דער תורה, בייא איהם איז דאָס גיווען דיא גרעסט' מתנה פין דער וועלט. איך ווייס, זייא וועלן אייך אַזוי גיפּע־לין וויא מיר.

נור למען השם עם זאָל בלייבן בסוד, וואָרין האָטשי בייא אייך אין שטאָד זענן דיא לייט נישט אַזויני תקיפים וויא ערגיך אַנדרש, זענן זייא פאַרט זעהר מסופנה מענשין אונ' קענן מיך פין דאָרט אויך טרעפן. פר זייא קען זיך קיין מענש נישט בעהאַלטן, אונ' ווען זייא וועלן מיר אַפילו דאָרט קיין שלעכטס טוהן קענן, וועלן זייא עם מודיע זיין דעם היגין עולם, אונ' היא זענן זייא בעוהר גרויסי תקיפים.

סט. פון מיכל פהנא
צום קאלנער רב

אייער בריב האָב איך מקבל גיווען. ער האָט מיך גאָר דרקוויקט, וואָרין צום אמת האָב איך אייך מייאש גיווען. איך האָב אייך גיהאַלטן פר פּרילאָהרן. איך האָב אייך גירעכענט צו דיא לייט, וואָס אין מייני אויגין זענן זייא אַלי געטצינדיענר (עובדי עבודה זרה) — אַזוי וויא איך וויל עם

בעווייזן אי'ה אין מיין ספר וואָס איך האָב בדיעה עס אַרויס צו געבין (א).
 נור וויא איך האָב אויס אייער בריב גיזעהן, אַז איהר גיבט אייך מיט
 זיין נור אויס אין ברירה אָב, אונ' צום אמת אָבער קעהרט איהר אייך מיט
 זיין גאָר נישט אָן, האָב איך אייך וויעדר אַזוי ליעב וויא פריהר, נור בעט
 איך אייך, היטה אייך למען השם איהר זאָלט אין זייער וועג נישט אַריין
 געהן. זיין זענין גרויסי מייסטערס מענשן צו זיך אַריין צו האַפּין אונ' כשרה
 נשמות צו פרפיהרן אונ' מען זאָל פאָרט זאָגן, מען איז פרום.
 מפח דעם היגין רבנות קענט איהר בטוח זיין, אַז איך האָב מיט ר'
 קלמן ביסינגיר גירעד, אונ' ער האָט מיר צוגיזאָגט, ער זאָל אייערי שונאים
 נישט צוהערן אונ' זאָל טוהן אייערטוועגן וואָס ער וועט נור קענין. אויך
 מיט אַנדרי היגי נגידים האָב איך גירעד.
 הפלל איך טוה וואָס איך קען אונ' זאָרגט גאָר נישט. האַטשי דעם דיש=
 פאלירס לייט האָבן זיך אַריין גיחאָפט צי ר' קלמןס בן יחיד, מיין תלמיד,
 אונ' ער האָט דיא מיטער מפציר גיווען, זיא זאָל בייאם פאָטיר פועלן, ער
 זאָל זיין אויף זייער זייט, קען איך אָבער ר' קלמן'ן און קען פאָר איהם איין
 ערב זיין, אַז ער וועט זיין וואָרט נישט משנה זיין. בפרט ער איז זעהר דר=
 ביטערט אויף דער משפחה, וואָס זיין האָבן איהם דעם ליבען בן יחיד קאָלי
 גימאָכט; וועט ער אַודאי טראַכטן, ער זאָל זיך אָן זיי נוקם זיין אונ' זאָל
 זיין פין היא אויס עסין.

פין ר' יעקל פולנאער צו ר' חיים גבריאל

איך בין דיר מודיע, אַז עס איז אונמעגליך גיווען עפיס צו בעקומין
 פון דיא זאָכן וואָס דוא האַסט מיר גישריבן איך זאָל דיר שיקן פר דעם
 פודראַטשיקס בן יחיד; וואָרין דער רבי זאָל לעבן איז איצט אַ גרויסר טרוד,
 האָב איך מיט איהם דרפון גאָר נישט גיקענט רעדין. נור יעני וואָך האָבן
 מיר אָנגיהויבן פר דעם רבינס הויז אַ ברונני צו גראַבן; מיר האָבן גיזעהן
 עס איז משונה גינעטהיג פר דעם רבינס הויז זאָל זיין אַ ברונני אונ' דיא
 ברונני זאָל מען רופן דעם רבינס ברונני, אַזוי וויא מען רופט דיא ברונני
 בייא מעזבוש דעם בעשט ברונני (א).

אונ' חוץ דעם אַפילו דאַרף דעם רבינס הויז זעהר אַיאם וואַסיר. איך
 האָב פאַרעכענט, אַז פר אַיאָהר האָב איך פר וואַסיר צום רבינס הויז אַליין
 קרוב צו זעכציג זילבערני רובל גיצאָהלט. איברדעם האָבן מיר אָבגינקלעהרט,
 מיר זאָלין פר דעם רבינס הויז מאַכן אַ ברונני. אונ' וויא דוא גוים האָבן
 אָנגיהויבן דיא ברונני צו גראַבן, האָבן זיין גיפונן זעהר איין אַטי ערדר=
 גי לולקי. האָב איך דיא לולקע בייא דוא גוים אַוועק גינעהמין אונ' שיק זיא

דיר איצט, דוא זאָלסט זיא געבין דעם פּוּדראַטשיקס בן יחיד אונ' זאָלסט איהם זאָגן, אַז דאָס איז' דעם בעשטס לולקע אונ' דער רבי זאָל לעבין שיקט זיא איהם.

ער וועט דיר גלייבין, וואָרין דיא לולקע איז' זעהר אַלט; אונ' דרצו האָט מען זיא גיפונין טאָקי אויף דעם רבינס פּלאַטק, אונ' דאָס איז' אודאי טאָקי גיווען אַ השגחה פרטיות, וואָרין וויא קומט אַזאַ לולקע אַזוי טיף אין דער ערד צו ליגען אונ' זאָל נאָך זיין גאַנץ אונ' דרצו זאָל מען זיא גראָד דענצ-מאָהל גיפונין, אַז מען האָט זיא בעדאַרפט? מילא מן הסתם איז' דיא לולקע בודאי אַ גאַנץ גרויסי זאָך אונ' איז' אַזוי לאַנג גילעגן אין דער ערד, מיר זאָלן זיא איצט קענין שיקין דעם פּוּדראַטשיקס בן יחיד.

בכדי אָבער דער בן יחיד זאָל גאָר נישט מסופק זיין, אַז דאָס איז טאָקי דיא רעכטי לולקע, לעג איך דיר אין דעם בריב אַרײן איין אַנדרן בריב, וואָס דיא זאָלסט איהם ווייזן, דעם בן יחיד, וועט ער דיר בודאי גלייבין.

נור למעשה זעה בייא איהם פר דער לולקע זעהר אַסך געלד צו נעה-מין, וואָרין דער רבי זאָל לעבין איז' אַ שרעקליכר בעל הוצאה. מענסט מיר גלייבין, אַז פר האַלצהאַקין אַליין האָב איך דאָס יאָהר גיצאָהלט מער וויא הונדרט צוואַנציג קערבליך. מעדאַרף מיר קרוב צו טויזנד פוהרין האַלץ, דיא חדרים אין דעם רבינס פאלע צו פרהייטצין, אונ' אויף דער קעך.

די אורחים זענין גאָר קיין קאַטאַוויס נישט, אַלי טאָג פרמעהרין זייא זיך. דיא קענסט דיר שוין פין דעם משער זיין, וואָס עס טוהט זיך מיט אורחים, אַז וואָך בייא וואָך דאַרף מען קרוב פין הונדרט אָקיס ציבילדיס; אונ' דיא ברונני, וואָס מיר לאָזן איצט גראָבין, וועט אויך קאַסטין געניג.

מילא וואָס האָט מען דאָ מסופק צו זיין, אַז דיא לולקע האָט דער עבירשטר טאָקי נור איברדעם צו געשיקט, דער רבי זאָל לעבין זאָל זיך דורך איהר אַבוזוכין דיא הוצאות פין דער ברונני וואָרין דער רבי זאָל לעבין דאַרף איצט זעהר גינעטהיג געלד.

אמת, דער רבי זאָל לעבין איז' אַהן עין הרע אַ גרויסר עושר. פין דעסטן וועגן טרעפט זיך עס זעהר אָפט, אַז מען האָט אין הויז נישט אויף צעהרונג, וואָרין דאָס גראָבע געלד וואָס ער בעקומט פּרלייהט ער אויף היתר עיסקא, אונ' דיא עיסקא וואָס איך קאַסיר איין אַלי קוואַרטיל פּרלייהט איך ווי-דער מיטעלי מענשין אויף משכנות אויף וואַכין געלדר. דער עולם מיינט אפילו, אַז דוא געלדר וואָס איך פּרלייהט אויף משכנות זענין מייך, דאָס האַרט מיך נישט, דורך דעם האָב איך קרעדיט. הכלל, עס פיהרט זיך בייאם רבין זאָל לעבין אַזוי, אַז געלד טוהר נישט ליגען. וואָס עס פּאַלט נור צו, מוס תיכף פּרליגען ווערדען. איברדעם טרעפט זיך זעהר אָפט, אַז אין הויז איז' נישט דאָ אַנגראַשין אויף צעהרונג, בפרט איצט דיא ברונני עסט אויף אַיאם געלד. מילא זעה זשע, דער בן יחיד זאָל פר דער לולקע געבין אַיאם געלד. איך וועל עס דעם רבין זאָל לעבין געבין אונ' וועל בשעת מעשה

מיט איהם פין דיר אַ שמיס טוהן אונ' איהם זאָגן, אַז דאָס איז' דיין מלאכה גיווען.

מכּה דיא הוצאות, וואָס דיא שרייבסט מיר, מען וועט דאַרפן אויף ר' שמערל'ס רבנות, האָב איך מיט דעם רבין זאָל לעבין נישט גישמיסט. איך האָב נאָר דאָס האַרץ נישט איצט דעם רבין זאָל לעבין צו זאָגן, ער זאָל הייסן בייאם עולם אויף דעם אַנדבה מאַכין. האָט אַפנים, אַז דער עולם גיט אויף עפיס אַ נדבה, געבין זייא זייער געלד? זייא געבין דאָס טאַקי דעם רבינס געלד, וואָרין דענצמאָהל אַז זייא געבין אויף עפיס אַ נדבה, געבין זייא דעם רבין זאָל לעבין וועניגר געלד.

זאָל איך איצט מיט דעם רבין זאָל לעבין פין נדבות שמיסין, אַז איך זעה ער איז' אַזוי אַגרויסר בעל הוצאה אויף דער ברונז' נור איצט זאָל'ן אַנקומין דיא גבאים פין ארץ ישראל געלדער אונ' דיא פאן ר' מאיר בעלהנס פושקיס, אונ' זענן מחויב צו ברענגן אַסך געלד פין דעם קוארטיל, וועל איך זעהן, אַז עס וועט זיך דענצמאָהל לאָזן מיט דעם רבין זאָל לעבין דרפון שמיסין, וועל איך עס טוהן.

ווען עטן זאָלט אָבער נישט קענן פיו דענצמאָהל וואַרטין, מוסט דוא זעהן בייא אַזויני מענשין נדבות צום הויף צו נעהמין, וואָס דוא ביסט מיט זייא מקורב; אָדר גיב דרוויל ר' יעקב ליבן ר' שמערל'ס שוועהר אַוועקסיל אויף דיא הוצאות וואָס מען וועט דאַרפן אויף דעם רבנות, אונ' אַז ר' שמערל וועט ווערין רב, וועל'ן מיר אַודאי זעהר גרינג קענן צאָהלין דעם וועקסיל, וואָרין דער רבי זאָל לעבין וועט תיכף קומין צו איך אונ' וועט מן הסתם דאָרט אַיאם געלד מאַכין. איך הער דעם זאלינירס לייט מאַכין דאָרט אַרום אין דיא דערפיר תמיד זעהר אַיאם געלד. מילא, אַז זייא קענן פר זייער ליג' גיר אַיאם געלד מאַכין, האָט מען נישט מסופק צו זיין, אַז דער רבי זאָל לעבין וועט זיך דאָרט נור אַוויז געבין, וועט ער אַודאי מאַכין געלד אָהן איין ערך — אונ' פר נאָטה וועל'ן מיר זיך דענצמאָהל שוין איין עצה געבין איינצוברענגן דיא הוצאות פון דעם רבנות. לאָז נור ר' שמערל ווערין אַרב, וועט שוין רעכט זיין.

צא. דער פריב וואָס ר' יעקל פולנאער האָט גישריבן דעם בן יחיד צו וויזין

עס איז' מיר אויף דיר אַ גרויסי תמיה, וויא דיר קען איינפאַלין, איך זאָל דיר שיקן אַזויני טהייערי אונ' הייליגי זאַכין פין דיא אוצרות, וואָס דער רבי זאָל לעבין האָט געירשת פון זיין זיידן דעם הייליגען בעשט זכרונ' לברכה. ווייסט דוא דען נישט, אַז דאָס קליינסטי שטיקל פין זייא וואָס עס איז' נור אַזוי גרויס וויא אַ זאַמדיל איז' מעהר ווערט וויא אַלי אוצרות

אונ' שאַטצאָמערין פּין אַלי מלכים אויף דער וועלט? איך העט גאָר דיא העזה נישט גיהאָט מיט דעם רבין זאָל לעבין דרפון צו שמיסין, נור איך זעה בחוש, אַז דער יונגער מאַן ר' אליהו דעם פּודראַטשיקס זוהן איז זעהר אַ גרויסר בר מזל.

פּראַכטטאַגין שבת'צונאַכט בין איך מיט דעם רבין זאָל לעבין אַליין גי= ווען אין זיין חדר. דער רבי זאָל לעבין האָט גירייכירט דיא לולקע מיט אַ דבקות וואָס עס איז אַ פּחד גיווען. זיין רייכערן איז דעך תמיד מיט אַ שרעק= לייך דבקות; אַזוינס אָבער וויא דעם שבת'צונאַכט, האָב איך נאָך קיין מאָהל נישט גיהאָט דיא זכּייה צו זעהן.

פּליטצלינג אין מיטין דעם רייכערן ריפט זיך דער רבי זאָל לעבין אָן צו מיר: איך זעה אַז אליהו בן חיה וועט פּרגעסין דיא גאַנצי תורה וואָס ער האָט גילערנט בייא דעם יודישין שד מיכל כּהנא אונ' וועט ווערין אַ זייל פון דער וועלט, אַז ער וועט זיך נעהמין צו דער אמתיר תורה נאָך אונזר שטייגער. נור דאָס איז נאָך אַ גרויסי אַרבייט. לעצטע מוז מען איהם נאָך אונטרלעעהנין אונ' העלפּין דרצו, ער זאָל זיך קענין אויסאַרבייטן. וויא איך האָב דאָס דרהערט, האָב איך מיך אָנגירופּין מיט גרויס שמחה אונ' מיט ציטערניש: רבי, ווער קען איהם אונטערלעהנין, אַז נישט דער רבי זאָל לעבין אַליין?

וויא איך האָב דאָס גיזאָגט, האָט דער רבי זאָל לעבין אַראָבגינעהמין דיא לולקע פּין דעם ציבוק וואָס ער האָט גירייכירט אונ' האָט צו מיר גי= זאָגט: נעהם דיא לולקע וואָס איך האָב בירושה פּין דעם זיידין דעם בעשט זכּרונג לברכה אונ' שיק זיא דעם אַלי בן חיה; נור זאָל ער אויס איהר נישט רייכערן, ער זאָל זיא נור אַזוי האַלטין; אונ' דיא לולקע וועט איהם שוין אונטרלעעהנין אונ' וועט איהם העלפּין צו אַלעם גוטין.

איך האָב מיר דיא האַנד גיוואָשן, האָב דיא לולקע דורך אַמוזוה גי= נעהמין אונ' האָב זיא אַריין גילעגט אין אַ בייטעלי אונ' דאָס בייטעלי וויעדער אין אַ בייטעלי. ביז אין דער פּריה איז זיא בייא מיר גיווען, אונ' איצט שיק איך דיא לולקע דיר, דוא זאָלסט זיא געבין דעם ר' אַלי.

זאָלסט אָבער וויסין, אַז דאָס איז דיא נעהמליכי לולקע וואָס דער בעשט זכּרונג לברכה האָט אויס איהר גירייכירט. אונ' אַמאָהל איז ער גיפּאָה= רין אונ' האָט אויף דעם וועג גירייכירט אויס אַלעאַנגין ציבוק, אַז דיא לולקע האָט אַזשע אַרויסגיטשעקט אויס דעם וואָגין אַרויס. דרוויל איז איהם אַקעגין גיקומין אַ שררה אונ' צווייא זעלניר רייטינדיג אונ' האָבין דיא לולקע צוגי= נומן. זיא זענין זיך זייער וועג ווייטער גיריטען, אונ' דער בעשט איז זיך זיין וועג ווייטער גיפּאָהרין. אין אַ שעה אַרום איז דער בעשט שטעהן גי= בליבין אונ' האָט גיזאָגט צום משרת זיינעם: נעהם אַ פּערד אונ' רייט דרויף, זאָלסט אָניאַגין דיא זעלניר אונ' נעהם בייא זיא דיא לולקע. דער משרת האָט אַזוי גיטוהן. וויא ער האָט דיא זעלניר דעריאַגד, האָט ער גיזעהן, זיא

זיטצין אויף דיא פערד אונ' שלאָפּין. האָט ער גינעהמין דיא לולקע אונ' איז צוריק גיריטין.

נאָך דעם בעשטס טויד איז דיא לולקע גיפאלן בירושה זיין טאָכטיר דיא צדקת אָדל זכרונה לברכה, וואָס זיא איז גיווען גאָר פייערדיג, וואָרין דער בעשט האָט איהר נאָהמין אויס דער תורה אַרויס גינעהמין אויס דעם פסוק אש זת למו, דיא ערשטי אותיות פין דיא דריי ווערטיר זענין אדל (א). אונ' איברדעם איז זיא טאַקי גיווען גאָר פייער, אַזוי וויא דיא מעשה ווייזט אויס פון דיא פאָר שוך, וואָס זיא האָט גיגעבין דעם בעשטס אַתלמוד, אונ' פון דיא שוך איז אַרויס גיקומין דער צדיק ר' ברוכל טיטשניר (ב).

אונ' פין דער צדקת האָט דער רבי זאָל לעבין דיא לולקע געירשת. מילא זעהסט דוא שוין, אַז דיא לולקע איז אַגרויסי זאָך. איך בין דעם יונגין מאַן ר' אלי' מיט דער לולקע זעהר מקנא. דוא ווייסט, איך בין קיין עושר נישט, אונ' וויא דוא זעהסט מיך, העט איך בשמחה רבה פר דער לולקע אַוועק גיגעבין מיין הייזל. נור מסתמא ווייסט דער רבי זאָל לעבין פר וואָס ער גוט דוקא דיא לולקע דעם ר' אלי'. אונ' נאָך מיין נאַרישין שכל נאָך דאַכט זיך מיר, אַז איינס פין דיא טעמים וואָס דער רבי זאָל לעבין האָט דר= בייא גיהאט קען זיין, ווייל דיא לולקע האָט דעם כח רשעים איינצושלעפערין; אונ' צום צדקת וואָס אַלולקע קען העלפין האָט מען דעך אַודאי ניט צו שמייסין. בפרט די לולקע וואָס דער בעשט האָט אויס איהר גירייכירט (ג).

מילא נמצא איז עס גאָר אַ פשטות: דיא לולקע וועט פועלן, אַז דער רשע מיכל דיין וועט שלאָפּין, אונ' דער בן יחיד ר' אלי' וועט בעקומין גרויס התלהבות אונ' וועט פלאָמין צום עבערשטיין; אונ' דאָס איז דעך דאָס עיקור צדקות.

איך בעט דיך זאָלסט מיר שרייבין ווען דוא האָסט איהם דיא לולקע גיגעבין.

עב. פון ר' חיים גבריאל

צו ר' יעקל פולנאער

אין דיא ערשטי פאָר שורות פין דיין בריבל האָב איך גיזעהן, אַז דער רבי זאָל מאַרין ימים זיין איז אַ גרויסר טרוד, האָב איך דרפון גרויס תענוג גיהאט. איך ווייס, דעם רביס גאַנצי טרדות זענין דעך נור פר אונזרי לייט, ער זאָל אונז געבין אונזר בעדערפניש, קינדר, לעבין און פרנסה, וואָרין נור ער אַליין דאַרף דאָס אַלץ פּרוואַרגין, נישט גאָט (א).

מילא, אַז ער איז טרוד, האָט מען נישט מסופק צו זיין, אַז מיר וועלן האָבן אַלץ דאָס גוטס, אונ' איך האָב טאַקי גיזעהן בחוש, אַז עס איז אַזוי. וואָס דאַרפסט דוא מעהרן וויא איך האָב דעם פּודראַטשיקס בן יחיד

גיגעבין דיא לולקע אונ' האָב איהם גיוויזן דיין בריב וואָס דו האָטט מיר גישריבן, איך זאָל איהם ווייזן, איז עס בייא איהם גיווען וויא איין אוצר. אונ' וויא איך האָב גיועהן, אַז דיא מתנה איז, בייא איהם אַזוי חשוב, האָב איך איהם גיוזאָגט, עס העט רעכט גיווען, ער זאָל דעם רבין זאָל מאַרין ימים זיין דרפר אויך עפיס אַ שעני מתנה שיקין. אמת, האָב איך איהם גיוזאָגט, עס איז אויף דער וועלט נישט פרהאָנדין אַזוינס, וואָס זאָל דאָס ווערט זיין וואָס דיא לולקע, נור פין דעסטוועגין ביזט דוא מחויב צו שיקין וואָס דוא קענסט, גאָט קוקט נור אויף דעם האַרץ.

האָט ער מיר צוגיוזאָגט פּר דעם רבין זאָל מאַרין ימים זיין צו געבין אַ שעני כלי, אונ' דאָנערשטאָג בין איך בייא איהם גיווען, האָט ער מיר גיגעבין אַ גרויסן סטרעכאַן זעהר אַ שענים, וואָס איז איפשר בודאי ווערט פופציג רויטי רענדליך. נור האָט ער מיך גיבעטין, איך זאָל קיינים דרפון נישט זאָגן, וואָרין דער סטרעכאַן איז דעם פאָטירס, אונ' איך אַליין זאָל פאָהרין מיט דעם סטרעכאַן אונ' זאָל איהם דעם רבין געבין.

איך האָב איהם גיוזאָגט, איך העט אַודאי בשמחה רבה אַליין גיפאָהרין, נור איך האָב נישט אויף הוצאות, אַפילו אויף אַ פוהר צו דינגין האָב איך נישט. האָט ער גיוזאָגט, ער וועט מיר געבין אויף אַ פוהר אונ' אויף הוצאות, נור איצט האָט ער נישט. ער האָט אָבער גיהערט פון דעם פאָטיר, אַז ער האָט אָבצונעהמין געלד פּר פּודראַט; אַז דער פאָטיר וועט אָבנעהמין, וועט ער מיר געבין וויא פיל מען דאַרף. וכן הוה.

נעכטין האָט ער גישיקט נאָך מיר אונ' האָט מיר גיגעבין צווייא פונפיר באמאַשקיס. דאָ האָב איך גיועהן בחוש, אַז נור דעם רבין זאָל מאַרין ימים ושנים זיין האָב איך דיא פאָר רובל פּרדינסט צו דאַנקין. איך האָב נאָך קיין מצות נישט גיהאַט אויף פּסח.

דעם בן יחיד האָב איך גיוזאָגט, איך פוהר תיכף מיט דעם סטרעכאַן צום רבין. איך האָב אָבער צום אמת מורא אַליין צו פאָהרין, תאמיר ווערט דער פּודראַטשיק גיוואָהר, אַז עס פעהלט איהם דער סטרעכאַן, אונ' אַז ער וועט וויסן איך בין דיא טעג אַוועק גיפאָהרין צום רבין, וועט ער האָבן אַחשד אויף מיר אונ' אויף דעם רבין זאָל מאַרין ימים זיין. איברדעם בין איך אַוועקגיפאָהרין קיין חלובניק, דער בן יחיד זאָל מייגן איך בין צום רבין גיפאָהרין. אין חלובניק האָב איך מיר גיקויפט בייא ר' אהרן שמורה, אונ' דוא קוק דיך דאָרט אום, תאמיר וועט אימציר פון אונורי לייט אַהער פאָהרין, זאָלסט איהם הייסן גייא מיר נעהמין דעם סטרעכאַן.

ג. פון ר' יעקל פּולנאער
צו ר' חיים גבריאל

מוכז' ר' דוד צעריס פאָהרט צו איך. בעט איך דין, זאָלסט איהם

איברגעבין דיא פלי, וואָס דוא ווייסט שוין גוט פּרפּאַקט און פּרחתמית; אונ' ער וועט זיא שוין מיר ברענגין. עס וואונדרט מיך זעהר, פּרוואָס דוא האָסט מיר קיין וואָרט גישריבין מ'פּאָ אייער שטאָד רבנות. ע"כ שרייב מיר דורך ר' דוד כד"ש.

ע.ה. פון ר' חיים גבריאָל

צו ר' יעקל פּולנאָער

דורך ר' דוד מוכ"ז שיק איך דיר דיא חשובה פלי פּר דעם רבין זאָל מאריך ימים זיין אונ' בעט דיך זעהר בשעת מעשה, אָז דוא וועסט זיא דעם רבין זאָל מאריך ימים זיין געבין, זאָלסט דוא פון מיר לאָזן אַ וואָרט פּאַלין. מ'פּאָ דעם היגין רבנות האָב איך מיט ר' יעקב ליב ר' שמעירלס שווער גירעד אונ' האָב פּין איהם קיין רעכטי תשובה גיהאַט. וויא איך האָב גיזעהן, אָז מיט דעם גראָבין יונג איז' נישט אויסצוקומין, בין איך אַריבער גיגאַנגין צו זיינס אַ שוועסטער שרה ר' מאירס אונ' האָב מיט איהר אַ שמיס גיטוהן, זיא זאָל יעקב ליב'ן צו רערין מ'פּאָ דעם אינטעריס; וואָרין לעולם איז' עס אַכבוד פּר דער גאַנצער משפּחה איהרר, אָז איהר ברודרס איידים זאָל קומין צו אַזוי אַ גדולה.

זיא איזט צו יעקב ליב'ן גיגאַנגין אונ' האָט מיט איהם אַסך גירעד דרפּין. האָט ער איהר צוגיזאָגט, אָז דער איידים וועט וועלין, זאָל ער נישט דרווידר האָבין.

האָב איך זיא צו גירעד, זיא זאָל טאַקי אַליין געהן צו ר' שמעירל. איז זיא גיגאַנגין. בייא איהם אָבער האָט זיא נישט גיקענט פּועלין, ער וויל בשום אופן נישט. ער האָט מורא, האָט ער גיזאָגט, מיכל דיין זאָל איהם נישט מעשים טוהן. ער איז' אַ גרויסר לַמֶּדֶן אונ' אַ חרף.

איך בין דיר דאָס מודיע, וואָרין איך ווייס מיר היא שוין גאָר קיין עצה צו געבין אין דעם עסק, איך האָב אַיאָם גוטי פּריינד ר' שמעירלס אויפגיב' שטעלט, זייא זאָלין איהם צו רעדין צום רבנות. ער וויל אָבער בשום אופן נישט, אונ' איך ווייס בבירור, אָז ער וועט נישט ווערין רב בייא אונז, וועט מען אַודאי דעם קאלנער אויפנעהמין. ע"כ זאָלסט דוא זעהן מיט דעם רבין זאָל מאריך ימים זיין דרפּין צו שמיסין אונ' זאָלסט מיר שרייבין וואָס צו טוהן איז' אין דעם עסק.

ע.ה. פון ר' יעקל פּולנאָער

צו ר' חיים גבריאָל

דיא פלי וואָס דוא האָסט גישיקט האָב איך דרהאַלטין אונ' האָב זיא

דעם רבין זאל לעבין אלײן פרייטאָג צו נאַכט איבריגעבין. דער רבי זאל לעבין האָט פֿין איהר גרויס תענוג גיהאַט. ער איז אַהין אונ' אַהער אין שטיב אַרום גיגאַנגין מיט גרויס דבקות אונ' איז זעהר אויפגיהויבין גיווען אונ' האָט זיך גיוונגין דעם אזמר בשבחין. דרנאָך האָט ער קידוש גימאַכט מיט גרויס התלהבות אויס דער פֿלי וויא זיין שטייגער איז. ביאם גאַנצין קידוש האָט ער נישט איין אויג אַראָב גילאָזט פֿון דער פֿלי, בפרט בשעת מעשה וויא ער האָט גיוונגין בחמרא גוי כסא (מיט דעם וויין אין דעם בעכיר). וויא איך האָב דאָס גיווען, האָב איך מיר גיטראַכט, אָט דער פֿוס מוס אַודאי זיין איינר פֿון דיא צווייא כוסות וואָס דער קייזר האָט צוגינעהמין בייא ר' אדם, אַז ער איז בייא איהם גיווען אויף דער סעודה, אונ' האָט זייא בעהאַלטין (א), אונ' צינד איז דער פֿוס גיקומין צום רבין זאל לעבין, ער זאל איהם מתקן זיין; איבר-דעם האָט איהם גימוזט דער פֿודראַטשיק אונוועהרין (ב).

מוצאי שבת נאָך הבלדה האָב איך דעם רבין זאל לעבין גיזאָגט, אַז איך האָב גיהאַט פֿין דיר אַ בריבֿל, אונ' האָב איהם דרצעהלט, וואָס דוא שרייבסט מיר מפה ר' שמערל ר' יעקב ליב'ס איידעם. האָט ער מיר גיהייסן דיר שרייבין, זאָלסט זאָגין ר' שמערל'ן פֿין זיינט וועגין, ער זאל אָננעהמין דאָס רבנות אונ' זאל פֿר דעם דיין גאָר קיין שום מורא נישט האָבין, וואָרין ער האָט זיך פֿר איהם גאָר נישט צו פֿרכטין.

מילא זאָג זשע דאָס ר' שמערל'ן, וועט ער אַודאי קיין מורא נישט האָבין; וואָרין אַז דער רבי זאל לעבין האָט אַזוי גיזאָגט, וועט ער אַודאי אויף דעם ערשטין שבת פֿין דעם רבנות אַליין צו אייך אַראָב פֿוהרען. אונ' אַז דער דיין וועט יוא חשק האָבין אַקעגין ר' שמערל'ן דעם עזות פנים אַרויס צו ווייזן, וועט איהם דער רבי זאל לעבין אַודאי דאָס ביסל תורה אַוועק נעה-מין, אַז ער וועט נישט וויסין פֿין זיין לעבין צו זאָגין, —אַזוי וויא דער בעשט זכרונו לברכה האָט צוגינעהמין דיא תורה בייאם הראדגיר דיין מיכל, אַז מען האָט דאָרט אויף גינעהמין ר' יחיאל'ן פֿר אַ רב, אונ' דער דיין האָט איהם עגמת נפש אָנגיטוהן (א). וועט דעך אַודאי רעכט זיין.

עיקר שכחתי. דוא האָסט מיר גישריבין, דעם פֿודראַטשיקס בן יחיד האָט דיר גיגעבין צווייא פינפֿרליך באמאַשקיס; אונ' איך ווייס בבירור, אַז דאָס זעבן גיווען צווייא הונדרטר. דוא מוסט וויסין: תחלת וויא איך האָב דאָס גיוואָהר גיוואָרין, האָב איך גיוואָלט תיכף לויפֿן צום רבין אונ' איהם עס דרצעהלין, נור איך האָב אויף דיר רחמנות גיהאַט. איך האָב מיר גי-טראַכט, איפשר בשעת מעשה, וויא דוא האָסט זייא צו גינעהמין, האָסט דוא אַליין אויך נישט גיוויסט וואָס פֿר אַבאַמאַשקיס זייא זעבן. צינד אַבער זאָג איך דיר, זאָלסט עס דיר נישט פֿרגרינג האַלטין אונ' זאָלסט מיר תיכף דאָס איבריגי פֿין דיא צווייא באמאַשקיס, היינו הונדרט אונ' גינציג, אַבשיקין, איך זאל זייא געבין דעם רבין. דאָס ווייסט דיא גאַנצי וועלט, אַז דער בן יחיד האָט דיר אויף הוצאות נישט גיגעבין צווייא הונדרט רובֿל. פֿר דיר אויף

הוצאות איד' צעהן רובל איבר גינוג, אונ' דיא הונדרט ניינציג רובל האָט ער אודאי גיגעבין פין דעם רבינס וועגין, כדי דער רבי זאָל לעבין זאָל פין איהם דיא פלי צו נעהמין.

אַז דוא וועסט דאָס איבריגי נישט אָפשיקין, וועסט דוא משונה חרטה האָבין. וואָרין אַז מען וויל, קומט דיר פון דעם געלד אַפילו קיין צעהן רובל אויך נישט, וואָרין דוא ביסט דעך אַפילו מיט דער פלי נישט גיפאָהרין.

נור פין דיא צעהן רובל שמיס איך נישט, אָבער דאָס איבריגי שיק אָב אונ' רעד דיר נישט איין, אַז דוא וועסט מיר גאָר אָפלייקנין דעם אינטעריס, וואָרין דוא מוסט וויסין, אַז אונזר וויינשענקיר ר' הירש איז' פין אייך אַהיים גיקומין, ער האָט דאָרט ביאם פודראַטשיק ר' קלמן ביסינגיר געלד אָבגינעהן מין פר וויין, אונ' דער ר' הירש איז' דעם רבין זאָל לעבין שולדיג געלד, האָט ער דיא עיסקא אָבגיבראַכט אין גרויסי אַסיגנאַציעס אונ' האָט מיר דר= צעהלט, דיא אַסיגנאַציעס האָט ער פון ר' קלמן ביסינגיר. ער האָט איהם גי= האָט גיבעטין, ער זאָל איהם געבין קליינריי, האָט איהם דער פודראַטשיק גי= זאָגט, דער קאָמיסיאָניער האָט קיין קלייני גיהאַט, נור סאַמי הונדרטר.

דרביי האָט ער מיר דרצעהלט, ר' קלמן האָט זיך פר איהם גיקלאָגט, ער האָט מיט דעם קאָמיסיאָניער אַטעות גיהאַט מיט צווייא הונדרטר: וויא ער איז' נור אַהיים גיקומין מיט דיא אַסיגנאַציעס פין דעם קאָמיסיאָניער אונ' האָט זייא אַנידר גילעגט אויף דעם טיש אונ' האָט זייא אָנגיהויבין צו צעהן לין, האָט ער גיפונין אין איין פעקיל' האָבין צווייא אַסיגנאַציעס גיפעהלט, אונ' דאָ איז' קיין שום פרעמדיר מענש אין שטיב גיווען, וויא ער, דאָס ווייב אונ' דער בן יחיד. איז' ער תיכף מיט דעם פעקיל' אַסיגנאַציעס אַריבר גי= לאָפין צום קאָמיסיאָניער אונ' האָט איהם גיזאָגט, אַז אין דעם פעקיל' פעעה= לין צווייא הונדרטר, האָט דער קאָמיסיאָניער נאָך אויף איהם אַ גרויסין גי= שרייא גיטוהן. איך האָב דיר דיא באַמאַשקיס צו גיצעהלט, האָט ער גיזאָגט; אַז דוא האָסט אין דר היים בייא דיר גנבים, געהט מיך נישט אָן.

מילא ע"פ בין איך דיר מתרה, זאָלסט מיר אָבשיקין דאָס איבריגי פין דיא צוויי באַמאַשקיס, זאָלסט נישט דאַרפין חרטה האָבין דרויף.

עו. פון דעם קאלנער רב
צום דיין מיכל כהנא

פראַכטטאָגין פרייאַטאָג האָב איך דרהאַלטין אייער בריביל. איך ווייס פון לאַנג אַז איהר טוהט פון מיינטוועגין אַלצדינג וואָס איהר קענט נור, נור איצט האָט איהר מיך מיט אייער בריביל גאָר מחיה גיווען. בפרט מיט דעם וואָס איהר שרייבט מיר, אַז איהר זענט מיך דן לכף זכות. הש"י זאָל אייך אויף אַליי אייערי וועגין דן זיין לכף זכות; אונ' אַז הש"י וועט מיך מזכה זיין, איך

זאָל קומין צו אייך אונ' זאָל מיך מיט אייך משתשע [זיין]. אַזוי וויא מיר פלעגין זיך אין אונזרע יונגי יאָהר משתשע צו זיין ביים רבין רבי אליהו זכרוננו לברכה, וועט איהר איה זעהן, אָ איך געה אין דעם וועג וואָס ער האָט אונז גיוויזן, אונ' וואָס מיר האָבין בייא איהם גילערנט איז מיר נאָך איינגיגראָבין אין האַרץ.

נור וואָס קען מען אין דיא שלעכטי צייטן טוהן? איך הער, איהר זאָגט תמיד אייער דעה אַקעגין דער משפחה אָפען אַרויס. ניט איטליכר האָט אָבער דיא זכייה אויף אַזוי אַמדרגה צו זיין וויא איהר, איהר זענט אין אַ גרויסר שטאָד אָהן עין הרע צישין פייני מענשין בעלי שכל, אונ' דער גאַנצער עולם פין קליין ביז גרויס הערט אייך צו. דרצו האָט אייך גאָט גיגעבין אַ שען מויל אונ' אַ ברייט האַרץ, איהר קענט אין אמת אַקעגין דער משפחה בעשטעהן. נישט אָבער איך, וואָס איך בין צישין לויטר דראַביס, ניט איינר אַרעכט טיר, זייא קענין גאָט נישט, זייער גאַנצי זאָך איז נור דעם רבין זייערן פר הייליג צו האַלטן, איהם צו לויבן אונ' צו שרייען, ער איז אַ גאָט. אונ' ווען אימציר זאָל זיך דרוועגין אַקעגין זייא דאָס מינדסטי וואָרט צו רעדן, שטעלט ער זיך דאָס לעבין איין (א).

אַ מענשין מתיר דם צו זיין איז, בייא זייא גרינגיר וויא בייא איין אַנדערין אַפליג צו הרגנין. וואָס עס איז אַז מען רעד נור אויף זייא, איז מען איין אַפקורוס, אַרשע, מען מעג נאָך אַזוי גוט און פרום זיין. דריבער גיפנין מיר אין זייער ספר המדות שטעהט גישריבין: מען טוהר נישט בעטן אויף קיין שום מענשין ער זאָל שטאַרבין, וואָרין עס איז בעסיר מען זאָל איהם הרגנין לאָזן דורך מענשין וויא דורך גאָט (ב).

ווער פרשטעהט עס נישט נאָך וואָס זייא האָבין דאָס אין דעם ספר אַריין גישריבין? דרצו האָבין זייא בעוה"ר זעהר דיא עברהאַנד בעקומין, אָ אַפילו אַזוי מענשין וואָס זענין נישט פין זייערי לייט, אָ זייא הערין דיא משפחה שרייעט אויף איינעם, ער איז איין אַפקוריס אַרשע, גלייבט מען זייא תיכף אונ' מען וויל גאָר נישט נאָכקלערין, אָב עס איז עפּיס דראן אָדער דיא משפחה מאַכט איהם נור אַזוי אַשם, ווייל ער האַלט מיט זייא נישט. וואָס דאַרף מען מעהר? זייא שעהמין זיך נישט אין זייערי ספרים עפענטליך צו זאָגן, אָ אויס איטליכעם וואָרט וואָס אויס זייער צדיקס מויל געהט אַרויס ווירד בעשאַפּין אַמלאך (ג), אונ' זייער צדיקיס ווערטער זענין חשבור וויא תורת משה (ד). אונ' דורך איין וואָרט פין זייער צדיק בעקומט מען עולם הבא (ה), אונ' אָ מען איז דעם צדיק מקבל פנים, זעהט מען דאָס גיהנם נישט (ו). ניא, פרעג איך אייך: איז עס אַ חידוש, אָ דער עולם הענגט אַזוי שטאַק אָן דיא לייט? ווער וויל נישט דורך אַזויני גרינגי זאָכין עולם הבא האָבין אין קעשיני אונ' זיכר צו זיין דאָס גיהנם נישט אַנצוקוקן?

נוא אַדרבה, קענט איהר מיר פראיבל האָבין, וואָס איך מאַך מיך צו צום זאלינר, אָ איך זעה, ער איז ביים עולם אַ גאָט אונ' איך קען בלייבן

אָהן אַ שטיקל ברֶאָד, אַזוי באַלד ער וועט מיר אַשונא ווערין. דיא גמרא זאָגט: הַנְּחִי מִשְׁאֵל אֹנִי עֲזָרִי הָאֵט מֵעַן גִּוּוֹאָרְפִין אִין אַ בְּרַעֲנִינְדִיגִין אָפֵעַן אַרִיין, הָאָבִין זִיַּא פֶּאָרַט נִישַׁט גִּוּוֹאָלֵט דִיעֵנִין אִיין עֲבוּדָה זֶה; הָעַט מֵעַן זִיַּא אָבֵער גִּוּוֹעַן גִּישְׁלֶאָגִין, הָעַטִּין זִיַּא פֶּר יסורים גִּוּוֹעַן גִּידִיעֵנַט צו דֵער עֲבוּדָה זֶה. דאַגת פֶּרנסה אִיז נֶאָך אַרְגִיר וויאַ שְׁלֶאָגִין, בֶּפֶרַט בִּיַּא מִיר, וּוְאָס דֵער עֲבִירֶשְׁטִיר הָאֵט מִיך מִזְכָּה גִּוּוֹעַן מִיט אִיין עֶהרְלִיך ווייב און מִיט זַעקס קִינְדֶר. גֶלִיבַט מִיר, אַז מִיין גאַנְצִיס גאַרען בִּיַּא אִיך רב צו ווערן אִיז מִיִּסֶּ= טענַס נִיר דאַרִיבֶר וּוְאָס אִיך הָעַט גֵערן דָאָס פֶּאַסְקִידִני פֶּערֶשְׁטֶעֲלִיכֶך פִּין מִיר אַרְאָב גִּוּוֹאָרְפִין אֹנִי זאָל מִיך אַזוי ווייזִין וויאַ אִיך בִּין, אִיטְלִיכֶר זאָל זַעהן, אַז דָאָס פֶּאַלְשִי פֶּנִּיס וּוְאָס אִיך הָאָב מִיר בִּיז אַהֶער אָנְגִיטוּהֶן אִיז נִיר גִּי ווען אויס צרות, וּוְאָס אִיך הָאָב קִיין בְּרִירָה נִישַׁט גִּיהֶאַט. פִּין דֵער צִיַּט אָן, וּוְאָס אִיך הָאָב פִּין אִיך אַ בְּרִיב דֶרהֶאַלְטִין אֹנִי, הָאָב מִיך דֶרמאַנַט אִין אֹנְזִירִי יֹנְגִי יאַהֶר, וויאַ מִיר הָאָבִין פֹּון קִיין שוּם זאָך חוּץ דֵעם לֵערֶנִין הַנָּאָה גִּיהֶאַט אֹנִי, דָאָס וּוְאָס מִיר הָאָבִין בִּיַּיס רִבִּין זכּרֹנוּ לְבִרְכָה גִּלְעֶרֶנַט אִיז גִּוּוֹעַן רִיין, קִיין אִיַּנְצִיג מֶאָהֶל הָאָבִין מִיר גִּיהֶערַט עֶפֶיס אִיין אֹנְרִיין וּוְאַרַט, אֹנִי אִיצַט, אַז אִיך קֹוק אַרִיין אִין דִיא סִפְרִים פֹּון דִיא לִיַּיַט, זַעה אִיך פִּיל נְבוּלָּה פֶּה אֹנִי הֹולְטִיַּסְקִי זאַכִּין, וּוְאָס אִיין עֶהרְלִיכֶר פֶּרומִיר מֵעַנַש קֵעַן זִיַּא נִישַׁט סוּבֵל זִיין (ז) — פִּין דֵער צִיַּט אָן בֶּרען אִיך גאַר שֶרעקְלִיך, דֵער עֲבִירֶשְׁטִיר זאָל מִיר הֶעלְפִין, אִיך זאָל קֵעֶנִין דִיא פֶּרֶשוּאַרְצִטִי תוּרָה פִּין דֵער מִשְׁפַּחָה פֶּטוּר ווערן.

עַל כֵּן בַּעַט אִיך אִיך זַעהֶר, טוּהַט דָאָס אויס אַלְטִיר פֶּרִיַּנְדֶּשְׁאַפֶּט אֹנִי/ דֶרלֵעֹוֹט מִיך אויס דֵער פִּינַסְטֶעֲרִיר תְּפֹוסָה. גֶלִיבַט מִיר, אִיהֶר דאַרְפֶּט קִיין גֶרעֶסֶרִי מִצוּהֶה וויאַ דִיא. אֹנְזִירִי חֲכָמִים ז'ל הָאָבִין שוּין גִּיזאַגַּט: ווער עַס דֶרהֶאַלֵט אִיין יוֹדִישִי נִשְׁמָה אִיז אַזוי גוּט גֶלִיַּיך עַר הָעַט דֶרהֶאַלְטִין דִיא גאַנְצִי וועלַט.

עו: פִּין דֵעם דִיין ר' מיכל כֶּהנָא צוּם קאַלנֶער רב

אִיך הָאָב אִיך שוּין פֶּרִיַּהֶר גִּישְׁרִיבִין, אַז ר' קֶלְמֶן בִּיסִינְגֶער הָאֵט מִיר צוגִיזאַגַט פִּין אִיעֶרַט וועגִין צו טוּהֶן וּוְאָס מֵעַגְלִיך אִיז. נִיר זִיין ווייב הָאֵט דֵעם בֶּן יחִיד צו לֵיעַב אִיהֶם זַעהֶר גֶעדוּלְד, עַר זאָל זיך עַל פֶּל פֶּנִּיס אִין דֵעם עַסֶק פֹּון רִבְנוּת גאַר נִישַׁט מִישִׁין. אֹנִי, הַגֶּם זִיין טִבֵּע אִיז, וּוְאַרַט צו הָאַלְטִין, הָאֵט עַר דָאָס עַסֶק בִּיז אַהֶער אָבִגִּישְׁלֶעפֶט אֹנִי, הָאֵט דֶרִינִין גאַר נִישַׁט גִּטוּהֶן, נִישַׁט פֶּר אִיך נִישַׁט אָקֵעִגִין אִיך. עַר הָאֵט זיך גִּיטֶראַכַט: לֶאָז דִיא זאָך אַזוי הֶענְגִין, בִּיז זִיין ווייב וועט נִישַׁט דֶרווִידֶר זִיין, — וועט עַר דֵענַצמַאָל זִיין וּוְאַרַט הָאַלְטִין.

פר פינף טאָג האָט ער אָבער פון זיין בן יחיד אַזויני שגעוּנין גיזעהן דורך דעם חסידות וואָס ער איז אַריין דרינין, אונ' האָט מיך גיבעטין, איך זאָל מיט דעם בן יחיד רעדן אונ' זאָל איהם אויסשטרעפּן, ער זאָל פרעלע זיין דעם שלעכטן וועג וואָס ער האָט אָנגיהויבן זיך אין איהם אַריין צו פּאַזן.

איך האָב עס איהם צו ליעב גיטוהן אונ' בין גיגאַנגין צום בן יחיד אין זיין חדר אַריין. וויא איך בין צו איהם אַריין גיקומין, האָב איך גיזעהן, ער זיצט עפּיס איבר אַספר, אונ' וויא ער האָט מיך דרזעהן, האָט ער עס גיוואָלט בעהאַלטן. עס איז אָבער שוין צו שפעט גיווען, ווייל איך האָב עס שוין גיזעהן. איך בין דרצו צוגיגאַנגין, האָב איך גיזעהן, עס איז דאָס ספר שבחי הבעשט. מחמת איך האָב גיהערט דרפון אונ' האָב עס נאָך נישט גיהאַט גיזעהן, האָב איך עס גינעהמין, איך זאָל אַביסל דרינין אַריין קוקן. וויא איך האָב עס אויפגימאַכט, האָב איך גראָד גיטראַפּן דיא מעשה, וויא דער בעשט האָט גיוואָלט מיט אַשטורם ווינד לעבינדיגרהייט געהן אין הימל אַריין וויא אליהו הנביא. נור מחמת דאָס ווייב איז איהם גישטאַרבן, איז ער גיוואָרן אַ האַלבר מענש אונ' האָט עס נישט גיקענט אויספיהרן (א).

וויא איך האָב דאָס דרזעהן, האָט מיך אַצירניש אָנגיחאַפט אונ' איך האָב מיך אָנגיפּוּפּן צום בן יחיד מיין תלמיד: קענסט דוא אַזויני אַפּקורטישי זאַכין גלייבן? פּרוואָס נישט? האָט ער מיר גיענטפּרט. איך גלייב משונה דראן, פּרו וואָס נישט? איך האָב אין דעם ספר גיזעהן זאַכין, וואָס דער בעשט האָט בעוויזען בייא זיין לעבן, זעה איך, ער איז גרעסיר גיווען וויא אליהו הנביא. אַלי נסים וואָס אליהו הנביא האָט גיטוהן, האָט דער בעשט נאָך מיט מעהר הידושים בעוויזען. גיט נור אַכטונג:

אליהו הנביא האָט זיך גילעגט אויף דער ערד אונ' האָט דעם קאַפּף צווישן די קניעס גילעגט, עס זאָל געהן אַרעגין; אונ' דער בעשט האָט נור פשוט תפילה גיטוהן, איז גיגאַנגין אַ רעגין (ב).

אליהו הנביא האָט זיך גילעגט אויף אַ טויד קינד אונ' האָט גאָט גיבעטין, דאָס קינד זאָל לעבינדיג ווערין; אונ' דער בעשט האָט אַ קינד וואָס איז שוין עטליכע טאָג גילעגן טויד נור מיט דיא פאַר ווערטיר לעבינדיג גימאַכט וואָס ער האָט גיזאַגט: דרהאַלט דאָס קינד דעם פאַטיר אונ' דער מיטער (ג).

אליהו הנביא האָט גיזאַגט אין גאַטס נאָמין צו איין אלמנה, דער קריג מיט מעהל אונ' דאָס קריגל מיט עהל זאָלין נישט לעדיג ווערין; אונ' דער בעשט האָט ר' מאַטיל פּולנאָער דורך היידעיס גיגעבן דרייצעהן הונדרט גילדין מזומנים נור פון צווייא קוואַרט בראַגפּין (ד).

אליהו הנביא האָט זיך אָנגינעהמין גאַטס קירודי אונ' האָט גאָט משונה גיבעטין, ער זאָל שיקן אַ פייער פּין דעם הימל אַראָב, כדי דיא וועלט זאָל זעהן, אַז נור דער יודישיר גאָט איז אַ גאָט; אונ' דער בעשט האָט נור

מיט דעם פינגיר אַבוים אָנגיריהרט, האָט דער בוים אָנגיהויבן תיכף צו ברענין — אונ' צום סוף איז' דאָס אַפילו נישט גיווען פון גאַטס קריוודע וועגן, נור זייני לייט איז' זעהר קאַלט גיווען, זאָלין זיין זיך בייאם פייער דרוואַרמין אונ' זיין פוהרמאַן, אַ גוי, זאָל זיך דרבייא טריקענין דיא האָנטישטס פין דיא פיס (ה).

אליהו הנביא האָט מורא גיהאַט פּר איזבל אונ' איז' ענטלאָפּין גיוואָ= דיין און דער מדבר אַריין אונ' דאָרט האָט ער זיך גיווינשין דעם טויד; דער בעשט אָבער האָט פּר אַ פּריץ, אַשונא זינר, וואָס האָט גיזאָגט, אַזוי באַלד ער וועט איהם זעהן וועט ער איהם דרשיסין מיט אַ ביקס, גאָר קיין מורא נישט גיהאַט אונ' איז' אַמיסטני גיגאַנגין צום שטאָד קאַמיסאַר דענצמאַהל אַז דער פּריץ דער שונא זינר איז' גיווען ביים קאַמיסאַר; אונ' דער פּריץ האָט איהם נישט גיזעהן, האָטשי ער איז' לעבין איהם גישטאַנין, דרנאָך וויא דער קאַמיסאַר האָט דעם פּריץ גיזאָגט, אַז דער בעשט איז' לעבין איהם גישטאַנין אונ' ער האָט איהם פאַרט נישט גיזעהן, האָט דער פּריץ גיזאָגט: אַז ער איז' יא אַזאַ אַמענש, מוס איך איהם איברבעטין; אונ' האָט טאַקי אַזוי גיטוהן (ו).

אליהו הנביא, אַז ער איז' גיווען אין דער מדבר, האָט איהם אַ מלאך גיבראַכט אַ קיכל אונ' אַ קריגל וואָסיר; אונ' דער בעשט האָט אַמאַהל אויף דעם וועג אין פעלד פּר זייני תלמידים אַסעודה גימאַכט מיט כמה מיני מאכלים, אי דאָס גאָר אָהן אַמלאך (ז).

אונ' נישט דאָס אַליין, וואָס ער האָט נישט בעדאַרפט דיא מלאכים'ס טובה, האָבין דיא מלאכים נאָך צו איהם בעדאַרפט. אַז זיין האָבין גיוואָלט, דער ראַשקובר רב זאָל האָבין פרנסה, האָבין זיין דעם בעשט גיזאָגט: וואָס שוויגסט דוא צו דעם וואָס דער ראַשקובר רב האָט קיין פרנסה נישט? (ח). אליהו הנביא האָט גימוזט צווייא נאָהל עסין פין דעם וואָס דער מלאך האָט איהם גיבראַכט, פּדי ער זאָל קענין אונגיגעסין געהן; אונ' דער בעשט איז' גיגאַנגין דרייא טאָג אין גרויס פּרטראַגניש אונגיגעסין, האָטשי אַ מלאך האָט איהם גאָר נישט גיבראַכט קיין עסין (ט).

אליהו הנביא האָט נביאות גיזאָגט פין גאָט, אַז דיא הונד וועלין לע= קין אחאב'ס בליט אונ' איזבל'ין וועלין זיין אופעסין; אונ' דער בעשט האָט גיהייסין זיין ווייב בייא אַ קאראוואני גיגנבתי מאַרדערני פעליכר אָבקיפין, ווייל ער זעהט, אַז גזלנים וועלין דיא גאַנצי קאראוואני אויסהרגנין—אונ' עס איז' אַזוי גיווען (יוד).

אליהו הנביא האָט גיזאָגט נביאות, אַז אחזיהו וועט פין דעם בעט וואָס ער ליגט דאָרויף קראַנק נישט אויפשטעהן; אונ' דער בעשט האָט גיזאָגט אויף אַ גיזינדין אַרענדאַר, וואָס איז' גאָר נישט קראַנק גילעגין: היינט אָדער מאָר= גין וועט ער שטאַרבין, — אונ' איז' טאַקי גישטאַרבין (יא).

אליהו הנביא, אַז ער האָט גיזאָלט איבר דעם ירדן אַריבר געהן, האָט ער גימוסט פין זיך דיא דערי אַראַב נעהמין אונ' מיט איהר שלאָגין דעם

ירדן, ער זאל זיך שפאלטן; אונ' דער בעשט, אז ער האט בעדארפט צו געהן פון איין בארג צום אנדערן פרטראכטרהייט, אונ' צישן ביידע בערג איז גיווען זעהר אטייעפר טאהל, וואָס ער האָט גיקענט האַלז אונ' לייב ברעכין, — וויא ער איז נור גיקומין צום עק פון דעם באַרג, איז דער אַנדרר באַרג צום ערשטין צו גיקומין פין זיך אליין, ער האָט אַפילו קיין וואָרט גיזאָגט; דרנאָך איז זיך דער באַרג צוריק גיגאַנגין אויף זיין אָרט. אונ' וויא דער בעשט איזט צוריק גיגאַנגין, איז ווידער דער ערשטר באַרג צום אַנדערן צוגיגאַנגין אַזוי וויא פריהר דער אַנדרר, אונ' דאָס האָט זיך אַזוי גיטוהן עטליכי מאַהל, אַזוי לאַנג דער בעשט איז זיך אויף דיא בערג אַרום גיגאַנגין (יב).

היינטשי, מוסט איהר וויסן, שטעהן אין דעם ספר נאך אַזויני מופתים פון דעם בעשט, וואָס אליהו הנביא האָט אַזויני אין זיין לעבין נישט בעוויזן ערן אונ' האָט זייא אַודאי אויך נישט גיקענט בעוויזין.

אויף דעם אלעם האָב איך איהם גיפרעגט: פין וואָנין וויסט דוא, אז אַלצידינג וואָס עס שטעהט אין דעם שבחי הבעשט איז, אמת? קענטט דוא דען דעם ליניצר שוחט, וואָס האָט דעם שבחי הבעשט גימאַכט, אָדער האָט אַ בית דין מיט עדות מקיים גיווען, אז אלע מעשיות וואָס שטעהן אין דעם שבחי הבעשט זענין אמת? אונ' פרוואָס האָט מען דיא מעשיות נישט אַרויס גיגעבין ביים בעשט'ס לעבין? דענצמאהל האָטשי, וויא עס האָבין נאָך גילעבט דיא מעשין וואָס האָבין איהם נאָך גיקענט? פרוואָס האָט מען אַזוי לאַנג גי-וואָרט מיט דיא מעשיות, ביז אַלי דיא מענשין זענין אויסגישיטאַרבין, וואָס האָבין איהם אונ' זייני עסקים גיקענט? איך ווייס, דער רבי אונזר, דער גדול בישראל, דער רבי רבי אליהו עליו השלום, האָט אונז גיזאָגט, ער האָט דעם בעשט גוט גיקענט: ער איז גיווען אַפראָסטי בעל שם וויא אַנדערע זיינס גלייכין אונ' האָט נישט גיקענט לערנין, נור ער האָט גיהאַט גרויס חוצפא אונ' איז גיווען אַ שרעקליכר שווינדלער מעהר וויא אַנדרי זיינס גלייכין (יג).

וויא איך האָב דאָס אַרויס גירעד, איז דער בן יחיד גיוואָרין וויא אַנגעצונדין, האָט אַנגיהויבין מיך אונ' דיא תורה וואָס ער האָט בייא מיר גילערנט שרעקליך מבזה צו זיין אונ' צו מיר צו שרייען: דוא מין, אַפיקוריס! אונ' איז צו געלאָפין צו דער שאַפי מיט אַ שרעקליכין פעס, האָט פין דאָרט אַרויס גיחאַפט עפיס אַ לולקע איין ערדיני און האָט זיך צו מיר אַנגערופין: זעהסט דוא דיא לולקע? פר איהר וועל איך נישט נעהמין דיין גאַנצי תורה אונ' דיא תורה פין אַלי רבנים אין איינים וואָס זענין נור דאָ אויף דער וועלט!

ער האָב אָבער אַזוי גישריגין, אז דער פאָטיר האָט בייא זיך אין שטיב דאָס גישרייא גיהערט אונ' איז גיקומין צום בן יחיד אין שטיבל אַריין צו לוי-פין. דעם בן יחיד אָבער איז דאָס גאָר נישט אַנגיגאַנגין. ער איז אין שטיב אַרום גילאָפין מיט דער לולקע אין דער האַנד וויא אַ רעכטיר משועע, האָט גישריגין אונ' מבזה גיווען מיך אונ' דעם פאָטיר, האָט איבר גירעד אויף אַלי רבנים אונ' אויף אַלי לומדים וואָס זענין קיין חסידים נישט, אז מעזאל אַזוינס

נישט הערין. נאָך איצט, אַז מען דרמאנין זיך דראן געהט אונז אַ מורא; מיר האָבן דענצמאָהל נישט ניוויסט וואָס מעזאָל מיר זיך טראַכטן. מעהאָב מיר גיזעהן, אַז עפּיס אַ נישט גוטער וואָיוועט אין דעם יונגן מאַן (יד). דער פּאָטיר איז פּר ווייטאָג צו איהם צו גילאָפּן אונז, האָט איהם גי-וואָלט שלאָגן. איך האָב איהם אָבער נישט דרלָאָט. איך האָב איהם גינעהמין מיט גיוואָלד אונז, האָב איהם אין זיין שטיב אַריין גיפיהרט. וויא מיר זענן דאָ גיזעסין רופט זיך ר' קלמן אָן צו מיר: איך זע, עס איז משונה צייט דעם קאלנער היא אויף צו נעהמין. נור וואָס העלפט עס, איך הער, ער איז אויך אַ חסיד; ער קעהר צום זאלינירס לייט. האָב איך איהם ערשט דרזעהלט פון אייך, וויא דער אמת איז, אַן איהר זענט פין דיא אונסים, וואָס פּרקריכן זיך פּר מורא מיט דעם יודישקייט אין קעלירס אונז אין גריבער אַריין. אַזוינג מענשן האָבן מיר איצט בעוה'ר געניג. האָט ער מיר גיגלייבט. בין איך אייך דאָס מודיע, איהר זאָלט זיכר זיין, אַז אין עטליכע טאָג איה וועל איך אייך שיקן אַ העתקה פון אייער רבנות בריב.

עח פון דעם קאלנער רב צום דיין מיכל כהנא

איך האָב מיך נישט גיקענט גינג פּרחידושין, וויא איך האָב גיזעהן אויס אייער בריב, אַז איהר ווייסט גאָר נישט וואָס עס טוהט זיך אויף דער וועלט. ווען איך העט נישט גיקענט אייער כתב, העט איך עס בשום אופן נישט גיגלייבט, אַז אין דעם איציגן וואָהלין דור זאָל זיך נאָך גיפונן אַ מענש, וואָס זאָל דעם שבחי הבעשט נאָך נישט גילייאנט האָבן. אַספר וואָס איז שוין פינף מאָהל איברגידריקט גיוואָרין אונז אין אַ צייט פון צווייא יאָהר האָט מען דרפון פּרקויפט איבר זעקס טויזנד שטיק, זאָל מען נאָך נישט האָבן גילייאנט? אויף אייך און אויף אייערס גלייכן האָט דער נביא גיזאָגט: פּר-פעטסט איז זייער האַרץ, זייער אויערן זענן טובי אונז זייער אויגן זענן פּרקלעבט.

טא ווער עס לייאנט נור דיא הקדמה פין דעם שבחי הבעשט, קען זיך שוין נישט איינהאַלטן דאָס גאַנצזי ספר צו לייאנין. דער וואָס האָט גימאַכט דאָס ספר, זאָגט בפירוש אין דער הקדמה: מען זאָל וויסן, אַז איך האָב אין דעם ספר נישט אַריין גישריבן דיא מעשיות, מען זאָל עס לייאנין וויא אַ מעשה בוך. דער וואָס לייאנט עס מוז דרינגן גוט אַריין קוקן אונז דעם קאָפּ דרצו גאַנץ גוט צולעגן, וועט ער זעהן אין איטליכר מעשה בעזונדר גאָטס וואונדר אונז, וועט זיך דרויס אַ קלוגין מוסר אַרויס נעהמין, ער זאָל זיך צירין זיין האַרץ אין גאָטס פּורכט אונז מיט אמונה אין דער הייליגער תורה וואָס געהט אַרויס אויס דיא מעשיות.

אונ' וויא איך זעה האָט איהר אַפילו דיא הקדמה דרפון נישט גי-
לייאנט אונ' ווייסט נישט, אָו ווער עס לויבט דיא צדיקים איז' אזוי גוט
גלייך ער העט גילערנט דיא מעשה מרכבה.

פרעג איך אייך: וויא איז פרהאַנדן איין עהרליכר יוד, וואָס זאָל נישט
וועלין לערנין דיא מעשה מרכבה? איך האָב אויף אייך אונ' אויף אייער נשמה
גרויס רחמנות וואָס זיא איז' אין אזוי אַגראָבין גוף. ביי אייך איז' דאָס אַ
חידוש, וואָס דער בעשט איז' ביא דיא חסידים חשוביר וויא אליהו הנביא,
אונ' בייא מיר איז' גאָר אַפשוט. אונ' אָו דער עברשטיר וועט אייך העלפין
אין זייערי ספרים אַריין צו קוקין, וועט איהר גיוואָהר ווערן, אָו דער בעשט
איז' גרעסיר גיווען פון גאָט, אונ' נישט דער בעשט אַליין, נור אַפילו איט-
ליכר צדיק אין אונזר דור איז' גרעסיר פין דיא אבות (א), פין משה רבנו
(ב) אונ' פון גאָט (ג).

זעהט נור אין דער הקדמה פון דעם שבחי הבעשט, אָבער נור אין
דעם וואָס דאָס ערשטי מאָל איז' גידרוקט גיוואָרין אין קאָפּוסט, וואָרין אין
דיא איבריגי האָבין זייא דאָס נישט אַריין גידרוקט, וועט איר זעהן—שטעהט,
דער צדיק ר' מענדלי האָט גיזאָגט מיט דעם לשון: גאָט האָט זיין וואָרט (דיא
נביאה) גיגעבין דעם בעשט, ער איז' איינר גיווען אויף דער וועלט, פר
איהם איז' זיין גלייכין נישט גיווען אונ' נאָך איהם וועט אזוינס נישט זיין.
אונ' אָו ר' מענדלי האָט דאָס יוא גיזאָגט, האָט מען דעך גאָר נישט
מסופק צו זיין, אָו עס איז' אַודאי אזוי, וואָרין דער בעשט אַליין האָט גי-
זאָגט, אָו ר' מענדלי האָט אים דרמאָנט דעם שטייגר פון דאָבינין. אונ' דער
בעשט האָט איהם תמיד אָבגיטרעטין בייא זיך זיין התבודדות שטיבל, אָו ער
איז' בייא איהם צו גאָסט גיווען (ד).

איך ווייס, אייך קען דאָס נישט אין קאָפּ אַריין, אָו איצט זאָל אימציר
גרעסיר זיין פין דיא אָבות, וואָרין אייך דרעהט זיך נאָך אין קאָפּ אַרום דאָס
שטיקל רמבן, וואָס ער זאָגט אויף דעם פּסוק, אָו אברהם אבינו'ס קנעכט
אליעזר האָט דיא קעמליך גיעפענט דיא שלעסיר פין דעם מויל, וואָרין אויף
דעם וועג זענין זייא גיגאַנגין דיא מיינער פרשלאָסין, זיי זאָלין נישט עסין
פרעמדי תבואה—זאָגט דער רמבן, עס בלייבט אַ גרויסי קשיא, וויא איז' דאָס
גימאָהלט בייא ר' פנחס בן יאיר אין הויז זאָל דיא פרומקייט גרעסיר גיווען
זיין וויא בייא אברהם אבינו אין הויז? (ה).

נור וואָס האָט מען דאָ צו שמיסין, איהר אונ' אַלי לומדים וואָס זענין
גיווען עה דער בעשט איז' גיווען אויף דער וועלט לערנין דיא תורה אזוי וויא
זיא געהט אָנגיטוהן אין דיא מלבושים, דיא איציגי צדיקים אָבער, וואָס מען
האָט זייא דיא תורה אין דיא הענד אַריין גיגעבין, זייא זאָלין מיט איהר
טוהן וואָס זייא ווילין (ו), זייא לערנין דיא תורה ערשט אָו מען טוהט איהר
אויס דיא קליידר, נאָקטרהייט, איבר דעם ווייסין טאָקי נור זייא דעם אמתן
וועג, אונ' מיר דאַרפין נישט מעהר נור זייא צו צו הערין, זייא צו פאָל-

גין. אונזר שכל אונ' אונזר הבנה מוזין וויר אויף דער זייט לעגין אונ' זיך
נור אויף זייא פּרלאָזין, האַטשי אונז דאַכט זיך, אַז זייא טוהן אַזוינס וואָס
איז אַקעגין דער תורה (1).

אַז איך וועל קומין איז צו אייך, וועל איך מיט אייך לערנין דיא
נייע תורה אונ' וועל אייך ווייזן דעם רעכטין וועג, וואָס אָהן איהם טאַפּין
מיר נור אַרום וויא בלינדע, אונ' דורך דעם נייען שטייגער יידישקייט וועל
איך אייער גוף אונ' אייער נשמה מציל זיין פּין דעם גיהנם.

עט. פון ר' חיים גבריאל צו ר' יעקב פּולנאָער

דיין בריבֿל האָב איך מקבֿל גיווען אונ' האָב אַזוי גיטוהן וויא דוא האָסט
מיר גישריבֿין פון דעם רבינס וועגין. איך האָב ר' שמערל'ן גיזאַגט, ער זאָל
דאָס היגע רבנות אָננעהמין אונ' זאָל פּר דעם דיין גאָר קיין מורא נישט האָבין.
עס האָט אָבער אַלץ נישט גיהאַלפּין, ער וויל בשום אופן נישט; אונ' וויא
איך זעה, איז דאָס נור איברדעם טאַקי וואָס דער שוועהר זיינער איז זעהר
אַגראָבער יונג אונ' האָט מורא, ער זאָל דרבייא נישט האָבין גרויסי הוצאות.
איך ווייס בודאי, ווען דוא העסט מיר נור געלד גישיקט אויף הוצאות, העט
איך בייא איהם גיווען גיפּועלט, ער זאָל דאָס רבנות אָננעהמין. ע"פ זעה למען
השם געלד צו שיקין. דוא מוסט וויסין דעם זאלינירס לייט היא שלאַפּין
נישט, אונ' עס העט שוין לאַנג איין עק גיווען, נור איך האַלט נאָך דאָס
עסק אויף. איך האָב צוגיזאַגט געלד, אונ' דיא ווייסט זעהר גוט, אַז איך האָב
ניט אַפּרוטה. אונזרי לייט היא זענין ניט פיל, אונ' דאָס ביסל זענין לויטר
אביונים. מעגסט מיר גלייבין, דיא צווייא הונדרטר וואָס דער ידוע האָט מיר
גיגעבין האָב איך תּהלת גאָר נישט גיוויסט אַז דאָס זענין הונדרטר, איך האָב
גימיינט, עס זענין פינפּר, ערשט ר' אהרן חלובניקר האָט מיר גיזאַגט, דאָס
זענין הונדרטר; האָב איך פון זייא אויף יום טוב אויסגיגעבין אַכציג רובל.
פרוואָס נישט, האָב איך מיר גיטראַכט, אַז דער עבירשטר האָט מיר יוא אין
דעם רבינס זכות צווייא הונדרטר בעשערט, פּר וואָס זאָל איך פּסח לעב נישט
שען צו נעהמין? פּר וואָס זאָל איך מיר קאַרגין? אונ' דאָס איבריגע האָב איך
איינעם פּין דער פּרעסודסטווע שוחד גיגעבין מכה דעם רבנות. ווען נישט
דאָס, העט שוין דער קאַלנער לאַנג היא רב גיווען. ע"פ זעה מיר צו שיקין
געלד, וואָרין איך האָב נאָך מענשין צוגיזאַגט געלד, אונ' אַז דוא וועסט נישט
שיקין, וועט ח"ו זיין שלעכט, וועסט זעהן, נישט מיט מיין מויל גירעד, אין
קערצין וועט דער זאלינר לינגר אַהער אַראָב קומין אונ' וועט פיהרן דיא
וועלט ביד רמה, וויא זיין שטייגער איז.

פ. פון ר' יעקל פולנאער

צו ר' היים גבריאל

אויס דיין בריבל זעה איך, אז עס איז זעהר גינעטהיג צו אַרבייטען
מפּח אייער רבנות וויא ווייט מען קען. אונ' וויא יעני וואָך זענין אָנגיקומין
דיא גבאים פין דיא ארץ ישראל געלדר אונ' פין ר' מאיר בעל הנס פושקיס
אויס דיא אַלי שטעד וואָס קעהרן צום רבין זאָל לעבין, האָב איך מיר גי-
טראַכט: איצט איז צייט מיט דעם רבין זאָל לעבין פון דעם אינטערעס צו
שמיסין.

וויא איך האָב אָבער נור גיוואָלט צום רבין זאָל לעבין אין זיין שטיבל
אַריין געהן, איז אָנגיקומין דיא רעביצין דיא צדקת זאָל לעבין אונ' איז אין
שטיבל אַריין גיגאַנגין. איך בין זעהר ציקאַווי גיווען וואָס דער רבי זאָל לע-
בין וועט מיט דער צדקת זאָל לעבין שמיסין, וואָרין דאָס וואָס ער שמיסט
מיט איהר אָב, אז ער איז מיט איהר אַליין אין זיין התבודדות שטיבל, מוס
עפיס גאָר קיין קיטאַוויס זיין. דאָ מוסין שטעקן סודות גאָר אָהן איין עק.
דוא קענט דיר שוין אויס דעם משער זיין, אז דענצמאָהל דאַרף קיין שום בן
אדם אָהין אַריין קומין, עס זאָל אַפילו גיִלטין אום דאָס חיות.

איך בין אָבער גישטאַנין אונטר דער טהיר אַקעגין אַ גוט פירטל שעה
אונ' האָב נישט אַוואָרט גיהערט רעדין. דרנאָך האָב איך גיהערט, וויא דיא
צדקת האָט זיך אָנגירופין: נוא וואָס וועט זיין מפּח דיא פערל? האָט איהר
דער רבי זאָל לעבין גיענטפערט: מיר דאַכט זיך, פיפציג רענדליך איז
גענוג.

האָט זיא זיך אָנגירופין: דוא ביסט דעך תמיד נור אויף מיר קאַרג. אז
אַזויפיל אורחים עסין דיך אויף אונ' טרינקין דיך אויס, איז גאָר נישט קשה.
אויף דעם ביסט דוא גאָר נישט קאַרג, אונ' נור אָן מיר ברענגסט דוא דיין
קאַרגשאַפט אָן; אז עס קומט עפיס אויף מיר אויס צו געבין איז גאָר קריעת
ים סוף.

דרויהף האָט איהר דער רבי זאָל לעבין גיענטפערט: וואָס איך קאַרג דעם
עולם דאָס עסין נישט, פרשטעהסט דוא נישט, מן הסתם דאַרף אַזוי צו זיין;
אונ' דרצו האָב איך דיר טאַקי נישט מעהר צוגיזאָגט נור פיפציג רענדליך.
וואָס דאָ טוהט זיך! האָט זיך דיא צדקת זאָל לעבין אָנגירופין: דוא
האָסט מיר נישט מעהר צוגיזאָגט, וואָרין דוא האָסט דיך נישט גירעכט, מען
זאָל דיר אַזויפיל געלד ברענגין. אז מען האָט דיר אָבער איצט אַזויפיל אָהן
עין הרע אָנגיבראַכט, פרוואָס זאָלסט דוא מיר נישט געבין על כל פנים האָטשי
פינף און זיבציג?

האָט דער רבי זאָל לעבין גיזאָגט: וואָס זאָל איך מיט דיר טוהן, דוא

ביסט דעך תמיד אַ גרויסר עקשן. אונ' וויא ער האָט דאָס גיזאָגט, האָב איך גיהערט וויא ער האָט אָנגיהויבן געלד צו צעהלין.

אונ' וויא דיא צדקת איז' אויס דעם רבינס התבודדות שטיבל אַרויס גיקומין, האָט זיא מיר גיהייסן געהן נאָך דער פערל האנדלרין רבקה פעטיס. איך האָב זיא גיבראַכט, אונ' דיא צדקת האָט בייא איהר גיקויפט פערל פּר הונדרט רענדליך; האָט איהר תיכף גיגעבין פינף אונ' זיבציג רענדליך, אונ' פינף אונ' צוואנציג איז' זיא איהר שולדיג גיבליבן. האָב איך אַ קוק גיגעבין, אַז איצט [איז] בחנם צום רבין זאָל לעבין צו געהן אונ' בין ערשט דעם אַנדערן טאָג צו איהם גיזאָנגין אונ' האָב איהם אַלצדינג דרצעהלט מכה דעם רבנות אַזוי וויא דוא האָסט מיר גישריבן.

תחלת האָט ער מיר גאָר נישט גיענטפּרט. דרנאך האָט ער זיך צו מיר אָנגירופּין: שמערל דער שוטה איז' נישט ווערט אין קאווען רב צו זיין. אונ' וויא איך זעה, איז' שמערל טאַקי באמת אַ גרויסר שוטה, וויא איז' ער נישט אַ שוטה, אַז דוא האָסט איהם בפירוש גיזאָגט פּין דעם רבינס וועגין, ער זאָל פּר דעם דיין מיכל פּהנא קיין שום מורא נישט האָבן, אונ' צום סוף וויל דער שוטה פּאַרט דאָס רבנות נישט אָננעהמין אונ' זאָגט, ער האָט פּאַק מורא פּר דעם דיין. וואָס קען איהם דער דיין טוהן, אַז דער רבי זאָל לעבין האָט איין מאָל גיזאָגט, ער האָט פּר איהם גאָר קיין מורא נישט צו האָבן?

פּון דעם וואָס איך האָב דיר דאָ גישריבן, וועסט דוא אַליין פּרשטעהן, אַז איך האָב מיט דעם רבין זאָל לעבין שוין נישט מעהר גיקענט רעדין פּין דעם עסק.

פּא. פּין ר' חיים גבריאל

צו ר' יעקל פּולנאער

פּדי דער רבי זאָל מאַרין ימים זיין זאָל אויף מיר דרנאָך חזי קיין תּרעומות נישט האָבן, בין איך דיר מודיע, אַז דער פּודראַטשיק קלמן ביי סינגיר האָט זיך זעהר דרבעזרט אויף זיין בן יחיד, וויל ער האָט אַקעגין גי-רעד דעם יודישין שד דעם ימ"ש מיכל פּהנא. בייא מיר איז' עס אַפּילו אַפּשיט, ער איז' נור איברדעם אין פּעס אַריין גיקומין, וויל ער האָט דעם דיין דעם ימ"ש אין פּנים אַריין גיקוקט (א) אונ' האָט אַזוי אין פּעס גיהייסן דעם קאַל-גער שרייבן אַרבנותברייב אונ' אַלי היגי נגידים האָבן זיך דרויף גיחתמית, אויך דעם זאליניר ליגנירס לייט, אונ' דאָ איז' קינר דאָ וואָס זאָל זיך זייא אַקעגין שטעלין.

איך האָב גרויס מורא, אַז דיא וועסט נישט זעהן צו טוהן עפּיס אַ גי-וואַלד זאָל, וועט דיא פּרעסודסטווע דעם קאַנסעס בעשטעטיגין, אונ' מיר וועלין בלייבן חוזק, על פּן למען השם זעה דאָס דעם רבין זאָל מאַרין ימים

זיין צו דרצעהלין. ממה נפשך, אז מיר-וועלין זעהן דער רבי זאָל מאַרין ימים
זיין וויל אַקעגין דעם נישט טוהן, וועל מיר וויסן, אַז עס איז רעכט אַזוי
אונ' עס דאַרף אַזוי צו זיין.

פ. פון ר' יעקל פולנאער צו ר' חיים גבריאָל

דיין פריב האָב איך מקבל גיווען אונ' האָב דעם רבין זאָל לעבין אַלצ-
דינג דרצעהלט וואָס דוא האָסט מיר גישריבן. האָט מיר דער רבי זאָל לעבין
גיואַנט: איך האָב דעך דיר שוין לאַנג גיואַנט, אַז שמערל דער שוטה איז
נישט ווערט רב צו זיין אין קאווען, אונ' דער קאלנער איז נישט פון דיא
שלימזליקס.

האָב איך שוין מעהר דערפין נישט גירעד, וואָרין איך האָב פרשטאַנין.
אַז עס בעדאַרף אַזוי צו זיין.

על פן זאָלסט דוא דיר זעהן צום קאלנער צו צו מאַכן, תיכף וויא ער
וועט נור צו אייך אַרין קומין, וואָרין דאָס וואָס דער רבי זאָל לעבין האָט
גיואַנט: דער קאלנער איז נישט פין דיא שלימזליקס, האָט ער נישט אומזיסט
גיואַנט. דער רבי זאָל לעבין האָט מן הסתם אַקוק גיטוהן, אַז ער וועט מיט
דעם זאליניר פזבן פפרות שלאָגין אונ' וועט ווערין פון דעם רבינס לייט.
מילא ע"פ זאָלסט דוא מיר זעהן צו שרייבן תיכף וויא דער קאלנער
וועט נור צו אייך אָנקומין, אַב דער זאליניר ליגניר איז מיט איהם גיקומין
אונ' וואָס דער קאלנער טוהט, וואָס דוא טוהסט. וועט ער אָבער אָהן דעם
זאליניר ליגניר קומין, זאָלט איהר אַלי איהם אַקעגין געהן אונ' זאָלט איהם
כבוד אָנטוהן. אַזוי האָט דער רבי זאָל לעבין גיהייסן.

פג. פון דעם דיין מיכל פּהנא צו קאלנער רב

איך האָב גיוואָלט אייך שיקין אַ העתקה פין דעם קאַנסעס אויף דעם
היעגין רבנות, איך זעה אָבער, עס איז נישט גינעטהיג, וואָרין אין אַפּאַר
טאַג פאָהרין דיא משולחים שוין פין היא אַרויס מיט דעם קאַנסעס צו אייך,
זייא זאָלין אייך טאַקי אַהער ברענגין. אַלי היגי נגידיס האָבין זיך אויף דעם
קאַנסעס גיחתמית, אויך דער איבריגר עולם; בלאָז עטליכי מענשין פין דעם
דישפאָלירס לייט האָבין זיך נישט גיוואָלט חתמנין. איהר דאַרפט זייא אָבער
גאָר נישט אין זין צו האָבין, וואָרין בייא אונז קוקט מען זיך אויף דיא לייט
גאָר נישט אום.

אייער קאנסעס איז שוין פין דער פּרעסודסטווע בעשטעטיגט. ע"כ זאָלט איהר זעהן אייך פאַרטוג צו מאַכין אויף דעם וועג, אונ' אז איהר וועט איה אהער קומין, וועל איך זיין אייער תלמיד, איך זאָל לערנין בייא אייך דיא נייע תורה, וואָס זיא איז אזוי וויא דיא מעשי מרפּבה. איך זאָג אייך דעם אמת, דיא נייא תורה האָב איך אין מיין לעבין נישט גיזעהן אונ' נישט גיהערט. ערשט אין אייער בריב האָב איך זיא דאָס ערשטע מאָל גיזעהן.

פּד. פּון ר' זעליג לעטיטשי-

בער צום קאלנער רב

בזו הרגע האָב איך דרהאַלטן אַ בריב פון קאווען, האָב איך גרויס תענוג גיהאַט. מען שרייבט מיר, אז מען האָט אייך שוין דאָרט פּר אַרב אויפגינעהמין. איהר מיסט אָבער וויסן, אז דעם דישפאלירס ליגנירס לייט האָבין גאָר זייער ביסל פּח צוגילעגט, זייא זאָלין עס נישט דרלעזין. וואָס האָט דאָס אָבער גיהאַלפּין? ליגין האָט קיין קיום נישט. איך האָב אייך שוין לענג גישריבין, דער רבי זאָל לעבין האָט גיזאָגט, איהר וועט ווערין רב אין קא-ווען. ניא, גילויבט איז דער הייליג רבי (א), עס איז מקוים גיוואָרין וואָס דער רבי זאָל לעבין האָט גיזאָגט, אונ' דיא גאַנצי אַרבייט פין דעם דישפאליר ליגנירס לייט איז אומזיסט גיווען; אונ' מיר זעהן בחוש, אז דאָס איז נור גישעהן, ווייל דער רבי זאָל לעבין האָט גיזאָגט, עס וועט אזוי זיין (ב).

איצט האָט מיר דער רבי זאָל לעבין גיהייסן אייך שרייבן מיט דעם לשון: אז איהר וועט אָנקומין קיין קאווען, וועלין זייא אייך אָנטוהן גרויס פּבּוד; אז איהר וועט אייך ח"ו נישט שטאַרקין (קיין גדלות צו בעקומין). וועט איהר אָנוועהרין דאָס וואָס איהר אהער איז גיווען (ג).

היינט בין איך אייך מודיע, אז אייער רבנות האָט דעם רבין זאָל לעבין אָסך געלד גיקאָסט; אונ' איהר ווייסט גוט, אז דער רבי זאָל לעבין האָט איצט קיין אייגען געלד נישט, איז ער דורך אייך אַבעלעחוב גיוואָרין. ע"כ אזוי פּאַלד איהר וועט נור אָנקומין קיין קאווען, זאָלט איהר זעהן דאָרט מיט דיא נגידים צו אַרבייטן, זייא זאָלין דעם רבין זאָל לעבין אַהין אַראָב ברענגין אויף שבת, דורך דעם וועט אייך אויך אַ גרויסה טובה אַרויסקומין; וואָרין וויא איך הער, גיפונט זיך דאָרט אַ דיין אַ גרויסר שונא פון גיטי יודין אונ' אונזרי לייט. דער וועט דעך אַדאי זוכין אייך אָנצוטהן עגמת נפש; אז דער רבי זאָל לעבין וועט אָבער דאָרט זיין, וועט ער אַדאי דיא העזה נישט האָבין אַוואָרט צו רעדין; אונ' ווען אַפילו נישט, וועט דער רבי זאָל לעבין הייסן אים דיא תפילין איברזעהן אונ' זייא וועלין אַדאי פּסולדיג זיין, וועט ער פּר בוששה מוזין אויס דער שטאָד ענטלויפן (ד); אונ' איהר וועט אייך זיטצין בלייבן במנוחה.

אונ' מחמת דער עולם פין קאווען וועלן אייך אודאי אַקעגין פאַהרין אונ' איהר וועט דאַרפן זיין תורה זאָגן, שרייב איך אייך אַ פאַר ווערטיר פון דעם רבינס תורה, איהר זאָלט זיין דעם עולם זאָגן. האַטשי איך שרייב זיא אייך זעהר קורץ, זענט איהר דעך אָבער אַמבין אונ' פרשטעהט אַז דאָס איז זעהר ברייטי תורה. איהר ווייסט ב"ה, אַז דער רבי זאָל לעבין איז פין דיא צדיקים וואָס דאָ הינטן זאָגן זיין זייער תורה גאַנץ קורץ, צו ביסליך; אָבין אָבער איז זיא זעהר גרויס אונ' משונה ברייט (ה).

דער פסוק זאָגט: זמרי בן סלוא נשיא בית אב לשמעוני, דאָס איז טייטש: זמרי דער זוהן פין סלוא דער עלצטיר פין שמעונס הויז. דיא ווער= טער האָבין גאָר קיין פירוש נישט. נור דיא זאָך איז אַזוי: עס שטעהט גיב שריבין, אַז דער יצר הרע פאַלט אָן דעם מענשין, זאָל ער איהם שלעפן אין קלייזל אַריין. אָט דאָס מיינט דער פסוק. זמרי הייסט שניידן, סלוא הייסט אַדאַרען, זמרי בן סלוא, אַז דוא ווילסט פרשניידן דעם סלוא, דעם יצר הרע, וואָס איז גיגליכין צו אַדאַרין, נשיא בית אב — טראָג איהם אין טאַטינס הויז אַריין, דאָס מיינט מען, ער זאָל טראָגן דעם יצה"ר אין צדיקס הויז אַריין. זאָגט דער פסוק ווייטער: וואָס וועט זיין לשמעוני — דער יצר הרע וועט דורך דעם מיך צו הערין.

דער פסוק זאָגט: על פי התורה אשר יורין. דער פסוק האָט אויך גאָר קיין פירוש נישט. ער וויל אָבער אונז דאָס זאָגן: וואָס זאָל נעביך אַזוינר טוהן, וואָס ווייס נישט מיט וואָס דעם עבירשטין צו דיענין? צו דעם איז פֿר= האַנדין אַ ספּאַטיב—ער זאָל מפרנס זיין דעם צדיק. אָט דאָס זאָגט אונז דער פסוק. על פי הייסט צום מויל; התורה וועט אָנגירופן דער צדיק; מיינט דער פסוק: על פי התורה — גיב דעם צדיק וואָס הייסט תורה צום מויל, היינו גיב איהם פרנסה, דורך דעם אשר יורין, וואָס ער וועט דיך לערנען, דאָס מיינט מען דורך דעם וואָס דוא וועסט דעם צדיק געבין פרנסה צום מויל, וועט ער דיר ווייזן וויא אַזוי דעם עבירשטין צו דיענין (ו).

נאָך זאָגט דער פסוק: ולבני קהת לא נתן כי עבודת הקדש עליהם בכתף ישאו. דעם פסוק פרשטעהט מען גאָר נישט. וואָס איז דאָס: קהת קינדר האָט ער נישט גיגעבין, וואָרין דיא הייליגי אַרבייט איז אויף [זיין], זיין טראָגן מיט דער אַקסיל? נור דער אינטערס איז אַזוי. איטליכר ווייסט, אַז דער צדיק איז מחויב צו געבין דער וועלט שפע, אונ' איברדעם מוז דער צדיק זיך מדבק זיין מיט רשעים אונ' מוס אי אפילו אַליין אויך איין עבירה טוהן, כדי ער זאָל קענין דעם רשע אויך געבען שפע. אָט דאָס זאָגט דער פסוק: ולבני קהת אונ' דיא קינדר פין קהת וואָס זענין גיווען צדיקים, אויף זיין איז גיווען דיא הייליגי אַרבייט — דאָס מיינט מען, זיין האָבין גיהאָט דיא אַרבייט בכתף ישאו — אין קבלה לשון הייסט דיא שפע כתף, דיא האָבין זיין גימוזט דעם עולם געבין (ז).

איך האָב אייך איבר דעם דיא דריי שטיקליך תורה אויסגיקליבין, ווייל

דורך דער תורה וועט דער עולם זעהן, אז זייא דארפן גינעטיג שיקן נאך דעם רבין זאל לעבין, זייא זאלין צו איהם אין הויז אריין דעם יצהר אריינגערטאגן, זייא זאלין איהם פרנסה געבין, און ער זאל זייא שפע געבין, וד"ל. איהר וועט זעהן, אז דער רבי זאל לעבין וועט דארט זיין, וועט פר אייך זעהר גוט זיין; אונ' פר דעם קאוונער עולם האָט מען נישט צו שמי-סען, אז עס וועט גוט זיין; איהר וויסט דעך אודאי דרפן, אז דער צדיק איז זיך מטלטל פון דער היים אין אנדרי ערטיר אריין, טוהט ער עס נור פון דעסטוועגין, כדי אז ער וועט קומין אויף יענער וועלט אונ' דרמאנט זיך אָן דיא ערטער וואָס ער [איז] גיווען אין זייא, קומט דורך דעם דיא ערטיר גרויסי טובות אַרויס (ח).

פה. פון ר' חיים גבריאל

צו ר' יעקל פולנאער

איך בין דיר מודיע, אז דער נייער רב איז שוין גיקומין צו אונז. דער עולם האָט איהם גרויס כבוד אָנגיטוהן. דעם רבין זאל מאריך ימים זיין טוהט מען כמעט נישט מעהר כבוד אָן.

אַלי היעגי נגידים זענן איהם אַ מייל ווייט ביז צום דאָרף ברעסט אַקעגין גיפאָהרין, דארט האָבן זייא זיך מיט איהם אויפגיהאַלטיגן לענגיר וויא צווייא שעה ביים אַרענדאָר, האָבן גיגעסין אונ' גיטרינקין, אונ' דער רב האָט זייא תורה גיזאָגט. דרנאָך זענן זייא מיט איהם אין איינעם אַהער גיפאָהרין.

דרווייל איז נאָך איין עולם פון היא אַקעגין גיגאַנגין, אונ' וויא זייא האָבן זיך בעגעגענט, זענן אַלי אַראָב אין אַ וועלדיל, האָבן אויס צווייגין אַ שטיהל אויס גיפאָכטיגן, האָבן דעם רב אויף דער שטיהל אַרויף גיזעצט אונ' האָבן איהם אַזוי גיקרענט בייא זיך פר רב (א).

ער האָט זייא תורה גיזאָגט אונ' זייא האָבן פון דער תורה גאָר דיא פינגיר גילעקט. בייא מיר איז עס אַפשוט, וואָרין זייא האָבן נאָך אין זייער לעבין דעם רבין זאל מאריך ימים זיין נישט גיהערט תורה זאָגן. צינד האָלט מען איהם אין שטאָר זעהר בכבוד. מיט אַלי עסקים לויפט מען צו איהם. ער עקט אַלצדינג, אונ' בידי צדדים זענן קאַנטעט, וואָרין ער גיבט בידי צדדים צו פרשטעהן, פרוואָס ער האָט אַזוי אונ' אַזוי גיפסקת. פר אַפאָר טאָג בין איך גיגאַנגין צו איהם, אַזוי וויא דוא האָסט מיר גיהייסין. איך האָב אָבער נישט גיקענט מיט איהם פיל רעדין, וואָרין ער האָט זעהר פיל צו טוהן גיהאַט. בייא איהם אין שטיב אַפילו האָב איך גיזעהן, אז דעם רבינס ווערטיר זענן אַתורה. מען זעהט, אז דער רב איז טאַקי נישט פון דיא שלימולניקיס. נור טאַקי איבר דעם האָב איך מורא, דעם גאַנצן עולם

וועט ער דורך זיין בריהשאפט בעקומין, אונ' דרנאָך וועט ער זיין אונטר דעם זאליניר ליגנירס פליגל ברענגין.

נור בין איך ניט אנאר, אַז איך קלעהר נאָך אַזויני עסקים, וואָס דער רבי זאָל מאַרין ימים זיין האָט אויף זיין מסכים גיווען? מן הסתם ווייסט דער רבי זאָל מאַרין ימים זיין, וואָס ער טוט. בפרט איך זעה, ער איז' שוין היא איבר צווייא שבתים אונ' מען האָט נאָך דעם זאליניר נישט גישיקט; אונ' וויא איך הער, האָט ער אַפילו שוין אַפאַר מאָהל גישפעט גיטריבין אויס דעם זא-ליניר. מילא דאַרף מען זשע מסופק זיין, אַז ער וועט פון דעם שקרן אַבלאָ-זין הענד און פוס אונ' וועט זיך מקרב זיין צום רבין זאָל מאַרין ימים זיין אונ' וועט אַלץ רעכט זיין.

פו. פון ר' זעליג לעטיטשיבער

צו ר' זיינוויל ווערחהעווקיר

איך האָב גרויס תענוג גיהאַט פון דיין בריב. דער נס וואָס אונז איז דאָ גישעהן, וואָס פריידה ר' אייזיקס איז מעוברת גיוואָרין, האָט דעך גאָר קיין שאַץ נישט. מיר דאַכט זיך, דיין שררה וועט אַליין זעהן, אַז זיין גאַנץ פרשוואַרצט ווערען איז' נור איברדעם וואָס ער פלעגט אויס דעם רבין זאָל לעבין אונ' אויס אונזרי לייט צו שפעטין.

דיין עצה פריידהין אַהער צו שיקן איז' זעהר וואָהל. אַז זיא וועט אַהער קומין, וועט איהר דער רבי זאָל לעבין זאָגין, זיא זאָל היא אַוועק זיצן עט-ליכי וואָכין, זאָל זיך היילין; אונ' איך וועל זיא שיקן צו איצק אברהמס קיין קראסני. איך האָב שוין מיט איהם גישמיסט דרפין, ער האָט זיך דראָן אַנגיחאַפט מיט בידי הענד, וואָרין האָטשי ער איז' איין עושר, קען איך איהם פר אַבן נח, וואָס קומט איהם פר אַ שילינגר; פר עטליכי קערבליך פרקויפט ער ווייב אונ' קינד. בייא איצק'ן וועט פריידה שטילרהייד איברקומין, אונ' קיין מענש וועט וויסן; וואָרין איך האָב מיט איהם אויסגינעהמין, אַז עס וועט פון [איהם] נור וואָס עס איז' אַרויסקומין, זאָל ער ניט געהמין אַ שילינגר; אונ' בייא איהם איז' אַקערבל אַסך געלד. פר איין קערביל קען ער זיך אַ מעשה אַנטוהן, אונ' מכלשפן פר עטליכי קערבליך וועט ער טוהן איך ווייס אַליין נישט וואָס, עס זאָל קיין מענש דרפין עפּיס וויסן. ובפרט איצט איז' זיין ווייב מעוברת, זאָגט ער, ער וועט דרנאָך זאָגין, זיין ווייב האָט אַצוילינג גיהאַט; אונ' אַזוי בלייבט דער אינטעריס אויף איביג אַסוד. נור וויל ער, דיין פריץ זאָל איהם געבין אַכתב אויף אַיאם געלד. פר דעם וואָס ער וועט דאָס קינד האַלטין, אונ' מיר וועלן דורך דעם דיין פריץ תמיד בייאם קאַפּ האַבין אונ' וועט תמיד פר אונז דאָס קדחת האַבין.

וואָס דוא שרייבסט, דוא ווילסט נאָך פר פריידה'ס אַהער פאַרין דאָרט

מיט דעם רופא שמיסין דרפין איז' אַ גרויס שטות. למעשה'ש טוה דאָס נישט, צו וואָס טויג דאָס אונז, זיא זאָל מפיל זיין? פר אונז איז' בעסיר, זיא זאָל האָבין אַ לעבינדיג קינד אונז עס זאָל גיזונד אונז' שטאַרק זיין. אַז זיא וועט מפיל זיין, וועט דער פריץ דרנאָך זיא גאַנצי מעשה אַבלייקנין אונז' וועט אונז נאָך אַ גרעסירר שונא ווערין.

פ.ה. פון ר' זיינוויל ווערחיעווקיר
צו ר' זעליג לעטיטשיבער

איך האָב מיט דעם רופא שוין גיהאַט גישמיסט, אַז דיין בריבל איז מיר אָנגיקומין. נור פין דעסטוועגין האָב איך מיין שכל בייא מיר גיהאַט אונז' האָב איהם נישט גיזאָגט פין וועמינס וועגין איך דאַרף דיא רפואות. ער האָט מיר דיא רפואות גיגעבין, זייא האָבין אָבער נישט גיהאַלפין, נור האָבין זיך איהר פין דיא רפואות דיא דמים זעהר גילאָזט, זיא איז' זעהר קראַנק און קאָן צו אייך איצט בשום אופן נישט פאָהרין. איך געה אַרום וויא משוגע, וואָרין איך האָב זעהר מורא, זיא זאָל נישט ח"ו שטאַרבין אונז' נישט גיזונג מיר וועלין קיין האָפונג האָבין, דער פריץ זאָל מיט אונז האַלטין, וועט ער אונז פאַק נאָך אַ גרעסירר שונא ווערין וויא איצט, וואָרין איפשר האָט זיא איהם גיזאָגט, זיא האָט בייא מיר רפואות גינעהמין, אונז' אַז זיא וועט שטאַר-בין, וועט מיך דער גוֹלן פין דעם חיות ח"ו ברענגין. איך וויל מיין מויל נישט צו בעזין עפנין. איך בעט דיך זעהר, זעה למעשה'ש דער רבי דער צדיק זאָל לעבין זאָל איהר אַ פדיון מאַכין. אַדער ער זאָל הייסן אימצין אַנדרש פר איהר שטאַרבין אונז' זיא זאָל בלייבין לעבין (א).

פ.ה. פון ר' זעליג לעטיטשיבער
צו ר' זיינוויל ווערחיעווקיר

איך שיק דיר דורך דעם שליח מיוחד אַקוואַרט וויין מיט מיין חתימה פרחתמית. פין דעם וויין זאָלסט דוא תיכף אויף דער שטעל געבין פריידה'ן צו טרינקין, וואָרין ער איז' פון דעם וויין, וואָס דער רבי זאָל לעבין האָט זיך אין איהם אָנגיקוקט (א). פין איהם וועט זיא אַדאיי גיזונד ווערין. איך האָב דעם רבין זאָל לעבין נישט גיקענט זאָגין, ער זאָל פריידה'ן אַ פדיון מאַכין, ווייל זיא האָט קיין געלד אויף אַ פדיון גישיקט, אונז' דוא ווייסט וואָהל, אַז אויף אַ פדיון מוס מען געלד געבין (ב). נור דאָס מזל איז' גיווען, וואָס אַ לאביטשר האָט צום רבין זאָל לעבין גישיקט אויף אַ פדיון, אונז' וויא דער פדיון איז' אָנגיקומין, איז' דער רבי זאָל לעבין גיווען אין

זיין התבודדות שטיבל, האָב איך בייאם שליח דאָס געלד מיט דעם צעטיל אויף דעם פדיון צוגינעהמין, איך זאָל עס דעם רבין זאָל לעבין געבין, האָב איך דאָס לאַביטשר צעטיל בייאהאַלטן אונ' האָב דעם רבין זאָל לעבין איין אַנדר צעטיל גיגעבין, דרויף איז גישטאַנן פריידה'ס אונ' איהר מוטירס נאָה מין מכח פיל דמים אונ' נישט מפיל צו זיין, אונ' אזוי האָט דער רבי זאָל לעבין אַ פדיון גימאַכט, וועט אַודאי רעכט זיין, למעה'ש שרייב מיר, וואָס זיא טוהט, וואָרין דורך איהר קראַנק זיין געה איך אויך אַרום אין עצבות. עיקר שכחתי. למעה'ש אַז פין דעם וויין וועט עפיס איברבלייבן, שיק מיר צוריק, וואָרין ער איז' זעהר אַטהיייערי זאָך; נור איין שטשיגולני איינ- ציג מאַהל, אַז דער רבי זאָל לעבין איז' גיווען אין גרויס חדוה אונ' איז פין מיר זעהר קאַנטענט גיווען, האָט ער מיר פין דעם וויין וואָס ער האָט זיך אין איהם אַנגיקקט פיר קוואַרט גישענקט, ווער ווייסט אָב איך וועל ווייל איך וועל לעבין נאָך איינמאַהל די זכיה האָבין פון דעם וויין נאָך עפיס צו בעקומין.

פ.ט. פון ר' זיינוויל ווערחיעווקיר
צו ר' זעליג לעטיטשיבער

פריידה האָט דעם וויין וואָס דוא האָסט גישיקט נישט גיוואָלט טרינקין. זיא האָט גיזאַגט, זיא האָט גיהערט פון אַ גרויסין דאָקטאָר, אַז וויין שאד זעהר צו דער קרענק. איך שיק דיר דורך דעם שליח צוריק דריי קוואַרטיר-ליך, אונ' איין קוואַרטירל האָב איך מיר גינעהמין. וואָס העסט דוא גיטוהן, אַז פריידה העט גיווען דיא גאַנצי קוואַרט אויסגיטרינקין, אַדער אַז איך העט דיר גישריבין, זיא האָט איין קוואַרטירל גיטרינקין? נור איך זאָג דיר דעם אמת. קעהרסט דוא מיר מוחל זיין, וואָס איך האָב מיר אַקוואַרטירל אַראָב גינעהמין; פר הונדרטערלייא, מען זאָל נישט בעדארפין, תאמיר ווערט אַמאַהל בייא איינעם פין אונזרי לייט אַ ווייב ח"ו קראַנק.

פריידה'ן העבט אָן פון דעם פדיון און אין רבינס זכות בעסיר צו ווערין, אונ' אַבאַלד וועט [זיא] צופאַהרין צום רבין צום צדיק זאָל לעבין. וואָרין איך האָב גירעד מיט שלמה אומניר, דעם רבינס אַמקורב אונ' פריידה'ס אַקרוב, ער זאָל שמיסין מיט פריידה'ס משפחה, זייא זאָלין זיא לאָזן פאַהרין צום רבין צום צדיק זאָל לעבין. וואָרין פון דער גאַנציר משפחה ווייסט קיינר פון דעם סוד נישט נור שלמה.

האָט מיר שלמה גיזאַגט, דיא משפחה איז' מסכים, אזוי באַלד עס וועט איהר נור אַביסל בעסיר ווערין, זאָל זיא פאַהרין צום רבין, אונ' איפשר וועל איך מיט איהר פאַהרין. איך האָב אָהן דעם איצט אין, דרהיים נישט וואָס צו טוהן. דער גראַביר יונג יעקל רודניקער האָט מיך אַפגישאַט פון דיא

מיהלין דורך דעם רשע מרדכי גאלד ימיש זוכרו, געה איך ארום גאר אהן פרנסה. אז איך וועל פאָהרין מיט פריידה, וויא וועל איך נישט עפּיס פּר מיין וועג בעקומין, אונ' וועל דורך דעם בייאם פריץ אויך חשוב ווערין. ער וועט זעהן, האַטשי ער האַט מיך מבזה גיווען אונ' האַט מיך אַרויסגישטיפּט דענצ-מאָהל אז איך האָב איהם דיא ראַטי פּר דיא מיהלין גיבראַכט, פּין דעסט-וועגין, אז ער דאַרף איצט מיין טובה, טוה איך איהם וואָס ער וויל נור אַליין. שרייב מיר, אָב דיא ביסט שוין מיט אַלעם פּרטיג פריידהין צו צונעהמין. וואָרין נאָך מיין דעה נאָך זאָל זיא זיך בייא אייך נישט לענגיר פרזומין נור וואָס זיא וועט זיין בייאם רבין דעם צדיק זאָל לעבין אונ' זאָל תיכּף פּאָהרין קיין קראַסני, פּדי עס זאָל קיינער נישט גיוואָהר ווערין וואָס עס טוהט זיך.

צ. פון ר' יקותאל קלינקוויציר צו ר' זעליג לעטיטשיבער

אז איך בין יענעם חודש גיווען בייאם רבין זאָל הונדרט אונ' צוואנציג יאָהר לעבין, האַט איהר מיר צוגיזאָגט, איהר זאָלט מיר בייאם רבין, זאָל הונדרט אונ' צוואנציג יאָהר לעבין, בעהילפליך זיין מפּח פרנסה. איצט ווייזט זיך מיר אַ מראה מקום עפּיס אַשירות צו בעקומין, אונ' עס ווענד זיך נור אָן אייך, אז איהר וועט מיר וועלן בעהילפליך זיין, וועל איך קענן האָבן פרנסה בכבוד.

איהר ווייסט וואָהל, אז יעקל רודניקער האַט גיהאַט צוגינעהמין ר' זיינוויל ווערחיעווקיר פּר אַנאמן אין דיא מיהלין אַריין. ר' זיינוויל האַט פּין דעם נאמנות גיהאַט פרנסה מיט דעם פּילין מויל. יעני וואָך אָבער האַט יעקל ר' זיינווילין אָבגישאַפּט, אונ' וועדליג וויא יעקל האַט מיר דרצעהלט זאָל ר' זיינוויל יאָגב' גישווינדעלט האָבן מיט דיא בעקיר אונ' מיט דיא מוטש-ניקיס אונ' פּודראַטשיקיס וואָס האָבן אין יעקלס מיהלין געמאָהלין. למשל אז איינר האַט גימאָהלין הונדרט קאָריץ תבואה, האַט ר' זיינוויל פּרשריבן נור זיבציג קאָריץ, אונ' פּר דיא איבריגי דרייסיג קאָריץ האַט ער בייא זייא נור דיא העלפּט מיהל געלד גינעהמין אונ' זיך בעהאַלטין.

אונ' מיט דעם ווימאַר וואָס אין דיא מיהלין איז גיפּאַלין האַט ער אויך גרויס שווינדל גימאַכט. אז ער האַט פּרקויפּט הונדרט קאָריץ למשל, האַט ער אין רייסטיר נור אַכציג קאָריץ פּרשריבן, אונ' פּר דיא איבריגי צוואנציג קאָריץ האַט ער זיך גיטהיילט מיט דיא פּודראַטשיקיס וואָס האָבן בייא איהם דיא תבואה גיקויפּט פּר דעם פּודראַט.

היינטשי האַט ער זיך מיט דיא מילניריס אונ' מראַטשניקיס איין האַנד גימאַכט, אונ' האָבן אויס דיא מיהלקאַסטענס אַרויסגינגבת מעהל אונ' האָבן זיך זרמיט גיטהיילט.

ארויסגיקומין איז' עס דורך מרדכי גאָלד. דער מרדכי האָט גיהאָט גי-
 נעהמין אַ פּוּדראָט. בייא דעם פּוּדראָט האָט ער גיהאָט אַ פּרעקאָשטישק אַ
 קוּרדאניר. דער פּרעקאָשטישק האָט מיט ר' זיינוויל' דעם שווינדיל גימאַכט
 וואָס אַלי אַנדרי האָבין גימאַכט, דיא גניבה אָבער האָט ער נישט זיך בע-
 האַלטין, נור האָט זיא אין בוך פּרשריבין, ווייל ער איז מרדכי'ן גיטרייא גי-
 ווען. וויא מרדכי האָט דאָס אין בוך דרוּעהן, האָט ער זיך אויף זיין פּרי-
 קאָשטישק זעהר צו בעזערין, נאָך וואָס ער לָאָזט [זיך] אַריין אין גנבות: ער
 ווייסט זעהר גוט, אַז דיא מיהלין קעהרן נישט צו ר' זיינוויל'ין נור צו יעקל
 רודניקער; אונ' האָט גיזאָגט, ער וויל פּון גניבות קיין הנאה נישט האָבין,
 אונ' האָט תיכף גילאָזט רופין צו זיך יעקל רודניקער אונ' האָט איהם דיא
 גאַנצי מעשה דרצעהלט. יעקל האָט אָנגייהויבין נאָכצופּרעגין אויף ר' זיינוויל'ס
 עשיות, זענן זייא אַרויסגיקומין בולט.

אַזוי האָט מיר יעקל רודניקער דרצעהלט. אונ' הגם איך גלייב דיא
 גאַנצי מעשה נישט, וואָרין ר' זיינוויל'ין האַלט מען בייא אונז פּר אַ חשוב'ן
 יוד אונ' ער איז' אויך אַ גרויסר מקורב צום רבין, זאָל הונדרט אונ' צוואנציג
 יאָהר לעבין, נור לָאָז זיין וויא עס וויל, יעקל האָט ר' זיינוויל'ין אָבגישאַפט
 אונ' בעדאַרף אַמענש צו דיא מיהלען. אונ' איך ווייס, אַז יעקל וועט איך
 צו הערן.

ע"פ בעט איך אייך, איהר זאָלט מיך מיט ווייב אונ' קינדר בייאם לע-
 בין דרהאַלטין אונ' זאָלט שרייבין צו יעקל'ן, ער זאָל מיך צו נעהמין פּר אַ
 נאמן. פּר אייער שכר טרחא וועל איך אייך אודאי זעהר עהרליך בעצאָהלין.

צא. פון ר' זיינוויל ווערחיעווקיר צו ר' זעליג לעטיטשיבער

דיא מוכ'ז פריידה פאָהרט צום רבין דעם צדיק זאָל לעבין, זיא זאָל
 גייהילט ווערן. איך האָב גיזאָלט מיט איהר פאָהרין, נור מיין ווייב האָט מיך
 נישט גיוואָלט לָאָזן, אונ' פריידה'ס משפחה האָט אויך נישט גיוואָלט, זיא
 זאָל נישט האָבין גרויסי הוצאות; איך בין איברדעם נישט גיפאָהרין. איך
 בעט דיך אָבער, זאָלט איהר דאָרט בעהילפליך זיין אין אַלעם, וואָס זיא
 וועט דאַרפין.

דוא ווייסט, אַז זיא האָט אונז שוין כמה פעמים גרויסי טובות גיטוהן.
 זיא איז' אַ גרויסי בריה, אַז עס איז' ממש איהר גלייכין אויף דער וועלט נישט
 דאָ. אונ' זיא וועט אונז ווייטר אויך קענן גרויסי טובות טוהן אין אַלי אופנים,
 וואָס מיר וועלין נור דאַרפין. ע"פ זאָלט דוא איהרענטוועגען רעדן מיט דעם
 רבין דעם צדיק זאָל לעבין, וואָרין פּר דעם רבין דעם צדיק זאָל לעבין האָט זיא
 גרויס בושא אונ' וועט נישט קענן איהם אַלץ דרצעהלין פּין איהר קרענק.

איך בין בטוח, דוא וועסט מיין בקשה צו הערן אונ' וועסט טוהן פין איהרענט-
וועגען וואָס מען בעדאַרף.

היינט האָב איך צו דיר נאָך אַבקשה. איך הער דיא העלפסט ר' יקותאל
קלינקוויציר, יעקל רודניקיר זאָל איהם צו נעהמין פר אַנאמן צו דיא מיהלין
אויף מיין אָרט. אמת, איך זעה אַליין, אַז איך קען ווייטר בייא יעקלין נישט
זיין. ער איז' זעהר אַגראַביר יונג אונ' הערט אויף מיר צו פּלאַטקיס פין
דעם ימ"ש מרדכי גאַלד. מילא איז' מיר אַודאי מעהר ניהא, ער זאָל אויף מיין
אָרט ר' יקותאל'ין צו נעהמין וויא איין אַנדערן.

נור פון דעסטוועגין איז' איושר, אַז ער וועט צונעהמין ר' יקותאל'ין,
זאָל ר' יקותאל אַקעגין מיר עפּיס פרזעהן. לָאָז זיין וויא עס וויל, עס איז'
פּאָרט גיווען מיין שטעל אונ' איך האָב זיא אַוועק גילאָזט, איז' קיין יושר
נישט, איך זאָל פון איהר מיט לעדיגי הענד אַוועק געהן. לעולם בעקומט
ר' יקותאל פּאָרט נור איברדעם דיא שטעל, ווייל איך בין פין איהר אַוועק
גיאַנגין. דאָס ווייסט היא דיא גאַנצי שטאַד, איך זאָל נור וועל'ין שמיסין מיט
דעם גראַבין יונג, נעהמט ער מיך נאָך היינטיגין טאָג צוריק, נור איך וויל
נישט. מילא פרוואָס זאָל מיר ר' יקותאל דרפּר נישט געבין עפּיס אַ מתנה,
צו געלד צו עפּיס תבואה? מילא בעט איך דיר, אַז דוא וועסט ר' יקותאל'ין
פר העלפין צו דער שטעל, זאָלסט דוא מיך אין זין האָבין, וואָרין איך זיטן
גאָר אַהן פרנסה.

צב. פון ר' זעליג לעטיטשיבער צו ר' יקותאל קלינקוויציר

דיין בריבל האָב איך מקבל גיווען. פר מיר איז' אַודאי זעהר רעכט, אַז
יעקל רודניקער זאָל דיר צו געהמין פר אַ נאמן צו דיא מיהלין. נור דעם
אמת וועל איך דיר זאָגין, דער יושר איז', זאָלסט פריהר רעכט מאַכין מיט
אונזר ר' זיינוויל'ין, וואָרין לעולם האָט דעך יעקל איהם אומזוסט אין איין
בעזען שם אַריין גילעגט.

דאָס גאַנצי איז' אַודאי שקר וכזב. מן הסתם האָט ר' זיינוויל איהם
אַבגיזאָגט, אָדער דער רשע מרדכי גאַלד האָט יעקל'ין צו גירעד דרצו, ער
זאָל ר' זיינוויל'ין דאָס שטיקל בראָד אַוועק נעהמין. איברדעם איז' זעהר רעכט,
זאָלסט ר' זיינוויל'ין געבין אַבטרעט געלד איצט, אָדער זאָלסט איהם דרנאָך
געבין תבואה. דיא וועלט פיהרט זיך אַזוי פין אייביג אָן.

אַז דוא וועסט דאָס טוהן, וועל איך יעקל'ין שרייבין מכה דיר, אונ' אַז
עס וועט זיך לאָזין, וועל איך אַפילו מיט דעם רבין זאָל לעבין רעדין, ער
זאָל פין זיך הייסין צו יעקל'ין שרייבין, וועט ער דיר אַודאי צו נעהמין, וואָ-
רין דעם רבינס בעפעהל מוס ער האַלטין (א).

צו 'פון ר' זיינוויל ווערחהעווקיר צו ר' זעליג לעטיטשיבער

איך דאנק דיר טויענד מאָהל, וואָס דוא האָסט צו יקותאָל קלינקוויציר פֿין מיינטוועגין גישריבן. ער האָט מיר דיין בריבל גיוויזן אונ' האָט [מיט] מיר אָבגימאַכט, אַז יעקל וועט איהם צו נעהמין, זאָל ער מיר דאָס ערשט יאָהר געבין אַלי חודש איין האַלבין קאַריץ קאַרינמעהל, איין פֿירטיל ווייציג-מעהל אונ' איין פֿירטיל גרויפֿין. הגם דער אינטערס איז נאָך נישט אויסג-פֿיהרט גיוואָרן, וואָרין דער גראָביר יונג יעקל איז בעקאַנט גיוואָרן מיט דעם ימ"ש מרדכי גאָלד אונ' טוהט נישט דאָס מינדסט אָהן מרדכי ימ"ש, אונ' וויא ער האָט גיוואָלט יקותאָל צו נעהמין, האָט ער אויך גיפרעגט דעם ימחשמוניק, האָט ער דעך אַודאי נישט מסכים גיווען, ער זאָל יקותאָל צו נעהמין, וואָרין וויא קען דער רשע דרויף בעשטעהן, אַז דורך איהם אָדער דורך דוא וואָס הערן איהם צו, זאָל איינר פֿון אונורי לייט האַבן אַ שטיקל בראָד? האָט ער יעקל'ן אַודאי גיהייסן עפֿיס אַקורדאניר אחברוש צו נעהמין, וואָס איז אָהער צו איהם גיקומין, אונ' יעקל האָט איהם צו גינעהמין.

וואָס זאָל איך דיר זאָגן, איך זעה, דער ימחשמוניק מרדכי לעגט זיך מיט גיוואָלד אויף אונזר שטעדיל. דיא אַרענדי האַלט ער, זייני לייט בעזעצט ער אין שטעדיל. אַכּלל ער טוהט וואָס ער וויל, אונ' אַלץ אויף דעם פֿריץ תקופות. ווען נישט דאָס, העט ער דיא העזה נישט גיהאַט, דאָס שטעדיל מיט קורדאניר דראַביס צו בעזעצין.

איך ווייס נישט, וואָס איהר טראַכט אייך דאָרט. איך זאָג דיר, עס איז קיין קאַטאָוויס נישט, וואָס אַטאָג מאַכט זיך דער ימ"ש מעהר בעלי בתים פֿר פֿריינד. אַיאַם פֿראַסטי בעלי בתים, וואָס פֿלעגין פֿון אייביג אָן נור אונז אין מויל אַריין צו קוקין, קוקין זיך אויף אונז שוין גאָר נישט אום, אונ' אַטהייל מאַכין אויס אונז זיך גאָר גישפעט. אונ' דאָס איז אַלץ נור איבר דעם רשע מיט זייני לייט, וואָס דופֿין אויף דעם פֿריץ תקיפות.

איך בין מחויב צו טוהן דאָס מייניגי אונ' דיר אַלצדינג מודיע זיין. מיר דאַכט זיך, דוא ביזט מחויב צו טוהן וואָס צו טוהן מפּח דעם. איך זאָג דיר ניט איינמאָהל — טויענד מאָהל: עס איז קיין קלייניגקייט נישט.

צו 'פון ר' זעליג לעטיטשיבער צו ר' זיינוויל ווערחהעווקיר

איך ווייס גאָר נישט וואָס פֿר אַמענש דוא ביסט. האָסט מיר טויענד מאָהל אַלץ גישריבן, פֿריידה איז מעוברת פֿון אייער פֿריץ, צונד זעה איך.

דוא וויסט גאָר נישט אויב דוא לעבסט. עהנעכטין האָט זיא אָנגיהויבין ווען היין צו בעקומין אונ' איז זעהר שווער צו קינד גיגאנגין, האָט זיא נאָך מיר גישיקט אַשליח מיוחד, איך זאָל צו איהר אַרויס קומין קיין קראסני. וויא איך בין אַהין גיקומין, האָב איך זיא דרווישט זעהר קראַנק. איך האָב מורא גיהאַט, זיא זאָל ח'ו נישט שטאַרבין. וויא זיא האָט מיך דרועהן, האָט זיא אַג-גיהויבין פּר מיר זעהר צו וויינין, האָב איך איהר גיזאָגט, זיא זאָל מתודה זיין פון וועמין זיא איז מעוברת. איצק אַברהמיס איז דרבייא גיווען.

איך האָב עס איברדעם גיזאָגט, איך האָב מיר גיטראַכט, אַז זיא וועט זאָגן פּין וועמין, אַפּילו ווען זיא וועט שטאַרבין, וועל איך אונ' איצק זיין עדות, אונ' דער פּריץ וועט תמיד פּר אונז מורא האָבין. צום סוף איז זיא פּר מיר אונ' פּר איצקין מתודה, אַז זיא איז מעוברת פון הירצלי דעם רבינס זעהן. וויא זיא האָט דאָס אַרויס גירעד, האָט מיך אַ ציטירניש אָנגיחאַפט, וואָרין איך קען איצקין דעם בן נח: אַז ער וועט זעהן, ער וועט נישט קען-נין בייאם פּריץ געלד שלעפּין, וועט ער דעם עולם אַלצדינג דרצעהלין. איך האָב איהם גיזאָגט, ער זאָל איהר נישט גלייבין וואָס זיא האָט גיזאָגט, זיא האָט דאָס גיזאָגט מחמת בושה, וואָרין אַלץ איז פּר איהר שעניר פון הירצלי מעוברת צו זיין, וויא פּין אַ פּריץ. אונ' דרנאָך האָב איך איהם גיבעטין, ער זאָל אַבטרעטין, איך האָב עפּיס מיט פּריידהן אַליין צו רעדין.

אונ' וויא איך בין מיט איהר אַליין גיבליבין, האָב איך איהר גיזאָגט, זיא מוז מיר צוזאָגן, אַז איך וועל איהר העלפּין זיא זאָל דאָס קינד האָבין, זאָל זיא נישט זאָגן אויף הירצלי דעם רבינס אונ' זאָל איציקין זאָגן זיא האָט גיזאָגט אויף הירצלין נור מחמת בושה. אונ' האָב איהר גיוויזן מיט ראיות, אַז פּר איהר איז גאָר נישט גוט, זיא זאָל זאָגן אויף הירצלי. פּר דער רבי זאָל לעבין וועט אויף איהר אַתרעומות האָבין. זיא האָט מיר צוגי-זאָגט אַזוי צו טוהן. אונ' דרפּר האָב איך איהר צוגיזאָגט, איך זאָל איהר העלפּין זאָל האָבין דאָס קינד. וכן הוה. איך האָב זיא גיהייסין שמירין מיט וויין, וואָס איך האָב מיט מיר גיבראַכט, פון הונטין אונ' פון פּאָרין, אונ' וויא מען האָט דאָס גיטוהן, האָט זיא תיכּף גיהאַט אַ קינד (א). נור טויד איז עס גיווען.

נעכטין איז שלמה אומניר גיווען בייאם רבין זאָל לעבין, האָט ער מיך גיפּרעגט אויף פּריידהן, וויא זיא איז אונ' אויב זיא איז שוין גילעגין גי-וואָרין, האָב איך איהם גיזאָגט, אַז זיא האָט גיהאַט אַ טויד קינד. האָט ער זיך צו מיר אָנגירופּין זעהר לוסטיג: זעליג ברודר, דוא ביסט בייא מיר ווערט אַגרויסי מתנה. איך פּרייא מיך זעהר מיט דער בשורה.

און אין שמיסין מיט מיר האָט ער מיר גיזאָגט, אַז זיא איז פּין הירצלי דעם רבינס מעוברת גיוואָרין. האָב איך איהם גיזאָגט: איך האָב דעך גיהערט, אַז זיא [איז] מעוברת גיווען פּין אייער פּריץ! האָט ער אָנגיהויבין אויס מיר זעהר צו לאַכין. דער פּריץ, האָט ער גיזאָגט, האָט זיא זיגט ער לעבט

נישט אָנגריהרט (ב). עס איז גאָר זיין טבע נישט. זיין גאַנץ פריינדשאַפֿט
 צו פריידה איז נור איבר דעם, וואָס זיא איז אַ מחופּמת, אונ' דרצו האָט
 איהר פּאָטיר דעם פריץ אַרויסגיהאַלפּין אויס אַ נויטה, טוהט ער דרפּר זייני
 קינדער אָב טובות. דער פריץ, האָט מיר שלמה גיזאַגט, ווייסט אַפילו נישט
 אַז זיא איז גיווען מעוברת. ער זאָל דאָס וויסן, העט ער אויף איהר משונה
 בעז גיווען אונ' העט זיא נישט אַריין גילאָזט אין הויף אַריין.
 מילא פּרשטעה איך נישט, וויא דוא האָסט מיר גיקענט איפּשר טויזנד
 מאַהל אַלץ שרייבן, זיא איז מעוברת פין דעם פריץ. איך האָב גימיינט,
 פריידה האָט עס דיר גיזאַגט. איך זעה ערשט וואָס פּר אַנס אונז איז דאָ גישעהן,
 וואָס זיא האָט גיהאַט אַ טויד קינד. אַז דאָס קינד העט ח'ו גילעבט, העט
 דעך דער גאַנצער אינטערס נישט גיווען גיקענט בלייבן אַסוד פּר דעם פריץ.
 מילא דער פריץ העט אויף [אונז], בפרט אויף דעם רבין זאָל לעבן, גיווען
 גזלן. ער העט אונז נאָך אַ גרעסירר שונא גיוואָרן וויא פריהר. היינט דיא
 בושע פּר דער וועלט, מעוברת איז זיא גיוואָרן פון דעם רבינס זוהן אונ'
 מיר האָבן זיא גיהאַלטן און קראסני. אַדבא קוק דיך אום וואָס פּר אַלייד
 דוא העסט גיקענט אַנאַרבייטן מיט דייני פּאָטשטין וואָס דוא האָסט גישרי-
 בן, גלייך דיא ווייסט זיא גאַנץ זיכר.
 זעה האָטשי פון היינט אָן, וויא זיך נוהג זיין ביא עסקים וואָס אונז
 אַנגעהן.

צה. פון ר' זיינוויל ווערחהיעווקיר צו ר' זעליג לעטיטשיבער

וואָס זאָל איך זאָגן, דוא ביסט אַודאי גירעכט, וואָס דוא בעזערסט דיך
 אויף מיר אין דיין בריבּל, וואָרין דער אמת איז טאַקי, אַז איך האָב מיט
 פריידה קיין מאַהל נישט גירעד מכה דעם גוף אינטערס, פין וועמין עס איז.
 ביא מיר איז עס גיווען בלי שום ספק, אַז זיא איז אַודאי מעוברת פון דעם
 פריץ. איך האָב גיוויסט, זיא שטעקט ביא איהם טאַג אונ' נאַכט, אונ' דרצו
 האָב איך גיזעהן, אַז אונז קען דורך דעם אַ גרויסי טובה אַרויסקומין, האָט
 זיך מיר שוין גידאַכט, אַז עס איז אַודאי אַזוי.
 צינד ערשט זעה איך, וואָס פּר אַנס אונז איז דאָ גישעהן, וואָס זיא
 האָט אַ טויד קינד גיהאַט, וואָרין וויא איך האָב דרהאַלטן דיין בריבּל, האָב
 איך אונזר בשמים קרעמיר ר' יעקל רבקים אַמיסטני גישיקט צום פריץ קלוטש-
 נישטשקי, ער זאָל זיך מיט איהר צישמיסין פין פריידה, האָט זיא איהם דר-
 צעהלט, אַז פריידה איז גיווען ביאם פריץ זיך גיזעגענען, האָט זיא דעם פריץ
 גיזאַגט, זיא פּאַהרט צו אַ קרוב עטליכי מיל ווייט אונ' וועט זיך דאָרט
 פרזוימין עטליכי וואָכין; זיא דאַרף דאָרט איין עק מאַכין מכה אַ ירושה.

מילא זעה איך דעך, דער פריץ וויסט גאָר נישט אויב זיא איז מעוברת גיווען אונ' וויא אַהין זיא איז גיפּאָהרין.

אַבונדר מזל האָב איך, וואָס דוא האָסט מיר מודיע גיווען, אַז איך לעב אין טעות, וואָרין אַזוי וויא איך זיך איצט גאָר אָהן פרנסה אונ' האָב אַמאָהל אַפילו אויף שבת נישט גיהאַט, האָט עס מיך אַזוי צוגישפּאַרט, אַז איך האָב שוין נור וואָס גיוואָלט געהן צום פריץ אונ' האָב איהם גיוואָלט זאָגן, ער זאָל מיר געבין חאָטשי עפיס תבואה פר דעם וואָס איך האָב מיר דאָס לעבין איינגישטעלט אין פריידהיס אינטערעס פין זיינטוועגין, אונ' איך בין נישט מסופק גיווען, אַז ער איז מיר מחויב צו געבין. דרווייל איז מיר דיין בריבֿל אַנגיקומין.

וואָס זאָל מען דאָ שמיסין, אַז איך העט גיווען צו דעם גזלן גיקומין מפּח דעם אינטערעס, העט ער דעך מיך אַודאי גיווען גיהרגת אויף טאָד. האָב איך נור צו דאַנקין, וואָס דוא האָסט מיר בייאציטיינגס גישריבין, אַז איך לעב גאָר אין טעות.

איך בעט דיך זעהר, אַז דוא וועסט זעהן שלמה אומנר, זאָג איהם, לעָז ער מיר חאָטשי געבין אַ פּאָר גולדין. איך געה אַרום אונ' האָב פּמעט נישט צו עסין. לעָז זיין וויא עס וויל, קודם לכּל האָב איך זייער משפּחה אַ גרויסי טובה גיטוהן. יוא איך האָב גימיינט דעם פריץ. זייא איז דעך אַבער פּאַרט אַ גרויסי טובה דרפין אַרויס גיקומין, זעגין זייא מחויב מיר אין אַ גויטה אויסצוהעלפּין. איך בין בטוח אַן דיר, דיא וועסט דאָס פין מיינטוועגין [טוהן].

צו פון ר' מאיר יעקב אין קורדאן צו ר' זעליג לעטיטשיבער

אייער בריב האָב איך דורך איין אורח פין אייער שטאָד מקבֿל גיווען. לע"ע קען איך אייך נישט מעהר שרייבין, אַז פין דיא צווייא לייט וואָס זעגין פון אייך ענטלאָפּין גיוואָרן וויסט מען אין צידון הרבה נישט. עס איז מעג-ליך, אַז דער וואָס איז חשוב אין קרייז אונ' וואָס דער לאַטקאר רב האָט איהם דענצמאָהל גיועהן, וויסט יוא עפיס דרפון, אַבער אויך נישט דעם גאַנצין אינטערעס, אונ' ווען ער זאָל אַפילו דעם גאַנצין אינטערעס וויסין, האָט מען פר איהם אויך גאָר קיין מורא צו האָבן. ער איז אַהיים זיטציר, ער האָט נישט צו טוהן מיט פיל מענשין אונ' האָט אויך דיא טבע נישט צו דרצעהלין וואָס ער הערט אָדער זעהט אין קרייז. מילא פר איהם העט מען קיין מורא גיהאַט צו האָבן, ווען ער העט אַפילו גיוויסט פּד"ש, ובפּרט ער וויסט נישט דעם גאַנצין אינטערעס. אונ' חוץ איהם וויסט קיין מענש נישט אַ וואָרט אין צידון הרבה פין דיא צווייא לייט.

נור פר עטליכי טאָג בין איך גיווען בייא אַ וויינשענקיר אין צידון הרבה, וואָס איך בין מיט איהם בעקאנט גיוואָרין דורך דעם וויין וואָס איך האָב בייא איהם פר אייער ר' אהרן לאָזירס [גינאָפּט], איז בייא איהם איינ-גיטשאַנין אַ פריץ וואָס האָט עפּיס איין עסק גיהאַט אין קרייז. איז צו דעם פריץ אָנגיקומין זיינס אַ קנעכט פּין זיין דאָרף מיט אַ בריבֿל פּין דער פּריצה, ער זאָל איהר עפּיס זאָכין אַהיים שיקין. האָט דער פריץ גיפרעגט דעם קנעכט: וואָס הערט מען אין דרהיים? האָט איהם דער קנעכט גיזאָגט: דיא גויה וואָס צו אונז איז גיקומין אין דאָרף אַריין האָט גיהאַט אַצווילינג. האָט דער פריץ אָנגיהויבין צו לאָכין אונ' רופּט זיך אָן צום קנעכט: גוט, איצט האָ-בין מיר פּיר נפּשות מעהר, די גויה, איהר פּאָטיר אין דעם צווילינג. דער וויינ-שענקיר אונ' זייני היימישי מענשין זענין דענצמאָהל אויך גיווען אין שטיב, זיא האָבין אָבער ניט אַזוי אַכטונג גיגעבין אויף דעם שמיס ויא איך. פּדי זיא זאָלן אָבער נישט דרפּין מיט דעם פריץ צושמיסין (דרפּין). האָב איך אָנגיהויבין מיט זיא פּין עפּיס אַנדערש צו רעדן.

דרנאָך האָב איך גיזאָגט צום וויינשענקיר: עפּיס איז מיר דער פריץ קענטליך. האָט מיר דער וויינשענקיר גיזאָגט, דער פריץ איז פּין דעם דאָרף פּאָנקיעוויץ. בין איך תּיכּף דעם אַנדערן טאָג אַהין גיפּאָהרין. איך האָב מיר איין אויסרעד גימאַכט, איך וויל פּאָהרין קיין לעמבערג, וויל איך מיר דאָרט עפּיס וואָל קויפּין, איך זאָל מיר דיא הוצאות אויסשלאָגן. דאָרט אין דאָרף בין איך מיט דעם אַראַנדר בעקאנט גיוואָרין. ער הייסט ר' ישראל בער אונ' איז פּין אונזרי לייט.

מיר האָבין זיך צרשמיסט, האָבין מיר גיוואָהר גיוואָרין, אַז מיר זענין נישט פרעמד. פּון דעסטוועגין האָב איך איהם פּאָרט נישט גיוואָלט זאָגן נאָך וואָס איך בין דאָ אַהער גיקומין. גור ויא איך בין אַזוי בייא איהם אין קרעטשמי גיזעסין, הער איך, ויא איין פּויער דרצעהלט דיא איבריגי פּויערן ויא עס פּיהרט זיך אין אונזר מדינה. האָב איך מיר תּיכּף משער גיווען, אַז דאָס מוס דער גויס פּאָטיר זיין.

האָב איך מיך אָנגירופּין צום אַרענדאַר: ויא איך זעה, איז דער גוי פּין אונזר מדינה. יוא, האָט דער אַרענדר גיזאָגט, ער איז פּין אייך ענטלויפּין גיוואָרין אונ' אָט דאָ ניט לאַנג האָט ער זיך דאָ אין דאָרף בעזעצט מיט אַ זאכערעה.

האָב איך איהם גיפרעגט: מעג מען דאָ צו נעהמין מענשין וואָס ענטלויפּ-פּין פּין אונז? פּרוואָס נישט, האָט מיר דער אַרענדאַר גיענטפּערט. מען נעמט בייא אונז גאַנץ שטאַרק אַזויני מענשין צו. אונ' אַז מען שרייבט פּין אונזר גופּערני צו אייך מען זאָל זיא צוריק געבין, האָב איך איהם גיפרעגט, גיבט מען זיא צוריק? ח'ו, האָט מיר דער אַרענדר גיענטפּרט, סיידן אַז דער ענט-לויפּעניר האָט אין דער היים עפּיס אַ גניבה גיטוהן, אָדער איין אַנדרי מעשה רע פרשטיפּט, גיבט מען זיא אַרויס. אָט דאָ נישט לאַנג האָט אונז קרייז-

אַמט איין קנעכט פון אייך צוריק גישיקט, ווייל ער האָט בייא זיין פריץ דאָרט געלד גיגנבת אונז, איז אַהער אין אונזר דאָרף אַריין ענטלאָפּן גיוואָ- רין. אָבער אָהן אַ גניבה אָדער איין אַנדרי מעשה רע גיבט מען קיינעם נישט אַרויס, זייא זאָלין אַפילו פון אייך הונדרט מאָל שרייבן.

וויא איך האָב דאָס פון דעם אַרענדר גיהערט, האָב איך אָנגיהויבן מיט איהם פון עפיס אַנדרש צו שמיסין, אונז דרנאָך האָב איך גיוואָנט, דיא וואָל איז פר מיר זעהר טהייער; אין פון ציריק גיפאָהרין קיין צידון הרבה. איך האָב גרויס תענוג גיהאַט, וואָס איך האָב גיוואָהר גיוואָרין וויא דיא צווייא לייט זענען, ופּרט איך ווייס, זייא האָבן אין דרהיים נישט גיגנבת, נור וואָס דיא יודישי קליידר, פון דעם ווייסט אָבער אינזר גובערני נישט אונז דיא אַרענדרקא פון דיא קליידר וועט דעך נישט קלאָנגן, וואָרין מן הסתם האָט איהר דעך איהר פר זייא גיפאָהלט. מילא ווייס איך בודאי, אַז מען וועט זייא פון דיא נישט צוריק שיקן.

וויא איך האָב גיזעהן איך האָב אין צידון הרבה נישט צו טוהן, האָב איך מיך אַריבר גיחאַפּט קיין נחל המצה צום רבי שלמיאל בן למך. חאַטשי ער קומט דעך נישט צו דער פאדעשווע פון אונזרי רביס, איז ער אַ פשוטר מענש אונז איצט אַפילו פיהרט זיך אַנדרש וויא פריהר. ער פלעגט זיך קיין מאָהל נישט צו מישין אין שטאָד זאָכין, עס האָט זיך גימעגט אין שטאָד איברקעהרן, איז איהם גאַרנישט אָנגיגאַנגן. זינד אָבער ער האָט איין איידים בעקומין פון אונזר מדינה, דער ווייסט זעהר גוט, אַז צו אַרביין קעהרן אַלי שטאָד זאָכין (א), האָט ער איהם דרצו גיבראַכט, אַז ער מישט זיך אין אַלי שטאָד אינטערעסין.

ל"ע פון דיין איך דער מדינה נערגיץ גיווען, נור אין צידון הרבה אונז אין נחל המצה, האָב איך אייך נישט מעהר צו שרייבן. איצט אָבער האָב איך בדעה מיך אַריבר צו חאַפּן קיין אַכויב אונז אין נאָך אַפאַר שטעט אַריין, האָף איך פון דאָרט אייך אַיצם נייאס פון דיא קורדאנר לייט אונז פון זייערי רביס צו שרייבן.

צו פון ר' זיינוריל ווערחיעווקיר
צו ר' זעליג לעטיטשיבער

מאָנטאָג איז פריידה צוריק גיקומין, אונז וויא איך האָב גיזעהן, אַז זיא איז שוין גאַר אין גאַנצין גיזונד, בין איך אַריבר גיגאַנגן צו שלמה אומנר, ער וואָל מיר עפיס פר מיין טרחא געבין. האָט ער מיר גיגעבן עפיס גאַר אַ קלייניגקייט. האָב איך עס איהם צוריק גיגעבן אונז האָב איהם גיוואָנט: וואָס איז דאָס גאַר פר מיין טרחא בייא אַזוי איין עסק? איז ער אין פעס אַריין גיקומין אונז האָט צו מיר אַ גישרייא גיטוהן: אַז דוא ווילסט דיין גוטט

האָבין, געה זשע מיר אויס דיא אויגין אַרויס, וואָרין אַז ניט וועל איך דיר מאַכן אַ שוואַרצין סוף, אַז דוא וועסט מיך האָבין צו גידענקין!
 בין איך גיגאַנגין צו פריידה אונ' האָב מיך פּר איהר זעהר גיקלאַגט, וואָס איך בין זעהר מחוסר פרנסה. האָט זיא מיר צוגיזאָגט אַ טובה צו טוהן אונ' האָט וואָרט גיהאַלטן. זיא האָט גיבעטן דעם פּריץ, דער פּריץ זאָל שמייסן מיט דעם ימ"ש מרדכי גאַלד, ער זאָל מיר ווידער בראַנפּין געבין אויף באַרג, תּחלת האָט איהר דער פּריץ גיזאָגט, איך בין דאָס נישט ווערט, ער זאָל פּר מיר אַגוט וואָרט רעדין. זיא האָט איהם אָבער זעהר שטאַרק גי-בעטן, האָט ער עס איהר צויליעב גיטוהן, האָט גישמיסט מיט מרדכי, אונ' מרדכי גוט מיר שוין ווידער בראַנפּין אונ' איך האָב פּון דעם שענק פרנסה בכבוד.
 איך ווייס דעך אָבער, אַז דאָס וועט נישט לאַנג דויערן, דער רשע וועט דעך באַלד ווידער אויפהערן מיר בראַנפּין צו געבין, בכּן בעט איך דיך, זאָלסט פּין מיינטוועגין שרייבין צו פריידה אונ' צו שלמה. דיר צויליעב ווע-לין זייא אַודאי אַלצדינג טוהן, אַז איך [בין] בייא זייא אַנימילטין גיוועזין, האָבין זייא דיך משונה גילויבט פּר אַגוטין מענש אונ' פּר אַ גרויסן בעל טובה, וואָרין זייא דאַכט זיך דעך, אַז אַלצדינג וואָס דוא האָסט גיטוהן האָסט דוא נור זייא צויליעב גיטוהן.

צה. פון ר' מאיר יעקב צו ר' זעליג לעטיטשיבער

איך האָב אין זין גיהאַט, אַלי קורדאנר חידושים אייך מיט אַמאָהל צו שרייבין. וויא איך זעה אָבער איצט, וועל איך אייך האָבין פּון דער מדינה זעהר פּיל חידושים צו שרייבין. איברדעם האָב איך מיר מישב גיווען, איך זאָל אייך בעסיר אַלי מאָהל אַטהייל חידושים פּין דאַנין שרייבין.
 קודם לכּל מוז [איך] אייך זאָגין, אַז דיא קורדאנר לייט זענין טאַקי אין דראמת אַקוראַט אַזוי וויא דער רבי רבי נחמנדיל זצ"ל שרייבט פּון זייא (א). זייערי רביס אָבער זענין נישט ווערט אַגראַשין. הלואי העטין אין דער מדינה גיווען צווייא רביס אונזרי אַדער האָטשי נור איינר, העט איהר גיזעהן, אין אַקורצער צייט העט דער היגיר עולם גאָר איברגיקעהרט גיוואָרין. זייא זענין אַלי פּאַרטיג, זאָלין ווערין פּון אונזרי לייט, ווען זייא העטין נור גיהאַט גו-טי רביס. וואָס ווילט איהר מעהר, מען בעדאַרף אַודאי קיין גרעטרי אַביקורסיס וויא דיא אין צידון הרבה. דאָרט זענין דעך אונזרי גרעטטי שונאים, פּין דעסטוועגען מעגט איהר מיר גלייבין, אַז אין צייט פּון עטליכי טאַג כּמעט העטין זייא גיוואָרין פּון אונזרי לייט, ווען אין דער מדינה העטין נור גיווען רביס אַזויני וויא מעבעדאַרף. וואָס העלפט דאָס אָבער, ווען אַלי קורדאנר רביס זענין גאָר נישט ווערט אַשוס פּולוויר.

אז איך בין גיווען אין אכזיב, האָט מען מיר דאָרט אַנדערצעהלט מעשיות פֿין אַ קורדאניר רבי יאקליצני מקאלאשקי, וויל איך אַמוסטני אַפּאָר פֿון זיין שרייבן.

וואָליכישע אַקסינסוחרים האָבן אין דיא זוראוניר פּאַשיס גיהאַט אַקסין. דרוויל איז גיקומן אין פּאַשי אַריין איין אַלמיציר דייטש אונ' האָט גי' וואָלט דיא אַקסין קויפֿן אונ' האָט זיין גיוואָלט געבין אַ גוטן פּרייז, אַז עס העט זיין גיבליבין ריוח ת'ן רענדליך. דיא שוטים האָבן אָבער אָהן דעם רבינס ידועה דיא אַקסין נישט גיוואָלט פּרקויפֿן, ווי אַזוי זאָגט מען דאָס אָבער דעם דייטש? האָבן זיין איהם גיזאָגט, זיין האָבן עטליכע מיי' פֿין היא נאָך אַשיתוף, מוזן זיין זיך ערשט בייא איהם אָנפּרעגן, אָב זיין זאָ= לין פּרקויפֿן אָדער נישט. דער דייטש האָט גימיינט דאָס איז' אמת אונ' האָט גיזאָגט, ער וועט דאָ וואַרטן, ביז זיין וועלן האָבן תשובה פֿון דעם שיתוף. איינר פֿין דיא וואָליכישע סוחרים איז' גיפּאָהרין צום רבי יאקליצני אונ' האָט איהם גיפּרעגט, אָב זיין זאָלן פּרקויפֿן דיא אַקסין. דער רבי האָט נישט גייהייסן פּרקויפֿן, נור זיין אַל'יין זאָלן מיט דיא אַקסין געהן קיין אַלמיץ. זיין זאָלן אָבער זיכר זיין, אַז זיין וועלן אין אַלמיץ פּרדיענען אַיאַם געלד, האָט יאקליצני גיזאָגט, ער איז' אַחבר צום משא ומתן.

דאָס איז' אָבער נור גיווען פֿון כּדי וועגן, נישט אין ערנסטן. דאָס אַל'יין איז' אָבער אויך שוין גינג; אַז ער שטעקט נור דריינין, האָט מען דעך נישט מסופּק [צו] זיין, אַז עס וועט אַודאי גוט זיין. דער רבי האָט אויף דעם שותפות מיט דעם אַקסין סוחר אַהאַנדשלאַג גיהאַט, אונ' דער אַקסינסוחר האָט איהם גיגעבין דרייסיג רענדליך פּר דער עצה, איז צוריקגיקומן קיין זוראוני' אונ' האָט דעם אַלמיציר דייטש גיזאָגט: דער שיתוף הייסט נישט פּרקויפֿן דיא אַקסין.

דער דייטש איז' זיך אַוועק גיפּאָהרין אונ' דיא וואָליכישע סוחרים זענן מיט דיא אַקסין גיגאַנגן קיין אַלמיץ אונ' האָבן דאָרט פֿין קרן אָנגיוואָהרין דרייצעהן הונדערט רענדליך, חוץ דיא פירהונדערט פיפּציג רענדליך, וואָס דער אַלמיציר דייטש האָט זיין אין זוראוניא גיוואָלט געבין ריוח אויף דיא אַקסין.

דורך דעם גרויסן היזק זענן דיא וואָליכישע סוחרים אין דרהיים אָנגע= זעצירט גיוואָרן, קענן נישט אַהיים קומן אונ' מוזן זיך אַרום דרעהן אין קורדאן. דיא וואָליכישע נאַרנים האָבן נישט גיוויסט, אַז דער ליבר רבי גיט זיין דיא עצה דיא אַקסין נישט צו פּרקויפֿן אין זוראוניא, וויל איהם האָט זיך גידאַכט, אַז אַדייטש קומט אַראָב פֿון אַלמיץ קיין זוראוני אַקסין קוי' פֿין, מן הסתם מוזן אין אַלמיץ אַקסין מיט גאַלד גלייך זיין, מילא אַמעהר געהן זיין אַל'יין מיט דיא אַקסין קיין אַלמיץ, וועלן זיין גאָר נתעשר ווערן. ער ווייסט נישט, אַז אין אַלמיץ קען מען אויף איין מאַרק אַקסין צאָהלן ביז אין הימל אונ' תיפּף אויף דעם אַנדערן מאַרק זאָל זיין ליגן גאָר אין דער

ערד. נור יאקילצי איז פין דיא רביס וואָס ווייסן פין זייער חיות נישט וואָס אין אולמיך טוהט זיך.

נאָך איין שעני מעשה.

אָפּריך האָט אַלאַנגי צייט גיקרענקט אויף פּאָדאָגרי, נישט פּר אונז גי-
זאָגט. ער האָט זיך גידאָקטירט אונ' גידאָקטירט, עס האָט אָבער אַלצדינג נישט
גיהאַלפּין. איין אַרענדר האָט דער פּריץ גיהאַט פּין יאקילציס לייט. דער אַרענ-
דר האָט איהם צוגירעד, ער זאָל שיקין צו יאקילצין אויף אַ פּדיון. דער
פּריץ האָט איהם צוגיהערט, האָט גישיקט אויף אַ פּדיון אונ' האָט גיזאָגט
צום אַרענדר: אַז דער פּדיון וועט פּועלן, וועל איך דעם רבין נאָך חוץ דעם
מייני צווייא בעסטע פּערד שענקין. דער אַרענדר איז מיט דיא פּערד דעם
פּריצס אַריין גיפּאָהרין צום רבין אונ' האָט דעם רבין גיגעבין אויף דעם פּדיון.
וויא דער רבי האָט נאָך דעם פּדיון דעם אַרענדר גיזאָגט, אַז דער פּדיון
איז זעהר וואָהל גיראָטעהען, האָט ער דעם רבין דיא צווייא פּערד אַוועק
גיגעבין, וואָרין ער איז דעך גאָר נישט מסופּק גיווען, אַז דער פּריץ וועט
אודאי גיוונד ווערין. דער רבי האָט דיא פּאַר פּערד פּרקויפט איין אכזיבר
רויסטייטשיר פּר זעקס אונ' דרייסיג רענדליך.

אין עטליכע וואָכן אַרום וויא דער פּריץ האָט גיזעהן, ער איז טאַקי
אַזוי קראַנק וויא פּריהר, האָט ער גיזאָגט דעם אַרענדר, ער זאָל איהם אָבגע-
בין דיא צווייא פּערד, אונ' ווען נישט וועט ער דעם רבין זיינים פּרקלאָגין
בייאם קרייז. דער אַרענדר איז אַריבר גיפּאָהרין צום רבין אונ' האָט איהם דאָס
דרעעהלט. דער רבי האָט זיך זעהר משונה דרשראַקן אונ' האָט דעם אַרענדר
גיזאָגט, אַז ער האָט דיא פּערד פּרקויפט אונ' ער זאָל זעהן זיך מיט דעם
פּריץ משה צו זיין. דער אַרענדר האָט גיהאַט מיט דעם פּריץ גינג צו
טוהן, ביז ער האָט איהם משה גיווען פּר זיבציג רענדליך. יאקילציס לייט
האַבין זיך גימוזט צום הויף לעגין, דעם פּריץ דיא זיבציג רענדליך מסלעך
צו זיין.

נוא אדרבא, גיפונד מען בייא אונז אַזוי אַרבי? טא דער מינדסטיר רבי
בייא אונז העט דיא פּערד נישט גיווען צוגינעהמין, סיידין ער העט פּריהר
גיפּרעגט, אויב דער פּריץ גיט נישט דיא פּערד נור אויף אַתנאי, אַז ער וועט
גיזונד ווערין, אונ' אויף אַתנאי העט ער זייא גאַרנישט גיווען צוגינעהמין.
דער שוטה יאקילצי אָבער האָט גאָר נישט גיפּרעגט אונ' האָט דיא פּערד צוגינעה-
מין, אונ' ווען איך זאָל איהם שוין דאָס מוחל זיין אַפילו, פּרעג איך אַקשיה:
האַסט דוא זייא שוין צוגינעהמין, וואָס האָסט דוא זייא נאָך פּרקויפט?
העט זשע אונזרס אַרבי יוא פּרקויפט פּערד, וואָס אָפּריץ העט איהם גי-
שענקט? ווייסט זשע אַזוי אַשוטה יאקילצי, וואָס דאָס איז ווערטה, אַז אַרבי
פּאַהרט מיט וואָהלי פּערד, אונ' דעם רביס לייט ווייזן איטליכין דיא פּערד
אונ' זאָגין: זעהסט דוא דיא פּערד, דיא האָט דער רבי בעקומין אַ מתנה פּין
דעם אונ' דעם שררה אונ' האָט איהם פּאַק חוץ דעם נאָך גישיקט אויף

אפדין אויך. דער שוטה יאקילצי אָבער האָט גיחאָפט זעקס אונז דרייסיג רענד-
ליך אונז' האָט דיא פערד אַוועקגיגעבין.

די לייעבי סגולות וואָס דער רבי יאקילצי האָט, זענען אויך גאָר אַגאָסט
וואונדר.

איינר פֿין אכזיב האָט איהם גיבעטן, אָקינד פרקייכט זיך בייא איהם
זעהר שטאַרק, זאָל ער דעם קינד העלפֿין. האָט יאקילצי גיהייסן, מען זאָל
דאָס קינד בייאם פרקייכין שמייסן מיט אַהושענא, אונז אויף דעם באַלקען
אין שטיב זאָל מען דרייא מאָל אויפשרייבין דעם קינדס נאָהמין מיט דעם
נאָהמין פֿון דעם קינדס מוטיר. דער פּאָטיר האָט דאָס גיטוהן. וויא דאָס קינד
האָט אָנגיהויבן צו קייכין, האָט מען עס מיט אַהושענא גישמיסן. דורך דעם
האָט זיך דאָס קינד נאָך מעהר פרקייכט. מען האָט אָבער דרויף נישט גי-
קוקט אונז' האָט עס ווייטר גישמיסן. דאָס האָט אַזוי גידויערט אַלאַנגי צייט,
ביז דאָס קינד האָט אויפגיהערט צו קייכין. וואָרין מיט דעם דרך הטבע דוי-
ערט דאָס פרקייכין זיך בייא אַ קינד איין האַלב יאָהר, אונז דאָ האָט מען
דאָס קינד גישמיסן מיט הושענות עפּיס מעהר נאָך פֿין אַהאַלב יאָהר. האָט
דרווייל דאָס פרקייכין זיך ממילא אויפגיהערט.

איינר פֿין אכזיב האָט יאקילצין גיגעבן פר זיינס אַטיליפּיל מיט דעם
ספּאָדיקיל אונז' אַליילכיל צווייא טויזנד רייניש. וויא יאקילציס לייט האָבן
אָבער גיוואָהר גיוואָרין, אַז דיא וועלט שמיסט זעהר דרפֿון, וויא מען קען פר
אַזויני זאָכין אויף אַסגולֶה אַזוי פּיל געלד אויס נאָרין, האָבן זייא אַשם גי-
מאַכט, אַז טויזנד רייניש האָט יאקילצי דעם דאָזיגן טאַקי תּיכּף צוריק גי-
געבן אונז' דיא אַנדרי טויזנד רייניש האָבן זיך בייא איהם אַפּילו נישט
דרוואַרמיט, ער האָט זייא תּיכּף ציטהיילט אָרמי לייט. איי נאָך וואָס האָט ער
בייא דעם דיא טויזנד רייניש גינעהמין, אַז ער האָט זייא איהם יוא תּיכּף
צוריק גיגעבין? אויף דעם האָט ער מן הסתם אַטעם גיהאַט.

צו איין אַנדרן קורדאניר רבי זענען אַמאָל צווייא מענשן גיקומין מבח
קינד. איך קען זייא בידי, איינר איז/ דער טילאקסר רב אונז' דער אַנדרר
הייסט נאָך אַדאָרף באקי זאבר; האָט דער רבי גיהייסן, זייא זאָלין זיך בידי
משדך זיין. דער רב, האָט ער גיזאָגט, וועט האָבן אַ טאַכטיר אונז' דער
אַנדרר אַזוהן. האָט דער רב אָנגיהויבן דעם רבין צו בעטן, ער זאָל האָבן
דעם זוהן אונז' דער אַנדרר דיא טאַכטיר, האָט דער רבי נישט גיוואָלט. אַז
איהר וועט האָבן דעם זוהן, האָט ער צום רב גיזאָגט, וועט איהר דרנאָך
נישט וועלין דעם שידוך. האָט דער רב גימוזט אויף דעם צושטעהן. מען האָט
גישריבן תּנאים, מען האָט טעפּ גיבראַכין אונז' שדכנות גיגעבן. הכלל מען
האָט אַלצדינג גיטוהן אַזוי וויא מען טוהט בייא רעכטי תּנאים. וואָרין בייא
דיא לייט זענען דאָס טאַקי גיווען רעכטי תּנאים, אַז דער רבי האָט גיזאָגט וועט
דעך אַודאי אַזוי זיין. פֿין דעסטוועגין האָבן זייא טאַקי קיין קינד גיהאַט,
אי דער רבי איז/ שוין גישטאָרבן, אונז' זייא האָבן אַלץ קיין קינד נישט.

איך האָב נאָך אַיאָם צו שרייבן פון דיא קורדאניר רביס, נור דער בעל עגלה וואָס וויל מיט נעהמין דאָס בריבל וויל שוין פאָהרין, מוז איך אויפהערין.

צט. פון ר' זעליג לעטיטשיבער צו ר' זיינוויל ווערחיעווקיר

נעכטן ביא נאָכט איז צו מיר געקומין דער פאָקטיר פון אסאוועטניק אונ' האָט מיר מודיע גיווען, אַז דיין פריץ האָט גישריבן, ער האָט גיוואָהר גיוואָרין, אין וועלכין דאָרף דיא גויה מיט דעם פאָטיר זענין, אונ' מען זאָל שרייבן צום קורדאניר גובערני, מען זאָל זייא אַרויסגעבין, וואָרין זייא האָט בין אין אונזר מדינה פרשטיפט אַקרימינאַל זאָך אונ' וועדליג זייערי דינגים מוז מען אַזאָלכי מענשין אַרויסגעבין. בכך זעה למעה"ש אויס צו פאָרשין פון וואָנין ער האָט דאָס גיוואָהר גיוואָרין, וויא דיא גויה מיט דעם פאָטיר זענין, כדי מיר זאָלין וויסן ווייטיר פּר וועמין מען האָט זיך צו היטהען.
און איך שרייב צו ר' מאיר יעקב, ער זאָל תיכף פאָהרין קיין צידון הרבה, קיין פאנקיעוויץ, אונ' זאָל דיר גיוואָהר ווערין וואָס עס טוהט זיך; אונ' דוא וואָס דוא קענסט ביא דיר אין דרהיים טוהן, טוה אויך. למעה"ש נישט צו שלאַפּן אין דעם עסק, אונ' מיר וועלין דיא טוהן וואָס מעקען מיר נור טוהן, מען זאָל דיא זאָך אויפהאַלטין דרוויל, מען זאָל זיא נישט שיקן צו דער קורדאניר גובערני. כדי ר' מאיר יעקב זאָל דרוויל צייט האָבן דאָרט צו טוהן פּר דעם עסק וואָס נעטהיג איז. נור אויף איהם אַליין טוהרען מיר זיך נישט פּרלאָזין, ער איז אין אַפרעמדיר מדינה, ווער וויסט, אָב ער וועט דאָרט קענין אַלצדינג אויספיהרין וואָס מען דאָרף.
איברדעם טוהרין מיר דאָ ח"ו נישט שלאַפּן אונ' טוהן וואָס נור מעג-ליך איז, אונ' למעה"ש שרייב מיר אַלי מאַהל, וואָס עס טוהט זיך.

ק. פון ר' זעליג לעטיטשיבער צו ר' מאיר יעקב אין קורדאן

איך ווייס נישט פון וואָנין דאָס שלימזל האָט זיך גינעהמין, וואָס דער קריפיניר פריץ האָט גיוואָהר גיוואָרין, וויא דיא גויה מיט דעם פאָטיר איהרן האָבען זיך בעזעצט, אונ' האָט צו אונזר גובערני גישריבן, זיא זאָל שרייב בין צו דער קורדאניר גובערני, מעזאָל דיא צווייא פאָדאַניס פּין דאָרט אַרויסגעבין, וואָרין זייא האָבן דיא אַקרימינאַל זאָך פרשטיפט, אונ' וועדליג דיא פּראַוועס וואָס זייא האָבן צישין זיך מוז מען אַזאָלכי לייט צוריק

געבין. ע"כ זאלט איהר למעה"ש תיכף פאָהרין קיין צידון הרבה אונ' קיין פאנקיעוויץ, אונ' אויך אין דער גובערסקי שטאָד דאָרט זאלט איהר זעהן צו טוהן וואָס איהר קענט אונ' אונז שרייבן וואָס עט טוהט זיך דאָרט, וואָס איהר האָט דאָרט גיטוהן מפת דעם עסק אונ' מפת אונזר פלל זאָך.

גם בין איך אייך מודיע, אז איך האָב אייך נעכטין אַריבער גישיקט צעהן שטיק תולדות יעקב יוסף וואָס מען האָט איבערגירדיקט. איך האָב זיין גישיקט צום קאָבריפקיר אַרענדר אויף דער גרעניץ, אונ' ער וועט זיין אייך שוין דורך איינעם פון זייני לייט צו שטעלן אין קורדאן אַרײן. איהר קענט דאָרט אַקאָנטראַקט מאַכן אויף עטליכע הונדרט שטיק, וואָרין האָטשי מען רייסט זיין איז דיא אױס דיא הענד, העטין מיר פאָרט גערן האָטשי זעקס הונדרט שטיק אין קורדאן אַרײן גישיקט, כדי דער קורדאניר עולם זאל זיך אַלי מאַהל מעהר גיווענין צו אונזרי ספרים אונ' זאל זיין מיט זיין מעהר בעקאָנט ווערין. אונ' היינטשי אַז מיר וועלן זעהן, מען קען דאָרט אַיאם אַנברענגין פון דיא ספרים, וועט דער מעזבישור דרוקיר נאָך הייליגי ספרים אונזרי אַנדרײַ קיין, אונ' מיר וועלן זוכה זיין אונזרי הייליגי ספרים אויף דער וועלט צו פרמנאָזין אַהן איין עק.

נאָך עפּיס מוז איך אייך מודיע זיין, דעם רבינס זוהן האָט זיך גיגט מיט זיין ווייב, ע"כ איפשר וועט זיך אייך אין קורדאן טרעפּין פּר איהם עפּיס אַ שעניר שידוך. דער רבי זאל לעבין האָט גראָס חשק פּין דעם קורדאן זיך משוך צו זיין מיט אַגביר אַגרויטין, דורך דעם העטין מיר אין דעם קורדאן דאן גיהאַט אַ גרויסי פּודפאָרי. עס העט אין כמה אופנים זעהר גוט גיווען פּין דעם קורדאן זיך משוך צו זיין.

קא. פון ר' זיינוויל ווערחיעווקיר

צו ר' זעליג לעטיטשיבער

וויא איך האָב דיין בריבֿל איבערגילייאנט, האָב איך גימיינט, איך לאָז די נשמה, אונ' בין אַריבער גילאָפּין וויא אַ משווענר צי פריידה אונ' צי ר' יעקל רבּקס. איך האָב פּר זיין גיוויינט מיט בוטערי טרעהרין אונ' האָב זיין דרצעהלט אין וואָס פּר אַ ספּנה איך שטעה איצט. זענין זיין גיגאַנגין וויא אַהין מען האָט בעדאָרפט אונ' האָפּין אַזוי לאַנג גיאַרביט ביז זיין האָבין אַלצדינג גיוואָהר גיוואָרען.

די מעשה איז אַזוי גיווען. ביאם ליפּניקר פּריץ, אַ שכן פון אונזערן, האָט אַקנעכט גיגנבת אַיאם געלד אונ' טיערי זאָכן אונ' איז מיט אַ ליפּ= גיקר פּאָדאָני אין איינעם ענטלאָפּין גיוואָרין אין קורדאן אַרײן. דער פּאָנ= קיעוויצער פּקיד איז דעם קנעכטס אַברודר, איז זיך דער קנעכט צו זיין ברודר [אָוועק]. דער ליפּניקר פּריץ האָט אַבער נישט גערוהט אונ' האָט גישיקט

שלוחים אין קורדאן אריין דעם קנעכט צו זוכען, אונ' דיא שלוחים האָבן
איהם אזוי לאַנג גיזוכט, ביז זייא האָבן איהם גיפונן אין פּאַנקיעוויץ. האָט
דער ליפניקר פריץ גישריבן צום פּאַנקיעוויצר, אז דער קנעכט האָט בייא
איהם גיגנבת אַיאם זאָכן אונ' געלד, האָט דער פּאַנקיעוויצר גיהייסן בייאם
קנעכט זוכן דיא גנבה. מען האָט גיזוכט אונ' גיפונן. האָט דער פּאַנקיעוויצר
בעשריבן דיא גאַנצי זאָך צו זיין קרייז אונ' דאָס קרייז האָט גיהייסן דעם
קנעכט אַרויסגעבן צוריק אין אונזר מדינה אַריין.

וויא מען האָט דעם קנעכט גיבראַכט קיין ליפניק, איז/ אונזר פריץ גראָד
גיווען בייאם ליפניקר צו גאַסט. וויא דער ליפניקר האָט נור דעם קנעכט
דרזעהן, האָט ער איהם אָנגיהויבן צו פּאַטשן אונ' גישריגן: זאָג מיר וויא
איז/ דער פּאָדאַני, וואָס איז/ מיט דיר אין איין נאַכט ענטלאָפּן גיוואָרין? דער
קנעכט האָט זיך אָנגיהויבן דיא ביינר אָבצושווערין, אז ער ווייסט נישט פּין
דעם פּאָדאַני, וואָרין פּין דער גרעניץ האָבן זייא זיך צערטהיילט. ער איז/
גיגאַנגן צו זיין ברודר קיין פּאַנקיעוויץ, אונ' דער פּאָדאַני האָט זיך אין איין
אַנדרן וועג אַריין גינעהמין, אונ' ער האָט איהם פּין דענצמאַהל אָן נישט גי-
זעהן. האָט דער פריץ אָנגיהויבן זיך נאָך מעהר צו בעזערן אונ' צו שרייען
אונ' האָט גיזאָגט: איך וועל אַמוסטני ש'קין קיין פּאַנקיעוויץ, אונ' אז מען
וועט דאָרט דעם פּאָדאַני גיפּינן, הרגע איך דיך אויף טויד. דער קנעכט האָט
אָנגיהויבן נאָך שטאַרקיר צו שווערין, אז אין פּאַנקיעוויץ האָט ער קיין אַנדרן
גויה פּון אונזר כּדינה גיזעהן חוץ איין איינציגי גויה מיט איהרס אַפּאַטיר,
וואָס זענין פּין בילקע ענטלאָפּן גיוואָרין.

וויא אונזר פריץ האָט דאָס דרהערט, האָט ער אָנגיהויבן דעם קנעכט
מיט גוטי רעד צו פרעגן, אויב דיא גויה האָט אַקינד אונ' ווען זיא איז/
אַהין גיקומן אונ' אויב זיא איז/ דאָרט גיבליבן אָדער האָט גיוואָלט פּין
דאָרט ערגיץ אַנדרש געהן, אונ' האָט דעם קנעכט צוגיזאָגט אַ מתנה צו גע-
בין, באם ער וועט איהם זאָגן דעם אמת. דער קנעכט האָט דעם פריץ גי-
ענטפרט: איך וועל דעם האַרין דעם אמת זאָגן. איך ווייס אַלצדינג פּין דער
גויה, וואָרין זיא דיענט בייא מיין ברודר, בייאם פּאַנקיעוויצר פּקיד. איך
האָב פּון איהר אונ' פּון איהר פּאַטיר גיהערט, אז זייא האָבן בדעה צו בליי-
בן אין פּאַנקיעוויץ. זייא האָבן מיר אויך דרזעהלט, אז זיי זענין אַוועק פּין
דרהיים, איז/ דיא גויה גיווען מעוברת, אונ' אין קורדאן האָט זיא גיהאַט
אַצווילינג. מעהר אָבער ווייס איך פּון זייא נישט צו זאָגן.

האָט זיך אונזר פריץ אָנגירופּן: איך דאַרף נישט מעהר צו וויסן. ער
איז/ גיוואָרין מלא שמחה, האָט דעם קנעכט גישענקט אַ מתנה אונ' האָט גי-
בעטן דעם ליפניקר פריץ, ער זאָל דעם קנעכט קיין שלעכטס נישט טוהן,
אונ' איז/ תּיכף צו זיך אַהיים גיפּאָהרין. אונ' האָט אין דרהיים דאָס גיטוהן
וואָס דוא ווייסט שוין.

מילא, ע"כ למעה"ש זעה דורך ר' מאיר יעקב צו טוהן וואָס מעגליך

איז, וואָרין דאָ געהט עס טאַקי אום נפשות, זאָל גאָט מציל זיין. דוא קענסט דיר גאָר נישט משער זיין דאָס רשעות אונ' דיא רציחה פין אונזר פריץ. איך האָב דיר שוין לאַנג גישריבן, אַז דורך דעם רשעות פין דעם פריץ אונ', פין מרדכי גאָלד ימ"ש מיט זייני לייט ווערין אונזרי לייט היא אַלי טאָג וועניגער. והא ראי, אַז איך האָב אַפילו פין דעם נישט גיוויסט, אַז דער פריץ האָט גישריבן צו דער גובערני מכת דער גויה. פריהר, אַז דער פריץ האָט בייא זיך אַפילו אין דרהיים נור אַוואָרט גירעד וואָס אונז איז אַנגיגאַנגין, האָב איך עס שוין תיכף גיוויסט, אונ' איצט ווער איך נישט אַוואָרט גיוואָהר, וואָרין כמעט דיא גאַנצי שטאָד הענגין אָן דעם ימ"ש מרדכי גאָלד, אונ' אַיאם פרכתין זיך פּר איהם אונ', פּר דעם פריץ.

איך האָב דיר דאָס שוין לאַנג גישריבן, אונ' דוא טוהסט דרצו גאָר נישט. איך וואָרין דיך צווייא מאָהל אונ' דרייא מאָהל אונ' וועל אייך נאָך וואָרנין טויזנד מאָהל: אַז עטץ וועט דאָרט נישט עפּיס אַזוינס טוהן, וואָס זאָל הייסן גיטוהן, עס זאָל גוט זיין, איך וויל מיין מויל נישט צו בעזין עפּנין, וועט ח"ו זעהר נישט גוט זיין. בפרט פּר עטליכי טאָג האָט דער ימ"ש מרדכי בייאם פריץ גיפּועלע, ער זאָל דעם היגין עולם געבין אַפּראַווע אויף דיא הייזר, וואָרין זייא האָבן ביז אַהער גאָר קיין פּראַווע גיהאַט.

עס איז אַזוי גיווען. וויא דעם פריץ איז אַנגיקומין פין פעטערבאַרג, אַז ער איז גיוואָרין אין אונזר גובערני וויצעגובערנאַטער, איז מרדכי דער ימ"ש מיט עטליכי בעלי בתים גיגאַנגין צום פריץ ווינטשווין, אונ' מרדכי האָט פּר דעם פריץ גיהאַלטן אַראַציע אויף דייטשיריש, מן הסתם גרויסי שטותים, וואָרין ער איז דעך אַודאי אַ גרויסר פתי, והא ראי ער איז אַגרויס גע= וויקסיגיר (א). האָט ער אין דער ראַציע איינגישטעלט אַ בקשה צום פריץ, ער זאָל דעם עולם געבין פּראַוועס אויף דיא הייזר. דער פריץ האָט פין דיא שטותים אונ' פין דיא חנופות, וואָס ער האָט איהם דאָ אין דער ראַציע פיר= גיפּלודערט, גרויס מענוג גיהאַט אונ' האָט זייא צו גיזאַגט צו געבין פּראַוועס אונ' האָט זייא טאַקי גיגעבין.

פין דעם טאָג אָן זענין אַלי, ובפרט דיא וואָס האָבן הייזר, גיוואָרין צוגיקלעבט צו דעם ימ"ש מרדכי, אונ' דורך דעם ווערד בייא אונז אין שטאָד דאָס רשעות אַלי טאָג גרעסיר, אַז עס איז שוין כמעט נישט אויסצוהאַלטן. נור נאָך דאָס ביסל אַרמי לייט אין אונזר קלייזל האַלטן נאָך מיט אונז צום אמת, אונ' אַפילו צווישן אונזרי קלייזל עולם זענין דאָ אַטהייל, וואָס האַלטן מיט דעם רשע, ווייל ער האָט זייא טובות גיטוהן, וואָרין צום אמת איז זיין שטייגער אַלי מענשין טובות צו טוהן. עס קען צו איהם קומין יהי מי שיהי.

איך ווייס לעולם דעם אמת, אַז דער רשע טוהט דאָס נישט אויס גיטס= קייט אַדער פּרומקייט, נור פון בעריהמעריי וועגין, אונ' טאַקי ער זאָל חאַפּן פּשרי נשמות נעביך אונ' זאָל זייא פּרפיהרין אין דער העל אַריין, וואָס

העלפט דאָס אָבער? דאָס זעה איך אין אמת, דער איבריגער עולם אָבער פּר-
שטעהן דעך דאָס נישט אונז מיינין, ער טוהט דאָס אויס פרומקייט, אונז ווערן
צו איהם גאָר צוגיקלעבט, אונז דאָס איז גאָר נישט גוט.
ע"כ בין איך דיר דאָס אַלץ מודיע, כדי עטץ זאָלט דרנאָך מיך נישט
פּר אַ חייב מאַכין, וואָס איך האָב אייך דרפּין גאָר נישט גישריבן.

קב. פון ר' מאיר יעקב צו ר' זעליג לעטיטשיבער

אין קאלגניג אַז איך בין גיווען, האָב איך דרהאַלטן אייער בריבֿל אונז
בין תּיכּף גיפּאַהרין קיין אכּזיב. דאָרט האָב איך גישמיסט מיט עטליכע נגידים
וואָס עס האָט זיך מיר גידאַכט, אַז איך קען מיך אויף זייאַ סומך זיין, אונז
האָב זייאַ דיא מעשה מיט דער גויה אַזוי דרצעהלט:
אַמתנגד אין אונזר מדינה האָט צו טוהן גיהאַט מיט אַגויה, אונז זיא
איז פון איהם מעוברת גיוואָרן. וויא ער האָט גיזעהן אַז עס איז שלעכט,
איז ער אונטרגיפּאַלן דעם פּריץ פון דער גויה, וואָס האָט מיט איהם גוט
גילעבט, ער זאָל די גויה צו רעדן, זיא זאָל זאָגן אויף אַפּשרן יוד, וואָס
ער האָט זינד ער לעבט קיין יודיני נישט אַנגיקוקט, ניט אַזוי אַגויה
ח'ו. וויא מען האָט אָבער דיא גויה גיזאָלט שוין נעהמין צום פּרהער, האָט
דער מתנגד אַקוק גיטוהן, אַז דער אינטערעס שטעהט איין בייא אַ סענדזוי וואָס
איז אַ גרויסר בעל ישרן, קיין לוקח שוחד אונז איז דרצו זעהר אַשאַרפּיר
מענש, האָט ער פּרשטאַנין, אַז בייא דעם סענדזוי וועט ער שלעכט אָבשניידן.
איז ער גיגאַנגן אונז האָט דורך זיין נאמנס ווייב דער גויהס פּאַטיר גישענקט
געלד, האָט ער אונז דעם נאמנס ווייב, האָטשי איהר מאַן איז פון אונזרי
לייט, דיא גויה צוגירעד, זיא זאָל מיט דעם פּאַטיר ענטלויפן אין קורדאן
אַריין. וכן הוה. דרווייל איז דער עהרליכר סענדזוי אַוועק אין איין אַנדערן
אייעזד, אונז דער מתנגד האָט דעם נאמן זיינים אָבגישאַפט. וויא דער מתנגד
האָט גיזעהן, אַז דער נייער סענדזוי וואָס אויף יענעמס אָרט איז גיקומן איז
אַ גרויסר בעל שוחד אונז דרצו נאָך זיינס איין אַלטיר גוטר פּריינד, האָט ער
זיך מישב גיווען: אַם בעסטן איז איצט דעם אינטערעס פטור צו ווערן,
וואָרן מיט דעם סענדזוי וועט ער טוהן וואָס ער וויל. נור וויא נעמט מען
דאָ דיא גויה? האָט ער גימסרת דעם נאמנס ווייב, אַז זיא האָט דיא גויה
צוגירעד, זיא זאָל ענטלויפן. אונז מחמת דעם וואָס ער האָט דאָס גימסרת,
מיינט דער סאַנד אַודאי, אַז דיא גויה איז מעוברת פין דעם פּשרן יוד. אונז
איברדעם האָט דעם נאמנס ווייב דעם יוד גיוואָלט העלפּין, ווייל איהר מאַן
דער נאמן איז אויך פון אונזרי לייט, אונז ווען אַפילו דער נאמן מיט זיין
ווייב וועלן דעם מתנגד אין דיא אויגן אַריין זאָגן דעם אמת, אַז ער האָט

גיהייסין דיא גויה אָנרעדין, זיא זאָל ענטלויפן, וועט דער סאָנד זייא נישט גלייבן, ווייל דער מתנגד אַליין האָט בייאם סאָנד דיא גאַנצי זאָך אָנגיגעבן. קורץ פון דער זאָך, דער מתנגד האָט גימאַכט, אז מען האָט פון אונזרי מדינה אין דער קורדאניר גובערני אַריין גישריבן, מען זאָל זייא צוריק געבן דיא גויה מיט דעם פאָטיר.

אַזוי האָב איך דיא אכויבר נגידים דיא מעשה דרזעהלט אונ' האָב זייא גיבעטן, זייא זאָלן אונז בעהילפליך זיין מיט וואָס מעגליך איז, וואָרין אַז מען וועט ח'ו דיא גויה מיט דעם פאָטיר אַהיים שיקן, וועט אַודאי דער כשרר יוד אונ' דער נאמן מיטן ווייב אין אַ גרויסר סכנה אַריין קומין. וואָרין ווען דיא גויה וועט אַפילו נישט זאָגן אויף דעם פרומין יוד, וועט דער סענדוי אין דעם פרהער אַריין שרייבן, אַז זיא האָט יוא אויף איהם גיזאָגט; איברדעם איז עס אַגרויסי מצוה מען זאָל זייא העלפן.

דיא אכויבר נגידים האָבן מיר גיגלייבט, אַז דיא מעשה איז אמת, אַזוי וויא איך האָב זיא זייא דרזעהלט, אונ' האָבן אַפילו נאָך גיזאָגט, זייא האָב בין שוין כמה פעמים גיהערט וואָס פר איין עולות אונזרי סענדזיס טוהן, אונ' האָבן מיר זעהר שטאַרק צוגיזאָגט צו העלפן.

איך האָב אָבער גיזעהן, זייא שלעפן מיך פון איין טאַג צום אַנדערן, אויף זייערי ווערטיר איז זיך נישט סומך צו זיין, וואָס אויס זייער מויל אַרויס געהט איז סאַמי לייגן, זיי קענן נישט מער נור חנופליך אונ' שווינדיל אונ' זיך צו ווייזן פר חסידים. צום אמת אָבער זענן דיא מייסטי פון זייא גרויסי בעל תאוות, זייא האַלטן פלומרשט מיט אונז, נור כדי מען זאָל מיי גין זייא זענן גוט אונ' פרום. צום אמת אָבער שטעקט אין זייא גאָר נישט קיין תורה, קיין יראה, קיין גוטי מדות. דיא קורדאניר אַפיקורסים זענן האַטשי על פי רוב אין משא ומתן עהרליכי לייט, די פרשטעלטי מענטשן אָבער זענן אַפילו אין משא ומתן גרויסי פסלנים, גנבים, גזלנים, לייגנירס, הולטייעס אונ' האַלטן נור איבר דעם מיט אונז, ווייל זייא ווייסן גאַנץ גוט, אַז אונזרי צדיקים זענן מקרב אַזויני מענשן אונ' נעהמין בייא זייא געלד, אונ' וואָס זיי טוהן, זאָגן דיא צדיקים זייא האָבן רעכט גיטוהן (א). דורך דעם האָבן זייא האַטשי אַפנים פון מענשן, זונסט העטן זייא אַפנים גיהאַט וויא אַשוואַרץ יאָהר.

וויא איך האָב דאָס גיזעהן, האָב איך דיא לייט פפרות גישלאָגן אונ' האָב מיר מישב גיווען, איך זאָל בעסיר פאָהרין קיין צידון הרבה. איך האָב דאָרט בייא דיא מתנגדים מעהר צו פועלן וויא אין אכזיב בייא די וואָס האַל טין מיט אונז. היינט פאָהר איך טאַקי אַהין אַוועק, אונ' פון דאָרט וועל איך אַודאי קענן שרייבן אַקלאָהרי ידועה.

דיא צעהן שטיק תולדות יעקב יוסף האָב איך דרהאַלטן אונ' האָב זייא גיגעבן דעם רבין רבי אשר דן אין קאלקציג, וואָרין איך האָב מיט איהם גימאַכט איין קאָנטראַקט אויף זעקס הונדרט שטיק אונ' האָב בייא איהם

גינעהמין איין אדרויף הונדרט פיפציג זילברני רובל. ע"כ זאלט עטץ זעהן
מיר דיא ספרים קיין ראדוויל צו שיקין. לא יאוחר פין ר"ח טבת זאל איך זייא
דארט האָבין.

קג. פון ר' זעליג לעטיטשיבער צו ר' זיינוויל ווערחהעווקיר

דורך דיין בריבל בין איך אין גרויס עצבות אריין געקומין. מיין מזל
איז גיווען, וואָס מען האָט מיך גראָד תיכף גירופין צום רבין זאָל לעבין. מן
הסתם האָט דער רבי זאָל לעבין אין דרהיים דרפיהלט, אַז איך בין אין
עצבות, אונ' האָט מיך טאַקי איברדעם גילאָזט רופין. אונ' וואָס זאָל איך דיר
נישט זאָגן, וויא איך בין נור צו איהם גיקומין אונ' האָב זיין ליכטיגי צורה
דרועהן, גלייך מע העט מיר דאָס עצבות מיט דער האַנד אַוועק גינעהמין (א)
אונ' איך בין דיר גיוואָרן מלא שמחה, אַז איך האָב איהם אַזשע פרגעטן צו
דרצעהלין וואָס אין אייער שטעדיל טוהט זיך.

נור דרנאָך האָב איך גיזעהן, אַז איך האָב רעכט גיטוהן וואָס איך האָב
איהם נישט דרצעהלט, וואָרין מיר האָבין צווישין זיך איין עצה גיהאַלטן.
איז גיבליבין, מען זאָל דעם רבין זאָל לעבין נאָך קיין וואָרט זאָגן פון דעם
גאַנצן עסק. נור דאָס איז בייא אונז גיבליבין, אַז הירצלי דעם רבינס זאָל
נעהמין פריידהן, דאָס וועט פראַ אונז דאָס בעסטי זיין. וואָרין מיר זעהן דעך,
אַז פריידה קען מיט אייער פריץ מאַכין וואָס זיא וויל נור אַליין. וואָס דאַרף
מען מעהר, אַז זיא האָט בייא איהם גיקענט פועלן, מרדכי זאָל דיר געבין
בראָנפין, וואָס מיר ווייסן זיכיר, אַז ער קען דיך נישט ליידן. מילא אַז זיא
וועט זיין דעם רבינס שניר, וועט זיא דעך פין דעם רבינס וועגן אַודאי
פועלן אַלדאָס גוטס. וואָרין לעולם קען דעך דיין פריץ דעם רבין זאָל לעבין
נישט, אונ' דאָס וואָס ער [איז] אונזרי לייט אַ שונא אַפילו שאד גאַר נישט.
מעזעהן מיר אַיאם מענשין, וואָס זענן גרויסי מתנגדים אונ' זענן אונז
גרויסי שונאים, אונ' פון דעסטוועגן האַלטן זיי פון איין רבי, צו צייטן
אַפילו פין אַלי רביס. אַטהייל זאָגן, דיא רביס זענן טאַקי גוט, נור זייערי
בייאליפירס זענן נישט גוט (ב).

מילא לאַס זיין וויא עס וויל זיך, ווען אַפילו דיין פריץ איז אונז
אַשונא, קען זיין דורך פריידהן וועט ער דעם רבין זאָל לעבין אַפריינד
ווערין, אונ' אזוי באַלד דער רבי זאָל לעבין וועט מיט איהם נור איינמאַהל
אַשמיס טוהן, וועט ער אַודאי גאַר איברגינקעהרט ווערין אונ' וועט אונז זיין
דער גרעסטי פריינד, אונ' עס וועט אַודאי רעכט זיין.

ע"כ זאלסט דוא זעהן מיט פריידהן דרפון צו שמיסין, אונ' אַז דער
שידוך וועט אויסגיפיהרט ווערין, וועט אַודאי אַלצדינג רעכט זיין. עס וועט פראַ

דעם רבין זאָל לעבין, פר אונז אונ' פר דיר אונ' אפילו פר אַלי אונזרי לייט זעהר וואָהל זיין. מיט דעם רבין זאָל לעבין האָבן מיר שוין דרפין אַשמיס גיטוהן. אמת, ער האָט נישט מיט דעם פילין מויל גיזאָגט, ער וויל דעם שידוך, נור דוא קענסט דעך איהם. נישט אזוי געך זאָגט ער: איך וויל. וואָ רין אזוי באַלד ער לאָזט נור דאָס וואָרט אויס דעם מויל אַרויס: איך וויל, מוז דעך שוין אזוי זיין (ג). אונ' מן הסתם בייא דעם אינטעריס דאַרף מען, פריידה זאָל אַליין פון איהר גוטן ווילין זאָגן יוא, ניט איברדעם וואָס דער רבי זאָל לעבין האָט גיזאָגט, ער וויל. אונ' חוץ דעם איז עס טאַק נישט דעם רבינס טבע, ער זאָל זאָגן תיכף: איך וויל, אונ' מענשן זאָלין דורך זייני ווערטיר געצווינגן זיין דאָס צו טוהן וואָס ער האָט אַרויס גירעד. מיר האָבן זיך גי' שטויסן נור פין זייני זיסי תנועליך, אז ער וויל דעם שידוך.

מיר האָבן אויך מיט דער רבצין דער צדקת זאָל מאַריך ימים זיין דרפון גירעד. האָט זיא גיזאָגט: איך וועל מסכים זיין אויף דעם שדוך, אז פריידה'ס משפחה וועט מיר געבין אַשעני מתנה, לכל הפחות פערל פר הונדרט רענדליך. האָבן מיר איהר גיזאָגט: גוט. מילא זעה זשע מיט פריידה'ס משפחה דרפון צו רעדן, וועלין זיא געבין וועלין פערל, איז גוט, אונ' ווען ניט, וועלין מיר מיט דער צדקת נאָך אַמאָהל שמיסין, תאמיר וועט זיא וועניגיר נעהמין פון הונדרט רענדליך; וועלין מיר מוזין דאָס געלד צום הויף מאַכן, אבי' דער שידוך זאָל אויסגיפיהרט ווערין.

דער שידוך איז קיין קלייניגקייט נישט, דורך איהם וועלין מיר אַלי שונאים דיא מייליר פרשליסין, אונ' נור דורך פריידה קען מען דאָס צו וועל גיין ברענגין. בפרט איך גידענק גאַנץ גוט, אונ' דוא מוטט נאָך אויך גידענ' קיין, אז דער רבי זאָל לעבין האָט אַמאָהל גיזאָגט, אז פריידה איז אַגלגול פין יעל (דאָס ווייב פון חבר הקיני). מילא, דאַכט זיך מיר נאָך מיין נאַרי' שין שכל נאָך, אז ער האָט דרמיט גימיינט, אזוי וויא דורך יעל האָט דיא מלחמה אַקעגין דיא יודן אויפגיהערט, אזוי וועלין דורך פריידה אונזרי שונאים אויפהערין.

מילא זיא נישט פויל אין דעם אינטעריס אונ' מיר דאַכט זיך, אז ער וועט אויסגיפיהרט ווערין, וועסט דוא מרדכיס טובות נישט מעהר דאַרפין. גיכר וועט ער דייני טובות דאַרפין.

קד. פין ר' מאיר יעקב צו

ר' זעליג לעטיטשיבער

איך האָב אזוי גיטוהן וויא איך האָב אייך גישריבין אונ' בין גיפאָהרין אהער קיין צידון הרבה אונ' האָב היא דורך דיא וויינשענקירס בעקענטשאַפט גימאַכט מיט איינעם וואָס איז חשוב אין קרייז, אונ' ער האָט מיר צוגי'

זאָגט צו טוהן וואָס עס וועט נור מעגליך זיין. וויא איך האָב מיך אַמאָהל מיט איהם צושמיסט, האָב איך איהם גיפרעגט, אויב דיא היגי גובערני גיבין אַרויס אַזויני מענשין וואָס ענטלויפין פון אונזר מדינה אַהער. האָט ער גיזאָגט: ח"ו, נור אַזוינים וואָס האָט אין אונזרי מדינה אַ גניבה גיטוהן אָדער האָט אַמענשין גיהרגט, אָדער אָפּ[ער] ער האָט עפּיס איין אַנדר קרימינאַל זאָך פרשטיפט, אַזוינים גיט מען אַרויס. אַזוינים אָבער וואָס האָט אין אונזר מדינה קיין קרימינאַל זאָך פרשטיפט גיט מען בשום אופן נישט אַרויס. ער האָט מיר אויך דרצעהלט כמה מעשיות פון אַזויני עסקים, וואָס מען האָט פון אונזרי מדינה גישריבין, מען זאָל זייא מענשין אַרויס געבין, אונ' מען האָט זייא נישט אַרויסגיגעבין. איך זיך שוין היא באַלד צווייא וואַכין, אונ' עס איז אַהער אין קרייז אַריין נאָך נישט אַוואָרט גיקומין מכה דעם עסק.

דאָס בין איך אייך מודיע אויף מיין נאמנות, אַז דיא היגי מענטשין, האָטשי זייא האָבין אַ שם פר גרויסי מתנגדים, פון דעסטוועגין זענין זייא מיר ליעבער טויזנד מאָהל וויא אונזרי לייט אין אַכזיב, אונ' צינד פרשטעה איך ערשט וואָס איהר האָט מיר אַמאָהל דרצעהלט פון דעם רבינס וועגין, אַז ער האָט דעם לאַטקאר רב גיזאָגט: איהר זענט אייך אַליין שולדיג, וואָרין איך זעה טאַקי בחוש, אַז דער עולם פין צידון הרבה זענין מוכן ומזומן זאָלין ווערין אונזרי לייט, ווען עס האט נור גיווען עפּיס אַגוט רבי. איהר זאָלט אָבער זעהן אַז עס איז אַזוי, שיק איך אייך דאָ אַבריב, וואָס אַהיגיר דיין האָט גישריבין צו דעם פרנאַנטין רבי רבי נחורי, דעם רעקציצור רביס אַוזהן, מכה אַשוחס. פון דעם בריב וועט איהר זעהן, אַז דעם בריב האָט דער רב אונ' אַלי נגידיס גיהייסין שרייבין. מילא דאַרפט איהר מעהר, דעם רעכטין בריב, טאַקי דעם דיינס האַנד, האָב איך בייא מיר. וואָרין איך ווייס, אַז איך וועל דאָס אימצין דרצעהלין, וועט מען דעך מיר נישט וועלין גלייבין. איבר דעם האָב איך איהם בייא מיר בעהאַלטין, איך זאָל איהם ווייזן ווער עס וועט איהם וועלין זעהן. אונ' אייך שיק איך נור אַהעמקה פון איהם.

איך זאָג אייך, איך וועל קענין היא פועלין וואָס איך וועל נור דאַר-פין. מחמת איך האָב אָבער היא איצט נישט וואָס צו טוהן, וואָרין אַזוי באַלד עס וועט נור אַוואָרט פון דער גובערני אַהער צום קרייז קומין אין אונזר עסק, וועט מען מיר מודיע זיין איטליכס פיטצל, וועל איך אייך נאָך עטליכי מעשיות פין דיא קורדאניר רביס שרייבין, וועט איהר פין זייא זעהן, אַז טאַקי נור זייא זענין אין דעם שולדיג, וואָס מיר האָבין דאָ נאָך שונאים, וואָרין זייא ווייסן גאָר נישט, וויא אַזוי מען בעדאַרף מיט אַזויני מענשין צו שמיסין.

אין אַכזיב האָט מען מיר דרצעהלט, אַבער תאווה אייניר איז גיקומין צו אַ קורדאניר רבי, האָט דער רבי איהם גיזאָגט: דוא האָסט קיין צלם אלקים נישט. האָט איהם דער מתנגד דרויף גיענטפּרט: עס שטעהט אין דער תורה, ומוראכם וחתכם יהי על כל חייית הארץ, דאָס הייסט אייער פורכט

אונ' אייער אַנגסט זאָל זיין אויף אַלי חיות פון דער וועלט. איטליכר יוד
 וויסט, אַז חיות האָבן נור איבר דעם מורא פּר מענשן, ווייל אַמענטש האָט
 אַצט אַלקים; אונ' דאָס וואָס עס טרעפט זיך אַמאָהל, אַז אַוואָלף אָדער איין
 אַנדרי חיה רעה עסט אַמענשין אויף, איז איבר דעם וואָס פון דעם מענשין
 האָט זיך דער צלם אַלקים אָבגיטוהן, האָט דיא חיה רעה שוין פּר איהם קיין
 מורא נישט. נוא האָט זיך מיר דאָ פּר עטליכע טאָג גיטראָפּין, וויא איך בין
 פּרבייא גיגאַנגין פּר אַ גויש הייזל, איז מיר אַהונד אָנגיפּאַלין אונ' האָט
 מיר אַ ביס גיטוהן. האָב איך מיר בייא מיר גיטראַכט, מן הסתם האָב איך
 איצט קיין צלם אַלקים, איבר דעם האָט מיר דער הונד גיביסין, וואָרין ווען
 איך העט גיהאַט דעם צלם אַלקים העט מיר דער הונד נישט גיווען גיביסין.
 וויא איך בין אַביסל ווייטר גיגאַנגין, קוק איך מיר אום, וויא אַ גויה געהט
 פּר דעם הונד פּרבייא, נישט גינגו דער הונד האָט איהם נישט גיביסין,
 לעשטשיט ער זיך פּאַק נאָך גאָר אַרום דעם גוי. איז מיר תּחלת קשה גיווען.
 וואָס טוהט זיך דאָס דאָ, האָב איך מיר גיטראַכט, דער גוי האָט דעך אָדאי
 קיין צלם אַלקים נישט, אונ' פון דעסטוועגין האָט ער דעם גוי נישט גיביסין
 אונ' לעשטשיט זיך נאָך אַרום איהם? דרנאָך אָבער איז מיר איינגיפּאַלין:
 דאָס קען נישט אַנדרש זיין, נור דער גויה מוז דעם הונד אַמאָהל וואַרפּן
 עפּיס אַביסין, איברדעם בייסט ער איהם נישט. איך בין אַבעל עסקן גיווען
 אונ' האָב דעם גוי גיפּרעגט, אויב ער גיט אַמאָהל עפּיס דעם הונד צו עסין.
 אוי אוי, האָט מיר דער גוי גיגענטפּערט, איך האָב איהם שוין כמה פעמים
 גיגעבין צו עסין! דורך דעם האָב איך מיר מיין קשיא פון דעם גוי מיט
 דעם הונד פּרענטפּרט. אונ' איצט פּרענטפּר איך מיר דאָ אויך אַ קשיא,
 וואָס מיר איז דאָ בייאם רבין אין שטיב איינגיפּאַלין. איך ווייס, איהר זענט
 תּמיד מקרב גרויס רשעים, וואָס איך אונ' איהר אַליין קענט זייא פּר זעהר
 גרויס רשעים. אונ' צינד וויא איך בין גיקומין צו אייך, האָט איהר מיר גי-
 זאָגט, איך האָב קיין צלם אַלקים נישט, איז דעך מיר דאָס משונה קשה גי-
 ווען, נור דער אמת איז, דיא רשעים וואָס זענן צו אייך מקורב, געבין אייך
 צו עסין, איברדעם זענט איהר זייא מקרב אונ' זענט אייך מיט זייא משתשע (א).
 איך האָב אָבער דעם רבין גאָר נישט גיגעבין, האָט איהר איברדעם גיזאָגט,
 איך האָב קיין צלם אַלקים נישט.

אַט דאָס קען אַקורדאניר זייערס אַרבין זאָגן. האָט איהר זינד איהר
 לעבט אַזוינס גיהערט פּין אונזירס אַרבי, ער זאָל זאָגן אַבעל תּאוה, וואָס
 ער ווייסט, ער איז נישט פון זייני לייט, אַז ער האָט קיין צלם אַלקים
 נישט? דיא בעלי תּאוות, וואָס קומין צו אונזיר רביס אונ' ווילן זיך צו דיא
 רביס מקרב זיין, אונ' דיא רביס ווייסן בפּירור, אַז זייא בלייבן שוין זייער
 אונ' מען וועט זייא מיט שטעקינס פון זייא ניט אַוועק טרייבן קענין, זאָגן
 אונזיר רביס זייא דברים הרעים, שעלטין זייא אונ' זענן זייא מבזה מיט
 דער בלאָטי. אַזויני רשעים אונ' בעלי תּאוות אָבער וואָס זענן פון דעם

רבינ נאָך גאָר פּין ווייטן וועט אונזרס אַרבי איהם אַודאי קיין קרום וואָרט זאָגן. אַזוינעם וועט אונזרס אַרבי זעהר פּיין צו נעהמען אונ' איהם פֿל הפּבוד אָנטוהן, אונ' טאַקי נור איברדעם זענין בייא אונז פּרהאַנדין אַזוי אַיאם מענ- שין, וואָס האַלטן מיט דיא רביס, וואָרין אַפּילו דיא גרעסטי בעל תּאוות אונ' דיא גרעסטי רשעים האַלטן מיט אונז, ווייל דיא רביס טוהן זייא כּבוד אָן אונ' זאָגן זייא קיין מאַהל נישט: פּר וואָס טוהסט דוא דאָס אונ' דאָס. דיא קורדאניר רביס אָבער דיא שוטימ' האַבן אַודאי גימוסט הערין, אַז אונזרי רביס שרייען צו צייטן אונד שעלטן אַטהייל מענשין וואָס קומין צו זייא, מיינין זייא אַז עס דאַרף אַזוי תּמיד צו זיין אונ' טוהן עס נאָך. וויא האַבן זייא שכל צו פּרשטעהן, אַז אונזרי רביס טוהן דאָס נור אַזוינע מענ- שין, וואָס לייגן שוין גאָר אין דער ערד אונ' קומין שוין אָהן אַנשמה צום רבין פּר גרויס פּחד אונ' קומין צום רבין תּשובה צו טוהן? אַזוינעם שרייעט דער רבי אָן, כּדי ער זאָל פּר איהם נאָך מעהר דאָס קדחת האַבן אונ' זאָל פּר דעם רבין אַלצדינג זאָגן וואָס ער האָט נור אונטערן האַרץ. אַדער ווען דער רבי זעהט אַז אַזוינר קומט צו איהם אונ' איז זיך בייא זיך אין בויך נאָך עפּיס אַזאַך, זאָגט איהם דער רבי אויף דער שטעל גאַנץ גוט דיא קשיא אַב, ער זאָל איהם פּר דעם עולם וואָס זענין דרבייא בעגראַבן אונ' זאָל דאָס ביסל גאווה צעשלאָגן.

הפּלל אונזרי רביס ווייסן גאַנץ גוט, וואָס זייא זאָלן טוהן אונ' נאָך וואָס מען דאַרף עפּיס צו טוהן. דיא קורדאניר שוטים אָבער רעדין איטליכין דברים רעים, וואָרין זייא טוהן זייערי אינטערעסין אָהן שכל, וויא איין אָף טוהט דאָס נאָך וואָס ער זעהט אַמענשין טוהן אונ' האָט קיין שכל נישט צו וויסן, ווען מען בעדאַרף עפּיס יוא טוהן אונ' ווען נישט.

מילא זאָל מען זיך יוא חידושין, וואָס אין קורדאן האַבן אונזרי לייט אַזוי פּיל שונאים? דיא קורדאניר זענין גאָר נישט שולדיג. אַקליינים אינטע- ריס וועל איך אייך דרצעהלין. וועט איהר זעהן, אַז איך בין גירעכט.

פּר עטליכי טאַג בין איך היא גיזעסין בייא אַ וויינשענקיר, איז אַרין גיקומין אייער וואָס ער קעהר צו די היגי בריות. מיך האָט ער נישט גיקענט אונ' האָט אָנגיהויבן צו שמיסין מיט דעם עולם וואָס זענין דאַרט גיזעסין אין שטיב, אין דעם שמיסין זענין זייא אַרויסגיזעסין אויף דעם אינטערס וואָס מען שטעלט אַרויף אויף אַדאַך, דער דיניר אַדער דער בליץ דאַכט זיך מיר, האַבן זייא גיזאַגט, זאָל נישט אַריין שלאָגן אין דעם הויז אַריין. האָט דער עולם וואָס דאַרט זענין גיזעסין דעם בריה גיפּרעגט, פּין וואָנין דאָס קומט, אַז דער אינטערס לאָזט דעם דיניר נישט אין הויז אַריין. האָט ער אָנגיהויבן דאָס זייא צו פּרשטעהן צו געבן מיט זייני שטותים און הסברה- ליד, וואָס עס איז זיך דרפּר חלשות אָנגיגאַנגין, אונ' זייא האַבן גאָר דיא פינגיר דרנאָך גילעקט.

איך האָב מיך נישט וויסנדיג גימאַכט. וויא דער שוטה דער בריה איז

אָבער אַוועק גיגאַנגיג, האָב איך מיך אָנגירופּן צו דעם עולם: איך פרשטעה נישט וואָס מען דאַרף זיך דאָ אַזוי דעם קאַפּף צעברעכין אונז אויסזוכין אַזויג ווייט? המצאות. מיר דאַכט זיך, דער אינטערס איז, גאַר אַפּשוט. ווער ווייסט דאָס נישט, אַז דער דיניר שלאַגט נור דאָרט איין וויא אַקליפה איז דאָ? אונז דאָס ווייסט אויך איטליכר יוד, אַז פּר דער תקופּה לעגט מען אָן אויף עסינוואַרג אונז גיטרענק איין אייזיק, מחמת אייזיק איז מסוגל פּר קליפות. וואָרין אייזיק הייסט אויף לשון הקודש ברזל אונז ברזל ווערט גישריבין בית, ריש, זיין, למד. דיא בית מאַכט בלה, דיא ריש רחל, דיא זיין זלפה אונז דיא למד לאה, אַזוי האָבין גיהייסין דיא אַרבע אמהות. מילא איז דעך עס גאַר אַפּשוט: דער אינטערס וואָס מען שטעלט אַרויף אויף אַ דאָך איז דעך, וויא איך הער, אויס אייזיק, מילא דאָס אייזיק לאָזט נישט אין הויז אַריין קיין קליפה, אונז אַז אין הויז איזט נישט דאָ קיין קליפה, פּרוואָס זשע זאָל דאָ דער דיניר איינשלאָגן?

דרויף האָט זיך איינר פּון דעם עולם וואָס דאָרט איז גיועסין אָנגירונ- פּין: מיר דאַכט זיך, אַז דער טעם איז זעהר אמת, והא ראז איך האָב גי- הערט, אַז דער עיפּוש איז היא גיווען, נישט איצט גידאַכט, איז צווישין דיא מענטשין אַלי טאַג אַרום גילאַפּן אַשוואַרציר הונד, דאָס איז גיווען דיא קליפה פּין דעם עיפּוש. מען האָט דעם הונד נישט גיקענט פּטור ווערין, ביז מען האָט איהם נישט גיהרגת מיט איין אייזערנין ריסקאל. אונז וויא מען האָט איהם נור גיהרגת, האָט תיכף אויפגיהערט דער עיפּוש. מילא זעה מיר דעך, אַז דער הונד, היינו דיא קליפה, איז טאַקי נור גיפּגרת מחמת מען האָט איהם מיט דעם אייזיק פּין דעם ריסקאל גיהרגת.

האָט זיך איין אַנדערר אָנגירופּין: אונז תאמיר איזט דער הונד טאַקי נור גיווען אַ הונד? האָבין דיא איבריגי אָנגיהויבין אויס איהם צו לאַכין אונז זיך אָנגירופּין: פּשיטא, שוין גוט אַ הונד גיווען.

דרווייל האָט זיך וויעדרר איינר אָנגירופּין: איך פרשטעה נישט, מיר זעהן דעך אַז מען קען אַ קליפה הרגנין אויך מיט אַ הילצירנים שטעקין, וואָרין אין שבחי הבעשט שטעהט דעך, אַז דער בעשט האָט גיהרגת דעם וואיקילאק, וואָס איז, בודאי אַ קליפה גיווען, מיט אַ שטאַרקין שטעקין אַגוטין (ב). האָט איהם איין אַנדרר דאָרויף גיענטפּרט: פּון דעם איז קיין ראיא [צו] בעהמין. שטעהט דען אין שבחי הבעשט, אַז דער שטעקין איז גיווען אַ הילצירנר? איפּשר איז ער גיווען איין אייזירנר? (ג). אונז אפילו מעוועלמיר אָנבעהמין, דעם בעשט שטעקין איז גיווען אַ הילצירנר, איז פּאַרט קיין ראי נישט, וואָס דער בעשט האָט גיקענט, דאָס קען קיין אַנדרר נישט. אויף דעם האָט מען זיך נישט צו חידושין. וואָס דאַרפט איהר מעהר? איך בין גיווען אין טלוסט, וויא דער בעשט האָט גיהאַט גיוואָהנט (ג). דאָרט איז נאָך דאָ דיא מקוה זייני. האָט מיר דרצעהלט דער בעלהבית, וואָס איך בין גיהאַט בייא איהם איינגישטאַנגן, ער האָט גיהערט פּון איין אַלט וויינערל, וואָס האָט גיזאַגט, ער

האָט גיקענט דעם בעשט, אַז דער בעשט איז אַמאָהל אים ווינטר אין אַגרי= מידיגין פּראָסט פּרטאָג גיהאַט גיווען אין מקוה אונ' דער בעדיר האָט איהם גיהאַט גייעיכט מיט אַ קליין שטיקל ליכט אין מקוה אַריין. דער בעשט האָט זיך זעהר לאַנג גיהאַט גיווימט אין דער מקוה, אונ' וויא דער בעדיר האָט גיועהן, דאָס שטיקל ליכט געהט אויס, האָט ער גיזאָגט צום בעשט: רבי, געהט אַרויס אויס דער מקוה, וואָרין דאָס ליכט געהט אויס, האָט דער בעשט אָנגיהויבן צו לאַכן אונ' האָט זיך אָנגירופן צום בעדיר: נוא וואָס איז, דוא מיינסט נור אַליכט קען ברענין אונ' לייכטין? אַסטאמפיל קען אויך לייכטין. אונ' וויא ער האָט דאָס אַרויס גירעד, האָט אַ סטאמפיל פין דיא סטאמפיליס וואָס האָבן אין דער מקוה אַראָב גיהאַנגן אָנגיהויבן צו ברענין, אונ' עס איז גיוואָרין זעהר ליכטיג. מילא קען מען זיך אַראיה נעמין פין דעם בעשט? ער האָט גיקענט אַקליפה הרגנין מיט אַ הילצרנים שטעקן אויך, אַזוי גוט וויא מיט איין אייערנים.

אַמאָהל האָבן דיא לייט וואָס קומין זיך דאָ צום הויף ביאם וויינשענקיר עפּיס צעשמיסט פין תּמרי'ל, ר' בערקיס ווייב אין וואַרשי. האָט זיך איינר פון זיא אָנגירופן: ער ווייסט נישט, פּרוואָס דער לובלינר צדיק האָט זיא גי= הייסן רופן ר' תּמרי'ל אונ', דיא חסידים רופן זיא אויך אַזוי. וויא שיקט זיך דאָס, האָט ער גיזאָגט, מען זאָל רופן אַ יודיני ר'?

האָט איהם אייגיר גיענטפּרט: אין זעהר שטעהט, אַז תּמר איז זכריש אונ' נקבהיש, אונ' דאָס האָט מען נישט צו שמיסין, אַז תּמר'ל איז פון תּמר. מילא, מן הסתם האָט דער לובלינר גיועהן, אַז אין תּמר'ל ר' בערקיס ווייב שטעקט אַ ניצוץ פון תּמר, אָדער איפּשר איז זיא גאָר אַ גלגול פון תּמר, האָט ער זיא גיהייסן רופן ר', איבר דעם זכרישין וואָס אין איהר שטעקט. דער עולם וואָס ווייסט דאָס אָבער נישט רופט זיא נישט ר', איבער דעם נקבהישין וואָס אין איהר שטעקט.

מילא פון דעם אַלעם וואָס איך שרייב אייך דאָ קענט איהר אייך משער זיין, וואָס פּר אַמענטשין עס זענין אין צידון הרבה אונ' וועט דורך דעם פּרשטעהן דעם רבינס הייליגי ווערטיר, וואָס ער האָט גיזאָגט דעם לאַטקאר רב: איהר זענט אייך אַליין שולדיג.

קה. די העתקה פון דעם בריב'ל וואָס דער
דיין פון צידון הרבה האָט גישריפּין
צום רבין רבי נחורי אין רעקציין

ב"ה יום... לפ"ק, צידון הרבה. צום כבוד פון אונזר האַרין אונזר לעהרר אונ' אונזר רבין, דער רבי פון פּל ישראל, דאָס גילוסטין פון אונזרי אויגין, דיא פרייד פון אונזר שטאַרקייט, דיא שענקייט פון אונזר דור, דיא הייליגע

זרע וואָס דאָס הויז ישראל בעריהמט זיך מיט זייא אונ' לעהנט זיך אָן זייא אָן, דאָס יודישי לייכט, דער רעכטיר סלופ, דער שטאַרקיר האַמיר, הייַ ליג זאָגט מען איהם, דער פּבוד פון זיין הייליגין נאָמין, דער לעהריר אונזרר, אונזר רבי, דער רבי נחורי דעם רבס, זיין לייכט לייכט.

היות מען בעדאַרף היא אויפצונעהמין נאָך איין שוחט, אונ' אַרום אונז גיפּינט זיך אַ שוחט, וואָס האָט אַקבלה פון דעם רב פון דעם מפורסם, וואָס איז גיווען אין בוטשאטש ז"ל, וויל איהם דער היגיר רב דער גאון דער מפורסם אויפנעהמין, וואָרין ער האָט פר איהם גישטעלט דיא חלפים אונ' ער האָט גיזעהן, אַז ער איז אַבריה אין זיין זאָך צו אין שחיתות צו אין בדיקות. נור מחמת דער פרומיר אונזר לעהריר אונ' אונזר רבי דער רב שמשון, זיין לייכט לייכט, דער זוהן פין דעם צדיק דעם רב דעם מפורסם פון זבריו ז"ל, האָט דעם שוחט גילעגט אונ' האָט פר אונזר רב דעם גאון אויף דעם שוחט גי קריגט, אונ' האָטשי נאָך אונזר הייליגין דת בלייבט דער שוחט בייא דער חזקה פין פרייה, אַז ער איז גוט—אונזר רב אָבער דער גאון וויל קיין שוחט אויפֿנעהמין, סיידין דער גאַנציר היעגיר עולם זאָל אויף איהם מספים זיין, איברֿ דעם איז איהם איינגיפאַלין, אונ' אַלי היגי נגידים אונ' גבירים האָבין דרויף מספים גיווען, איך זאָל שרייבין צום גלאַנץ פון זיין הייליגקייט, אונ' זאָל איהם בעטין אונז אין דעם עסק זיין דעה צו זאָגין. אַקליגר איז בעטיר פון אַנביא. אַז ער וועט מספים זיין דעם שוחט אויפצונעהמין, איז גוט; ווען ער וועט אָבער נישט מספים זיין, חלילה מיר זאָלין איהם אויפנעהמין.

איך בעט זעהר, איהר זאָלט מוחל זיין אויף דעם פּבוד פין דער הייַ לייקייט אונ' אונז מודיע זיין פל דבר שורש, פדי מיר זאָלין וויסין וויא זיך נוהג צו זיין, וואָרין עס איז זעהר נעטהיג פר דעם היעגין עולם.

דאָס זענין דיא רעד פין דער שוועל וואָס איז צרטערעטין פר זייני תלמידים, אונ' שרייבט אויף בעפעהל פון דעם היעגין רב דעם גאון אונ' מיט דעם הסכם פון דיא היעגי נגידים אונ' וואָרט אויף זיין ריינר תשובה—הקי רקמה במוהר"ר טויץ ה"וי.

דער היעגיר רב דער גאון גריסט דעם שלום פין זיין הייליגקייט דעם ריינען אונ' בעט פר איהם אַלצדינג וואָס אויבין שטעהט.

קי. פון ר' זיננויל ווערחהעווקיר

צו ר' זעליג לעטיטשיבער

וויא איך האָב נור דיין בריבל דרהאַלטין, בין איך מיט איין שמחה גילאָפין צו פריידה אונ' האָב איהר גיזאָגט פין דעם שידוך וואָס דוא האָסט מיר גישריבין. האָט זיא זיך אָנגיחאפט אָן דעם שידוך מיט בידי הענד. נור האָט זיא גיזאָגט, זיא קען אָהן איהר משפּחה'ס דעה אונ' אָהן דעם פריץ

דעה קיין שידוך טוהן, וואָרין אַלצדינג וואָס זיא האָט, האָט זיא נור דעם פריץ צו פרדאָנקן, אונ' דרצו האָט דער פריץ איהר צוגיזאָגט צו דער חתונה צווייא הונדרט רענדליך מוזמני צו געבין. זיא האָט מיר צוגיזאָגט, אין דרייא טאָג זאָל זיא מיר אַתשובה זאָגן מִכּ דעם שידוך.

דרווייל האָב איך גיטוהן וואָס איך האָב נור גיקענט, אַז איהר משפחה זאָל אויף דעם שידוך מסכים זיין, נור פּר מרדכי דעם ימ"ש האָב איך מיך גיפּאַרְכטען, וואָרין איך ווייס, פריידה'ס משפחה גלייבן אָן איהם זעהר. האָב איך איבר דעם מיט זייא מִכּ דער מתנה פּר דער רבצין דער צדקת גאָר נישט גיוואָלט שמיסן, וואָרין מרדכי וועט דעך דאָ האָבן אַזאַטשעפּקי (האָ= בען) דעם שידוך קאַלי צו מאַכין.

דרנאָך האָב איך גיוואָהר גיוואָרין, אַז דיא משפחה האָבן מיט מרדכי גירעד מִכּ דעם שידוך אונ' מרדכי האָט גיזאָגט: וואָס טויג עס מיר צו אַ שידוך אַדעה צו זאָגן? פריידה איז קיין קינד נישט מעהר, געפעלט איהר דער שידוך, לאָז זיא איהם טוהן, גיפעלט ער איהר נישט, לאָז זיא איהם נישט טוהן.

וויא איך האָב דאָס גיוואָהר גיוואָרין, האָב איך גימיינט דיא וועלט איז מיין, וואָרין דער שידוך איז בייא מיר גיווען וויא אין קעשיני. היינט בין איך גיגאַנגן צו פריידה מִכּ אַתשובה, האָט זיא מיר גי= זאָגט, וויא זיא האָט דעם פריץ נור גיזאָגט פּין דעם שידוך, האָט ער זין אָנגיהויבן צו צלמן אונ' האָט זיך צו איהר אָנגירופּין:

פריידה, ביזט דוא משוגע גיוואָרין? הער אויס, פריידה, קורץ זאָג אין דיר, אַז דוא וועסט מיר נאָך שמיסן פּון דעם שידוך, נעהם איך דיר דאָס הויז אַוועק וואָס איך האָב דיר גיגעבן אונ' טרייב דיך אויס דער שטאָד אַרויס. וואָרין איך זאָג דיר, דיא גאַנצי קאלוויקאטי מיט זעהר רבין זעגן נישט ווערט וואָס זייא לעבין אונ' האָט אָנגיהויבן צו בילין אויף אונז אונ' אויף דעם רבין דעם צדיק זאָל לעבין, טאַקי וויא אַרעכטר הונד. צום סוף האָט ער גיזאָגט: אַבאָלד אי"ה וועסט דוא זעהן, אַז איך וועל זייא לכל הפחות אויס אונזר גובערני אויסרייסן מיט דעם וואורציל. העט איך גיוויסט, אַז דוא קענסט דיא לייט אונ' ווילסט דיך פאַרט מיט זייא משדך זיין, העט איך דיך תיכף אויס דער שטאָד אַרויס גיטריבין. נור איך בין דיך דן לכף זכות. דוא קענסט זייא נישט, איברדעם וואָרען איך דיך: היטה דיך פּר זייא וויא ווייט דיא קענסט, אונ' איך בעט דיך, זאָלסט מיט מיר נישט מעהר רעדין פּון דיא לייט. דוא מיינסט אין אמת, זייא ווילין דיך אַליי? איך קען זייא זעהר גוט. זייא ווילין דיך נור פּין דעסטוועגן, דוא זאָלסט מיך זייא צו אַפריינד מאַ= כּין. זייא ווייסן אַודאי זעהר גוט, אַז איך אַרבייט איצט אין איין אינטערעס, וואָס איך וועל זייא קעגן אויסרייסן, קיין סיביריען שיקן. זייא ווייסן עס אַודאי, פּר זייא איז קיין סוד פּרהאַנדין. אימציר זאָל אַקעגן זייא עפּיס אַר= בייטין, עס מעג זיין אין דעם פּרפּאָרגענסטין חדר, וועלין זייא עס גיוואָהר

ווערין. זייא האָבין אין איטליכין הויז, אין איטליכים ווינקעלי זייערי שפּי-
 גיס. מייני קנעכט אַודאי געבין זייא געלד, זייא זאָלן זייא מודיע זיין וואָס
 איך טוה. איטליכר אין שטעדיל, אַפילו דיא וואָס זייא האַלטן נישט מיט
 זייא, איז זייער שפיג, ער ווייסט עס אַפילו נישט. צו צייטן ווייסט אַפילו
 דער וואָס שמיסט מיט זייא נישט, אַז זייא האָבין פין איהם אַזוינס גיוואָהר
 גיוואָרין וואָס זייא דאַרפן צו וויסן. זייא שמיסן מיט איינים אַזוי לאַנג,
 ביז זייא ווערן פאן איהם דאָס גיוואָהר וואָס זייא דאַרפן צו וויסן. הער
 אויס: ווילסט דוא גיוואָהר ווערין, אַז זייא ווילן דין גאַר נישט אונז ווילן
 מיט דיר נור איברדעם זיך משדך זיין, ווייל זייא ווייסן, איך בין דיר אַפריינג—
 מאַך אַ פריב, זאָג זייא, דוא ווילסט דעם שידוך טוהן, נור מחמת איך וויל
 נישט מסכים זיין אויף דעם שידוך, מוזט דוא דין מיט מיר צערקריגן אונז
 מוזט דין פון היא אַרויסציהן אונז דין בעזעטצין אין זאלין. אָט דאָ וועסט
 דוא זעהן, אויב זייא וועלן שוין וועלן מיט דיר ווייטער שמיסן דרפן.
 אָט דאָס אונז נאָך אַזעלכע רשעות האָט דער גולן אויס זיך אַרויס גי-
 בילן. וואָס זאָל איך דיר דאָ זיין גאַנץ פיליכץ שרייבן? דאָס וואָס איך האָב
 דיר גשריבן איז אויך גינג. מילא זעה זשע אַליין, אַז זאָסט דיר דיא
 זאָך נישט האַלטן פּר גרינג, וואָרין אַז ער זאָגט, ער פאַריט זיך עפּיס אַרום
 איין עסק, שלאָפט ער אַודאי נישט, אונז איך וויל מיין מויל נישט צו בעזין
 עפענין, עס וועט ח"ו נישט גוט זיין. למען השם רייסט קברים, טוהט וואָס
 איהר קענט. עס איז אַחרפה אונז אַבושה פּר אונז, וואָס מיר האָבין נאָך דאָס
 בוך נישט בעקומין. גאָט ווייסט וואָס אין דעם בוך שטעהט.
 עס איז דעך עפּיס קיין קאַטאָויס נישט, אַז אַבוך זאָל אונז קענין אָנ-
 מאַכן אַזויפיל דם שונאים. אַז מיר וועלן עס האָבן, וועלן מיר האַטשי
 וויסן וואָס עס טוהט זיך דרינגן. דאָס בוך האָט גימוזט עפּיס אַ כישוף מאַ-
 כיר שרייבן, איך פרשעלט איצט מיין איידים דיא ביינר, וואָרין איבר איהם
 האָב איך עס צוריק גיגעבן. איך האָב דעך עס שוין גיהאַט אין מייני הענד.
 וויא העט עס דער וויצענובערנאַטער גיווען גילייענט, אונז מיר העטן נישט
 גיהאַט דעם גרויסן עגמת נפש, וואָס מיר האָבין פין דענצמאָהל אָן. בשעת
 מעשה האָט זיך מיר נישט גיחלומת, אַז דורך דעם בוך זאָלן אונז ווערן דיא
 פריצים אַזויני גרויסי שונאים, האָב איך דענצמאָהל נאָך תענוג דרפן גיהאַט
 וואָס מיין איידים קאָן קיין דייטש נישט. איצט אַבער זעה איך, הלואי העט ער
 יוא גיווען גיקענט דייטש, הלואי העט ער אַפילו גיווען גוט גיקענט, העט דאָס
 בוך שוין לאַנג נישט גיווען אויף דער וועלט, אונז אונזרי לייט העטען נישט
 גיווען דורך דעם בוך גיהאַט דיא צרות אונז דיא בלבלולים וואָס זייא האָבן איצט
 דורך דעם בוך אויסצושטעהן. אונז ווער ווייסט צו וואָס עס וועט נאָך קומן?
 איך ווייס נישט, וואָס עטץ שווייגט. מיר דאַכט זיך, מען זאָל דעם
 רבין דעם צדיק זאָל לעבן אַצדינג דרצעהלין. עס קען דעך זיין, ער האָט
 אַטעם דרויף, וואָס ער וויל אַליין אין דעם אינטעריס נישט טוהן. איפּשר

מוז מען איהם פריהר דרצעהלין אונ' איהם בעטיין, ער זאָל עפּיס טוהן צו דעם אינטעריס.

קי. פון ר' זעליג לעטיטשיבער צו ר' מאיר יעקב אין קורדאן

איך שיק אייך אַשליח מיוחד, וואָרין דער אינטעריס איז' זעהר וועכטיג, עס געהט ממש אום נפשות. איך האָב גיהאָט אַ קלאָהרי ידועה, אַז דער קריפינר פרייץ שלאַפּט נישט אין דעם אינטעריס וואָס איהר ווייסט. בכּן זאָלט איהר תּיפּף לַמען השם פּאָהרין אין דער גובערני אַריין אונ' זאָלט זעהן גי-וואָהר צו ווערין וואָס דאָרט טוהט זיך. זייא האָבין דאָרט אַודאי שוין דרהאַל-טין דאָס גישריפטס וואָס מען האָט פּין אונזר גובערני אַהין גישריבין, מען זאָל דיא צווייא מענשין, וואָס איהר ווייסט, אַרויס געבין.

אונ' זעהט דאָרט מיט דיא נגידיים פון יענר גובערטקי שטאָד דרפּין צו רעדן. וואָרין האָטשי איהר שרייבט, אַז די לייט פּין צידון הרבה ווילדין אייך העלפּין, זאָג איך אייך, איהר זאָלט אייך אויף דיא מענשין נישט פּרלאָזין. איהר מוזט וויסין, האָטשי דער עולם פון דער גובערטקי שטאָד זענן פּח דיא קורדאניר רביס לייט, זענן זייא פּאָרט אונזר. דיא לייט פּין צידון הרבה אָבער, האָטשי איהר שרייבט זייא זענן פּאָרטיג אונזרי לייט צו ווערין, איז' בייא זייא פּאָרט נאָך נישט לעכטיג, אונ' זייא גלייבין פּאָרט נאָך נישט אן צדיקים, אונ' אויף אַזויני מענשין טוהר מען זיך נישט פּרלאָזין (א). וואָרין אַז עס איז' צווישין זייא אַזילו נור איינר דאָ, וואָס איז' אונז אַ שונא אונ' וויל אונז ח'ו שלעכטס טוהן, וועלין זיך די איבריגי איהם נישט אַקעגין שטעלין. וואָרין פּל זמן זייא זענן נישט אויף דער מדרגה, זייא זאָלין גלייבין אן דיא צדיקים, קענן זייא נישט זיין ברענינדיג. וועט אימציר אונז עפּיס אַ טובה טוהן, וועט איפּשר פּר זייא רעכט זיין. אַז אימציר וועט אָבער אונז עפּיס וועלין שלעכטס טוהן, אונ' אַפּילו משונה שלעכטס, וועט פּר זייא אַודאי פּשר זיין, עס איז' אַפּילו גימאָהלט, אַז אימציר וועט אונז וועלין שלעכטס טוהן, וועלין זייא אויף אונז רחמנות בעקומין, אונ' דורך דעם רחמנות וועלין זייא אי מעהר מקורב מיט אונז ווערין, פּון דעסטוועגין אָבער וועלין זייא זיך פּר אונז פּאָרט נישט אָננעהמין אונ' וועלין אונזרטוועגין נישט טוהן אַפּיצל נישט.

איברדעם וואָרען איך אייך, נישט איינמאָהל נור טויזנד מאָהל. איהר זאָלט אייך אויף דעם עולם אין צידון הרבה נישט פּרלאָזין אונ' זאָלט נור פּאָהרין אין דער גובערטקי שטאָד אַריין אונ' זאָלט זעהן דורך יעני לייט דאָרט צו אַרבייטן אין אונזר עסק, אַז מען זאָל דיא צווייא מענשין נישט אַרויס געבין. אונ' זאָלט אויך זעהן לַמען השם דאָס רעכטי בוך צו בעקומין. איך הער, אַזונגראַ מאַן דאָרט וואָס קען לייאנין דייטשירישי ביכר איז

גיוואָרין פון אונזרי לייט. זאָלט איהר זעהן מיט איהם בעקענט צו ווערין, וועט איהר דורך איהם אודאי קענין דאָס בוך בעקומין, אונ' דרנאָך זאָלט איהר איהם בעטין, ער זאָל אייך אויס דעם בוך פירלייאנין, מיר זאָלין קודם וויסן וואָס עס שטעהט דריינין אונ' ווער עס האָט עס גימאַכט. אונ' אויב מען וועט דאָרטין קענין בעקומין אַיאָם ביכר דרפון, זאָלט איהר זיין אַלי אַוועק קויפין, געלד וועט איהר דעך דאָרט האָבן פר דיא תולדות יעקב יוסף'ס, וואָס איך האָב אייך גישיקט תיכף וויא איך האָב נור אייער בריבל דרהאַלטין. נור לַמען השם נישט פויל צו זיין אין דעם עסק, וואָרין איך קען אייך גאָר איבר פעלד נישט שרייבן, וויא ווייט דאָס רשעות געהט דורך דעם בוך.

קח. פון ר' זיינוויל ווערחיעווקיר צו ר' זעליג לעטיטשיבער

אַזוי וויא איך האָב דיר אין מיין פריהרדיג בריבל גישריבן, אַזוי איז טאַקי דיא שנאה אונ' דאָס רשעות פון דעם גזלן פון דעם רוצח ווערד אַלי טאַג גרעסיר אונ' שטאַרקיר. איך פאַרכט מיך אַפילו זיין נאָמען איבר מיין מויל צו ברענגן אָדער איהם דיר אין אַבריב צו שרייבן. בכּן זאָלסט דוא וויסן, אַז איך וועל דיר סתם שרייבן גזלן, רשע אָדער רוצח, מיין איך דאָס אונזר פריין.

איך שטעל מיר איצט דאָס לעבין איין, וואָס איך שרייב דיר דאָס. פון היינטמאָהל אָן וועל איך דיר זיין נאָמין נישט מזכיר זיין, וואָרין דאָס רשעות אין אונזר שטעדל איז' קיין פשטות נישט. אונזרי לייט ווערין אַלי טאַג וועל ניגר, אין דיא פושקיס אויף ארץ ישראל אונ' אויף ר' מאיר בעל הנס גיפּ פאַלט אַלי טאַג וועניגר, אונ' איך האָב מורא ווייטר ווייטר וועט גאָר נישט גיפּאַלין, אונ' אַנדרי שטעד זאָלין אונזר שטאַד נישט נאָכטוהן.

אונזרי מתנגדים היא פרמעהרן זיך אַלי טאַג מעהר, אונ' איך האָב אַ ידועה גיהאַט, אַז אין רעקציין האָבן די מתנגדים גינעהמין אַפּלעטשיסטי יונג מיט אַ גוטין קאַרג אונ' אַגרויסין בויך אונ' רופין איהם אויף ליצנות רבי. זיין האָבן איהם גימאַכט אַ ווייסי זופצי מיט ווייסי טרעסטליך בעלעגט, אונ' אַזוי וויא אונזרי לייט דאָרט פיהרין זייער רבי אַלי פרייאטיג אין מרחץ אַריין, אַזוי פיהרין דיא מתנגדים זייער יונגאַטש אויך אין מרחץ אַריין. אונ' ווייל זיין האָבן גיזעהן, אַז דער רעכטיר רבי דאָרט האָט אַ בעוונדערן קאַפּל ליש, וואָס ער געהט אין איהם אַז מען פיהרט איהם אין מרחץ אַריין פרייאטיג טיג, האָבן זיין פר זייער רבי אויך גיקויפט אַקוראַט אַזוי אַקאַפּיליש אונ' פיהרין איהם מיט דעם קאַפּיליש אין מרחץ אַריין. אַלי שבת מאַכין זיין זיך ביא זייער רבי אַשלש סעודות, דאָרט קומין זיין זיך צום הויף, אונ' דער

רבי זאָנט זייא חסידישי תורה. קורץ, וואָס זייא זעהן יעני חסידים טוהן בייא דעם אמתין רבי, דאָש טוהן זייא בייא זייער ליצנותשין רבי, אונ' קיין מענש וועהרט זייא דאָס. מילא קענסט דוא דיר משער זיין, וואָס פּר אַגילעכטיר אונ' וואָס פּר אַגישפעט אין דער שטאָד טוהט זיך דורך דעם.

אַט דאָ פּר עטליכי טאָג האָט זיך גיהאַט בייא אונ' ר' יקותיאַל קלינק-וויציר עפּיס גיקריגט מיט אַפּריקאַשטשיק פּון דעם ימ"ש מרדכי גאַלד. האָט ר' יקותיאַל דעם פּריקאַשטשיק גיזאָגט אפּיקורוס, רשע אונ' דעסטגלייכין. מילא קיין ליגין האָט ער נישט גיזאָגט. איז' דער פּריקאַשטשיק גילאָפּין אין הויף אַריין קלאָגין. האָט דער פּריץ גיהייסן דיא עדות אויסהערין, אונ' דרנאָך האָט ער גיפּסקת, מען זאָל ר' יקותיאַל'ן געבין דרייסיג קאַנטשיקס. האָב איך זעהר מרעיש עולם גיווען. זענין אַיאם מענשין אַרויף גילאָפּין אין הויף אַריין אונ' האָבין דעם פּריץ גיבעטין פּר ר' יקותיאַל'ן, עס האָט אָבער נישט גיהאַלפּין. ערשט דרנאָך איז' דער רשע מרדכי גאַלד מיט דעם פּריקאַשטשיק גיגאַנגין צום פּריץ אונ' האָבין איהם גיבעטין, האָט ער זייא צוליב גיזאָגט, מען זאָל איהם ניט שמייסן נור מיט דעם תנאי, ער זאָל אַרויס אויס דער שטאָד. איז' ר' יקותיאַל דרויף צו גישטאַנין. האָט מען איהם גישטעלט אַ פּוהר אונ' מען האָט פּרנעהמין זיין בני בית מיט זיין ביסל אַרימקייט וואָס ער האָט נעביך גיהאַט אונ' האָט איהם אַזוי אַרויסגיפּיהרט אויס דער שטאָד אַרויס.

וואָס זאָל איך דיר זאָגין, איך פּארכט מיך איצט אַוואָרט צו רעדין פּר דעם רוצח. איך געה דיר איצט על פי רוב אַרום שטאַרק פּרמרשהשחור'ת. מיין מזל איז' נאָך, וואָס דער ימ"ש מרדכי גאַלד באַרגט מיר נאָך בראַנפּין, האָב איך האָטשי אַטרונק בראַנפּין צו דער האַנד. נור וואָס העלפּט עס, ניט תמיד ווען איך וויל קען איך טרינקין, וואָרין מיין ווייב גיט מיר נישט אונ' איך זעה, זיא האָט רעכט. וואָרין וואָס וועט זיין, אַז איך וועל נור איינמאַהל דעם ימ"ש פּר דעם בראַנפּין נישט צאָהלין, וועט ער דעך מיר אויפהערין צו באַרגין, וועל איך מיט ווייב גאָר פּר הונגר שטאַרבין! אמת, איך האָב איצט אויך נישט פיל פּון דעם שענקיל, פּון דעסטוועגין האָב איך מיר דרפּון מיין פּרנסה, וואָרין איך האָב אַרום היא עטליכי אַרענדריס וואָס זענין נאָך פּין אונזרי לייט, פּוהרין זייא מיר אַלי מאַהל אונטר באַרילקיכר בראַנפּין בשתיקה. האָב איך דרפּין מיין אויסקימיניש. נור היינטיגס יאָהר איז' אַיקרות, אונ' דרצו קוקט זיך דער עולם אויף מיר איצט נישט אום, קען איך טאַקי נישט לעבין וויא מען דאַרף.

בעט איך דיך טאַקי, אַז עס וועט זיך לאָזין, גיב מיט דעם רבין דעם צדיק זאָל לעבין אַ שמיס פּין מיר.

קט. פון ר' מאיר יעקב אין קורדאן צו ר' זעליג לעטיטשיבער

וויא איך האָב נור אייער בריבֿל דרהאַלטן, בין איך גיפֿאַהרין אין דער גובערסקי שטאָד אַרײַן אונז זיטן לעיע נאָך דאָ.

ביז איצט איז פון אונזר גובערני אַהער נאָך נישט אַוואָרט אָנגיקומין. דרווייל האָב איך מיך בעקענט גימאַכט מיט דעם יונגען מאַן וואָס איהר האָט מיר פון איהם גישריבן. נישט אומזיסט האָט דער פּילזאר צדיק אויף איהם גיזאָגט, ער האָט אַ הויכזי נשמה. ער איז אַבריה נפלאה אונז האָט דאָס הייליג עזותקייט וויא מעדאַרף (א), אַזוי וויא דיא יונגי לייט אין אונזר מדינה. ער האָלט נישט אויס אפילו זיין אייגיני פאָטיר אונז מוטיר, אונז עס איז נישט פּרהאַנדן איין מענטש וואָס ער זאָל פּר איהם עפּיס בושא האָבן.

וויא איך בין שוין מיט איהם גוט בעקאַנט גיוואָרין, האָב איך מיר מיט איהם אַשמיס גימאַכט פון דעם בוך. האָט ער מיר גיזאָגט: אמת ער לייאנט זייערי ביכר, נור פון דעסטוועגן קומט ער נישט אין דיא גיוועלדיגן אַרײַן וויא מען פרקויפט דיא ביכר. ער האָט מורא ביא זיא ביכר צו קויפן וואָס קענין איהם שאדן. ער לייאנט נור אַזויגי ביכר וואָס אַזויגי מענשן געבן אַרויס וואָס פּאַהרין אַרום אין דער וועלט — ביא זיא רופט מען דיא ביכר רייזיגעשערייבונגן; אַדער ער לייאנט דיא מפת פון דער וועלט וואָס הייסן קראַיניקעס (ב). אַבער אַנדרי ביכר האָט ער מורא צו לייאנן, ער קוקט אפילו אין יודישי ספרים אַזויגי נישט אַרײַן וואָס שמיסן פּין חקירות, זיא מעגן אפילו זיין פון דיא גרעסטי גדולים (ג).

נור, האָט ער גיזאָגט, מחמת וויא ער הערט, איז עס פּר אונז זעהר משונה נעטהיג, וועט ער פריהר געהן נעהמין אַצעטיל פּין דיא ביכר וואָס זיא האָבן צו פרקויפן. ער איז גיגאַנגן אונז האָט אַהיים גיבראַכט אַזוי אַצעטיל, איך האָב פּרגעסן וויא זיא רופן אַזוי אַצעטיל. דיא צעטליך זענין אויך גידריקט אונז איינגיבונדין טאַקי וויא אַבוך. וויא ער האָט אין דעם צעטיל גילייאנט, האָט ער גיזאָגט, עס איז דאָ דרינגן אַזוי אַבוך, היינו ער האָט גיפּינגן דרינגן אַבוך וואָס עס שמיסט פון חסידים. נור, האָט ער גיזאָגט, ער זעהט נישט אַז אין דעם בוך זאָל עפּיס שטעקן רשעות אַקעגן אונז, וואָרין דאָס בוך שטעהט אין צעטיל הייסט עס, שמיסט פּין חסידישי עסקים, אַרויס גישריבן פון חסידישי ספרים. נוא וואָס זשע קען דאָ זיין שלעכטס אַקעגן אונז?

ער האָט גיקויפט דאָס בוך אונז האָט אָנגיהויבן דרינגן צו לייאנן. וויא ער האָט נור דיא הקדמה גילייאנט, האָט ער גיזאָגט: דער וואָס דאָס בוך גימאַכט האָט איז אַודאי אַיד וואָס האַלט זעהר מיט דער גמרא אונז מיט דיא רבנים, וואָרין אין דער הקדמה פּרענטפערט ער זיא פּר דיא גוים

וואָס רעדן אויף זיין. נור אויף אונזרי לייט, האָן אַפנים, קריגט ער; נור פון דעסטוועגן זעה איך נישט אַזוי אַרשעות וויא עטץ מיינט. וויא ער האָט אָנגיהויבן שוין אין דעם בוך אַליין צו לייאנין, האָט ער גיזאָגט תּחלת, אַז דאָס בוך האָט איינר גישריבן וואָס איז, אונזרס אַפריינד. וואָרין ער גיט צו פּרשטעהן וואָס דער נאָמין חסיד בעטייט אונז לויבט אַחסיד מעהר וויא אַצדיק.

וויא ער האָט אָבער נור אַביסל ווייטער אַריין גילייאנט, האָט ער זיך אָנגיהויבן צו רייסן. בייא דיא פּאות אונז האָט גישריגן: גיוואָלד, אַזוי אַרשעות האָב איך זינד איך לַעב נישט גיהערט אונז נישט גיזעהן! איך האָב דעך גילייאנט דיא ספרים וואָס לומדים אונז רבנים האָבן אַקעגן אונז גי־ שריבן, איך האָב גיזעהן דאָס ספר וויכוח, דאָס ספר זמיר עריצים אונז קברות התּאווה. איך האָב גילייענט וואָס דער פּרעגער רב ר' יחזקאל לַאנדוי האָט אַקעגן אונז גישריבן אין זיין ספר נודע ביהודא, וואָס דער פּירדאר רב ר' יוסף שטיינהאַרט האָט גישריבן אין זיין ספר זכרון יוסף, וואָס דער מחבר פּין דעם מרפּבת המשנה אונז אַנדרי האָבן אַקעגן אונז גישריבן. אָבער אַזוי איין רשעות וויא אין דעם בוך שטעהט האָב איך נאָך אין מיינ לַעבין נישט גיזעהן אונז נישט גיהערט. איך זאָג אייך דעם אמת, האָט ער גיזאָגט: איך חידוש מיך גאָר נישט וואָס דער קריפּנר פּריץ איז אונזרי לייט אַזא אַגרויסר שונא גיוואָרין. אונז האָט דאָס בוך אַוועק גילעגט אונז האָט שוין מעהר נישט גיוואָלט לייאנין דרינין.

איך האָב מיך אָנגיהויבן מיט איהם צו ראטהען, אויב איך זאָל אַלי ביכר אַוועק קויפּן אונז זאָל זיין פּרברענין. האָט ער מיר גיזאָגט: איהר זענט אייך טועה. בייא יודישי ספרים איז עפּיס אַנדרש, אַז מיר פּרברענין זיין אונז דער עולם הערט דאָס, וויל שוין קיינר דיא ספרים נישט קויפּן, יודין זענין נישט גיוואָהנט איבר אַזויני זאָכין נאָך צו קלעהרין. ער פּרלאָזט זיך בעסיר אויף אַנדרי. ווען אַ יוד זאָל אַפּילו אין דעם ספר וואָס מען ברענט זעהן, עס שטעהט גאָר קיין שלעכטס נישט דרינין, וועט ער פּאָרט זאָגן: וואָס טויג עס מיר? מסתּמא אַז מען ברענט עס, מן הסתּם איז עס עפּיס אַשלימזל. בייא זיין אָבער איז גראָד פּרקעהרט. אַז זיין הערן, מען האָט עפּיס אַבוך גיברענט, זאָגן אַלי: אָט דאָס מוז אַוואָהל בוך זיין! אונז איטליכר איז ציקאָווע עס צו לייאנין, אַפּילו אַזויני וואָס האָבן עס פּריהר גאָר נישט אין זין גיהאַט צו לייאנין, אונז דיא דרוקירט לויכטען בייא אַזוי אַבוך, מען דריקט אַזוי אַבוך טויענד מאָהל איבר, וואָרין מען רייסט עס אויס דיא הענד. איברדעם האָט ער מיך גיראָטן איך זאָל דאָס נישט טוהן.

האָב איך איהם גיבעטין, ער זאָל האָטשי נאָך איין בוך קויפּן, איך זאָל עס אין אונזר מדינה אַריין שיקן. איז ער גיגאַנגן אונז האָט נור נאָך איין איינציג בוך גיטראָפּן אונז האָט מיר דרצעהלט דער וואָס פּרקויפט דיא ביכר האָט איהם גיזאָגט, ער האָט גיהאַט הונדרט פיפּציג ביכר אַזויני, האָט ער

זיין אַלי פרקויפט אונ' ער האָט גישריבן מען זאָל איהם נאָך צווייא הונדרט שיקין; האָט מען צוריק גישריבן, מען קען איהם נישט מעהר שיקין וויא פיפציג, וואָרין מען האָט אַלי צערחאַפט. נור מען האָט אָנגיהויבן דאָס בוך צו איברדריקן, וועט מען איהם פון דיא נייא וועדר פיפציג שיקין. שיק איך איך דאָס בוך וואָס ער האָט פין אונרטוועגין גיקויפט, אונ' איך וועל שוין דאָ היא ווארטין, ביז עס וועט אָנקומין דאָס גישריפטס פון אונזר גובערני אַהער.

ק' פון ר' מאיר יעקב אויס דעם קור- דאן צו ר' זעליג לעטיטשיבער

דרייא טאָג דרנאָך אז איך האָב איך גישריבן פין דער גובערסקי שטאָד, איז' צו מיר גיקומין אַנגיד אונ' האָט מיר מודיע גיווען, אז עס איז' שוין פון אונזר גובערני צו דער היגיר גובערני מכה דעם אינטערס אָנגי-קומין, אונ' דיא היגי גובערני שיקט דיא גאַנצי זאָך צום קרייז אין צידון הרבה אונ' הייסין, מען זאָל דאָרט פרהערין דיא גויה מיט איהר פאָטיר, אונ' מחמת מען האָט מיר גיוואָנט, אז עס וועט נאָך דויערן אַפאָר טאָג ביז עס וועט אַהין אוועק געהן, בין איך תיכף גיפאָהרין קיין צידון הרבה, איך זאָל דרוויל' טוהן וואָס עס וועט זיך לאָזן אונ' זאָל אויך פון דאָרט מיך אַריבר חאַפן קיין פאַנקיעוויץ.

אין צידון הרבה האָב איך מיט איינעם גירעד וואָס דרעהט זיך אין קרייז, האָט ער מבטיח גיווען, וויא עס וועט נור אָנקומין פין דער גובערני זאָל ער מיר תיכף מודיע זיין. בין איך דרוויל' אַריבר גיפאָהרין קיין פאַנקיע-וויץ אונ' האָב דאָרט אָבגישמיסט מיט דעם אַרענדר, וואָס דיא גויה אונ' דער פאָטיר זאָלין זאָגן אויף דעם פרהער. אונ' איך בין נישט מסופק אז עס וועט אַלץ רעכט זיין אונ' אז מען וועט דיא גויה נישט אַרויסגעבין, וואָרין זיין קענין איהר קיין גניבה אונ' קיין שום קרימינאַל זאָך בעווייזן. אַבאַלד, האָף איך, וועל איך קענין שרייבן כד"ש.

קיא. פון ר' זעליג לעטיטשיבער צו ר' זיינוויל ווערחיעווקיר

איך בין דיר מודיע, אז איך האָב דרהאַלטן אַ בריב פין ר' מאיר יעקב, אונ' איך האָף, עס וועט אַלץ רעכט זיין. ער האָט אויך אַבוב פון אונרטוועגין גיקויפט, אונ' האָט עס אונז אַהער גישיקט, וואָרין ער האָט דאָרט בעקענטשאַפט גימאַכט מיט אַיונגין מאַן אין דער גובערסקי שטאָד.

א בריה נפלאה, וואָס קען אונז העלפֿין אין כמה עסקים. וויא דאָס בוך איז אונז נור אָנגיקומין, האָב איך עס דעם רבין זאָל לעבין גיגעבין, אונז פֿין דער צייט אָן ליגט עס אויף דעם רבינס טיש אונטער דעם קאברין, אונז צו צייטן קוקט דער רבי זאָל לעבין אָן דיא צורות וואָס זענן אָבגימאָהלט אויף אַבלעטיל וואָס איז פֿר דעם שער פֿון דעם בוך. אונז איך בין גאָר נישט נסופֿק, אַז עס וועט אַודאי אַלצדינג רעכט זיין.

דוא גידענקסט נאָך אַודאי, אַז איך האָב דיר לאַנג גישריבין, דער רבי זאָל לעבין האָט גיזאָגט: מיר וועלן אַודאי דאָס בוך בעקומין. מילא זעהסט דוא שוין, אַז מיר האָבין עס בעקומין. נוא איז אַודאי אַלצדינג וואָס עס האָט זיך ביז אַהער איברגיטוהן נור גיווען פֿין דעסטוועגין כדי מיר זאָלן ר' מאיר יעקב'ן שיקן אין קורדאן אַריין, כדי ער זאָל דאָרט מיט דעם יונגין מאַן בעקענט ווערן אונז, זאָל דאָרט דאָס בוך קויפֿן, כדי דעם רבינס ווערטיר זאָלן מקוים ווערן, אַז מען וועט דאָס בוך בעקומין.

מילא, אַז דער רבי זאָל לעבין קוקט איצט אויף דיא צווייא צורות וואָס אין ביך זענן, עס האָבין עס מן הסתם גימוזט צווייא מענשין מאַכן, איברדעם שטעהן פֿין בידי דיא צורות דרויף. דער רבי זאָל לעבין קוקט אַודאי נישט אומזיסט אויף זייא.

נוא וועט נישט אַלצדינג רעכט אונז פֿיין זיין וויא פֿריהר? אונז דיא וועסט זעהן, אַז גען אונז באַלד וועט זיך גאָר אַלץ איברקעהן אונז וועט רעכט זיין. מילא דאַרפֿט דוא אַודאי קיין שום מרה שחורה האָבן ח"ו.

קיב. פֿין ר' גרשון קאַריציר אין ניגראד

צו ר' גדליהו באַלטיר אין אקלֿו

וויא איך האָב נור אָנגיהויבן מיט משה פֿישלס דעם שבחי הבעשט צו לערנין, האָב איך תיכף גיזעהן, אַז אַזויני הויכי זאָכן זענן נישט פֿר איהם. בייא איטליכיר מעשה האָט ער זיך גיפֿונן עפֿיס אַ קשיא צו פֿרעגן. אויף אַטהייל מעשיות האָט ער גיזאָגט, זייא זענן דרווידר דער גמרא אונז זייני דינים. האָב איך דאָס ספר בייא איהם אָבגינעהמין אונז, האָב אויפֿגיהערט מיט איהם צו לערנין, נור דעם ווייב זיינים האָב איך גיהאָט גיגעבן אַ טייטשין שבחי הבעשט, זיא זאָל אין איהם אַריין קוקן, אונז האָב מיט איהר כמה פעמים גישמיסט אונז, האָב איהר כמה ניסים אויס דעם ספר אַרויס דרצעהלסט, האָט זיא אָנגיהויבן צו צורעדן, זייא זאָלן פֿאָהרין צום רבין זאָל לעבין. ער האָט אָבער נישט גיוואָלט אונז, האָט נאָך גיזאָגט: פֿריהר האָט ער פֿאַז וואָליט מען זאָל צו דיא רביס שיקן אויף אַפֿדין, וואָרין ער האָט זייא נישט גיקענט אונז, האָט גימיינט, עס שטעקט אין זייא איפֿשר עפֿיס רעכטס. פֿין דענצמאָהל אָן אָבער וואָס ער האָט אָנגיהויבן אין זייערי ספרים אַריין צו

קוקין וויל ער זיין אפילו אויף קיין פדיון נישט שיקין אונז מ"ש צו פאָהרין
צו זיין. האָב איך דעם ווייב גיזאָגט, אַז איך זעה אן איהם אַ שטיקל
אַפיקורסות. האָט זיאַ מיר גיזאָגט, זיאַ זעהט אויך אן איהם אַפיקורסישקייט.
האָב איך איהר גיוויזן מיט גיוזנדי ראיות, אַז ער איז אַודאי אַרעכטר
אַפיקוריס.

אַמאָהל איז ער אַהיים גיקומין אונז האָט גיטראָפּין דאָס ווייב זיטצין
איבר דעם שבחי הַבַּעֲשָׁט, האָט ער גיחאַפּט דאָס ספר אונז האָט עס גיוואָר-
פּין אין אויבן אַרײַן. האָט זיך דאָס ווייב אָנגייהיבן דריבר מיט איהם צו
קריגין אונז דער שוועהר אויך. אונז עס איז אַזוי ווייט גיקומין, אַז ער האָט
גימוסט דעם ווייב גט געבין אונז האָט פּר דעם גט נישט בעקומין אַ גראָשין
אונז איז פּין אונז אַוועק קיין קאווען. דער דיין אין קאווען איז זיינס
אַקרויב. איידר ער איז פּין היאַ אַוועק, האָט ער זיך צורעד אויף דעם רבין
זאָל לעבין אונז אויף דיר וואָס איך האָב אַווינס זייט איך לעב נישט גע-
הערט. אויף דיר האָט ער גאָר גיזאָגט, דואַ ביסט אַרגיר פּון אַ משומד
ר"ל (א).

עיקר שכחתי. דאַרפסט קיין גרעסערי מצוה נישט וויא דיא מעשה פין
משה פישלס וואָס איך האָב דיר דאָ גישריבין מפרסם צו זיין בייא אייך אין
דער שטאָד, אונז טאַקי אי אַרום אַיך, דער עולם זאָל וויסין וואָס דאָס פּר
אַ מענש איז דער משה פישלס. מיר דאַרף מיר עס אַודאי.

קיג פון דעם קאווענר רב צו משה עקיבא'ס אין קאלנע

פין דעם אויגינבליק אָן וואָס איך בין אַהער גיקומין ביז איצט איז
מיר אונמעגליך גיווען, איך זאָל עפּיס אַנדרש וויא שטאָד זאָכין אין זין
האַבין. דואַ ווייסט אַודאי אויך, וויא בייא אונז יודין דיא מאָדי איז, אַז
אַנייער רב קומט אין אַ שטאָד אַרײַן, קומט מען צו איהם מיט אַלי משפּטים,
גרויסע, קליינע זאָכען, ניי, אַלטי משפּטים. מיט אַלע קומט מען צום נייען
רב, פּון אַלי שוועהרע הערציר מוס ער וויסין, וואָרין בייא זיין אַפּשוט,
ער איז אַבריה צו אַלעם. נור אויס גרויסר פּריינדשאַפּט אַקעגין אייך אונז
ווייל איטליכר עהרליכר מאַן מוז זעהן זיין וואָרט צו האַרטיג וויל איך מיר
פּין דעם שלאָף אַבשפּאַרין אונז וויל איצט אום זייגר איילף בייא נאַכט, וויא
דער היגיר עולם זענן זיך פּין מיר ערשט ציגאַנגין, אייך שרייבן פּין מיין
מעמד היאַ אונז וויא עס געהט מיר, אַזוי וויא איך האָב אייך צוגיזאָגט פּר
מיין אַוועק פּאָהרין.

גילויבט איז גאַט וואָס ער האָט מיך נישט פּרלאָזט אונז טוהט מיט
מיר גרויסי חסדים. אמת, איך האָב היאַ זעהר פּיל צו טוהן, אַזוי איך קען

כמעט דעם אַטהעם נישט שעפּין, פּין דעסטוועגן, גילויבט איז' דער עביר-
שטיר, בין איך פּריש אונ' גיוונד. עס פּעהלט מיר ב'ה ניט אַפּיטצל.

פּר מיינ מעמד היא גיב איך דעם עבירשטין אַ גרויסן דאַנק אָב וואָס
ער האָט מיך אַהער גיפּיהרט. עס איז' היא אַשטאָד פּיל מיט חכמים אונ'
נבונים. דיא רעכטי פּתה, איהר ווייסט שוין וועמין איך מיינ, דיא גילטען
היא גאַרנישט, וואָרין עס זענין ב'ה לייט דאָ וואָס לאָזן זייא ניט אַקאַפּ
אויפּהעבין. דאָס ביסעל עולם פּין דער רעכטיר משפּחה וואָס גיפּונין זיך יוא
היא זענין הונד אָהן צעהן, וואָס קענין אַפּילו נישט בילען; אונ' אזוי וועניג
וויא זייא זענין היא, איז' צווישן זייא נאָך דאָ צווייא צדדים. איין צד קעהרן
צום דישפּאליר אונ' איין צד צום זאליניר. אונ' איטליכס צד רופּט דעם רבין
פּין דער ווידערפּאַרט דער ליגניר, אונ' בידי צדדים אין איינים צום הויף
גינעהמין זענין לויטר שפּלים, פּאַרכיס, פּאַסקודניקיס, מנוולים אונ' זענין
בייאם גאַנצין היגין אייבר עולם משונה מבוזה.

דעם גרויסן תענוג וואָס איך האָב היא, אַז איך קום מיך צום הויף
מיט דיא היגי לומדים אונ' חכמים ובפרט מיט מיינ פּריינד פּון יוגענד אויף,
מיט דעם היגין ר' מיכל דיין, קען מען גאַר נישט בעשרייבין. ווער שמיסט,
אַז איך דרמאן מיך דרצו וויא איך בין בייא אייך פּרשוואַרצט גיוואָרין,
טאַקי ממש גיזעסין גיקאָוויט אין קעטין פּין דער רעכטיר משפּחה, ווייס איך
פּר גרויס תענוג נישט וויא אַזוי דעם עבירשטין אַ שבח אָבצוגעבן פּר דיא
גרויסי חסדים וואָס ער האָט מיט מיר גיטוהן.

עס פּעהלט מיר היא מיט דעם עבירשטינס הילף נישט דאָס מינדסטי,
נור איהר, ליעבר פּריינד, איהר געהט מיר היא נאָך אָב. איך בעט אייך
זעהר, איהר זאָלט צו אונז אַהער קומין האָטשי נור אויף עטליכי טאָג, מיר
זאָלין זיך משתשע זיין מיט אייך, אַזוי וויא עס ווינשט אייער פּריינד.

קיד. פּון ר' זעליג לעטיטשי.

בער צו ר' זלמן ברעזניר

איך בין דיר מבשר אַבשורה טובה. נעכטיגין טאָג זענין צום רבין
זאָל לעבין אָנגיקומין דיא משולחים פּין דעם גאַלאַציר גרויסן גביר ר' בירך
מלכיס אונ' האָבין דעם רבין זאָל לעבין גיזאָגט, אַז זייער גרויסר גביר
האָט זייא גישיקט, דעם רבינס זוהן זאָל נעמין זיין טאַכטיר. וויא זייא האָ-
בין דעם רבין זאָל לעבין דאָס עסק פּאַרגישטעלט, איז' עס איהם גיפעלין,
אונ' האָט תיכף גיהייסין קומין דעם סופּר, ער זאָל צו מזל שרייבין דיא
תנאים.

וויא מען האָט גיזאָלט דיא תנאים שרייבין, האָבין זיך דיא משולחים
אָנגירופּין: איהר מעגט אין דיא תנאים אַריין שרייבין וואָס איהר ווילט, וועט

אונזר גביר אויף אַלעס צו שטעהן, נור זאָל מען דיא חתונה נישט אויף לאַנג אַבלעגן. דיא חתונה מוז זיין שבת נאָך שבועות. דער רבי זאָל לעבין האָט אַבער דרויף נישט גיוואָלט בעשטעהן, נור חצי אלול זאָל זיין דיא חתונה. האָבן דיא משולחים גימוזט נאָכגעבין: וואָס פּר אַברירא האָבן זייא גיהאַט? מסתמא האָט דעך דער עבירשטיר אַזוי גיהייסן.

איך האָב דרפּין גרויס תענוג גיהאַט, וואָרין דיא חתונה וועט אַודאי וועניגסטענס צווייא וואָכן דויערן. קומט דעך שוין ראש השנה אַרײן, וועט דער מחותן מיט זייני קרובים וואָס ער האָט אין אונזר גובערני בלייבן גאַנץ ימים נוראים שוין בייאם רבין זאָל [לעבין]. אַפילו דיא לייט וואָס פאָהרין איין אַנדרט מאָהל צום דישפּאַריר ליגנר וועלן אויך דאָ בלייבן. מילא דאָרף מען מסופק זיין, אַז זייא וועלן נור איינמאָהל דעם מלך אין זיין גאַנציר שענע קייט זעהן (א) אונ' וועלן דיא זכייא האָבן נור איינמאָהל קאָטשי דורך דעם צו פיהלען דעם אמתין טעם פון ארץ ישראל (ב), וועלן זייא אַודאי בלייבן פין דעם רבינס לייט?

איך בין דיר דאָס מודיע, פדי זאָלסט זיך פאַרטיג מאַכן אויף דער חתונה אונ' זאָלסט מיטברענגן וואָהל דרשה גישאַנק אונ' זאָלסט אונזר עולם דאָרט אַרום דיר אויך מודיע זיין, זייא זאָלן קומין אויף דער חתונה, מיר זאָלן היילען ווי אונזרי לייט אַנשטעהט.

איך האָב גרויס צער גיהאַט וואָס דוא ביסט נישט גיווען אויף דיא תנאים. מיר זענין אַלי זעהר אויפגיהויבן גיווען. דיא שמחה איז גיווען אָהן איין עק. זיא איז גרעסיר גיווען וויא שמחת בית השואבה. מילא פין דעם קענסט דיא דיר משער זיין וואָס דאָ וועט זיך טוהן אויף דער חתונה. אונ' איצט פאַלט מיר איין, אַשבת פּר דיא תנאים האָט דער רבי זאָל לעבין גי זאָגט אויף דעם שלש סעודות תורה אויף דעם פּסוק: ויראו בני האלקים את בנות הארץ פי טובות הנה ויקחו להם מפל אשר בחרו. האָט דער רבי זאָל לעבין גיזאָגט: בני האלקים הייסן דיא צדיקים קינדר, וואָרין דיא צדיקים הייסן אלקים (ג), אונ' בנות הארץ הייסן דיא טעכטיר פון פּראָסט מענ-שין. פין דער תורה זעהין מיר בחוש, אַז שוין דעם שבת פּר דיא תנאים האָט דער רבי זאָל לעבין גיזעהן אויף דעם שלש סעודות, אַז עס וועלן קו-מין פין דעם גאַלאַציר גביר משולחים צו איהם, זיין זוהן זאָל זיך משדך זיין מיט דעם גבירס טאָכטיר.

קטו. פון ר' זלמן ברעזניר צו

ר' זעליג לעטיטשיבער

איך ווייס נישט ווער פין אונז האָט מעהר תענוג, צו דוא פון דיא

תנאים, צו איך פון דער פאָטשט, אָז דער רבי דער הייליגער צדיק האָט תנאים גישריבן מיט דעם גאַלצער גביר ר' בירך.

וואָרין איך קען דעם ר' בירך. ער איז אַ שרעקליכער גביר, איך בין ביא איהם אַמאָהל גיווען אים שבועות. איך בין גיהאַט דענצמאָהל גיפאָה-רין קיין סטאַמביל, האָב איך ביא איהם אין הויז גיזעהן זילבער וויא מיסט. דער קיזר האָט נישט אַזויפיל זילבער וויא ער. איך האָב דאָרט גיזעהן אַ זילבערנים לייכטיר, וואָס איז גישטאַנן יו"ט אויף דעם טיש, איז דער לייכט-טיר גיווען גימאַכט וויא אַבויים מיט בלעטיר, אונ' דיא בלעטיר זענן דיר גיווען גרין טאַקי וויא רעכטי בלעטיר. דיא מוסט אָבער וויסן, אָז דער לייכט-טיר ליגט דיר אַ גאַנץ יאָהר פרשלאָסין אין קאַסטן, אַגאַנץ יאָהר נוצט מען איהם גאָר נישט, מען האַלט איהם נור אויף שביעות. דער לייכטיר איז ווערטת אַגוזמא געלד, איך ווייס אַליין נישט וויא פיל, היינטשי האָט ער דיר פאַק אויף איטליכן יום טוב איין אַנדרין לייכטיר. למשל, אויף סופות האָט ער דיר אַלייכטיר מיט אתרוגים, לולבין, הדסים אונ' הושענות. אויף פסח איז ווידער דאָ אַלייכטיר מיט מצות, מרור, כרפס אונ' חרוסת. אויף ראש השנה איז דאָ אַלייכטיר מיט אַשופר, אויף שמיני עצרת אונ' שמחת תורה אַ לייכטיר מיט אַפוהן, הבללות אונ' ראציעס. וואָס דאָרפסט דוא מעהר, אַפילו אויף פורים האָט ער דיר אַבעזונדערן לייכטיר מיט גראַגירס, המן קלעפער-ליך, המן טאַשן אונ' המנס תלויה מיט דיא עשרת בני המן. אָט דיא לייכט-טירס אַליין מאַגן ווערטת זיין עטליכי הונדרט טויזנד רויטי רענדליך.

וואָס זאָל איך דיר דאָ מאַרין זיין פין זיין עשירות? אויף דער חתונה וועט עטץ זעהן, אָז וואָס איך האָב דיר דאָ גישריבן פין זיין עשירות איז אַגאַר נישט אַקעגין דעם עשירות וואָס ער האָט (א). מילא דאַרף מען זשע מסופק זיין, אָז איך האָב אַודאי שרעקליכן תענוג גיהאַט, וואָס דער רבי דער הייליגער צדיק האָט זיך מיט דעם גביר משדך גיווען? אונ' בפרט דורן דעם שידוך וועט דער רבי דער הייליגער צדיק דעם גאַנצן גליל פין גאַלאַץ ביז סטאַמבול אונטר זייני פליגיל בעקומין אונ' אונזרי לייט וועלן זיין אויסשפרייטן אין גאַנץ טורקייא. דיא וועסט אויך זעהן וואָס אויף דער חתונה וועט גיפאָלין דרשה גישאַנק פון כלה'ס צד.

מילא ע"פ שרייב זשע צו אונזרי לייט, זייא זאָלין אַלי קומין אויף דער חתונה, אונ' ווער עס וועט נישט קענן קומין זאָל אַבשיקן אַיאם דרשה גישאַנק. צו אונזרי לייט וואָס אַרום היא זענן, וועל איך דאָס געהמליכי שרייבין, פדי דער רבי דער הייליגער צדיק זאָל זיך אויף דער חתונה נישט צו שעמין האָבן, עס זאָל איהם זיין לכבוד ולתפארת. איך וועל אַודאי אויך ברענגן פין דרשה גישאַנק, אונ' אויף דער חתונה וועלן מיר פריסידקיס מאַכן וויא אונז אַגשטעהט.

קטז. פון ר' זעליג לעטיטשי
בער צו ר' זלמן ברעזניר

איך בין דיר מודיע, אז יעני וואָך איז דעם רבין זאָל לעבין אָנגע-
קומין אַ פּתב פון ארץ ישראל, אַז זיין האָבין איהם דאָרט אויפגינעמין פּר
אַנשיא. ביז אַהער האָבין זיין גיהאַט אַ קורדאניר רב פּר אַ נשיא, וואָרין דער
רב איז אַגרויסיר עושר אונ' איז רב אין אַגרויסיר קהלה, האָבין אונזרי
צדיקים איהם גיוואָלט חנפנין אונ' האָבין איהם איברדעם גימאַכט פּר אַנשיא
אונ' האָבין איהם טאַקי דורך דעם בעקומין אויף אונזר זייט. נור דיא קור-
דאניר רשעים האָבין איהם כּיט דעם נשיאות גימסרת, האָט דער קורדאניר
גימוזט דאָס נשיאות אַנידר לעגין; האָט מען איצט דעם רבין זאָל לעבין אויפּ-
גינעמין אונ' האָבין איהם גיבעטין, ער זאָל אַלי ארץ ישראל געלדיר צום
הויף נעהמין אַפילו פּין דיא הויפט גבאים, אונ' זאָל דיא געלדיר קיין ארץ
ישראל איברשיקין דורך זיין מחותן דעם גאַלאַציר וואָס האָט אַ גרויסן משא
ומתן אין טטאַמביל.

דאָס פּתב אויף דעם נשיאות האָט טאַקי אַמשולח פון דעם מחותן דעם
רבין זאָל לעבין גיבראַכט, אונ' דרצו האָט ער דעם רבין זאָל לעבין גיבראַכט
אַ לאַנגין ציבוק, זעהר אַלאַנגין, אַזוינס האָב איך נאָך נישט גיזעהן. דער
ציבוק האָט גיוואַקסין אויף דעם קבר פון ר' יוסא קטנתא. דיא קענסט דיר
משער זיין, וואָס פּר אַטהייערי זאָך דאָס מוז זיין, אַז דער עולם אין ארץ
ישראל האָבין נור דעם פּאַשי אַליין, וואָס בייא דעם קבר איז גישטאַנן אויף
דער וואָך, גיגעבין פּיר בייטייל געלד. אין איין בייטייל געלד, דאַכט זיך מיר,
זענין דאָ פּיפּצעהן הונדרט לעבין טהאַליר. דאָס האָט מען דעם פּאַשי נור
דרפּר גיגעבין, ער זאָל זיא פּאזוואָלין דעם ציבוק אַבצושניידן פּר דעם רבין
זאָל לעבין. פּרוואָס אָבער זיין האָבין זיך גילאָזט קאַסטין אַזויפיל געלד דעם
רבין זאָל לעבין דעם ציבוק צו שיקין, איז דיא מעשה אַזוי גיווען.

איינר פּין דיא ארץ ישראל לייט איז גיווען אויף דעם קבר פון ר' יוסא
קטנתא אונ' האָט דאָרט תּפּלה געטוהן. דורך די תּפּילות אונ' בקשות איז ער
זעהר מיעד גיוואָרין אונ' איז ענטשלאָפּין גיוואָרין. וויא ער האָט אַזוי
גישלאָפּין, איז איהם ר' יוסא קטנתא צו חלום גיקומין אונ' האָט איהם
גיוואָגט, אַז דער רבי זאָל לעבין איז אַניצוץ פון איהם (א). אונ' מען האָט
נישט מסופּק צו זיין, אַז דאָס איז אַודאי אמת, וואָרין דער רבי האָט טאַקי
דיא צורה פון ר' יוסא קטנתא (ב). איברדעם האָט דער ארץ ישראל עולם
פּרשטאַנן, אַז מן הסתם דאָרף דער רבי זאָל לעבין מיט דעם ציבוק אַיאם
אינטערעסין מתקן צו זיין, אונ' האָבין איהם דעם ציבוק גישיקט.

יענעם שבתות צו נאַכט האָט דער רבי זאָל לעבין דיא לולקי גירייכירט
מיט דעם ציבוק. ווער דאָס האָט נישט גיזעהן, דער האָט ווייל ער לעבט

קיינ שענס נישט גיזעהן אונ' וועט אויך נישט זעהן. וואָס זאָל איך דיר זאָגן? מיט דעם רייכערן האָט ער אונז אַלי גאָר שרעקליך אויפגיהויבן. פון דענצ= מאַהל אָן האָט ער אויס דעם ציבוק נישט גירייכירט. וויא ער האָט דאָס ערשטי מאַהל דעם ציבוק אָבגירייכירט, האָט ער מיר גיהייסן דעם ציבוק בעהאַלטן אין דעם איברציה אַריין, וואָס מען האָט איהם טאַקי מיט דעם ציבוק גישיקט, אונ' זאָל איהם לעגן אין קאַסטן אַריין. ווער ווייסט, ווען דער רבי זאָל לעבן וועט זיך וויעדר הייסן געבין דעם ציבוק צום רייכערין. וועט ער זיך אָבער יוא אַמאָהל הייסן דעם ציבוק וויעדר געבין צום רייכערין, וועט דעך אַודאי דענצמאָהל עפּיס אַגרויסר אונטערס זיין מתקן צו זיין, וועל איך דיר מודיע זיין.

קיי. פון דעם קאווענר רב צו משה עקיבאס אין קאלנע

עס איז' שוין אַלאַנגי צייט, אַז איך האָב אייך גישריבן וויא עס געהט מיר היא, אונ' ביז איצט האָב איך פון אייך קיין שום תמונת אות דרהאַלטן. איך ווייס, איהר זענט קיין מאַהל נישט פויל געווען אויף דעם שרייבן, בפרט תשובה צו שרייבן אויף אַ בריב. די עסקים אייערי זעגן אויך נישט אַזוי גרויס, איהר זאָלט דורך זיין מיר נישט קעגן אַקליין בריבל שרייבן. ווייס איך נישט וואָס איך זאָל איברטראַכטן, צו זענט איהר נישט ח'ו נישט גיזונד, אָדער האָט איהר מיין בריבל נישט דרהאַלטן. איצט פאָהרט דאָ מוכ'ז, אַגוט פריינד פון מיר, בעט איך אייך איהר זאָלט מיר דורך איהם שרייבן פל דבר שורש.

דורך איהם קענט איהר מיר שרייבן וואָס איהר ווילט. איהר מענט אייך אויף איהם סומך זיין מיט אַלעם. ער איז' זעהר אַ פיינר מענש, אַ חכם, ער איז' דעם בעריהמטין ר' מיכל דיין'ס אַ זוהן. אַז איהר וועט אייך מיט איהם צערשמיסן, וועט איהר פון איהם תענוג האָבן.

חידושים זעגן היא וועניג. נור דאָס בין אייך מודיע, אַז דיא זאליניר נגידים האָבן צו מיר גישיקט צווייא מענשין, זאָלען מיך פרעגן, אָב איך וויל ניט דערער רבנות אויך אָננעהמין. תחלת האָב איך עפּיס קיין חשק גי' האָט דאָס רבנות אָנצונעהמין, מחמת דאָרט איז' דיא גנאָזי פון דעם רבין. דרוויל אָבער האָב איך אידועה גיהאַט, אַז געך און באַלד וועט דיא גאַנצי משפּחה דאָרט האָבן אַ גרויסי מפּלה. מען האָט כמה מיאויסי אינטערעסין גי' וואָהר גיוואָרן וואָס דיא לייט האָבן גיטוהן. האָב איך זיין בדעה צו שרייבן אין, אַז איך וויל זייער רבנות אויך אָננעהמין אונ' וויל באַלד צו זיין פאָהרין, אונ' אַלי יאָהר איהר האָב איך בדעה אויף אַ קורצר צייט צו זיין צו קומין. ע'כ, אויב איהר קענט אַהער צו אונז נישט קומין, זאָלט איהר איבד'י

חודש קומין קיין זאלין, וועט זיך דאָרט מיט אייך משתשע זיין אייער פריינד.
וואָס האָפט אייך אייה באַלד צו זעהן.

קיה. פין משה עקיבאס אין קאלנע צום קאווענר רב

קודם לַכֵּל בעט איך אייך, איהר זאָלט אויף מיר נישט בעז זיין וואָס
איך האָב אייך אַזוי לַאָנג נישט גישריבן. דרמאנט אייך נור, נאָך אַז איהר
זענט היא גיווען, בין איך גיזעסען וויא אין אַ תפיסה גיקאָוויט אין דיא קיי-
טין וואָס דיא בעקאָנטי משפחה האָט מיך מיט זייא גיקאָוויט. פין דער צייט
אַן וואָס איהר זענט אַוועק פון היא, איז שוין גאָר נישט צום אויסהאַלטען
פון דער ליעבר משפחה.

תחלה, וויא איהר זענט אַנגיקומין קיין קאווען, האָט זיך דיא משפחה
גיפרייעט אָהן איין עק. בייא זייא איז קיין אַנדרי הוה אמינא גיווען, נור אַז
דורך אייך וועלן זייא נקמות דרלעבין אַן דיא רשעים וואָס זענן דעם דיש-
פאליר לַינגירס לייט. זייא האָבן גיזאָגט, איהר וועט דעם לַינגיר מיט זייני
לייט, וואָס גיפונן זיך דאָרט אַרום אונ' אַרום, אויסרייסן מיט דעם וואָרציל
אונ' וועט זעהן דעם זאליגיר דאָרט גרויס צו מאַכין. וויא זייא האָבן אָבער
דרנאָך פין זייערי לייט דאָרט גיהערט, אַז איהר שפעט אייך אויס דעם זא-
ליגיר, אויס זייני לייט אונ' אויס דער גאַנציר קאלוועקאטי אונ' טראַכט נור
טאָג אונ' נאָכט דרויף פון אייך אונ' פון אייערי לייט דעם יאָך פון דער
משפחה אַראָב צו וואַרפן, האָבן זייא זיך ערשט דרפיהלֵט אונ' האָבן אָג-
גיהויבן אויף אייך אונ' אויף אייערי גוטי פריינד צו רעדין פֿל הרעות. אונ'
צו מיר, וואָס איך בין נאָך צווישן זייא, לַאָזן זייא גאָר זייער ביטער
האַרץ אויס.

אונ' טאַקי איברדעם האָב איך מורא גיהאַט צו אייך צו שרייבן, וואָס
רין קען מען זיך דען פר זייא בעהאַלטין? דאָ העט איך גישריבן, העטין
זייא שוין מיינ בריב גיווען בעקומין. איצט אָבער, אַז השיי האָט מיר גי-
האַלפן צו זעהן אייער פריינדס זוהן אונ' מיך מיט איהם משתשע צו זיין
אַפאָר טאָג אונ' האָב פון איהם [גיוואָהר] גיוואָרין, אַז עס זענן בעזיה נאָך
פּרהאַנדין קהלות קדושות, וואָס דיא משפחה האָט בייא זייא נאָך נישט דיא
איבר האַנד, האָב איך מיך פון דעם שלאַף, וואָס דער פחד פר דיא לייט
האָט מיך ביזאָהער איינגישלעפירט, [אויפגיחאַפט]. איך פיהל מיך איצט דר-
קוויקט, אונ' איך זאָג אייך צו, אין קורצין אייה זאָל איך צו אייך קומין,
אונ' דאָרט וועל איך מיך משתשע זיין איי מיט אייך איי מיט אייערי גוטי
פריינד וואָס איהר האָט דאָרט, אַזוי וויא איהר אונ' איך הוישין עס.

קט. פון ר' ישראל בער אין פאנקיע- וויז צו ר' זעליג לעטיטשיבער

ר' מאיר יעקב האָט מיר גיהייסן, איך זאָל אייך שיקן אַשליח מיוחד,
שיק איך אייך — אונ' בין אייך מודיע, אַז מען האָט ר' מאיר יעקב'ן פון
אונז קרייז תפוס גינעהמין.

דיא מעשה איז אַזוי גיווען. אַזוי וויא ער האָט אייך גישריבן פון
צידון הרבה, אַז ער פאָהרט צו מיר, האָט ער אויך אַזוי גיטוהן, איז צו מיר
גיקומין, האָט מיט מיר אָבגישימסט וואָס ער האָט בעדאָרפט אונ' איז צוריק
גיפאָהרין איבר נחל המצה קיין צידון הרבה, איז אין נחל המצה גיבליבין
איבר שבת אונ' האָט דאָרט בייאם רבין אין קלייזל גידאָווענט.

פליטצלינג איז אַ קאָמיסאָר פון דעם קרייז מיט מאַגיסטראַטס לייט
אונ' פאָליצייניקיס איבר גיפאָלין דעם רביס קלייזל אונ' האָבין עס צו קבלת
שבת אַרומגירונגעלט פון אַלי זייטן, האָבין דיא ספר תורות אַוועק גינעהמין
אונ' אַלי מענשין וואָס זענן דאָרט גיווען בייאם דאָוונן אויפגישריבין. דעם
היימישין עולם האָבין זיא אַהיים גילאָזט, דיא אורחים אָבער האָט מען
גינעהמין תפוס, אונ' צווישן זיא האָט מען ר' מאיר יעקב'ן אייך גינעהמין
אונ' אַלי כתבים וואָס ער האָט בייא זיך גיהאַט האָט מען פרנעהמין אין
קרייז אַריין. ער פן זאָלט איהר זעהן למעה'ש צו שיקן מיר געלד, וועל איך
זעהן איהם מציל צו זיין, וואָרין אָהן געלד קען איך גאָר נישט טוהן פון
זיינט וועגין.

קכ. פון ר' שמואל בער אין ניגראד צו ר' משה פישלס אין קאווען

איך בין עס שולדיג פון דיינטוועגין צו טוהן אונ' דיר מודיע צו זיין
וואָס עס האָט זיך בייא אונז יעני וואָך פרלאָפין.

וויא דיא ביסט פין היא אַוועק, האָבין דיא רעכטי משפחה אין שטאָד
אַשם גימאַכט, דיין ווייב האָט פון דיר גיזעהן אַפיקורסישי אונטערעסין אונ'
איבר דעם האָסט דוא גימוזט איהר גט געבין. הגם דיא האָסט מיר פר דיין
אַוועק פאָהרין פין היא דיא גאַנצי מעשה דרצעהלט, האָב איך עס קיין
מענטשין גיוואָלט מגלה זיין.

פר אַפינף אָדער זעקס וואָכין אָבער האָט גרשון קאָריצר אַשם גי-
מאַכט. ער האָט זיין ווייב דרטאָפט מיט אַ יונגין מאַן, אונ' צווייא מענטשין
פין דער רעכטיר משפחה האָבין איהם דרויף עדות גיזאָגט. מען האָט גרשונס
ווייב גינעט, אונ' זיא האָט גימוזט בייא גרשונין אַנט נעהמין. קוים האָט
גרשון זיין ווייב גינט, האָט ער חתונה גיהאַט מיט דיין ווייב וואָס דיא האָסט

גיגנט. אונ' מחמת דער גאַנציר היגיר עולם וואָס זענין נישט פון דער רעכט-
טיר משפחה האָבין גיהאַלטן גרשונ'ס ווייב פּר אַפרומי פּשרי יודיני, האָט
מען אָנגיהויבן צו רעדין פון גרשונ'ן אונ' פון זייני עדות. מען האָט אָנגי-
הויבן צו שמיסן, גרשון האָט גיוואָלט זיין ווייב פּטור ווערין, פּדי ער זאָל
נעהמין דיין ווייב, איבר דעם האָט ער איהר דעם שם גימאַכט. וויא איך האָב
דאָס גיהערט, האָב איך אַטהייל מענטשין דרצעהלט, וואָס צווישן דעם גרשון
אונ' דיין ווייב האָט זיך גיטוהן אונ' פּרוואָס [דוא האָסט] דיין ווייב גיגנט.

דאָס איז אָנגיקומין צו אונז רב, האָט ער גישיקט נאָך איין עדות
פון גרשונס עדות, וואָס מען האָט גיוויסט, עס שטעקט אין איהם נאָך אַביסל
עהרליכקייט, וואָרין ער קעהר זיך נאָך נישט אין גאַנצין אָן מיט דער ליעבז
משפחה. דער רב האָט אָנגיהויבן אין דעם עדות ערנסט אַריין צו רעדין אונ'
האָט איהם צו פּרשטעהן גיגעבין וואָס פּר אַהאַרבי עבירה דאָס איז פּאַלש
עדות צו זאָגן. האָט דער עדות מודה גיווען באַלה ובשבועה, אַז ער האָט
פון גרשונס ווייב ח'ו קיין שום שלעכטס גיזעהן, נור גרשון האָט איהם גי-
בעטן, ער זאָל זיין זיין עדות אונ' האָט איהם דרפּר צוגיזאָגט, ער זאָל
איהם חשוב מאַכן בייאם אקלור רבין, דורך דעם וועט ער פּרנסה האָבן.

נאָך דעם האָט דער רב גישיקט נאָך דעם אַנדרן עדות. וויא דער
אַנדרר עדות האָט גיזעהן, אַז דער ערשטיר עדות האָט דעם אמת אויסגי-
זאָגט, האָט ער אויך מודה גיווען, אַז ער האָט פּאַלש עדות גיזאָגט אַקעגין
גרשונ'ס ווייב.

מיאָ קענסט דוא דיר משער זיין וואָס בייא אונז טוהט זיך איצט. דער
גאַנצער עולם שרייעט גיוואָלד אויף גרשונ'ן אונ' אויף דער גאַנציר ליעבז
משפחה, אונ' אונז רב האָט צו טוהן. ער שרייבט שאַלות ותשובות איבר
דעם אינטערס.

איך שרייב דיר איבר דעם דיא גאַנצי מעשה, וואָרין איך ווייס זעהר
גוט, אַז דיא ליעבע משפחה האָט נאָך דיין אַוועקפּאַהרין פּין היא דיר קיין
קאווען נאָך גישרייבן בריב אונ' האָבין דעם טעם גיזאָגט פּר וואָס דוא האָסט
דיין ווייב גימוסט אַגט געבין אַזוי וויא זייא האָבין היא דעם שם אויף דיר
גימאַכט.

כּכא.פּון ר' מאיר יעקב אין קורדאן
צו ר' זעליג לעטיטשיבער

גאָט האָט מיר גיהאַלפּין, מען האָט מיך אויף ערבות אויס דער תּפּיסה
אַרויס גילאָזט. נור מחמת מיך האָט איינר פּין דעם קרייז אָהן דעם קרייז
וויסן אַרויס גילאָזט, האָב איך מורא גיהאַט אין ציון הרבה עפּינטליך אַרום
צו געהן. וואָרין איך זעה, איהר האָט רעכט גיהאַט וואָס איהר האָט מיר

אמאָהל גישריבין, אַז אויף דיא ליבע לייט קענין מיר זיך נישט פרלאָזן, ווייל זייא זענין נאָך נישט אונזר, איז' פּר זייא אַלדינג רעכט. טוהט אימציר עפּיס אַקעגין אונז, איז' גוט, טוהט אימציר עפּיס אונז אַטובה, איז' פּר זייא אויך פּשר. איברדעם האָב איך דאָרט מורא גיהאַט מיך אויף דער גאַס צו ווייזן אונ' האָב מיך שטילרהייד אַריבער גיחאַפּט קיין נחל המצה, פּין וואַ- נין איך שרייב אייך אויך דעם בריב.

אונ' מחמת איך ווייס, ר' ישראל בער האָט אייך נור סתם גישריבין, מען האָט מיך גינעהמין תפּוס אונ' האָט אייך נישט גישריבין פּל דבר שורש, שרייב איך אייך איצט דיא גאַנצי מעשה. אין קורדאן טוהר קיינר קיין מנין נישט מאַכין, סיידן ער האָט אַדרלויבניש פּון דעם קרייז. האָבן דיא טוטין שטראַזניקיס דעם היגין רבין אונ' נאָך אַנדרי מענטשין גימטרת, אַז זייא מאַכין מנין אָהן אַדרלויבניש. איברדעם האָט דאָס קרייז איינעם פּון זיך אַהער אַראַבגישקט, איז' ער אַנגיקימין אַהער אים פּרייאטאָג צו נאַכטס צום דאָווינין, האָט צוגינעהמין דיא ספר תורות אונ' האָט אויפּגי- שריבין אַלע וואָס זענין גיווען בייאם מנין. דיא היימישי מענטשין פּון נחל המצה האָט ער אַהיים גילאָזט, נור דיא אורחים האָט ער גינעהמין אין תפּיסה אַריין. דרנאָך האָט דאָס קרייז אַלע אַנדרי אורחים אַוועקגישקט מיט שטראַ- זיס, איטליכין אַהיים פּון וואַנין ער איז'. נור מיך האָט מען גיהאַלטין, ווייל צווישין מייני כתבים, וואָס מען האָט בייא מיר, וויא מען האָט מיך תפּוס גינעהמין, צוגינעהמין, דיא כתבים גיפּינין, וואָס איך האָב מיט דעם קאַלק- ציגור רבי אונ' מיט אַנדרע מענטשין גימאַכט, איך זאָל צושטעלין דיא ספרים תולדות יעקב יוסף, דעם עץ חיים אונ' דעם פרי עץ חיים. אונ' וויא עס הערט זיך, האַלט מען מיך נאָך, ביז זייא וועלין מפה דיא ספרים אַפּסק מאַכין.

מיין מזל אונ' אייער מזל איז' גיווען, וואָס איך האָב אייערי בריב נישט גיהאַט. איך ווייס נישט וויא זיי זענין מיר אַהינגיקומין (א). נור אַווי- פּיל ווייס איך זיכר, אַז דאָס קרייז האָט זייא נישט. איך האָב מיך גאָר נישט אין זין. זייא זאָלין מיט מיר טוהן וואָס זייא ווילין, האָרט מיך גאָר נישט. נור אויף דעם עס איך מיך זעהר, וואָס דורך דעם קען איך גאָר נישט טוהן אין דעם אינטעריס מפה דער גויה, אונ' אויף דעם ישראל בער קען איך מיך נישט פרלאָזן. אַז איך וועל אַהיים קומין, וועל איך אייך דרצעהלין וואָס דאָס איז' פּר אַמענטש.

איך מוס אייך אויך מודיע זיין, אַז אונזרי קורדאנר חסידים האָבן אַשם גימאַכט אין דער מדינה, אַז אַמתנגד אין צידון הרבה האָט דיא גאַנצי מעשה מיט דעם היגין רביס מנין אַנגיאַרבייט, אונ' אַז ער מיט דעם פּין קרייז אונ' מיט דיא מאַגיסטראַטס לייט זענין מיט פּאַליצייניקיס אונ' מיט זעלניר דעם היגין רבינס קלייזל איברגיפּאַלין, אונ' אַז דיא זעלניר האָבן דיא מזוות אין דעם רבינס חדרים מיט זייערי שווערדין צעהאַקט, אונ' דיא

ספר תורות וואָס דאָרט זענן גיווען האָבן זיין גישלעפט מיט שטריק, אונז
נאָך אַזאַלכע זאַכין.

היינט האָבן זיין וויעדר אַשם גימאַכט, אַז איין אורח פון דיא אורחים,
וואָס מען האָט מיט שטראַזיס אַהיים גישיקט, איז אויף דעם וועג גישטאַרבין,
אונז דער גאַנציר קורדאניר עולם, אפילו די וואָס זענן נישט פון אונזרי
לייט, גלייבן, אַז דאָס אַלצדינג איז אמת.

מילא מוטט איר וויסן, אַז לעולם ווייס איך דעם אמת, אַז דיא אַלע
פאָטשטין זענן שוואַרץ, וואָרין איך בין דעך ביא דער גאַנציר מעשה
גיווען. מיט דעם פון קרייז וואָס איז גיקומין קיין נחל המצה איז קיין שום
יוד נישט גיקומין פון צידון הרבה אונז מען האָט קיין מוזות גיהאָקט אונז,
קיין ספר תורות מיט שטריק גישלעפט. אַדרבא, דער פון דעם קרייז האָט
מיט דעם היגין רבין גירעט זעהר פריינדליך. ער האָט איהם קיין שום אונז
בעתרבות וואָרט גיזאָגט.

איך ווייס אויך זיכר, אַז די מסירים זענן גיווען דיא טוטין שטראַזני-
קיס אונז גאָר קיין יוד נישט. איך ווייס אויך, אַז אַלע אורחים וואָס מען
האָט זיין איטליכין אַבגישיקט אין זיין היים אַריין, זענן אויך אַהיים גיקומין
אונז קיין פון זיין איז אויף דעם וועג גישטאַרבין.

אונז גראַד פרקעהרט, אויף דעם אורח וואָס זיין האָבן גיזאָגט, ער
איז אויף דעם [וועג] גישטאַרבין, ווייס איך, אַז דיא מתנגדים אין צידון
הרבה האָבן איהם דאָרט גיגעבן אַ פייני פוהר אונז האָבן איהם מיט דער
פוהר אַבגישיקט ביז אַהיים.

פון דעסטוועגין מוז איך אייך זאָגן, אַז איך האָב פון דעם אינטעריס
פאָרט גרויס תענוג גיהאַט. איך האָב דרפון גיזעהן, אַז דיא קורדאניר חסידים
זענן אויך קיין שלימזלניקיס נישט אונז, אַז דער קורדאניר גלייבט אַזויני זאָ-
כן וואָס אונזרי לייט מאַכן דאָרט אַשם. אונז דורך דעם העבין אָן אַזויני
מענטשין וואָס האַלטן איצט נישט מיט אונז אויף אונז רחמנות צו האָבן
אונז ווערין ברוגז אויף דיא מתנגדים, וואָס זיין טוהן אַזויני הולטיסקי זאָ-
כן, אונז אויף אַלי מתנגדים אין צידון הרבה ווערד מען אין פעס, אפילו
אויף דיא וואָס האָבן נישט גישטעקט אין דעם אינטעריס.

מילא האָף איך, אַז איהר וועט מיר נור שיקין אַפאַשפאָרט פון דרהיים,
וועלן זיך דיא מתנגדים אין צידון הרבה לייגן אין דער לענג אונז אין דער
ברייט, דאָס קרייז זאָל מיר לאָזן פרייא, כדי זיין זאָלן דער וועלט ווייזן,
אַז זיין זענן אין דער מעשה מיט דעם היגין רבי גאָר ריין אונז מען האָט
זיין אומזיסט ביא דער וועלט אין אַ בעזין שם אַריין גילעגט.
ע"כ למעה"ש שיקט מיר אַגוטין פאַשפאָרט.

קכב. פון ר' אברהם משה אין זאלין

צו ר' זינוויל וועררעווקיר

פראכטוגין מיטוואך האָבן מיר איין אונגליק גיהאַט. ר' זעליג לעטיטשי-
בער האָט מען אין דער פריה גיפונן אין בעט טויד. אונ' מיר ווייסן נישט
וואָס דאָס איז' גיווען.

איך האָב זיין ווייב גיפרעגט, האָט זיא מיר דרצעהלט, דינסטאָג בייא
נאַכט האָט אַשליח גיבראַכט דעם מאַן אַ בריבל פין דעם קורדאן. מחמת דער
מאַן איז' אָבער נאָך גיהאַט גיווען בייאם רבין זאָל מאריך ימים זיין, האָט
זיא צוגינעהמין דאָס בריבל אונ' האָט דעם שליח גיזאָגט, ער זאָל קומין
אין דער פריה נאָך אַתשובה. וויא דער מאַן איז' זיגער עלף פר האַלבי נאַכט
אַהיים גיקומין, האָט זיא איהם דאָס בריבל גיגעבן. וויא ער האָט נור דאָס
בריבל גיליענט, האָט ער אַ גישרייא גיטוהן: אַדינער האָט מיך דרשלאָגן,
ר' מאיר יעקבן האָט מען אין קורדאן תפוס גינעהמין אונ' מען האָט בייא
איהם אַלי כתבים אַוועק גינעהמין אונ' מן הסתם מיני בריבליך אויך! וואָס
וועל איך טוהן? שרה (אַזוי הייסט זיין ווייב), איך פאַל אין חלשות, גיב מיר
בראַנפין! האָט זיא איהם גיגעבן אַקאָוויט, ער האָט אַביסל גיטרונקן און
איז' צו זיך גיקומין אונ' האָט אָנגיהויבן אין שטיב אַרום צו געהן אַהין
אונ' אַהער.

אונ' דאָס ווייב האָט זיך גילעגט שלאָפן, איז' ענטשלאָפן גיוואָרן אונ'
האָט אַפילו נישט גיהערט, וויא ער האָט זיך שלאָפן גילעגט. אין דער פריה,
וויא דער שליח האָט גיקלאַפט, מען זאָל איהם עפנין, איז' זיא אויפגיטאַנן
אונ' האָט איהם גיעפענט. וויא דער שליח איז' אין שטיב אַריין גיקומין, האָט
ער זיא גיבעטן, זיא זאָל איהם געבן אַ טרינק בראַנפין. וויא זיא איז' צוגי-
גאַנגין צום שענקטיש דעם שליח אַטרינק בראַנפין צו געבן, האָט זיא דרזעהן,
אַז אין דער פלאַש, וואָס דער אַקאָוויט איז' אין איהר גיווען, איז' לעדיג, עס
איז' אין איהר נישט אַ טראָפן גיבליבן. האָט זיא תחלת נישט גיוויסט וואָס
דאָס קען בעטייטן. וויא דער שליח האָט אָבער לאַנג גיוואָרט אונ' דער מאַן
איז' אַלץ נאָך נישט אויפגיטאַנן, איז' זיא גיגאַנגין דעם מאַן אויפוועקן.
וויא זיא איז' צו גיקומין צום בעט, זעט זיא, דער מאַן ליגט אין בעט טויד.
האָט זיא זיך ערשט משער גיווען, אַז וויא זיא האָט גישלאָפן, איז'
דרווייַל דער מאַן אַדאי עטליכי מאָהל אין חלשות גיפאַלין אונ' האָט זיך אַלי
מאָהל מיט אַקאָוויט אויס דער פלאַש דרקוויקט, ביז עס איז' אין דער פלאַש
נישט גיבליבן אַטראָפן. וויא דיא פלאַש איז' שוין לעדיג גיווען, האָט ער
ווידער גימוזט פאַלין אין אַנרויס חלשות. קיין בראַנפין איז' שוין נישט
גיווען, ער זאָל זיך ראַטיווען, אונ' דאָ איז' אויך קיינר נישט גיווען אין שטיב,
מען זאָל איהם מינטערן, איז' ער אַזוי צווישן יוא אונ' ניין פין דער וועלט
אַוועק גיגאַנגין.

עס איז אַבעזונדר אונגליק גיווען, האָט דאָס ווייב גיזאָגט, וואָס קיי-
נער איז דענצמאָהל אין שטיב גיווען, וויא ער האָט גימוזט שטאַרק פרשלאַפּט
ווערן, אונ' זיא האָט זעהר האַרט גישלאָפּין, אַז זיא האָט גאַרנישט גיהערט
וואָס עס האָט זיך גיטוהן.

וואָס זאָל איך אייך זאָגן, מיר געהן אַרום וויא אַהן קעפּ, וואָרין דער
רבי זאָל מאַרין ימים זיין, זעהן מיר, געהט אַרום אַפּיסל אין עצבות, מחמת
ר' זעליג איז גיווען זיין רעכטי האַנד. עס איז עפּיס אַ גרויס אונגליק גי-
ווען, וואָס גראַד דענצמאָהל איז קיינר פון אונזרי לייט בייא איהם גיווען.
מיר העטין איהם דרווייל גיווען גיטרעסט, אונ' דערווייל העט איהם גיווען
אַנגיקומין דער בריב פין ר' מאיר יעקב וואָס ער שרייבט, מען האָט איהם
אַרויסגילאָזט אויף ערבות אונ' אַז מען האָט ר' זעליג'ס בריבליך בייא איהם
נישט צו גינעהמין, וואָרין ער האָט זיא נישט גיהאַט. נור וואָס העלפּט דאָס—
וואָס איז גישעהן, קען מען נישט אַנדרש מאַכין.

צינד ווייסין מיר נאָך נישט, וועמין דער רבי זאָל מאַרין ימים זיין
וועט אויף ר' זעליג'ס אַרט אויפנעהמין. מיר האָבין אַמאָהל מיט דעם רבין זאָל
לעבין פון ווייטין אַשמים גיטוהן, ער זאָל אייך אויף נעהמין, האָט ער אונז
דרויף גיענטפּרט: ר' זיינוויל דאַרף זיין אין קריפען. האָבין מיר שוין מעהר
מיט איהם נישט גירעד דרפון. אַפּנים האָט עס, אַז ער וועט ר' נתן באַקילי-
ניק אויפנעהמין, וואָרין ער איז איצט דער גרעסטער מקורב צום רבין זאָל
מאַרין ימים זיין.

קנג. פון ר אברהם משה צו ר' זיינוויל ווערחיעווקיר

אַזוי וויא איך האָב אייך גישריבין, אַזוי האָט זיך טאַקי אויסגילאָזט.
דער רבי זאָל מאַרין ימים זיין האָט אויף ר' זעליג'ס אַרט אויפגינעהמין ר'
נתן באַקיליניק, אונ' דורך איהם האָבין מיר ערשט גיוואָהר גיוואָרין פּר וואָס
ר' זעליג איז פון דער וועלט אַוועק גיגאַנגין.
דיא מעשה איז אַזוי גיווען. דיא טעג איז בייאם רבין זאָל מאַרין
ימים זיין גיווען אַ קורדאניר, ער הייסט ר' ישראל ר' בערישיס. דער
ר' ישראל איז פריהר גיווען אַגרויסר בעל תאווה אונ' האָט עובר גיווען אויף
פּל העבירות פין דער תורה. דרנאָך איז ער צוגישטאַנן צו אונזרי לייט אונ'
איז גיוואָרין אַגאַנץ גרויסר מקורב צום רבין זאָל מאַרין ימים זיין, אונ'
מחמת דער רבי זאָל מאַרין ימים זיין האַלט אויף דעם ר' ישראל זעהר, האָט
ער מיט איהם גירעד באַלד אַהאַלבי שעה. אונ' אין דעם שמיסיכץ האָט איהם
דער רבי זאָל מאַרין ימים זיין גיוויזן דאָס רעכטי בוך, וואָרין ר' ישראל
קען דייטשיריש.

וויא ר' ישראל האָט דאָס בוך אויפגימאַכט, האָט ער דרועהן דיא צווייא צורות וואָס שטעהן אויף דעם ערשטען בלעטייל פּר דעם שער, האָט ער אַריין גיקוקט דרינין באַלד פינף מינוטין, אונ' האָט זיך אָנגירופּין: רשעים, ימח שמם וזכרם! האָט איהם דער רבי זאָל מאַרין ימים זיין גיפרעגט: פּרוואָס בעזירט איהר איין? האָט איהם ר' ישראל גיזאָגט: דיא צורות וואָס שטעהן בעטייטין, וויא אַצדיקס סעקרעטאַר גיבט שלום איין אורח וואָס קומט צום צדיק אויף ראש השנה.

וויא דער רבי זאָל מאַרין ימים זיין האָט דאָס גיהערט, האָט ער אָנגי-הויבן וויא צו ציטערין אונ' האָט גיזאָגט: זעליג, זעליג! אונ' איז שטייל גיוואָרן, האָט אָנגיהויבן אין שטיב צו געהן אַהין אונ' אַהער אונ' האָט גי-זאָגט צו ר' ישראל: לאָזט מיך אַליין.

ר' ישראל איז אַוועק גיגאַנגן, אונ' דער רבי זאָל מאַרין ימים זיין האָט גיהאַט אין זיין שטיבל התבודדות אַזוי אַקעגין אַ שעה, אונ' דרנאָך האָט ער גירופּין ר' נתן אונ' האָט איהם גיזאָגט מיט אַפּרייעליך פנים: נעהם דאָס בוך אונ' וואָרף עס אין פייער אַריין.

וויא ר' נתן האָט דיא מעשה דרצעהלט, האָבן מיר זיך דיא זאָך אָב-גיקלעהרט: דאָ איז אַודאי אַזוי גיווען—דאָס וואָס דער רבי זאָל מאַרין ימים זיין האָט דאָס בוך אַלץ גיהאַלטן אונטר דעם קאַברין אונ' האָט צו צייטין דיא צורות אָנגיקוקט, איז גיווען ווייל ער האָט דיא צווייא צורות גיהאַלטן פּר דיא וואָס האָבן דאָס בוך גימאַכט; האָט ער זייא גיוואָלט מיט זיין ראייה ממת זיין, אַזוי וויא מיר ווייסן, אַז דער מגיד ע"ה האָט אַמאָהל אַזוי איינים אָבגיטוהן. איין צורה איז אָבער גיווען דיא צורה פּין אַצדיקס סעקרעטאַר, האָט דעם רבינס קוק גימאַכט, אַז ר' זעליג איז דורך דעם פּון דער וועלט אַוועק גיגאַנגן. וואָרין וויא האָבן מיר אַזוי [אַצדיק וויא דער רבי זאָל מאַרין ימים זיין? איברדעם האָט עס גיטראַפּין זיין סעקרעטאַר, אונ' מן הסתם איז ערגין איין אורח אויך גישטאַרבין וואָס איז ביאם רבין זאָל מאַרין ימים זיין גיווען אויף ראש השנה, אונ' ר' זעליג ע"ה האָט איהם שלום גי-געבן, וויא ער איז אָנגיקומין (א).

איברדעם פּרשטעהן מיר דעם אינטערס. וויא דער רבי זאָל מאַרין ימים זיין האָט פּון ר' ישראל גיהערט, אַז איין צורה איז פּין אַצדיקס סעקרעטאַר, האָט ער פּרשטאַנגן, אַז דורך זיין קוק האָט ר' זעליג גימוסט פּין דער וועלט אַוועק געהן, האָט ער דורך דעם תּהלת אַביסל עצבות בע-קומין. דרנאָך האָט ער זיך מישב גיווען, אַז עס איז יוא אַזוי, ווייל ער איהם האָט אַ טובה טוהן אויף יענר וועלט, ער זאָל איהם דאָרט אַריין ברענגן אין אַגרויסן היכל (ב).

דאָס האָט ער גיטוהן בשעת מעשה, וויא ער האָט גיהאַט התבודדות אין זיין שטיבל. אונ' דרנאָך האָט ער גיהייסן דאָס בוך אין פייער אַריין וואָרפּין, מן הסתם איז דורך דעם דער תּיקון גישעהן, ענטפּר אין דעם שטייגר,

זוּיא מען גליהט אַזאַך אין פּייער, זיא זאָל פּשר ווערין, אָדער ווּיא עס שטעהט גישריבן: גאָט האָט זיין צאָרן אויסגילאַזט צו האָלץ אונז, צו שטיינר. אונז' אַזוי קען אויך זיין צו פּאַפּיר.

קכד. פּין ר' יוסף אהרן אין עשטבוורק צו ר' שלמה חיים אין רודקי

יענע וואָך ווּיא איך בין גיפּאַהרין קיין צידון הרבה איבר קאחארטביס, בין איך פּרייאטאָג פּר וואַרמיס אָנגיקומין קיין קאחארטביס אונז' האָב גיוואָלט קיין צידון הרבה פּאַהרין אויף שבת. ווּיא איך האָב אָבער גיהערט, אַז דער רבי ר' אברהם יעקב האָלט שבת אין קאחארטביס, בין איך אויך דאָרט גיפּליבין אויף שבת. פּון דעם שבת האָב איך גרויס תּענוג גיהאַט.

אויף דעם שלש סעודות האָב איך גיהערט זעהר ברייטי תּורה אונז' האָב גישטעלט אויף דעם שלש סעודות אָנאַנץ פּאַס בייער. מוצאי שבת בין איך גיגאַנגין מיט דעם רבין אין אַבעזונדר חדרל אַריין, וואָס ער האָט דאָרט גיפּהאַט, איך זאָל מיך מיט איהם גיזענגין אונז' זאָל מיט איהם שמיסין פּין מיינע עסקים, אונז' ער זאָל מיך בענטשין.

איך האָב מיט איהם גירעד אונז' ער האָט מיר מפה מייני עסקים גיפּזאָגט וואָס מען האָט בעדאַרפט, האָב איך אין דער האַנד גיהאַלטין אַרענדיל, איך זאָל איהם געבין פּר דער ברכה וואָס ער וועט מיך בענטשין (א).

ווּיא איך האָב איהם גיבעטין, ער זאָל מיך בענטשין, האָט ער אָנגיפּהויבן מיט מיר צו שמיסין פּון דיא שלעכטי צייטין אונז' פּון דעם וואָס ער דאַרף זעהר גינעטהיג געלד. ווּיא איך האָב דאָס גיהערט, האָב איך פּרשטאַט בּין, אַז איין רענדיל איז פּר איהם וועניג, אונז' האָב אַרויס גינעהמין דרייא רענדליך אונז' האָב איהם גיגעבין. ער האָט אָבער גיזאָגט, איך מוז איהם געפּין אויף אַפּדיון צוועלף רענדליך. איך האָב איהם דרצעהלט, אַז איך האָב דאָס יאָהר כמה היזיקות גיהאַט, האָט ער מיר גיזאָגט, ער ווייסט דאָס אַלץ. עס מוז אָבער אַזוי זיין, אונז' איך זאָל גאָר קיין שאלות פּרעגין, וואָרין איך מוז נור טאַקי צוועלף רענדליך געבין (ב).

איך האָב קיין אַנדרי ברירה גיהאַט אונז' האָב איהם גיגעבין צוועלף רענדליך, אַזוי ווּיא ער האָט אויף מיר גוזר גיווען.

תּחלת האָב איך אַביסל עגמת נפש דרפּון גיהאַט, נור ווּיא איך בין גיקומין קיין צידון הרבה אונז' בין גיגאַנגין צו דעם מענטשין וואָס איך האָב גיהאַט מיט איהם מיינ עסק אַבצוטהן, האָב איך גיזעהן, אַז עס האָט בעדאַרפט אַזוי צו זיין, וואָרין מיינ עסק איז זעהר שלעכט גישטאַנגין. נור ווּיא איך האָב דעם מענטשין אין צידון הרבה גיגעבין טויזנד רובל סוג אונז' האָב איהם זעהר גיבעטין, האָב איך טאַקי אין דעם רבינס זכות אַלצדינג גיפּועלעט.

אונ' איך ווייס גאַנץ זעכער, אַז אַהן דעם רבינט אַרבייטן העט איך גיווען
שלעכט אָבגישיטן (ג).

דאָ האָב איך גיזעהן בחוש, אַז דער רבי זאָל לעבין האָט דאָס אַלץ=
דינג פרייהר גיזעהן, אונ וואָס ער האָט מיט מיר גישמוסט פון דיא שלעכטי
צייטן, האָט ער גימיינט מיין עסק (ד), וואָרין וויא האָט דער רבי שלעכטי
צייטן? מילא האָט ער דרמיט טאַקי נור מיך גימיינט, אונ' דאָס האָט ער נור
דורך דעם פדיון פין צוועלף רענדליך פּררעכט. אונ' האָטשי איך ווייס נישט
פרוואָס דוקא צוועלף רענדליך, אַז איך זעה אָבער מיט מיין קליינים שכל
וואָס עס האָט זיך גיטוהן איז? רעכט, מן הסתם איז? דאָס וואָס איך פרשטעה
אַפילו נישט אויך רעכט.

מילא פולווע זשע אָב, אַז דער רבי וועט קומין צו אייך, זאָלסט דוא
דיך צו איהם מקרב זיין וויא ווייט עס וועט נור מעגליך זיין, אונ' אַז ער
וועט מיט דיר שמיסן פין שלעכטי צייטן, זאָלסט דוא וויסן, אַז ער מיינט
דאָס דיך, עס מוז מיט דיר ח'ו שלעכט שטעהן, זאָלסט דוא זעהן צו טוהן
אַלצדינג וואָס ער וועט דיר הייסן, פדי ער זאָל ווידיר אַלץ גוט מאַכן.

כה. פון ר' זיינוויל ווערחיעוו. קיר צו ר' נתן באקיליניק

אין דער מינוט האָב איך גיוואָהר גיוואָרין פון איינים וואָס איז גיווען
בייא אונזר גולן, אַז דער גולן האָט אָבגינעהמין אַברייב פון דער פאָטשט אונ'
איז גיוואָרין מלא שמהה. בשעת לייאנין דעם בריב האָט ער אַלי מאָל גיזאָגט:
דאָס איז? גוט! אונ' וויא ער האָט דעם גאַנצין בריב אויסגיליאנט, האָט ער
זיך תיפף אַנידר גיזעצט אונ' האָט גישריבין אַבריוו צום בילקער פרייך.
איך האָב גישיקט צו אונזר פאָטשטמיסטיר גיוואָהר ווערן פון וואָנין
דער גולן האָט גיהאַט אַברייב, האָט דער פאָטשטמיסטיר גיזאָגט, דער בריב
איז גיווען פין דעם קורדאן. מילא זאָלט איר וויסן, אַז דאָס עסק האָט זיך
דאָרט אַודאי נישט גוט אויס גילאָזין.

איך שיק דיר דאָ אויך איין אַבשריפט פון אַברייב וואָס דיא גויה האָט
דעם בילקער פרייך גיהאַט גיגעבין, נאָך עה זיא איז? פין דאָרט ענטלאָפּין גי=
וואָרן. דער בילקער האָט דעם בריב גיגעבין אונזר גולן, אונ' דער גולן האָט
איהם גיגעבין דעם רשע דעם ימ'ש מרדכי, ער זאָל איהם איברזעצין אויף דיי=
טשעריש. אונ' וויא דער רשע האָט דעם בריב איברזעצט, האָט ער זיך פין
דעם לשון הקודשדיגין בריב איין אַבשריפט גימאַכט וואָרט פּר וואָרט, אַזוי
וויא דער רבי דער צדיק האָט דעם בריב גישריבין, אונ' האָט דיא אַבשריפט
גיהאַטטן אין זיין שופּלעדיל פון דעם טישל וואָס ער שרייבט דרויף.
אונ' נעכטן וויא איך בין גיווען בייא דעם רשע, איך האָב איהם גיבראַכט

געלד פֿר ברֶאָנפֿין, האָט ער דאָס געלד צוגינעהמין אונ' האָט עס פֿרשריבן אין רייסטיר אַרײַן, וואָס איז' גילעגין אין דעם שיפלעדיל, אונ' איז' אויס דער שטיב אַרויסגינגאָנגין, וואָט אָבער דאָס שופלעדיל נישט פֿרשלאָסן. דרווייל איז' זיין נאמן דער גנב, וואָס איז' אין שטיב גיווען, צוגינגאָנגין צום פענס=טיר, ער זאָל זעהן וואָס פֿר אַרעש עס איז' עפֿיס גיוואָרן אויף דער גאָס, האָב איך דרווייל אויס דעם שיפלעדיל אַרויסגיחאָפט דעם אָבשריפט פֿין דעם לֶשון הקודישדיגין בריב אונ' האָב איהם בעהאַלטן. מילא פֿין דעם אַלעם וועסט דוא זעהן, אַז אונזר גולן שלאָפט נישט אין דעם עסק, אונ' עס וועט אַודאי ח'ו נישט גוט זיין.

מיין דעה איז', מען זאָל דעם רבין דעם צדיק אַלצדינג זאָגן. איך שרייא דאָס שוין לאַנג, איך האָב ניט איינמאָהל ר' זעליג'ן ע"ה דאָס גישר=בין, אונ' ער האָט אַלץ נישט גיוואָלט אונ' איז' בעוה"ר דורך דעם פֿין דער וועלט אַוועק גינגאָנגין. וואָרין העט ער דאָס גאַנצי עסק גיווען דעם רבין דעם צדיק דרצעהלט, העטין מיר דעם גאַנצין עגמת נפש נישט גיהאַט אונ' העטין פֿרשפּאַרט דיא טרחות אונ' דיא יגיעות. מיר העטין נישט גיווען בע=דאַרפט ר' מאיר יעקב'ן צו שיקן אין קורדאן אַרײַן, מיר העטין דאָס פֿר=שוואַרצדיגי בוך גיווען לאַנג גיהאַט. מען העט מיר לאַנג שוין גיווען גיוויסט ווער דער מחבר פון דעם בוך איז' אונ' העטין איהם שוין לאַנג גיווען אויס=גיריסען מיט דעם וואַרציל אונ' העטין נישט בעדאַרפט דעם רבין דעם צדיק מטריח צו זיין, ער זאָל דורך דעם קוקן אויף דיא צורות דעם מחבר בעגראָ=בין, וואָס ר' זעליג איז' דורך דעם מאַרנע פון דער וועלט אַוועק גינגאָנגין. אַפֿלל, ר' זעליג ע"ה זאָל מיר טויזנד מאָהל מוחל זיין, ער האָט בעזדינג גימאַכט, וואָס ער האָט מיך נישט גיפּאַלגט.

בכן בעט איך דיר, דוא זאָלסט מיך האָטשי צוהערין אונ' דיא גאַנצי מעשה פון אלף ביז תיו דעם רבין דעם צדיק צו דרצעהלין, אונ' ער וועט אַודאי דעם גאַנצין אינטעריס אָבהעלפֿין, ובפרט וואָס וועט דען זיין, אַז מיר וועלין נאָך וואַרטן אונ' עס וועט צום סוף ח'ו אַזוי שלעכט ווערן, אַז מיר וועלין זיך שוין גאָר נישט קענין קיין עצה געבין? וועט מען דרנאָך מוזן זאָגן דעם רבין דעם צדיק דאָס גאַנצי עסק, דער רבי דער צדיק וועט זעהן, עס איז' נישט גוט, אונ' דאָ איז' אַ קורצי צייט אויך, האָט ער אַברירה, אין דעם ברענינדיגין פייער וואָס ער וועט זיין, אַזא אַראַפּטאָוני זאָך צו טוהן, אַז דיא גאַנצי וועלט וועט איברגיקעהרט ווערן ח'ו. מילא וואָס וועלין מיר דרנאָך טוהן? אַדרבא, זייט אייך נור מישב: וועט דאָס שען זיין פֿר אונז? איך בעט אייך ניט איינמאָהל נור טויזנד מאָהל, דרצעהלט דעם רבין דאָס גאַנצי עסק.

קבו. דיא העתקה פון דעם בריב,
 וואָס דיא גויה האָט אין וואַלד
 גיגנבת ביאם פילשטניר

פיל שלום און ברכה צו מייני ליעבע פריינד, וואָס זענין לוסטיג אונ' פרייען זיך צו טוהן דעם רצון פון זייער באַשעפיר, מיט זייערי לייביר אונ' מיט זייער געלד, צו דיא אמתי מענשין וואָס לויפן נאָך נאָך גירעכטיגקייט, זייערי מעשים ווערן אויפגישריבן אין אַטפּר אַריין, דאָש זענין אונזרי לייט, דיא עלטסטי פון דיא אויסגיציכענטי קהלות, מיט אַלע קהלס לייט אונ' זייערי גבאים, אין איינעם ווי איינציגווייס, אויף זייא זענין אַלע ברכות אויסגיסדרת אונ' אויסגירעכטיוויט, אמן כן יהי רצון.

עס איז שוין אַלאַנגי צייט אַוועק, אַז דער גבאי וואָס פלעגט צום הויף צו נעהמין דאָס ארץ ישראל געלד אין דיא שטעד, וואָס זענין אַרום פילשטיין, איז איברגיפאָהרין קיין ארץ ישראל, אונ' ביז איצט האָט זיך נאָך נישט גי= פיהרט, מען זאָל איין אַנדרן פר איהם אנשטעלן, איצט אָבער האָב איך גיפּ= נין דעם וואָס מיין האָט ליעב. דאָס איז דער גילעהרנטיר, דער אויס= פאַל, דער אויסגיציכטיגטי, דער פרומר, דער ירא שמים מוהר"ר אהרן קאליניר, אין פולשטיין. ער איז אַמענטש וואָס הערט אונז צו פין עביג אָן אונ' האָט זיך אַוועק גילעגט פין אַלע עסקים פין דער וועלט אונ' טראַכט נור זיך צו פאַרין מיט מצות נאָך זיין כח נאָך.

ע"כ כן גיב איך דעם בעפעהל, מען זאָל איהם אנשטעלין, ער זאָל צום הויף נעהמין אַלע ארץ ישראל געלדיר, וואָס אונזרי ברודר דיא יודישי קינדר וואָס וואָהנין אין פולשטיין, אָדער אין דיא שטעד אונ' אין דיא דערפיר וואָס קעהרין קיין פולשטיין, וועלין מנדר זיין. דיא אַלע קליינע גובים וואָס אַרום פילשטיין זענין מוזין אַלע נדרים אונ' נדבות וואָס זייא וועלין גובה זיין אין זייערי ערטיר, וועדליג זייערי רייסטעריס, איברגעבין צו דעם ר' אהרן קא= ליניר, אונ' ער וועט אַלע געלדיר וואָס ער וועט צונעהמין אין דעם רייסטיר אַריין שרייבין, וואָס מיר האָבן איהם איברגיגעבין, פדי ער זאָל וויעדער אַלע פירטיל יאָהר דיא אַלע געלדען ברענגין צו אונז אָדער צו דעם הויפט= גובה וואָס מיר וועלין אנשטעלין. אונ' מיר זענין בטוח אָן אונזרי ברודר, דיא יודישי קינדר, אַז זייא וועלין צו הערן אונזרי ווערטיר וואָס מיר זאָגן זייא דאָ פון אונזרי ברודרס וועגן וואָס זענין אין ארץ ישראל.

אונ' מען זאָל וויסין, אַז דאָס זענין מייני רעד, חתמי איך מיך. דאָס זענין דיא רעד וואָס מען רעד פון צדקה וועגן.

כז. פון ר' יעקל פולנאער אין דישפאל צו ר' גומפיל קריליווער

איך הער, דער זאליניר האָט זיין שען זינדל דעם רשע משדך גיווען מיט דעם גאַלצער גביר בירך אונ' האָבין די חתונה אָבגילעגט אויף חצי אלו'. איך האָב מורא, ער האָט דאָס נור פין דעסטוועגין גיטוהן, כדי אַלע קרובים פון דעם גביר, וואָס זענען איצט פין דעם רבינס לייט, זאָלין בייא איהם בלייבן אויף ראש השנה אונ' זאָלין נישט פאָהרין צום רבין זאָל לעבין. מילא בין איך דיר דאָס מודיע, ווייל איך ווייס, אַז דער נגיד וואָס דוא ביסט בייא איהם האָט איין משא ומתן אין גאַלצק, ביסט דוא מן הסתם דאָרט בעקענט מיט אַלע גבירים אונ' אודאי מיט דעם ר' בירך אויך. זאָלסט דוא זעהן וואָס צו טוהן, אַז דער ר' בירך זאָל דעם שידוך אָבלאָזן, בפרט דוא קענסט אודאי דעם זאלינירס תכשיט. ער איז אַשרעקליכר רשע אונ' אַגרויסר בעל תאוה, אונ' איבר דעם האָט ער גימוזט דעם ערשטין ווייב גט געבין, אונ' פון דענצמאָהל אָן איז ער נאָך אַגרעסירר רשע גיוואָרן. איך בין גאָר נישט מסופק, אַזוי באַלד דער גביר ר' בירך וועט נור גיוואָהר ווערן זייני חפציליך, וועט ער אודאי פון איהם אָבלאָזן הענד אונ' פוס.

איז דען פון ר' בירך דעם רבינס זוהן ניט טויזינד מאָהל אַבעסירר שידוך? לאָם מיר שוין אַפילו נאָכגעבין, ער איז נישט אַזוי ווי מע בעדאָרף, איז ער אָבער איין אמתין צדיקס אַזוהן אונ' וועט אודאי אַז באַלד זעהר גרויס ווערין (א). יענער רשע אָבער, דעם לייגנירס זוהן, דער האָט דעך אַפילו קיין זכות אָבות נישט אונ' וועט אודאי בלייבן ווייל ער וועט לעבין אַגלאַטירר הולטייא.

מילא זעה צו טוהן וואָס דוא קענסט אין דעם אינטעריס. אונ' אַז דוא וועסט וועלין, וועל איך דיר שיקין אַגביות עדות פין מענשין וואָס מען קען זייא אין גאַלצק, אונ' זייא וועלין זאָגן בתורת עדות, אַז דעם זאלינירס קדיש איז אַ שרעקליכר רשע, אַז מען האָט איהם שוין כמה פעמים דרטאַפט מיט גלאַטי נפקות אונ' האָט שוין עובר גיווען אויף פל העבירות שבתורה. דורך אַזוי אַגביות עדות וועט דער גביר ר' בירך אודאי אונוועהרין דעם חשק חתונה צו מאַכין, וועלין טאָקי דעם רבינס לייט צום רבין זאָל לעבין קומין אויף ראש השנה אַזוי וויא ביזאָהער, אונ' דער רבי זאָל לעבין וועט אויף זייא קיין תרעומות האָבין (ב).

כח. פין ר' יעקל פולנאער צו ר' איצק הירש אין ברדיטשוב

נעכטין בין איך גיוואָהר גיוואָרן, אַז דער זאליניר האָט דרהאַטלין

א בריב פון ארץ ישראל, אז זייא האָבין איהם דאָרט אויפגינעהמין פּר אַנשיא און ער זאָל פּון איצט אָן צו נעהמין אַלע ארץ ישראל געלדין אונ' פון ר' מאיר בעל הנס פּושקיס אַפילו פּין די אויבר גבאים.

מילא דוא קענסט דיר משער זיין דעם עגמת נפש וואָס דער רבי זאָל לעבין וועט דרפון האָבין, ער זאָל דיא אַלע געלדין פון ארץ ישראל אונ' פּין ר' מאיר בעל הנס וואָס זייא קומין צו איהם זאָל ער מוזין אַבשיקין צו דעם זאליניר שקרן. איברדעם האָבין מיר אַלע אַבגינקעהרט, מען זאָל פון היינט מאַהל אָן שוין נישט אויף ר' מאיר בעל הנס, נור אויף דעם בעשט'ס נשמה מנדר זיין. ווער האָט דען דעם מנהג אויף ר' מאיר בעל הנס מנדר צו זיין מעהר אויפגיבראַכט ווי טאַקי נור אונזרי לייט? אונ' וויא לאַנג איז דען דער מנהג גאָר אויפגיבומין? מען האָט בייא יודין קיין מאַל דעם מנהג נישט גיוויסט. מען גיפּינט עס אַפילו אין קיין ספר נישט (א).

מיר גידענקין נאָך, וויא דער מנהג האָט זיך אַנגיהויבין דורך אונזרי לייט. מילא וואָס איז דאָ דיא זאך? אזוי וויא מיר האָבין פריהר אויפגיבראַכט דעם מנהג מען זאָל אויף ר' מאיר בעל הנס נשמה מנדר זיין, וועלדין מיר איצט אויפברענגין דעם מנהג, מען זאָל אויף דעם בעשט'ס נשמה מנדר זיין, אונ' דער עולם וועט זיך אודאי דראן אַנהאַפּין, וואָרין עס איז דעך טאַקי זעהר רעכט. אז מיר האָבין דעם שבחי הבעשט יוא שוין גידייקט, זעהט דעך דער עולם דיא גרויסי נסים וואָס דער בעשט האָט בעוויזן אונ' פרשטעהן דעם חילוק צווישן ר' מאיר בעל הנס אונ' צווישן דעם בעשט. ר' מאיר בעל הנס קומט דעך נישט צום בעשט'ס פאָדעשווי, וואָס זענין ר' מאיר'ס נסים אַקעגין דיא נסים פּין דעם בעשט? אַפילו נור אַקעגין דיא וואָס מען זעהט נור אין דעם שבחי הבעשט? אונ' דאָס ווייסט איטליכר, אז דיא נסים וואָס אין שבחי הבעשט שטעהן זענין אַקעגין דיא וואָס מיר ווייסן אויסענוועניג פּין דעם בעשט וויא אַטראָפּין וואָסיר אַקעגין דעם ים. דאָס שטעהט אַפילו בפּירוש אויף דעם שער פּין דעם שבחי הבעשט.

מילא זעה זשע צו טוהן וואָס מעגליך איז, זאָלסט דוא בייא אייך איינ פיהרן. צו אייך קומין זעהר אַיאם מענשין אויף דיא ירידים. אונ' אין דיא שטעד אַרום אייך זעה אויך דעם מנהג איינצופיהרען. איך האָב שוין אויך אָן אַלע דיא לייט גישריבין, וואָס קעהרן צום רבין זאָל לעבין, זייא זאָלין זעהן בייא זיך דעם מנהג איינצופיהרן, אונ' איך בין בטוח אָן דעם רבינס זכות, אז געך און באַלד וועלדין מיר דאָס אויספּוהרן, אונ' דרנאָך וועלדין מיר זעהן מפת ארץ ישראל געלדין אויך עפּיס צו טוהן. דאָס וועט מען אויך קענין גרינג אויספיהרן. אין אונזרי ספרים שטעהט וויא אזוי מען קען אום אונ' אום דעם אוויר פּין ארץ ישראל האָבין (ב).

דרנאָך וועלדין מיר זעהין, וואָס דער זאליניר ליגניר וועט טוהן מיט זיין נשיאות בריב. למען השם זייא נישט פּויל אין דעם עסק אונ' שרייב מיר וואָס דוא האָסט דאָרט מפת דעם גיטוהן.

קכת פון ר' גומפיל קריליווער צו ר' יעקל פולנאער

דיין בריבל האָב איך גראָד דענצמאָהל דרהאַלטן וויא מיין גביר האָט גיוואָלט אַמענטשין שיקין קיין גאַלאַץ אונ' איך האָב נישט גיקענט פון דר-היים אַוועק פּאָהרין, ווייל מיין ווייב איז זעהר קראַנק גיווען, וויא איך האָב אָבער גילייאענט דיין בריבל, האָב איך מיר גיטראַכט: פון אַזאַ אַגרויסן אינ-טעריס וועגין מוס איך פּאָהרין; אונ' האָב מיין גביר גיזאָגט, איך וועל פּאָה-רין, איך האָב מיר גיטראַכט, אין דעם רבינס זכות וועט מיין ווייב אַודאי גיהיילט ווערן, בפרט איך האָב מיין ווייב אַנגיזאָגט, זיא זאָל דעם רבין, זאָל הונדרט יאָהר לעבין, שיקין אויף אַפּדיון פינף אונ' צוואנציג רובל אַסיגנאַציעס.

איצט בין איך דיר מודיע פון גאַלאַץ, אַז איך האָב מיט ר' בירך מלפּיס מכח דעם שידוך גירעד. איך האָב אָן איהם אַנגיזעהן, אַז ער האָט פון דעם שידוך גאָר קיין הנאה נישט, נור בייא איהם איז דאָס ווייב דיא בריה, מוז מען מיט איהר שמיסין. איך האָב שוין דאָס אויך גיטוהן, איך האָב נאָך מיט אַזויני מענטשין גירעד, וואָס לעבין מיט איהר גוט, אונ' איך האָב אַהאַפּונג, אַז מען וועט באַלד דיא תנאים צוריקשיקין.

דער אמת איז אַזוי. דער ר' בירך אַליין איז זעהר אַגוטער מענש, נור איבר דעם ווייב קען ער קיין גוטין שידוך טוהן. דער גאַנציר עולם רעד פון איהר זעהר שטאַרק. דורך דעם איז דער שידוך זעהר חשוב גיווען, וואָרין דער זאלינער האָט היא אַשם איינגילעגט פר זעהר אַגרויסן צדיק. נור וויא איך האָב זייא דרצעהלט דיא שטיקליך פון דעם חתן, אונ' זיערי גוטי פריינד האָבין אויך דאָס גיזאָגט וואָס איך, האָב איך גיזעהן, אַז אונזרי ווער-טיר זענין זיי איינגיאַנגין אונ' זייא האָבין דעם חשק צו דעם שידוך פּרפּאָהרין.

אונ' אַזוי באַלד דיא וועסט מיר שיקין אַגביות עדות אָדער עפיס אַנ-דירש, וואָס זייא זאָלין דרויס זעהן דיא הילטייסקי שטיקליך פין דעם חתן דעם ליגנירס זוהן, וועלין זייא אַודאי תיכף דיא תנאים צוריקשיקין.

קל. פון ר' איצק הירש אין ברדי- טשוב צו ר' יעקל פולנאער

דער אינטעריס וואָס דוא האָסט מיר גישריבין מכח דיא נדבות אויף דעם בעשט'ס נשמה גיפעלט מיר זעהר. אויך אַלע אונזרי לייט גיפעלט עס משונה, אונ' אַלע האָבין היא מספים גיווען, מען זאָל דעם אינטעריס איינפיהרן.

נור מיר האָבין אַקוק גיגעבין, אַז עס וועט זעהר שווער זיין דאָס אויסצו-
פיהרן, וואָרין דיא אַלע רביס וואָס זענן נישט פון דער זרע המלוכה פון דעם
בעשט וועלן אָודאי נישט וועלן דרויף מסכים זיין. איבר דעם האָב איך
מיר מיט גיווען, דעם אינטערס מוז מען טוהן מיט חכמה אונ' פּאַוואָלי. מען
טוהר זיך דאָ נישט איבראיינליך.

האָב איך עס אַזוי אָנגישטעלט. איך האָב עטליכי פון אונזרי לייט גי-
הייסן, זייא זאָלן איטליכר בייא דיא אורחים וואָס קומן אַהער אויף דיא
ירידים עפּיס צו נעהמין. דיא אורחים האָבן, וויא דיא מאָדי איז, מנדר גיווען
אויף ר' מאיר בעל הנס. וויא זייא האָבן אָבער זייערי זאָכן פּאַרט נישט
אָבגיוזוכט, זענן זייא אַרום גיגאַנגן אין אָנגסטין. האָב איך זייא איין עצה
גיגעבין, אָדער איך האָב גיזאָגט איינים פון זייערי גוטי פריינד, ער זאָל
זייא איין עצה געבן, זייא זאָלן מנדר זיין אויף דעם בעשט'ס נשמה. האָב
בין זיך דיא אורחים מיט גיווען: וואָס שאד עס צו פריפן? אונ' האָבן מנדר
גיווען אויף דעם בעשט'ס נשמה. אונ' אַזוי באַלד זייא האָבן נור מנדר
גיווען, זענן גיגאַנגן אונזרי לייט וואָס האָבן פריהר בייא דיא אורחים
זאָכן צוגינעהמין אונ' אונ' האָבן וויעדער שטילרהייט דיא זאָכן אין דיא
היזר, וויא דיא אורחים זענן איינגישטאַנגן, אויף אַזויני ערטיר צוריקגי-
לעגט, וויא מען קוקט נישט אַזוי, לַמשל אין מיסט, אויף דעם בוידעם, אין
קעליר אונד דעם גלייכין.

דאָס האָבן מיר היא עטליכי מאַהל גיטוהן. דורך דעם האָבן דיא נדרים
אויף דעם בעשט אַגרויסן שם איינגילעגט, אונ' זעהר אַיאם מענטשן האָבן
שוין אָנגיטוהבן מנדר צו זיין אויף דעם בעשט. אונ' מיר האָבן אין אונזר
קלויז פּוּשקי אויף דעם בעשט אַנידרגישטעלט, נור לעיע האָבן מיר דיא
אַטי פּוּשקי אויף ר' מאיר בעל הנס אויך נאָך גילאָזט שטעהן. נור שוין פּין
צווייא וואָכן אָן גיפאַלט אין איהר נישט אַפרוטה. אין דער פּוּשקי אויף דעם
בעשט אָבער גיפאַלט זעהר אַיאם געלד.

היינטשי האָבן דיא אורחים וואָס האָבן זייערי גנבות דורך דיא נדרים
אויף דעם בעשט אָבגיוזוכט דיא גאַנצי מעשה אַהיים גישריבן: אַז מען האָט
זייא היא גיהאַט בעגנבת אונ' זייא האָבן מנדר גיווען אויף ר' מאיר בעל
הנס, האָט עס גאָר נישט גיהאַלפּן; אונ' וויא זייא האָבן אויף דעם בעשט
מנדר גיווען, האָבן זייא אַלע די גניבות אָבגיוזוכט. וועסט דוא זעהן, אַז אין
אַקורצר צייט וועט מען אין אַלע שטעט אַנידר שטעלן פּוּשקיס אויף דעם
בעשט אונ' דיא פּין ר' מאיר בעל הנס וועלן אויפהערן, אונ' דער זאַלינר
וועט זיך אַיה פּיטיר אַריין טוהן אין זיין כתב נשיאות אַריין. וואָרין איך
העט גערן דעם גיזעהן וואָס זאָל זאָגן, אַז דיא רביס פון דעם בעשט'ס זרע
המלוכה זאָלן דעם זאַלינר לינגיר דאָס געלד געבן וואָס דער עולם איז מנדר
פון זייער זיידים וועגין.

אונ' אַפּילו אַהן דעם וועלן מיר דעם לינגיר אויך קעגן מאַכן

אשווארצין סוף, אז מיר וועלן נור וועלן. וואָרין לעולם האָט דעך דאָס מלכות פּרובאַטין געלד אויס אונזר מדינה אַרויס צו פוהרין אין איין אַנדרר אַרײַן, אונ' דאָס געלד אויף ר' מאיר בעל הנס פוהרט מען אויס אונזר מדינה אַרויס, דאָס געלד אָבער אויף דעם בעשט וועט בלייבן אין דער מדינה, מען זאָל ברענין בויםעהל אויף דעם בעשט'ס קבר. אונ' עס [וועט] אַודאי רעכט זײַן. איך בעט מיר מודיע צו זײַן, אויב ביא איך האָט זיך שוין דער מנהג אויסגיברײט.

קלא. פון ר' יעקל פולנאער צו ר' גומפיל קריליווער אין גאַלאַץ

דיין בריבֿל מיט דיא פינף אונ' צוואנציג רובל פין דיין ווייב אויף אַפּדין האָב איך מקבל גיווען, אונ' מחמת דיין ווייבס נאָמען חײ' בת רבקה איז איינגישריבן אין דעם רבינס סידור, האָט דער רבי זאָל לעבין טאַקי תיכף דעם פּדיון גימאַכט, און דוא האָסט שוין אַודאי פון דרהיים גימוסט אַ בריבֿל בעקומין, אז דיין ווייב איז גיזונד גיוואָרן, וואָרין דער פּדיון איז זעהר גוט גיראַטען.

מכח דעם שידוך האָף איך, אז עס וועט אַזוי זײַן וויא דוא האָסט מיר גישריבן. נור פון דעסטוועגן שיק איך פּר אַפּירזאָרג אַבריבילי פון דעם זאַלינירס תכשיט וואָס ער האָט גישריבן צו אַנפּקה אין קריפען. איינר פין אונזרי לײט האָט דאָס בריבילי פאַן דער נפּקה בעקומין אונ' האָט עס מיר גישיקט. און מחמת איך ווייס, אז אין גאַלאַץ קען מען דיא בחורתה, וואָרין איהר ערשטער מאַן, וואָס זיא האָט איהם אין דער ערד אַרײַן גיטריבן דורך איהרע מעשים, איז גיווען אַגאַלאַציר, בין איך גאָר נישט מסופק, אז זיא וועלן דאָרט דאָס בריבֿל זעהן, וואָס ער האָט גישריבן שוין נאָך דעם שידוך טוהן, וואָס ער איז מחויב גיווען אַנצוהעבן צו סטאַטקעוין, וועלן זיא אַודאי דיא תנאים צוריקשיקן. אז דאָס בריבֿל איז זײַן כתב וועלן זיא דרקענין, וואָרין זיא האָבן אַודאי זײַן כתב ביא זיך.

גם בין איך דיר מודיע, אז דער פיינר אונד פשרר מנהג איז ביא אונז שוין אין פיל שטעד אויפגעקומין, מען זאָל מנדר זײַן אויף דעם בעשט נשמה, אין שטאַט וואָס מען פּפלעגט ביז אַהער מנדר צו זײַן אויף דער נשמה פון ר' מאיר בעל הנס. אונ' דער עולם זעהט, אז דיא נדרים אויף דעם בעשט פועלן מעהר וויא דיא אויף ר' מאיר בעל הנס. מילא זעה דאָרט דעם מנהג מפרסם צו זײַן אונ' ער זאָל אויך דאָרט איינגיפּהרט ווערן, וואָרין דאָס איז אַגרויסי טובה פּר דיא צדיקים וואָס זענן פין דעם בעשט'ס זרע ממלכה.

ק"ב. פין ר' זלמן ברעזנר
צו ר' נתן באקיליניק

איך בין אייך מודיע, וויא איך בין נור גיקומין קיין גאלצאק, בין איך גיגאנגין צום רבינס מחותן. איך האָב גיזעהן, אַז זייא האָבין פון דעם שידוך קיין הנאָה נישט. איך האָב אָנגיהויבין נאָך צו פאָרשין פין וואַגין דאָס האָט זיך גינעהמין, האָב איך גיוואָהר גיוואָרין, אַז דעם דישפאלירס לייט האָבין דאָס אָנגיאַרבייט. איינר פין זייא זיצט אַפילו היא, דער האָט דיא מחותנים גיוויזין אַ בריבֿל פון דעם רבינס ווהן וואָס ער האָט גישריבין צו עפיס אַ יודיני אין קריפען. זייא האָבין מיר גיזאָגט, זייא ווייסין זיכר, אַז דאָס בריבֿל איז זיין כתב. זייא קענין זיין כתב, אונ' דאָס איז' בייא זייא זעהר אַגרוויסיר חסרון, וואָרין דער מחותן האָט איבר דעם אַלץ נישט גיקענט קיין שידוך טוהן, ווייל מען רעד אויף זיין ווייב. מילא ווילין זייא דעם שידוך אַבֿלאָזין. איך האָב דרפון גרויס עגמת נפש גיהאַט, וואָרין דרמאן דיך נור, טאָ דאָס וואָס דעם רבינס ווהן איז' אַנוואָף איז' דעך נור דורך דעם דישפאליר לייגנר (א), אונ' צום סוף מאַכין נאָך זייני לייט אַליין דעם שידוך קאַלי. נור וואָס זאָל מען טוהן? איך האָב מיך גילעגט אין דער לענג אונ' אין דער ברייט דעם שידוך צו דרהאַלטן אונ' האָב נישט גיפועלט. אונ' וועדלוג איך האָב גיהאַט אַידועה, ווילין זייא דיא תנאים צוריק שיקין. איך האָב זייא גיזאָגט, זייא זאָלין זיך גוט מישב זיין וואָס זייא ווילין טוהן, דעם רבין דעם הייִ לייגין צדיק תנאים צוריק צו שיקין איז' קיין קלייניגקייט נישט. זייא ווילין אָבער דרויף גאָר נישט קוקין.

איבר דעם דאָכט זיך מיר, דער רבי דער הייליגר צדיק זאָל נישט וואַרטין, ביז מען וועט איהם אָבשיקין דיא תנאים, לאָז ער בעסיר פריהר אָבשיקין זייני תנאים, כדי ער זאָל קיין בושות אייננעהמין. אונ' מיר וועלין אַקול אַרויס לאָזין, אַז דער רבי דער הייליגר צדיק וויל דעם שידוך נישט. פין דעסטוועגין וועל איך זעהן בייא דיא היגי' צו פועלן, זייא זאָלין דעם רבין דעם הייליגין צדיק שטילירייד דרפר אַשען ביסל געלד געבין. איך האָב מיט זייא דרפין שוין אַשמיס גיטוהן אונ' האָב זייא גיבעטיין, זייא זאָל לין וואַרטין אונ' זאָלין נאָך נישט צוריקשיקין דוא תנאים, ביז איך וועל האָבין פון דיר אַידועה. מילא זעה זשע מיר צו שיקין דיא תנאים וויא אַם געכסטין אונ' שרייב מיר אויך, וויאפיל דער רבי דער הייליגר צדיק וויל פר זיין בושה.

גם בין איך דיר מודיע, אַז איינר פון דעם דישפאליר לייגנרס לייט וואָס זיצט היא האָט אָנגיהויבין היא איין שם צו מאַכין, אַז אין אונזר מדינה האָט מען אָנגיהויבן אין שטאָט דיא נדרים אויף ר' מאיר בעל הנס מבדר צו זיין אויף דער נשמה פון דעם בעשט. אונ' מחמת איך ווייס, פר מיין אַוועק פאָהרין פין דרהיים האָט מען דרפון גאָר נישט גיהערט — מילא וואָס

האָט מען דאָ מסופק צו זיין, אַז דער רבי דער ליגנר מיט זייני לייט מיט-
נין אַודאי עפּיס דרמיט, בעט איך דיך, זאָלסט מיר שרייבן מכה דעם עסק
אַידועה ברורה, וואָס דאָ טוהט זיך אונ' וואָס דער רבי דער הייליגר צדיק
זאָגט דרצו.

ק"ג פון ר' נתן באקליניק צו ר' זלמן ברעזניר

וויא איך האָב דיין ברייבֿל גילייאנט, האָבן אונט מיר אָנגיחויבן הענד
אונ' פּוס צו ציטערן. וויא האָט מען דאָס גיהערט, אַז אַגרָאָביר יונג זאָל
דיא העזה האָבן צו זאָגן, ער וועט דעם רבין זאָל לעבין דיא תנאים צוריק
שיקן? נור וואָס זאָל מען טוהן מיט דיא רשעים אונ' מיט זייער רבי דעם
ליגנר? איך ווייס, זייא וועלן אַודאי אַגרויסי אונ' אַשטאַרקי מפּלה האָבן.
דיא וועלט ווייסט שוין זייערי שטיקליך, אונ' הגם זייא זענין נאָך נישט אויף
דער וואָהר, וואָרין עס זענין נאָך נישט דאָ דיא עדות אונ' דיא גרונטאָוונג
זאָכין וואָס מען דאַרף נאָך דרצו, איך האָף אָבער, באַלד וועט מען גיוואָהר
ווערן אַלע עשויות זייערי גאַנץ קלאָר. וואָרין אַיאַם פּין אונזרי לייט שפּיגיווען
זייא דאַרט גאַנץ גוט נאָך, אונ' איינר האָט מיר גישריבן, אַז ער האָט שוין
גאַנץ גיזונדי דאָוואָדיס אויף איין מעשה, אונ' ער וועט נישט רוהן ביז ער
וועט עס אַרויס ברענגן בולט וויא בוימעהל אויף וואַסיר.

איך בעט דיך, וויא זענין זייא נישט רשעים, אַז זייא טראַכטין נור טאָג
און נאַכט דעם רבין זאָל לעבין שלעכטס ח"ו צו טוהן. אונ' וואָס טוהט זייא
דער רבי זאָל לעבין? טא זייער ליגנר האָט הונדרטמאָהל מעהר מענטשין
אונט זיך וויא דער רבי זאָל לעבין. מילא וואָס שאד דאָס דיא רשעים, אַז
דער רבי זאָל לעבין האָט גיטוהן אַשידוך מיט דעם גאַלאַצור גביר, אַדער וואָס
ער האָט דרהאַלטן אַנשיאותבריב פון ארץ ישראל? נור פּאַפּראַסטי ווייל
זייא זענין רשעים, קענין זייא נישט ליידן, איין אמתיר צדיק זאָל האָבן
אַהרחה. וויא קען דיא קליפה ליידן, אַז די קדושה זאָל זיך דרהעבן אונ'
זיך שטאַרקן? אונ' וואָס דאַרף מען בעסרי ראיות, אַז זייא מיט זייער רבי
זענין רעכטי רשעים. דאָס אַליין איז שוין גינוג.

נור וואָס העלפט עס, וואָס עס איז גישעהן איז שוין פּרפּאָלין. איך שיק
דיר דאָ דיא תנאים, זאָלסט זייא דעם מחותן דעם גראָבין יונג אָבערעבין, נור
באופן ער זאָל דיר געבין פּר דעם רבין זאָל לעבין לכל הפחות צווייאהונדרט
רענדליך אונ' פּר דער רעביצין דער צדקת זאָל לעבין וועניגסטענס האָטשי
פיפציג רענדליך פּר זייער בוששה. אונ' אַזוי באַלד דוא וועסט דאָס געלד האָ-
בן בייא דיר, זאָלסט דוא מיר תיכף שרייבן, כדי מיר זאָלין קענין טאַקי

תיכף דעם שם מאַכין, אַז דער רבי זאָל לעבין האָט דעם שידוך נישט גיוואָלט
מחמת טעמים וואָס ער וויל זיין נישט זאָגן.

מכה דיא נדרים אויף דעם בעשט, דאָס איז, גיווען אַדראַבסקי שטיקל
פּין דעם די שפּאָליר ליגנירס לייט. זיין האָבן דאָס פּון דעסטוועגין גיטוהן, כדי
זיין זאָלן נישט דאַרפּן דיא געלדין וואָס גיפּאָלן אויף ר' מאיר בעל הנס
דעם רבין זאָל לעבין צו ברענגן. זיין האָבן זיך אָבער אין זייערי חכמות
בענאַרישט, וואָרין אַלי צדיקים האָבן נישט גיוואָלט מסכים זיין דרויף אונז,
האָבן זיך איינר דעם אַנדרן בריב גישריבן, מען זאָל דאָס נישט דרלִאָזין.
אונז עס איז אַזוי ווייט גיקומין, אַז אַלי צדיקים האָבן גוזר גיווען מיט דער
חית, אַז מען זאָל אין קיין קלייזל אָדער אין איין אַנדרר אָרט אויפשטעלן
אָפּושיק אויף דעם בעשט.

זיין האָבן אַפילו דרויף זעהר אַגוטין טעם גיוואָנט: נדרים אונז נדבות
גיט מען פּר נשמות פּין מענשין וואָס זענן גישטאַרבין. אונזר בעשט לעבט
נאָך, אַלע טאָג לעבט ער פּאַק נאָך מעהר. בפרט דער בעשט האָט גיוואָנט
בפּירוש, אַז משיח וועט אין זעכציג יאָהר נישט קומין, וועט ער מוזין וויעדן
אַראָב קומין אויף דער וועלט (א). מילא, ווער עס איז מנדר אויף דער נשמה
פּון דעם בעשט, דער איז אַרעכטר כּופּר אין דעם בעשט, אונז איבר דעם
טעם האָט דער די שפּאָליר אויך גימוזט שטימין, אונז אַזוי איז זיין גאַנצי
המצאה צו נישט גיוואָרין. מילא זעה זשע דעם אינטערס תּיכּף אין גאַלאַץ
מפרסם צו זיין, כדי דער מנהג זאָל זיך דאָרט נישט פּרברייטן, וואָרין דוא
קענסט דעך דעם פּראָסט עולם: אַז זיין האָפּן זיך נור אָן אָן אַמנהוג, איז
דרנאָך שוועהר זיין פּין דעם מנהג אָבצוגיוועהנין.

קיד: פון ר' זלמן ברעזניר צו ר' נתן באקיליניק

וויא איך האָב נור אייער בריבל דרהאַלטן, בין איך תּיכּף אַריברג
גאַנגין צום גביר ר' בירך אונז האָב מיך מיט איהם מפשר גיווען פּר צווייא
הונדרט פיפּציג רענדליך, אַזוי וויא איהר האָט מיר גישריבן, אונז איך שיק
איך דאָ דיא תּנאים צרריסענירהייד צוריק אונז, דיא וואָס איהר האָט מיר
גישיקט האָב איך צוריק גיגעבן. דאָס קול, אַז דער רבי דער הייליגר צדיק
האָט דעם שידוך אָבגיטאַזט, האָב איך דיא נישט גיקענט מאַכין, וואָרין דיא פּארכט
איך מיך פּר דעם גביר, וואָרין ער מיט זיין ווייב זענן דיא גרויסי תקיפּים.
נור אַז עטץ וועט דאָרט אין אונזר מדינה דעם שם מאַכין, וועט מען עס
ממילא אויך דיא וויסן. איך מוז איך זאָגן, איך האָב גרויס תּענוג פּין דעם
וואָס דער שידוך איז אָבגיגאַנגין. וואָרין צום אמת איז דאָס ווייב פּין דעם
גביר טאַקי אַגרויסי קרווע. ר' בירך אַליין איז זעהר אַגוטיר מענטש, נור וואָס

העלפט מיר דאָס, אַז זיא איז/ אַקורווע. ווער ווייסט ווער דער פּלעיס פּאָטיר
איז? איפשר אַ טערק אָדער אַוואָליך. מילא איז' אַודאי רעכט. וואָס מיר האָבן
בין דעם עסק אַזוי גיעקט.

מכּה דיא נדרים אויף דעם בעשט, האָבין שוין היא אויך אָנגיהויבין
אַ יאָם מענטשין דאָס צו טוהן, נור וויא איך האָב מפרסים גיווען, אַז אין
אונזר מדינה האָבין אַלי צדיקים מיט דער חית גוזר גיווען, מען זאָל עס נישט
טוהן, אונ' בפרט וויא דער עולם האָט נאָך גיהערט דעם טעם פּר וואָס די
צדיקים האָבין עס גיטוהן, האָבין זיא אויפגיהערט אויף דעם בעשט מנדר
צו זיין אונ' האָבין וויעדר אָנגיהויבין אַזוי וויא פריהר אויף ר' מאיר בעל
הנס מנדר צו זיין.

איך בין אייך נאָך מודיע, אַז מען האָט היע אָנגיהויבין דעם ר' בירך'ס
מעדיע אַשירוך צו רעדין מיט דעם דישפּאלירס זוהן, נור וויא איך האָב
דרפון נור גיוואָהר גיוואָרין, האָב איך נישט גירוהט, ביז איך האָב דעם אינ-
טעריס צושלאָגין, אונ' עס וועט דרויס נישט ווערין.

קלה. פון ר' חיים גבריאל איז

קאווען צו ר' יעקל פּולנאער

איך שיק דיר אַשליח מיוחד, דוא זאָלסט זעהן למען השם דעם טרע-
כאַן וואָס דוא ווייסט שוין אויפצורוימען, וואָרין אַט דעם אויגענבליק האָב
איך גיוואָהר גיוואָרין, אַז אונזר פּודראַטשיק האָט זיך אומגעקוקט, עס פעהלט
איהם דער סטרעכאַן, אונ' מאַכט אַגרויסין לאָרם. וואָס דאָרט טוהט זיך, קען
איך נישט וויסין, וואָרין פּין דענצמאָהל אַן וואָס עס האָט זיך דאָרט גיטראָ-
פּין צווישין דעם דיין אונ' דעם פּודראַטשיקס בן יחיד טוהר איך אַהין נישט
אַריין קומין. איך האָב זעהר מורא, דער פּודראַטשיק זאָל נישט אויף דעם
שכל קומין, אויב דער זוהן האָט נישט דעם סטרעכאַן צו גענעהמין; אונ' דער
זוהן האָט איהם אַברירה תּיכּף מודה צו זיין, וואָרין איך האָב מיט דעם
קליינים נישט גירעד, אונ' דער נייער רב פּאַרעט זיך שטאַרק מיט איהם,
איז ער שוין אַודאי זיין. האָב איך זעהר מורא, אַז דער בן יחיד וועט אויס-
זאָגין דעם אינטעריס, וועט גאָר נישט גוט זיין ח"ו.

מילא למען השם זעה גוט צו פעהאַלטן דיא פלי, אונ' איך וועל דר-
ווייל אויף עטליכני טאָג זיא אויס דיא אויגין אַרויספּאַהרין, דרנאָך וועל איך
זעהן, וואָס עס טוהט זיך.

ק'יו. פון ר' חיים גבריאאל

צו ר' יעקל פולנאער

איך בין שוין צוריק געקומין אהיים. אין דעם רבינס זכות האָט מען
פין דער מעשה מיט דער כלי נישט אָפּיציל גיוואָהר גיוואָרין. דעם פּודראַ-
טשיק איז גאָר נישט איינגיפּאַלין, אָז דער זוהן זאָל דיא כלי גינעהמין
האָבין. ער האָט חושד גיווען דעם משרת זיינים, אָז ער האָט דיא כלי גיגנבת,
אונז האָט איהם גילאָזט איינזעטצין. דרוויל האָב איך אונז אַלע אונזרע לייט
גיארביט, דער משרת זאָל אויס דער תּפּיסה אַנטלויפּין. דורך דעם וואָס דער
משרת איז אַנטלאָפּין גיוואָרין, איז בייאם עולם קיין אַנדרי הוה אמינא
נישט, נור אָז דער משרת האָט אַודאי דעם סטרעכאַן גיגנבת. מילא האָבין
מיר פּר דעם אינטערעס גאָר קיין מורא נישט צו האָבין.

נור דאָס מוז איך דיר זאָגן: דאָס רשעות פּין דעם היגין רב איז נישט
צו דרליידן. עס ווערד אַלע טאָג גרעסיר, אונז אונזרי לייט ווערין היא אַלע
טאָג מעהר מבוזה. ער רעד גאָר שרעקליך אויף אונזרי לייט אונז פּארכט זיך
זיך אָפּילו נישט אונז אין זייני דרשות צריין צו שטעלין, אונז אליי דעם
פּודראַטשיקס זוהנדל ווערד אַלע טאָג מעהר מקורב מיט איהם.

וויא איך הער, לערנט ער גאָר מיט איהם אַלע טאָג אַשיעור גמרא מיט
מפרשים. אויב דער וועט נאָך אַמאָהל אונזר זיין, בין איך משונה מסופק.
בפּרט איך האָב גיהערט, ער האָט שוין אָפּילו דעם דיין איברגיבעטין, וואָס
ער איז אַקעגין איהם גיווען איין עזות פנים, אונז האָט פּר איהם ממש גי-
וויינט מיט ביטערי טרעהרין, ער זאָל איהם מוחל זיין וואָס ער האָט זיך אָן
איהם פּרזינדיגט. אונז דאָס אַלצדינג האָט דער נייער רב אָנגיארביט.

איך זאָג דיר, דער רב איז אַודאי אַפּישוף מאַכיר. מיט וועמין ער
שמיסט נור, דער ווערד צו איהם אָנגיקלעבט, אונז האָטשי איך האָב דרפּין
אי אַ שטיקל תּענוג, וואָרין ער וועט אַודאי דעם זאליניר בעגראָבין.

ער איז אין זאלין אליין אויך שוין רב גיוואָרין אונז איז שוין דאָרט
מיט זיין ליעבין דיין עטליכי וואָכין אַוועק גיזעסין אונז זענן דאָרט מיט
דעם ימיש מרדכי בעקענט גיוואָרין אונז האָבין זיך צום הויף גימאַכט אַנאַנק
קינפעל אַקעגין דעם לייגנר אונז וועלין איהם אַודאי בעגראָבין מיט אַשטייגער.
וואָרין לעולם דאַרף ער דעך טאַקע אַשוואַרצי מפּלה צו האָבין, נור פּרדעם
אַליין וואָס ער האָט דעם רבין זאָל מאריך ימים זיין אַוויני מעשים אָנגיטהן.
נור פּין דעסטוועגין האָב איך פּאַרט מורא, דיא רשעים זאָלין נישט רוהן,
ביז זייא וועלין דעם רבין זאָל מאריך ימים זיין אויך נישט ח"ו עפּיס
שלעכטס טוהן. וואָרין לעולם האָבין זייא דעך דעם זאליניר נישט איבר דעם
פּיינד וואָס ער איז אַליגנר, נור איבר דעם וואָס ער איז אַ חסיד, אונז זייא
האָבין אַלע פּיינד גאָר אָהן אַשום חילוק.

מילא דאָכט זיך מיר, זאָלסט דאָס אַלץ דעם רבין זאָל מאַרין ימים
זיין דרצעהלֿין, וואָרין איך זאָג דיר, עס איז קיין קאַטאָויס נישט, אונ' דער
רבי זאָל מאַרין ימים זיין וועט אַודאי עפּיס טוהן דרצו.

ק'ו. פון ר' מאיר יעקב אויף דער גרעניץ צו ר' נתן באקיליניק

איך האָב היע געהערט, אַז אונזר ר' זעליג לעטיטשיבער איז פון דער
וועלט גיגאַנגען אונ' איהר האָט בייאם רבין דעם צדיק זיין שטעל איברג-
נעהמין. מילא, מן הסתם זענט איהר קלאָהר אין אַלע עסקים, וואָרין ר' זע-
ליג האָט מיט אייך תמיד גוט גילעבט.

בין איך אייך מודיע, אַז דאָס קרייז פין צידון הרבה האָט אַפּסק גי-
מאַכט, מען זאָל [מידן] אַריבער שיקען מיט אַ שוב פאַס איבער דער גרעניץ.
אונ' וויא מען האָט מיך גיבראַכט אין קרייז אַריין, מען זאָל מיר געבין דעם
שוב פאַס, האָב איך דאָרט דיא גויה מיט איהר פאַטיר אויך גיטראָפּין. זייא
האָט מען איר גיגעבען אַ שובפאַס. דאָס קרייז האָט מיר גיוואָלט געבען
אַפּוהר, איך האָב אָבער גיזאָגט, איך וויל קיין פוהר נישט, איך וויל בעסיר
צו פוס געהן. וואָרין איך האָב מיר גיטראַכט, דיא גויה מיט דעם פאַטיר וועט
מען דעך אַודאי טרייבען צו פוס, וואָרין וויא האָבין זייא פּר אַפּוהר צו אַפּו-
לין. מילא אַז איך וועל געהן צו פוס מיט זייא אין איינעם, וועל איך זייא
אויף דעם וועג אויסשטעלין, וואָס זייא זאָלין אין דרהיים זאָגין אויף דעם
פרהער.

וואָס זאָל איך אייך זאָגין, איך בין דאָ גיווען אין איין שמחה, וואָס
עס האָט זיך אַזוי גיטראָפּין. איך האָב גיועהן בחוש, אַז דאָ איז אונז דעם
רבינס זכות בייא גישטאַנין. וויא מען האָט מיר אָבער אין קרייז דעם שומר
גיגעבען, וואָס זאָל מיט דעם שובפאַס מיך פיהרען אונ' געה אַזוי אויס דעם
קרייז אַרויס, גיב איך אַקוק שטעהן פּר דעם קרייז צווייא פוהרין אונ' עט-
ליכי מענשין. איך האָב גיפּרעגט, וואָס זענין דאָס פּר פיהרען, האָט מען מיר
גיגעטפּערט, דיא פוהרען זענין פּר דער גויה מיט דעם פאַטיר אונ' איהרע
צווייא קינדר, ביט דיא לייט וואָס מען האָט גישיקט פון אונזר גובערני
מען זאָל זייא בעלייטין. וואָרין מען האָט פּין אונזר גובערני גישריבין, מען
זאָל זייא שיקין מיט פוהרין, נישט צו פוס, אונ' זייא וועלין פּר דיא פוהרן
אַפּוהרין.

וויא איך האָב דאָס דרהערט, האָב איך גימיינט, איך לאָז דיא נשמה.
דרווייל האָב איך זייא גיוואָלט פּרעגין, אויף וועלכיר גרעניץ מען וועט זייא
פוהרין, איז אָבער איינר פּין דעם קרייז אַרויס גיקומין אונ' האָט זיך אָנגי-

הויבין אויף מיין שומר צו בעזערן (זיך), וואָס ער שטעהט מיט מיר, אונ' האָט איהם גיהייסן מיט מיר תיכף אַוועק געהן.

האָב איך אָנגיהויבן צו בעטן, מען זאָל מיר אויך אַפּוהר געבן, איך וועל צאָהלין פּר דער פּוהר, אונ' ר' ישראל בער האָט אָנגיהויבן צו בעטן אונ' צו שרייען, מען זאָל מיר אַפּוהר געבען. ער האָט זיך טאַקי ממש דאָס לעבן איינגישטעלט, ער איז' אין קרייז אַריין צום עלטסטען אַריין גילאָפּן אונ' גישריגן, עס האָט אָבער נישט גיהאַלפּן. ער האָט גיהייסן מיט רציחה, תיכף זאָל מען מיך אַוועקפּוהרן צו פּוס: מען האָט דיך גיפּרעגט, האָט ער גישריגן, אויב דוא ווילסט אַפּוהר, האָסט דוא גיזאָגט, ניין, נוא געה זשע צו פּוס. האָב איך ערשט גיזעהן, וואָס פּר אַגוטקייט עס העט גיווען, ווען איך העט גיווען גיזאָגט, איך וויל אַפּוהר. וואָרין אַ בעזונדרי פּוהר העטן זייא דעך מיר נישט גיווען גיגעבן אונ' העטן מיך גיווען אויפּגיזעצט אויף אַ וואָגן מיט דער גויה אונ' מיט דעם פּאָטיר, העט איך דעם גאַנצן וועג צייט גיהאַט מיט זייא אַ צושמיסן וואָס זייא זאָלין אין דרהיים זאָגן. וואָס העלפט דאָס אָבער, איך טאַקי אַליין האָב דעם אינטעריס קאַלי גימאַכט, וואָס איך האָב גיזאָגט, איך וויל נישט פּאָהרין; אונ' אזוי האָט מען מיך גינעהמין אונ' האָט מיך דעם שומר איברגיגעבן. אונ' דער איז' מיט מיר אַוועק גיגאַנגן, אונ' איך ווייס אַפּילו נישט אויף וועלכער גרעניץ מען פּוהרט דיא גויה. איברדעם שיק איך אייך דעם מוכ'ז אַשליח מיוחד פּין דער גרעניץ, איהר זאָלט דאָרט גוט אָב פּילווין דעם אינטעריס, וואָרין איך האָב מורא, עס זאָל נישט ח'ו זעהר שלעכט זיין. איך האָב אַפּילו מורא אַהיים צו קומן אונ' איברזיך דרווייל דאָ אויף דער גרעניץ אין קאַברין.

פּוהר ר' נתן באקיליניק צו ר' געציל מאיר אין קאווען

אַלע אונזרי לייט זענין מיר זיך צום הויף גיגאַנגן איין עצה צו האָל-
טין, איז' גיבליבן בהסכּם כלם, מעזאָל מיר שמיסן מיט דעם רבין זאָל לע-
בין אונ' זאָלין איהם בעטן, ער זאָל שלום מאַכן מיט דעם דישפּאָליר ליגנר.
תחלת האָבן מיר מורא גיהאַט מיט דעם רבין זאָל לעבן דרפון צו
שמיסן. מיר האָבן אָבער גיזעהן, אַז עס איז' גאַר קיין קאַטאָנויס נישט אונ'
עס איז' טאַקי ממש סכּנות נפשות, האָבן מיר זיך מישב גיווען, מיר מוזין זיך
איינשטעלן אונ' מיט איהם אַשמיס טוהן. וויא מיר האָבן גיזעהן, אַז דער
רבי זאָל לעבן בעזירט זיך דרפּר נישט, האָבן מיר דעם אַנדערן טאַג מיט
איהם וויעדר דרפון אַשמיס גיטוהן, בפרט מיר האָבן אַידועה גיהאַט, אַז
דער דישפּאָליר וויל איך שלום, וואָרין ער האָט פּין דיא אַפּיקורסים, וואָס
זענין דאָרט, גרויס עגמת נפש. האָבן מיר דעם רבין זאָל לעבן גיזאָגט: דער

דישפאליר בעט זיך זעהר אויף שלום, ער וויל זיך צו איהם מקרב זיין. האָט דער רבי זאָל לעבין גיזאָגט: איך בין מספּים.

מיר האָבן דרפון גרויס תּענוג גיהאַט, וואָרין מיר זעבן נישט מסופּק, אַז זייאַ וועלן זיך האַלטן אין איינעם, וועלן אַודאי אַלע צרות אויפהערן (א). בין איך דיר דאָס געך מודיע, דאָ זאָלסט זעהן דאָרט ביי אייך מיט דעם דישפּאלירס לייט צו שמיסן דרפון, זייאַ זאָלן דאָס זייעריגי טוהן אונ' נישט פּויל צו זיין. דער אינטערס איז זעהר משונה גינעטהיג, אונ' מיר וויאָ אַם געכסטן מודיע צו זיין, וואָס דאָ האַט גיטוהן.

קל"ט. פון ר' יעקל פולנאער
צו ר' חיים גבריאל

דייני צווייאַ בריבליך האָב איך מקבל גיווען. דאָ קענסט דיר משער זיין, וויאָ דיא הויט האַט אויף מיר גיציטירט, בשעת אַז איך האָב דיין בריבל גלייאַנט; אונ' איך בין גאָר נישט מסופּק, אַז דעם זאָלינירס לייט האָבן דעם פּודראַטשיק מודיע גיווען פון דעם סטרעכאַן. וואָרין פּר עטליכי שבתים איז היא גיווען איינר פון דעם זאָלינירס לייט, וויאָ ער האַט גיזעהן דעם סטרעכאַן, האַט מען איהם אָנגיזעהן, וויאָ ער איז פּר גרויס קנאה אָקירשט נישט אויס דער הויט אַרויסגישרינגין. ער האַט טאַקי גיזאָגט: בייאַם זאָליניר געפונט זיך אַווי אַפּלי נישט. מיר האָבן זיך זעהר געחודישט פון וואָנן קומט דאָס, וואָס דער איז צום רבין זאָל לעבין גיקומין אויף שבת. נור וויאָ איך [האַב] דיין בריבל דרהאַלטן, האָבן מיר אָבגיכלעהרט, אַז דעם זאָלינירס מענטש איז נור מפה דעם סטרעכאַן צום רבין זאָל לעבין גיקומין, פּדי ער זאָל דרנאָך וויסן וואָס צו רעדין (א).

און טאַקי דער מענטש האַט דאָס גימוזט דעם פּודראַטשיק דרזעהלן אונ' מיר האָבן זעהר מורא, דיא קריגיר זאָלן נישט ווייטר עפּיס אַשלימוזל אָנאַרבייטן מפה דער כללי. אונ' האַטשי דאָ האַטט גישריבן, אַז דער פּודראַטשיק איז דעם זעהן גאָר נישט חושד, ער האַלט אין דער דעה, דער משרת וואָס איז ענטלעפּין גיוואָרין האַט דאָס גיטוהן, האָבן מיר פּאַרט זעהר מורא, וואָרין ווער ווייסט וואָס זייאַ ברייען שטילירעהיד.

איברדעם האָבן מיר אַלע אָבגיכלעהרט, אַז דאָ איז קיין אַנדרי ברירה נישט, נור דער רבי זאָל לעבין זאָל שלום מאַכן מיט דעם זאָליניר. מיר האָבן שוין מיט דעם רבין זאָל לעבין דרפון גישמיסט. איהם האָבן מיר גיזאָגט, אַז דער זאָליניר האַט צו אונז גישיקט אונ' בעט זיך זעהר מיט דעם רבין זאָל לעבין שלום צו מאַכן אונ' וויל זיך פּר איהם מכניע זיין, האַט אונז דער רבי זאָל לעבין גיזאָגט, ער וויל דאָס איברבעטיכן אָננעהמין, וועט

איהר זעהן, אַז איך בין נישט פֿין דעם עולם דער נקבות (ב), דאָס איברבע-
טיכץ וועט אָבער דעם זאליניר גאָר נישט העלפֿין — ער האָט דיא צייט פר-
זוימט, עס איז שוין צו שפעט. מיר זענין שטעהן גיבליבין אונ' האָבין נישט
גיוויסט וואָס דער רבי זאָל לעבין מיינט דרמיט (ג).

מילא, זעה זשע צו שמיסין מיט דעם זאלינירס לייט וואָס בייא אייך
זענין דאָ, זייא זאָלין זעהן, עס זאָל קומין צו אַשלום, וואָרין וועדליג וויא
אונז דאָכט זיך, קען גימאָהלט זיין, אַז דער זאליניר איז ניט שלעכט, אונ' דאָס
וואָס דער רבי זאָל לעבין קריגט אויף איהם, איז נור פֿון דעסטוועגין, דיא
וועלט זאָל איהם נישט נאָך געהן (ד). וואָרין דורך דעם העט דער רבי נישט
גיקענט קומין צו גרויס התבוננות (ה). אונ' הוץ דעם אַפילו איז אַקריג פֿון
דיא צדיקים אַ גרויסי טובה (ו).

מילא זעה צו טוהן וואָס מעגליך איז עס זאָל קומין צו איין איברבע-
טיכץ אונז שרייב מיר בלי שום עיכוב אידועה, וואָרין איך זעה בחוש, אַז
דער רבי זאָל לעבין האָט גרויסי שונאים, וואָרין עס בייט איהם זעהר אין
גאַנצין לייב אונ' האָט קיין מכות אונ' קיין ביילין נישט (ז).

קס. פֿון ר' געציל מאיר אין קא-

ווען צו ר' נתן באקלייניק

תיכף וויא איך האָב נור אייער בריבל מקבל גיווען, בין איך גיגאַנגין
צו חיים גבריאָל אונ' האָב מיר מיט איהם אַשמוס גימאַכט אונ' האָב איהם
אין דיא רעד פֿרוואָרפֿין מכח דיא עסקים פֿון דיא רביס אונ' האָב גיזעהן, ער
איז פֿאַרטיג צו פֿאַהרין צום דישפּאליר; אונ' איז אויך גיפֿאַהרין.

היינט איז ער פֿין דאָרט צוריק גיקומין אונ' האָט מיר תשובה גי-
בראַכט, אַז דער דישפּאליר איז אויך מספים דרויף, נור, האָט ער גיזאָגט, מען
מוז אויסקלויבין איין אָרט, וויא אַהין זייא זאָלין זיך צום הויף קומין, וואָ-
רין מן הסתם וועט דעך דער נישט וועלען פֿאַהרין צו דעם אונ' דער נישט
צו דעם. צום בעסטין העט גיווען, זייא זאָלין היא צום הויף קומין. נור
איבר דיא רשעים וואָס מיר האָבין היע קען מען אונזר שטאָד דרצו נישט
בוחר זיין.

האָט דער דישפּאליר גיזאָגט, מען זאָל זיך בוחר זיין קאַלנע, אונ' וועד-
ליג מיר דאָכט זיך, וועט דער רבי זאָל מאַרין ימים זיין אויף קאַלנע אויך
מספים זיין, וואָרין דאָרט זענין דאָ אַיאָם פֿון דעם רבינס לייט, אונ' אַפילו
דאָס ביסל פֿון דעם דישפּאליר, אַז זייא וועלען נור זעהן דעם רבין זאָל מאַרין
ימים זיין, וועלען זייא אָודאי צוגיוואַקסין ווערין צום רבין. מילא זאָלסט דוא
מיר צו וויסין טוהן, וויא איך זאָל מיך נוהג זיין.

קמא. פון ר' יעקל פולנאער צו ר' מענדל בארער אין קאלנע

איך בין דיר מודיע, אז דער זאלינר האָט צום רבין זאָל לעבין גי-
שיקט, ער וויל איהם מפיס זיין; אונ' דער רבי זאָל לעבין, אזוי וויא ער
איז אַגרויסר עניו, האָט גיזאָגט, ער שטעהט צו דרויף, נור האָט ער גיזאָגט
אויף דעם אופן, אז דאָס איברבעטיכץ זאָל נור זיין אין דיין שטאָד. דער
זאלינר איז דרויף בעשטאָנין, ער זאָל פאָהרין צו אייך. זעה זשע דאָרט פר
דעם רבין זאָל לעבין אָשעני דירה אָנצוגרייטן, וויא מעבעדאָרף. אז דער
רבי זאָל לעבין וועט האָבין אָשעני דירה, וועט דאָס דיך אונ' אַלע אונזרי
לייט דאָרט בעשענין. דוא וויסט דעך וואָס אין דיא ספרים שטעהט, אז אָן
דיא צדיקים דירה דרקענט מען דיא מעשים פון דעם דור (א).

היינטשי וועסט דוא אַודאי זעהן, דער רבי זאָל לעבין זאָל דאָרט האָ-
בין תענוג אונ' הרחבה אונ' דיא מענטשין וואָס וועלין קומין צום רבין זאָל
לעבין זאָלין נישט קומין מיט ליידיגי הענד (ב). איך בין בטוח, אז אייער
עולם וועט אויף דעם נישט קוקין, וואָס צווישין בידי איז אַמחלוקות גי-
ווען (ג), אונ' וועלין פין דעסטוועגין אַלצדינג טוהן וויא מען בעדאָרף. דורך
דעם מוכ'ז שרייב מיר אַתשובה, כדי מיר זאָלין זיך קענין אויף דינסטאָג
אויטרעכטין, וואָרין איך אונ' ר' חיים גבריאָל פון קאווען וועלין אויך קומין
צו אייך, אונ' מיט דעם רבינס היִלף וועט אַודאי גוט זיין.

קמב. פין ר' אהרן חלובניקיר צו ר' חיים גבריאָל פון קאווען, וואָס איז איצט אין קאלנע

איך שיק אייך דעם מוכ'ז אַשליח מיוחד, וואָרין דער אונטערס איז
ועהר משונה נעטיג.

נעכטין בין איך גיווען אין קאווען אונ' האָב דאָרט בייאם פודראַטשיק
ר' קלמן ביסינגער קאָלי מעהל גיקופט מיר אין דער גוראַלני אַריין. וויא
איך האָב איהם פר דעם מעהל גיצאָהלט מיט אַסיגנאַציעס, זענין צווישין דיא
אַסיגנאַציעס גיווען דיא צווייא אַסיגנאַציעס, וואָס איך האָב גיהאָט בייא אייך
גינעהמין פר דער שמירה. וויא דער פודראַטשיק האָט דיא צווייא אַסיגנאַציעס
דרזעהן, האָט ער מיך גיפרעגט, פין וואָנין איך האָב זייא. האָב איך תחלת
גיזאָגט, איך ווייס נישט. וויא ער האָט זיך אָבער אָנגיהויבין זעהר צו בע-
זערין אונ' האָט גיזאָגט, ער וועט מיך אָבשיקין צום סאָנד, וואָרין ער האָט

גיהאט גינעהמין אַסיגנאַציעס ביאם קאָמיטיאָנער אונ' וויא ער איז' נור אַהיים גיקומין האָט מען בייא איהם צווייא אַסיגנאַציעס אַראַבגיגנבת, האָט ער גי' בעטין דעם קאָמיטיאָנער, ער זאָל איהם געבין דיא נומעראַציע פין דיא אַסיגנאַציעס, אונ' דער קאָמיטיאָנער האָט איהם גיגעבען דיא נומעראַציע פין דער קאָמיטיאָנער, וואָרין דאָרט האָט ער דיא אַסיגנאַציעס גינעהמין. האָט דער פאָרטשיק בייא זיך דיא נומערן פין דיא צווייא אַסיגנאַציעס וואָס מען האָט בייא איהם גיגנבת אויפגיזייענט, אונ' וויא איך האָב איהם גיזאָהרט פּר דעם קאָלי מעהל, האָט ער גיזעהן, אַז דיא צווייא אַסיגנאַציעס וואָס איך האָב איהם צווישן דיא איבריגי גיגעבין, היינו דיא צווייא וואָס איך האָב גייהאט פין אייך, האָבין דיא נומערן וואָס בייא איהם זענין אויפגיזייענט.

האָב איך גיזעהן, אַז דער אינטעריס איז' קיין קאָטאָויס נישט, האָב איך מיר מישב גיווען, וואָס טויג דאָס מיר, איך זאָל אין אַזאַ אַשלימזל אַריין קומין, אונ' האָב איהם גיזאָגט דעם אמת, אַז דיא צווייא אַסיגנאַציעס האָב איך פון אייך. איך האָב דעך בייא מיר גיוויסט, אַז איהר האָט בייא איהם קיין אַסיגנאַציעס גיגנבת, איך קען דעך אייך. האָט ער מיר גיזאָגט, איך זאָל נישט אַוועק געהן, האָט אַריין גירופין דעם בן יחיד זיינים אונ' האָט צו איהם גיזאָגט: איך ווייס זעכיר, אַז דוא האָסט בייא מיר גיגנבת צווייא אַסיגנאַציעס אונ' האָסט זייא גיגעבין חיים גבריאל'ן. זאָג זשע מיר דעם אמת, וועל איך דיר מוחל זיין. נור אַן חיים גבריאל'ן וועל איך מיך נוקם זיין.

תחלת האָט דער זוהן נישט גיוואָלט מודה זיין, נור וויא דער פאָטיר האָט גישיקט נאָך דעם דיין, אונ' דער דיין האָט אַנגייהויבין אין דעם זוהן אַריין צו רעדען, האָט ער מודה גיווען, האָט אַנגייהויבין זעהר שטאַרק צו וויי' גין אונ' האָט גיזאָגט: נישט נור דיא אַסיגנאַציעס אַליין האָב איך גיגנבת, נור דעם סטרעכאַן האָב איך אויך גיגנבת אונ' האָב איהם גיגעבין חיים גבריאל'ן, ער זאָל איהם געבען דעם דישפאליר רבי.

וויא ער האָט דאָס אַרויסגירעד, האָט דער פּוּדראַטשיק פּר שמחה ממש אַנגייהויבין צו טאַנצין אונ' האָט גייהיסין איינים פון זייני לייט, ער זאָל מיך אַבפּוהרין אין סאַנד אַריין אויף אַפּרהער. האָט זיך דער דיין אַנגירופין: וואָס טויג אייך דאָס? אייער זוהן וועט דעך אויך אין דעם שפּיל אַריין קומין! האָט איהם דער פּוּדראַטשיק גיענטפירט: האָט קיין מורא נישט, נאָך זייערי משפּטים קומט מיין זוהן דרפּר קיין שום עונש נישט.

וויא ער האָט דאָס אַרויס גירעד, האָט דער דיין אַנגייהויבין דעם בן יחיד צו האַלזין אונ' צו קושין אונ' האָט איהם גיזאָגט: האָסט זעהר גוט גי' טוהן, וואָס דוא האָסט דעם אמת גיזאָגט, דרפּר האָב איך [דיך] נאָך לעיבר וויא ביז אַהער! ניט אומזיסט האָט דער דישפאליר אויף דיר גיזאָגט, דיא האָסט אַגרויסי אונ' אַהויכי נשמה, וואָרין דורך דיר וועלין גרויסי זאַכן גישעהן, דורך דיר וועלין מיר דעם רבין דעם רשע מיט זייני לייט דיא רשעים איי' אויס רייסין.

איך בין מיט דעם פאדראַטשיקס מענטש גיגאַנגין צום סאַנד אונ' האָב
בייאם סאַנד אויך גימוזט דעם אמת זאָגן, אַז בייא אייך האָב איך דיא צווייא
אַסונגאַציעס גינעהמין, וואַרין עס זענין שוין גיווען עדות דרויף, אַז איך האָב
דאָס גיזאָגט בייאם פאדראַטשיק אין הויז.

וויא איך בין גיווען אין סאַנד, האָב איך גיהערט, וויא דער סענדזיי
האָט גיהייסן פאָהרין קיין דושפאל, מען זאָל דאָרט בייאם רבין זוכין דעם
סטערעכאַן. איך האָב גיוואָלט תיכף פאָהרין קיין דושפאל, נור וויא איך האָב
גיהערט, אַז דער רבי אונ' איהר זענין איצט אין קאַלנע, שיק איך אייך דעם
שליח מיוחד קיין קאַלנע, אונ' מן הסתם וועט איהר וויסן וואָס צו טוהן.

קמג. פון ר' דוד צערעס

צו ר' יעקל פולנאער

היינט אויף דער נאַכט איז' אַהער אָנגיקומין דער זאַסידאַטיל מיט אַיאם
מענטשין זייני פון קאווען אונ' זענין אַפילו נישט אַריין גיפאָהרין אין אַהאַר
בעריג אַריין, נור זענין שטעהן גיבליבין פר דעם רבינס הויז אונ' האָבין דאָס
הויז אַרום גירינגילט פין אַלי זייטן אונ' האָבין אָנגיהויבין צו זוכין. תחלת
האָבין מיר נישט גיוויסט וואָס זייא זוכין אונ' האָבין גימיינט, זייא זוכין
טריפּהני סחורות. דרנאָך ערשט, וויא מיר האָבין גיזעהן, זייא זוכין דעם
סטערעכאַן, האָבין מיר גאָר קיין מורא נישט גיהאַט, מחמת מעהאָבין גיוויסט,
אַז נאָך פר עטליכי טאָג האָט דער רבי זאָל מאריך ימים זיין גיהייסן דעם
סטערעכאַן בעהאַלטין.

נור וויא עס האָט זיך דרנאָך אויסגיוויזן, האָט אַפנים, אַז טאַקי איי
גיר פין דעם רבינס בני בית האָט זייא פּרראטין, וויא מען האָט דעם סטרע
כאַן בעהאַלטין, וואַרין דער זאַסידאַטיל האָט גיהייסן איינעם פון זייני לייט
אַריין קריכין אין אויבין אַריין אונ' פון דאָרט האָט ער דעם סטרעכאַן אַרויס
גיבראַכט אונ' האָט אים גיגעבין דעם זאַסידאַטיל (א).

דער זאַסידאַטיל האָט גיהייסן תיכף ברענגין קייטן אונ' האָט גיפרעגט
וויא דער רבי איז, ער זאָל איהם קאָוויין אין קייטן. מיר האָבין כמעט דיא
נשמה גילאָזט אונ' האָבין איהם גיענטפערט, ער איז נישט היא. האָט ער אונז
תחלת נישט גיוואָלט גלייבן. נור וויא ער האָט גישיקט נאָך קהל אונ' זייא
האָבין איהם גיזאָגט, אַז דער רבי איז טאַקי נישט אין דרהיים, ער איז פר
עטליכי טאָג פין דרהיים אַוועק גיפאָהרין, האָט ער זייא גיגלייבט, אונ' האָט
גיזאָגט: נישט קשה, מיר וועלין איהם שוין בעקומין דאָרט וויא ער איז'.

וואָס זאָל איך דיר זאָגן, דער רשע האָט אָנגיהויבין צו בילין אויף
דעם רבין אונ' אויף אַע אונזרי לייט, איז אין אונז גאָר קיין נשמה נישט
גיבליבין. מיר ווייסן גאַנץ גוט, האָט ער גיזאָגט, אונ' דיא גובערני ווייסט

אויך, וואָס איהר טוהט. איהר מוזט אָבער וויסן: פריהר האָט איהר גימעגט טוהן וואָס איהר האָט נור אַליין גיוואָלט, אָבער נישט איצט פר אונזר איציגין וויצעגובערנאַטער. ער קען אייך גאַנץ גוט, ער וועט אייך שאַרף אין דיא הענד אַריין נעהמין, אונ' דאָ וועט אייך קיין שום זאַך אין דער וועלט העלע פּין. ער קען אַלע שטיקליך אייערי אונ' וועט ניט רוהן, ביז ער וועט נישט עטליכי רביס אונ' לכל הפחות אפינף הונדרט אייערי לייט אַוועק שיקן קיין סאַמביר.

ער האָט נאָך אַזויני רשעות גירעד, וואָס מיר האָבן עס ניט גיקענט אויסהאַלטן. אַטהייל פּין אונז האָבן זיך דיא אויערן צו גיהאַלטן, זייא זאָ לין דאָס רשעות נישט הערין. דרנאָך האָט ער זייני לייט אַ בעפעהל גיגעבן, זייא זאָלין נאָך פאַרשין וויא דער רבי איז אונ' זאָלין איהם דאָרט נעהמין אין קייטן.

איברדעם שיק איך דיר אַשלוח מיוחד, עטץ זאָלט אייך דאָרט נישט פרוזימין אונ' זאָלט תיכף ענטלויפן. וואָרין דער פּלב וועט אודאי גיוואָהר ווערין וויא איהר זענט, וואָרין וויא איך זעה, האָבן מיר היא אַיאם שונאים. ביזאָהער האָבן זייא גישטימט, וואָרין זייא האָבן פר אונז גיציטירט. צינד אָבער, אַז זייא זעהין, דיא וועלט איז אויף אונז גיפאַלין, האָבן זייא קיין מורא אונ' קיין בושא אונ' בילין אויס זיך אַרויס גאַנץ עפענטליך, רע דין אויף גאָט אונ' אויף משיח.

קמדי. פון ר' נתן באקליניק צו ר' זלמן ברעזניר אין גאַלאץ

איך בין דיר מודיע גאָר נייעס. דאָ ניט לאַנג, פר עטליכי טאָג, האָט דער דישפּאָליר צום רבין זאָל לעבין גישיקט, ער וויל איהם איברבעטן. דער רבי זאָל לעבין האָט דרויף מסכים גיווען אונ' זענין זיך ביידע היא אין קאַלנע צום הויף גיקומין. נעכטין בייא דער נאַכט נאָך דעם איברבעטן האָט יעקל פּולנאער, דעם דישפּאָלירס מענטש, אַבריבל דרהאַלטן פּין דרהיים — אונ' אין אַ האַלבר שעה דרנאָך, עס איז גיווען נאָך האַלבע נאַכט, איז דער דישפּאָליר מיט יעקל פּולנאער אונ' מיט חיים גבריאל ענטלאָפּין גיוואָ רין, אונ' קיינר ווייסט נישט וויא אַהין.

בייא נאַכט האָבן מיר נישט אַוואָרט דרפון גיוויסט. נור אין דער פריה, וויא מיר זענין נור אויפגישטאַנין, האָבן מיר גיהערט דעם רעש אין דער גאַנציר שטאָד. קיינר ווייסט אָבער נישט מעהר, נור אַז בייא נאַכט איז אַשליח גיקומין מיט אַ בריבל, אונ' אין אַהאַלבר שעה דרנאָך וויא זייא האָבן דאָס בריבל גיהאַט זענין זייא ענטלאָפּין גיוואָרין. וועדליג וויא מיר דאַכט זיך, זענין זייא ענטלאָפּין גיוואָרין קיין גאַלאץ, וואָרין איין אורח וואָס איז

היינט פריה אהער אָנגיקומין, ער קומט פֿין גאַלאַץ, האָט גיזאָגט, ער האָט אויף דעם וועג אַהער זעקס מייל פֿון היא גיטראָפֿין אַ בויד, אונז אויף איהר זענין גיזעסין דרייא מענטשין אונז ווערליג דיא מאַסן פֿון דיא פּערד, וואָס דער אורח האָט גיזאָגט, זענין דאָס טאַקי דעם דישפּאַלירס פּערד.

ביז איצט ווייסט נאָך קיין שום מענטש נישט דעם טעם פֿון דעם ענטלוי-פּיכץ, אַפּאַלד אָבער וועט דער עולם אַלצרינג גיוואָהר ווערין. דאָס ביסיל לייט וואָס האָבן מיט דעם דישפּאַליר גיהאַלטן וועלן זיך אַודאי שעמין דעם קאָפּ אויף דער גאַס אַרויס צו ווייזן, אונז מען האָט גאָר נישט מסופּק צו זיין, אַז אַלע וועלן זיך דעם רבין זאָל לעבן אונטער לעגן אונז אַלע שטעד, וואָס האָבן פּריהר גיקעהרט צום דישפּאַליר, וועט איצט דער רבי זאָל לעבן איבן-נעהמין. איך בין דיר דאָס אַלץ מודיע, כדי דוא זאָלסט תּענוג האָבן אונז זאָלסט זעהן, אַז לייגן קען טאַקי קיין קיום האָבן.

איך בין דיר אויך מודיע, אָבער בסוד סודות, אַז מיר ווייסן אַודאי פֿר וואָס ער איז ענטלעפֿן גיוואָרן. מיר האָבן אַפֿילו פּריהר שוין גיוויסט, אַז אַזוי וועט זיין סוף זיין. דיא מעשה איז אַזוי גיווען. דעם קאווענר פּאַד-ראַטשיקס זוהן האָט אָנגייהויבן צו ווערן אַמקורב צום דישפּאַליר אונז האָט גיגנבת בייאם פּאַטיר אַסטרעכאַן אונז האָט דעם סטרעכאַן גישענקט דעם דישפּאַליר.

וויא מיר האָבן דעם אינטערס גיוואָהר גיוואָרן, האָבן מיר גישיקט אונזרס אַמענטש, ער זאָל בייאם דישפּאַליר האַלטן שבת אונז זאָל זעהן, אויב דער סטרעכאַן איז נאָך דאָ בייא איהם. וויא דער מענטש האָט אונז גיזאָגט, אַז ער האָט איהם נאָך, האָבן מיר צום פּאַדראַטשיק גישריבן אַ בריבֿל, וואָס קיינר איז נישט גיווען דרויף גיחתמית. אין דעם בריבֿל האָבן מיר איהם מודיע גיווען, אַז זיין סטרעכאַן גיפונט זיך בייאם דישפּאַליר. דער פּאַדראַטשיק האָט אָבער תּחלת גאָר נישט גיטוהן אין דעם עסק. מיר ווייסן נישט, צו ווייל ער האָט דעם בריבֿל נישט גיגלייבט, צו ער האָט זיך גיוואָלט נישט וויסדיק מאַכן, ביז דיא צייט וועט קומין.

דרנאָך האָבן מיר וויעדר גיהאַט אַידועה, אַז דער דישפּאַליר האָט דעם סטרעכאַן בעהאַלטן. אַפּנים האָט עס גיהאַט, ער האָט גיוואָהר געוואָרן, אַז מיר ווייסן פֿון דעם סטרעכאַן. מיר האָבן אָבער נישט גירוהט, ביז מיר האָבן גיוואָהר גיוואָרן, וויא ער האָט דעם סטרעכאַן בעהאַלטן. דרווייל האָט דער פּאַדראַטשיק פֿין איין אַנדרר גניבה גיוואָהר גיוואָרן, וואָס מען האָט בייא איהם גיגנבת צווייא הונדרט רובֿל אַסיגנאַציעס. דיא האָט ער דרקענט בייא ר' אהרן תּליבניקיר, וואָס האָט זייא גיהאַט פֿון חיים גבריאל.

האָט דער פּודראַטשיק גישיקט קיין דישפּאַל, מען זאָל דאָרט זוכין דעם סטרעכאַן, האָבן מיר תּיכף מודיע גיווען, וויא מען האָט דעם סטרעכאַן בע-האַלטן, אונז מען האָט איהם גימינין אין דעם אויבען. אונז האָט שר' אהרן

חליבניקיר האָט צו יעקל פּוֹלנאָער דיא גאַנצִי מעשה גישריבֿין, עה מען האָט נאָך גישיקט קיין דישפּאל זוכין דעם סטרעכאַן. יעקל איז אָבער נישט גי- ווען אין דרהיים, ער איז דענצמאָהל גיהאַט גיפּאָהרין אָהער, האָט ער איהם דעם בריב אָהער גישיקט. דרוויל האָט מען אין דישפּאל גיזוכט אונז גיפּו- ניין. העט יעקל אין דרהיים גיווען, העט מען דעם סטרעכאַן נישט גיווען גי- פּוּנין, וואָרין מען העט דעם סטרעכאַן גיווען אַוועק גישיקט אין אַפרעמד הויז אַרײַן.

איך בין דיר דאָס אַלץ איברדעם מודיע, איפּשר וועט דער דישפּאליר קומין קיין באַלאַץ אונז וועט נישט זאָגן, אַז ער איז פֿין דרהיים ענטלאָפֿן גיוואָרן אונז וועט זיך וועלין דאָרט מיט דעם בייך משדך זיין, זאָלסט דוא וויסן וואָס דאָרט צו דרצעהלין; וואָרין אַז ער וועט נור טוהן דעם שידוך, האָטשי דנאָך אַז זיי וועלין גיוואָהר ווערין פּון דער מעשה אונז וועלין דעם שידוך נישט וועלין, וועלין זיי דעך איהם פּר דער בושא געלד געבין. ער פֿן זאָלסט דוא זעהן גאָר נישט צו דרלאָזן מען זאָל שמיסן דר- פּון. נור זעה מיט שכל דעם אינטערעס אַנצושטעלין, וואָרין מיר ווילן איצט אַקעגין זייא קיין שום שנאה אַרויס ווייזן.

קמה. פּוּז ר' זלמן ברעזנר צו ר' נתן באַקיליניק

אַטאַג נאָך דעם דישפּאלירס קומין אָהער האָב איך דרהאַלטן אייער בריבֿל. וויא דער דישפּאליר איז נור אָהער אַנגיקומין, איז גומפֿיל קריייווער צו מיר גיקומין אונז האָט מיר דרצעהלט, אַז דער דישפּאליר האָט זיך מיט דעם רבין דעם צדיק איברגיבעטן אונז ער איז איבר דעם אָהער גיקומין, ווייל ער וויל פּון היא פּאָהרין קיין ארץ ישראל.

מיר איז דאָס אַגרויסי תמיה גיווען, וואָס איז דאָס, פֿליטצלינג וויל ער איבר פּאָהרין קיין ארץ ישראל? ערשט אויס אייער בריבֿל האָב איך גי- וואָהר גיוואָרין, וואָס דאָ טוהט זיך. איך האָב אָבער קיינים נישט אַוואָרט דרפּון דרצעהלט, וואָרין אַז מען וועט היא דיא מעשה גיוואָהר ווערין, וועט עס פּר אונז אַלע אַגרויסי חרפה זיין, וואָרין דוא מוסט וויסן, אַז דער דישפּאליר האָט היא אַגרויסי שם.

איבר דעם האָב איך דעם גאַנצין אינטערעס בסוד גיהאַלטן, בפרט עס איז נישט גינעטהיג גיווען, איך זאָל עס דרצעהלין, וואָרין דעם דישפּאלירס לייט ווייזן זיך אַפֿילו נישט אויף דער גאַס אַרויס, אונז צו איהם אַליין לאָזט מען אויך נישט אַיטליכין צו, נור זעהר וועניג מענטשין פֿין דיא גבירים זע- ניין בייא איהם גיווען אונז האָבין איהם געלד גיגעבין אויף הוצאות קיין ארץ ישראל. וויא איך האָב גיהערט, האָט ער גימאַכט ר"ן רענדליך.

דעם שידון האָבן זיין גאַר נישט אין זין. פון יעקל פּולנאָער האָבן
איך גיהערט, אַז היינט נאָך אָדער מאָרגן האָבן זיין בדיעה צו פּאָהרין אין
אַשטאָד אַרײַן ניט ווייט פון היא. ער האָט נישט גיזאָגט אַין וועלכער, אונז
אין עטליכע וואָכן אַרום זאָלן זיין וויעדער אַהער צוריק קומן, ווייל דענצ-
מאָה זאָל פון היא אַשיף אַוועק געהן קיין ארץ ישראל.

עיקר שכחתי. איך בעט איך זעהר, זאָלט מיר מודיע זיין, וואָס מעהערט
דאָרט בייאַ אייך, וואָרין גומפּיל קריליווער האָט מיר גיזאָגט, אַז דער רבי
דער הייליגער צדיק מיט זיינע לייט האָבן עפּיס אַפּלבויל אויף זיך אונז דער
סוף וועט ח'ו נישט גוט זיין, אונז מחמת איהר האָט מיר דרפון גאַר נישט
גישריבן, טראַכט איך איבר, איך ווייס אַלײַן נישט וואָס. איך וויל מיין מויל
נישט צום בעזען עפענין, וואָרין איך האָב גיזעהן אין דעם ליקוטי מוהרין (א),
זאָגט ער, אַז שונאים ווערן וויעדער איינס, האָבן זיין קיין קיום נישט אונז
האָבן אַמפּלעה. על פּן לַמַּעֲהָשׁ שרײַבט מיר פּל דבר שורש.

קמו. פון ר' נתן באקילניק צו ר' זיינוויל ווערחיעווקיר

איך שיק אייך דאָ אַשליח מיוחד, איהר זאָלט לַמַּעַן השם מודיע זיין
דיא צווייאַ לייט אין פּולשטיין, וואָס איהר ווייסט, זיין זאָלן זיך האַלטיין גע-
רינג, וואָרין דיא גויה מיט איהר פּאַטיר איז שוין אַהער גיקומין. דאָס מזל
איז גיווען, וואָס איצט איז בייאַ זיין עטליכע טעג האָג, וועט מען זיא נישט
נעהמין אויף דעם פּרהער. דרוויל וועלן מיר זעהן עפּיס צו טוהן, וואָרין
אַפּלל דער אינטערס איז גאַר נישט גוט.

מיר האָבן איינים פון אונזרי לייט, וואָס קען זיך מיט איינים פון דיא
סאָנדיס גאַנץ גוט, האָט ער דעם גיבעטין ער זאָל איהם העלפּין, ער זאָל
שמיסן [מיט] דער גויה. האָט איהם דער דאָס צוליעב גיטוהן, אונז ער האָט
מיט דער גויה אין דער תּפּיסה גישמיסט. האָט זיא איהם אַלצדינג דרצעהלעט,
אונז דער פּאַטיר איהרר האָט איהם אויך גיזאָגט, אַז דיא אַרענדרכי האָט איהם
צו גירעד, ער זאָל מיט דער טאָכטיר ענטלויפּין אין קורדאן אַרײַן, אונז
איבר דער גרעניץ איז דיא טאָכטיר אין דער אַרענדרכיס קליידר גיגאַנגין
אַנגיטוהן אונז אַפּילשטיגער איז מיט זיין גיפּאָהרין. ער האָט גיזאָגט, ער וועט
דיא בויד אונז דעם פּוהרמאַן מיט דיא פּערד דרקענין. ער האָט איהם נאָך
דיא מאַסן פון דיא פּערד גיזאָגט.

מילא לַמַּעֲהָשׁ זיין זאָלן זיך גערינג האַלטיין, אַז זיין וועלן דאַרפן
צו ענטלויפּין, איך קען נישט לאַנג מאַרן זיין, וואָרין עס איז זעהר שלעכט.
עס איז וועניג צייט.

קמו. פון ר' נתן באקלייניק צו ר' זיינוויל ווערחהיעווקיר

ווייא איז אונז, דיא גולדיני קרוין איז, אונז פין דעם קאפ אראב גי-
פאלין. נעכטין אויף דער נאכט איז דער רבי אַוועק גיגאַנגין פין דער וועלט.
וויא אַזוי עס איז גיווען, וויל איך דיר שרייבן. וויא מיר זענין צוריק גי-
קומין פון קאלנע, איז דער רבי גיווען זעהר אויפגיהויבן אין גרויס חדוה.
נאך קידוש לבנה זענין מיר בייא איהם גיזעסין, איז ער אַזוי לוסטיג גיווען,
אַז מיר האָבין איהם נאך קיין מאָהל אַזוי לוסטיג גיזעהן. דיא רעביצין דיא
צדקת איז אַליין גיגאַנגין אין קעליר אַריין אונז האָט אונז אַרויף גיבראַכט
וויין וויאפיעל מיר האָבין נור אַליין גיוואָלט. מיר האָבין גיטרונקין אונז גי-
זונגין וויאפיעל עס האָט נור גיקענט אַריין, וואָס מיר זענין דעם דישפאלירס
פסור גיוואָרין פין אַרום אונז.

וויא מיר האָבין גיזעהן, אַז דער רבי איז אַזוי שטאַרק אויפגיהויבן
אונז אַזוי פרעהליך, האָבין מיר אָבגישמיסט, מען זאָל איהם מכוח דער גויה
אַלצדיג דרצעהלין, וואָרין נעכטין האָבין מיר גיוואָהר גיוואָרין, אַז מען האָט
זיא שוין גיבראַכט, אַזוי וויא איך האָב דיר גישריבן.

וויא מיר האָבין איהם דרצעהלט וואָס עס טוהט זיך איצט, האָט ער זיך
אַנגירופין: שוטים, וואָס דאַכט זיך, איהר מיינט איהר דרצעהלט מיר דאָ
עפיס נייעס? נור קיין עצבות! אונז האָט אַרויסגינעהמין דעם בעכיר, וואָס ער
האָט תמיד גיהאָט שטיין אין שאַפי, אונז האָט זיך איהם אַליין אַנגיגאַסין
מיט וויין אונז גיוואָנט: איך טרינק אויף דעם קריפענר פריין, טרינקט עטן
אויך אויף איהם. האָבין מיר גיטרינקין אונז גיטאַנצט אין ראָד אונז האָבין
דאָס עצבות אַזוי פרלאָהרין, אַז נישט אַפיציל איז בייא אונז דרפון גיבליבן.
נאך דעם טאַנצין האָט ער וויעדר אַבעכיר וויין גיטרינקין אויף דעם
רשע מרדכי גאַלד, אונז מיר אויך, אונז וויעדר אין ראָד גיטאַנצט, אונז אַזוי
האָט מען פיר מאָהל גיטרינקין, אונז אין מיטן אַלץ אין ראָד גיטאַנצט אונז
מיר זענין אַלי משונא דרהויבן גיווען.

דרנאך האָט ער גיהייסין טאַכין טשייא. ער האָט דעם טשייא גיטרונקין
אונז האָט גינעהמין דיא לולקי ציבוך אונז איז גיגאַנגין אין בית הכבוד אַריין,
אונז מיר האָבין אין שטיב ווייטר גיזונגין אונז גיטאַנצט. אויף איינמאָהל האָב
איך [מיר] דרמאַנט, דער רבי איז נאך נישט צוריק גיקומין. עס דאַכט זיך מיר,
ער זוימט זיך עפיס צו לאַנג, אונז בין גיגאַנגין [זעהן] וואָס דאָס בעטייט.
גיב אַקוק, ברענט דאָס לעכט אויף איין זייט אונז אין מיטען בית הכבוד
זעה איך אַפלאַם אַבלאָהליכין (א). איך האָב אויפגיריסיין דיא טהיר אונז גישרי-
גין גיוואָלד. אונזרי לייט אויס דער שטיב אַרויס זענין צוגיקומין. מיר האָבין
איהם אויס דעם בית הכבוד אַרויס גינעהמין אונז האָבין גיזעהן, ער איז אַוועק.

וואָס זאָל איך דיר זאָגן, איך האָב גימיינט, איך האַלט עס נישט אויס, איך האָב פאַק דרצו נאָך אַגרויסן צער גיהאַט: אין דעם רעש, וויא מיר האָב בין איהם אויס דעם בית הכבוד אין שטיב אַריין גיטראָגן, האָט מען דרווייל דיא לילקע ציבונך אונז דעם טשאמביר, וואָס ער איז מיט זייא אין בית הכבוד אַריין גיגאַנגן, גיגנבת. וואָס זאָל איך דיר נאָך זאָגן, מיר געהן אַלע אַרום וויא עבר ובטל. מיר זענין דעך גיבלייבן וויא רעכטי טמאים (ב).

קמח. פין ר' יעקל רבקס בשמים
 קרעמיר אין קריפען צו ר'
 אברהם משה אין זאלין

היינט אין דער פריה האָט מיר ר' זיינוויל ווערהיעווקירס קלייני יונג גיל דאָס בריבל גיבראַכט וואָס איך שיק אייך דאָ אונז האָט מיר גיזאָגט, דער פאָטיר האָט מיך גיבעטן, איך זאָל דאָס בריבל תיכף מיט אַשליח מיוחד צו אייך אָבשיקן.

מיר איז עס אַ גרויסי תמיה גיווען, בין איך אַריבער גיגאַנגן צו ר' זיינוויל אַהיים. איך האָב אָבער נישט איהם נישט זיין ווייב גיטראָפּין, נור זייני צווייא יונגליך אונז אַ מיידיל האָב איך גיטראָפּין. איך האָב זייא גיפרעגט אויף דעם פאָטיר אונז אויף דער מיטיר, האָבן זייא מיר גיזאָגט, בידי זענין בייא נאַכט פין דרהיים אַוועק גיגאַנגן אונז זענין נאָך נישט צוריק גיקומין.

האָב איך פרשטאַנן, זייא האָבן גימוטט ענטלויפן. האָב איך גיפרעגט ר' זיינווילס אַ קרוב, וואָס עס טוהט זיך. האָט דער מיר גיזאָגט, פר מורא האָט ער גימוזט ענטלויפן. האָב איך איהם גיפרעגט, מיט וואָס איז ער ענטלויפן גיוואָרין, ער האָט דעך נישט גיהאַט אויף הוצאות? האָט דער מיר גיזאָגט: דאָס מוז איז גיווען, ער האָט גיהאַט איין ערך פין דרייאהונדערט גולדען וואָס ער האָט גיזאָלט היינט געבין מרדכי גאָלד פר בראַנפּין, האָט ער דאָס געלד מיט זיך גינעהמין אונז דיא קינדר האָט ער איברגילאָזט. ער האָט זיך גיטראַכט, אַז דיא קינדר וועלין דאָ בלייבן, וועט מרדכי גאָלד אויס רחמנות אויף דיא קינדר דאָס הויז פר דעם בראַנפּין נישט אַוועק געהמין אונז וועט עס לאָזן אויף דיא קינדיר.

אונז ווייל דער אינטערס איז זעהר וועכטיג, שיק איך אייך דאָס בריבל דורך אַשליח מיוחד.

קמט. דאָס בריבֿל וואָס ר' זיינוויל ווערחהעווקיר האָט צוריק גילאָזט צו ר' אברהם משה

למען השם צו געהן תיכף אויף דער שטעל צו ר' יוסף פראַדילס אונ' זאָלט איהם צו וויסן טוהן, אַז אונזר פריץ איז גיווען ביאם בילקער פריץ. האָט זיך דער בילקער פֿר איהם בעריהמט, ער האָט זעהר אַוואָהלי קרעטשמי ביאם טראַקט אויפגישטעלט. אונזר פריץ איז ציקאָווי גיווען דיא קרעטש[מ] צו זעהן, איז דער בילקער מיט איהם צו דער קרעטשמי גיפאָהרין. וויא זייא זענין אַהין אָנגיקומין אונ' זענין אין קרעטשמי אַריין גיקומין, האָט אונזר פריץ דרועהן, וויא אַמלמד זיצט אונ' לערנט מיט דיא קינד. וויא ער האָט דעם מלמד אָנגיקוקט, האָט ער איהם דרקענט, אַז דאָס איז דער מלמד, וואָס האָט איהם גיבראַכט דאָס בריבֿל פֿין דעם וויצעגובערנאַטער, זואַס איז איצט גובערנאַטער. מען האָט תיכף דעם מלמד גינעהמין אונ' אָב גישיקט צום סאָנד. דאָס מול איז גיווען, וואָס אַקנעכט איז דאָרט גיווען מיט אונזר פריץ אונ' האָט דאָס דרצעהלט איינעם פֿין אונזרי לייט, וויא ער איז נור אַהיים גיקומין, נאָך פֿריהר עה אונזר פריץ איז אַהיים גיקומין, אונ' עה מען האָט נאָך דעם מלמד צום פֿרהער גינעהמין.

קו. פון ר' אברהם משה צום בשמים קרעמיר ר' יעקל רבקים

ר' יוסף פראַדילס איז פֿין היא ענטלאָפֿין גיוואָרין אונ' מען ווייסט נישט וויא אַהין. ער האָט בייא מיר איברגילאָזט אַקוויט פֿין אייערטוועגין אויף ריך זהובים, איך זאָל איהם איין שיקין. שיק איך איהם אייך דאָ אין דעם בריבֿל.

דאָס רשעות ווערד אַלע מאָהל גרעסיר. דיא גויה אונ' איהר פאָטיר האָבין אַלצדינג אויסגיזאָגט, אונ' דער מלמד, וויא ער האָט גיזעהן, עס שטעהט שלעכט מיט איהם, האָט ער זיך גישמד אונ' האָט דיא גאַנצי מעשה דר צעהלט, אַזוי וויא זיא איז גיווען.

מיר וועלן ווייטיר ווייטיר ח"ו גאָר קיין תקומה נישט קענין האָבין. ר' נתן באַקיליניק האָט אויך גימוסט עוקר זיין פֿין היא, אונ' נאָך כמה מענטשין האָבין גימוזט ענטלויפֿין.

דאָס מול איז גיווען, וואָס מיר האָבין נאָך צייטליך אַלצדינג גיוואָהר גיוואָרין. איך בין אייך אויך מודיע, אַז דער סאָנד האָט גישיקט אין רבינס הויז אַריין, מען זאָל צו נעהמין אַלע פֿתבים אונ' אַלע זאָכין וואָס פֿון דעם רבין

זכר צדיק לברכה זענין גיבליבין. דאָס גרויסי מזל איז נאָך גיווען, וואָס דער רבי זאל איז תיכף דיא אַנדרי נאַכט נאָך זיין טויד דער רעביצין דער צדקת צו הלום גיקומין אונ' האָט איהר אַנגיזאָגט, זיא זאָל אַלע כתבים אונ' הויז-גירעטשאַפטין אונ' אַנדרי טהייערי זאָכין בעהאַלטין, אונ' זיא האָט אַזוי גיטוהן. דיא קליידר דעם רבינס זצ"ל האָט דיא צדקת תיכף דעם אַנדערן טאָג פרקויפט. מעגסט מיר גלייבין, האַלב אום זיסט האָט מען זייא פרקויפט. וואָס האָט זיא נעביך גיזאָלט טוהן? וואַרטין ביז אַיאם מענטשין וועלין זיך צום הויף פאַהרין, האָט זיא נישט גיקענט. האָט זיא זייא גימוזט אַוועק געבין בחצי חנם. איין אַנדרט מאָל העטין דיא קליידר טויווענד מאָהל מעהר גימאַכט וויא איצט (א).

איך קען דיר נישט גינג זאָגין אונ' אַנדערצעהלין דיא צרות וואָס מיר שטעהן איצט אויס פין דעם קניפיל רשעים, וואָס האָבין זיך בייא אונז צום הויף גינעהמין. דאָס איז אונז פרייך, מרדכי גאַלד דער ימח שמוניק, דער ליעבר רב אונ' זיין דיין מיכל פהנא מיט נאָך זייער גלייכין.

מיר בעהאַלטין זיך כמעט אונטר דער ערד. גוים אַפילו, אַז זייא דרועהן איצט אַיודין אויף דער גאַס אין אַקטייענים גאַרטיל אַדער דיא פאות פאַרנט פר דיא אויערן, הייבין זייא אָן פל הגישפעט צו מאַכין אונ' פּרעגין איהם: ביסט דוא אַחסיד?

אַיאם פין אונזרי לייט, וואָס האָבין צו טוהן מיט אַנדרי מענטשין אונ' בפרט דיא וואָס האָבין צו טוהן מיט גוים, מוזין אונז אַבטרעטיין, אונ' נור דאָס ביסל מענטשין וואָס קומין נישט אַרויס אויס דעם קלייזל אונ' האָבין מיט קיין אַנדרי מענטשין צו טוהן, דיא זענין נאָך פין אונזרי לייט. אין אַלעם האָבין מיר איצט אין קלייזיל נישט מעהר וויא אַמנין מענטשין. אַטהייל זענין ענטלאָפּין גיוואַרין אונ' אַטהייל האָבין גימוזט אונז אַבטרעטיין. אונ' וויא איך זעה, וועלין דאָס ביסיל וואָס בלאַנקן זיך נאָך אַרום אויך מוזין ענטפיר זיך אַוועק לאַזן פין היא, אַדער זייא וועלין מוזין אונז אַבטרעטיין. וואַרין דיא בעלי בתים העריין שוין אויף זייא קצבה צו געבין, וואַרין איצט איז בייא אונז אין שטאָד דער נאָמין חסיד אַרגיר וויא דער נאָמין משומד רחמנא יצילנו. אונ' אַז השם יתברך וועט דאָ נישט בעווייזן עפיס אַנס מפורסם, ווייס איך נישט וואָס עס וועט זיך ווייטר טוהן. איך האָב בדיעה צו פאַהרין אויף דעם בעשטס קבר אונ' וועל דאָרט פר איהם גיוואַלד שרייען, ער זאָל זיך אויף אונז דרבאַרמין.

עיקר שכחתי. דאָס בריבל זאָלסט דוא לַמען השם תיכף פרברענין, וואַרין איך פארכט מיך זעהר פר דיא רשעים. איך האָב מיר דאָס לעבין איינגישטעלט, וואָס איך האָב עס דיר גישריבין. נור איך האָב פרשטאַנין, איך מוס עס טוהן, וואַרין עס איז משונה גינעטהיג, דוא זאָלסט דאָס אַלץ וויסין.

קנא. פין דיא וואָס זענין אוועק קיין ארץ ישראל צו ר' מאיר יעקב אין זאסלאב

גילויבט איז' השיי, וואָס האָט מיט אונז גרויסע חסדים גיטוהן אונ' האָט אונז גיבראַכט אַהער קיין סטאַמבול. אַכצעהן טאָג אין סיון זענין מיר גיקומין קיין גאַלאַץ. איטליכר פון אונז, וויא ער איז' נור ענטלאָפּן גיוואָרין פין דרהיים, איז' דאָס ערשטי גיווען, ער איז' גיגאַנגין אויף דעם בעשטיס קבר. האָט דער בעשט איטליכין גיהייסן פּאָהרין קיין ארץ ישראל (א).

דער עבירשטר האָט אונז בעשערט אַשיף, וואָס זיא איז תיכף פין גאַ-לאַץ אוועק קיין סטאַמבול. זענין מיר אויף דער שיף אַרויף אונ' האָבין אָנ-גיהויבן צו געהן אויף דעם שוואַרצין ים. דעם ערשטין מעת לעת תיכף האָט זיך אויף דעם ים אויפגיהויבן אַגרויסר שטאַרמווינד, אַז דיא חוואַליס האָ-בין אַריין גישלאָגן אין שיף אַריין, אונ' מיר זענין גיווען אין גרויס פחד. דרנאָך איז' שטיל גיוואָרן, זענין מיר זעכצעהן טאָג גיגאַנגין קיין סטאַמבול, דרנאָך זענין מיר אַהער אָנגיקומין.

דוא וויסט גאַנץ גוט, אַז מיר האָבין נישט פיל געלד גיהאַט אויף הוצאות. אונזרי לייט אין דרהיים זענין בשתיקה אַרום גיפּאָהרין אויף דיא שטעדליך אונ' האָבין עפּיס צום הויף גימאַכט, מיר זאָלין חאַטשי האָבין אויף הוצאות פין גאַלאַץ קיין סטאַמבול. וואַרטין לאַנג האָבין מיר נישט גיקענט, וואָרין מיר האָבין זעהר מורא גיהאַט פּר דיא בלבולים אונ' דער שנאה פון דיא רשעים, וואָס האָבין זיך אין זאלין אויף אונז איזובינטעוויט, אונ' האָבין גימוזט מיט דעם ביסל געלד וואָס מיר האָבין גיהאַט אוועק פּאָהרין.

בעט מיר זיך איצט, דוא ביסט דעך ברוך השם אין איין אַנדר גובערני, וואָס דאָרט זענין אַזויני רשעים נישט פּרהאַנדין, זעה צום הויף צו נעהמין דיא געלדין וואָס אונזרי לייט האָבין פין אונזרטוועגין צום הויף גי-מאַכט. אונ' זעה אויך צו שמיסין מיט דיא גוטי יודין אין אייער גובערני, זיא זאָלין הייסן פין אונזרטוועגין געלד צום הויף נעהמין, וואָרין מיר האָ-בין ניט פין וואַגין צו לעבין.

עס איז' נאָך אונזר מזל גיווען, וואָס מיר האָבין אין גאַלאַץ גיטראָפּן דעם דישפּאליר, זענין מיר צו איהם גיגאַנגין אונ' האָבין זיך איהם אונטרגי-וואָרפּן, מיר זאָלין ווערין זייני לייט. חאַטשי ער האָט אונז נישט גיגעבן, האָבין אונז אָבער גאַלאַציר לייט דורך איהם אין פּבּוד גיהאַלטין אונ' האָבין אונז געלד גיגעבן. היינט האָט ווידער ר' אהרן קאַליניר, וואָס איז' אין דרהיים גיווען אַגובה פין דיא ארץ ישראל געלדין אונ' פין ר' מאיר בעל הנס געלדין אין פּולשטין אונ' אין דיא שטעד אַרום און אַרום, מיט זיך גי-נעהמין עטליכי בריב וואָס ער האָט גיהאַט פין דעם רבין זצ"ל. דרצו איז' ר' אהרן אויך בעקענט מיט אַטהייל ארץ ישראל משולחים, האָבין זיא זיך מיט

אונז אויך בעקענט גימאכט, שיקין זיי אונז אַמאָהל עפעס געלד, אָדער בע-
טין אונז צו זיך צום עטין.

ע"פ זעה למען השם פין אונזרטוועגין געלד צו מאַכן וויא ווייט דוא
קענסט, אונ' אז מיר וועלן אי"ה דיא זכיייה האָבין צו קומין קיין ארץ
ישראל, וועלן מיר דאָרט אודאי פין דיינט וועגין אונ' פר דיא מענטשנים
וועגין, וואָס וועלן מיט אונז גומלחסד זיין, טוהן וואָס מיר וועלן נור קענין.
מיר בעטין דיך אויך זאָסט גריסין פין אונזרטוועגען אונזרי לייט אַלע, אונ'
בפרט דעם ביסל עולם אונזרן וואָס זענין נאָך גיבליבין אין אונזר גובערני,
וואָס האָבין נעביך פין דעם בינטייל רשעים דאָרט ימ"ש פיער אויסצושטעהן,
אונ' זאָג זייא, זייא זאָלין זיך גאָר נישט זאָרגין אונ' זאָלין קיין שום עצבות האָ-
בין, עס וועט אָדאי אַבאָלד אַלץ רעכט זיין. אַזוי באַלד מיר וועלן נור אי"ה
קומין קיין ארץ ישראל, וועט אָדאי גוט זיין. וואָרין מיר האָבין צווישין זיך
אַבגישמיסט, וויא מיר וועלן נור אַנקומין קיין ארץ ישראל, זאָל אונזר ער-
שטיר אינטעריס זיין, מיר זאָלין געהן אויף דיא קברים פין דיא אמתי צדיקים
אויס אונזר מדינה וואָס ליגין דאָרט, אונ' מיר זאָלין זייא דרצעהלין אַלצדינג
וואָס בייא אונז טוהט זיך: דאָס רשעת פין דעם קריפענר פריץ, דאָס רשעות
פון מרדכי גאָלד אונ' דיא שטיקליך פין דעם קאווענר רב מיט זיין דיין מיכל
כהנא ימח שמם וזכרם. אונ' מיר וועלן אָדאי דיא צדיקים נישט לאָזין ר-
הען, ביז זייא וועלן זיך נישט געהן נוקם זיין אָן דיא רשעים. אונ' איהר
וועט באַלד אונ' געך זעהן אי"ה נסים ונפלאות אמן סלה ועד.

דאָס זענין דיא רעד פין אייערי פריינד וואָס זייא קוקין אַרויס, זייא זאָ-
לין באַלד גיהאָלפין ווערין דורך דיר אונ' דורך אַלע אונזרי לייט, לעבען
זאָלין זייא מיט זייערי ווייבר, מיט זייערי זוהן, מיט זייערי טעכטיר אונד
מיט אַלצדינג וואָס זייער איז. הק' זיינוויל ווערחיעווקיר, הק' חיים קאליניר,
הק' נתן באַקליניק, הק' יקותאָל קלינקוויציר, הק' אברהם משה, הק' אהרן קא-
ליניר גובה מעות ארץ ישראל מפולשטין, הק' משה בהמגיד ממונה על הדלקת
נרות ר' מאיר בעל הנס מפילשטין, הק' פסח אַרענדר מסלאבודשיק, הק' יוסף
קופיליר הנקרא פראַדילס, הק' חיים בן זאב חלאדיווקער שענקיר מפילשטין
אונ' נאָך פּיפּצעהן מענטשין, וואָס זענין מיט אונז, אויך ליבלי חדוה
וואָס איז גיווען אַמשרת ביים רבין זצ"ל אונ' דוד, דעם רבינס פיהרמאָן.
מיר אַלי קוקין אַרויס אויף ישועה דורך דיר אונ' דורך אַנדרי אונזרי לייט.

אויך זענין מיר דיר מודיע, אז דער דישפאליר האָט אין גאַלאַץ אונ'
אין אַנדרי שטעד זעהר אַיצאָם געלד גימאכט. ער אונ' זייני לייט דאַרפין פין
דרהיים גאָר קיין געלד נישט. ער וועט אַבאָלד שיקין נאָך זיין ווייב אונ'
זייני קינדר, זאָלין צו איהם קומין קיין ארץ ישראל.

עיקר שכחנו. אז איהר וועט אונז שיקין געלד, זאָלט איהר אויף
צרייסטער אויפשרייבען דיא אַלע מענטשין וואָס האָבין גיגעבין, מיט זייערי

ווייבר, מיט זייערי קינדר אונ' קינדסקינדר, כדי מיר זאָלין פּר זייא מתפלל זיין אין ארץ ישראל כ"ד הנ"ל.

נאָך איין אינטערס האָב איך דיר פּרגעסן צו שרייבן. איך האָב גיהאָט פּין דרהיים אַ בריבֿל, שרייבט מען מיר, אַז דער ימ"ש מרדכי גאָלד האָט מיין הויז גילאָזט פּר מיין שוועסטיר, זיא זאָל דרינגן זיין מיט מיינע קינדר, אונ' מיין עלטסטין וזהן האָט ער צו זיך גינעהמין פּר איין אייגין קינד, ווייל ער האָט קייני קינדר נישט. איך ווייס דעך אָבער, אַז דער ימ"ש האָט דאָס נישט גיטוהן מחמת רחמנות, נור פּון דעסטוועגין. ער זאָל אויס מיין וזהן מאַכין אַזוי איין אַפּיקורוס ח"ו וויא ער אַליין איז. בעט איך דיך, זאָלסט מכה דעם שמיסין מיט מיין שוועסטיר, אונ' זאָלסט איהר זאָגן, אַז איך בין אויף דעם נישט מסכים, סיידן דער רשע וועט מיר אָבשיקן מיין ווייב, וואָס איז אויף דעם וועג קראַנק גיוואָרין אונ' האָט גימוסט דאָרט בלייבן. אַז ער וועט זיא מיר אויף זייני הוצאות אַהער שיקן קיין סטאַמבּוֹל, וועל איך דרויף צו שטעהן, מיין וזהן זאָל זיין בייא איהם, וואָרין אַז מיין ווייב וועט מיר היא זיין, וועל איך נישט זיין אַ פּלג גוף (אַ האַלבער מענטש), וועל איך קענין אין ארץ ישראל כתפלל זיין פּר מיין קינד, עס זאָל זיך נישט אָנלערנען דעם רשע'ס מעשים. הק' זיינוויל.

ס י ם

מחמת איך האָב גיהערט אַיאם מענטשין האָבין גיזאָגט, זייא העטין זעהר גערן גיוויסט דעם טעם פּר וואָס דער זאלינר האָט גימוזט אַוועק געהן פּין דער וועלט, אונ' איך האָב די זכיייה גיהאָט גיוואָהר צו ווערין דעם טעם, ווייל איך עס דעם עולם מודיע זיין, וואָרין דער מוסר וואָס עס קומט דרפּין אַרויס, איז גאָר נישט מעריך צו זיין.

די מעשה איז אַזוי גיווען. נאָך דעם זאלינירס טויד בין איך גיווען בייא דעם גרויסן צדיק, מיר רוף מיר איהם דער על גביהן. וויא איך בין אַזוי בייא איהם אין זיין התבודדות שטיבל גיווען אין דעם מעמד פּין רואה ואינו נראה (א), איז דער זאלינר צו איהם אַריין גיקומין, טאַקי וואַכינדיק, נישט אין חלום — דאָס איז גיווען מוצאי שבת — אָנגיטוהן אין דיא שבתדיקי קליידר, אַהוט אויף דעם קאַפּ, אונ' האָט הויך גיזאָגט: גוטוואָך דעם רבּין! אונ' איז זיך גיגאַנגין, אַזוי וויא בייאם לעבין, דעם שטעקין אין דער האַנד, אַקוראַט אַזוי וויא דער מגיד ר' יוסף איז גיקומין צום בעשט נאָך דעם טויד.

דער על גביהן האָט אָנגיהויבן מיט דעם זאלינר צו רעדין פּון אַיאם זאַכין אונ' אינטערעסין, וואָס איך קען זייא איצט נאָך נישט מודיע זיין דעם עולם, ווייל דאָס דור איז נאָך נישט ראוי דרצו. נור דאָס וואָס זייא האָבין גישימסט פּין דעם זאלינירס טויד וויל איך יוא דרצעהלין.

דער זאליניר האָט גיזאָגט, דאָס איז אַלץ גיווען איבר דעם דייטשען בוך. וואָרין דורך דעם בוך איז אויף יעניר וועלט גיוואָרין אַ גרויסר קטרוג אַקעגין אַלע חסידים. וויא דער זאליניר האָט אַ קוק גיגעבין, אַז עס קען דרפון אַרויסקומין אַ גרויס שלימזל, איז ער גיקומין אין גרויסר היטץ אַריין אונ' האָט נישט גירעד פּרשטעלטי ווערטיר, נור האָט גלאַט אַרויסגיזאָגט וואָס ער האָט גיוואָלט. דורך דעם איז דער קטרוג נאָך גרעסיר גיוואָרין (ב). דורך דעם האָבן אָנגיהויבן אַ יאָס מענטשין צו שרייבן אַ קעגין דיא חסידים, איז דורך דעם דער קטרוג נאָך גרעסיר גיוואָרין. אונ' וויא דער דישפּאליר מיט דעם זאליניר האָבן זיך איברגיבעטין, איז דער קטרוג נאָך גרעסיר גי- וואָרין (ג), אונ' דיא לומדים וואָס זענן אויף יעניר וועלט האָבן אָנגיהויבן זיך זעהר צו קלאַגן אויף דיא חסידים. זייא האָבן גישריגין, דורך דיא חסידים וועט דיא תורה גאָר פּרגעסין ווערין.

דורך דעם איז גיוואָרין אין הימל אַ גרויס מחלוקת. אַ טייל האָבן גיזאָגט, מען זאָל דיא חסידים אויסרייסן מיט דעם וואָרציל רחמנא יצילנו, אונ' אַ טייל האָבן פּרקעהרט גיזאָגט. האָבן זיך אַ טייל אָנגירופּין: לאַז מען דעם זאליניר אַהער נעמין, ער זאָל פּסקנ'ן דעם דין, וויא אַזוי עס זאָל זיין (ד). האָבן זיך אַנדרי אָנגירופּין: פּון דעסטוועגין דאַרף מען איהם נישט אַהער נעמין, ער קען דעם דין פּסקנ'ן, אַז ער איז נאָך אויף דער ערד. שוין ביט איינמאַל האָט מען זיך אין הימל אויף איהם פּרלאָזט, ווי אַזוי ער האָט אויף דער ערד גיזאָגט (ה). דיא וואָס האָבן נישט גיוואָלט, מען זאָל איהם אַרויף נעמין, זענן גיווען דיא וואָס זייא האָבן דרוויל זיין גן עדן זיך גי- האַלטין (ו). דיא איבריגי אַבער, אונ' בפרט דיא לומדים, האָבן גיטענית: פּל זמן ער איז אויף דער ערד, איז ער אַ נוגע אין דער זאך, קען מען זיך אויף איהם נישט פּרלאָזין, איבר דעם מוז מען איהם אַרויף נעמין.

צום סוף איז אויך אַזוי גיבליבין, מען זאָל איהם אַרויף נעמין, אונ' וויא ער איז אַרויף גיקומין, האָט מען איהם דעם משפט פיר גילעגט אונ' ער האָט אויך דריבר זיין פּסק גיזאָגט. וואָס ער האָט אַבער גיפּסקת אונ' וואָס אין הימל איז גיבליבין, מען זאָל טוהן אין דעם עסק, האָט דער זאליניר אַפילו דעם על גביהן אויך נישט גיזאָגט. נור דאָס האָט ער גיזאָגט, אַבאָלד וועט מען אויך אויף דער וועלט וויסין, וואָס ער האָט גיפּסקת אונ' וואָס אין הימל איז גיבליבין. אונ' מיר וועלן [וויסין], אויב מיר זענן שוין ח"ו גאָר פּרפּאָלין אונ' עס איז פּר אונז שוין גאָר קיין האַפּנונג פּר האַנדין, ביז דער עפירשטיר וועט זיך אויף אונז דרבאַרמין. אַדער אויב מיר האָבן נאָך אונטער אונז עפּיס לייט, עס זאָל אָן אונז מקוים ווערין דעם נביא'ס ווערטיר: עס וועט נישט זיין דיא צייט, וויא איינער האָט דעם אַנדערן גיזאָגט: קום איך וויל דיך לעהרנין וויא גאָט וואָהנט, וואָרין אַלע פּין גרויס ביז קליין וועלן מיך קענין, זאָגט גאָט. אָמן סלה ועד.

גדולת ר' וואָלף מטשאַרני אָסטרה

הרב כפאָלינאָי, דעם בעש"טס תלמוד מובהק, האָט גיזעהין, אַז דער דור דעה איז שוין אַרויסגעקומין, סײַ שוין עיקבא דמשיחא, סײַ דיא רעחטי צײַט אַלע רזין זאָלין נתגלה ווערין, דעם בעש"טס תורה זאָל אויף דער וועלט נתפרסם ווערין אומעדים צושן יודין, דיא חידושים ונפלאות מיט עליות נשמות מיט קבלה מעשיות מיט דיא ליבע דרושים אין חדושי תורה וואָס מ'האָט נאָך קיין מאָל אויף דער וועלט נישט גיוויסט.

האָט ער זיך מישב גיווען, דאָס קען מען אַנדורש נישט אויספיהרן, סײַדן מעמוז אַרום פאָרין צושין קליינע שטעטליך, אַנריידין יונגע לײַט, זײַא זאָלין שטאַרקע מאַמינים ווערין אינים בעש"ט אין זײַא ווייזן דעם דרך וואָסו גאָר גרינג אוף דער העכסטיר מדריגה אין הימל אַריין קומן, אין דאָרט אויס וואַנדרוויין אַלע היכלות.

נאָ, מוז מן אַזו טאָן: אַנעמין באַם אַלטין וויסלאַצקין אין קופעל (וואָס סײַז נאָך דעמלט אַדורף גיוועזן) אַ פדיון שבויים, האָטציך עטליכע אלפים זהובים מחייב גיוועזן, אַרום פאָרין אין אויס צאָהלין, אין האָט דרונין אָן גיהובן צי טאָן. זײַן וועג איז עפ"י רוב אויסגעקומן אובר טשאַרניאָסטערע אין דאָרט שבת האַלטן אודער נעהטוגין.

האָציך צונים צי גדייט אַ יונגר מאַן אַ מלמדל, ר' וועלוויל, וואָס האָט פאַר עטליכע טאָליר גיקנעלט מיט קליינע קונדיר בײַא הנגיד. דער האָט גיזעהין דיא שווערי אַרבות פין דעם מלמדות מיט פוצילך קונדר וואָס קענין נאָך נישט רעחט רעדן, נישט קיין שום עברי, קיין שום חומש, מוז מן אַ גאַנצע וואָך גאָר טאָג אין נאַחט אַלץ גערין חזון דיא משנה שור שוה מאתיים שנגה שור שוה מאתיים, מיט אַלע פולצן—אַ רוועציך שבת קומן פאַרהערן צום פאָטור נאָכין שלאָף, זאָל ער אים דעמלט מיט גרוס הבנה אַלץ ציטרעפין. דאָס איז דער אמת זײַער אַשווערע בוטערי אַרבות. דאָס מלמדל האָציך מישב גיוועזין דאָס אַוועק וואַרפין, בעסיר מיטן פאָלינאָיר רב אַרום צו פאָרין.

דער רב האָט גיזעהין, דער ר' וועלוויל טוג זײַער גוט צו דיא זאָכין, ראײַז זײַער אַ גישײטור, האָטר אים זײַער מקרב גיוועזן. דער ר' וועלוויל האָט

אויף אלע זאכן גוט אַחטוג גגעבן, אין אַז ראיז נאָר אַהיים גיקומן, האָטער ציזיך אלע מאָל יונגעלייט פונים שטעטיל צי גשלעפט, און מיט באַלשעמסקי מעשות, מיט חדושים, בוז דאָרטן איז גיוואָרן אַ גאַנץ בונטעל מיט יונגע לייט, טאָג אין נאַכט אלץ אין איינים, גאָר נפש אחת גיוואָרן.

דיא קאָמפּאַניע האָבן זיך אָנגיהובן אלע מאָל בעסער צי מאַציווין אין אלץ אלע מאָל זיך גרעסר פונים פּראָסטע עולם צי הייבן, זייא גאָר פאַר בהמות צי האַלטן און זייער קאָמפּאַניע גרוס מאַחן אין גובל אַריין, בוז איטלעחר האַציך געווינטשן צי זייא אלץ זיך מחבר זיין, איין קארניעהן זיך אין דער קאָמפּאַניע. —

דער ר' וועלוול, מחמת רהאָט דאָ דעם עולם דיא אויגן גיעפונט, אוז עריס דער שענצטיר יונגער מאַן גיוועזן, וואָס נאָר אים האָט מן אין מאויל אַריין גיקוקט. ער איז באמת גיוועזן גאָר אַ חידוש פּין אַבר'י, ווי אַזו אלע מאָל נייע חדושים פונים בעש"ט צי דרציילן, נייע מאָדיס אין מנהגים איפּ= ציטאָן, וויאָזו דעם גאַנצן עולם מבהיל זיין. —

אַמאָל האָט מן פּין טשאַרניאָסטערע באַלייט הרב מפּאָלינאָי פּין דער שטאָט אַרויס מיט פּאסטאוויצס גיטן מעד, מיט שמחה, מיט גיזאַנג. האַציך פאַר שמחה דער ר' וועלוול אַליין וויא אַמאַרשיליק אובער געקערט אופן פרייען פעלד. אַ דעמלט איז שוין גאָר דער עולם אַסטאפיעט גיוואָרן, וואָס פאַר אַ חדושים זייא האַבין דאָ צונד דר זעהן! זיי האָבן שון אלע גיטראַחט, דאָס איז שוין אַ שטייגער פון אַ בעל מופת.

פּין דעמלט אָן האַציך שון אָנגיהובן אין טשאַרניאָסטערע שלש סעודות לך צי ווערין טאָקי בייא דעם ר' וועלוול, מיט אַבוסל אַטרונק צו מאַחין. ער האַציך אובנמאָן גיזעצט, און אַז סיו שון רעחט פונצטער גיוואָרן, האָט ער זיך אָנגיהובן צי קוועטשין, בוסלך ווייס זיין תורה אַרוס לאָזין. בוסלך ווייס האָט מן אָנגיהובן אי פרעמדע מענטשן צי שלעפּן פּין דערפּר, יונגע לייט, אי פון נאָהונטע שטעטלך. ראהציך אי גימאַחט אַווייס קאַפּטאַניקל, אי סיך שון אי גאָר אַ פיין יודל גיוואָרן, האַציך שון אי אַלאַנגע לילקע צובך ספּאַראָנווט, אַפיין פּושקוילע מיט טאַבוקע.

דער אָפּשייא פונים עולם איז אלע מאָל גרעסר גיוואָרן. רהאַציך אַפּולי פּין זיינע מקורבים אלע מאָל העחר גיהובן, האָט שון אלע מאָל דאָסטאַרטיט פיינע ספורי מעשיות, מער שוטן מיט תורה, בוז ראיז אַרויס גיקומן און דעם שטייגער (חאָטש ראיז גאָר קיין שום לַמְדן נישט גיוועזן) אַלדונג אוס צי טייטשן מיט רמזים, מיט בחינות, תנועות, נקודות, רזין, יחודים, זיוויגים, רזין דבחינות, בחינות דרוין וכו' אין קץ.

ע"פ רוב האָט ער אָנגיהאַפט דעם ערשטן פּוסק פון דער פרשה גאָר אָן הקדמות (מחמת רהאָט נישט גוויסט קיין שום מדרש אין שום הגדה) אין האָט אַזו מיט בחינות, מיט רזין גידרייט, וואָסיו גאָר אומיגלך גיוועזן צום פאַר= שטיין. אוטלוחער איז אַוועק גיגאַנגן און האָט גיאָגט, אַז דאָס איז אַזו הוך.

סיו גאָר אומיגלך איין יליד אשה זאָליס גאָר משיג זיין, אַז נאָר לויטר תקונים.

דאָך איז נאָך גאָר אַרום גיוועזן, מחמת דעמלט איז מן נאָך נישט גי-קימן אויף דעם שכל און מיהאָט נישט גיוויסט דעם רעחטן אמת אַזו וויא דיא היינטיגע צייטן. דעמלט, אַז מיהאָט נאָר אַגניטיוודן ב" או ג" זה' גיגעבן. איז שון גרוס גיוועזן. זיי האָבן נאָך נישט פאַרשטאַנן דעם שכל, אַז השי"ת האָט מיין קיין שום זאַח נישט בעולמו נאָר וואָס די צדיקים זאָלן נחת רוח האָבן, נמצא דאַרף מן זיין פיל געלט געבן, זאָלן זייער גיט עסן, גיטע וויינין טרונקן, אין זייער טייערע מלבושים גיין, זייערע ווייבר אין טעחטיר אין אייניקליך אין גרוסע פּעריל אין דומעטווארג; פין וועמיס וועגן דען האָט השי"ת אַלדוס גיין אוף דער וועלט באַשאַפן, אַז נישט פין דיא צדוקימס וועגן? קען מן דען זיך משער זיין דיא גדולה וואָס השי"ת מיט דער שכינה האָבן, אַז דער עסט זייער אַגרוסן אַביאָד אין מיטראָגט אים געלט פין אַלע זייטן? אביונים, עניים נעבן נעמן דאָס אונטרשטע ביסל ארומקייט, זענין דאָס מקריב אַזו וויא איין קרבן פאַר דעם צדיק. דער צדיק נאָך דעם אַביאָד, אַז ראיו שון אופגיהובן מיט אַ הופשן טרונק, הייבט ער אָן תיכף אַזונע ברכות מיט פּדיונות אַזו צו אַרביטן, ביז ראיו מהפך תיכף מידת הדין לרחמים. דיא ראנדאריס וואָס האָבן זיך אויס גיבראַחט פין גיטעיוודנס וועגן זענין היינט דיא פרוצים ב"ח גיוואָרין, מוזן דיא פרוצים תיכף פייגן. דיא פאַלשע קווי-טיס, וואָס מיהאָט דאָ מורא גיהאָט גאָר אַרויס צו ווייזן, ווערן זיין איצט גאָר גרונג צי גינמן. דיא פעקליך סחורה, וואָס איז גאָר אחריות מיטן לעבן גיוועזן, גייהן איבר דר קאַמיר גאָר אַפּינטלך, אַבי מעאוסין נאָר רעחט מקרב מיט אמונה צום צדיק אין מעגט אים גניג געלט, רזאָל האָבן נחת רוח... אַז ער אַרבוט דאָס גיט איבער אין איז שון מיט אַליס פאַרטוג, לעגט ער זיך שלאָפן שינת צהרים...

נא, מיר האָבן זיך שון ווייט פין אונזר כוונה אין איינאַנדרן שמיס אַוועק גילאָזט, וואָס מיר וועלן דאַרפן אי"ה ווייטור מער מאַרין זיין. צונד לאָמר זיך צין אונזער גיטניוודן אומקעהרן.

דער ר' וועלוול איז אַלע מאָל ביסלך ווייס גרעסר גיוואָרן. דעמלט איז גאָך די מאַדע גיוועזן, גיטעיוודן האָבן גידאַוונט מיט גרוסע כוחות, מיט גפולדר, מיט גישרייהן. דער ר' וועלוול האָט אַנגיהויבן פאַרן-עמוד שבת צי דאַווינין מיט אַזונע אומגיהירשע גישרייהן, מיט אַזוני גוואַלדיגע קולות. צי קדושה אז ער דרייא מאָל אונטר דר סטעליע אונטר גשפרונגן, און אַלע מאָל האָט ער זיך מער פאַרבערט מיט שטאַרקערי גוואַלדיגע געפולדורייא, וואָסו גאָר אומיגלך גיוועזן אויס צי שטיין. אוטליכער האָט בפירוש גיזעהן, דאָס איז עפיס גאָר נישט מענטשלך, האָט ספּליגצין אי גרוסע עמאַרצושע גריין אין דער עברי פין אים אַרויס חאַפּין; סיו אַבר גאָר הבל, וואָרן קען דען אַ מענטש, וואָז זיין נשמה איז גאָר אין די הומלושע היכלות, דאָ אוף דעם

עולם דרהיטן דיא צונג מיט דער עברי? אין דאָס אַנדערע, ראזו טאַקע דרונין קיין גרוסר יודע נישט גיוועזן. דאַרף מן זשע דען פאַר השי"ת שיין רעדן? דר עיקר איז, מיואָל אין דאָווינין יחודים מאַכין אין זיוויגים, כמבואר בספרים רבים...

רבנים פין דיא סביבות האָבן דאָס גיוואָר גיוואָרין, איז זייא דאָ זייער פרוקער גיוואָרן. וואָסטייטש! דער כבוד פין דר תורה, פין ערלייחקייט, פין מדות טובת, פין יוחס אין פאַניבעריעשאַפט האָט גאָר איין אָפּשלאַק! איז דאָ זייא זייער פינצטער אין דיא אוגן גיוואָרין, האָבן זיך אָנגיהויבן אינטר צו זאָגן און האָבן בתחלה אָנגהובן צי גיפולדערן מיט גרוס מחלוקת אוף דער קאָמפּאַניע.

הרב מקרעמניץ האָט אומיסנע אויסגירעחט שלוחים קיין טשאַרניאָסטער גיוואָר ווערין וואָסידאָס אַזונס נייס, וואָס טיציך דאָס אויף דער וועלט? נאָר מחמת דיא לייט דאַרפן תמיד מענטשנס לאַסקע, העטן זייער ביי אוטליכן נושא חן גיוועזן, אין זעהן דאָ דיא קאָמפּאַניע ווערין אַלע מאָל מער אין שטאַר-קור, זענין זייא אַנטשטולט גיוואָרן.

א טייל פין זייא האָבן זיך צי זייא באונס גמוזט מקרב זיין אין זיך טאַקי רעכט מחבר זיין. דיא האָבין דאָ נאָך טאַפּול מרויח גיוועזן: אין זייערן זענין זייא זעכער גיוועזן, אין זענין נאָך גרוסי לייט אוך גיוואָרן.

דער ר' וועלוול איז אַזו אַלץ מעלה מעלה גיגאַנגין, אורחים זענין אַלץ אַלע שבת מער גיוואָרן. דיא ש"ס זענין אַלע מאָל גרעסר גיוואָרן, אַלע מאָל מער מעד, אַלע מאָל מער בראַנפין, אַלע מאָל מער תורה. מוהאָט גיוונגן, גיפליעסקוט, גיטאַנצט, מי האָט שון אי אַבלאָזן אומיסנע אוך צו גינימן, מיהאָט אים גיט גיצאַלעט, רזאַל נאָך מאַכן וויא איין רב, וויא איין למדן, וויא איין טערק, פיל נייע שטיקלך וואָס גאָר חידש, אַלץ, סי זאָל דיא מרה שחורה אַוועק טרייבן, נאָר חדותא זאָל זיין.

סוז כדאי גיווען. ווען אורחים האָבן נאָר דאָס גיזעהן, האָבן זייא שון זייערע גרויסע הוצאות אומזוט נישט אוס גיבראַחט, בפרט עפ"י רוב נאָר יונגע לייט, וואָס אַזויני זאַחן איז אין זייא זייער אָנגילייגט. אַז זייא זענין נאָר אַהיים גיקומן, האָבן זייא שוין חוזק גימאַחט פונים רב מיט זיין תורה, פין פאָטור אין מוטער מיט זייער גוט אין פרומקייט, פין אַלטע לייט מיט זייערע הנהגות טובות. זייא האָבן זיך שוין צוגד דעם רעחטן אמת דרזעהן, אַז דאָס אַלץ איז נאָר הבלי הבלים, דער רעחטער דור דעה איז שון ב"ה צונד אַרויס גיקומן, מידאַרף מיין נישט נאָר רעחט נקיות האָבן, דיא מרה שחורה אַוועק טרייבן מיט אַגוטן טרונק בראַנפין, מידאַרף נאָר פולניוון אַלע מאָל האָט צי שטיקליך זוהר זאָגין, דאָס איז מסוגל צי דער נשמה—דרציילן ספורי מעשיות פונים בעש"ט אין פין אַנדערע גוטעיוודן.

מוהאָט אָנגיהובן צו דריקן ספרים פין גוטע יודן מיט די נייע תורת. דעמאָלט איז מפורסים גיוואָרן צישון יונגע לייט דיא פשוטע טייטש פונים

פסוק: אל תפנו אל האבות, גלייך סיהעט גישטאנן אל האבות, — סוז טייטש מיזאל זיך גאר בעסקי דשמיא אויף פאָטער אין מוטער נישט אומקיקן. האָבן זיין גאר אָנגיהויבן בפרהסי' מורד זיין אין פאָטער אין מוטער, אין שווער אין שוויגער, האָבן דרהיים דאָס שענצטע אין דאָס בעסטע גיגנביט אין האָבן דעם רבי אַהיים אָ גיפירט...

דער ר' וועלויל איז באַלד צי אַ הופש בוסל פאַרמעגן גיקומן, האָט אָנגיהובן אַבוסל אופציפירן מיט מלבושים, מיט פלי-בית, האציך אי אַפיינע שטיב אויס גיבאויהעט מיט אַ באַזינדער מנין, האָט מקרב גיוועזן הופס פאַקטוירים, מיזאל אים אין שטעטעל מאַחן פאַר רב.

רהאָט דאָס אין קורצע צייטן אי גיפועלטס העאָטש רהאָט גאר נישט גי קענט אין קליינים ש"ע (אין גרוסן פשיטא נישט). רהאָציך גימאַחט איינים פין זיינע לייט פאַר מורה הוראה אין האָט נוהג רבנית גיוועזן.

דנאָך האָט ער אָנגיהובן אוף דר וועלט בוסלך ווייס אין דיא סביבות אַרום צי פאַרין. אין וועג האָט ער בייא דיא עלטערע גיטע יודן אָפ גיטרעטן. דאָס ערשטי מאָל איז ער גיוועזן בייא ר' זוסין, איז אים ר' זוסין אַקייגן גיגאַנגן אין האָט גיזאַגט: ריח ג"ע שמעקט פין דער באויד אַרויס.

נאָ! האָט מען אים שון אָנגיהובן ריפן רבי. רהאָט גיבענטשט איטליכן, ווייבר אין קונדר. אַלטע לייט האָבן זיך אויך ביי אים גיבענטשט. אין דעם בענטשין האָט ער גיהאָט אַ סגולה, רפלעגט דיא הענט לייגן אופן קאַפ אין מיט דיא פונגר אובר טאַפן אין קוועטשן איטליחס גליד אין איטליחס ביינדל אין קאַפ, אין אַלץ אַזו דאַרכאַנאַדער גיקוועטשט אין אובר גיטאַפט דעם קאַפ. סהאָציך פאַרשטאַנן, מחמת רהאָט אַלץ וואָסו דאָ אין קאַפ מסתמא גוט אָנגיטאַפט אין האָט אויסגעבראַקוויט וואָס סוז גיוועזן מסיטרא דגבירא לסיטרא דרחמים אין גוט אַריין גפראוויט...

דאָס בענטשין איז דר אמת געלֵט ווערט גיוועזן, דער מענטש וואָס האָט דאָ בתחלה און זון גיהאָט עפּיס אַקלייניקייט דעם רבי געבן, אַז רהאָט אָבר אַזו איין גיטרייא בענטשן דאָ צונד טאַקי בחוש דר פילט, וויא אַזו ער איז דאָ צונד גאר איין אַנדרר מענטש אין איין מוניט גיוואָרין, האָציך אים תיכף גוויס דאָס האַרץ גיעפונט מיט נדיבות אויף פּלי פּלי, כמעט וואָס רהאָט זיין אייגנס דעם רבי אַוועק געבן.

סוז אָבר דאָ גיוועזן נאָהונט אין דוניבוך ר' שעילא, איין אַלטר גי טער יוד, וואָס דיא אַלע יונגע גוטעיוודן האָבן באַדאַרפט פאַר אים תרבות האָבן, אין דער ר' וועלויל פלעגט אוך מוזן עפ"י רוב בייא אים אָפ טרעטן, מחמת חוץ דעם וואָס ראיז גיוועזן איין אַלטער גיטעריוד, דעם בעש"טס תלמיד, איז ער נאָך אַ גרייז-גראָהער מענטש מיט קאַלטיניס אין דר באַרד אין אין דיא פּיאות, מיט גרוסע שרעקליכע ברעמן אובר דיא אוגן, מיט איין אַלטער ווייסער זשוּפּוצע, פאַרשמירט מיט פיל טאַפּוקע, — בקיצר רהאָט אַקראַט אַפנים גיהאָט וויא איין מ'אך...

נאָ, דאָס איז נישט צים אמת אַ רעחטר תכלית, מחמת די גוטעוידן דארפן נחת ריח אין הרחבה צי זייער עבודות הבורא גאָר לאין תכלית, אין דאָ איז אין דעם פאָדאָליער ווינקעל דיא ביידע גוטעוידן אַבוסל ענג. האַציד דער ר' וועלבל מיט גיוועזן אין האָט דעם ר' שעיילין אַליין אַ גיפירט קיין יאַנוב אין דער אַקריינע, דאָרט אים פאַר מגיד מאַחן. נא מילא, איז אים שון דאָ אין פאָדאָליע גאָר גראַם גיוואָרן. האָטש אין אַנדערע ווינקלן אין ליטע אין אַקריינע האָבן זיך שון פיל גוטעוידן ראַזמנאָויט (אַזו וויא דער בעש"ט האָט נביאות גיואַגט: אַז דיא זון וועט אונטרגיין, וועלן פילי שטערן לייכטן).

דאָ אין דעם ווינקל איז ר' וועלוויל איין יחיד בדורו גיוועזן. אַלע ימים נוראים זענן זיך גאַנץ פאָדאָליער דיא שענצטע אין דיא רייחטע יונגעלייט צומוף גיפאָרן צין אים, דעם רביס תורה הערן אין זעהן תניאלך, אין טאַקי דרעיקר צי נעמן איין תיקן צים נפש, מיזאַל שון פאַרזאָרגט זיין בזה ובבא. אוטליכר האָט דאָס זייניגע גיפועלט אין איז מיט גרוס שמחה אַהיים גיפאָרן, זאָט גיוועזן מיט תענוג רוחני, אוך מיט די גיטע שמיסן וואָס דיא רביצן האָט גימאַכט, מיט דעם גוטן מעד וואָס מיהאָט גניג גטרונקן, מיט פיינע ווערטליך וואָס מיהאָט פונים בלאַזין גיהערט. מיהאָטס אַלץ גיט אוברגיחזרט, מוזאַל האָבן דרהיים דרציילן. בפרט אַז דער רבי האָט שון אָנג גיהובן אופציפירן מיט גיטע מאכלים, מיט קאַוויס, מיט משקאות, זענן אים שון קיין עה"ר דיא בעקליך זייער פיין גיוואָרן, אוך מיט אַבייכל. אַז רהאַציד נאָך דיא נייע ווייסע זשופוצע אָן גיטאַן, האָטער גאָר גישיינט. מיהאָט בפירוש גיזעהן נאָך איטליכר סעודה קרן אור פניו, וויא איין בעל רוה"ק. ראזו אַ מפורסים פאַר אַ גאַנץ גרוסן גיטן יודן שוין אומידום גיוואָרין.

דעמלט האַציד אַנגייהובן אין דר מדינה צושן אַלע גיטעוידן דיא גשליפונע שוחטים מיט דיא חלפים צי ווערן. מיהאָט אַנגייהובן צי זאָגן, אַז דער היינטיגר דור דעה האָט שון זוכה גיוועזן גיוואָר צי ווערן פין דיא חלפים מוט דער הרגשה, וואָס מימי משה רבינו אָן האָט מן דערפון גאָר נישט גוויסט. אובר דעם האָבן אַלע יעני פרייעדיקע דורת קיין רעזשנין תיקן נישט גיקענט האָבן אַזו וויא דיא הוצטוגע דורת, וואָס אַלע סתרי סתרים ווערן אַלץ אַלע מער נתגלה.

אין מיהאָט דאָס טאַקי בחוש דרזעהן מיט אַשטאַרקן מופת מיט פיל עדות. וואָרן אַז מיהאָט אַנגייהובן דיא אַלטע פריירדיגע שוחטים אַפער צינעמן אין זיי מעביר זיין פין זייער פרנסה, אַטייל פין זייא, דיא גראַבע יונגן (כאָטש אפילו זענן ערליכע לייט אין יראים גיוועזן, נאָר דרקינגן האָבן זייא נישט גוויסט פין היינטוגע שכלין), האָבן זייער גיאַקשנט, האָבן גי-טעניט: וואָס טייטש! מימי אבותינו ואבות אבותינו האָבן פין דיא חלפים אין הרגשות נישט גוויסט, האָבן זייא דען חלילה טריפות גיגעסן? האָבן בשום אופן דעם אמת נישט גוואָלט מודה זיין; זענן דר אמת נדחה גיוואָרן מיט

בויון פין זייער פרנסה. דיא קלוגע אָבר האָבן תיכף דעם אמת אויסגיוואַנגט, אַז דאָס אוו טאַקי גאָר קיין חלפים נישט גיוועזן בוז אַהער, זייא האָבן אָנ-גיהובן גאָר אַנדערע מיני הרגשות צי האָבן, אין האָבן בפירוש גיוואַנגט, אַז בוז אַהער האָט ער גאָר נישט גיוויסט פין קיין הרגשות, רהאָט גאָר מאכיל טריפות גיוועזן. האָבן זיך אויסגילערנט דיא גשלוּפניע חלפים, האָבן זיך בכל לבבם מקרב גיוועזן צי גוטעיוודן אין זענין נאָך בייא בעסערי פרנסה גבלובן...

נאָ דאַרפמן זשיע אַבעסערן מופת אז וויא דיא מענטשין דיא שוחטים האָבן אַליין בפירש דעם אמת אויסגיוואַנגט בפני כל עם ועדה, אַז יענאָ איז גאָר קיין הרגשה אין קיין חלף נישט גיוועזן? דאָ האָט מן גיועהן בפירש, וויא מן השמים האָט מן דאָרף דיא גוטעיוודן מגלה גיווען אין דיא אויגן גי-עפונט, אַז דער דור דעה וואָל דאָ גאָר אין גאַנצין האָבן אַ תיקן, אַזוי וויא מידאַרף בעיקבא דמשיחא...

דער ר' וועלוויל האָט אויך אַפיינים גשלוּפנים שוחט קיין טשאַרני-אַסטרע ציגינמן. ראוו אַפילו גאָר איין ע"ה גיוועזן, דר קעגן אוור אבר אַלופטיג מענטשיל גיוועזן; האָט שון גאָר גוט גוויסט פין דיא היינטיגע חכמות. האָבן שון דאָ גימוזט אַלע שוחטיט פין דיא סביבות אַהער קומן לערנין, נמצא האָט מן שון נישט גידאַרפט אַזוי וויא פאַרציטן קבלה בייא דיא גדולים נעמן. דער וואָס האָציך באַרימט, רהאָט איין קבלה פין ר' מענדליין אודר פין ר' דודלן דיא סטנאבור גדולים ג"ע, האָט גאָר נישט בטייט, מיהאָטים גאָר אויסגילאַחט...

דיא שוחטים מיט דיא גשלוּפניע חלפים זענין אין אַלע שטעטליך זייער תכיף גיוואַרן, זייא האָבן זייער גיניצט מאסף זיין מעמדות אין נדבות פין פעלי בתים, פין נגידים, פין גיטע יודנס וועגיין. אין אויך אומידום דר אַפלאַג פין וואַנדראוונע חסידים עפ"י רוב נאָר בייא דיא שוחטים גיוועזן. למשל, דער וואָס גייט פין מרחקים אומיסנע צי גוטע יודן — וויא וועט ער זיך פרייגן ערגיץ אַסטאַנציע, טאַמער וועט ער גראַד אַנטרעפן צי דעם פאַרציטן-גען בעל-בית? — איז שון אַגוויסע סטאַנציע אומידום גיוועזן באַם שוחט, מסתמא איז ער גוויס פין דעם דור דעה. וויא גייט מן זיך צומוף אַגוטן טרינק בראַנפן טאַן, סיז אפשר נישט שיין פאַר לייט? נאָר צום שוחט. וויא מאַחט מען אויך ש"ס דאַרט, וויא קיין גוטריוד איז נישטאַ? נאָר באַם שוחט.

דאָס באַדערפוניש פין דיא שוחטים איז אָבר זייער גרוס גיוואַרן דאָס אַלץ אוס צו שטעהן, האָט מן אומידום זייער הכנסה גיהעחרט. למשל, יעני צייטן פלעגט מן דינגן בייא קהל דיא שחיטה, דר שוחט זאָל צאָלן, אים זאָל מיין נישט בלייבן נאָר ה' או ר' זהו' לשבוע, רואַל זיך מסתפק במועט זיין. צונד האָט מן אַזוי גיפולדרט אוברן גאַנצן עולם, אַז מעמוז אַפולי פין ארומע לייטס נתינה אַפ רייסן אין דעם שוחט געבן, מחמת רשטאַרבט טאַג אין נאַחט פאַר הונגרי. אין אַלץ אַלעמאַל וואָס אַ גוטר יוד קומט אין שטעטיל

אריין צי גאסט, מוז מן אלץ דעם שוחט דיא הכנסה העחירן, בייא קהל פין אַרומעלייטס נתינה אַוועק נעמן אין אים געבן, הויך דעם וואָס מיִדאַרף גיניי-טוג פין קהלס געלט דעם גיטן יודן זיינע מעמדות אין דיא גרוסי נדבה לע״ע געבן.

אין דר אמת איז טאַקי אַזו, ווען אַפּוֹלי גאַר די נתינות וואָס מישלעפט בייא אַרומעלייט דאָס בעט גיוואַנט, ווערט דאָ אין דיא זאַחן גאַר דרטרונקן, בלייבט דערפין נישט אי אַגראָשין, איז אבר הונדרט מאָל אַזו ווערט וואָס יודן עסן שון אַזו פּשרס אין האָבן צום נפש אַרעחטן תיקן, וואָס זייא האָבן דאָס גאַר לעאַגע צייטן נישט זוכה גיוועזן.

דער ר' וועלביל האָט אַנגיהובן מיט דעם שוחט אוף דר מדינה אַרוס פּאַרן, בכדי טאַמר טרעפט מן אַן ערגיך ניט אַזו אַרעחטין שוחט, וועט חלילה דער רבי נישט האָבן צי עסין. אין ווידער אומידום דיא שוחטים דאַרפן בייא זיין שוחט איין הודעה נעמן. אין פּדי סאל אים טאַקי זיין היימליכר אין לעסטוגר אין וועג: וואָס מער מענטשן פּאַרן מיט אים, איז אלץ דר נחת רוח גרעסיר, אוטלייחר באַזונדר קען אַנדערי מיני ווערטלך, מילי דברוחותא וואָס איז מרחיב דעתו, סינאָל אוף אים זאַיעדנע ריח הקודש שורה זיין...

נאָ, אַז סיו שון בייא דער גאַנציר מדינה מפורסים גיוואָרן דער ר' וועלביל פּאַר אַגוטן יודן, דאַרפמן זיך שון מיט אַנאַנדרן גיטן יודן מיט זיין בחורל משדך זיין. מיהאָט אַנגיהובן דעם בחורל צי ריידן גרוסע שידוכים, מיט נגידים, מיט פיינע בריוס, נאָר מחמת ראיז גיוועזן פין זייער אַגמיינער משפּחה, זיינע אַשוועסטער איז גיוועזן אַמפורסמע בעסטיע, האָט גימוזט מחמת בושע מימר דת זיין, דיא ברידר זענין גוועזן גרוסע פּוחתים, מסירים, הולטייעס, מיט זיין אַלטן פּאַטר האָטר זיך אַליין גישעמט, אַז רפלייגט אופט קומן צין אים צי גאסט, מחמת זיין גראַבקייעט אין פּחותות, נאָר איין ברודר, פייביש דר זאַמחובר איז עפּיס איין בר אורין גיוועזן, נישט מער. נמצא, איז דאָ עפּיס צין אַשידוך לע״ע נאָך נישט זייער גלעצנדרג גיוועזן.

האָט ער זיך משדך גיוועזן מיט ר' פייבשל זברוויר. דער דאזגר גוטר יוד איז נאָך דעמלט גאַר אַקאַרגר מפורסים גיוועזן אין האָט גיהאָט אַ מיידל פּונים ערשטן ווייב וואָס ראהט זיא גיגט, מחמת מיהאָט אוף איר מרנן גי-וועזן. מיט דעם ר' פייבשלן אין מיט דעם מיידל האָט ער זיך משדך גיוועזן. סיו אַבר אין דעם שידוך אַגוטער טעם גיוועזן מיט אַגוטער כּונה, וואָרן דער צדיק האָט זייער ווייט גיקוקט. דער ר' פייבשל איז גיזעסן אין זברוי בצאם קאַרדאן. דאָרט איז נאָך די נייע ווינדערליכע זאַחן גאַרנישט באַקענט גיוועזן אין דער מדינה, האָטש דאָרט אובן אין לאזש'ענסק האַציק שון אַנגיהובן פין ר' מלך דיא שמועה ראַזמנאָז'ען, דאָ אַבר אין גאַליציע איז נאָך גאַר נישט נודע גיוועזן פין דיא אַלע זאַחן. דאָך איזדעך אַבר עיקבא דמישחא, וואָס יודישע נשמות פּלאַקערן אין צאַפלן גאַר צי דיא ריזן, אין האָבן אַ-

גיהובן פין אורחים, אַלערלייא וויגסלייט, עפיס גיוואַר צי ווערין, יונגעלייט האָבן זיך אָנגעהובן דרפין צי שושקין. אמת אוזיס, דאָרט האָט טאַקי גיקערט דאָס זאָל פאַר זייא אַסוד בלייבן, סקומט גאָר אין זייא נישט, זייא זאָלין וויסן פין עפיס רעחץ. כנודע, אַז דער רבי ר' בער מעזריטשער האָט דאָס ערשטי מאָל פולן צי טיילט, האָט ער בפירש גיזאָגט, אַז דאָס ווינקל, מחמת זייא גלייבן נישט אין קדושת פתר, דאָרף זייא דר קיטר אָפנעמן — לשון גופל על לשון; נאָר מחמת פיל גוטעיוודן האָבן פאַר זייא פיל תפלות פאַר-בראַחט, זייא זאָלין נעביך אוך אַתיקן האָבן, האָבן זיך פיל צאַפולדיגע יונגע נשמות דער לעבט אָן עליה צי האָבן אין האָבן זיך דאָ אַרום געיאָוועט. בפרט דעמלט האָט דאָס ווינקל רייך גיהייסן אַקייגין אַקריינע אין פוילן. נמצא, אָט דאָס גיהייסן גאָר אופן פולן טיך. קיין גוטע יודן זענין דאָרט גאַרנישט גיוועזן, יונגע לייט מיט פיל געלט וואָס האָבן נאָך דיא זאַחן גי-חאַלושט זענין אימדים אין אַלע שטעטליך באַ דר גרעניץ פול גיוועזן. — נמצא אַז דער ר' וועלויל פלעגט אופט אַמיסנע אויף שבתים צים מחותן קימן צי גאַסט. נא, האָבן זייא זיך שון פונים גאַנצין ווינקל אַהין גיצוגן אוברן גרעניץ אַריבר קיין זביריז'.

דאָרט איז גיוועזן, אַז דיא ביידע גוטעיוודן, דיא ליבע מחותנים, זענין זיך צומיף גיקומן, גאָר דער ג'ע. למשל, וואָס פאַר אַגדולה איז דאָ גיוועזן, אַז דיא ביידע זענין גיזעסן באַם טוש פרייטוגצינאַחץ! פל מיני מעדנים האָט דיא בלונדע רביצין, אשת ר' פייבשל, דרלאַנגט צום טיש, אין מיהאַטס מחמת שמחה אין וועג צי האַפט, האָט מן ווידר אַלע מאָל אַנדרס דאָסטאַרטשיט. וויפיל משקאות האָט מן דאָס אויסגטרונקן! וויא פיל האָטמן דאָס גיטאַנצט! וויא פיל האָטמן דאָס גיפליעסקיט! טאַקי בחוש האָטמן פמעט גיזעהין, וויא דיא פמליא של מעלה איז דאָ גאָר אין גאַנצין גיקומן, אין דיא צדיקים זענין גיזעסן ונהנין מזיו השכינה. בפרט אַז דיא ביידע בלאַזיניס זענין דאָ אין אייניג גיוועזן (וואָרן דער ר' פייבשל האָט גיהאַט אַ באַזינדרן בלאַזין, לַאָזר דעם האַסיאַטיניר רופאים, וואָס ראיז גאָר אַ נפלא עד היום אַ מפורסים מיט זיינע חכמות אין קליגע זאַחן). איז גוויס אַ שמחה אין אַ גלעחטער גי-וועזן, וואָס איז גאָר אין דר וועלט קיין מאָל נישט גיוועזן אַזו אַ חידושי-אשרי עין ראתה פל אלה.

נא, האָט מן דרנאָך ביידע רביס פאַרגיטיקט, אין אַז מיאזי אַהיים גי-קומן, האָט מן שוין מיט מסירות נפש גיגאַרליוויט גאַנצע קאַמפאַניוס, מיט באַזונדערע מנינים, מיט שיט, מיט מקוואות פאַראַנדקוס צי מאַחן, מיט מעמדות, דיא ביידע רעפיס מיט גרוסע נדבות אין מתנות, איטליכן רבי באַזונדער. וויא פיל נשמות האָט מן דאָ מעלה גיוועזן! וויפיל יונגע לייט נעביך, מיט געלט, מיט תורה, פייניבריעשע קינדר, האָטמן דאָ גאָר דיא אויבן גיעפנט, מיהאַט זייא דעם תכלית השלימות גיווויזן! וויפיל האָט מן דאָ דיא פאַרציידוגשע גראַביאַניס, דיא לומדים, גאָר אין דער בלאַטע אַריין גי-

לייגט, וואָס זייא האָבן נישט גיוואָלט דעם אמת אָנעמן, זייא האָבן נישט גי-
 וואָלט קיין אמונות חכמים, אפוליי אינים בעש"ט גופא האָבן זייא אוך מפקפק
 גיוועזן — זייא האָבן קלאָמרשט עפיס דעם בעש"ט אַליין נישט מננה גיוועזן.
 אבר דאָס איז נאָר גיוועזן פֿנים. אַ טייל פֿין זייא (וואָס זענין גוויס גוועזן
 פינים ערב רב) האָבן טאַקי גיזאָגט בפירש, זייא גלעבן גאָר נישט אַפוליי
 אונים בעש"ט גופא. מיהאָט זייא אָבר ב"ה גיט באַגראָבן אין אַלע ווינקלן.
 אין בה"כ אין און בתי מדרשים, ווען מעאָסטיך מיט זיי צומוף גיקומן, האָט
 מן זייא מבזה גיוועזן בתכלית הבזוי, מיהאָט זייא גיוויזן וויא זייא זענין גאָר
 פארבלאָנדזט, זיערע נשמות וועלין אייביק קיין תיקן נישט האָבן.

' בפרט דער ר' אבלי בוטשאטשער — אמת, ראיז גיוועזן אַרוסר מופלג
 בתורה, אַרוסר משפּיל, נאָר מחמת ראוז איין עושר דר צי אוך גיוועזן אין
 דר גרעסטר נכבד אין שטאָט, רהאָט קיינימס לאַסקע נישט גידאַרפט, — דער
 האָט גאָר גבראָחן אין אמינות חכמים. מיהאָט אים דר אמת פֿין דעם דור
 דעה זיערע תמיד באַרעט, ראיז אבר אַלץ בייא זיינים תמיד גבלובן, ביז יום
 מותו האָט ער אַלץ מסרב גיוועזן אין פֿלעגצין אומיסנע דאָס פאַר איין עסק
 מצוה האַלטן זיך צו רייצין מיט דעם גאַנצין דור דעה, אַזו וויא מיר וועלן
 דאָ ווייטר שרייבן, וואָס רהאָט בסוף ימיו גיטאָן דעם ר' וועלבלן אין אוך
 אַנדערע גוטעיוודן.

סיו אַפוליי אַרוסר חידוש גיוועזן, אַז אַרוסער מופלג בתורה, אַזו אַ
 יחסיין, אַזו אַ חכם, אַזו איין ערליכר מאַן אין מדקדק במצות זאָל זיך
 צין אים גאַרנישט ציקלעבן פֿין דיא אַלע חדושים ונפלאות וואָס מיהאָט אים
 אַלץ טאַג אין נאָחט דרציילט, וואָס דער דור דעה האָבן מיט זיערע אוגן
 גיזעהן. אַמאָל אַז מ'האָט אים טאַקי גיוויזן בפירש, וויא אַ פריץ אַזו מת
 גיוואָרן פינים רעבינס פֿדיון, ווייל רהאָט זיין געלט גימאנט בייא איין נגיד,
 האָט ער גאָר גיענפרט וויא אַ פראַסטיק, פאַר וואָס קומט דען דעם פריץ איין
 עונש, אַז רמאַנט זיין אייגן געלט? נא, הערט מן גאָר אַזו איין אַפיקורסיס?
 וואָס טייטש! דאַרפמן זשע דען ניט פֿין אוה"ע, פֿין דר קליפה אין דר קדושה,
 אַריין ברענגין מיט פֿל הכוחות? אַמאָל האָט מן אים דרציילט פֿיל גרוסע
 חדושים פֿין דיא ביידע מחותנים דיא גוטע יודן; דער מספר המעשות הלל
 זאָגט אים בפירוש, ווען ער אַליין העטיס מיט זיינע אוגן נישט גיזעהן, העט
 עריס גאָר נישט גגלייבט אַזונע חדושים ונפלאות. גאָ, דעמלט ענפרט דער
 ר' אַבלי: „א, יוא, דיא העסטיס אַליין נישט גגלייבט, ווען דיא העסטיס מיט
 דיידע אויגן אַליין נישט גיזעהן? איבר דעם טאַקי גלייביך דאָס אוך נישט.“
 אַזו פֿלעגט ער זיך תמיד יומם ולילה מיט דער קאַמפּאַניע מתוכח זיין אין
 אַלץ בייא זיינים גבלובן. אין תמיד גיטראַחט אוף רדיפות אין שפּוצליך;
 וויא ווייט רהאָט נאָר גיקענט דר לאַנגן איינים פֿון דעם דור דעה, איז בייא
 אים דאָס גאָר אַ קרבן גיוועזן. אַ! פֿלעגט מן אבר אין אים אוך גאָר ניט
 פאַרגעסן, בייא אַלע בעסטי ש"ס, באַ אַ גוטן טרונק האָט מן אים גאָר

אוסן מויל' ניט ארום גילאָזט. אַלע גיטע יודן, אין און דער עיקר דער ר' וועלבל מיט דעם ר' פייבשן, האָבן פיל תפילות אין פדיונות פאַרבראַחט, דעם אַפיקוריס אויס צו קאַריניעהן, סהאָט אָבר אַלץ נישט גיהאָלפן, מחמת דיא סטרא אחרא האָט נאָך דעמלט גיהאָט אַשטאַרקן כוח, וואָס מיהאָציך מיט אים נישט גיקענט קיין עצה געבין.

דרווייל האָציך דאָרט און אין אַלע שטעטליך אומידום דער דור דעה שטאַרק ראַזמנאָזשיט, מיט גרוס התלהבות זייער ברענינדיג, מיט גרוסע פאראנדקיס, אין זענין אַלע נאָר אָנגיקלייבט גיוועזן אין דיא בייזע מחותנים דיא רעביס. הולטייעס אין האַליאַשטשע מענשן האָבן דאָ גאָר זייער עוה"ז גיקרוגן, דער בייזר האַלז האָט דאָ מיט עסין אין טרונקין גרויס פאַר גינגן גיהאָט. אַפּוילי אי פּרומע לייט, וואָס האָבין נאָר שלאַפע קעפּ מיט ווינציג שכל צי פאַרשטיין וואָס אמת אין שקר איז, האָבן מורא גיהאָט מהרהר צי זיין אוף שלעחטן, אין אַזויני טופשים האָבין זיך גיקנייטשט דיא קעפּ פּוּתּר צו זיין דעם רבינס נערושע שיחת-חולין אוף ריין דרוין, אַזו איז פּין אַלע זייטן דיא נייאע מאַדע שטאַרק גיוואָרן.

נמצא, איז דאָ דעם ר' וועלבל'ן זייער גראַם גיוועזן, דאָס גאַנצי ווינקל איז גאָר זיין גיוועזן, אין און פּוּנים גאַנצין קאָרדאָן האָט מן אים און דר-לאַנגט. האָציך אבר דעמלט געיאָוויט קיין מאַקיווע נעבן קאמניץ אַ שטעטיל, איז אַראָפּ גיקומן אַ יונגר מאַן, זייער אַפּיינע אסאָבע, אַ גוויקס מיט אַ בעל-צורה, פאַרטאָ פּין ר' פּנחס קאָרוציר (דער ר' פּנחס איז דעמלט גיוועזן דר גרעסטער גיטער יוד אין דר גאַנציר מדינה, וואָס אַלע גוטע יודן האָבין זיין הסכמה גידאַרפט). ער האָציך גינענט ר' משה, פּין דיא גרוסע חשובים בייא דעם ר' פּנחסן, און איז איין אלמן, שדכנציק דאָ אין שטעטל, וואָס רהאָט דרזעהן איין בעה"ב טאַחטער איין יפּיפי'. מ'האָט אים דאָ תּיכּף בשמחה רבה גיחאַפט, מיהאָט אים מיט דעם ווייבל חתונה גימאַחט.

דער ר' משה איז גיוועזן גאָר אַ חידש, וואָס מיהאָט נאָך אין דער מדינה גאָר נישט גיזעהן אַזאַ ווינדער, מיט אַזו התלהבות, מיט אַזו פּיל תורה, מיט אַזו בקיאות אין זוהר אין און אַלע כתבי האר"י, מיט אַזו פּיל מופתים, מיט עזיות נשמות, וואָס אוטליכר האָט מיט דיא אוגן גיזעהן...

דער עולם פּין דר גאַנצער סביבה האָציך מיט הענט אין מיט פּיס אָנאים אָנגיחאַפט. דאָרט האָטמן שון טאַקי תמיד טאַג אין נאַחט גטרונקן משקאות. דאָרט האָט מן שון אַלץ גיטאַנצט באַם שש"ס, מהאָט גיזעהן, וויא נשמות פּיל וויא מאָהן קומן אוף איין תּיקן, מהאָט בחוש גיזעהן, וויא דיא אַלע נשמות ווערן דאָרן דיא תפילות אין שירים ותשבחות אופגיהובן אין זייער אַרט אַריין, אין נאָך אַנדערי מופתים וואָס כמעט אין שבחי בעש"ט געפּינטמן דאָס גאָר נישט. דערצי איז ער נאָך גיוועזן אַ שטיקל לַמּדן, רפּענגט זאָגן איין מדרש פּליאה (וואָס מע געפּינט אים גאָר אין ערגיץ נישט) אין האָט מגלה גיוועזן דאָס פּירש עפ"י גימטראות בא"ת ב"ש וא"י ב"מ מיט גרוס חריפות,

צי גיצוגן שטיקלך זוהר מיט כתבי האר"י, וואָסוּ גיווען גאָר חדישום
ונפלאות צי הערן.

נא, איז דעך דאָ דעם ר' וועלבלן אין דער נאָז אַרײַן. סהאָט שון
אפנים גיהאָט, אַז דער ר' משה איז פיל גרעסער פּין אים, דרצי נאָך אזו
דער ר' משה אַלע מאָל ווידער צי ר' פּנחסן קיין קארץ גיפאָרן אין האָט
דיא הסכמה אַלע מאָל בעסיר פאטווערדיט.

נאָר מיר האָבן איין פּלע, אַז אונזר רבי ר' וועלבל איז אַגרוסר חכם:
ווען ס׳זי אפּשר דאָ גרעסערי גיטעיוודן פּין אים, מיט זיין חכמה האָציק קײ-
נער אוף דר וועלט נישט צי גלייכן צין אים. האָט ער זיך מישב גיוועזן
אין האָט מיט אים בלאָט געשלאָסן, האָט אָן גיהובן צי פּאָרן צי דעם ר' משה
מאקיבר. דער ר' משה האָט אוף אים גרוס כבוד גילייגט, האָט אויף אים
מעיד גיוועזן, אַז דער ר' וועלבל איז גאָר אַרײַנר גוטריוד וואָס רהאָט מימיו
נישט רואה קרי גיוועזן. אין ר' וועלבל האָט ווידער מעיד גיוועזן, אַז ער
זעהט אים בשעת תפילה אין דיא היכלות צים אלים העחסטין...

נאָר עפּיס אין עטליכע צייטן אַרום איז עפּיס אוף דעם ר' משה מאקיבר
איין ריבן אַרום גיקומן. אַמאָל זענין זיך צומוף גילאָפּן פיל ווייבליך זעהן
וויא פרומע לייט הוליען אין טאַנצין, האָט איינע גיזאַגט, רהאָט איר אָנגמיט
לזנות; זיין ווייב האָט מגלה גיוועזן בסוד, אַז ער איז איין בועל נדה, אין
נאָך אַנדער מיסע זאָחן וואָסוּ מיס צי שרייבן. מיהאָטס אָבר נישט גילייבט,
אודער מיהאָטס אויס גילייגט לטובה: דר צדיק ווייסט וואָס ער טיט, ער
מיינט גוויס נישט חליה קיין שלעחץ.

נאָר אַמאָל איז ער אַרום גיפאָרן אוף דר וועלט, איין גישטאַנין בייא
איין פשוטן נגיד. וויא איין מפורסים האָט מן אים אַ גיגעפּין אַבאַזינדר
שטיבל מיט פיינע פּלי בית, וויא דער סדר איז איין מפורסימר גיטער יוד.
האָט ער פיל פּלי בית מיט זיך גיגנביט, ער האָט גיטראַחט, מיוועט אים
גוויס נישט חושד זיין. דער נגיד אָבר האָציק אומגיקוקט, האציק נישט
גיפאוילט אין איז אים נאָך גילאָפּן, האָט אים דעם וואָגן גיטרעטיט אין אַלץ
אַ גיזיחט. דאָ איז שון גיוואָרן אין גאַנצין איין חידל השם: דער גאַנציר
עולם האָט פּין אים גיהאַלטן, צושן גיטע יודן אזו ער אוך איין שטאַרק
מפורסים, פּין ר' פּנחסן אַליין האָט ער אוך אַ גרוסה הסכמה אין איז דאָרט
שטאַרק פאַרלובט, אין דאָ ווייזן זיך אַזונע דברים מגונים ומתועבים עפּיס
אוף אים אויס!

אונזר רבי ר' וועלבל, האָטש לתכלית האָטמן אַזו גידאַרפט, סהאָט
אים נישט שלעכט גימאַחט, נאָר ס׳זי אים אָבר פאַרט זייער שלעחט אין מאויל
גיוואָרן, מחמת דאָ האָט ער זיך מיט אים זייער מיט גרוס פריינדשאַפט
פאַרקניפט און זיך אַליין מיט אים גאָר פאַרגלייכט, אין ער האָציק אַזו פאַ-
פאַסקידוט, דעם כבוד פּין אַלע גוטעיוודן הייסטיס אַראָפּ גיוואָרפּן אין גאָר
מחלל השם גיוועזן. מיהאָט שון גיזעהן, וויא אַזו אַ בעל-מופת איין בעל

ניצין! אין סיו בתחלה אלץ גיוועזן גאָר אומזוסט. נאָר דעם רעבינס חכמה האָט גאָר קיין עק גישט. רהאָט גיט פאַרשטאַנדיג, וויא וואַזשנע דער שידוך ניצט אין אַלע אופנים, איז אים קיין זאך גאָר נישט שווער גיוועזן, ווען סױזאַל קאָסטן וואָס אין דר וועלט מיגליך איז, ווען מיזאַל דאָ מיעה האָבן צים אלים שוועהרסטן, רמוזיס אָבר קאנעטשנע דר לאַנגן, אין האָט בײַה דעם שידוך מיט דעם אַלטיין צדיק מיט דעם ווינדלרייכן קינד דרלאַנגט.

נא, דאַרף מן דאָ שון חתונה מאַחן. דיא חתונה — מיזאַל וועלן גאָר אויסשרייבן דיא גדולה וואָס דיא גאַנצע וועלט האָט דרמיט גיקלאָנגן, וועט צי פיר אריכות זיין. למשל, ווען דיא ביידע צדיקים זענין דאָ אוף דער חתונה זיך צומוף גיקומן, אין נאָך פיר צדיקים פין אַקרייעני זענין אוך גיקומן אוטליכער מיט זיין בלאַזען, וואָס פאַר אַ פיינע זאַחן האָט מן דאָ גיהאַט צי זעהן!

דיא חתונה האָט אַרבעה שבועות גיווערט דאַרחאַנאַנדר, וואָס דיא גאַנצע אוקריינע אין פאַדאָליע אין גאַליציע זענין זיך צימוף גיפאַרן, אַלע שענצע לייט, אַלע נגינים, אַלע רבנים אין אַלע גוטע יודן. נמצא, איז דאָ אונזר רבי נאָך דער חתונה זייער גאָר איין אומגיהירשער מפורסים אוף דר וועלט גיוואָרן. וואָס טייטש! ר' זוסיס מחותן, נאָך מים אַזו החתן אין מיט אַזא מפורסימ חתונה! אורחים זענין דאָ שוין גאָר אוף אין אַפ גיפאַרן פין דער גאַנציר וועלט, מתנות אין געלטן זענין שון גאָר דארן טיהר אין טוהער אָן שיעור גיגאַנגן. נאָר דעמלט האַציך דער סדולקבור רב, דעם בעש״טס אייניקל, קיין מעזבזו איבר גיטראַנגן.

נא, אַז מיר זענין דאָ יוא גיקומן צי דיא צדיקים, לאַמיר פירר שמיסן אין זייערי שבחים, וואָרן דאָס איז גוויס אַ תורה אין איין אמת, אַז דיא שבחים פין גוטע יודן איז אַ גרוסר תיקן צום נפש, סיו פיר בעסיר איידר גמרא אין ספרי יראים צי לעהרנין, דאָס האָבן שון אונז גוטעיוודן לאַנג מקדים גיוועזן אין מיר האָבן דאָס באמונה שלימה אוף זיך גינומן, בפרט זרע קודש פונים בעש״טס אייניקליך אַליין איז גוויס אַ מצווה גדולה צי שמיסן, וכל המרבה לספר בשבחם הרי זה משובח.

דיא ביידע ברידער, ר' בריכל אין דר סדולקבור רב, דיא צדיקים זענין גיוועזן אַדעלע דעם בעש״טס טאַחטערס קונדר. דיא טאַחטר אַדעלע און נאָך אַפלי צונד אַזו חשוב, וואָס דער נאָמן אַדעלע גילט נאָך אי דיא צייטן, מודאַרף נישט העכער. אינים בעש״ט משפחה וועלעחע נקיבה שהייסט נאָר אַדעלע דאָ באַשוט מן שון פין חתונס צד גאָר מיט אַגרודע גאַלד. אַזו גלייך וויא איין זכר פונים בעש״טס משפחה וואָס הייסט ישראל נאחין בעש״ט.

נא, קען מן זיך שון משער זיין וואָס פאַר איין אַדעלע וואָס האָט דיא צווייא קונדר גיהאַט איז דאָ גיוועזן! דיא ביידע קונדר זענין נאָך פאַרן בעש״ט לעבן בייא אום מגודל גיוואָרן, דער סדולקבור איז שון אין דיא יאָרן גיוועזן, רהאָטיס אים זוכה גיוועזן חתונה צי מאַחן פין סטנאב מיט

ר' איצקלען. דער ר' בריכל איז נאך אַקינד גיוועזן בשעת הסתלקות פונם בעש"ט, דאָך האָט דער בעש"ט נאָך דעמולט בפירוש גיוואָגט (בשעת אַז רהאָט נרות של שבת גיבענטשט) בזה"ל: בריך יאיר נרי. אַמאָל האָט ער אים צי קידש לבנה מיט גינומן אוף דיא הענט, ווייזט דאָס קונד מיטן פונגרייל אין פרייגט: „זיידע, וואָס דיאָס? ענפורט אים דער בעש"ט: — דאָס איז דיא לבנה. — פרייגט דאָס קונד ווידער: „פאָרוואָס הייסטיס נאָך לבנה? זאָגט דער בעש"ט: זאָג דיא, מיין קונד? — ענפורט דאָס קונד: „סיו ראשי תיבות: למד ב' נתיבות החכמה“.

דאָס איז גוויס אמת בריר, פיל גוטע יודן זענין דרבייא גיי וועזן אין האָבן דרציילט, אין ר' בריכל אַליין האָטיס כמה פעמים אוך דרציילט.

דער צדיק ר' בריכל האָט פין אסטרי נאָכן בעש"טס הסתלקות חתונה גיהאָט, אָבר שון גאָר גמייך. נאָ, וואָס טוט אַזו איונגס, אַגוט אין פרוּמס, גאָר אַהייליגס מבטן אמו, אַדעלע דר צדיקות קינד? לערנין קען מן נישט, מיזאָל אַ מלמדל ווערן, ווערטאָ גאָר דאָס יונגע צדיקל איין מאָס נדבות בייא געלט לייט אין איין שטיקל מכניס אורחים פין גוטע יודן אין איז דרוגן תמיד אַזו עוסק. מיקען דאָס קונד אָבר פאָרן בעש"טס אייניקל, אַזו האָט מן שטאַרק אים אין דעם עסק מחזיק גיוועזן, רהאָט אי זיך גיהאָט דרפין אַ שטיקל פרנסה. אַז ראיו אָבר אין דעם גוט באַקענט גיוואָרן אין מוחזק גיוואָרן אין שטאַט פאָר איין ערליך אין איין פרוּם קונד, האָבן זיך צין אים אי אַנדערע עסקים צי גימאַחט: דהיינו מיהאָט אַנגיהובן אי אַרומע יתומימס אין אלמנות געלטן אוך צי אים אַפ טראָגן אין בייא אים איינלייגן. דאָס אסטרי איז אַגרוסע שטאַט, איז דאָ הופשע עטליכע גולדן צין אים אין דיא הענט אַריין גיקומן, פין אַרומע יתומימס אין אלמנות, אַרומע נדונס, צדקות פין יחידיים... נאָר מחמת דאָס זענין דיך בני מלכים, זייער הוצטרכות איז תמיד פיל מעהר, נעדער אַזונע זאָכן זאָלן מספיק זיין, אוז ער בער"ה איין בע"ח גיוואָרן, דאָס איז אַלץ מכולה גיוואָרן, סיו גאָר נישט גיבלובן, דיא אַלע אַרומע געלטן זענין פאַרפאלן גיוואָרן, סיו גאָר אי אַגראָשן נישט גיבלובן. דיא קבצנים האָבן נעביך גיוויינט, סהאָט זייא קיינר נישט גיהאָט צי ענפערן.

אין דער ר' בריכל נעביך איז דאָ גיבלובן בבושה וחרפה אין שטאַרק מחוסר פרנסה, און דר בריר ר' אפריומל איז אוך זייער גמייך אין מחוסר פרנסה גיוועזן. נאָ, וואָבן זיך אַלע גוטע יודן אומגיניקט. וואָס טייטש! דעם בעש"טס אייניקל, אַדעלעס קונד, זאָלין נעביך אַזו בידע זיין! דער גאַנצ דור דעה, דאָס גאַנצע הייליגקייט, דאָס גאַנצע נביאות אין רוה"ק אשר מפיו אָנו חיים הייבציך נאָר אָן פונם בעש"ט, אין צונד זאָלין זייע קינד אַזו מחוסר פרנסה אין גמייך זיין? האָציך הרב משופיטיבקע אַפיר גישטעלט אין האָט דעם ר' בריכל אַליין קיין טולטשין אַ גיפירט אין האָט אים דאָרט פאָר איין רבי מסמיך גיוועזן. האָט דעם עולם מוסר גיוואָגט, וויא אַזו דאָס איז

איין הייליג יודל, דעם בעש'טס אייניקל, ווי אַזו מידאַרף אים נוהג כבוד זיין אין מידאַרף אים פרנסה צי שאַרן, אין דאָס איז דיא גרעסטע מצוה אין דער גאַנצער וועלט. אין דעם ר' אפרימל'ן, ער איז מער בר אוריין גיוועזן, האָט מן אים פאַר סידולקיבר רעביל גימאַחט אין איין פוצילע שטעטל, רוזאַל זיך מפרנס זיין.

דער ר' בריכל איז גיקומן קיין טולטשין, אַגרוסע שטאָט רייך מיט געלד, אין דאָס גאַנצע ווינקל פאבערעזש'ע איז אונד דעמלט נאָך גאָר ליידוג פין גוטע יודן גיוועזן. אין ער איז גיוועזן זייער אין דליקאַטנע מענטשל, איין לאַוהנדיק פאַרשונדל, זיין ווייב דיא רעביצן איז אונד גיוועזן איין יפּיפּיה אַדעליעקאַטקע, אַזו וויא סקומט אַ פייניבערי, דעם בעש'טס אייניקל, דער האָט אַנגיהובן זייער פּיין אויף ציפּירין. אין דר ברידער ר' אפרימל, איז אים אין סודילקיב אונד אַנגיהובן זייער גוט צי גיין. וואָס טייטש! מיהאַציך נאָר דרמאַנט, אַז דאָס איז דעם בעש'טס אייניקל'ך. ווער איז דען אין הומל גאָר אַלץ מיט אַנאַנדער? ווער איז מטייל מיט השי"ת אַליין? ווער האָט דיא גרעסטע דעה בעליונים, אַז נישט נאָר דער בעש'ט אַליין, וואָס מיקעניס גאָר אַנדורשט נישט זאָגן, סיידן דער וואָס האָט נישט קיין אמונת חכמים, דער וואָס איז גאָר פין דער סטרא אחרא, דער חלילה, דער דאָזיגער איזיס איין אומגלייבר, דעם זענין די אויגן לחלוטן פאַרקלייבט, זיין נשמה וועט גוויס אייביק אין גיהנים ברענין אין וועט זיין עפר תחת רגלי הצדיקים המאמינים אינים בעש'ט אין און דיא גוטע יודן! וואָרן אַפּילי מואוז איין בעל עבירה אין איין גרוסר חוטה, אַבי מעאיסיד מדבק מיט אמונה אונים בעש'ט אין און אַנדערע גוטע יודן, איז מן שון גוויס זוכה לשני עולמות, מידאַרף גאָר קיין שום תשובה נישט. אין ווידער פאַרקעהרט, לאַז אַפּילי איינער זיין מיט תורה, מיט חכמה, מיט מדות טובת אין אַפּילי זכות אַבות, וואָס זיינע עלטערן זענין גדולים אין צדיקים גיוועזן, אַבי רהאָט נאָר קיין אמינות חכמים נישט, זעהין מיר דיך שון דאָ אוף דעם עולם דיא מפלה פין דיא מענטשן, דאָרט אוף יענים עולם וועט מן הערשט רעחט זעהן, וויא זיין נשמה וועט גאָר קיין שום תיקן אייביק נישט האָבן. אַזו האָבן מיר מקבל גיוועזן פא"פ פין אַלע גוטע יודן אין אַזו איז מבוואר בספרים רבים החדשים. יא, היינטזשע אַ יוא, סקעהרן דעם בעש'טס אייניקל'ך חשוב זיין?

אונזער דור דעה ביה, דיא דעליעקאַטנע שכלין פין אוקריענע אין פאַבערעזשע, האָבין זיך מיט אמונה גדולה אַנגיהאפט אין מדבק גיוועזן אונים בעש'ט אין און אַלע גוטע יודן. נא, פין אַלע ווינקל'ן, פין אַלע גוטע יודן האָט מן אַנגיהובן דיא ביידע ברידער דעם בעש'טס אייניקל'ך מיט געלט, מיט מתנות אונטר ראטיוון.

נאָר אין טולטשין איז דעמלט גיוועזן איין מגיד ר' פייבל, וואָס ראוז גיוועזן איין שיינער לַמדן, איין מקובל, ראוז אַפּילי גיוועזן אַליין פין דעם היינדיגן דור דעה, אונד מיט ש"ס, אונד מיט פדיונות, אונד מיט דיא היינ-

דיגע תורת, נאָר דאָך איז ער נישט גיוועזן גאָר אַקראַטנע מיט דיא גוטע יודן. האָציך אָנגיהובן מיט אים איין מחלוקת, סױ גיוואָרן צווייא צדדים. נאָר דער רבי ר' בריכל איז מיט דעם אַרעחטר ת"ח גיוועזן, איין נוקם ונטר פנחש, רהאָט ליב גיהאָט זיין ווידר צד אויס צי רייסן, אַזױ ווי איין וואָלף אובער זיין טרף (זדויביטש), וואָס העלפט נישט קיין שום רחמנות און נישט קיין שום הכנעה, אַזױ וויא מיר וועלן דאָ ווייטיר שרייבן זיינע מדות אין זיין הנהגה, אַז ער איז שון אַ גרוסער מפורסים אוף דער גאַנצער וועלט גיוועזן. איבר דעם, האָטש דער ר' פייבל נעביך העציך גיוואָלט אים מכניע זיין, אַז רהאָט גיועהן, אַז ידו של הרב ר"ב איז על עליונה, סיהאָט אָבר גאָר בשום אופן נישט גיהאָלפן, מיהאָט אים גאָר אויסגיארניעיהיט...

דיא ביידע ברודער דיא צדיקים האָבן אָנגיהובן אוף דער וועלט מגלה זיין גאָר ניס: מידאַרף שון גאָר נישט מיט פוחות דאָווינין, מידאַרף שון גאָר נישט משוגעמאַחין מיט תפולות, מיט בקשות, מידאַרף שון קיין שום התלהבות און גאָר נישט, נאָר דער גוטעריוד דאַרף עונג ונחת ריח האָבן מיט פל התענוגים שבעולם, וואָסיו נאָר פאַרהאַנדין על שלחן מלכים, מיט מאכלים, מיט משקאות, מיט פלי כסף, מיט תכשוטי נשים, אבנים טובות ומרגליות, אין דיא גאַנצע וועלט יודן, אַרום אין רייך, ת"ח אין ע"ה, אַפוליי הולטייעס, דאַרפן נאָר אוף דעם האָרווין, אין דאַרך דעם אַליין וועט מן גאָר אין ביידע עולמות, אין עוה"ז אין עוה"ב, גיהאָלפן ווערן אין קומן להצלחה אמיתות, אין דאָס מדבק זיין צי דיא צדיקים איז ממש וויא מוסיך מדבק צי דער שכינה... דיא הנהגה איז אוף דר וועלט גאַנץ גיך נתקבל גיוואָרן, מחמת ר' פנחס קארוציר איז שון דעמלט נסתלק גיוואָרן אין נאָכין רבי ר' בערס הסתלקות איז שון לאַנג גיוועזן. נמצא, איז שון מיין נישט גיבלובן אין דור דיא העחסטע צדיקים נאָר דיא צווייא ברידער, דעם בעש"ט אייניקליך אין אַדעלעס קונדר, וואָס גאָר דער גאַנצער דור האָט גידאַרפט זייא אין מויל אַריין קוקין. וואָרן דיא ביידע צדיקים, דעם בעש"ט ליבע האַרציגע אייניקליך, זיין טאַחטער אַדעלעס קונדר, זענין דאָס גאָר דר שפוגל פונים גאַנצין דור, אין חוץ לאַרץ, און אין ארץ ישראל איז זייער נאָמן פאַרנאַנט. נמצא, אַזױ שון היינט דיא אַלטע פאַרציטיגשע לומדים וואָס זענין נישט פונים הוצ"ה דיגן דור דעה, ניט אַזױ אַליין וואָס זייא האָבן שון קיין שום וואַליער נישט צישן עולם, נאָר זייא זענין שון אַזױ מבוזה, אַז פאַר אַ פסיל משפחה זנאטשן זייא שון. ווען איינער האָציך דאָ אין אַ שטעטל פין לאַנג פאַרוואַלגרט אַ למדן מיט פאַרציידוגשע הנהגות, איז ער גאָר מבוזה בייא זיין אייגע יונגע קונדר אין אייניקליך. ווען סטרעפציך נאָך איינער וואָס האָט איין ידועה אין ח"ה אודר אין בעל עקידה, אין דיא פאַרציידוגשע ספרים, אַ דעם מוז מן גאָר וואַחחין, מיטאַר גאָר אין זיינע ד"א נישט שטיין, דער האָט נאָך בוודאי איין אחוזה אין דער סטרא אחרא...

נא, אדרבה איז דען נישט בעסער און גרינגער דאָס ספר היקר שבחי

בעש"ט, וואָס איז דיא צייטן כמה פעמים דאָרך אַנאַנדער גדרוקט גיוואָרן אוף ל'ה"ק אין אוף טייטש, וואָס מיקען דרפֿין גאָר דאָס שלימות אַנצאַפֿן לפי דעתי העט מן גידאַרפט דאָס ספר הקדוש אויסטיילן אוף חלקים לימי השבוע, אַדעטאָג פֿין דר וואָך וואָלמאָן איין חלק זאָגן, סוז גוויס דאָס גרעסטע תועלת צים נפש, מודאַרף שון גאָר מיין נישט. דאַרף מן זש'ע דען גמרא אודער פוסקים? דאַרפֿמן זש'ע דען ספרי יראים, דיא פאַרצייטונגעש באַפֿאַניס? אָט איז גאָר אין קערצען גאָר דאָס שלימות דאָ — יוא, סעצהרט נישט וועליכר סוז איין למדן, וואָרן מקען זיך דראָן נישט באַגיין: אי אפשר לעולם בלאַ בלן ובלא בורסיקא. נאָר מעמוז אוף אים גיט אַחטונג געבן, אוב ראוז באמת רעחט דבוק אין גוטעיוודן. ב'ה, אין אונזר מדינה איז שון צונד דאָרך דיא הייליגע ברידער אַדעלעס קונדער שון דאָס גאָר אינטער גיגאַגין, מיזאָל שון זיכן מיט לעחט, געפונצין שון אי איינער נישט וואָס זאָל עפּיס דאָס מויל עפּינין אודער גאָר מהרהר זיין חלילה אַקעגן דעם הוצדוגן דור דעה אודר גיטעיוודן.

נא, לאמר זיך ווידער אומקעהרן צו אונזר צדיק ר' וועלבֿל טשאַר ניאסטער. וואָרן אַז מיר וועלין מאריך זיין בשבחן פֿין דיא לעחטיגע צדיקים, דיא ביידע ברידער, אַדעלעס קונדר, דאַרף מן אוף זייערי דברי הימים גאָר אַבאַזונדר ספר האָבן, מיזאָל אַלץ אוס דערצייילן פֿין זייער קדושה אין הצלחה...

אַ דער סודיליקיבר רב האָציך דאָ קיין מעזבוז אובער גיטראָגן, איז דאָ דעם ר' וועלבֿלין זייער ענג אין האַרצין גיוואָרן, מחמת דאָ האָבן זיך תיכף גישטעלט אלע גרעסטי חשובים פֿין דיא סביבות קיין מעזבוז. דאָס מעזבוז! דיא שטאָט וואָס גיט אַרום אורה ושמחה אוף דר גאַנציר וועלט, דיא שטאָט וואָס וויא ירישלים בזמן הבית, אוז דאָ גיוועזן כמה שנים בחרבונה אין גאָר פונצטר, איז דאָ ווידער דרונין אַריין גיקומן דער לעחטיגר צדיק וואָס פאַרשיינט גאָר דיא וועלט, האָבן זיך דיא אלע חשובים בייא אים פאַר משרתים מאהבה גישטעלט, זאָלן טאָג אין נאַחט אוף אים האַריווין...

וואָס זשע טוט מן דאָ היינט? האָציך שון דער רבי ר' וועלבֿל גמיזט גאָר מייאש זיין פֿין דעם גאַנצין ווינקל אין האָציך מיטין פנים אַוועק גי-קעהרט נאָר צום קאַרדאָן, דאָרט איז נאָך דעמלט קיין שום אַנדערר סליד נישט גיוועזן נאָר זייער אין זיין מחותן ר' פייבשֿלס. האָט ער אַנגיהובן צי אַרביטן מיט ספּאסאביס טאַקי אַליין אַהין אַריין פּאָרן. האָטש דער ר' פייבשֿל זיין מחותן האָט דאָ אין קאַרדאָן גיהאַט כמה מכשולות, פּאטשאטש האָט אים אַמאָל שון שיער אום שבת מיט אַפיר אַרום משלח גיוועזן, איז דער קאַרדאָן זייער אַחירותדיק גיווען, אובער דעם האָט מן ביז אַהער נישט זוכה גיוועזן איינצייטן דעם צדיק בשום אופן אַהין אַריין ציפּאָרן. צונד אַבר איז שון קיין אַנדערע ברירה נישט גיבֿלובן, נאָר מעמוז אַליין אַהין אַריין פּאָרן, מוזאָל האָטשי דאָס ווינקל אַפּבראַנין אין שוצין פֿין דעם סודיליקיבר רב.

דאָס פּאָרן אין קאָרדאָן אַרײַן האָט ער מיט גרום שכל אויס גיטעחרט.
האַט פּריר שפּיגלס אַרום גישוקט אויסזעהן וואָס מ'הערט: איז נישט ערגין
אַ מחלוקת, איז נישט ערגין אַ דער ווידר צד. תּיכּף האָטמן גיפּונגן דעם
גאַנצין קאָרדאָן שטייל און ספּאַקוינע, דעס הוציגע פּייער פּין דעם נייעם דור
דעה הייבט אָן צי טליהן אומידום, אַלע גרעסטע נגידישע קונדער זענין אַלץ
ב'ה פּין אונזרע לייט, נאָר דאָס פּאַרשאַלטינע באַטשאַטש אַליין איז מיט
אחריות מחמת דעם ר' אבלין וואָס מיר האָבן פּין אים גישמיסט.

נא, וואָס טיט מן דאָ היינט? זאָלמן גאָר באַטשאַטש אוּבר הופּערן אין
ווייכן דיא אב הטומאה, איז עפּיס נישט שייך, מ'וועט זאָגן: דר רבי האָט
פּאַר באַטשאַטש פּאַק מורא אין ווייכצי גאָר. אין דאָס אַנדערע, איז דאָרט
דיא פּיינסטע זיינע לייט גיוועזן, וואָס זיי האָבן דאָ גאָר גיחלשט. זאָלן בייא
זיך אין שטאַט זוכה זיין זעהן דעם רבי ר' וועלבלן.

נא, מוזמן קאָנעטשנע דאָרט זיין, נאָר מיט חכמה דיא וועלט פּיהרן.
דאיז אַרײַן גיפּאַרן בתּחלה קיין סקאליט, קיין הרומלוב, אַזו פּאַוואָליטשקע
פּאַוואָליטשקע אין דיא קליינע שטעטליך פּין איינים צום אַנדערן, אין אומו-
דים דרוויל האָטמן גניג געלט גימאַחט, בוז קודם יו"ט של שבועות. דאָ
שיקט מן רץ אחר רץ פּאַר בעטן אים אוף יו"ט קיין באַטשאַטש. ניין! רוויל
נאָך נישט אַהין פּאַרן אין פּאַרט פּאַרבייא אַוועק קיין זאָליטשיק אוף יו"ט.
דאָרט איז דיא באַטשאַטש קרייזשטאַט, דאָרט איז שון אַזאַ רשע, אַזו ר'
אבלי נישטאַ, אין דיא גרעסטע נגידימס קונדר חלשן גאָר, זאָלין אים זוכה
זיין צי זעהן.

נמצא, איז דאָס זאָליטשיק זייער אַגוטע הקדמה, דרנאָך אוף באַטשאַטש.
דאָ אין זאָליטשיק איז זייער אוואוילר יו"ט גיוועזן, מיט זייער פּיל אורחים
פּין דיא סביבות, פּיס גייהרס, פּיחאַטע, רייטיריע, אין מיט באוידן פּול
אנגיטאסוויט. דאָ האָט מן דיא נייע תּורה מקבל גיוועזן אין גאַליציע בקולת
וברקים פּנתינתה מהר סיני, אין אפשר נאָך מיט מער חשק, וואָרן דאָרט
בארץ ציה ושממה איז קיין שום משקה נישט גיוועזן, קיין זונגערס, קיין
טענצערס, אוך נישט קיין בלאַזענס זאָלן לוסטוג מאַחן, דאָ אָבר איז אַלדיס
גוטן גיוועזן. דרצי האָטמן דאָרט גינמן מגבלי חמר אין האָט אַזו פּיל
חיקים, משפּטים, יושר וצדק, אמונה, חנינה, חמלה, אהבת אדם לחבירו,
אהבת ארץ מולדתו, התרחקות מפּל מיני תּועב, אין אַלץ גילעהרנט אין
גיחזרט פּמה וכמה פעמים. דאָ אָבר האָט מן נאָר אַבוסל תּורה גיזאָגט מיט
בחינות פּנל, דאָס אוברוקע האָט מן נאָר גיטאַנצט אין גיהויליעט, דאָ זענין
קיין מגבלי חמר נישט גיוועזן, דאָ זענין נאָר טאַמע חכמים ונבונים גיוועזן.
אַז דער רבי האָט נאָר גיזאָגט אַבוסל תּורה מיט דיא בחינות ורמזים אין האָט
מסיים גיוועזן מיט דיא ווערטער מפּיו הקודש בזה"ל: „דאָס איז דאָס רעחטע
עבודת הבורא“ (אַזו פּלעגט תּמיד זיין סיום התּורה זיין), האבן זיך שון דיא
אַלע חכמים ונבונים ווייטר אַלץ אַליין גישטוסן, אוטליכר האָט שון זיין חסרון

בנפש גיוויסט אין האָציך דרפון איין תיקן גינומן. דאָס איז גאָר דאָס רעחטע
חידש גיוועזן. וויא פֿיל מענטשן דאָ זענין גיוועזן, איטליכר באַזונדר מיט
זיין חסרון בנפש אין מיט איין בוסל תורה, האָט דאָ אוטליכר באַזונדר זיין
תיקן נפש גינומן.

יוד פראוודע, דאָס קענין ב"ה אונזערי אַלע גוטע יודן: לאָז ער נאָר
עטליכע ווערטער אַרום לאָזן, נעמציך אוטליכר דאָס זייניגע וואָס ער דאַרף,
ער זעהט דיא באַשעהרטע זאַך, וויא ראוז פֿין דעסטוועגן אַהער גיקומן.
דאָס איז דאָס גרעסטע חידוש פֿין אַלע אונזרע גוטע יודן.

מיט דעם יו"ט האָט דיא גאַנצִי וועלט גיקלאָנגן. איין אלמנה האָט פֿאַר-
בעטן דעם עולם אוף איין מולחיקר סעודה וואָסִיז נוהג בחג השבועות, האָט
זיא גיקאָסט חוץ משקה יותר משמונה אדומי', מוצאי יו"ט איז מן אַרום גי-
גאַנגן צי קידש לבנה מיט אַזו ליאַרום, מיט אַזו גיזאַנג, דר קרייז האויבט-
מאַן מיטן גאַנצין הוף זענין אַרום גיקומן אומסונע זעהן דאָס חידוש, וויא
אַזו גיטרייא יודן זענין זיך נעביך מוסר נפש לעבודת הבורא, מיט וואָסערע
פוחות, מיט וואָסערע אומגיהירשע גשרייהן, אוטליכר באַזונדר אַנדורש גי-
זונגין, איטליכר באַזונדער מיט אַנדערע הוויות: דער פֿליעסקוט, דער טראַסקיט,
דער טאַנצט, דער קערציך אובר, נא, וואָס פֿאַר איין קידוש השם איז דאָ
גיוועזן, למשל! וואָס האָציך דאָ דער קרייז האויבטמאַן גיטראַחט, אַז רהאָט
דאָ אַליין גיזעהן דאָס סערדעטשנעקייט פֿין יודן, וויאַזו זייא זענין צי השׁיט.
גיטרייע דינער!... ראוז דראמת פֿין דעמלט אן אוהב ישראל גיוואָרן. רהאָט
דערקענט באמת אין זאָגט: „אשרי העם שפכה לו“, אָט דאָס זענין דיא
רעחטע גאַטץ דינער. אַז ספֿלעגט שון קומן צין אים אייניר פֿין דער קאַמ-
פאַניע, האָטיר אים שון דער קענט אין האָט מחמת אהבה צין אים גילאַחט,
וויא אייניר זאָגט: דיא ביסטיחיס דער רעחטער חכם וואָסִיז באַם גאַנצן שכל
ווי אַזו גאַט צי דינין...

נאָך יו"ט האָט מן זייער פֿיל געלט גימאַחט, פֿין קהל, פֿין חברה, פֿין
יחידים נגידים, פֿין פרעמדי אורחים וואָס זענין דאָ גיקומן אוף יו"ט. אַז
מעווערט דאָ מיט דיא גרוסע אונטערסיס פֿאַרטוג, וואָס מידאַרף דאָ מיט אוט-
ליכן זיין מבוקש גיט אובר ריידן, איז שון דר שטייגר בייא אַלע גיטע יודן,
פֿאַרט אַרויס דיא באויד מיט אַלים גיפֿאַקט אין שטעלציך פֿאַר דר טיר אין
שטייט אַזו אַגאַנצין טאַג, כדי סוז נאָך פרומע נשמות נעביך וואָס העטן גערן
צום רבי צי גיטרעטן, נאָר מחמת חסרון פֿיס לייגן זייא אָפּ אוף שפייטור,
טאמר וועט זייא דרווייל עפֿיס גאַט באַשערן. אַז זייא זעהן שון דיא באויד
שטיין דראויסן, דאָ אַהלטמן זיך שון: דער לויפט לייען, דער פֿאַרזעצט
משפנות, דאָס ווייב גנבת אַראָפּ פינים מאַנס געלט. אַלע לויפן! דיא שוועהרי
הערציר, מיט ציטוריקע קונדר, דיא מפלת נופלים, חולים, אַלע סטאַרען זיך
נעביך לפי פוחם, מיט וואָס זייער יכולת קען זיין, אין שטופן זיך שון אין
הַצֵרֵט מיט דיא קעפּ בענטשן. וועגן דיא לאחדים שטייט דער בייא אַמענטש-

אין נעמט אָפּ דאָס קאַפּ געלט פּונם רעביס וועגן. דר אמת איז, דאָס בענטשן איז שוין ניט זייער וואַזשנע, סוז שוין גאָר טאַנדעט, נאָר וואָס קען דען אַגמיינער מאַן נעביך, וואָס פאַר מאַג גאָר נישט, בעסיר מאַחזן?...

נא, פאָרט מן פין דאַנין אַרויס מיט גרוס כבוד, מיט פיל געלט, מיט שמחה, מיט שם טוב, וואָס אַלע פרומע ווייבר האָבן זיך גווינטשן אַזונע קינדר האָבן — אַלע מעוברת האָבן זיך אוף אים אויסגיגלאַצט, זאָלן דעם רביס צורה זיך אין קאַפּ אַריין נעמן אין פאַר דיא אויגן אַלטן. אַלע מענטשן חזון אובר זיינע ליבע דיבורים אין דיא גיטריהע ברכות אין ווינטשן אוט-ליכן אַלדיס גיך מוטן גאָרן האַרצין. וואָס סיו פאַרגוויס צי גלייבן, אַז אוט-ליכס וואָרט וואָס גייט אַרום פין אַזא פּה קדוש וועט מקיום ווערן, סיו כמעט גאָר וויא אין קעשווע, השׁיׁת וועט די צדיקים נישט צום נער מאַחזן, אין המל האַטמן גרוס אָפּשייא פאַר דיא גוטעיוודן...

נמצא, אַז מיפאָרט דאָ יוא אַזו בשלום אין זוכר אַרויס פין דער קיסרשר קרייזשטאָט, העט מן דיך גידאַרפט גאָר לוסטוג זיין. ניין האָבר, דעם רבין האָט שוין דאָס האַרץ גיזאַגט, וואָס בוטשאַטש וועט עפּיס זיין אַפקורסיס באַווייזן אין איז אַלץ סומנע גיזעסין. וואָס פיל בלאַזאַניס האָבן זיך גי-שפאָרט מיט פיינע זאַחן אין אַנשטעלן דעם רעבין אופהייבן, סיהאַט אָבר אַלץ נישט גיהאַלפן, מחמת זייא ווייסן דעך בנבואה וואָס וועציך דרנאָך טאָן. אובר דעם, אַז מיהאַציך דאָ אין בוטשאַטש גירעחט רואַל איין קומן, דאַרף דעך דר רבי וואָרטן אין וועג, ביז מוועט אים מיט גרוס כבוד אַקייגן פאָרן, מוואַל אים מיט פיל באוידן אַריין פירן, וויא איין חתן, — ניין אָבר! דאָ האָט מן זיך אין שטאָט אויסגיגליבן מיט דיא באוידען אויס געשעחוויט, פיהס-גייהרס, פיהאַטע אין רייטיריע ווילן דאָ נאָר אַרויסרירן מקבל פנים זיין, אין ער איז שוין דרוויל אין שטאָט אוף דר סטאַנציע, כדי סיואַל דאָ קיין גרוסער אופריר נישט זיין, אין האָט אַן גיזאַגט זיינע לייט, סיואַל זיך אַלץ בחשאי טאָן, נישט בקולִי קולִת.

ערב שבת גייט מן מיטן רבי אין באַד אַריין, מן הסתם גייען דיא פיינסטי לייט מיט, דער טראַגט נאָך דיא פלים לבהמ״ר, דער גייט נאָר פין היימליכקייט, סיואַל דעם רבי נישט קוטשנע זיין, דער שמיסט מיט אים, דרוויל שוין זיך אַריין אַגאַנצע עדה לבהמ״ר.

דער ר' אבלי האָט דאָ דיא פאַראַדע דרזעהן, אין אום אוז דעך אוף אַזונע זאַחן איין גרוסער פאַרדראָס, בפרט אוף דעם ר' וועלבלן, ראוז אים אַגרוסער שונא גיוועזן, רהאַט אים עפּיס פין לאַנג גיקענט. זאָגט ער: באשר ראוז איין גרוסער ע״ה, וויא קומט ער זיין אַגוטער יוד? אַט אין רמב״ם אין שאר ספרי הקדמונים איז מבואר בפירש, מיזאַל אַנדרש קיין נבואה אין רוה״ק נישט גלייבן סיידן לחכם מופלוג בתורה ומע״ט. אַזונע, מאנדראנעס פיל האָט ער אַלץ גיטענוט. רהאַט נישט פאַרשטאַנין דעם איצטיגן שכל וואָס דאָ איז צינד נתגלה גיוואָרן דעם דור דעה, וואָס ב״ה זונט דער בעשׁיט איז דאָ אוף

דעם עולם אַראָפּ גיקומן, איז פֿין מעזבוז אַרום גיגאַנגין איין תּוּ ; חדשה
לכל ישראל, וואָס באַטייטן דען דיא גדולי הקדמונים אַ קייגן דעו בעשׂטס
איין מופת?

דער ר' אַבלי אוו פּוּלוצים וויא רהאָט דאָ דאָס דרועהן, פֿין דר באַנק
אין בית המרחץ אַראָפּ גיפּאַלן. דאָ האָט מען דעך איין מופת חותך גיזעהן,
איין עונש דעם ר' אַבילין, סײַז אי גיוואָרן צישן רבינס עולם אַגרוסע נקמה
אין אַ גילעחטער. סהאָט דעם ר' אַבילין נאָך בעסר פּאַרדראַסין, ראוו אַהיים
גיגאַנגן בחרי אף. דאָ איז גאַנץ שבת גיוועזן אורה ושמחה גאָר לאין חקר,
סײַז גיוועזן טאַקי דאָ היימישע פּלאַזינס אין מיט זיך האָט מן אורך גיהאָט
גאַנץ קליגע פּלאַזינס, גאָר חכמים ונבונים, זייא האָבן גימאַכט זאַחן וואָס
גאָר ווינדר. דער ר' אַבילי האָט אוף אַליים אַחטונג גיגעבן וואָס מוהאָט אים
אַרץ צי גיטראָגין, אין סוהאָט אים שטאַרק גיברענט אין האָט דאָ נאָר גי-
טשאַטוויט, רוזאַל דאָ אופהייבן דעם רבי מיט דיא לייט מיט דעם גאַנצין
געלט, מיט זיין פּאַקאַזשע גאָר מיט אַמאַל אין גאַנצין.

אַוו ווייט איז דיא שנאה אין דאָס אַכוריות גיוועזן, האָט ער אַוו באַ-
טראַכט, אַז דר רבי ר' וועלבל וועט דאָ שון גאָר פּאַרטוג ווערן צום אַרום
פּאַרן, וועטמן דיא משפּחה מיט סאָלדאַטן גאָר מיט אַמאַל אין גאַנצין אין
אַרעסט פּאַרנעמן...

וועט איר אָבער זעהן זיין ליבן נאָמינס ניסים, וויא דיא גוטעיוודן
ווערן געהיט.

גראָד דעמולט איז דער המעלניקר רב אורך גיקומן אוף דער אייגנער
סטאַנציע. אַזו באַלד דיא סאָלדאַטן מיט דיא פּאַליצייניקוס זענין נאָר אַריין
גיקומן, אוו שון דער רבי ר' וועלבל מיט מלאכה רואה ואינו נראה אַנטראַפּן
גיוואָרן, דיא באויד מיט אַליים איז אורך אַרום, אין מוהאָט דאָ גיחאַפט גאָר
אין דער לייפּטן דעם המעלניקר רב במקומו בטעות, דיא סאָלדאַטן האָבן גי-
מיינט, דאָס אוו דער רב וואָס מיהאָט זייא גישיקט נאָך אים. אין דער רבי
ר' וועלבל איז נמלט גיוואָרן.

נא, מיברענגט דאָ דעם המעלניקר רב צום אופיציר, דעם וואָס מיהאָט
דאָ אוף דעם עסק אויסגיפּערמעוויט, אין באַלד ווערטמן דאָ גיוואָר, אַז דאָס
איז נישט דער רבי ר' וועלבל, סײַז גאָר בטעות: יענער וואָס מידאַרף אים
האָט שון פּליטה גימאַחט, צי דעם אָבר, חאַטשי ראוו אורך פֿין דער אייגניר
קאָמפּאַניע, האָט מן אָבר צין אים גאָר נישט, רהאָט אַ פּאַס אין פּאַרט נאָר
דורך, בכּן לאַזטמן אים פּרייא, אין דיא גאַנצע אַרבוט איז גאָר אומזיסט
גיוועזן.

דער רבי ר' וועלבל איז אַוועק פֿין דאַנין מיט גרוס בהלה קיין פּאַטיק
אַפּאַר מייל פֿין בוטשאַטש, דאָרט זענין זיך דער גאַנציר עולם צומוף גיקומן,
דיא פּלאַזעניס האָבן זיך גשטעלט דעם רבי עפּיס אוף הייבן אַוו וויא סײַז
מחיוב צי זיין. ניין! דר רבי וויל גאָר נישט הערן, אין זאַמט דאָרט גאָר

נישט, רירט וויטער אָוועק, האַפּציך גשווינד אַרױבר אױברן עסטער. רהאַט
שױן גיהאַט חשק אַהיים צי פּאָרן, נאָר סקומט אָבר אַזױ נישט אױס אַגוטן יודן
מיט אַזאַ קאָוואַלעריע אַהיים צי פּאָרן פּין אַמדינה.

דאָרט אונטערן עסטער איז מן ווידער אין דיא שטעטליך אַרום גיפּאָרן
פּין איינים צים אַנדערן אין האָט שױן דאָס גאָר אױסגילאַחט, מיהאַט שױן ווי
דער פּיל בעלט גימאַחט. אין אַפּאָר וואָחן אַרום קומט אױס אַ שבת צי האַלטן
נאָדווערנע. דאָרט זענין אַ הופּשע קאָמפּאַניע פּין דעם דור דעה אין זיינע
באַקאַנטע לייט גיוועזן. דער שבת איז מיט גרוס שמחה אין גדולה גיוועזן,
זייער איין אױפּגיהובנער שבת. באַם שלשסעודות פּאַלן גאָר וויא פּונים הומל
אַראָפּ סאַלדאַטין מיט פּאַליצייניקוס, פּאַרנעמן דעם גאַנצין עולם אין דער
פּאַליציע אַריין מיט אַזױ איין גיוואַלדיקן כּה, מיט אַזױ איין גיפּולדער, סױ
גאָר נישט אױס צי שטעהן, מע פּאַרנעמט גאָר אַלע. דעם רבי אַליין האַטמן
אין וועג אַרום גיחאַפּט אין אױפּגיראַמט אין איין אונטערשטובל אַריין. דער
גאַנציר עולם מיט דיא בלאַזיניס האַבן גימוזט זונגין בני היכלא אין דער
פּאַליציע. מעזיכט אָבר קאָנעטשנע דעם רבי אַליין. האַט אים גמוזט איין
פרומע יודענע אין איין בעט מיט בעטגיױאַנט איינבעטין אין ראױז אַזױ אַגאַנצן
מעלע גילוגן, נאָר דעם אַטום אַרויס גילאַזט. דער פּערמאַן מיט דער באױד
האַט אױך גיקענט דיא קונץ רױא ה ואינו נראה אין נאָך קודם בין
השמשות אַנטלאָפּן גיוואָרן.

דיא לייט האַטמן מיט גרוט שױחד, מיט גרוס השתדלות איינציגווייט
פּין דער פּאַליציע אַגאַנצע וואָך אַרום גינימן. מעטשאַטױט אָבר שטאַרק,
מוזאַל דעם רבי אַליין באַקומן אין דיא הענט אַריין. סױ אָבר אומיגלױך:
מעבאַהאַלטים אױף דיא ביידומס, אונטער דיא בעטן, אין פעסר אַריין גי
שטופּט, וויא ווייט מיגלױך איז גיוועזן אים אױפּציראַמן, מיזאַל אים דאָ נישט
גיפּונגן, אַזױ איין הייליגר מאַן זאָל חלילה נישט קומן אין דר פּאַליציע אַריין
אין וועט מוזן נעחטיגן אָן וואַסער צי קאָפּן צושן טמאים. עטליכע טאג האַט
מן אַלץ גיהאַט בעוה דיא גרוסי אַרביט, מיט גרוס דרשרעקיניש דעם רבי
אופּציראַמן, מיט גרויס איינשטעליניש האַציך נעביך איין פרומע יודנע עוה"ב
גיקופּט אין האַט אים אַלע מאָל מיט אַנדערע ספּאַסאַביס באַהאַלטן, מיזאַל
אים חלילה נישט גיפּונגן.

ביום ה' האַציך דר רבי אױס דר שטאַט אַרויס גיחאַפּט צי פּיס אין
האַט דיא פּיר אין אַ פּאָר מייל אַ גיזיחט, מיט זיינע לייט, מיט זיינע
מטלטרין, דיא עטליכע גראַשן זענין דאָ דרווילי אין דער בהלה צי חאַפּט
גיוואָרן, טאַקי צושן זיין עולם, דאָך אָבר האַט מן גאָר נישט צייט צונד זיך
אױף עפּיס אומקיקן, מעמוז שױן נאָר אַהיים אַנטלױפּן. דאָ אױז אָבר נאָהונט
שבת אין מודאַרף קאָנעטשנע דיא קאַמער אױבר קומן קיין זבריו צים מחותן.
דאָס פּאָרן דעם ע"ש איז מיט גרוסע צרות גיוועזן, מיט גרוס דרשרע-
קיניש, וואָס סהאַציך אַלץ גידאַחט: אַט יאַגטמן נאָך. ע"ש שפּייט, שױן דיא

צײלט פֿין שי ריפֿן, איז מן מיט גרוס ניסים גיקומן צי דר קאמר. דענצמאָל
האַט השי״ת גרוס ניסים גיטאַן מיט דעם גוטען יודן, וואָס רהאַט דאָס נישט
גיטאַן מיט קיין שום אַנדערן גיטן יוד. סױ דעמלט אַז מיהאַט גידאַרפט דאָ
ע״ש שפּייט דיא קאמר אובר קומן, איז ווידער גאָר לעחטוג גיוואָרן, אַזו וויא
אומוטן טאָג, דאָס האָבן גיזעהן אַלע זײנע לײט אין האָבן דרויף בפּירש
עדות גיזאַנט. דיא ערלײם דיא קאמר לײט האָבן דאָס נישט זוכה גיוועזן
צי זעהן, האָציך זײא גידאַחט סױ שון גאָר נאַחט, אובר דעם אױז זײא דאָ
זײער קשה גיוועזן: וואָס טײטש? אַזו אַגוטער יוד, אַזו אײן מפורסים (וויא
זײא האָבן אים שון פֿין לאַנג גיקאַנט) זאָל דאָ מחלל שבת זײן? האָבן זײא
דאָ נאָך מעהר אומסנע שהות גימאַחט אין נאָך מער-דוקא אויפגיחאַלטן.
האַט אים השי״ת אײן עצה אין זון אַרײן גיגעבן, רוזאָל עפּונדן דאָס בײטעלע
אין שוטן מיט דיא עטליכע גראָשן, איז ער בשלום אַרײן גיקומן לק״ק זפּריז
פאַר זײן מחותנס טיר.

דאָרט האָציך שױן אויסגיוויזן גאָר שפּייט אין דר נאַחט, מיהאַט שױן
גיהאַט גאָר אויסגידאָווינט, האָטש דר רבי ר' פּייבשל איז מורגל גיוועזן
תמיד ע״ש זיך שטעלן שפּייט צום עמוד (מחמת ער האָט גיהאַט פּיל מער
נקיות פֿין אַלע גוטע יודן, בכפּלי כפּלײם). דאָס דאָווינדן זײנס האָט אויך
שפּייט אין דער נאַכט אַרײן גיווערט, נאָר מחמת מיהאַט דאָ נאָך אשת חיל
גיוונגן, אויך דעם זמר „חבק לה בעלה ביסודא דלה“, דאָס איז אַלץ יחודים
אין זיוויגים כּוודע לײח. אובער דעם איז ער נאָך פאַר טיש גיקומן. דער
שבת איז דאָ אין זפּריז גיוועזן גאָר צי שטרידולט, עצבות מיט שמחה גי-
מושט. דאָ האָבן זיך גימיזט דיא בלאַזיניס גיט אונטער גאַרטלן, האָבן דאָ
גמוזט אויס זיכן אַזונע נייע פּײנע זאַכן, זאָלן דאָ קאַנעטשנע דעם רבי אויף
הײבן. סהאַט אַבר קאַרג וואָס גיהאַלפֿן.

נאָך שבת פאַרטמן שױן גאָר ברוגז אַהיים, דיא עטליכע גראָשן זענין
צי שטרידילט גיוואָרן אין דעם גפּולדער, אין דער שם טוב איז און דער-
שלאַנג, אין אויף ווייטר ווייזיך און שון דאָרט נישט קיין שום מראה מקום,
און דאָ האָט מן נאָך פּונים סידילקיבר צד אַשטיקל נקמה.
סױ שון גיקומן ר״ה דרנאָך, איז שון גאָר קיין רעהטע אורחים מיט
געלט נישט גיוועזן. נאָר דיא קבצנים פֿין דיא סביבות, מלמדים, אַרומעלײט,
האָבן זיך דאָ צײב צומויף גישטופּט, קיין יונגע לײט נגידים זענין גאָר אי
אײניר נישטאַ, קיין ראַנדאַריס וואָס ווילן דעם פּריץ ראַטע באַהלטן זעהיט מן
גאָר נישט, בעזדיטנע קומן שון נישט, דאָס האָציך גאָר אין גאַנצין אובר
גיריקט אין דער הײליגער שטאַט אַרײן קיין מעזבּו, צי דעם לעחטוגן צדיק
דעם סודילקיבר רב, דעם בעשט״ס אײניקל, אַדעלעס זין.—